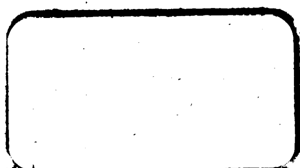

HISTORIE
VAN DE
OORLOGEN
EN
GESCHIEDENISSEN

der Nederlanderen, en derzelver Naburen:

Beginnende met den Jare 1315, en eindigende met den Jare 1611:

DOOR

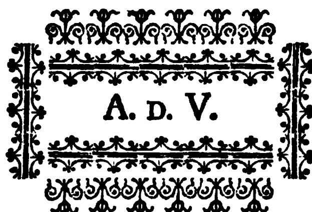
EMANUËL VAN METEREN,

van Antwerpen:

Voorzien met Afbeeldingen der voortreflykste Perzonagiën van dien tyd.

Verbeterde Druk.

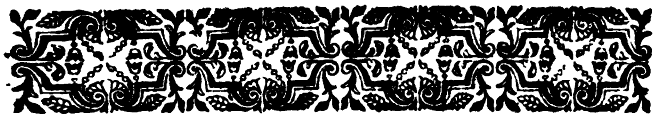
ZESDE DEEL.

Te GORINCHEM,

By de Wed: van NICOLAAS GOETZEE, Ordinaris Stads-Drukkeres, MDCCLIII.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET ZEVENTIENDE BOEK.

A den dood van Parma heeft Graaf „ Pieter Ernst van Mansveld, Gouverneur, met goedvinden van den „ Grave van Fuentes, den Kryg met „ alle strengheid willen voeren, zon„ der rantzoenen of schattingen: daar tegen de ver„ eenigde Landen straafden tot in Lutzenburg. „ Prins Maurits belegerd Geertruidenberg zo sterk, „ dat Mansveld nergens met zyn geweld kon inbre„ ken, waar door de Stad gedwongen werd. Van „ daar meende Mansveld de Schans van Kreveceur „ te overloopen, daar hem Prins Maurits terstond „ van deed wyken, met grote schade en gevaar. „ De Graaf van Solms deed eenen togt in Vlaande„ ren. Mansvelds Krygsvolk muitineerd op de Fron„ tie-

„ *tieren. In Vrankryk wisten de Bondgenooten*
„ *nog Duc Mayenne geene goede waarschuwing*
„ *waar te nemen; maar vergaderden zig te Pa-*
„ *rys, om eenen nieuwen Koning te kiezen: van*
„ *de Spaanschgezinde werd de Aards-Hertog Er-*
„ *nestus voorgeslagen, trouwende met de Infante*
„ *van Spanje, 't welk niet aangenaam gevonden*
„ *zynde, werd ook de Hertog van Guyze benoemd;*
„ *maar by gebrek, dat zy geen sterk Leger by de*
„ *hand hadden, groeide onder hen grote verwar-*
„ *ring: want de Koning werd, door veel aan-*
„ *raden, Roomsch Katholyk, gaat ter Misse, en*
„ *zend den Hertog van Nevers naar Romen om ab-*
„ *solutie, die de Paus weigerde, uit vreeze voor*
„ *Spanje: waar door ten laatsten veele Edelen en*
„ *Steden den Koning toevallen: Engeland en de*
„ *vereenigde Nederlanden blyven ook met hem in*
„ *verbintenis. De Hervormde in Vrankryk vertoo-*
„ *nen den Koning hun en zyn eigen gevaar, en kry-*
„ *gen daar op vriendlyk antwoord. In Nederland*
„ *heeft Prins Maurits verscheide loopen en aansla-*
„ *gen gedaan, ook op Brugge, te vergeefs. Veele*
„ *Scheepen in 't Vlie door onweer verdronken. De*
„ *Aards-Hertog Ernestus werd in Nederland heer-*
„ *lyk ontfangen. Die van Groningen, klagende*
„ *aan den Keizer en Koning, werden van Graaf*
„ *Willem van Nassau benauwd, en neemd weder*
„ *de sterkte te Bellinger-Wolderzyl. Verdugo en*
„ *Graaf van den Berg nemen Oatmaarzen en an-*
„ *dere plaatzen weder in; maar Graaf Willem*
„ *maakt eene sterkte op de Bourtange, die Verdu-*
„ *go kwam beleggen; maar alzo die niet winlyk*
„ *was, tragtte by Graaf Willem te slaan, die hem*
„ *wel weerde: des Verdugo op Koevoorden week,*
„ *en eenen omweg met Schanssen makende, hield*
„ *dat den ganschen Winter belegerd. Die van Gro-*
„ *ningen deden Delfziel over het ys beklimmen,*
„ *maar werden afgeslagen. In den Zomer miste*
„ *Prince Maurits weer een aanslag op Mastricht,*
„ *ver-*

„ verjaagd zynen vyand van het beleg van Koevoor-
„ den, en belegerd Groningen, dat gedwongen werd
„ zig op reedelyke voorwaarden over te geven.
„ Mansveld neemd Capelle in Tyrasse. Ernestus
„ doed zyne inkomst te Antwerpen, schryft aan de
„ vereenigde Staten, hun aanbiedende, zo zy zig
„ wilden vereenigen, dat zy de voorwaarden zelve
„ maken zouden, daar op zy schriftlyk antwoord-
„ den, zig beklagende over de Spaansche ontrouw.
„ Zy verhalen Lopes te zamen zweering tegen de
„ Koningin van Engeland, ook van Michiel Renichon
„ en Pierre du Four tegen Maurits, die alle daar
„ over gedood zyn. Een Ryksdag werd te Regens-
„ burg gehouden, daar den Keizer hulp tegen den
„ Turk werd toegestaan. Onder de Protestanten be-
„ kend de Paltz-Graaf zyn geloof: daar werd ook
„ op vrede in Nederland gelet. De vereenigde Lan-
„ den zyn Vaders in den Kinderdoop over den Prin-
„ ce van Schotland. De Koning van Vrankryk
„ vereenigd veele van zyne Onderdanen, des Jan
„ Chastel hem naar de keel steekt, op aanrading van
„ de Jezuieten, die daar over, door aanklagen van
„ de Sorbona van Parys, uit Vrankryk gebannen
„ werden, daar van te Parys gedenk teekenen ge-
„ steld werden. Der Jezuieten geschiedenis, voort-
„ gangen en vervolgingen werden verhaald, ook een
„ Plakaat tegen hen in de vereenigde Landen, en
„ de twist in Engeland met de Waereldlyke Prie-
„ sters. De Koning van Vrankryk besluit den Oor-
„ log tegen de Onderdanen des Konings van Spanje,
„ onder den Hertog van Boillion, dien de Staten
„ hulp in Lutzenburg toezenden. 't Italiaansch
„ Krygsvolk muitineerd, en krygt bystand van de
„ vereenigde. Alzo Ernestus tragt naar 't beleg
„ van Kameryk, werden die Landen gedreigd, en
„ met open Oorlog aangekondigd: 't zelve doed ook de
„ Koning van Spanje tegen den Prince van Bear-
„ ne, nemende gelyk wel de Bondgenooten in be-
„ schutting: daar over vallen de Franschen in Lut-

„ *zenburg en 't Graafschap van Bourgognien. He-*
„ *raugiere neemd Hoey in, dat de Spaansche weder*
„ *winnen, daar toe het overloopen der Rivieren*
„ *zeer hielp. Ernestus sterfd, latende het Gouverne-*
„ *ment aan Fuentes. De Graaf van Hohenlo trouwd*
„ *des Princen van Orange's oudste Dogter. De*
„ *Keurvorst Paltz Graaf trouwd eene andere, en*
„ *Bouillion ook eene. Des huis van Nassau's ver-*
„ *maardheid werd gesteld. Ook werd de herstel-*
„ *ling op de Munt verhaald.*

Dit alles geschiedde onder Mansveld, Ernestus en Fuentes van 's Konings wegen, en Prince Maurits en Graaf Willem van Nassau, wegens der vereenigde Staten regeering, in de Jaaren 1593, 1594, en 1595.

NE-

NEDERLANDSCHE

HISTORIE.

ZEVENTIENDE BOEK.

Y hebben te vooren verhaald, hoe de Koning van Spanje, na den dood van den Hertog van Parma, het Gouvernement der Nederlanden gegeven heeft, aan Grave Pieter Ernst van Mansveld, by provisie, zo zy het noemen, tot des Aards-Hertogs Erneſtus komst, en heeft intusſchen hem bygeſteld, als voorname Raden, den Grave van Fuentes, en Stephanus Divarra, beide Spanjaarden, met meer andere. Ook was de voorname Adel, tot meer verzeekering, vereerd met ſtaten en hooge bedieningen: en om de Landzaten in goeden wil te onderhouden, werd hoop gegeven, met de komst van Erneſtus, alle zaken in goede orde te brengen, om dat zig een iegelyk inbeelde, gemerkt zynen hoogen rang, dat hy in de Landen niet komen zou, dan met voornemen, volkomen last, bevel en middel van bevrediging, of om beteren Oorlog, tot der Landen beſchutting, te voeren: met deeze hoop hebben de Landen hunne elende te beter verdragen. *Pieter Ernst, Grave van Marsvelds regeering.*

By deeze regeering hebben de Spaanſche Raadsheeren door Mansveld terſtond de Spaanſche ſtrengheid des wylen Hertogs van Alva weder willen te werk ſtellen, en verboden 't kwartier, zo zy dat noemen, onder 't Krygsvolk te houden, 't welk is, dat men den eenen gevangenen Krygsman lost tegen *Wat kwartier houden is.*

gen den anderen van gelyken rang, of voor eene Maand soldye, willende over zulks, dat 't Krygsvolk, gevangen werdende, in den hoogsten graad met den dood door Beuls handen zou gestraft werden, en dat alleen, om de hunne, door vrees voor de Galg, tot de uiterste manmoedigheid te brengen, zig liever dood vegtende dan levendig te laten vangen. Maar het gemeen Krygsvolk, dat meer om loon dan eer diend, en van den Krygshandel een Ambagt maakt, zoekt zulke strengheid niet, vermits de vroomheid hedendaags zo kwalyk beloond, geagt en geëerd werd. Onder dit woord kwartier werd ook begrepen geenerhande Rantzoenen of schattingen aan de vyanden te betalen, het welk de Geestlyke Edellieden en Landslieden, die meest buiten de Steden hunne goederen hebben, zeér tegen waren, maar hadden liever kleine schattingen voor sauvegarden te geven, dan geplunderd of afgebrand te werden.

Mansveld breekt kwartier. Dus heeft Mansveld een gebod uitgegeven, gedagteekend den 5 ien van Louwmaand, des Jaars 1593, door raad en toedoen van Fuentes, dat voortaan geenerhande rantzoenen nog schattingen betaald, of sauvegarden van de vyanden gehaald zouden werden, nog te halen of mogen gebruiken, op lyfstraf, maar tegen alle invallen der vyanden zig te rusten, schanssen, en weeren, en 't volk by klokslagen te zamen te roepen, de vyanden dood te slaan of te vangen, en dan te hangen: waar over van beide zyden etlyk gevangen Krygsvolk gehangen werd.

Plakaat der vereenigde Staten nopens 't kwartier houden. Maar daar tegen hebben de Generale Staten der vereenigde Landen ook een gebod uitgegeven, gedagteekend den 27sten van Sprokkelmaand, verhalende, hoe hunne vyanden, de Spanjaarden, als vreemde, niet anders dan der Landen verwoesting en ondergang zogten, met hunner aller bloed en goed, biddende en vermanende een iegelyk agt op zig zelven, hun Vaderland, Wyf en Kinderen te hebben, en met hen aan te houden, om zulken Spaanschen

moed-

moedwil van zig te weeren: en om zig daar over te bedenken gaven zy uitſtel tot den laatſten van Grasmaand, want zy daar na geen kwartier meer, maar alles als dood-vyanden zouden houden: ook dat zy van meening waren met de Uitvinders en Raadgevers voortaan dus te leven, dat het hun berouwen zou: ook met de Dorpen en Vlekken ten platten Lande, die, volgens Mansvelds gebod-brieven, zig tegen hen wapenen, ſchansſen en weeren zullen, of hunne reedelyke ſchattingen, daar op zy geſteld waren, weigeren zouden te betalen. Door dit tegen-gebod is 'er namaals onder den anderen toelating van alles gebruikt.

In deezen Winter vergaderde Mansveld zyn volk, onder 't beleid van zynen Zoon, Graaf Karel, op de Frontieren van Vrankryk by Guyze, om in Vrankryk te trekken; en om die daar werk te maken, zonden de vereenigde Landen Graaf Philips van Nasſau naar Lutzenburg, met omtrend vierduizend Mannen te Voet en te Paerd, in hope van daar eenige plaatzen, als St. Vit of andere, in te nemen, 't welk hun mislukte; maar zy veroorzaakten daar mede het uittrekken van alle de Guarnizoenen uit Braband: want zo haast de tyding te Brusſel kwam, werd uit Lier, Mechelen, en de andere plaatzen, het Spaansch en Italiaansch Paerde- en Voetvolk geligt, en in allen haast derwaards gezonden, onder den Grave van Barlamondt, het welk Graaf Philips vernemende, heeft hy zig op den aftogt gemaakt, hebbende veele Dorpen in Lutzenburg geplunderd, ook in Limburg groten brandſchat gedaan, en veele plaatzen tot ſchattingen gedwongen, plunderende ook Hanuyt in Braband: en veel geld, Paerden, en buid bekomen hebbende, zyn zy vry weder in hunne quartieren gekeerd. Dergelyke lopen deden zy meer in Sprokkel- en Lentemaand, om hunne ſchattingen in te halen, en den vyand ver van hen werk te maken, en liepen tot Andernach, in 't Stigt van Trier, en rondom daar omtrend.

Graaf Philips van Nasſau ſtraaft in Limburg en Lutzenburg.

Brabandſche Guarnizoenen tegen Graaf Philips gezonden.

Hanuyt geplunderd.

Intusschen de vereenigde Landen besslooten hebbende te beleggen Geertruidenberg, hoorende onder Holland, hoewel dat in 't vaste Land van Braband geleegen is, by de oude Maas, op 't Water de Donge, hebben zy van langerhand, onder 't een of ander voorwendzel, belet eenigerhanden voorraad van leeftogt of Krygs-gereedschap op Licenten daar in te voeren: ook verhinderden zy in Sprokkelmaand een Konvoi, dat 'er gaerne met allerlei nooddruft ingekomen had, en sloegen 't te rug, en alzo zy hoorden, dat de Gouverneur daar uit getrokken was, om 't zelve Konvoi daar in te brengen, en dat twe Gouverneurs daar over twistten, te weten, de Heer van Masire, en de Heer van Waterdyk, dagten zy, of hun dat mogt baten: waarom zyden Prince Maurits belastten de Stad te berennen, en met Paerdevolk te besluiten, gelyk hy gedaan heeft, zynde al het Krygsvolk uit Lutzenburg wedergekomen; en elk Kapitein zyne Vaandelen gesterkt hebbende, is hy omtrend den 28sten van Lentemaand te Water en te Land daar voor gekomen, als de Spaansche meer voor een beleg voor 's Hertogenbosch of de Stad Grave vreesden.

Belegering van Geertruidenberg by Prince Maurits.

Alzo dit beleg uittermaten merkens-waerdig is geweest, zullen wy daar van hoofdzaaklyk het aanmerklykste verhalen, want de Stad was sterk en wel voorzien van meer dan duizend Mannen, oud Krygsvolk, met allen nooddruft.

Prins Maurits heeft ten eersten zig gelegerd Westwaards van de Stad, met de Regimenten van Graaf Hendrik Frederik, zynen jongsten Broeder, van den Grave van Solms, Groenevelt, en Balfourt. De Graaf van Hohenlo legerde zig in 't Oost-einde, in 't Dorp Ramsdonk, over de Rivier de Donge, met de Regimenten van Brederode, Lokren en andere, zig terstond beschanssende, en de andere Regimenten elk hunne plaats bescheidende.

En alzo de Spaansche, omtrend twe grote Musquet-scheuten buiten de Stad; eene sterke Schans

had-

hadden, op den Steehofschen Dyk, op de Rivier, daar de toegang tot de Stad te Land zeer mede bevryd was, heeft de Graaf van Hohenlo terstond de Schans doen aangrypen, met loop-Schanssen, en aanbrengen van het Geschut, in groot gevaar van zyn leven, zig legerende tusschen de Stad en Schans, den vyand den weg en toegang tot de Stad benemende, kloek zyn Geschut op een Eiland brengende, tegen den Dyk en Schans: waar door de Kapitein du Ton, en het Guarnizoen, dat daar binnen lag, zig van de Stad afgesneden ziende, die Schans overgegeven hebben den 6[den] van Grasmaand, uittrekkende naar Antwerpen, sterk honderd drieëndertig Mannen van verscheide Vaandelen, waar over zy namaals van den Marquies van Varrabon gevangen genomen werden. Steehofsche Schans gewonnen.

Na dat deeze Schans gewonnen was, deed Prins Maurits twe Bruggen over de Rivier leggen, de eene zeer breed op scheepen, en de andere op Masten, om beide de Legers elkanderen te kunnen helpen, die, om dat het alom Moeras was, zeer wel eene grote myl van den anderen gestrekt lagen: door deeze Bruggen heeft hy voor by de Stad Oorlogs-Scheepen gebragt, en daar langs de Rivier gelegd, om gestadig de Wagt te houden, want de Rivier, als eene Gragt, een groot stuk van des Legers beschansfing bevrydde, hebbende op veele plaatzen Water-Molens en Sluizen gemaakt, daar mede zy de Gragten van hunne beschansfing altyd vol Water hielden; maar zy hebben, door het Zee-water of hooge vloeden, dikwils grote schade in hunne werken geleden.

Aan den Waterkant hebben zy de Stad besloten met eene halve Maan van Oorlogs en andere scheepen, die gedurig in de Stad schooten, leggende op Ankers, het eene aan het andere vast gemaakt met Kabels, welke Kabels tusschen beide met kleine scheepjes nog werden opgehouden, alle met Wagters bezet. Buiten deeze halve Maan waren gestadig Het beleg te Water beschooten.

veele Oorlogs-scheepen, die op de Wagt af en aan voeren: binnen deeze halve Maan hadden zy kleine Jagten, die by nagt digt onder de Stad de schildwagt hielden, welke Jagten eens eenen Spanjaard, zwemmende, vingen, met brieven van Mansveld en meer andere, dien Prins Maurits 't leven schonk, en zond hem aan zyne vyanden, om hun aan te zeggen, hoe hy beschanst lag.

Buiten deeze halve Maan, in 't Oosten en Westen van de Stad, waren plaatzen, daar de Leeftogts-scheepen bevryd lagen van 't Geschut der Stad, zo dat het Leger aan 't Water wel eene Duitsche myl lang is geweest, elk Leger byzonder zyne leeftogts- en gereedschaps scheepen hebbende. Daar het Water omtrend het Land ondiep was, waren Tuinen gevlogten, gesteld, en met Oorlogs-scheepjes bezet, dat 'er niemand door kon. Het Schipvolk heeft ook een byzonder Leger gehad, die zig ook kloek droegen, met afgebeelde Kanonnen van hout, die zy aan de Stad bragten, en met leedige scheepen, die zy 's nagts wisten by de Stads Kraan en Werf te brengen, zo dat zy die van de Stad daar mede meest hun Buskruid deden verschieten, aan welk zy gebrek hadden.

Krygs-list.

Beschryving van Prince Maurits Leger.

Prins Maurits Leger op 't Land was rondom begraven met hooge Wallen, en buiten diepe Gragten, met vier grote en sterke Bolwerken bezet, elk met twe stukken Geschut; dus was het ook aan des Graven van Hohenlo's Leger, en op andere plaatzen, die wel twe mylen in 't rond strekten, en alle met Loopgraven, Bolwerken, Schanssen, Ravelyns, en wyde Gragten voorzien waren, ook met strykweeren en Geschut; en met veele Vuur-bakens, om met vuur de een tot den anderen teekenen te doen.

Zonderlinge voorzigtigheid in 't bevestigen des Legers.

Rondom dit Leger, daar de nood was, buiten de Gragten, waren alom houte palen in de aarde geslagen, en in elken paal een yzere pin van eenen voet lang, die zy de Turksche Ambassaten noemen: deeze waren zo digt by den anderen geslagen, dat men

'er

'er geene knie tusschen brengen kon. De voornaamste aankomsten waren met grote geweldige Schanssen en Ravelyns bezet, vol grof Geschut, zo dat zy daar by de honderd stukken gebruikt hebben: op de Wegen waren Voetangels, Wolfsputten, en Waterputten gegraven, en Springen van Buskruid bereid.

Alzo deeze Legerplaats moerassig was, en op veele plaatzen geene aarde hadden om te schanssen, hebben zy daar veel ryshout nedergelegd, en eenen weg over gemaakt, en verder horden opgelegd, om bedekt, en dus beschapst te zyn, buiten ook bezet zynde met de voorsz. staken, met yzere pinnen, zo dat dit alles by hunne vyanden ongeloofiyk werd geagt.

Als zy dus tegen den buitenvyand beschanst waren, hebben zy zig ook tegen die van de Stad begraven, de Loopgraven tot onder de Wallen gebragt, hun Geschut geplant, en Galeryen gemaakt, om bevryd tot aan der Stads Wallen te komen. En gelyk die van de Stad boven hunne Wallen en de Katten nog op de eene Landzyde der Stad twe goede Ravelyns hadden, tegen welker eene de Noordhollanders en Schotsche Soldaten, en tegen de andere de Zeelandsche en Utrechtsche lagen, elk met hunne Batterye en Geschut, hebben zy de Stad zo beschooten, dat'er nauwlyks een huis in de Stad ongeschonden bleef; zelfs des Princen van Orange's eigen huis was geheel doorschooten en bedorven: deeze Bolwerken waren ook alle ondermeind en ondergraven.

Tot alle deeze grote zware werken, gebouwen en beschanssingen hadden de Staten meenig honderd scheepen met allen nooddruft en werktuigen bezorgd: en alzo zy wel alom de Landlieden om loon deden werken, hebben zy nogtans deeze zware werken meest alle opgemaakt door de handen van hun eigen Krygsvolk, naar het gebruik van de oude Romeinen, en dat niet door dwang, maar goeden dagloon, het Krygsvolk bewilligende by dag, als zy niet op de

Maurits Krygsvolk zyn zelve Pioniers, makende Schanssen van eene dag reize in 't rond.

de Wagt waren, voor goeden loon te werken, elk tot zulk werk, als hy lust had, prompt betalende, tegen tien of vyftien stuivers daags, na dat het werk zwaar of gevaarlyk was, met het welk zy zo groot werk, tot hunne grote eer, te weeg gebragt hebben, dat zy, zo wel op alle aanvallen rondom de Stad, als buiten tegen de magt des Konings, die kwam om te ontzetten, zig onwinlyk gemaakt hebben.

Wonderlyke tugt in Prins Maurits Leger.

Zy hebben ook zo goede Krygsorde en tugt gehouden onder hun Krygs- en Schipsvolk, dat zy niet alleen de Boeren binnen 't begrip van 't Leger wel van allen overlast bevryd, maar zelfs mede aangelokt hebben het omleggende Landvolk tot het Leger hunnen toevlugt te nemen, met hun Kooren, Beesten en al hun goed, als in eene zeekere vaste plaats den vyand ontloopende, daar zy, door strenge tugt, zo vry gezeten hebben, als in eenige welgeregeerde Stad, hunne Ganzen, Hoenderen, Eieren, Boter, Kaas, Melk en Vleesch, vry ter markt brengende, zonder eenige vrees of klagt, tot ieders grote verwondering: zelfs eenige Eigenaars van den Lande of grond hebben 't zelve Land geploegd, en tot zajen in veele plaatzen bereid, tusschen veele Schanssen en wegen, zo dat hier door de lyfkost in 't Leger beter koop dan in eenige Stad daar omtrend geweest is, en ondertusschen in hun vyands Leger zesmaal duurder.

De afbeelding van deeze beschansing en dit fraai Leger is in Holland in 't koper gesneden, zeer kunstig, en gedrukt: en om die te bezigtigen kwamen veele Menschen daar van alle kanten, met groot verwonderen; zelfs de Princes van Orange, en Mevrouwe Loyze, des Princen van Orange's Dogter, die toen vertrok naar haaren Bruidegom, den Keurvorst, Paltz-Graaf op den Rhyn, en andere grote Vrouwen. In veele deelen is dit zo een merkwaerdig beleg geweest, als in 100 Jaaren niet gezien is.

De Princes van Orange, met Prins Maurits Zuster, bezien 't Leger.

Die

Die van de Stad hebben zig dapper geweerd, vroom en beleefd gedragen: zy waren reedelyk wel van allen nooddruft voorzien, en hebben veele uitvallen gedaan; maar alzo ten laatsten 't Geschut aan veele zyden zeer op hen genaderd was, en tegenschansfen op hun Geschut gemaakt zynde, zyn hun die wegen, waar langs zy uit de Stad in de Ravelyns gingen, afgeschooten en bekommerd. Hun werd, door veele behendige middelen, hoop en belofte van ontzet verkondigd: onder andere werden Brieven afgeworpen van Dismas de Barges, Heer van Waterdyk, gedagteekend den 17[den] van Grasmaand, uit 's Hertogenbosch, gezonden door eene Duif, vliegende naar haare Jongen, die in 't Leger viel, inhoudende, dat het Krygsvolk tot ontzet vergaderde, en zy zo zeeker als 't Euangelium zouden ontzet werden, en dat zy hunne platte formen in 't Quartier van Ramsdonk hooger zouden maken, en vuurteekenen doen, naar den gezonden last, enz. Prins Maurits zond met de zelve Duif eenen anderen Brief tot zyn voordeel, om hen te bedriegen. Goede tegenweer in Geertruidenberg.

Hohenlo deed op eenen tyd al zyn naastgelegen Geschut wenden, en bedekt stellen naar der Stads Tooren, daar zy gewoon waren het Leger te overzien: en alzo zy 't ontzet alle uren verwagtten, deed hy eenen loozen alarm onder de zyne maken, als of het ontzet voor handen was geweest, waar over de Gouverneur, en andere van de Overste, terstond op den Tooren liepen, om te zien: waar op terstond al het Geschut teffens afging, daar de Gouverneur, met andere, dood bleef, 't welk hen zeer zwakte. Krygsvond van Hohenlo. De Gouverneur dood geschooten.

Mansveld, Fuentes, en andere Overste des Konings van Spanje, overwegende de schande, zo zy deeze Stad, in Braband geleegen, niet zouden ontzetten, hebben Karel van Mansveld uit Vrankryk ontboden, en alle hunne Regimenten opgemonsterd, en naar Tuernhout gezonden, onder den Marquies van Varrabon te vergaderen, daar Prins Maurits Paerdevolk, dat meest al uit het Leger in de byleggen-

gende Steden, Breda, Heusden, en Bergen op den Zoom, lag, meenigen aangryp op hebben gedaan, namelyk, onder andere, den 8sten van Zomermaand, hebben de Heer van Rysoire, met Marcellis Bacx, en Kapitein Edmont, met honderd negentig Paerden, by Tuernhout agterhaald vierhonderd Paerden, die uit het Leger naar Antwerpen gingen, om Varrabon en Barlamont derwaards te geleiden, die zy besprongen en sloegen, en de rest joegen zy op het huis te Tuernhout, daar zig ook behield de Marquies van Varrabon, en de Graaf van Barlamont: zy bragten zestig Paerden met drie Kapiteinen gevangen binnen Breda.

Mansvelds-volk besprongen en geslagen, den 9 Juny.

Omtrend den 6den van Bloeimaand heeft zig Mansveld met alle zyne Veld-oversté te Veld begeven, met alle zyne magt van Loraynoysen, die uit den Straasburgschen kryg gekomen waren, met Zwitsehers, Duitschers, Italianen en Spanjaarden, die kwalyk wilden trekken zonder den ouden Montdragon, die zyn Kasteel van Antwerpen niet dorst verlaten. Dus is Mansveld met de Bende van Ordonnantiën, te zamen wel elfduizend sterk gereekend, met tien stukken Geschut en veele schuiten en gereedschap, den 26sten van Bloeimaand, komen legeren by Prins Maurits kwartier, te Oosterhout, in 't Dorp te Houte genoemd, daar hy eene Schans begon te maken op den Steehofschen Dyk, daar de Steehof geleegen had, daar veel schermutzelen geschiedde; maar alzo hy daar zag, dat die plaats te sterk was, vertrok hy geheel met zyn Leger, in 't einde van Bloeimaand, naar het Dorp Oosterhout, daar hy zig ook sterk beschanste: als hy daar ook etlyke dagen geleegen, en allerlei middelen om inbreuk in Prins Maurits Leger te doen gezogt had, trok hy weder, den 7den van Zomermaand, met zyn Leger op naar het Dorp Waasbeek, by het kwartier van Hohenlo, en heeft zig daar weder beschanst, en sterkten gemaakt, om zynen leeftogt wel te bekomen, daar aan hy veel gebrek had, daarom veel schermutzelen geschiedde by Hohenlo, uit zyne grote

Mansveld begeefd zig te veld.

ge-

geweldige Schans, zo dat Mansveld niets dorst aangrypen of voornemen op 't Leger.

Als hy nu daar lag, en, om zeekere geleegenheid, een Trompetter van Prins Maurits aan Mansveld gezonden was, vroeg hem Mansveld, waarom zyn Heer zo beschanst lag, hy zou zig, als een jong, moedig en eergierig Overste, uit zyne Schans tot eenen Veldslag begeven: de Trompetter beantwoordde zyne schamperheid kloek, zeggende, zyne Excellentie van Nassau is een jong Heer, en zou gaerne een oud Krygsman werden, gelyk uwe Excellentie is: daar over de Omstanders lagten, en Mansveld zweeg, als hebbende een wel getroffen antwoord. Kloek antwoord van eenen Trompetter van Prins Maurits aan Mansveld.

Hier leggende, kwam nog by den Grave van Mansveld eene aanvulling van twaalfhonderd getelde Voetknegten, en twaalf Kornetten Paerden, die hem gezonden werden van Fuentes, met vier grote stukken Geschut, vierentwintig tonnetjes geld, en allerhanden nooddruft in 't Leger. Mansveld bekomd meer volk en geld.

Den laatsten dag, als de Stad ingenomen werd, rigtten Hohenlo en de Engelsche Ridder Vere eene grote schermutzeling aan, daar zy, boven de geene, die dood bleven, wel veertig Soldaten, en drie Kapiteinen, gevangen namen, 't welk die van de Stad zien konden, die dagelyks veele vuurteekenen deden, en gansch moedeloos werden, zo dat de Stad op deeze volgende manier ingenomen werd, in 't gezigt van Mansveld, en zyn sterk Leger. Schermutzeling tusschen Mansveld en Prince Maurits Leger, den 24 Juny.

Den 24sten van Zomermaand, alzo 's morgens de Kapiteinen Haan van Doornik, Bevery en Calf op de Wagt kwamen, om elkanderen te verlossen in de Loopgraaf, onder het Noordsch Ravelyn van de Stad, bestemden zy onder elkanderen eens op 't Ravelyn te willen klimmen, en bezien de gesteltenis: waarom zy eene houte Brug, op bondelen van Biezen vast gemaakt, over de Gragt, tegen de punt van 't Bolwerk, deden leggen: Haan en Bevery namen met zig twe Musquettiers, twe Rondasfiers en twe Hel-

Hellebaardiers, te zamen agt, en klommen dus zeer bedekt op: als zy nu op waren, en de Wagt allarm riep, riepen deeze Kapiteinen meer van hun volk op te klimmen, terwyl zy vogten met de Wagt, daar een van hunne Rondasfiers dood bleef: en als hun Volk nu meest opgekomen was, vogten zy hand aan hand, eene goede wyl, zo dat 'er wel zestien van die van buiten, en omtrend negen van binnen, dood bleven, en werden dus gedwongen uit het Ravelyn te loopen, en zig in de Stad te begeven: en om dat ter zelver tyd in de Stad geschooten werd de Kommandeur der Stad, Kapitein Tigean of Gysant, die derde Gouverneur gemaakt was, werden zy verschrikt, en hier mede werden de andere gedwongen uit het Ravelyn in de Stad te wyken: waar over zy zonden en riepen om van overgeven te spreeken, 't welk zwaar kon toegestaan werden, door gebrek aan orde, en dat 'er vast meer volk opklom: ten laatsten zonden zy aan den Grave van Solms, die mede in 't Ravelyn gekomen was, twee Kapiteinen uit, en eenen Auditeur van 't Guarnizoen. De Graaf van Hohenlo en andere schermutzelden ter zelver tyd met Mansveld, en als Prins Maurits eerst daar van hoorde, wilde hy 't niet gelooven, agtende het stuk als een gewaagd gevegt der Kapiteinen, vermits hy 't zelve niet regt goed gevonden, en daarom daar toe geene eindelyke orde gegeven had; maar nader daar van verzeekerd zynde, kwam hy in eene Baterye daar digt by, daar de Gemagtigde eerst verzogten een eerlyk verdrag, maar niet kunnende verkrygen, dan uit te trekken met zydgeweer en Baggagie: dog nadien zy lang gestaan hadden, om uit te trekken met Vaandelen, Wapenen en Baggagie, en Prins Maurits dat niet wilde toestaan, hebben zy nog dien nagt te twee uren 't zelve aangenomen, als blykt by het volgende Verdrag.

Het Ravelyn van Geertruidenberg werd gewonnen, den 24 Juny.

" Wy Mauritz, gheboren Prince van Orangien, " Grave van Nassou, Catzenelleboghe, Vyanden, " Dietz, &c. Gouverneur en Capiteyn Generaal van

Verdrag van 't overgeven van

„ van Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Westvries- Geertrui-
„ landt, Zutphen, Utrecht ende Over-Yssel, Ad- denberg,
„ mirael Generael: Hebben gheaccordeert ende ac- den 25 Ju-
„ corderen mits desen, aen de Capiteynen, Officie- ny, 1593.
„ ren en Soldaten van den Garnisoene van Geertruy-
„ denberge, te moghen vryelyck uyt-trecken, son-
„ der eenigh beletsel, met haer Sweerden, Paer-
„ den, Packen ende Sacken, tot sulcken plaetsen,
„ alst haer sal goetduncken, waer toe haer verleent
„ sullen worden 50 Wagenen; ende soo sy daer-en-
„ boven van noode hebben eenighe Schepen voor
„ de Officieren van den Koningh van Spaengien,
„ met haer Huysgesinne, gequeste, Packen ende
„ Bagagien, soo sullen wy die doen voeren in alle
„ vryheydt tot Antwerpen toe: Welverstaende, dat
„ sy Ostagiers ende suffisante Borghen sullen stellen,
„ dat sy de Waghenen en Schepen weder leveren
„ sullen: Ende dat de Ontfanghers Mattheus Daul-
„ thot, Jan Fransen, en Jan Mathijssen, sullen
„ blyven in de voorseyde Stadt, tot dat sy sullen
„ overghelevert hebben de Registers, Bewijsen en
„ andere Papieren, toebehoorende haren admini-
„ stratie, in de handen van die daar toe van onsent
„ wegen, sal gestelt worden te ontfangen. En soo
„ veel betreft de Geestelijcke Personen en Borghers
„ (altijdt uytgenomen die moghen deelachtigh we-
„ sen der verraderyen der Stadt) gunnen wy den
„ selven vryen uyt-tocht, met alle haer Sacken en
„ Packen, als ghesеydt is. Ende wy beloven haer
„ op onse Princelijcke trouwe, dat alle 't ghene
„ voorseydt is, haer sal onderhouden worden, son-
„ der eenige faute ofte letsel. Ghedaan in 't Veldt-
„ Legher voor Geertruydenberge, den vijf-en-twin-
„ tighsten Junij 1593. Onder stont geteeckent,

Maurice de Nassou.

'tGuarnizoen van Geertruidenberg trekt uit, 700 Mannen sterk, den 25 Juny.

Niet tegenstaande dit verdrag dus gemaakt was, heeft Prins Maurits, op hun ernstig verzoek, hun hunne Wapenen toegelaten, daar van Acte gevende. Hier over zyn ten zelven dage uitgetrokken,

eerst omtrend honderd Wagenen, met Baggagie, gekwetste, Vrouwen en Kinderen; daar na zyn drie Kapiteinen voor uit gekomen, gevolgd van zestien Vaandragers met hunne Vaandels, die zy Prince Maurits met grote eerbied overleverden, welke hun alle over hunne grote vroomheid lof gaf: daar na volgden de Officiers, alle onder lang geweer, omtrend twehonderd veertig spiesfen, en daar na driehonderd vierentagtig Musquettiers en Archebuziers, met nog andere, tot zeshonderd sterk, trekkende langs Oosterhout naar Antwerpen: nog drie scheepen met kranke, gekwetste, en Baggagie, liet Prins Maurits toe naar Antwerpen te varen. Drie Soldaten, van die te vooren de Stad hadden helpen verraden en verkopen, liet hy terstond ophangen.

Prins Maurits dankt God over de overwinning.

Prins Maurits, dit volk hebbende zien uittrekken, en zyn Volk in de Stad zynde, is daar binnen gereden, en vond die zo gesteld, dat het hem nog dapper volk zou gekost hebben: waarom hy zelve God den lof gaf, en belastte ook andere God te danken. Zyne Officiers vonden daar in nog omtrend zeven of agthonderd ponden Buskruid, en aan Vleesch, Visch, Brood, Bier, Boter, Zout en Kooren, was 'er geen gebrek. Daar waren in alles gereekend wel driehonderd Mannen in dit beleg gebleven, en wel vierhonderd gekwetst te zyn. Hy heeft daar in tot Gouverneur gesteld zynen Broeder, Graaf Hendrik, als dien die Stad van zynen Vader by Testament gegeven was, en nevens hem, voor Vice-Gouverneur, Jongheer Aert van Duivenvoorde, en dus werden de begravingen gesligt. Mansveld heeft het verlies van de Stad niet eer vernomen, voor dat, van triumph, Prins Maurits volk rondom afschooten uit alle Schansfen en scheepen, de Pikeniers stroo aan hunne Piken brandende.

Graaf Hendrik, Gouverneur te Geertruidenberg.

Mansveld trekt op naar Kreveceur.

Als Pieter Ernst, Graaf van Mansveld, dit verlies der Stad vernam, is hy met zyn Leger opgebroken, den 26sten van Zomermaand, en langs de Langstraat naar den Boemelerwaerd getrokken, meenende

de met haast geweldig te overvallen de goede Schans van Kreveceur, leggende by de Maas, in den mond van de Rivier de Diese, tegen over Heel, in Braband, op den weg van 's Hertogenbosch; maar die van Gorkum en Boemel hadden eensdeels te vooren daar in voorzien, met het Water by 't zelve Fort op te stoppen, zo dat al 't Water, van de Dommel en *Aa*, dat door 's Hertogenbosch loopt, daar opgehouden en te rug gedreeven werd, waar mede 't zelve Fort en platte Land rondom 's Hertogenbosch omwaterd werd.

Eer Mansveld daar kwam, was Prins Maurits met zyn Volk zelfs daar voor hem gekomen, die hem belette te beschansen: ja zelfs hem tegenschansende, werd hy gedwongen op te trekken naar Vlymen, met al zyn Geschut, zig leggende op de hooge plaatzen, die nogtans veele terstond met overloopen van 't Water omçingeld werden: derwaards aan stelden die van de Schans van Kreveceur terstond al hun Geschut op, daar mede grote schade onder hunne vyanden doende, die onbeschanst en omçingeld van Water lagen, zo dat zy daar niet konden van komen, waar over veele jammerlyk dood geschooten werden, daar door hy van Engelen naar Vlymen, als vooren, moest wyken.

Mansveld, naar Kreveceurs Schans getrokken, werd met schaden daar van gedreven.

Dus heeft Mansveld moeten aftrekken: en verder heeft hy al zyn vernuft en list aangewend, gelyk hy lang te vooren gedaan had, om met eenige listigheid eenig Guarnizoen in 's Hertogenbosch te brengen; maar de kloeke Burgerye, vermits goeden last, hielden sterke Wagt: zelfs vreezende voor eenige ontrouw onder hunne Geestlyke, hebben zy die de Wapenen afgenomen. En alzo Fuentes te vooren verzogt had, heeft ook Mansveld 't zelve nu verzogt, om met zyne Edelen in de Stad te mogen komen; maar daar werd hem zo korte tyd gesteld en beschreeven, dat hy daar niet wilde komen, zo dat hy met zyn volk nevens de muren henen trok, en 't Geschut alleen door de Stad voerende,

Mansveld tragt te vergeefs Krygsvolk in 's Hertogenbosch te brengen.

te Os, en van daar te Bercom kwam, daar omtrend nog eenen hoop van zyn Leger latende, die namaals tragtten te Orthen eene geweldige Schans te leggen, tusschen 's Hertogenbosch en Kreveceur; maar die Burgers vreezende, dat het hun zelve een toom zou zyn, hebben dat belet. Dus is Mansveld ten laatsten naar Brussel getrokken, een deel van zyn Leger zendende naar Vriesland, zo wy hier na zullen vertellen. De Marquies van Varrabon trok met een deel van 't Leger in de Stad Grave, en Fuentes, en andere Spaansche Raadsheeren, beschuldigden Mansveld grootlyks, dat hy, niet kunnende Geertruidenberg ontzetten, Prince Maurits niet zogt af te trekken van zyn beleg, met eenige andere gewigtige plaatzen van zyne vyanden te beleggen.

Mansveld van Fuentus beschuldigd.

Prins Maurits bezette ook de Frontier-plaatzen, en Boemelerwaerd, mede Volk zendende naar Vriesland, aan Graaf Willem van Nassau, gelastende ook den Grave van Solms eenen togt in Vlaanderen te doen, daar het Landvolk van de Spaansche verhinderd was hunne schattingen op te brengen, die rondom Hulst en Axel sterkten gemaakt hadden: zy hadden nog eenen aanslag op beide deeze Steden, en eenige Soldaten omgekogt, die zouden, eene schermutzeling om beesten aangeregt hebbende, de Wagt van de Poort vermeesteren; maar zulks werd ondekt.

Aanslag op Hulst en Axel ontdekt.

Dus is, den 24sten van Hooimaand, de Graaf van Solms met agthonderd Paerden en vyfendertighonderd te Voet in 't Land van Waas gekomen, en zond het Paerdevolk naar St. Jan ten Steene, om te ontdekken, en 't Voetvolk naar Steken, daar de Spaansche de Schans verlieten, vlugtende naar het Veer tegen over Antwerpen; maar wel dertig van hunne Paerden werden agterhaald en gevangen, en het Dorp Steken verbrand. Het Paerdevolk heeft by St. Niclaas omtrend tagtig Lotteringsche Ruiters ontmoed, die geslagen en meest gevangen werden: verder heeft het Voetvolk 't Geschut voor St. Jakobs

Togt des Graven van Solms, wegens Prince Maurits, in Vlaanderen, den 24 July.

Schans

Schans geplant, waarom zy zig overgaven, gelyk ook die van S[t]. Jan ten Steene deden. Als zy dit dus in korten tyd uitgeregt, en het Land alom afgeloopen hadden, kwam hun de tyding, dat Montdragon van Antwerpen tweduizend te Voet, en zes Kornetten Paerden, zond, en dat 'er nog tien Kornetten zouden volgen, met nog Spaansch Voetvolk: waar door de Graaf van Solms weder is vertrokken, de genome ſterkten afbrekende, en is t' ſcheep gegaan, hebbende weinig buid voor de Soldaten bekomen, om dat de Boeren alom opgeweken waren, en hy in 't begin zulke naerſtigheid niet aanwendde, als wel noodig was geweest, daarom die togt de ſchatting ook weinig vorderde.

Dergelyke loopen zyn 'er wederzyds meer gedaan, en ook veele aanſlagen te vergeefs aangeregt. Prins Maurits reisde rondom in zyn gebied, alom goede orde wegens de Heeren Staten ſtellende. 't Zelve heeft Mansveld over zyne zyde niet kunnen doen, door gebrek aan geld, zyn volk veel muitineerende: want als zyn Zoon, Graaf Karel, in Vrankryk de Stad Noyon gewonnen had, en om het beleg van Geertruidenberg weder ontboden, en in Artoys by Auxi gekomen was, zyn zyne Spanjaarden gemuitineerd, om dat hy eenen Spaanſchen Kapitein wilde ſtraffen, die eene jonge Dogter van Hesdin verkragt had; waar over de Spanjaarden hem overvielen, en dwongen hem met de Walen te vlugten, plunderende zyn huis, huisraad, Zilver werk en Bed. Zy verkoozen ook een Hoofd tot de Regeering onder hen, en namen het Steedje S[t]. Paul in, 't welk zy ſterkten, van waar zy alle des Konings eige Landen en Onderdanen daar rondom brandſchatten, op grote zommen, die zy dagelyks gedwongen werden hun op te brengen, en dat duurde meer dan een Jaar.

Spanjaarden en Italianen muitineeren in Artoys en Henegouwe, en brandſchatten de Landen.

Desgelyks deden ook de Italianen en Walen in Henegouwe, zig ſterk houdende te Pont ſur Cambre, van waar zy rondom al 't Land dwongen hun

op te brengen. alle dagen negenhonderd guldens, 't welk de Stad Bergen in Henegouwe voor hun vergaderde, en dagelyks telde, zo dat de Koning daar van eenen langen tyd geenen zonderlingen dienst had, en bedorven hunne eige geprivilegieerde Provintiën, alles tegen des Konings dank.

'tGuarnizoen van Berk muitineerd, en betalen zig zelven van de Tollen.

De Frontier-steden des Keurvorsts van Keulen, daar des Konings Guarnizoen nog in lag, muitineerden ook, als te Berk by den Rhyn, daar zy hunnen Oversten van hen dreven, en maakten alle weken een nieuw Hoofd, en die liet alles op den Rhyn doorvaren, op grote Tollen, en dat geld deelden zy alle Maanden onder den anderen uit.

Die van Nuis jagen hun Guarnizoen uit, den 19 July.

De Burgerye van Nuis is, zederd dat zy ingenomen waren, van den Hertog van Parma altyd zeer overladen geweest met Guarnizoenen, en heeft uitgevonden zig manlyk daar van te verlossen: den 29sten van Hooimaand, alzo de helft van 't Guarnizoen op eenen buid uitgetrokken was, en dat op vrienden Land, zyn eerst agt Burgers 's nagts op de ronde gegaan, en als de eerste Schildwagt hen aansprak, sloegen zy hem neder, namen de andere Wagt, half slapende, gevangen, en slotenze in eenen Kelder, en dus deed de Burgerye de andere Wagten ook, en hen dus zonder Geweer in Kelders sluitende, hebben zy zig meester van hunne Stad gemaakt, behalven eenige, die boven de Overpoort waren, die zig niet wilden gevangen geven, maar zonden eenen over de Muren, aan den Heere van Mylendonk, hunnen Oversten, om van hem, met hunne medegezellen, die om Buid uit waren, ontzet te werden; dog alzo zy eten nog drinken hadden, en de Burgers tegen hen begonnen te schanssen, hebben zy verdragen alle uit te trekken, met hunne gevange Soldaten, die zy buiten de Stad hun geweer weder gaven, met eenigen leeftogt en nooddruft, waar over zy nogtans ondankbaar geweest zyn, en zig beschanst hebben in 't naaste Dorp, den Burgeren alle schade voor eenen tyd aandoende. Dus kreeg de

Klockheid der Burgers van Nuis.

Keul-

Keulsche Bisschop zyne Stad ledig, handelende met de vereenigde Landen van betere onzydigheid te onderhouden.

Die van Weert hebben ook met geweld, en niet zonder bloedstorting en verlies, hunne Guarnizoenen uitgeslagen, gelyk ook die van Venlo gedaan hebben. Weert en Venlo verdryven hunne Guarnizoenen.

Eer wy verder in de Nederlandsche zaken, namelyk van de Vriesche, komen, zullen wy weder van de Fransche zaken, die met de Nederlandsche genoeg vermengd zyn, eenig verhaal doen.

In 't voorgaande Boek hebben wy verhaald, hoe de Koning van Vrankryk, Hendrik de IV[de] van dien naam, daar tot geene volkome gehoorzaamheid kon komen; en alzo over beide zyden tot nog toe de Wapenen van reedelykheid en listigheid meer dan wysheid gebruikt werden, is ten laatsten de Koning zyne tegenpartye daar in te kloek geweest, met zig te laten hooren in 't stuk van Godtsdienst, goede of betere onderregting te willen aannemen, zynde het eenige poinct, dat tegen hem te zeggen viel, vermits hy onschuldig was aan beider der Guyze Gebroeders dood.

Hier over hebben de wyste en eenvoudigste Katholyken onder het Verbond veele reedeneeringen gemaakt, en goeden en wyzen raad gegeven: onder andere is de Hertog du Mayenne, die zig Luitenant Generaal van den Staat en Kroon van Vrankryk noemde, schriftlyk vermaand geweest van drie dingen. Staatkundige reedeneering.

Voor eerst, zig te vereenigen met den Koning van Navarra. Drie voorstellen den Hertog van Mayenne gedaan, noodig te verkiezen.

Ten tweden, alle de Katholyken te vereenigen tegen dien van Navarra, makende eenen Katholyken Koning, met bewilliging van den Paus en Koning van Spanje.

Ten derden, zig te werpen in de armen van den Koning van Spanje, hem gevende zulk aandeel of gezag in 't Ryk, dat hy geene oorzaak had zig

zelven of iet te sparen tot hunne beschutting of bewaring.

Ook beschuldigden zy hunne eige kwade handelingen tegen de Katholyken van 's Konings zyde, en tegen de Kerk, dat zy kwade of geene tugt onderhielden, dat zy waren zonder geld, regt en orde, alles doende als gemeene en openbare Rebellen.

Dat hy behoorde den Koning te bewegen tot den Katholyken Godts-dienst.

Waarom zy zeiden op 't eerste, men behoorde te proeven, door alle middelen, om den Navarrois, zo zy hem noemden, Katholyk te bekeeren, en dus hem Koning te maken, daar mede zou du Mayenne den grootsten dank en eer verdienen, en zyn huis en Kinderen vorderen, 't welk met gezag van den Paus en andere goede middelen moest geschieden, en niet met geweld of zwaerd. Den Koning van Spanje zou hy tragten te vreden te stellen, met besprek, dat hy van den Navarrois niet meer betwist zou werden met het Koningryk van Navarra, nog dat de Nederlandsche rebellige Landen uit Vrankryk niet meer gesterkt zouden werden, en dergelyke voldoeningen doende.

Verder, dat men tot dien einde eene plegtige afzending aan Navarra zou doen, om met alle eerbied en bekwame middelen hem te trekken tot den Katholyken Godtsdienst: zo hy dien aannam, zou de Katholyke Godtsdienst en Land-vrede verzeekerd, en de Oorlog ten einde zyn: en zo hy dien weigerde, zou men de harten van zyne Katholyken winnen, die nu van hem overreed zyn, dat hy, door gebrek aan behoorlyke, vriendlyke, en Christlyke onderregting, niet bekeerd, nog zyne bekeering van zyne tegenpartye gezogt werd, maar veel eer heerschappyen, regeeringen, scheuringen en deelingen des Ryks, of daar den Spanjaard in te steken: want indien 't voorsz. dus verzogt werd, zouden de Koninglyke Katholyke niet meer kunnen twyffelen aan hunne opregte meening, maar zig verward en overwonnen van hunne hartnekkigheid geven.

Dit dus te weeg gebragt zynde, diende een Bestand

ſtand van zes Maanden gemaakt, om de Staten te vergaderen in eene vrye Stad, alleen bygeſtaan van de Officieren der Kroon: daar zou elk zig onderwerpen aan zulke Ordonnantiën, als men zou mogen beramen, als dat 'er geene Officieren nog Gouverneurs, dan Katholyke, toegelaten zouden werden, hoe men de Geestlyke goederen regeeren zou, het onderhouden des Concilie's van Trenten, van de vereeniging der Heretyken, de opvolging te verzeekeren, mede van 's Konings Huwlyk, ook den Koning van Spanje met den Koning te vereenigen, toezeggende de Koningin van Engeland nog de rebellige Nederlanders niet tegen hem te helpen, maar hem zien te vereenigen, 't welk Spanje voor eenen zonderlingen dienst zou moeten agten, om die Landen zynen Zoon vreedzaam te mogen nalaten. De Koningin van Engeland zou zig ook te vreden houden in de reedelykheid, en dan zou men mogen oorlogen tegen den Turk, en de Landen zuiveren van 't Krygsvolk.

Dit middel diende terſtond verzogt, hoewel zeer te vreezen was, dat Navarra dit niet zou aannemen, overwegende zyne voorgaande handelingen, de vyandſchap tegen den Paus, en 't betrouwen op zyne Ketters, aan welke hy zeer was gehouden. Zyne Katholyken waren ook aan hem verpligt, door giften van de Geestlyke goederen, die zig lieten voorſtaan, dat zy door hunnen dienst, dien zy den Koning deden, den Katholyken Godtsdienst behielden en de Kroon voor ſcheuring bewaarden, den welken hy ook voordroeg, dat men de vreemde in 't Ryk zogt te brengen, betoonende onze weekheid, heerschzugt, twedragt en ligtvaardigheid, als ſtellende onzen grond op 't ligt volk der Steden en Gemeenten. Maar met zyn weigeren zouden de zaken van 't Verbond ſchooner gemaakt, en nevens die ook de harten van zyne Katholyken gewonnen werden, voor al, zo men de Princen van den bloede tragtte te verwilligen, dat ligt was om te doen, vermits zy te on-

Zo de Koning niet bekeerde, zouden alle Katholyken van hem keeren.

onvreden zyn, om dat Navarra den jongen Prince van Conde boven hen verheft: boven dien nog meer den Hertog van Nivers, Longeville, den groten Pryeur van Vrankryk, Montmorençy, de Retz en andere Officieren: dus gesterkt met de Katholyken, den Paus en Koning van Spanje, die noodzaaklyk te vreden gesteld moesten werden, en daar niemand tegen spreeken zou, en deezen regten weg inslaande, zou men den ouden Kardinaal van Bourbon, of eenen anderen, Koning mogen maken, zonder den staat des Ryks of grond-wetten te veranderen, daar nu in tegendeel du Mayenne en andere verdagt werden, dat zy de Regeering zoeken, het Ryk meenen te verdeelen, of den Spanjaard in te voeren, en dat te meer, om dat men nooit den Kardinaal van Bourbon voor Koning uitriep, nog zelfs met Navarra zogt te handelen, al was 't dat hy zig liet hooren Katholyk te willen werden.

Deeze twede weg was de beste, zo de eerste niet te weeg gebragt kon werden, hoewel 'er te vreezen was, dat de Princen van den bloede daar toe kwalyk zullen bewoogen werden, uit den ouden haat, tusschen hen en den huize van Guyze: ook zouden de Hertogen van Savojen en Lotteringen dat zoeken te verhinderen, als die voordeel zoeken, en hoopten in de scheuring des Ryks: en Spanje zal niet wel geld willen geven, zonder goede verzeekering van Landen en Steden.

Zwarigheden in zig te werpen in de armen van den Koning van Spanje.

Zig volstrekt te werpen in de armen des Konings van Spanje zou zeer zwaar zyn, vermits men wist, dat hy zig zelve zogt, onder de tytelen van Souveraine-magt, in te voeren, of den Savojer, zynen Schoon-Zoon, te vorderen, daar mede zy de oude herkomen en grond wetten zouden breken, tot hunner aller schande, en dat ten gerieve van eenen Prince, die oud en zwak is, en maar eenen weeken Zoon had, die nog jong was; eene Natie, die afgunstig, nydig en begeerig is, waar door zelfs veele goede Katholyke, opregte Franschen, afkeer zouden

den krygen: zelfs de Paus zou daar over jalours zyn, en andere Vorsten, die de Spaansche magt vreezen, zouden daarom ook vyand werden.

Maar zo de Koning van Spanje kon bewogen werden de Infante, zyne oudste Dogter, te trouwen met eenigen Prince van den bloede, dat was wel goed, maar daar in zou hy zwarigheden vinden, als dat, zo zyn eenige Zoon, die jong en week is, kwam te sterven, zouden alle zyne Landen van eenen François geerfd werden, 't welk de eenige oorzaak is, waarom hy die niet ten Huwlyke geefd, zelfs aan eenige van zynen huize van Oostenryk, die ook alle daar over zeer jalours zouden zyn.

Hoewel de Koning van Spanje een magtig Vorst was, had hy ook grote lasten, dewyl zyne Landen, 't eene van 't andere, ver verscheiden lagen: hy had den Oorlog in Nederland, die nu, tot onuitspreekelyke kosten, lang geduurd had, en nog waarschynlyk was langer te duren: ook had hy tegen de Koningin van Engeland, zynde in groten voorspoed, die hem zeer ter Zee bekommerde, en tot grote kosten bragt, en was niet zonder agterdenken van zyn eigen volk, dat hy gebruiken moest: en zo zig de Turk roerd, dat wel waarschynlyk was, zou hy zelfs wel alle zyne middelen noodig hebben, zynde meer gehouden zyn eigen Ryk, dan Vrankryk voor te staan. Met Spanje te handelen zou zonder vergadering van Staten niet kunnen geschieden; en daar zouden grote verschillen vallen, en anders zou het hun alleen niet eerlyk zyn: waarom zy besloolen, dat 'er geen betere weg tot verzeekering van Godtsdienst en Land-vrede was, dan met den Koning van Navarra te verdragen, en hem tot den Katholyken Godtsdienst te bewegen.

Besluit best te zyn met den Koning te vereenigen, en zy hem te bewegen tot den Katholyken Godtsdienst.

Tot dien einde was 'er in 't voorgaande Jaar, tusschen Parma en Mayenne, perzoonlyk gehandeld te Guyzen en Lafere, van Parma's wegen, daar by waren de President Richardot, Don Diego Dibarra, met Johan Baptista de Taxis. De Hertog van Mayenne had

Handeling tusschen Mayenne en Parma over de Kroon van Vrankryk.

had by zig den President Jeannyn en Monsieur de la Chastre, daar gehandeld, en wegens Spanje voorgeslagen werd, dat de Infante Isabella, als Erfgenaam van de oudste Dogter van Vrankryk, mogt gekozen werden voor Koningin van Vrankryk, daar Jeannyn op antwoordde, het was doenlyk alleen voor eens, met voorwaarde, dat zy binnen zes Maanden in Vrankryk kwam, en binnen 't Jaar trouwde, met goedvinden van de Princen, Officiers van de Kroon, en Staten van Vrankryk, en boven dien zou men moeten handelen met die van Lotteringen, Guyze, Mercure, Nemours en andere, die de sterkten van Vrankryk in handen hadden, en dezelve met behoorlyke vereeringen verwilligen; mede dat de Koning van Spanje tot dien einde verzeekering van veel geld zou doen: daar werd gezegd van agt Millioenen, daar na kwamen zy tot tien in 2 Jaaren, hoewel de Koning te vooren jaarlyks by de vier Millioenen aan Vrankryk bekostigd had; maar Parma dagt best geen gezet geld te bieden, zo men bevond in zyne Brieven aan den Koning, afgeworpen, maar liever twintigduizend Mannen te Voet, en vyfduizend Paerden, by zynen Koning te betalen, met Geschut, leeftogt, en allerhande Krygs-gereedschappen, en twaalfduizend Kroonen in geld, ter schikking van de Infante, voor een Jaar, om de Overste te verwilligen en vereeren: en eer men zo ver kwam, zou men mogen zien, of men met zestienduizend Mannen, vierduizend Paerden, en eene Millioen kroonen kon verdragen, en zyne meening was liever zulks voor 2 Jaaren aan te bieden, dan 't verliezen van alles te wagen, want hy dat stuk zo zwaar agtte, dat de vrees de hoop benam van daar toe te mogen komen: en zo 'er eenig middel was, bestond die in de haastige naerstigheid, om vergadering van Staten te vorderen, en die van zodanige, die men wist daar toe geneegen te zyn. Parma verzogt wel eenige Steden in handen te hebben, maar du Mayenne wilde daar toe niet verstaan, zig te goed Fransch betoonen-
nen-

aende: hy zogt mede twist en jalousien te voeden en vorderen tusschen het Verbond, du Mayenne, Guyze en andere. Zy gaven Guyze tienduizend kroonen, om het voornemen van Spanje te volgen: en de Koning van Vrankryk hunne Brieven afgeworpen hebbende, zond daar van terstond de Copie aan du Mayenne om hunne jalousien te voeden, en toonen, wat zy van hem schreeven en kloegen, en dat zy Guyze tegen hem opruiden, en hem nog zynen Thesaurier geen geld wilden betrouwen, hem ondertusschen altyd vermanende goed en trouw Fransch te blyven, nademaal 'er niet anders werd gezogt, dan de Spanjaarden over hen te doen regeeren.

Dergelyke en veele andere reedenen zyn 'er onder die van 't Verbond vertoond geweest, maar zy waren onder den anderen niet eensgezind, en 't scheen, dat du Mayenne zogt den staat en Regeering te behouden, gelyk het was. Andere verzogten, dat 'er een nieuwe Koning mogt verkooren werden, elk zyn voordeel daar in zoekende: de grote Meesters hoopten elk een, dat het hem mogt gelukken, voor al de Savoyer, de Zoon van Lotteringen, du Mayenne, Guyze, Nemours, en de Koning van Spanje.

Tot deeze verkiezing stemden zeer de Paus en Koning van Spanje; en tot dien einde is 'er door die van het Verbond binnen Parys eene vergadering van Staten beschreeven: daar tegen is ook een bevel van den Koning uitgekomen, verklarende alle zulke Vergaderingen te zyn *Crimen læsæ Majestatis*, betoonende mede zynen goeden wil en yver, om allen goeden, wettigen, en Christlyken last aan te nemen.

Vergadering te Parys, om eenen nieuwen Koning te verkiezen, onder die van 't Verbond bestemd, den 17 January, 1593.

Daar is ook in Wintermaand, des Jaars 1592, een verklaar van du Mayenne uitgegeven, noodigende alle Princen, Heeren en Officieren der Kroon, zig te voegen, verlatende de Ketters, by hunne vergadering te Parys, den 17den van Louwmaand, des Jaars 1593, om op alles te raadslaan: het welk, als het vernomen werd

Handelingen van 's Konings Edelen met de Verbondelingen.

werd by de Princen van den bloede, Prelaten en Officieren van de Kroon, Heeren en Raadsheeren, Katholyken van 's Konings zyde, hebben, met des Konings verlof, den 27sten van Louwmaand, uit Chartres gezonden aan de vergadering te Parys, verzoekende, zo zy tragtten naar verzeekering van den Katholyken Godtsdienst, en den Vrede, dat zy hunne Gemagtigden wilden aan hun zenden op eenige plaats, tusschen St. Denys en Parys, om met hen daar over te handelen, de Koning zig bereid toonende naar goeden last te hooren, hebbende daar over aan den Paus gezonden den Marquies van Pysanen.

Die van het Verbond binnen Parys sterk vergaderd zynde, hebben de aangebode onderhandeling van de Katholyke Princen, Heeren en Officieren van de Kroon, volgende en houdende de zyde van den Koning, niet kunnen afslaan, maar hebben die moeten aannemen, niet tegenstaande het wederspreeken van 's Paussen Gezant, den Kardinaal van Playsançe, de Hofgezanten van den Koning van Spanje, als waren de Hertog van Feria en de andere, daar zittende, en verkoozen daar toe twaalf dappere Mannen, waar van de voornaamste waren Despinact, Aards-Bisschop van Lions, Primaat van Vrankryk, de Bisschop van Abranches, de Admiraal Villars, de Graaf van Bellin, Gouverneur van Parys, met andere.

Onderhandeling der Katholyke Princen en Heeren van wederzyds buiten Parys.

Wegens de Katholyken des Konings waren de Gemagtigde de Aards-Bisschop van Bourges, de Heer van Chavigni, de Bellievre, de Rambovillet, de Chombert, de Pontcarro, de Emmerik, de Thou en Revol, te zamen agt. Alle deeze hebben tusschen Parys en St. Denys vergaderd, eerst den 29sten van Grasmaand, en verder meermaalen in Bloei- en Zomermaand, daar de Aards-Bisschoppen van Lions en Bourges meest altyd het woord gevoerd hebben, elk zyne voorgewende reedenen kloek met schrandere bewyzen verantwoordende; maar alzo die van 's Konings zyde bevestigden, dat de Koning genoeg besloten was

zig

zig te laten onderregten, en in de onderregting dagelyks meer aannam, was hun schuldige pligt, naar Godlyke en Menschlyke Regten, hem te erkennen, enz. daar tegen de Bisschop van Lions antwoordde, dat zy gehouden waren, boven alle dingen, den Roomsch Katholyken Godtsdienst voor te staan, en daarom kon of mogt geen Ketterſche en hervalle Koning over hen regeeren: en alzo zy ook nog geene teekenen van bekeering zagen, betaamde hun niet over zulks te oordeelen, maar moesten dat aan den Paus overlaten, en die moest hem van den Ban ontslaan en dergelyke meer: daar op de andere zeiden, zo de Koning zig bekeerde, zouden zy hem wel moeten voor hunnen Koning erkennen, de Paus mogt hem namaals ontslaan; zy wilden, als goede Franschen, de Kroon niet in toezegging stellen, ten oordeele van vreemde: men wist de Privilegiën van Vrankryk wel, daar de Koningen de Kroon droegen op de punt van hunne zwaerden, altans zy wilden de Kroon niet verpanden over het gebergte, en dergelyke reedenen meer werden 'er wederzyds voortgebragt, welke den gemeenen Man in Parys de oogen openden, als breeder te lezen is in de Boekjes, te Parys en Troyes daar van gedrukt. Ten laatsten, alzo ondertusschen het Verbond, te Parys vergaderd, onder den anderen niet hadden kunnen overeenkomen op het verkiezen van eenen anderen Koning, en breeken van de Salyke wetten, zo wy zullen verhalen, en 'er van 's Konings wegen werd aangeboden een stilstand van Wapenen voor eenige Maanden, welke aanbiedingen binnen Parys en alom rugtbaar gemaakt werden, de benauwdheid en nood zo groot zynde, zyn de hoofden van het Verbond genoeg gedwongen geweest het Bestand aan te nemen, niet tegenstaande grote betuigingen, die daar tegen van den Pauslyken Gezant, den Kardinaal de Pelue en Aards Bisschop van Reyms, en de Hofgezanten van Spanje, gedaan werden. *Stilstand van Wapenen in Vrankryk gemaakt.*

Want intusschen werden in hunne vergadering,

Handeling van de vergadering van het Verbond te Parys, tragtende, dat de Aards-Hertog Ernestus met de Infante van Spanje mogten gekozen werden tot Koningen in Vrankryk.

in Bloeimaand, des Jaars 1593, te Parys, boven de verscheide oproerige Sermoenen der Jezuieten en andere Predikanten, gemaakt verscheide kunstige reedenvoeringen van des Pausen Nuntius, en daar na van des Konings van Spanje's voornamen Hofgezant, den Hertog van Feria, die eerst deed lezen den Credentie-brief van den Koning, zynen Meester, die verzogt aan de vergadering niet te willen scheiden, eer zy verkooren hadden eenen Koning, zo Katholyk, als de loopende zorglyke tyd vereischte: daar op de voorsz. Hertog zeer aanhield, dat men de Infante Isabella, oudste Dogter van Spanje, geboren van de oudste Dogter van Vrankryk, trouwende met Ernestus, Aards-Hertog van Oostenryk, zou verkiezen tot Koning en Koningin van Vrankryk, die nu met grote magt afkwam, om de Nederlanden te beheerschen, en daar toe zou de Koning van Spanje hen bystaan met twaalfduizend Mannen te Voet, en drieduizend te Paerd op zyne kosten voor 't eerste Jaar, en 't naaste Jaar half zo veel, en nog zou hy boven dien betalen aan den Hertog van Mayenne twaalfduizend kroonen ter Maand, voor hem en andere genoemde Edelen, enz. Dit verzoek en aanbieden ergerde en gaf veel verwondering aan de Franschen, die meenden, dat de Koning van Spanje dien dienst, dien hy tot nog toe aan het Ryk van Vrankryk gedaan had, alleen gedaan had uit zugt en yver voor den Roomsch Katholyken Godtsdienst; gelyk hy in Lentemaand van het voorgaande Jaar voor Godt en zyne Engelen betuigd had, zoekende geenerhande eigen baat.

Antwoord op des Konings van Spanje's verzoek.

Na deeze reedenvoeringen en aanbiedingen van 's Pausen Gezant en den Hertog van Feria, enz. heeft, in den naam van alle de Staten, daar vergaderd, de Kardinaal van Pelue, Aards-Bisschop van Reyms, geantwoord, te lang hier te verhalen, bestaande in dankzegging aan den Koning van Spanje voor alle zyne diensten, den Ryke van Vrankryk bewezen; maar verhaalde mede de diensten, die de Ry-

Ryken van Spanje hier eertyds hadden ontfangen van de Koningen van Vrankryk, in 't verdryven en uitroejen van de Saracenen en hunnen Godtsdienst daar, met andere dienften, verbintenisfen en gunst-bewyzen, van Vrankryk genoten: ten laatften verheffende de tegenwoordige grote dienften en aanbiedingen des Konings, bedankten hem daar voor, en ook den Hertog van Feria, biddende te willen volharden, daar mede de Koning niet alleen zynen lof vermeerderde, maar zig ook eenen weg naar den Hemel baande; en om die goede werken zou zyne ziel de Millioenen van Engelen ontmoeten, en die hem in den Hemel voeren, daar hem alle goede Katholyke met de Hemelfche Kroon zouden kroonen, voor alle zyne goede werken, aan hun befteed, enz. als breeder te lezen is in verfcheide Gefchiedenisfen, het welk de Spanjaarden kwalyk namen, als of zy maar eenen groten dank en Hemelfchen loon zouden ontfangen.

Maar daar na de Spanjaarden ziende, dat het de vergadering niet beviel, hoewel grote vertoogen, tot 't breeken van de Salique Wetten, gemaakt werden, hebben zy voorgeflagen, vermits de grote dienften van de voorleede Hertogen van Guyze, of het mogt aangenaam zyn, dat men de Infante zou trouwen met den jongen Hertog van Guyze, en die beide Koningen maken: het welk, hoewel het aangenaam fcheen, nogtans ook een breeken der Salique Wetten was, dat de meeste hoop tegenftond, en daar werd gemerkt, dat het niet uit een uitdruklyk voornemen kwam, of gemeend werd, maar diende, om te zien, hoe dat zou werden genomen, en hoe het volk gezind was; ook om Guyze voor eeuwig onverzoenlyk by zynen Koning te maken, en Spanje te moeten aankleven, daar aan hy en zyne vrienden zelfs weinig geloof gaven, om dat terftond genoeg bleek, dat het zelve Huwlyk den Koning van Spanje niet vergenoegde, of fcheen te vergenoegen. Hier door groeiden terftond grote jaloufien, want du

Ernestus, den Franfcheanies aangenaam, werd voorgeflagen tot Koning.

De verwarring onder het Verbond te Parys veroorzaakt op Beftand te denken.

Mayenne wilde niet lyden, naar den raad van zyne Moeder, Zuster en Wyf, dat iemand voor hem gesteld zou werden, liever zoekende te behouden de regeering, die hy reeds had: daarom vorderde en stelde hy voor het voorsz. Bestand, 't welk in 't kort gemaakt werd, dat die van het Verbond in 't einde van deeze vergadering, den 8sten van Oogstmaand, zeer piegtig hebben aangenomen, en bezwooren, in tegenwoordigheid van de Kardinalen.

Uit deeze jalousien, verwarringen en goedhartigheid tot de oude Salique Wetten, verbiedende de Vrouwen Koningryken te regeeren; eertyds genoemd naar de Saly of Salanders, van het Land van Overysfel, daar nog de namen Saland en Oldenzeel, of Oldezali, bekend zyn, hebben die van 't Parlement van Parys zig verstout eenen aanslag te maken, tot handhaving, van de oude Salique grond-wetten.

Inhoud der Brieven des Pausflyken Gezants.

Daar na uit Brieven van des Pausfen Gezant, den Kardinaal van Playsançe, die afgeworpen waren, verstond men, dat zy de Spanjaarden beschuldigden, dat men in de verkiezing kwalyk gehandeld had, en dat de Spanjaarden hun eigen voordeel te veel gezogt hadden, en niet geheim genoeg geweest waren: ook was Ernestus hun niet bygekomen met een geweldig Leger, gelyk beloofd en toegezegd was, en zonder welke aan eenige vorderlyke verkiezing te twyffelen was, waarom hy zig, door vrees, uit Parys begaf.

De Koning intusschen ziende, dat zyne vyanden binnen Parys sterk vergaderd waren, handelende om eenen nieuwen Koning nevens hem te kiezen, en daar over zeer bekommerd zynde, gelyk hy zelfs aan zyne Buuren, Koningen en Princen, door zyne Hofgezanten, verklaard heeft, hoe hy, komende tot de Kroon, beloofd had zig te willen onderwerpen aan alle goede onderregtingen in den Godtsdienst, en daar over werd hy voor Koning aangenomen, en die onderregting had hy nu 4 Jaaren uitgesteld, waar mede die van het Verbond wilden bewyzen,

zo zyn geluk naar wensch van God gezeegend was geweest, hy weinig op zyne beloften passen zou; tot zyne onschuld bragt hy by Koningen en Vorsten in, dat hy was gedwongen geweest, na den dood van den laatsten Koning, by zig te houden zulke Raadsheeren en Officieren van de Staten, die hy wist, dat hunnen voorigen Meester ontrouw geweest waren, en voor deeze, zynde in zynen geheimen Raad, waren veele aanslagen tegen de Bondgenooten aan die van het Verbond ontdekt; en in zyne meeste aanslagen was hy overstemd geweest; want alzo hy zeven of agt hervormde Raadsheeren verkoren had, kon hy kwalyk eenen of twee steeds by zig behouden, elk naar hun byzonder voordeel, gaande en komende, tragtende.

Oorzaken en reedenen, die den Koning van Vrankryk bewogen Katholyk te werden.

Dus vond hy zig verlaten van die van den hervormden Godtsdienst, vreezende 't zelve van de Katholyken: want zo haast hy tot de Kroon was gekomen, verzogten wel vyfhonderd Edelen van den Godtsdienst verlof om naar huis te trekken, en met hen wel negen Regimenten Voetvolk, alle van het Verbond, die hy met geene overreedingen kon by hem houden, zo dat hy zig geheel van hen verlaten vond; alleen by hem blyvende zyne Huis-Officieren, Kamerlingen en Dienaars.

De Katholyken hem verlaten ziende van zyne oudste en getrouwste Dienaars, begonnen hem te trotzeeren en de overhand te nemen, en hem te dringen in den Godtsdienst, zeggende, zy konden niet altyd eenen Ketterschen Koning dienen; hy had lang met schoone woorden zyne bekeering uitgesteld, tot dat hy mogt een einde van den Oorlog hebben, maar te vergeefs. Des ten laatsten, merkende zyne zwakheid, en den kleinen bystand van zyne Buuren, in zulk eenen grooten nood van zo zwaren Oorlog, tegen zulke magtige vyanden, als de Paus, en Koning van Spanje, en boven al, dat 'er een derde handel opstond, mede andere Princen van den bloede, hoewel die niet volstrekt tegen den Koning

 scheen,

scheen, nogtans zoekende hem geheel verlaten te stellen, wegnemende de middelen van zyne verweering: want zyne Katholyken, bestaande in Princen van den bloede, Raadsheeren, Officieren van de Kroon, Aards-Bisschoppen en Bisschoppen, met andere Edelen, bewerkten, met de Gouverneurs van de voorname Steden en sterkten, onder zyne gehoorzaamheid staande, hem te verlaten, en zig te voegen by de andere, tot de gemeene behoudenis, vermits de kleine hoop, die zy zagen van zyne bekeering, en dat, op dat zy met een gerust Geweeten den derden handel aanhangen en volgen, met behoud van hunnen Godtsdienst, en nogtans hem te erkennen voor Koning.

De Koning merkende, dat deeze te zamenzweering reeds zo wyd was gekomen, dat zy beslooten hadden die aan te gaan, met voornemen onder hem te buiten en deelen de Provintiën en Steden, zo dat een iegelyk, die iets in bezitting had, dat voor zyn eigen zou houden, dat veele wel geviel: want de Koning verstond, dat eenige Princen van den bloede voor 't Gouvernement of bezit van eene sterke plaats tienduizend kroonen hadden geboden, en andere, op de tyding van de verkiezing des Hertogs van Guyze, hadden reeds aan het Verbond gezonden van de verkiezing toe te staan, zo zy hun Gouvernement zouden mogen behouden in bezitting en eigendom voor hun en hunne Erfgenamen. Hierom besloot de Koning, overleggende zyn gevaar en kleine magt, om dat voor te komen, door ten naasten verzoeke, dat men hem doen zou, te bewilligen en aan te nemen, met den eersten, alle Katholyke onderregtingen: des de Katholyke besloote hem tot de onderregting te geven twe Maanden tyd, terwyl zou men aan den Paus zenden, om zynen volstrekten en behoorlyken ontfang in den schoot van de Moeder, de H. Kerk, te bereiden.

De Koning van Vrankryk besluit ter Misse te gaan.

Die van het Verbond daar van verwittigd zynde, vorderden in allen haast verkiezing van den nieu-

wen Koning, voor 's Konings bekeering, meenende hem uit te sluiten, al was 't, dat hy zig bekeerde: dog de Koning dat boven al vreezende, zynde besloten, belastte de Prelaten, by hem zynde, naerstig te vorderen de Ceremonien, die mogten dienen tot de bekeering en onderregting.

Dit haastig besluit des Konings van bekeeren heeft de Bisschoppen, Prelaten en Raadsheeren, veel kwaad agterdenken gegeven, zwarigheid makende om daar mede te kunnen voortvaren, zonder eerst van den Paus bescheid te hebben.

Dit antwoord gaf den Koning nog erger agterdenken van verdere te zamenzweering: des hy hun deed aanzeggen, dat, in gevalle zy daar in niet wilden verstaan, hy het den Adel wilde aanzeggen en betuigen, waar door zy gedwongen werden zyne bekeering te ontfangen, zonder veele plegtige onderregtingen of reedenwisselingen.

Met dit besluit van bekeering heeft de Koning zyne tegenpartye bedrogen, mede voorkomende des Paus en Konings van Spanje's voornemen, en de verkiezing van Guyze, en heeft in 't gemeen gewonnen de geneegenheid van de Gemeente en eenvoudige Geestlyke, die men niet anders kon wys maken, of geen Ketters Prins, komende in volkomen bezit der Kroon, zou de Katholyken in hunne geregtigheden kunnen behouden, maar zou altyd zoeken hun gezag te verminderen; en alzo de Katholyken in getal de andere ver te boven gingen, behoorde hy die meer dan de andere te gelieven. Hier toe voegden zig ook eenige zoorten van Godtsdienstige, die, na dat zy het alles met goeden oogen aanzagen, het zelve agtten geoorlofd te zyn, alzo het uit eene goede meening sproot, gelyk ook de Staatkundige oordeelden: deeze bekenden, daar waren abuizen in de Kerk, maar men moest zien de magt te bekomen, eer men die kon herstellen, bybrengende, dat men wel eene kleine zonde mogt begaan, om eene grote gemeene weldaad te be-

Burgerlyke reedeneeringen om den Koning te bewegen.

bekomen, daar over hem alle Vrienden en Bondgenooten ligt ontschuldigen zouden: hy hoefde zyne Onderdanen dat genoegen maar te geven, dat zy hem mogten in de Mis zien; zelfs mogt hy daar van gelooven wat en zo veel hy wilde. Die van den hervormden Godtsdienst zouden ook moeten te vreden zyn, dat zy de weldaad genieten, dat hunne hervormde Godtsdienst in geen plegtig verschil kwam, tot grote schande, als zyne bekeering dus zou hebben toegegaan: ook mogt hy hun verzeekering doen van hunne Staten en Godtsdienst, en dat menze niet overvallen zou, 't welk alle Princen en Officieren hun wel toezweeren zouden, en hy zelve hoefde zyne goede genegenheid tot hun, zyne trouwe Onderdanen, niet af te wenden, maar aan te houden, toezeggende in den gemeenen Land-vrede zonder hun weten niet te handelen.

De Potentaten en Republyken van Italiën, en andere Katholyke Vorsten, die hem wel toegedaan waren, konden nog dorsten hem geen bystand bieden, uit vrees des Paus; maar wanneer hy zig Katholyk zou vertoonen, zouden zy een eeuwig verbond met hem tegen Spanje ingaan.

Zulke en meer andere behendige beweegredenen zyn hem voorgelegd, zo dat hy zig ten laatsten heeft laten beweegen, 't zy uit ernst, heerschzugt of ligtvaerdigheid, waar van een iegelyk zyne gedagte vry heeft, latende dat Godt en zyn Geweeten te oordeelen, in wiens handen de harten der Koningen zyn, en naar zyn welbehagen en eisch der Onderdanen zonden bewegd. Die zynen natuur kenden, agtten, dat begeerte naar eene vreedzame regeering en weemoedig medelyden, als een Vader over den elendigen en jammerlyken staat des Koningryks, hem meest bewoogen hebben, ziende dagelyks zyne Onderdanen verarmd, verjaagd en dood geslagen.

Dit is zo veel wy van dit stuk aan alle zyden hebben kunnen door de waarheid vergaderen, uit veele schriften en anderzins.

Dus

HENDRIK DE VIERDE
Koning van Vrankryk en Navarre
GESTORVEN DEN 14 MEY MDCX

UNIV. OF MICH.

Dus is het ten laatsten daar toe gekomen, dat de Koning, den 25sten van Hooimaand, des Jaars 1593, te St. Denys ter Misse is gegaan, en zeer plegtig berouw en bekentenis van den Roomsch Katholyken Godtsdienst opentlyk in de Kerk gedaan heeft, en by den Bisschop van Bourges, met nog zeventien andere Bisschoppen, in de Kerk ontfangen en ontslagen is, als een voornaam Zoon der Kerk: daar tegen de Gezant van den Paus een geschrift uitgaf, betuigende de nietigheid over zulke aanneming; maar des niet tegenstaande schreef de Koning zelve, ten zelven dage, alom, gedagteekend den 25sten van Hooimaand, dat, alzo hy, ten aankomen tot de Kroon, beloofd had eene te zamenkomst van Prelaten en Doctoren te houden, tot zyne betere onderregting, 't welk zo zeer van hem begeerd, en van zyne wederpartye altyd verhinderd was, had hy nu, Godt dank, tot zyne begeerte onderregting verkregen, en had dien dag ter Misse geweest, bekennende de Katholyke, Apostolyke, Roomsche Kerk te zyn de regte Kerk van Godt, vol van waarheid, die niet kan dolen, en dergelyke meer, zig in alles Katholyk toonende.

De Koning van Vrankryk gaat ter Misse, en werd Katholyk.

Daar over zond hy den Hertog van Nivers, van den huize van Mantua, een zeer Katholyk Heer, naar den Paus Clement den VIIIsten te Romen, met groten staat, om ontslag des Bans te halen, met allen ootmoed, die daar toe noodig was. Maar de Paus heeft Nivers niet willen hooren als Gezant van den Koning, maar wel in den rang van eenen Heer, gelyk hy was, waar van te Parys, in den Jaare 1594, in Druk is uitgegaan een breedvoerig verhaal, door den zelven Hertog van Nivers geschreeven, om nog den Paus een breeder bedenken te geven. Dit werd alleen door den Paus dus geweigerd, op raad van eenige Kardinalen, die Spaanschgezind waren, en niet van het geheele Kollegie der Kardinalen, dien verboden was Nivers aan te spreeken.

De Koning van Vrankryk zend Nivers naar Romen om ontslag, dat de Paus hem weigerd.

Dit alles niet tegenstaande lieten veele onder de

Katholyke zig niet voorstaan, dat de Koning regtzinnig bekeerd was, daar tegen de andere zeiden, dat hy gedoold had door ligtzinnigheid, hebbende zyns Vaders voorbeeld gezien, die 't zelve gedaan had, en was nogtans Katholyk gestorven, daar toe zeggende, al was 't, dat hy 't niet regt meende, kon hy de Katholyken niet bedriegen, want al zyn daad, raad en woorden zouden hun altyd verdagt zyn, gemerkt nog die schande en nadeel, die 't hem zou zyn, weder te veranderen, vermits de Princen van den bloede, die alle Katholyk waren, en hem daar toe gebragt hadden, hem allereerst zouden tegen zyn: en indien hy bevonden werd te veinzen, zou hy de Katholyken, het Verbond, en zyne vyanden zeer vorderlyk zyn. Veele van de wyste in Italiën raadden den Paus hem te ontslaan, om hem niet te tergen iet tegen den stoel van Romen, gelyk zyne Voorzaten, de Koningen, gedaan hadden, voor te nemen, want de Naam Bourbon scheen Romen doodlyk of schandlyk te zyn; maar zo men hem in genade aannam, zou men eenen eeuwigen haat daar mede berokken tusschen hem en zyne Hugenooten, en men zou alle de Katholyken, die nu verdeeld waren, daar mede vereenigen, met meer dergelyke reedenen.

De Paus werd van Spanje gedreigd.

Maar de Paus Clement de VIII^ste^, bloo van natuur zynde, heeft, uit ontzag voor den Koning van Spanje, dat ontslag voor dien tyd niet durven geven, vermits hy van den Spaanschen Hofgezant, den Hertog van Sesfa, verschrikt werd, hem dagelyks dreigende door den duuren tyd in Italiën, Romen van honger te doen vergaan, stoppende zyne granen in Ciciliën, Napels en andere zyne Landen, die de Stad spyzen: ook dat hy eene afscheiding van den Paus zou maken door den Keizer, en ook eene scheuring tusschen de Kardinalen, vertoonende, dat het best was Vrankryk klein te maken en te verdeelen, om dat zy altyd, uit kragt van hunne Privilegien, den Pausfen tegen waren, en dergelyke. Aldebrandini,

dini, des Paus Neven, door welke de Paus veel geregeerd werd, werden ook gewaarschuwd, en alle gunst afgezegd, en gedreigd met eeuwige vyandschap, zo zy het ontslag niet beletten.

Dit stuk, of des Konings verandering van Godtsdienst, heeft de allergrootste verwarring en verdeeling onder zyne wederpartye gemaakt, de hoofden elk jalours zynde, de een tegen den anderen, de Spaansche op alle de Franschen: des Pausf.n Gezant niet wetende, wat hy voornemen zou, vertrok uit Parys, des Konings ontslag aan den Paus zelve overlatende. Du Mayenne, om in 't Gouvernement te blyven, vorderde en nam aan het Bestand, 't welk door den Koning voor eenen tyd aangeboden was. De Koning zig alom zeer verneederende, om zyner Onderdanen harten te winnen, die elk begonnen voor hun eigen hoofd te zorgen, en de grote Meesters elk zig te verzeekeren van eenige goede sterkte, plaats of Gouvernement, om tot beter verdrag te komen, vermanende elkanderen, ook de Steden, geen byzonder verdrag aan te gaan: en gedurende het Bestand van den Oorlog, 't welk zy wel hoopten te verlengen, meenden zy een gemeen verdrag te maken; maar ten laatsten hebben veele Edele en Staten begonnen zig in 't byzonder te vereenigen, die dus lang waren opgehouden, op hoop van des Paus ontslag en gemeen verdrag; maar merkende, dat de Spaansche, die des Konings van Vrankryks Vyanden waren, meer by den Paus vermogten, dan des Konings berouw, en de welstand van Vrankryk, hebben veele daar uit een groot agterdenken en meening gekreegen, dat hy geene magt heeft te oordeelen over Waereldsche Koningryken, aanhalende 't zeggen van St. Bernard, een Fransch heilig man: *Stetisse quidem Judicandos Apostoles lego: Sedisse Judicantes nusquam lego*, dat is, dat hy wel geleezen had, dat de Apostelen, voor 't Regt staande, veroordeeld zyn geweest; maar dat zy gezeeten hebben, om andere te veroordeelen, vond hy nergens,

willende aanwyzen, dat 's Konings berouw hem genoeg onsloeg, al liet dat de Paus, uit andere inzigten, na.

Meaulx, Lyons en Parys werden 's Konings, den 22 Maert.

Dus heeft de eerste de Stad Meaulx, door den Heere van Vitri, zig met den Koning vereenigd, daar na Lyons, die de la Chastre gevolgd heeft, met de Steden Orleans en Bourges: ook is haar gevolgd de Stad Parys, door middel van den Grave van Briesack, daar de Koning, den 22sten van Lentemaand, des Jaars 1594, gewapend in kwam, zonder weten van de meeste Burgers, met zulke orde en ontzag onder de zyne, dat 'er niemant beroofd werd, dan alleen eenige Landsknegten dood blyvende: Rouaan en andere Steden zyn daar na gevolgd.

Engeland en de vereenigde Landen blyven in 't verbond met den Koning van Vrankryk.

De Koningin van Engeland en de vereenigde Nederlanden, die 's Konings voornemen te vooren gewaar waren gewerden, hebben beslooten, op de verontschuldigingen, die hun door 's Konings Gezanten gedaan waren, hoewel het verdrietlyk was zulke verandering te hooren, nogtans hunne verbintenissen met hem aan te houden, hem nog allen bystand doende. De Koningin had hem eenen goeden hoop volk, om Normandyen en Brittagniën weder te bekomen, toegezonden. De vereenigde Landen hebben hem, behalven de tweduizend Soldaten, die zy op hunne eigen kosten gezonden hadden, onder 't beleid van Graaf Philips van Nassau, die hem vyf Maanden dienden, nog dit Jaar in drie reizen geteld driemaalhonderd duizend guldens, behalven Oorlogs-scheepen op verscheide ryzen, in goeden getal, zekeren tyd tot zynen dienst gezonden, met nog, in twe reizen, twaalf grote stukken Geschut, Muurbrekers, met alle hunne toerustingen, kruid, koogels, scheepen en schipvolk, ook Kanonniers, die 't zelve zeer kloek en behendig wisten te handelen.

Reedenen, bewegende de Staten, om den Koning by te staan.

Dit geschiedde te gewilliger, vermits de komst van den Aards-Hertog Ernestus hun geen klein agterdenken gaf, en deed verwonderen, dat zulk een Perzoon, den Keizer en Koning van Spanje zo na be-

bestaande, nu alleen zou komen om zulk een klein overblyfzel der Nederlanden, nog onder den Koning, te regeeren; en hoorende, dat men op zyne afkomst alom zo veel Krygsvolk vergaderde, waren zy ongerust, tot dat zy hoorden, dat het voorstel van 't Huwlyk met de Infante en het Koningryk hem genoeg afgeslagen was, door gebrek aan een geweldig Leger, dat niet by de hand was: zy kreegen ook beter denkbeeld van 's Konings getrouwheid en opregtheid, niet tegenstaande zyne verandering van Godtsdienst, die veele eene listige behendigheid tegen zyne Vyanden agten te zyn, hoewel zommige daar van anders gevoelden.

Italiaansche Prinçen doen hem bystand met geld.

De Vorsten, Gemeenebesten en andere van Italiën, hebben den Koning ook met geld bygestaan: den Hertog van Lotteringe heeft hy toegelaten zig in den Oorlog onpartydig te houden, deels om den Hertog van Bouillion, die nu Maarschalk van Vrankryk was, deels om de grote verwarring, die 'er bespeurd werd onder het Verbond en de Spanjaarden, hoopende eenen goeden uitslag te maken.

Bestand met Savojen.

De Hertog van Savojen heeft het Bestand voor eenen tyd aangenomen, en geld gegeven om 't zelve te verlengen, hopende op bekwamer tyd de Franschen uit zyn Land weder te dryven, met de Spaansche hulp van Milanen.

De Hervormden in Vrankryk zenden Ge-

Na dat de Koning van Godtsdienst veranderd was, zyn die van den hervormden Godtsdienst door geheel Vrankryk zeer verslagen en verschrikt geweest, en de Koning zelfs vreezende, dat daar door eene grote onrust mogt ontstaan, heeft hunne Kerken alle vriendelykheid aangebooden, en verzogt, dat zy Afgezanten tot hem zouden zenden, zullende verzeekering vinden: waar over de Kerken van zeekere Provintiën hebben beraadslaagd en besloten treflyke Afgezanten in den naam van alle hunne Kerken aan den Koning te zenden. De voornaamste daar van waren, de Heer van Rohan, Plessis, Sansay, Rosny, Fresme, met honderd veertig Afgezanten: dee-

Gezanten aan den Koning, den 12 December. deeze hebben, den 12den van Wintermaand, te Mance gehoor gehad, daar de Heer van Fedan 't woord voerde, en de klagten deed: waar op de Koning zelfs vriendlyk antwoordde, dat zyne Katholyksche bekeering zynen goeden wil tot hun niet had weggenomen; en alzo hy nu in Vrede-handeling met zyne Onderdanen was, zou hy hun ook daar over roepen en horen, en niets besluiten tot hun nadeel, volgens de beloften der Princen van den bloede en Officieren der Krone, die hem beloofd en gezworen hadden niets tegen die van den hervormden Godtsdienst voor te nemen, waarom hy begeerd had hunne klagten te horen, om orde te stellen alles in vrede te houden, hoewel enige dat meenden te beletten; maar die wilde hy straffen, daar aan zyne Katholyken de hand mede zouden houden, welke hy had toegezegd, en zig wegens die van den Godtsdienst verbonden, dat zy zig van hunnen Koning niet zouden afzonderen, betuigende, dat hy zyne gelofte wilde houden, en daar over nam hy hunne klagten schriftlyk aan, om die te overzien, en met alle gunst daar op te letten: en hoewel het buiten ons voornemen is het vertoog van die van den hervormden Godtsdienst hier by te voegen, nogtans hebben wy 't zelve goed gevonden te verhalen, dewyl het eene treflyke Geschiedenis is.

Antwoord des Konings aan de Gezanten der Hervormden.

Die van den Godtsdienst, ziende, dat de Koning met zyne bekeering zeer laat iet vorderde, een iegelyk verbaasd en verslagen zynde, werd gezegd door den geenen, die 't woord voerde, verpligt te zyn wegens de natuur, die hen zyne Onderdanen gemaakt had, en meer om de grote geneegenheid, welke die van den Godtsdienst hadden tot den dienst van zyne Majesteit, om dezelve te verwittigen van de vrees en mistrouwen, die zy hadden, dat het onweêr hun op den kop mogt vallen, door de geleegenheden, die zy dagelyks zagen voorkomen, daarom sprak hy den Koning aan, en zeide dus:

Sire! Die van den Godtsdienst houden zig gelukkig

kig te zien hunnen Koning, daar van zy de eer hadden, dat hy hunne Voorstander geweest was, en nu magtig is, om hunne Requesten te behartigen, en de zelve, die eertyds, in 't midden van zulke grote gevaren, zo yverde hunne Requesten aan te bieden: zy lieten zig voorstaan zig nu te mogen toezeggen, dat zyne Majesteit zorg droeg hen uit hunnen nood te helpen, zonder hem veel te bemoejen, en daarom hadden zy besloоten met alle lydzaamheid tyd en stond te geven, tot dat het uwe Majesteit wel geleegen was geweest; maar nu in tegendeel vonden zy 4 Jaaren verloopen, dat uwe Majesteit hun den strop van den hals niet had gedaan, nog zelfs iet gewrogt had tot hunne verzeekering, blyvende de meeste van uwe Parlementen in volle kragt, die tyrannige Plakaten van het Verbond, gemaakt tot uw en onzer aller bederf en ondergang, hoewel uwe Majesteit oorzaak genoeg heeft hunner te gedenken, vermits de gedurige diensten, waar voor zy nu niets hadden, dan eene gedurige vrees voor 't toekomende, en voor 't voorlede eene geregtige droefheid.

Vertoog van die van den Godtsdienst aan den Koning van Vrankryk.

Vertoonen nogtans, dat zy nooit verzogt hebben, by eenige Requesten, dat 's Lands Wetten van Staten zouden veranderd werden tot voordeel van hen, of eenigen vreemden Prince, als wel die van het Verbond, of ook dat hun wettige Prins zynen Godtsdienst zou veranderen naar hun goeddunken, gelyk de Roomsch Katholyken doen, die uwe Majesteit toegedaan zyn, en nog veel minder, dat de staat des Ryks zou verscheurd werden, om de heerschzugt van weinige te vergenoegen, ten nadeel van 't gemeen en uwe Majesteits welvaren, gelyk men dagelyks zag; maar zy verzogten alleen hunne Geweetens in rust te mogen bezitten, en hun leven verzeekerd te zyn, elk naar zynen staat en rang, in welke Godt hen geroepen had onder uw gezag, 't welk een gemeen Regt en geene Privilegie was, altyd besloоten zynde te gehoorzamen zulken Landsheer, als 't Gode geliefde hun te verleenen, zonder uitzondering

ring van zynen Godtsdienst, en te helpen beschutten, met gevaar van hun leven, de Heilige Wetten des Ryks onder zyn gebied.

Zy beklagen zig, dat zodanige wettige Requesten, hun door zo veele Plakaten der Koningen, zyne Voorzaten, toegestaan, en by u verzogt en beschermd met zulken yver en vroomheid, onder uwe regeering niet hebben mogen verhoord werden, onder welke zy behoorden beter te hopen, en onder welke, voorwaar! zonder de geneegenheid, die zy droegen tot uwe hooge welvaard, en zonder den staat, dien zy maakten op uwen goeden wil tot hunwaards, zy wettig en met voordeel zouden hebben mogen voornemen de middelen, die zy gedwongen waren in te gaan ten tyde van de Koningen, zyne Voorzaten; maar wat hadden zy niet te wagten of hopen van zulk eenen, die Godt, tot bescherming van zyne Kerk, had gebragt tot de opvolging van 't Koningryk? en wat konden zy minder verwerven, dan vryheid en leven, die hun bloed gewillig voor u storten.

Nu ten einde van hun lang wagten, voor al hun geduld, zagen zy, dat gy schielyk, zonder hen in eenige manieren te voorzien, van Godtsdienst veranderd waart: de gemeene Man zegd daar op, als die 't niet verder inziet, is 't met opgezet voornemen, wat hebben wy te wagten van zynen goeden wil? of is 't door dwang? of wy wagten of niet, wat wagten wy anders dan kwaad, nademaal ons kwaad legd in 't vermogen van andere, en nademaal ons goed niet meer is in zyne magt?

Voorwaar *Sire!* de wyste agten onmogelyk, dat uwe Majesteit vergeeten kan de genade, die zy van Godt ontfangen heeft, dewyl hy hem door zodanige vreemde middelen uit de diepten der Bergen getrokken had, om hem te brengen tot dien staat, door de wapenen van zyn zelfs vyanden, en door den dienst van die van den Godtsdienst, in zynen uiterslen tegenspoed, ziende, dat de dagelyksche ondiensten van hunne vyanden hem dat nog genoeg

deden

deden gedenken; maar in tegendeel geloofden zy, zo gy eens 's daags u zelven bedenkt, dat het onmogelyk is, dat gy het geheele Jaar door niet eens zoud bedenken van uw Geweeten tot Godt, en aan uwe oude geneegenheid tot uwe Dienaars.

En zy reedeneeren ook by zig zelven, *Sire!* als volgd; is 't, dat hy in 't midden van zynen voorspoed ons niet wilde kennen, is 't, dat hy, als hem Godt verhoogd heeft met zo heerlyke overwinningen, hy ons niet verwaerdigd heeft ons ten minsten in vryheid te stellen? wat zal hy nu anders doen, dan zynen roem verminderen? of wat zal hy doen na deeze verandering? waar zal hy besluit genoeg vinden, om ons deugd te doen in zo veele tegenspreekingen? en wie zal ons verzeekeren, dat die, die te veel magt had om zyn Geweeten geweld aan te doen, niet nog genoeg behoud, om zynen wil te dwingen tot 't misbruiken van zyne magt? daar by gevoegd de onbehoorlyke voorstellen van de Roomsch Katholyken, daar toe gedragen hen ook de voorbeelden van den voorleeden tyd, die geen antwoord daar tegen ontfangen, om hen eenigzins te troosten, dan uwe grootmoedigheid en gestadigheid, reeds bekommerd en benauwd in 't geene Godt betreft, en in 't geene uwe ziele aangaat, en daarom trekt men daar uit weder dit besluit: wat zal hy doen voor een ander? waarom zal hy standvastiger, waarom kloekmoediger zyn voor zyne Onderdanen, en waarom zou hy meer zwarigheid maken, zo hy die niet maakt om Godt te vertoornen? waarom zou hy zig vroomer toonen voor ons, dan hy geweest is voor zig zelven? voorwaar daarom, om dat 'er veel meer verscheidenheid is tusschen den waren Godtsdienst en de Afgoderye, dan u overig is van de Afgoderye tot de vervolging te komen: ook is 'er wat kragts noodig, om van deugd tot ondeugd te komen, maar van 't eene kwaad tot 't ander gaat evenvoets en zeer gemaklyk, hoe kwaad het ook zy, zelfs zo, dat men 't niet gewaar werd.

Zie

Zie *Sire!* met wat trappen men u gevoerd heeft in *Extasia* of uit u zelven; men zeide u, gy begeerd hervorming, wy zyn vol abuizen, kom maar in de Regeering, gy zult het alles zuiveren; maar eer gy daar toe komt, verbind men u aan de grofste abuizen, en die 't minst om te houden zyn: zulke, die van een iegelyk gehouden werden in geenen Godt te gelooven, hebben u doen zweeren de Beelden, Overblyfzels, het Vagevuur en Aflaten.

Men zeide u, *Sire!* geef uwe Onderdanen maar dat genoegen, geloof gy zelve daar van wat gy wilt, en zo weinig van de Mis, als u goed dunken zal, zo dat men u daar maar ziet: zeil tusschen beiden door zo gy wilt: waar is in tegendeel de strengheid, die men daar in gebruikt heeft?

Men heeft u doen zweeren tegen uw Geweeten, en met hoofsche woorden doen afzweeren de allernauwste stukken, die 't minst verantwoordlyk waren, zulke, als zy Turk nog Jood voorgelegd zouden hebben.

Altans deeze Meesters en Heeren hebben genoegen genomen te triumpheeren over uw geloof; gy die hier te vooren zo triumpheerde over zo veele aanvegtingen en geweld, toen de Zatan u de Waereld aanbood, toen de Waereld, van u veragt, zig met alle haare Monarchen tegen u wapende.

De schalkste onder hen maakten u wys, *Sire!* dat 't het regte middel was, om den Paus tot reedenen te brengen, en hem te benemen alle zyne magt in uw Ryk, en dan zoud gy eene Landvergadering beroepen, en dus slissen de twespalt, die de Kerk zo lang gekweld heeft, een werk, waerdig eenen aller-Christlyksten Koning; maar bezie eens, of zy 't alles wel voorzien hebben: zy hebben u doen zweeren, als eenen Artykel des geloofs, de magt des Paus, wat zal dan werden van uwe Parlementen, en hunne arresten en afscheiden? en om af te snyden alle middelen van vereeniging, hebben zy uw geloof met uitgedrukte woorden verbonden aan alle hunne uitleg-

gin-

gingen der Schrift en Vaders, voorgewend onder den naam van de Kerk; wat heeft men dan eenige vergadering te houden? en wat zouden wy van zulke vergadering meer te verwagten hebben, dan van dat van Trenten?

Uwe arme Onderdanen zien by den zelven weg uw verder leiden; zy zien, dat gy zend naar Romen om onderwerping te doen; zy weten, dat 'er geen ontslag zonder boete kan zyn; zy leezen, dat in dergelyke zaken de Pausſen twe Voorzaten opgelegd hebben togten over Zee te doen tegen de ongeloovigen; zy laten zig daarom gewis voorſtaan, *Sire!* dat de Paus ten eerſten u zal zenden het gewet zwaerd, en daar mede u den last en wet opleggen te oorlogen tegen de Ketters, en onder dat woord zyn bevangen de waaragtige Christenen, de allergetrouwſte Franſchen, en het opregtſte deel van uwe Onderdanen.

Dit beſluit zal u voor 't eerſte hart vallen, en uwen goeden natuur en inborst beroeren, daar aan twyffeld men niet, gy zult bedenken, och te beveg-ten myne eige beste Dienaars! die, wier bloed ik gedronken heb in mynen meeſten nood! maar hun zullen geene middelen ontbreken, om u dat goed te doen vinden. *Sire!* gy hebt dus veel gedaan, gy moet verder gaan en doortreeden, gy moet u gerust ſtellen, het kost dat het wil, ſtem het hun toe; maar om weg te nemen alle hunne voorwendzels, gelaat u dus maar voor eenen tyd van drie of vier Maanden, gy zult Koning erkend werden: de heerſchappye bekomen hebbende, zult gy hun den vrede brengen, men zal u een ootmoedig verzoek doen, waar in uwe Onderdanen met gevouwe handen, moede van alle de elende, u dat zullen bidden, en dus zal uwe Majeſteit al zagt zig laten bewegen; maar Hy, die u eertyds beſchermd heeft, zal zig wapenen tegen u, en tegen zulke harde partye helpt geen geweld of raad: in plaats van vrolyke vuren uit blydſchap van de vereeniging met het Ver-

 bond,

bond, zal men u doen branden uwe eige Onderdanen, ja het vuur doen aansteken met uwe eige handen, tot vernietiging van 't overblyfzel van uwen staat.

Dit is, *Sire!* 't geene uwe elendige Onderdanen van den Godtsdienst reedeneeren, en door 't overleggen van alle 't geene in dien handel voorgevallen is, zyn zy benoodigd 't zelve te gelooven, uwe Majesteit ootmoedig biddende 't zelve alle in de oogen van zyn hart, als in een Tafereel, te schilderen.

Deeze onderhandeling is begonnen by eenen hoop, die van u niet was gemagtigd, maar verdagt van toen af by alle verstandige, en daar na bevonden zo doodschadelyk voor u zelven: 't eerste woord was, dat men daar niets Ketterlyks, nog geene Ketters vinden zou, en voor zulks waart gy van hen gehouden: wie ziet niet, dat het eerste voornemen was tegen u en tegen ons? U, die zy het Geweeten gedwongen hebben, en die zy vorderen allengjes te wapenen tegen ons.

Zy beelden u in, met hunne reedeneeringen, dat het Verbond gereed is u met ope armen te ontfangen: de grote Steden, elk om het eerst, zouden hunne Muren openen, van de andere zouden de Gouverneurs u de sleutelen van alle kanten brengen; maar, *Sire!* waar is de eerste Stad, Edelman, of Nest die zulks nog verzogt heeft? waar toe is alle deeze grote schyn gekomen, dan hier toe, zeggende, doe ons blyken, dat deeze bekeering geene geveinsdheid zy, dat de Paus met zyne magt dat toesta, en dat men u zie ontslagen, by welken intusschen uwe boete op te koopen is, dat is te zeggen, dat men u oplegge den Oorlog tegen ons: want 't Bestand, tot leedwezen van alle Franschen, ja zelfs die u, na voorgewende bekeering, behoorden Koning te maken, heeft u die niet gebragt tot hoofd van partye? en heeft u Parys, dat u de Muren zou openen, daar tegen niet de Poorten toegemuurd, en hebben zy, deeze grote Raadsheeren hun

hun hunnen leeftogt gevende, u niet geslôten de eenige Poort, die u overbleef om in te komen? ik zeg de Poort des noods en hongers, en zo gy, *Sire!* eenen vrede maakt, geschikt naar het Bestand, gelyk het schynd, dat men op den weg is; wat heeft men te verwagten, dan dat gy, zo gy allengjes van Koning, door het Bestand, zyt gewerden Hoofd van de partye, van de zelve door deezen vrede hunne Kapitein Generaal tegen de Hugenoten zult werden?

Daar op zeggen, *Sire!* uwe ootmoedigste Onderdanen van den Godtsdienst, dat deeze vrede zonder eene te zeer blyklyke ongeregtigheid, nog zonder behoorlyk agterdenken, niet kan behandeld werden by de Katholyken, met uwe vyanden zonder hen, of zonder hen te roepen of ontfangen in zulke handeling: want waarom zouden zy, die getrokken zyn in 't Proces, dat men heeft doen opmaken tegen het Verbond, om de ongeregtigheid, niet aangezien werden in 't verdragen? zy zeggen, zulke die hulp gezogt hebben in hunnen uitersten nood aan die van den Godtsdienst, onder uwe magt, ten tyde, als de laatste Koning beangst, en in twyffel van vertrekken naar Molins was, toen de Hertog van Mayenne hem en hen alle het zwaerd op de keel hield, zynde verlost en beschermd geweest, door hunnen bystand, in hunne Staten en goederen: is 't dan nu betamelyk, dat zy handelen met die van het Verbond, zonder mede deelagtig gemaakt te werden? zulke uitsluitende, al was 'er de voorsz. verbintenis niet, die geen minder deel van den staat maken en vertegenwoordigen dan zy, zynde de beste, gezondste, en minst driftige, in 't geene uwe Majesteit en 's Lands welstand betreft.

Zy hadden ook gevolglyk agterdenken, want waar toe kan tog het voorzien, dat men hen niet mede bragt in 't begin van den handel, strekken, dan te besluiten op alle de zwarigheden tot hun nadeel, al het onweder op hunne halzen te dryven, gelyk

 het

het op u gedaan was met het Plakaat van de Unie; want te willen gelooven, dat myne Heeren, de Geestlyke, zig zullen maken hunne Voorstanders, wat waarschynlykheid is daar toe, nademaal zy u reeds wel hebben durven voorhouden de Ketterye te verdelgen? U, *Sire*, die maar eerst waart gekomen, van de belydenis, die zy zo zeer veragtten.

Ook te zeggen, dat de Afgevaerdigde van den Godtsdienst tot dien einde by uwe Majesteit ontboden waren, dat kan niet antwoorden, als die eerst ontboden waren den 25sten van Hooimaand, door uwe Brieven, gezonden in Languedock, Provençen, en Daulphine, en nauwlyks ter hand kwamen den 1sten van Oogstmaand, terwyl men niet alleen handelde zonder hen, maar zelfs over hen, om hunne voorwaarde over hunne nakomelingen: dat is te zeggen, tegen hen, terwyl men van uwe Majesteit beloften uitperste tegen hen, en tot hun nadeel, om te vernietigen en vrugteloos te maken alle 't geene namaals met hen gehandeld zal werden.

By de agterdogten voegd men de uitwerkingen, teekenen van 't kwaad voornemen der geene, die u bezitten, en voorboden, dat hun zorglyker aanstaande zy. De Predikatien zyn reeds uit uw Hof gebannen, om die vervolgens ook te bannen uit uwen Huize: want die daar komen zullen, zullen niet kunnen leven, of u en Godt daar dienen, zelfs gebannen uit uwe Veld-legers, om die dus te verstooten uit uwen dienst, en vervolgens uit hunne Staten en Officiën; want wat Man zal daar met eere mogen bestaan te blyven, dan dagelyks in gevaar van gekwetst of doodgeslagen te werden, zonder hoop van eenigen troost, ja zelfs onzeeker van begraafnis? dat men tragt uit te sluiten alle die van den Godtsdienst, van de voornaamste Staten en Officiën des Ryks van Regt, Finantien, en Burgerlyke Regeeringen: waar over naar hunne matigheid en geduld, nemende uwe Majesteit tot getuige, zy hem niet veel hebben gedrongen; maar zy bidden ook te oordeelen, of het ree-

der

delyk en wel was, dat zy hunnen kinderen zulk ongelyk zouden aandoen, als die te versteken van uwen dienst, door hunne botheid of ongevoeligheid, om namaals in dit Ryk geagt te werden als Joden of Capotz, in plaats van eerlyken staat of rang, die de verdienste van hunne Voorouders hun nagelaten hadden, ja zelfs, die de diensten, die zy uwe Majesteit gedaan hebben, hun verkregen hadden.

Nog zeggen zy boven dien, hoe verdraaglyk was het ons, gedurende het Bestand van den laatsten Koning, hoewel hy nogtans een vyand van onze belydenis was, die by het zelve Bestand ons toeliet de oeffening van onzen Godtsdienst: in zyn Leger en Hof bewilligde hy den Predikant onderhoud van zyn geld: hy gaf ons Steden tot ons vertrek in elke *Senechausez* of *Bailiagie:* zou ons ook ten einde van de Jaaren geheel gesteld hebben in 't bezit van de voorgaande Plakaten.

Op alle deeze klagten weten uwe goede Dienaars wat te besluiten: voor deezen was hun antwoord, dat men tyd en geleegenheid moest verwagten, en die tyd en geleegenheid is nu voorby, de zaken zyn al rypende verrot: ondertusschen konden zy voor u niet verbergen, dat de zinnen beroerd zyn, de goede hoop in 't verbreiden van 't kwaad, en 't lang onvrugtbaar geduld in 't onderzoeken van geneezing veranderden. En gy, *Sire!* zyt niet zonder bewegingen in uw gemoed, gy zoud geen genoegen hebben eenen beschermer te zien, gy zoud jalours zyn, dat zy elders eenen zogten, dan by u.

Sire! wilt gy hun weeren de begeerte van eenen beschermer, zo weer van hen den nood, die hen dringd; zyt gy zelfs de beschermer, volhard in de voorige zorgvuldigheid over hen, en kom met deeze goedwilligheid hunne smeekingen voor, met eene volkoome beweeging over hun behoorlyk verzoeken, met eene gewillige geving van 't geene hun noodig is: als zy zullen voelen, dat gy voor hun zorg draagd, zullen zy voor zig zelven niet zorgen; maar vergeef

 het

het hun, dat zy u zeggen, dat zy alle vreezen, of gy zorg genoeg hebt voor u zelven; gy weet, wat hun let en wat hun diend. De Requesten, die gy eertyds voor hun aan de Koningen, uwe Voorzaten, voor hunne vryheid, verzeekering, en waerdigheden, overgaafd, breng die nu aan u zelven. Zy hebben zederd hunne opregtheid niet verminderd, maar vervuld met goede diensten, en behoorden nog toewas in uwe oogen veroverd te hebben; gy, die daar mogt overbrengen en vergelyken hunne behoorlyke noodige klagten, zonder andere Afgevaerdigde, en dat met betere verwilliging, zyt daar van de Regter, en, zo gy wilt, zelfs mede de Advokaat.

Dit was het geene die van den Godtsdienst den Koning verklaarden, waar over zy toen nog geen besluit kregen, de Koning alles uitstellende, tot dat hy verdere bevrediging, en meer gezag bekomen had, intusschen hun gunst toonende, tot dat hy in de naaste Jaaren hun wat beter genoegen gaf, gelyk wy zullen mogen verhalen.

Piere Barriere aangezet, om den Koning te doorsteken, deszelfs bekentenis en straf.

Daar werd omtrend deezen tyd zeer naar 's Konings leven gestaan, onder andere, de Koning te Mellun zynde, is daar gevangen gewerden, door het aangeven van eenen Pater Zeraphin Dominicaan, zeekere Piere Barriere, geboren van Orleans, welke bekende, hoe hy verleid was geweest door eenen Capuchyn van Lyons, en van zyne Biegt-vaders, Aubry Cure, of Prochiaan van St. Andries des Artza Parys, en van zynen Vicayre, en voor al van eenen Jezuiet, Varrade genoemd, die den Koning altyd Tyran noemde. Deeze zeide opentlyk, dat hy uitdruklyk te Mellun gekomen was, om den Koning te doorsteken, met een mes over beide zyden snydende, hebbende 't zelve binnen de twe laatst voorgaande Maanden vrypostig voorgenomen te volbrengen, meest bewoogen door het aanzetten van den voorsz. Jezuiet, als hem inprentende, dat de Koning een Tyran, en het daarom geoorlofd, ja als een goed verdienstig werk geagt was, den Koning

te dooden, al ging hy nu ter Mis. Hy werd daar over, den 31sten van Oogstmaand, langs de straten van Mellun, daar de Koning toen was, met gloejende tangen genepen, en daar na werd hem de hand, houdende het voorsz. mes, afgehouwen en verbrand: daar na werden hem de armen en beenen op een Rad gebroken en dus opgeregt, daar op hy nog eenige uren leefde, zonder eenig groot berouw of Godt om vergifnis biddende: dood zynde, werd zyn lighaam tot assche verbrand en in de Rivier gesmeten: zyne voorsz. Aanzetters verstaaken zig, en konden niet gevonden werden.

Ondertusschen werden in Nederland, tegen den Winter, de eene partye op de andere, veele aanslagen voorgenomen: 't Paerdevolk van Breda, den 17^{den} van Oogstmaand uit zynde op een Konvoi, werden by Mastricht van de Spaansche eensdeels geslagen. Zy hadden by zig honderdduizend Guldens, om den Hertog van Bouillion te leveren, daar van eene Male met twintigduizend Guldens genomen, en de andere behouden werden: zy verloren tagtig Paerden, en zestig gevangenen. Op eenen anderen tyd trokken agttien Paerden uit Bergen op den Zoom, welke twe Vaandelen Hoogduitschen ontmoetten, die zy, door 't voordeel van de plaats, besprongen en sloegen, brengende de Officieren binnen Bergen, en de Vaandels in 's Hage by Prince Maurits.

Verscheide aanslagen in Nederland, en wederzydsche loopen.

De Guarnizoenen van Gelderland, onder Graaf Philips van Nassau, deden, in Slagtmaand, eenen loop in 't Land van Limburg, hebbende eenen aanslag op de Stad, die, door het missen van den weg, en door kwaad Weder, onverzogt bleef, deden schade met branden, namen veele Lakenen en anderen Buid, en verstrooiden dikwils veele vergaderingen van Krygsvolk, dat uit Duitschland en Italiën op hunne Monsterplaatzen henen trok, en vergaderden, tegen des Aards-Hertogs Ernestus komst, tot een Veld-leger, die omtrend Herentals in Braband

hunne loopplaats hadden, die veel verstrooid en te rug gejaagd, en eenige afgedankt werden: onder andere, alzo twe Ritmeesters, Lanckhayr en Vierflot, daar van Vierflot te vooren Geertruidenberg mede had helpen verkoopen, nu van Mansveld afgedankt waren, en hunne genade by de Staten weder verkregen hadden, hebben zy, met etlyke van hun Krygsvolk, omtrend deezen tyd, die van 't Guarnizoen van Meurs geslagen: daar na werd ook de Heer van Swartzenburg verrasd van twehonderd Ruiters van Nymegen, van den Drossaard van Salant, die omtrend Upen een Regiment, zo te Paerd als te Voet, tegen Ernestus komst vergaderde: deezen Swartzenburg, namaals zeer befaamd, wel zevenhonderd sterk zynde, hebben zy naakt uit een Venster doen springen, en is dus ontkomen, verliezende Volk, Geld, Kleederen en Baggagie, met veele Paerden: zy namen drie Hoplieden, en twe Luitenants, gevangen, met meer andere, plunderende twe Dorpen, Hertegenroode en Herst. Hier tegen werd Prins Maurits eige Kornet, onder den Heere van Rysoyre, te Hedel by den Bosch verrasd, door het hoog Water, by die van 's Hertogenbosch: Rysoyre werd gekwetst en gevangen, maar ontkwam onbekend met rantzoen: dertig werden 'er gevangen, en drieentwintig Zadelpaerden genomen, met de Vaan, en zy triumpheerden daar mede in 's Hertogenbosch.

Swartzenburg verstrooid in 't Land van Limburg, den 17 February.

Kornet van Prins Maurits geslagen.

Den laatsten van Lentemaand kregen de Spaansche ook by Nymegen voor de Hoenderpoort, die nog gesloten was, omtrend twintig Ruiters van Graaf Philips van Nassau's Bende, en haalden ook ten zelven dage eenige gevangenen uit een Schip.

In Vlaanderen had Mansveld, in Herfstmaand, veel Krygsvolk uit Braband doen trekken, 't zy om de gemuitineerde Spanjaarden in ontzag te brengen, of iet tegen de Stad Cales voor te nemen, daar de oude Gouverneur, de Heer van Gordan, gestorven was, en veel grof Geschut werd binnen

Grevelingen gevoerd: waarom den nieuwen Gouverneur van Cales, de Heer Vidosan, van zyns Konings Bondgenooten alle hulp, zo uit Engeland als uit Zeeland, aangeboden werd. Die van Oostende vreesden ook beleg, derhalven uit Zeeland derwaards ook Krygsvolk gezonden werd, ook eenige Engelschen, die uit Normandyën kwamen, onder Sir Edward Norrits, die, als Gouverneur, de Stad gesterkt, maar onvoorzigtig eenige Dyken doorgestoken heeft, waar door de Stad, in Louwmaand, grote schade van den hoogen Vloed der Zee geleden heeft.

Oostende lyd schade door overstromingen.

Prins Maurits heeft met zyn volk deezen Winter, den 24sten van Slagtmaand, eenen bedekten en zekeren aanslag, zo hy meende, op de Stad Brugge in Vlaanderen gehad, vergaderende by de Willemstad schielyk al zyn volk en gereedschap, dat hy scheepte in omtrend twehonderd vyftig scheepen: vergezelschapt zynde met een goed getal Oorlogs-scheepen, is hy gevaren naar Vlaanderen, daar zy 's nagts tusschen Sluys en Blankenburg alle geland zyn. De Graaf van Solms had met weinige den voortogt, en raakte tusschen Brugge en Damme, op den harden Dyk, met de Petards en andere werktuigen: de andere hadden andere Leiders, die, om wat water te schuwen, eenen beteren weg dagten te vinden; maar in 't donker herwaards en derwaards doolende, verloren zy hunne Leiders en zig zelven, en maakten dus elkanderen verbaasd, voor al de Schotten, die meenden, dat zy verraden waren: dus verdoold en verward zynde, misten zy den weg; zelfs Prins Maurits met vyf of zes Graven, die toen by hem waren, gingen dikwils tot het middel in 't Water, den weg zoekende, waar mede zy den tyd versleten tot in den dageraad, en toen deed hy de Trommel slaan, en dus zyn Volk vergaderen: en dus die aanslag verzuimd zynde, trok weder t' scheep, daar zy toen maar een half uur gaans van waren, en hadden den ganschen nagt gegaan. Omtrend hen lag eene Schans van den vyand, die, gerugt hoorende, eenen

Maurits heeft eenen aanslag op Brugge te vergeefs, den 24 November.

eenen scheut en vuurteekens aan hunne vrienden deden. De Graaf van Solms, lang gewagt hebbende, en niet gevolgd zynde, moest ook met verdriet te rug, om dat zo zeeker stuk hun dus gemist was, en zyn dus alle weder naar Zeeland gevaren, niet zonder gevaar en schade, want een schip van Dordrecht verdronk met drieentwintig Soldaten, meest Schotten.

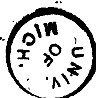
Mansveld werkt om te Voet in Zeeland te komen, door middel van Jan Domissen.

Omtrend dien tyd werd 'er door Mansveld gewerkt het Eilandje van ter Goes of Zierikzee te bespringen, door middel van eenen Jan Domissen, een ryk Landman en Dykgraaf, dat is, een, dien het toezigt van de Dyken te herstellen bevolen was. Deeze Jan Domissen was by nagt van zyn bed gehaald, en op vyfduizend guldens rantzoen gesteld: klagende van te hoog rantzoen, en verzoekende om vermindering, is hy bewoogen gewerden op zig te nemen, eenen weg door 't Water wetende, Mansvelds Voet- en Paerdevolk in Zeeland te brengen, gelyk Mondragon eertyds gedaan had. Dus deeze Jan Domissen t' huis komende, en zoekende zyne gelofte te volbrengen, werd, uit agterdogt, tot twemaalen gevangen, en vermits men hem niet kon overtuigen, werd hy by vonnis telkens van de gevangenis ontslagen. Ten derdenmale werd hy gevangen, betigt zynde van eenen Italiaan, die daarom kwam overloopen, als 't kort daar na zou werden in 't werk gesteld: hier over heeft hy 't feit bekend, en werd te Middelburg onthalsd.

Jan Domissen onthalsd.

De Hollanders en Zeelanders hadden nu deeze 2 Jaaren sterke Vaard gehad op Italiën, met Kooren, door de duurte, die daar was, werwaards wel vierhonderd scheepen op een Jaar voeren, naar Venetiën, Genua, Napels, en de Eilanden: en alzo in Wintermaand wel honderd veertig scheepen weder in 't Vlie by Texel op hunne Ankers gereed lagen, naar goeden wind wagtende, alle geladen met allerhande Waaren, om Westwaards te varen, is 'er een storm ontstaan op Kersavond, zo dat 'er meer dan veer-

Hollandsche schepen in 't Vlie verdronken, in December.

UNIV. OF MICH.

ERNESTUS
Aarts Hertog van Oostenryk,
Hertog van Bourgondien, Grave van Tirol,
Gouverneur der Nederlanden,
in den Naame des Konings.

veertig scheepen van hunne Ankers geslagen, veele daar van met veel volk verdronken, en veele gestrand zyn: desgelyks geschiedde ook op andere plaatzen.

Ondertusschen is de Aards-Hertog Ernestus, oudste Broeder van den Keizer Rudolphus, die nu lang in 't Gouvernement der Nederlanden verwagt was, afgekomen, zynde hem tegen gezonden de nieuwe Graaf van Solre, van den huize van Croy, en geslagte Sempi, Gouverneur van Doornik, getrouwd met de Marquieze van Rentie, Weduwe van Montigni, ook Don Diego de Pimentel, Spanjaard, met meer andere. Mansveld heeft hem te Lutzenburg verwagt, en heerlyk ontfangen, den 17^den van Louwmaand, des Jaars 1594, van daar hy hem geleidde tot Namen, daar hy van Barlamont ook heerlyk ontfangen werd. Ten laatsten, den 30sten van Louwmaand, is hy met vyftienhonderd Edelen van verscheide Landen geheel Koninglyk en heerlyk ingereden te Brussel, ontfangen en ingehaald van de Burgerye. Hy was vergezelschapt met den Keurvorst van Keulen, Eduwaert, Markgraaf van Baden, en andere Duitsche Heeren. De Stad Brussel heeft hem verwelkomd en vereerd met zeer triumphante stellagiën en Eer-bogen: onder andere stelden zy hem voor alle de Keizeren van den Huize van Oostenryk, elk op eene byzondere stellagie: verder vertoonden zy, met andere stellagiën en perzonagiën, hoe groote hoop men had, dat zyne Regeering eenen vrede aanbrengen zou. Daar werden geene kosten gespaard, het was alles zo kostlyk, als of de Koning daar zelfs geweest was, alzo de Nederlanders in zulke feesten alle andere Natiën te boven gaan. Hy heeft daar na den Landzaten zynen last vertoond, en 't Gouvernement aanvaerd. In Lentemaand maakte hy te Brussel staat en reekening, dat hy moest driemaal honderdduizend kroonen, dat is, agtmaal honderdduizend guldens ter Maand hebben tot den Oorlog, en begeerde te weten, hoe veel die Landen daar toe zouden vinden.

Des Aards-Hertogs Ernestus komst in de Nederlanden, en te Brussel, den 30 January, 1594.

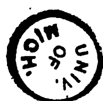
De

Bedenken der vereenigde op Ernestus komst. De vereenigde Landen hadden allerhande vrees en agterdenken van Ernestus komst gehad, door de grote gereedschappen en aannemen van Krygsvolk, dat alom op de been was; maar alzo zy zagen, dat het Krygsvolk veel verstrooid werd, eer zy tot de monster-plaatzen konden komen, en veel, door gebrek aan geld, eer het kon gemonsterd werden, verliepen, als in Westphalen en omtrend Keulen, en dat men hem nu getragt had Koning van Vrankryk te maken, 't welk hem misjukte, hebben zy beter uitkomst van hunne zaken gehoopt, en minder vrees voor hem gehad, wetende zyne onervarenheid in 't Nederlands Gouvernement veele zwarigheden onderworpen te zyn, en hy was te grote Vorst en Heer, om geheel van andere geregeerd te werden, zonder onderlingen heimelyken twist en oneenigheid.

De naburige Koningryken, en andere, verwagtten van hem, dat hy zig by zyne aankomst onpartydig zou houden, en aan hun zenden om vriendschap, onzydigheid, en middel van Vrede aan te bieden, en hem ook te mogen geluk wenschen, dat niet geschiedde.

Zaken van Vriesland. Wy hebben in 't voorgaande Boek verhaald, hoe de Staten der vereenigde Landen de Steden Steenwyk en Koevoorden ingenomen hadden, om die van Groningen te dwingen, die nu maar eenen gemeenen weg open hadden, de Bourtange genoemd, die zy vreesden, dat ook in 't kort mogt gesloten werden: waarom zy alom hun beklag deden, zo aan den Gouverneur Mansveld, als zelfs aan den Keizer Rudolphus, al klagende verhalende, hoe trouw zy lyf en goed tot nog toe voor den Katholyken Godtsdienst en 's Konings dienst gewaagd en opgezet hadden, daar zy zig tog, in den Jaare 1536, op voorwaarden van beschermd te werden, aan 't huis van Oostenryk en Bourgognien overgegeven hadden, daar over hun alle beschutting toegezwooren was. Zy vertoonden ook meer, gelyk by hunne

Groningen beklaagd zig by den Keizer.

UNIV. OF MICH.

WILLEM LODEWYK
Grave van Nassau, Catzenellenboge
Vianden, Dietz. Heer van Bilstyn.
Gouverneur van Vriesland
Groningen en s de Omlanden.

afgeworpe Brieven werd bevonden, hoe zy nu niet ligt konden geholpen werden, dan met een geweldig en Koninglyk Leger, die geen minder Opperhoofd vereischte, dan des Gouverneurs Mansvelds eigen Perzoon, die te vooren met minder te helpen geweest waren, en dergelyke klagten meer.

De Keizer heeft over hunne klagt ernstig uit Praag, den 19[den] van Wintermaand, aan den Koning in Spanje geschreeven, die hem antwoordde, den 20[sten] van Grasmaand, des Jaars 1593, uit zyns huis *Escuriael*, den Keizer grootlyks bedankende voor zyne zorgvuldigheid over die van Groningen, daarom hy zeer ernstig had geschreeven, en last gegeven aan den Gouverneur Mansveld, hun voor alle andere overvallende zaken allen bystand te doen, als zulke getrouwe Onderdanen, om hun standvastig gemoed van hunne Overheid, tegen zyne Rebellen, wel behoorlyk verdiend hadden, en niet twyffelde, of hy was daar mede aan 't werk; maar Mansveld elders zo veel werk hebbende, heeft alleen Verdugo, Gouverneur des Konings in Vriesland, die met zeshonderd Mannen beschansd lag buiten de Poorten van Groningen, toegezonden omtrend vyftienhonderd Voetknegten, en eenige Paerden, onder den Grave Frederik van den Berge. Maar met dit volk heeft Verdugo, des Gouverneurs van West-Vrieslands, Graaf Willem Lodewyk van Nassau's, aanslagen niet kunnen beletten.

De Koning behoofd hulp aan die van Groningen.

Mansveld zend volk aan Verdugo.

Hier over is Graaf Willem met zyn volk en goed gereedschap, den 6[den] van Grasmaand, des Jaars 1593, van Oostmarhorn afgevaren naar Rheyde, tegen over Emden: 's anderendaags is hy gekomen op eene halve myl by Bellinghwoldenzyl, dat hy den 8[sten] van Grasmaand begon te sterken, om verder den pas van de Bourtange te benauwen. Hier tegen vertoonde zig Verdugo te Vlachtwedde, met duizend Mannen te Voet en twehonderd te Paerd, en kwam terstond naar Windtschoten Zyl, wegzendende zyne Ruiters, den 9[den] van Grasmaand, daar

Graaf Willem van Nassau sterkt Bellinghwoldenzyl.

hy,

hy, vermeerderd met het Volk, dat by Groningen geleegen had, met andere, te zamen vyfentwintig honderd sterk, Graaf Willem zyn sterk maken niet kon nog dorst beletten, zynde zo met volk als de geleegenheid der plaatzen zo wel bezet, dat hy moest te rug keeren: des Graaf Willem zig haastte de sterkte te volmaken, zynde het begin, om den weg van de Bourtange te sluiten: zo haast de plaats weerbaar was, zond Graaf Willem een deel van zyn volk aan zynen Neve, Prince Maurits, in 't beleg van Geertruidenberg, zo wy gezegd hebben.

Verdugo tragt Koevoorden en Ootmaarsfen te benauwen.

Verdugo ziende, dat hy Graaf Willem niet kon bezetten, zogt Koevoorden en Ootmaarssen den leeftogt te benemen; maar vermits de Generale Staten de Licenten over 't uitvoeren van leeftogt op onpartydige plaatzen verboden hadden, moest hy, door gebrek aan de duurte, opbreken, en trok naar Haren, daar hy sterk was drieduizend Mannen te Voet en agt Kornetten Paerden: Graaf Willem, zyn Fort van Bellinghwolde meest tot tegenweer gebragt hebbende, was met een goed deel van zyn volk gekeerd, en gekomen te Nieuwenoort, twe mylen van Groningen, beide meer volk verwagtende.

Graaf Willem neemd Wedde en de pas der Bourtange, den 29 Augustus.

En alzo Graaf Willem, na het overgeven van Geertruidenberg, van Prins Maurits agtentwintig Vaandelen Voetvolk, en elf Kornetten Paerden, ontfangen had, heeft hy in Oogstmaand Gramsberg belegerd, met zes stukken Geschut, 't welk hy inkreeg met andere Schanssen, daar mede sterkende Koevoorden en Ootmaarssen, die hy van levens-middelen voorzag. Van daar trok hy over de Moeren naar het Slot te Wedde, by de Bourtange, daar hy, den 27sten van Oogstmaand, voor kwam, en plantte zyn Geschut daar voor; maar eer men daar op schoot, gaven die daar in lagen het Kasteel over, met eene andere Schans, leggende op de Rivier, daar men overscheepte, alle op voorwaarde van zonder geweer met Baggagie te vertrekken: waar over het Volk, dat in Winschoten lag, verliep, daar mede

Graaf

Graaf Willem Meester werd van den pas der Bourtange, welken hy begon te sterken, eer Verdugo, leggende omtrend Groningen, het Volk, dat Mansveld hem gezonden had, nog kon by hem krygen, 't welk toen lag te Braght, in 't Land van Gulik, kwalyk te vreden zynde, beleid van Grave Frederik van den Berg: zy waren sterk vierentwintighonderd te Voet, meest Loraynoysen, en agthonderd te Paerd, met agt stukken Geschut, twehonderd Wagenen, behalven de driehonderd Paerden, die onder den Luitenant van Verdugo hun tegen waren gekomen: deeze Luitenant bewoog, met schoone woorden, den ganschen onwilligen hoop voor by en aan te trekken, en trokken voor by Bockholt op Lingen, den 5den van Herfstmaand: zy verwagtten nog meer volk uit Namen, dat reeds eensdeels te Rurmonde aangekomen was. Sire François Vere was te Zutphen met vier Vaandelen knegten en twe Kornetten Paerden, om dat Quartier voor inval te beschermen.

Graaf Frederik met zyn volk trok naar de Bourtange, en daar geenen doortogt vindende, keerde hy weder naar Twente, belegerde Ootmaarsfen, en nam dat, den 13den van Herfstmaand, in, by verdrag, dat beschooten hebbende met zes stukken Geschut, van 's morgens tot den middag, de Muur genoeg geopend zynde. De Kapiteinen, Luitenants en Vaandrigs bleven Graaf Frederiks gevangenen. De Soldaten trokken uit zonder Wapenen of Baggagie, mits Eed doende in zes Maanden in Vriesland niet te dienen. Graaf Frederik van den Berg neemd Ootmaarsfen, den 13 September.

Van daar trok Graaf Frederik verder naar Verdugo op Noortlaren, en voer over een Watertie, Schuitendiep genoemd, en trok op Slochteren, met drie stukken Geschut, die hy over de Moeren kreeg, hopende meer Geschut van die van Groningen te bekomen, dat zy hem nogtans weigerden: by Groningen gekomen, en met Verdugo verzameld zynde, besprong hy geweldig, door 't beleid van den Grave

van

van Capres, de Schans van Auwarderzyl, leggende op 't Groninger-diep, die twemaal bestormende, en werd afgeslagen; ten derden reize nam hy die met geweld in, alles dood slaande, wat 'er in was. Van daar trok hy op Slochteren, en naar het Kasteel van Wedde, dat hy ook weder met geweld innam, en van honderd zeventien Mannen, die daar op waren, werden wel vyftig dood geslagen, en de rest ontvlugtte het door de Moerassen, en dus legerde hy zig voor het nieuw Fort van de Bourtange.

Verdugo neemd Auwarderzyle en Wedde weder met geweld.

Graaf Willem van Nassau ziende, dat zyn vyand hem te sterk was, en dat hy Ootmaarssen ingenomen had, trekkende naar Verdugo, en vreezende, dat de vyand inval in Vriesland mogt doen, trok met al zyn Volk naar de Lecke, en weetende, dat Slochteren, Winschoten en Wedde, met de kleine Schans op de Vaard, 't Geschut niet lang konden wederstaan, zond hy derwaards alle streng bevel op den hals, de plaatzen niet over te geven, voor dat het grof Geschut daar voor gepland was, ten einde hy tyd mogt winnen, tot volkome opbouwing van de voorname sterkte op de Bourtange.

Beschryving van 't Fort op de Bourtange.

Dat Fort was reeds reedelyk sterk, en zo geleegen, dat men 'er geen Geschut voorbrengen kon: de Wallen waren reeds eene Spies hoog, de Gragt rondom, was ten minsten tagtig voeten wyd, vol Water en zeer diep. Het had vyf Bolwerken, waar van de twe op den vyand zagen: het Wapen-huis en de Soldaten Hutten waren al gemaakt, en van voorraad bezorgd voor twe Maanden, en verder konden zy hun gebrek uit Westphalen bekomen, 't welk de vyand niet kon beletten, of zy moesten meer volk hebben, of te rug trekken door het Graafschap van Benthem, en dat doende, mogt Graaf Willem intusschen de plaats beter voorzien. Daar lagen binnen vyf Vaandelen knegten, onder den Gouverneur Gerrit de Jonge, en zo zy die sterkte mogten behouden, twyffelde hy niet aan Groningen met den tyd te dwingen: waarom Graaf Willem, ziende, dat Verdugo de sterkste

te

te Veld was, en nog meer volk onder Graaf Harmen van den Berg verwagtte, dorst zig nergens bloot geven, maar hield zig op den tegenweer, om dat hy ook meer volk verwagtte onder Sire François Vere, met andere, ook toezegging hebbende, zo 't de nood vereischte, dat Prins Maurits met een Leger by hem zou komen.

Die van Groningen verzogten aan Verdugo, dat hy zig in twe hoopen zou deelen, en belegeren Reyde en Bellinghwolderzyle, om daar mede den leeftogt van de Bourtange af te snyden, daar toe zy hem gaerne zes dubbele Kanons of Muurbrekers gezonden hadden; maar hy vond dat niet geraden, vreezende, of Graaf Willem op Slochteren mogt trekken, en hem den doortogt tusschen Groningen afsnyden, ook het voorzegde Geschut te voeren bekommeren, en als het beleg gesteld zou zyn, zou hy dagelyks van hem besprongen werden, vermits Verdugo daar geene Ruiters tot wederstand kon gebruiken: waarom hy besloot tegen de sterkte op de Bourtange te trekken, daar hem eerlang de leeftogt ontbrak, des hy zeer schielyk moest opbreken, voorgevende, dat hy op Koevoorden wilde trekken, en trok tot bezyden Groningen, van daar behendig zynen weg nemende, om Graaf Willem's Leger onvoorziens van agteren te bespringen, in 't begin van Wynmaand, het welk ligt kon geschied hebben, had een Soldaat, die eene kleine Schans verlaten had, daar Verdugo voor by trok, niet eenen Alarm gemaakt, waar door het Leger, op de been gekomen zynde binnen zyne Legerplaats, die hy dien dag had begonnen af te snyden, en byna in verweering gebragt was, den vyand ophield hem nader dan eene Musquetscheut met schermutzelen te komen, 't welk zes of zeven uren tot den avond duurde. Ondertusschen zogt Verdugo hem tot Veldslag uit te lokken, hem aan alle kanten beproevende; maar Graaf Willem wilde niet van zyn voordeel wyken, zo dat Verdugo weder moest aftrekken naar Groningen,

Verdugo trekt van 't beleg der Bourtange, om Graaf Willem te slaan, te vergeefs.

met groot verlies, door lang schermutzelen: Graaf Willem verloor eenen Kapitein, en eenige goede Soldaten: Kollonel Balfour, Schot, werd door zynen Voet geschooten, en meer andere gekwetst.

Verdugo, maakende en sterkende eenen weg by Koevoorden, besloot 't zelve.

Verdugo ziende, dat hy niets op Graaf Willems Leger kon uitregten, en dat de Winter hem nu uit het Veld zou dryven, vermits de Boeren uit de Omme landen en Drente vertrokken waren in de sterkten en Steden, door dien niet veel vindende ten platten Lande, trok hy op naar Koevoorden, den gewoonen weg; en by Koevoorden op de eene zyde het Land wat hoog zynde, heeft hy daar op een stuk grof Geschut, scheuts-wytte buiten de sterkte om, eenen weg gemaakt, met Horden van gevlogte Ryshout, en zand uitgravende onder de Moeren, daar op leggende, en op dien weg maakte hy drie of vier Schanssen van Drossaards huis, Steenwyks huis, en andere, en hier mede beschoot en besloot hy beide de wegen van die van Koevoorden, die dus belegerd houdende, welke toen nog voor eenige Maanden leeftogt mogten hebben, en bevrydde daar mede eenen open doortogt voor die van Groningen; maar alzo die Schanssen vuil en vogtig waren, en met veel volk moesten bewaard werden, stierven veele van ongemak. Binnen dien Winter werden gereekend wel tweduizend Menschen ten minsten gestorven te zyn. Verdugo zelfs, met de rest van zyn volk, trok naar Oldenzeel, daar zy meest door elende, armoede en gebrek verliepen, zo wel Ruiters als Voetknegten: van tweduizend Loraynoyzen keerden 'er namaals maar vierhonderd weder: van zeven Vaandelen Walen kwamen zo weinig daar van, dat zy de Vaandelen van schaamte oppakten, en niet vliegen lieten. Maar Verdugo trok naar Lingen, om een nieuw Regiment knegten te ontmoeten, dat de jonge Hertog van Saxen van Louwenborg opgeligt had, waar van het Guarnizoen van Deuticum, met andere, vier Vaandelen verstrooiden, namen den Luitenant Kollonel Tisling ge-

Verdugo's volk trekt weg, veele verloopen, en Louwenborgs Regiment werd eensdeels verstrooid.

gevangen, en floegen daar ter plaatze wel honderd dood, de rest verliepen 't. Intusschen schreeven Verdugo en Graaf Harmen Troost-brieven aan die van Groningen, die afgeworpen werden, daar in zy hen baden wel gemoed te zyn, zy trokken naar Braband, om verdere hulp van Ernestus te verzoeken.

Graaf Willem van Nassau, van zynen vyand verlosd zynde, zond een deel van zyn volk in hunne Guarnizoenen, een ander deel lag hy te Vilflit, om den pas van Vriesland tegen zynen vyand te behouden, en hy zelve scheepte zig te Soltcamp met drieduizend Mannen naar Bellinghwolderzyl, om Wedde weder in te nemen, dat zy innamen, om het nieuw Fort op de Bourtange volkomen te bezorgen, en dus schikte hy alles gereed te hebben, om in den Vorst des Winters die van Koevoorden wat toevoer te doen. Die van Groningen deden intusschen een Konvoi naar Verdugo's volk voor Koevoorden; maar zy werden bezet met vyfhonderd Paerden van Graaf Philips van Nassau: dog zyn aanslag werd ontdekt, en kon hun daarom maar omtrend vyftig Wagens afnemen. De Groningers tragten 't Leger voor Koevoorden van levensmiddelen te voorzien.

Gedurende den vorst hebben die van Groningen, den 12den van Sprokkelmaand, 's nagts, eenen aanslag op de sterkte van Delfzyl gehad, die zeer na gelukt was: zy waren wel sterk aangekomen langs eenen Dyk, daar geene Gragt was, maar alleen eene Pallisfade of Staketzel van Sparren, die zy afzaagden, alles stil, en hebben dus de Wallen beklommen, en over het Ys ingenomen, eer het Guarnizoen kon in Wapenen komen, daar wel twe uren of meer dapper gevogten werd: ten allen gelukke van 't Fort lag daar omtrend een Oorlogs-schip, 't welk, nader komende, de Groningers beschoot met zestien stukken Geschut, dwars onder hunnen hoop, waar door zy met grote schade moesten aftrekken, wel vyfendertig sleden met dooden en gekwetsten daar van voerende, en zeven dooden lieten Die van Groningen hebben eenen aanslag op Delfzyl, te vergeefs, den 12 February, 1594.

zy daar leggen. Die van binnen verlooren eenen ouden en kloeken Kapitein, Hopman Wederspan genoemd, eenen Vaandrig, eenen Sergiant, en negen Soldaten.

De vereenigde nemen meer volk aan.

Alzo nu Koevoorden door de sterkten van Verdugo eenen tyd lang benauwd was met drieduizend Mannen, en veertienhonderd Paerden, en men over het Ys hun weinig kon toezenden, hebben de vereenigde Landen in Duitschland doen aannemen een Regiment Duitsche knegten, onder Graaf Everardt van Solms, eige Neef van Prince Maurits, met een deel Paerdevolk: ook liet hun de Koningin van Engeland toe een Regiment Engelschen in haar Land op te ligten, onder den Ridder Sire François Vere, om ter eerster bekwamer tyd goeden Oorlog te voeren. Verdugo en Graaf Harmen waren van de andere zyde daar tegen te Brussel by Ernestus, verzoekende ook om hulp en bystand. Die van Groningen zelfs zonden een geschenk van Zilverwerk en twintig schoone Paerden aan Ernestus, die hun van de Staatsche afgenomen werden.

Aanslag op 's Hertogenbosch te vergeefs, den 27 February.

Den 27sten van Sprokkelmaand, des Jaars 1594, had Prins Maurits eenen aanslag aangelegd op 's Hertogenbosch, beleid met de Kapiteinen Kleerhagen, die te vooren ook daar op gewaagd had, en met Langeveld, Schaef, en Wyngaerden; maar alzo hy daar toe al zyn Krygsvolk, gereedschap, Petarts, en andere behoeften beschreeven, en nu by de hand had, en 't volk behendig op den aanslag gebragt was, digt by de Poort, is 'er een losse steen, digt by de Brug, in 't Water gevallen, daar by geval een Soldaat op trad, waar door de Wagt der Stad vroeg, wie daar was: en alzo zy niet geantwoord werden, en evenwel wat geruisch hoorden, schooten zy daar na, waar door grote Allarm over de geheele Stad gereezen is: en als Prins Maurits dat vernam, heeft hy de aanvangers weder doen aftrekken, en is vertrokken, zonder dat de manier van zynen aanslag ontdekt was.

Veertien dagen hier na is 'er weder dergelyke aanslag op Mastricht getragt, zynde beide, 's Hertogen-bosch en Mastricht, voor de veréenigde Landen welgeleege Steden, en meermaals te vergeefs na gestaan: deeze aanslag was beleid en aangegeven by den Baron van Peche, een Heer, die daar omtrend woonagtig was, die zelfs zynen Perzoon wilde wagen: waarom hem het Gouvernement van de Stad, na de winning, toegezegd werd: om dat ter uitvoer te brengen gelastte Prins Maurits zes Kapiteinen, te weten, Kapitein Langveld, Wyngaarden, du Boys, d' Ardenne, Brogh, Eggher, en Kapitein Karel, die Luitenant van den Grave van Solms was, welke namaals geagt werden flauwhartig op den aanslag te gaan, om dat zy geene grote vergelding te verwagten hadden. Deeze zes Kapiteinen, met zeshonderd Mannen, driehonderd daar van Musquettiers, en driehonderd Spiesfen, zouden beneden Mastricht, by Pettersom te Hecht, t' scheep gaan, in twe scheepen, die van boven daar toe geschikt waren, en met hen de voorsz. Baron van Peche, en zouden aan Wyk by de Brug aanleggen, en die zyde dus overweldigen, elk bestoken en besteld zynde, wat hy doen zou. Prins Maurits had belasd de Spiesfen half af te houwen, en dat zy zig met de helft zouden behelpen; maar vermits zy eenige Paerden by den weg vreesden, beloofden zy die, als zy in 't schip waren, half af te houwen.

Prins Maurits aanslag op Mastricht mist hem, den 20 Maert.

Dus zyn zy t' scheep gegaan met den Baron van Peche, den 14^den^ van Lentemaand, kortten hunne Spiesfen, en wierpenze in 't Water, die eenige Visschers opnamen; en als die by hen kwamen, vroeg de Schipper hen naar nieuws: daar op de Visschers tot hem zeiden van de gevischte stukken van Spiesfen, en dat 'er daar omtrend Geuzen moesten zyn: hier door verlooren deeze voorsz. Kapiteinen den moed, ook om dat 'er gezegd was, dat 'er eenige van het volk, in t' scheep gaan, weggeloopen waren, dat nogtans niet waar bevonden was, die zy vrees-

den, dat den aanslag mogten ontdekken; maar de Baron hield hart aan, dat 'er geen gevaar was: en nader by Mastricht komende, is een van den Heer Barons Dienaars tot hem uit de Stad gekomen, welken, wat verbaast zynde, gevraagd werd, of zy ontdekt waren: daar op hy zeide neen, maar dat de Wagt aan de Poort verdubbeld, en 't grof Geschut vaerdig gemaakt was, op de tyding, dat Prins Maurits daar omtrend in 't Land was; maar niet tegenstaande de Baron hier tegen zeide, dat hy zyn lyf met hen waagde, en de verzeekerdheid beter wist dan zy, en dat zy altyd weder t' scheep konden komen en afdryven, dat zy maar aanleggen zouden, heeft voor al Kapitein Brogh, Schotsman, de meeste zwarigheid voorgewend, dat men voorzeeker het volk op eene Vleeschbank wilde brengen, en wilde het stuk stellen in overweeging met de andere, tegen de gedagte van den Baron: en hoewel Kapitein Karel daar toe wel geneegen was, hebben zy hem met de andere overstemd, en zyn dus, zonder met de Soldaten en Officieren daar over te raadslagen, die veele wel daar toe gezind waren, te rug gevaren, hoewel zy digt by de Stad waren gekomen, daar het stuk, zo van de Schippers als den Baron, die daar door geheel bedorven waren, hun genoeg verzeekerd werd; maar de vrees was 'er te groot, en dus zyn zy aan Land geloopen, latende de scheepen dryven, waar van een in stukken stiet, en 't ander dreef tot Stochem. In de Stad werden daar na de huizen van deeze Schippers geplunderd van de Gemeente, en de Wyven en Kinderen uit de Stad gebannen.

Ondertusschen was Prins Maurits bygekomen met al zyn volk, wagtende op 't afschieten van 't groot Geschut uit Wyk, gelyk besproken was, daar toe Kanonniers en Edellieden van 't Geschut in de scheepen hebbende, en Graaf Philips van Nassau was aan de Guliksche zyde ook met Petarden, op voordeel, om de Poort open te breeken, zynde geene honderd Soldaten in de Stad; maar ziende, dat zyn volk wederkwam,

kwam, was hy zeer verwonderd, die riepen, dat zy ontdekt waren; daar tegen de Baron van Peche zeide, en hooglyk betuigde, daar over hy grote woorden met den Kapitein Brogh had, tot vegtens toe, 't welk Prins Maurits belette, tot dat hy het breeder gehoord had: waar over het Krygsvolk alom weder in hunne Guarnizoenen gezonden werd, en namaals werd bevonden, dat de Soldaten zeer wel daar toe gemoëd waren, en dat die van Maſtricht geene weet van hen hadden, dan namaals, in voege het misſen van dien aanſlag meest te wyten was aan de voorſz. Kapiteinen, en ten deele de ſchuld van den Prince Maurits was, zo hy zelfs zeide, dat hy geene betere Kapiteinen of beleiders daar toe verkooren had, gelyk hem zulks Heraugiere, Gouverneur van Breda, voorzegd had, welke zynen eigen perzoon tot het beleid aanbood.

De voorſz. Baron, die al zyn vermogen daar aan gewaagd had, werd kort daar na vereerd met eenen last van twehonderd Paerden te ligten, ten dienſte van den Koning van Vrankryk en den Hertog van Bouillion, ontfangende daar over in geld op hand veertienduizend guldens, en verdere betaling werd hem toegezegd; maar alzo hy kort daar na in zyn huis ſtierf, verloor de Hertog van Bouillion daar veel aan, zynde een perzoon van groten dienst en bedryf, en die by de Spaanſche zeer verongelykt, en in zyne goederen en anders onbehoorlyk gehandeld was.

In 't einde van Lentemaand is te Breda aangekomen een Prieſter uit het Land van Namen, Michiel de Renichon genoemd, gezegd de Triviere, vermomd in Soldaats kleederen: hy werd gevangen uit agterdogt, om dat hy geene Soldate-mienen had. Deeze, na veele veranderingen, in verſcheide bedenkingen gekomen zynde, is in den Hage gebragt, bekende eindelyk, door toedoen en overreeding van den Grave van Barlaymont, ook met kennis van den Aards-Hertog Erneſtus, zo de Graaf hem had gezegd, hier gezonden te zyn om den Prince Maurits te

Een Prieſter, Michiel de Renichon gevangen, om dat hy Prince Maurits wilde ombrengen.

te vermoorden, onderregt zynde, hoe hy dat zou uitvoeren, daar toe hem ook geteld waren twehonderd Philips-Daalders: ook, dat verscheide andere meer uitgemaakt waren, zo hy zeide, om Graaf Hendrik, des voorsz. Princen broeder, en de Heeren van S^t. Aldegonde, van Oldenbarneveld, en den Kançelier Leoninus te vermoorden, met onderzoek van welke zaak een geruime tyd doorliep.

Nieuw Krygsvolk uit Duitsland den Staten ten dienste gekomen.

De voorsz. aanslag op Mastricht mislukt zynde, trok Prins Maurits met al zyn Paerdevolk, en vyfentwintig Vaandelen Voetvolk naar Arnhem, om te ontfangen zynen Neve, Graaf Everard van Solms, met het Duitsch Regiment, boven verhaald, en eenige Ruiters; maar hunne aankomst werd, door hooge overvloeden van Wateren en kwade wegen, zeer vertraagd, daarom zy t' scheep afkwamen: ook had Verdugo zyn best gedaan om die te slaan, als zy omtrend de Lippe, op eenen nauwen doortogt, trokken: hy was van Koevoorden met elf Kornetten Paerden en eenig ligt Voetvolk derwaards gekomen, maar kwam te laat, alzo zy eerst overgetrokken waren. Als dit volk aangekomen was omtrend Yzeloort, sterk zesentwintighonderd te Voet, en twehonderd zestig Paerden, werden de byleggende Guarnizoenen by den voorsz. Prince Maurits beschreeven, om omtrend Zwol te vergaderen, met welke hy trok om Koevoorden te gaan ontzetten, 't welk van Ernestus wel verdagt werd, en des had hy ook volk uit Braband derwaards doen trekken: daarom Prins Maurits zig geliet, als of hy hun den pas over den Rhyn wilde beletten, en dus veragteren zo veel hy kon. Terwyl voegde hy zig haastlyk by Graaf Willem van Nassau, die reeds wel duizend Wagenen met allerhanden nooddruft vergaderd had, en waren nu sterk wel tienduizend te Voet, en twe-duizend goede Ruiters, en zyn dus te zamen by een gekomen te Zwol, en, den 5^den van Bloeimaand, in behoorlyke slagorde daar uit getogen, en gekomen te Daalfscur, en, den 6^den van Bloeimaand, in gelyke orde

Koevoorden werd door Prince Maurits ontzet, den 6 May.

orde te Ommen: Verdugo hunne aankomst en orde hebbende doen bezigtigen, heeft niet geraden gevonden dezelve te verwagten, maar den zelven 6^den van Bloeimaand, met de zyne besllooten zyn beleg en Schans by nagt te verlaten, en is dus, den 6^den van Bloeimaand, daar van getrokken, zonder Trommelslag, met alle zyne oude Regimenten, als die van Chimay, Arenberg, Harmen en Frederik van den Berg, nemende den weg naar Lingen, veel van 't volk tusschen weg verloopende, waar door de Stad Koevoorden wel bezorgd, en de Schansfen alle ingenomen en bezet werden.

Prins Maurits slaat het Leger voor Groningen, den 20 May.

Van daar trok Prins Maurits naar 't Land van Groningen, waar henen een deel van Verdugo's volk geweken was, is dus voor de Stad Groningen, den 20sten van Bloeimaand, gekomen, en heeft die berend en opge-eischd, die hem beleefd antwoordde, dat zy geene Stad was, om zig zo haast over te geven. Daar op heeft hy al zyn gereedschap uit de scheepen in groot getal doen aan Land leggen, tot 't beleg noodig zynde, eene meenigte van sparren, deelen, verders, planken en horden: zyn Voetvolk was omtrend honderd veertig Vaandelen: zyne Ruiters heeft hy, op de aankomsten, alle te Zuytlaren gelegd, welke doortogt bewaard zynde, kon hem niemand ligt van zyn beleg afdryven. Graaf Willem van Nassau heeft, den laatsten van Bloeimaand, agt Vaandelen Vriezen tegen de Schans van Auwardezyl gezonden, daar boven de honderd vyfendertig Mannen op waren, welke den storm verwagt hebben, ontfangen hebbende, met agt stukken, honderd tweëntagtig scheuten, die aan de eene zyde met storm-bruggen en Ladders aangingen, terwyl andere van de andere zyden, daar die van binnen weinig voor vreesden, vermits het Morasch was, over planken, horden, bies-bruggen, en dergelyke gereedschappen, bedekt tot onder den Wal raakten, en de Schans beklommen, schietende 't vuur in 't Kruid en de Hutten, daar ook de Kapitein Prengher dood bleef: en die

Auwardezyl-Schans ingenomen, den laatsten May.

van binnen zig dus van agteren overwonnen ziende, en verschrikt zynde, hadden gaerne genade verzogt, die hun niet gegund werd, vermits zy onlangs te vooren, in 't innemen van dezelve Schans, ongenadig geweest waren, en den Trommelslager, dieze opeischte, trots antwoord gegeven hadden: dus bleven zy alle verslagen, dat 'er boven de agt of negen niet van kwamen. Dit was eene sterke plaats, en zou nog volk gekost hebben: daar bleven 'er wel twintig voor dood, en zestig gekwetst.

Prins Maurits deed, den 28sten van Bloeimaand, ook de Schans van Slochteren opeischen, die wel weigerde, maar verliepen 't den naasten nagt, gelyk ook die van Hogenbrugge, en meer andere Schansen deden. Eer deeze Schansen ingenomen werden, was 'er duurte in 't Leger, door 't sluiten van de Wateren by de voorsz. Schansen; maar daar na werd alle nooddruft goed koop, vermits 'er eene Gragt gedolven werd, waar door de leeftogt tot in 't groot Leger t' scheep kon gevoerd werden: Prins Maurits heeft daar voor wel zestig stukken van allerhande grof Geschut gehad, en om dat te planten heeft hy zyne begraving van verre moeten beginnen, vermits het meenigvuldig schieten van die van de Stad, en contra-batterye, die zy maakten op zyn Geschut, vermits zy zeer wel van grof Geschut voorzien was, zo als niet veel steden haar gelyk waren: zy hadden boven de vierhonderd grove Tonnen Buskruid, en andere noodige Krygs-gereedschappen: het was eene zeer volkryke Stad, en de gansche Burgerye in de Wapenen van ouds wel geoeffend, zynde eene oude, statelyke, vrye en altyd heerschende Stad geweest. Zy hadden geen Guarnizoen binnen, dog de slegtste en geringste van hunne Burgerye en Inwooners waren over lang als Soldaten onder Vaandelen geoeffend, in plaats van Guarnizoen, en werden van den Koning betaald: boven deeze hadden zy altyd Verdugo's Krygsvolk genoeg tot hun gebied, en nu in 't beleg hadden zy vyf goede oude

Staat, beschryving en wezen van de Stad Groningen, en het beleg.

Vaan-

Vaandelen daar van, onder den Overften Luitenant Georgh van Lauckema, in de Voor-ſtad zynde op eene gefterkte plaats, Schuitendiep genoemd, tot hunnen behoeve onder de Muren leggende. Prins Maurits ſchieten kon hen weinig ſchaden, vermits de Stad ſterk van Wallen, Bolwerken en Ravelyns was, van welke zy meer dan vierduizend ſcheuten in 't Leger uitgeſchooten hebben. Zy hebben ook meenige uitvallen gedaan, namelyk in 't Engelsch en Vriesch kwartier, daar etlyke kloeke Engelſche, als Broocke en Kapitein Wraye, dood bleven: ook eens overvielen die van het Schuitendiep in de Gragten Hittinga en Hardo, de Vrieſche Vaandelen, dier Lonten alle uitgebluscht waren door den regen, in de Gragten leggende: zy verſloegen vyftien Mannen, en namen zeventien gevangen, met beide de Vaandelen, waar tegen de Loopgraven rondom in 't Leger ſterker gemaakt werden, zo wel tegen die van de Stad als buiten. Men ſchoot ook uit het Leger vurige koogels, om den brand in de Stad te ſchieten, waar door veel volk, die bekommerd waren om den brand te bluſſchen, van 't Geſchut gekwetst werd. Alzo die van buiten weinig voordeel op de Wallen met het Geſchut deden, vermits die van binnen te kloek in 't herſtellen waren, hebben die van buiten eene Poort en de Brug afgeſchooten, gaande naar een Ravelyn buiten de Oostpoort, en hebben ook eenige Gragten beginnen te vullen, en Galeryen te maken: waar over de Burgerye allengjes begon moedeloos te werden, ook om dat hunne uitgezonde Boden en Gezanten aan Erneſtus en Verdugo weinig hoop ſchreeven en bragten: waarom zy, door Trompetters en andere bekwame Boden, onderhandeling van overgeven begonnen hebben; en alzo by eenige, te weten, Schippers en Jezuieten, die handeling verdagt was, en vreezende, dat de kleinmoedige de andere overſtemmen mogten, hebben zy die vyf Vaandelen knegten uit Schuitendiep, onwetens de andere, in de Stad gebragt, waar door terſtond

Onderlinge twist en allarm inGroningen over 't inbrengen van het Krygsvolk.

stond een oploop van de Burgers tegen hen opstond, zo dat 'er eenige dood bleven, en eenige huizen van de onderhandelaars, als Jan te Boer, geplunderd en beroofd werden. Ten laatsten verdroegen zy weder in 't vriendlyke onder den anderen, zo dat het Krygsvolk in de Stad blyven zou: evenwel vonden zy geraden de onderhandeling met de Beleggers aan te houden door voorsz. Jan te Boer, die met Paspoord van Verdugo's Luitenant in 't Leger gezonden werd: zy verzogten veertien dagen tyd, met stilstand van Wapenen, om hulp of ontzet te verwagten, 't welk hun afgezegd werd.

Zy verzogten ook, door hunnen voorsz. Burger, Jan te Boer, te bezien, of een Verbond, 't welk eertyds op handen was met den Hertog van Bruynswyk, door onderhandeling van den Grave van Hohenlo, daar hun de Hertog toen harde voorwaarden voorschreef, nu met dezelve voorwaarden niet kon te weeg gebragt werden, daarom zy nu aan den Grave van Hohenlo zonden: daar op hy zeide, dat het nu te laat, en de tyd veranderd was.

Den 12[den] van Hooimaand werd Prins Maurits, willende door zyne Rondas over de loop-graven zien, zo hart op de Rondas geschooten, dat hy te rug viel.

Het groot Ravelyn van Groningen door Meinen omgeworpen en ingenomen.

Intusschen heeft Prins Maurits het sterk en groot Ravelyn voor de Oosterpoort doen ondergraven, daar op die van de Stad vier stukken Geschut hadden: als deeze Meinen gereed, en behoorlyk Buskruid daar in gelegd was, zynde twe Meinen, om de eene voor de andere na te doen springen, hebben zy eenen allarm en loozen aanval op 't Ravelyn gedaan, en afgesmeeten zynde, weeken zy gewillig, en op een teeken hebben zy 't vuur in 't kruid van de grootste Mein gestoken, zo dat een groot deel is in de Lugt gesprongen met alles, dat 'er op was, wel honderd veertig Menschen, waar van twe in 't Leger kwamen vliegen, de een nog levendig zynde: daar stonden boven de Meinen twe Vaandelen,

als 't Vaandel van den Drost van Koevoorden, en van zynen Broeder Harmen van der Ens, met andere Soldaten van verscheide Kompagniën. Hier op zyn die van buiten op de Bres, door de Meinen gemaakt, en de nederstorting des Ravelyns, gesprongen, en wat zy nog levendig vonden hebben zy doodgesmeeten, en de andere eensdeels in de Gragten gedreven, en hebben zig daar op terstond beschansd, daar zy onder de aarde nog eenen Soldaat levendig vonden, en twe stukken Geschut, de twe andere kregen de Burgers weder, die met koorden in de Stad trekkende: daar bleven 'er wel twehonderd dood.

Alzo zy nu 't zelve Ravelyn kwyd waren, en voor meer dergelyke Meinen op andere plaatzen vreesden, waar van hun 't gevaar voortaan na zou komen, door het naderen van verscheide Galeryen, in de Gragten gemaakt, hebben de Burgerlyke gegagieerde Soldaten, die Mai-vogels genoemd waren, en in alle gevaren alom voor aan moesten gaan en staan, ook den moed laten zinken, en het verdragen niet zeer tegen geweest: waarom de voornaamste Burgers, onder welke nu meer eenigheid was, vreezende meer zwarigheid van dieper meineren onder de Stad, en ziende, dat 'er aan geld gebrek was, als gemeenlyk geschied, daar men naar verdrag luisterd, en dat het beloofd ontzet, 't welk met geweld en meenigte van Wagens moest geschieden, niet wel doenlyk was, hebben zy gezamentlyk Afgevaerdigden uitgezonden, zo wegens de Geestlyke, Magistraat, en Ambagten der Stad, als wegens den Oversten Lauckema, en dat op Gyzelaars, handelende van den 16den tot den 22sten van Hooimaand, met Prince Maurits en Graaf Willem van Nassau, die, met goedvinden des Raads van Staten, met hen ten laatsten zyn overeengekomen op eerlyke voorwaarden, dat zy in hunne Regten en Privilegiën zouden blyven als eene ander Provintie, by de andere vereenigd, het verschil met de Ommelanden, 't regte begin des Oorlogs, overlatende

Oorzaak, waarom die van Groningen zogten naar verdrag, omtrent den 16 July.

tende aan de uitspraak van de Staten Generaal, in den Godtsdienst zig gelyk stellende met andere Landen, aannemende den voorsz. Graaf Willem Lodewyk van Nassau, Gouverneur van Vriesland, voor hunnen Gouverneur, met vyf Vaandelen knegten, waar van wy goed gedagt hebben de Artykelen voor de weetgierige hier by te stellen, zynde eene Stad van vermogen, en eene Provintie vertonende.

Artykelen van 't overgeven van Groningen, den 22 Juny.

1 In den eersten, dat alle offentien, injurien, „ misdaden, ende alle weghen van feyte ende da„ telijcke wercken ghedaen, ende gheschiet, ende „ volbracht van 't begin deser troublen, soo wel in „ de eerste als in de leste troublen, alteratien ende „ beroerten gevallen, hoe die oock onder de bele„ gheringhe der Stadt Groeninghen teghenwoorde„ lijcken gheschiet, op wat plaetsen en manieren „ dat het oock zy, so in 't generael als particulier, „ so binnen als buyten sullen wesen, zijn en blijven „ vergeven ende vergeten, ende ghehouden als niet „ gheschiet, sulcks dat tot geenen tyden gheen ver„ maen, mentie, molestatie, Actie, ofte onder„ soeck met Recht ofte buyten Rechte daeromme „ gedaan, gemaeckt, ofte yemandt te laste geleydt „ sal mogen worden, op pene dat die contraven„ teurs ghereputeert, gheacht ende ghestraft sullen „ worden als perturbateurs en verstoorders van de „ ghemeyne ruste ende vrede.

2 Sullen die van de Magistraet ende d'Inghesete„ nen van Groeninghen aennemen ende beloven, „ ghelijckse aennemen ende beloven by desen, hen „ in de Unie der Gheunieerde Nederlandtsche Pro„ vintien te reunieren, ende de Heeren Generale „ Staten der selver Provintien aenhangigh, gehouw „ en getrouw te zyn, ende dat dien volgende die „ van Groeningen als een mede-litmaet neffens den „ Provintien, malkanderen als goede Bondtghenoo„ ten, in goeder trouwen, en ongheveynsdelijcker „ vaster ende onverbrekelijcker vrientschap onder„ malkanderen onderhouden sullen, ende in alle tij-

„ den

„ den en in allen occurentien malkanderen bystaen, „ om te wederstaen daer uyt te houden, en te ver- „ drijven alle de Spaengiaerden en hare Adherenten „ gebruyckt ende ghepooght hebbende boven allen „ rechte, redene ende billickheydt den Ondersaten „ te verdrucken, ende deselve te priveren van alle „ hare welvaert, ende in eeuwighe slavernije, ser- „ vitude ende armoede te brengen en te houden.

3 Item, sullen die van Groeningen Saufrechts „ ende onvercort zyn ende blijven in allen hare Pri- „ vilegien, liberteyten, rechten en vryheden.

4 Item, sullen de Stadt ende Ommelanden in 't „ compareren ende stemmen in de Generaliteyt, „ met alle het ghene daer aen sal moghen depende- „ ren, hem reguleren na 't ghene by den Heeren „ Generale Staten met goede kennisse van saken ghe- „ decideert ende verclaert sal worden.

5 Dat mede de wel-gheboren Heere Grave Wil- „ lem Lodewijck van Nassou, &c. als Stadthouder „ ende Gouverneur der Stadt Groeningen ende Om- „ melanden, nae luydt de Commissie der Heeren „ Generale Staten, erkent, aenghenomen ende ont- „ fanghen sal worden: doch dat het different tus- „ schen de Stadt Groeningen ende Ommelanden ghe- „ resen, ende noch zoude moghen rijsen, sal staen „ tot determinatie en dispositie van de Heeren Ge- „ nerale Staten, ofte hare Gecommitteerden.

6 Item, dat binnen de Stadt Groeninghen ende „ Landen, geen ander Religie ge-exerceert sal wor- „ den, dan die Gereformeerde Religie, sulcks als „ die tegenwoordelijck in de Geunieerde Provintien „ openbaerlijk ge-exerceert wort, mits dat niemandt „ in sijn Conscientie ofte ghewissen sal worden ge- „ inquisiteert, ondersocht ofte beswaert: ende dat „ alle Cloosters, Geestelijcke en Clooster-goederen „ sullen in tegenwoordigen staet blijven, tot dat by „ den Heeren Staten Generael den staet van de Stad „ Groeninghen ende Ommelanden, behoorlijck ge- „ redresseert sal zyn, midts dat alsdan by de Pro-

„ vin-

„ vintien selfs op het gebruyck der goederen, en
„ onderhoudt van de Geestelijcke personen, behoor-
„ lijcke ordere sal worden gestelt, wel-verstaende,
„ dat soo veel de Commanderijen van Warffum,
„ Wytwert ende Oosterberum aengaen, dat die sul-
„ len gehouden en ghetracteert worden, als gelijc-
„ ke Commanderijen in de andere Geunieerde Pro-
„ vintien gelegen zynde.

7 Ende dat tot versekertheydt der Generaliteyt
„ van de Stadt, oock tot verhoedinge van alle on-
„ rust ofte tweedracht tusschen de Borghers en In-
„ woonders, die van Groeningen sullen in-nemen,
„ vyf ofte ses van der Generaliteyts Compagnien
„ voet-volcx, die men met advijs van de Magistraet,
„ aldaer tot minste quetsinge van de Borgeren ende
„ Inwoonderen sal accomoderen, ofte met Logijs-
„ gelt sal voorsien, ende dat op sulcken voet als na-
„ derhandt by sijne G. tusschen die Stadt ende Lan-
„ den sal mogen geaccordeert ende gevonden wor-
„ den.

8 Ende aengaende van het af-worpen van de
„ Schanssen ende Forten, sal 't selve geschieden na
„ gelegentheyt, ende by kennisse en goetduncken
„ van de Heeren Staten Generael.

9 Dat de Stad Groeningen mette Ommelanden
„ sullen in 't bewilligen der generale middelen en
„ contributien, tot stuer van de gemeyne sake, hen
„ conformeren en ghelijck maken na advenant van
„ andere contribuerende Provintien.

10 Item, dat van alle de omslagen ende contri-
„ butien, tot noch toe uitgeschreven, ommegesla-
„ gen en ontfangen, oock van de domeynen daar
„ van gerekent is, die rekeninge voor goet sal wor-
„ den gehouden, en daar niet van gerekent is, sal
„ rekeninge gedaen worden voor de oude Heeren;
„ mits datse hen van geenen voorderen ontfanck van
„ eenige restanten sullen onderwinden.

11 Item, dat alle de uytgewekene van der Stadt
„ Groeningen ende Ommelanden, ofte hare Erfge-

„ na-

„ namen, wederomme gerestitueert en toegelaten sul-
„ len worden in hare goederen, soo die noch niet
„ veralieneert ofte verkocht zyn, midts dat onder-
„ linge goede civiliteyt sal worden gebruyckt.

12 En aengaende die verkochte oft veralieneerde
„ onroerende goederen, 't zy voor schulden oft uyt-
„ staende lasten, als mede de gheconfisqueerde goe-
„ deren, ofte andersints, sal den gheinteresseerden
„ weder aen hem mogen krijgen deselve verkochte
„ goederen, midts hy hem binnen den tijdt van vier
„ Jaren, deselve lossende voor hem selfs, en beta-
„ lende den koopschat aen den Kooper, mette
„ Renten van dien, daer aen afslagh streckende die
„ Pachten by den Kooper ontfanghen: En soo in
„ desen wel eenige swarigheyt mochte vallen, sal
„ 't selve staen tot decisie van de ordinaris compe-
„ tenten Rechter.

13 Item, sal een yeder Borger ofte Ingeseten der
„ Stadt Groeninghen, het zy Geestelijcke ofte We-
„ reltlijcke personen, vry staen om binnen der Stadt
„ te blijven, ofte op andere Steden, Landen ende
„ plaetsen die neutrael zijn, na sijn gevallen te mo-
„ gen vertrecken, ende sijne residentie te nemen,
„ in sulcken gevallen haer propre en eygen goede-
„ ren genietende, midts datse hen niet en sullen
„ moghen begeven metter woone aen des vyandts
„ zyde.

14 Sullen mede onder desen Tractate begrepen
„ zijn alle uytheemsche personen, van wat qualiteyt
„ oft Natie die moghen zyn, hen tegenwoordelijck
„ binnen der Stad Groeninghen onthoudende, om
„ binnen deselve Stadt hare woon-plaetse te moghen
„ continueren, mits doende Eedt van getrouwig-
„ heyt, ofte in neutrale plaetsen te vertrecken.

15 Insgelijcken wat Rente-Brieven, Beset-Brie-
„ ven, Pacht-Brieven, schulden, lasten, ende swa-
„ righeden van Abten, Prelaten, Geestelijcke per-
„ sonen, so uytlandische als inlandische, die haer
„ in dese troublen binnen der Stadt Groeninghen

„ begheven hebben, tot hare alimentatie ende on-
„ derhoudt gemaeckt ende aengeleght zyn, sal staen
„ tot decisie van de Staten ofte Magistraten van de
„ Provintien ofte Steden daar onder de Corpora van
„ de Stiften ende Cloosteren ghelegen zyn, om met
„ kennisse van saken daer inne te doen, als na Recht
„ ende Justitie bevonden sal worden te behooren.

16 Oock sullen de Gesanten der Stadt Groenin-
„ ghen, tot Brussel met hare Dienaren ende goede-
„ ren in desen verdragh besoent ende begrepen zijn,
„ midts inkomende binnen de drie Maenden.

17 Item, sullen de Borghers die geduerende de
„ belegeringe gevangen mogen zijn, gherelaxeert
„ worden, midts betalende haer rantsoen.

18 Item, sal des Stadts regeeringhe bestaen by
„ de Magistraet, des werdt verstaen dat de Magi-
„ straet ende geswooren Ghemeenten, voor dese
„ reyse by sijn Excellentie ende Graef Willem met
„ advijs van den Rade van Staten sal worden gestelt,
„ ende dat voorts aen die verkiesinghe van de Ma-
„ gistraet sal gheschieden, volghens het oude ghe-
„ bruyck, midts dat in de plaetse van het uytdeylen
„ van de Boones (door welcke men den Raed plach
„ te verkiesen) sijn G. als Stadthouder, vijf van de
„ vierentwintigh gheswooren Ghemeenten sal mo-
„ ghen eligheren, die alsdan sullen procederen tot
„ verkiesinghe van de Magistraet, volgens den ou-
„ den ghebruyck, ende dit gheduerende dese oor-
„ loghen.

19 Item, salmen in conformiteyt van d' Unie de
„ Stadt Groeninghen ende Ommelanden sonder haer
„ gemeen consent ende bewillinge, aen geen Co-
„ ningen, Vorsten ofte Heeren, Steden ofte Lan-
„ den transporteren ende overdragen, noch die
„ Stadt met geen Kasteel beswaren.

20 Item, sullen die van de Magistraet met de
„ Borgheren ende Inwoonderen van Groeninghen,
„ aen de Generaliteyt doen den behoorlijcken Eedt
„ van getrouwigheyt, soo alle andere gereduceerde
„ Steden hebben gedaen.

21 Item,

21 Item, sullen alle Provisien, 't zy van ghelt,
„ Amunitie van oorloghe, Vivres, Geschut ende an-
„ dersins, van weghen den Koningh van Spaengien
„ in Groeninghen gheschickt, ofte andersins ghedue-
„ rende dese Oorloghe, daer inne ghekomen, over-
„ ghelevert worden aen de Generaliteyt ofte hare
„ Ghecommitteerden.

22 Item, dat het Krijghsvolck van den Koninck
„ van Spaengien, sal uyt der Stadt Groeninghen en
„ het Schuytendiep vertrecken.

Aldus ghedaen ende gheresolveert in 't Leger voor
„ Groeninghen den 24 Julij 1594.

Volcht het accoort gesloten metten Oversten Luytenant George Lauckema, ende de gemeyne Soldaten des Garnisoens.

1 In den eersten, dat den Oversten Luytenant
„ met allen Capiteynen, Officieren ende Soldaten
„ (uytghenomen de Overloopers die op dese zijde
„ ghedient hebben) haerlieder Wijven, Tros ende
„ Baggagie, vry ende onverhindert van yemandt,
„ met haer volle Gheweer ende Vaendels, dewelc-
„ ke sijne Excellentie haerlieder door intercessie van
„ de Ghedeputeerden der Stadt Groeninghen, toe-
„ ghelaten heeft, ende sonder Trommelslagh, ende
„ sonder brandende Lonten, uyt der Stadt Groe-
„ ninghen en hare Legher-plaetse sullen trecken, son-
„ der datmen haere personen oft goederen met ee-
„ nigh arrest sal moghen beletten, ende datse voorts
„ vry ende veylich gheleydet sullen worden over de
„ Drenthe, totten Heere Stadthouder Verdugo, ter
„ plaetsen daer deselve met sijnen Legher bevonden
„ soude worden te ligghen, ende van daer over den
„ Rhijn, doch met beloften, datse op dese zyde
„ des Rhijns in drie Maenden niet en sullen dienen.

Artykelen met den Luitenant Laukema, Overste der Soldaten, besloten.

2 Dat sijne Excellentie tot bevoorderinghe van
„ alle Baggagien, Vrouwen, Kinderen, Krancken
„ ende gewonden, die eenighsins den wegh te Wa-
„ gen sullen konnen gebruycken, bestellen sal la-

„ ten tachtigh Wagens, die henlieden sullen dienen
„ en voeren ter plaetsen voornoemt, met eenigen
„ Commissaris ende seker Convoy, die sijne Excel-
„ lentie ghelieven sal te committeeren, om 't voor-
„ schreven Krijghsvolck, Wijven ende Kinderen,
„ met de Baggagie veyligh te gheleyden ende te
„ Convoyeren tot Ootmaerssen, ofte ten versten tot
„ Oldenzeel, ende sal den Oversten Luytenant
„ Lauckema gehouden zyn, eenen Capiteyn alhier
„ in ostagie te laten, tot dat de voorschreven Wa-
„ ghens wederomme sullen ghekomen wesen.

3 Dat alle gewonde Capiteynen, Bevelhebberen
„ en Soldaten, die onvermits hare quetsueren en
„ kranckheden den wegh te Wagen niet en sullen
„ konnen ghebruycken, na dat sy tot tamelijcke ge-
„ sontheyt sullen gekomen wesen, met versekerde
„ Paspoort toeghelaten sal worden na haer Vaende-
„ len wederomme te keeren, sonder verhinderinghe
„ van yemandt, het zy dan te Water ofte te Lande.

4 Dat den Capiteyn Wijngaerden, sijn kosten be-
„ taelt hebbende, sonder eenig rantsoen terstont vry
„ en los-gelaten sal worden, so oock alle Solda-
„ ten, Soetelaers en Wagen lieden, die van desen
„ Leger in der Stadt gevangen zyn.

5 Dat alle goederen van den Heere Stadthouder
„ Verdugo, wesende binnen der Stadt Groeninghen,
„ vry en veyligh sullen mogen passeren, en gevoert
„ werden ter plaetsen daer den ghenen die daer van
„ last is hebbende, bevinden sal te behooren, ofte
„ oock in de voorschreven Stadt blijven in verse-
„ kertheydt tot dispositie van den Heere Stadthou-
„ der.

6 Dat alle paerden en Baggagie, toebehoorende
„ de Officieren van den Koning van Spaengien,
„ hier niet wesende, vry en veyligh sullen passeren,
„ en mette Krijghslieden geleydet worden.

7 Dat alle inwoonders teghenwoordelijcken hare
„ residentie binnen Groeninghen houdende, van
„ wat Natie ofte conditie die mochten wesen, 't zy

„ Offi-

„ Officieren ofte andere, niemandt uytghesondert,
„ oock de Gheestelijcken metten beyde Paters,
„ Jesuyten, als andere Wereldtlijcke persoonen,
„ met hare Vrouwen, Kinderen, Familie ende ha-
„ re by hebbende levende have ende goederen, so
„ sy met de Krijghslieden sullen willen uyttrecken,
„ ghelijcke gheleyde, in alle vryheydt ende veylig-
„ heydt als boven sullen genieten.

8 Ende soo verre yemandt van de voorschreven
„ Inwoonderen, 't zy Man ofte Vrouws-persoon,
„ door verhinderinghe van hare saken en affairen,
„ metten voornoemden Krijghslieden niet en kon-
„ den vertrecken, dat den selven sal vergunt wor-
„ den den tijdt van ses Maenden, te rekenen van
„ date van dit accoort, binnen welcken tyt sy al-
„ hier vry en veyligh sullen moghen wesen en bly-
„ ven, hare nootelijcke geschriften verhandelen en-
„ de uytrechten, en daer na met hare by-hebbende
„ goederen en familien vertrecken, te Water ofte
„ te Lande, ter plaetsen daer 't hen gelegen sal
„ wesen.

9 Dat alle Capiteynen, Bevel-hebberen ende
„ Soldaten, die den Borgeren schuldigh souden
„ moghen wesen, voor haer vertreck ghehouden
„ sullen zyn alles te betalen, ende in gevalle eeni-
„ ghe Bagagie daer binnen soude wesen, toebehoo-
„ rende den genen die absent zyn, ende den Bor-
„ gheren met schulden verplicht mochten wesen,
„ sullen deselve goederen soo langhe opghehouden
„ worden, tot dat de crediteurs daer op Actie heb-
„ bende, ten vollen betaelt sullen wesen.

10 Dat den Oversten Luytenant, en Hoplieden,
„ metten Bevel-hebberen ende ghemeyne Soldaten
„ (na dat dit accoort ghesloten sal wesen) terstont
„ en sonder langer uytstel uytter Stadt Groeninghen,
„ Schuytendiep ende andere hare Leger-plaetsen
„ sullen vertrecken.

Ghedaen in 't Legher voor Groeningen, onder
„ de handt en Cachet van sijn Excellentie, den 22

 „ Julij.

„ Julij, 1594, gearresteert den 22 Julij 'tsavonts, en „ overgelevert den 23 Julij 's morgens. "

Groningen werd opgegeven, den 23 Juny. Hier op is Groningen 's anderendaags, den 24sten van Hooimaand, overgegeven, ten ondank van de gemeene Soldaten, Belegeraars, die hoopten met geweld die ten buite en plundering te krygen; maar de Landen hebben die willen bewaren en met hen vereenigen, toonende den Oorlog te voeren zo wel voor hunne Buuren als voor hunne eige vryheden: dus trokken daar binnen de Vaandelen van Graaf Willem van Nassau, Jan van Niel, Karel van Wyngaarden, Steenhuizen, Cobbe en Appel: hen volgden de Prins Maurits en Graaf Willem, die ten eersten de Wallen bezigtigden, en vonden die voorwaar geweldig, zo dat het hun nog moeite zou gekost hebben. Op deeze Stad waren wel tienduizend scheuten met grof Geschut gedaan, die aan kruid en lood wel honderdduizend guldens gekost hadden. Daar bleven wel vierhonderd van de beleggers dood, behalven de gekwetste: van die van binnen waren wel driehonderd Soldaten, en veele Burgers dood gebleven. Daar waren in gevonden zesendertig metale stukken, behalven de yzere. Prins Maurits en Graaf Willem werden begroed van den Klokkenist op den Tooren, speelende op de Klokken de weis van den zesden Psalm, *Wil my niet straffen Heere, enz.* daar na werd de Wet verzet, volgens de Artykelen. Daar werd van gemaakt dit Jaarschrift, begrypende deeze volgende Vaerzen:

QVInTILI In PatrIVM foeDVS GronIngare Versa est, Et noVA NassoVIs parta trophoea VIRIS, 23 *Jul.*

Het Krygsvolk, met den Oversten Lauckema, trokken, omtrend twehonderd vyfennegentig Mannen, en wel honderd zieke en gekwetste, naar Oldenzeel, daar Verdugo lag: Graaf Frederik van den Berg begaf zig naar Lingen in zyn Gouvernement, en lag verder Guarnizoenen te Grol en in andere plaatzen, en liet eenige Regimenten, en agt Kom-

pagniën

pagniën Paerden weggaan over den Rhyn, welke van Graaf Philips van Nassau te vergeefs vervolgd werden. Prins Maurits keerde naar den Hage; alle de Steden, doortrekkende, hebben hem met triumph en geschenken vereerd en begroed: het Krygsvolk werd in Guarnizoen gelegd, behalven negenhonderd Paerden, die weder loopen deden in Lutzenburg, gelyk ook in Vlaanderen geschiedde.

Terwyl de vereenigde Landen bezig waren die van Groningen te dwingen, heeft Graaf Karel van Mansveld met eenen hoop volk een sterk Steedje, Chappelle genoemd, in 't Landschap van Tyrasse, geleegen op de Frontieren van Vrankryk, beleegerd, en heeft dat beschooten met twaalf stukken Geschut, en ten laatsten, na eenige stormen, gedwongen, den 10^{den} van Bloeimaand zig op te geven. De omleggende Fransche Steden, om dat te dier tyd nog geen open Oorlog, wegens den Koning van Spanje, op de Frontieren aangedaan was, ontbooden den voorsz. Graaf Karel, dat hy afstand zou doen, of zy wilden en moesten ook dergelyke vyandschap aan hunne Buuren toonen; maar zonder daar op te agten, kreeg hy die, eer de Hertog van Bouillion die uit Vrankryk kon komen ontzetten; maar zyne komst belette Mansveld iet meer voor te nemen: en om zyn stuk te bedekken, stelde hy in Chappelle den Heer van Lhesne, een Fransch kloek Heer van het Verbond, voor Gouverneur. Uit dit nemen van Chappelle, vermits Mansveld naar la Fere by de Verbondelingen trok, zyn 'er verscheide aanslagen op de Frontieren, de een op den anderen, geschied, loopen gedaan, en dus onderlinge ope Oorlog begonnen: en alzo om het innemen van Chappelle te Brussel veel vreugde en Triumph bedreven werd, en de Abt van Rotum, een van de Gezanten der Groningers, zulks aanzag, zeide hy, dat het hem verwonderde, dat men om eene Chappelle zo veel vreugde bedreef, en intusschen de grote Kerk van

La Chappelle by Mansveld gewonnen, den 10 Maert.

Oorlog opentlyk met Vrankryk begonnen, in May.

Groningen liet verloren gaan, spottende met de Spaansche onagtzaamheid.

Ernestus ryd te Antwerpen zeer triumphant binnen, den 14 Juny.

Gedurende 't beleg van Groningen had de Aards-hertog Ernestus zyne Koninglyke blyde inkomst gedaan te Antwerpen, den 14^den^ van Zomermaand, daar zeer kostlyke en kunstige stellagiën waren opgeregt, zo wel door de Stad als de Kooplieden van verscheide Natiën, met kostlyke schilderyen en vertogen, bewyzende de begeerte, ja vaste hoop van eenigen vrede: op verscheide stellagiën vertoonden zy met zeventien Maagdeties de zeventien Provintiën, elk met de Wapenen van zyne Provintie onderscheiden, waar van de vereenigde aan eenen snoer byzonder vast gemaakt, en de andere onder den Koning nog staande, in eene ander snoer, beide partyen door de *Nimphe Belgia* hem Ernestus werden toegesteld, om te zamen weder vereenigd te werden, en dergelyke vertoningen meer, alles strekkende tot vordering van den Vrede in 's menschen harten: boven dien zyn 'er zeer çierlyke en kostlyke Ternoi-spèlen opgeregt, en Banquetten gegeven, daar Ernestus zelve onder geweest is, nogtans zig zeer fier en streng houdende: zyne Zinspreuk gaf alom hoop van gelukkige regeering, en was, *Dabit indole Dignum.*

Deeze blyde inkomst heeft in 't Latyn zeer fraai beschreeven Joannes Bochius, Secretaris der Stad Antwerpen, en te vooren had Ernestus eenen credentie-Brief gezonden aan de vereenigde Staten, vergaderd in den Hage, gedagteekend te Brussel, den 6^den^ van Bloeimaand, des Jaars 1594, door Otto Hertius en Jeronimus Coomans, Regtsgeleerde van Brussel, die in Holland waren gekomen op Paspoord, om byzondere zaken te handelen met de Gravin van Megen en Princes van Chimay, gelyk te vooren Niclaas de Salmier, Heer van Melroy, tot zulken einde daar ook geweest was, wegens haaren Man. Deeze in den Haag in Holland zynde, en door de voorsz. Princes by eenige hebbende doen

ver-

verzoeken, of zy, zonder verbeuren, de voorsz. Brieven zouden mogen overleveren, en dien volgende iets voordragen, en daar op eenige verzekerdheid gekreegen hebbende, hebben zy den zelven Brief den Griffier van de Staten Generaal overgeleverd, welke geopend, en hun toegelaten werd, den 16den van Bloeimaand, in de Vergadering der Staten Generaal een voorstel te doen, daar van wy van beide een verhaal zullen maken, hoewel veele de manier om opening te doen van zo grote zaken, op zo eene behendige wys, buiten naderen last van de Provintiën, zeer vreemd vonden, die wy vervolgens hier by stellen.

Ernest, by der gratie Gods, Aerts-Hertoge, &c.

Ernestus schryft aan de StatenGeneraal der vereenigde Landen, den 6 May.

„ Welgheboren, Edele, Erntfeste, Eersame, „ Voorsichtighe, Lieve, Bysondere. De ingeboren ende natuerlijcke liefde ende ghenegentheydt „ die wy draghen tot de ruste ende welvaert van dese Nederlanden, ende het mishagen dat wy over „ lange ghehadt hebben van de beroerte, tweedraght en ellende daer inne die zijn, is de meeste „ en principaelste oorsake gheweest, dat wy ons „ hebben laten beweghen ende gefeggen, om de „ regieringhe van dien te aenveerden, als vastelijck „ hopende dat Godt Almachtigh ons de gratie gheven soude, van deselve eyntlijck te mogen verlossen uyt dese sware bederflijcke inlandtsche Oorloge, die nu soo lange Jaren gheduert heeft, tot „ grooten verdriete, last ende achterdeel van de „ voorschreven Landen, ende van alle de Christenheydt: Want soo verre men wilde overdenken die „ voorspoet daer inne die gheweest zijn, ten tijde „ dat sy waren in Vrede vereenight, onder wettighe „ en behoorlijcke ghehoorsaemheydt van den Huyse „ van Borgongien ende Oostenrijck, ende den goeden reghel die ten selven tijde aldaer ghehouden „ werde in 't stuck van de Justitie, Politie en Krijghsordere, waer door de voorschreven Landen waren vermaert ende verheven voor alle Koningh-

„ rijcken ende Heerschappijen: Oock den grooten
„ Rijckdom die aldaer soo overvloedigh was, by
„ middel van Tractaten, Verbontenissen, Confede-
„ ratien, Zeevaert en Coopmans-handel die zy had-
„ den op Portugael, Spaengien ende Indien. Wy
„ zyn versekerdt, dat daer niemandt van verstande
„ en is, dien uyt gantscher herten niet leed en zy,
„ te sien de groote ende beklaeghlijcke veranderin-
„ ghen 't zedert 25 of 30 Jaren herwaerts, den voorsz
„ Landen overkomen, samt de menighvuldighe las-
„ ten, exactien en beswaernissen, die het arme ghe-
„ meene volck daer-en-tusschen gheleden heeft, en
„ in verscheyden quartieren al noch teghenwoor-
„ digh is lijdende, ende die oock en wensche dat
„ metten eersten, eenighe goede ende bequame
„ middelen te wercke ghestelt worden, om de voorsz
„ Landen wederomme in haren ouden staet, ge-
„ meene ruste ende onderlinghe eendrachtigheydt
„ te brengen: Waer toe oock strecken alle onse ghe-
„ dachten, ende met sulcken voornemen zyn wy
„ herwaerts overghekomen, verlatende het goet
„ ghesel schap van sijne Keyserlijcke Majesteyt, on-
„ sen ghenadighsten Heere, ende van de andere
„ onse Broeders ende Maechschap, ons eygen Va-
„ derlandt en reghieringhe van so veel treffelijcke
„ Koninckrijcken ende Lantschappen die ons bevo-
„ len waren, met verscheyden andere onse gelegent-
„ heden, onnoodigh hier te verhalen, op dat wy u
„ bereydt en gheneghen souden vinden, om te ko-
„ men tot onser goede meeninghe en intentie. En
„ hoewel wy niet en twijfelen, dat alle 't selve u
„ lieden ghenoeghsaem bekent is, soo door de ge-
„ meene mare, als door het rapport van sommighe
„ personen, ende dat u-lieden niet min aengenaem
„ wesen en sal, als wy selve behartighen, uwe en
„ uwer nakomelingen eygen ruste, versekertheydt
„ en welvaert. Nochtans en hebben wy niet willen
„ laten u-lieden al het selfde voor te houden by de-
„ sen, soo om te meer te weeren en ontwortelen
„ alle

„ alle wantrouwigheden, als om nader te openba-
„ ren onse voorsz goede ende oprechte genegent-
„ heydt, ende 't gene ghy vryelijk van ons mocht
„ verwachten.

Nadien dan de sake u soo na is rakende, sal u-lie-
„ den devoir wesen, u-selven en den ghenen die
„ onder u zyn, vyerichlijck voor ooghen te stellen,
„ 't geluck, heyl en welvaert, soo daer uyt mach
„ toekomen den Vaderlande, soo jammerlijcken
„ door dese langhduerige Oorloge beswaert en be-
„ dorven. En soo verre de voorspoed, soo ghy de-
„ se lest-voorleden jaren ghehadt hebt (gelijck de
„ saken van der Oorloghe onseker en wanckelbaer
„ zijn) eenige souden mogen doen vergeten de voor-
„ gaende quaden en ongeluckken, en niet doen denc-
„ ken op de gene die alsnoch souden mogen over-
„ komen, ende daer door hen laten voorstaen, dat
„ sy gantsch en 't eenemael wel versekert zijn, son-
„ der dese goede occasie te willen waer-nemen. So
„ en sal niet dan dienlijck zijn te ghedencken ver-
„ scheyden gepasseerde dingen en exempelen, lee-
„ rende dat in korten tijde soo groote veranderingen
„ geschieden mogen, dat dickmaels men met beden
„ niet en can verwerven, 't ghene men korts te vo-
„ ren met eeren en reputatie heeft konnen verkrij-
„ gen. Daerom versoecken wy u goedertierentlijck
„ en ernstelijck: Dat, nadien gy u al te samen daer
„ u wel sult beraden hebben, en alles wel rijpelijck
„ overwogen, gy selfs ons voorhoudt soo eerlijcke,
„ redelijcke en verdraechlijcke condition, dat by
„ middel van dien men mach hoe eer hoe liever
„ speuren en ghewaer worden, dat ghy niet en zijt
„ soeckende het verlenghen en voortganck van de
„ Oorloge, mede-brengende soo menigerhande on-
„ gemacken en beswaernissen, tot laste en verdruc-
„ kinghe van de Gemeynte, als een yeghelijck wel
„ kennelijck is, maer datmen veel eer daer door
„ mach gheraken tot eenen goeden gheluckigen
„ Vrede, vaste ende versekerde ruste. Ende van

„ on-

„ onsen 't weghen, sullen wy u metter daet bewijsen, dat daer inne geen bedroch noch arghelist en is schuylende, als niet soekende eene gheveynsde, dan een waerachtighe ende stantaftige Vrede: Sulcks dat alle 't ghene wy doen, is met goeder ernste en eenvoudigheydt, tot voorderinghe van de ghemeene welvaert. Indien ghy dan van uwen 't weghen daer by brenght den selven yver ende goeden wille, sult ghy oock daer door toonen, hoe veel ghy ons acht en van ons houdt, en begeert te versien in 't ghene van noode is tot u eyghen besten ende oorbaer, ghelijck al 't selve u breeder sullen verklaren Meester Otto Hertius, ende Jeronimus Coomans, Rechtsgeleerden, brenghers deses, daer toe wy ons verlaten ende ghedraghen, met aenbiedinghe van onsen goeden wille t' uwaerts: Biddende God Almachtigh, Welgeboren, Edele Erntfeste, Eersame, Voorsichtighe, Lieve, Besondere, dat hy V. L. ghespare in een lanck salich leven. Wt Brussel den sesten dagh van May 1594. Onder stont, *U williger*, *Ernestus.*" En nog wat lager stond, door ordonnantie van sijne Hoogheydt,

S. Westernach.

Het opschrift van deezen Brief luidde dus:

Den Welgebooren, Edelen, Erntfesten, Voorsichtigen, Onsen Lieven Besonderen, De Staten van Gelderlant, Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, Wtrecht, Over-Yssel en andere, vergadert in 's Graven-Haghe in Hollandt.

Hier over werd 'er een voorstel gedaan by Otto Hertius en Jeronimus Coomans, Regts-geleerden van Brusel, in de vergadering van de Heeren Staten Generaal, in 's Gravenhage, den 16^{den} van Bloeimaand, des Jaars 1594, en schriftlyk overgegeven, luidende dus:

„ Myn Heeren, Alsoo wy om eenige particuliere saken en gheschriften te verrichten, hadden van de Heeren van den Rade van Staten nu onlancx

„ ver-

„ verkregen Paſpoorten, om te mogen komen in „ deſe Vereenighde Provintien (waer van wy deſelve „ Heeren en den genen die daer aen de goede han„ den moghen ghehouden hebben, dienſtlijck en „ vriendtlijck zyn bedanckende, met eerbiedinge „ van desgelijcks te doen, ende beſorgen over on„ ſer zijde, voor den genen die van hier des ſouden „ moghen van noode hebben) en dat 't ſelve was „ gebrocht ter kenniſſe van de Hoocheyt van den „ Aerts-Hertog van Ooſtenrijck Erneſtus, heeft de„ ſelve goet ghevonden, ons met eenen te belaſten, „ dat wy van ſijnen 't weghen uwer E. ende L. „ ſouden begroeten, alles goets aenbieden, ende „ verklaren, dat de principale oorſaecke daer door „ hy hem heeft laten gheſeggen en bewillighen in „ deſe Landen te komen, is gheweeſt de byſondere „ liefde en genegentheydt die hy altijt tot welvaren „ ende ruſte deſer Landen heeft ghedraghen, ende „ dat hy verhoopte dat Godt eens de ghenade ſou„ de geven, door middel van ſijn perſoon, deſelve „ wederomme te ſien vereenight in goede vrede en„ de onderlinghe vriendtſchap, ghelijck deſelve voor „ den aenvanck ende oprijſinghe van de Inlandſche „ troubelen zijn geweest: Tot welcken eynde, om „ nader te verſtaen ſijnen goeden wille ende mee„ ninghe, heeft ons oock bevolen en opgheleydt „ uwer E. ende L. te verhantreycken de Brieven, „ die wy den twaelfften deſer Maendt hebben over„ ghelevert, wel meynende dat uwer E. ende L. „ daer uyt ſullen klaerlijck verſtaen hebben ſijne ghe„ dachten, ſinnen ende gheyoelen nergens toe te „ ſtrecken, dan om te beſorghen dat deſe Landen „ ende Onderſaten van dien ſouden moghen worden „ bevreedſaemt met een oprechte gheduerige ende „ ongheveynsde Reunie. Ende hoewel 't ſelve in „ voorleden Jaren tot meer reyſen te vergheefs mach „ zyn gheproeft, en dat oock eenighe Vrede-han„ delinge ofte accoort ghetroffen zynde, men is „ terſtont door nieuwe misverſtanden wederomme

„ ghe-

„ ghevallen in vyandtschap en Oorloghe, (door
„ wiens feyt ofte toedoen en staet in dese ghelegent-
„ heydt niet te ondersoecken; ende Godt wil dat
„ nimmermeer ondersocht en mach werden,) sulcx
„ dat uwer E. ende L. misschien bevanghen met
„ eenighe wantrouwe, souden beweeght schynen te
„ zijn alle alsulcke handelinghe t' ontsegghen ende
„ afslaen, bysonder nadien in korte Jaren herwaerts
„ de saecken oock zijn gheloopen na den sinne ende
„ wille van uwer E. ende L. Nochtans betrouwen-
„ de sijne Hoocheyt dat deselve niet en sullen staen
„ en rusten op eenige temporele ende veranderlijc-
„ ke prosperiteyt, daer van de gewesene occasie
„ lichtelycken moghen komen te cesseren; soo sou-
„ den deselve en alle luyden van eeren, Liefheb-
„ bers van eene ghemeene Landts-ruste, wel beghee-
„ ren ende wenschen dat uwe E. ende L. souden
„ willen sich erinneren en voor oogen stellen.

In den eersten, dat alse Wereltlycke saken heb-
„ ben haren tijdt ende saysoen, ende ghelyck datter
„ is tydt van diffidentie, daerna oock wel komt en
„ volgt saysoene van confidentie, datmen malkan-
„ deren behoort te betrouwen, en voorsien tot sijne
„ en sijner nacomelingen versekertheydt.

Ten anderen, dat noyt in eenighe contreyen van
„ de Werelt en is opghestaen noch gheweest soo
„ grooten twist, tweedracht ende misverstandt, 't
„ ware publijck ofte tusschen particuliere, het en
„ is ten langhen lesten ghe-eyndicht ende nederghe-
„ leydt, meer met tractaten ende conditien, dan
„ met kracht ende strengigheydt van Wapenen;
„ midts dat den Krijgh is van soo onsalighe vrucht-
„ baerheydt, dat ghemeenlyck den eenen baert,
„ voortbrenght, ende voedt den anderen.

Ten derden, dat geenen Prince, Staet ofte Re-
„ publycque en is ten besten vergaen het verwey-
„ gheren en afslaen van de eerlijcke en versekerde
„ aengeboden Vrede-handelinge, welcken aengaen-
„ de, wy liever hebben de exempelen van onsen
„ tydt

„ tydt en memorie voor by te gaen, dan by verhael
„ van dien te openbaren ofte doen ghedencken, de
„ fauten en misgrijpen by de een ofte de ander ghe-
„ beurt: Dan dat uwer E. ende L. nu ter tydt noch
„ souden beweeght ofte getardeert mogen worden
„ met eenigherhande diffidentie, soude schijnen
„ (sprekende onder behoorlijcke verbeteringhe) ghe-
„ noegh te wesen buyten redenen, nadien de Tracta-
„ tie wort aenghegheven in andere tijde ende saysoe-
„ ne by seer verscheyden occasien ende enclinatien
„ van willen, ende ghenoegh ghestelt ter discretie
„ ende arbitrarie van uwer E. ende L. ende oock
„ met andere personen, als te weten met sijne Hoog-
„ heydt, ghesproten uyt den Huyse van Oostenrijck,
„ wiens oprechtigheydt, verstant, deught ende eere,
„ betamende een waerachtigh en welgeformeerde
„ Prince, daer uyt alleenlijck mach werden verstaen,
„ dat seven ofte acht achter malkanderen uyt den
„ selven Huyse zyn ghekomen totten Keyserdom van
„ den Heyligen Rijcke, niet door successie (die soo
„ wel quade als goede Princen is ghevende) maer
„ by ghewillighe ende vrye electie van den Keur-
„ Vorsten en gemeene Staten des Rijcks (ghemeyn-
„ lijcken vallende ende ghegrondt op Princelijcke
„ deughden ende stantvastigheydt, in woorden en
„ wercken van de ghekorene: Gelijck dat noch on-
„ langs is gebleken in den Persoon van den Keyser
„ Maximiliaen den Tweeden, Vader van sijne Hoog-
„ heydt, gheweest hebbende van sulcke moderatie
„ ende goedertierenheydt, dat hy moet werden ghe-
„ acht ende ghehouden voor een soo bysondere en
„ uytnemende Instrument, om alle publijcke twisten
„ en overstanden in 't feyt van de Religie en Repu-
„ blijcquen te accommoderen, in balance te houden
„ en neder te leggen, dat sijns gelijcke niet veel en
„ is ghesien gheweest in voorleden tijden. En willen-
„ de sijne Hoogheydt nakomen, en volghen de voet-
„ stappen en exempelen van den selven, heeft door
„ ons aen uwer E. ende L. wel willen senden de
„ over-

„ overgheleverde Brieven, die wy niet en twijffe-
„ len uwer E. ende L. sullen met sulcken vriende-
„ lijckheyt ende affectie hebben ontfanghen, als wy
„ voorseker houden, deselve waerachtelijcken en
„ ongheveynsdelijcken ghescbreeven te zyn. Be-
„ geerende daeromme, ende ernstelijcken versoec-
„ kende, dat uwer E. ende L. gelieve d' inhouden
„ van dien rijpelijcken te overweghen, ende deselve
„ soo behertighen ende beantwoorden, dat sijne
„ Hoogheydt ende alle luyden van eeren moghen
„ soo eer soo liever oorsake hebben van eenigh ghe-
„ noeghen, na haerder aller verwachtinghe en ver-
„ hopinghe die sy hebben in uwer E. ende L. voor-
„ sichtigheydt ende prudentie. met aenbiedinghe,
„ dat, soo verre uwe E. ende L. representerende
„ dese Heerlijcke Vergaderinghe, ofte yemandt in
„ 't particulier sich soude vinden gheoffenseert ofte
„ ghedifficulteert in eenighe woorden, poincten ofte
„ verstanden van 't voorsz schrijven van sijne Hoog-
„ heydt, en ghedient ware ons daar van te doen
„ openinghe, wy bereydt zijn, en verhopen dien
„ aengaende sulcken bericht te doen, datmen insge-
„ lijcks sal oorsake hebben van contentement: 't welck
„ is in effect 't ghene wy uyt krachte van de clausu-
„ le van credentie in de voorschreven Brieven be-
„ grepen, ende slaende op onsen persoon, uwer E.
„ ende L. hebben voor te draghen ghehadt, Vrien-
„ delijck biddende, het selve haer te willen wel la-
„ ten invallen, en ons in het goede af te nemen.

Onschuld des Aards-Hertogs Ernestus, over de beschuldiging, door den Priester Michiel de Renichon gedaan.

Daer toe alleenlijcken voeghende, met oorlove
„ ende ghedooghen [ende buyten haer credentie]
„ van uwer E. ende L. Dat ghemerckt men ver-
„ staet, dat sijne Hoogheydt by de confessie ende de-
„ claratie van sekeren ghevanghen alhier werdt be-
„ schuldight, als ofte deselve souden voorgheno-
„ men hebben, den Persoon van sijne Excellentie
„ Graef Mauritz van Nassou, door den selven ge-
„ vangen of andersints te doen ombrengen, volghen-
„ de den last ende ordre dien hy dien aengaende,

„ sou-

„ soude ghehadt hebben met den Grave Floris van
„ Barlamont, wesende een onverdraeghlijcke ende
„ impudente delatie, van saken die noyt en zyn ghe-
„ komen noch en hebben ghepasseert in ofte door
„ de minste gedachtenisse van de voorschreven sijne
„ Hoogheyt, uyt den Huyse ofte stam van dewelc-
„ ke sulcke insame leelijckheden oock noyt en zyn
„ in voorleden tijden geprocedeert, noch met Godts
„ hulpe procederen en sullen. Wy hebben van we-
„ ghen sijne voorschreven Hoogheydt, om te ko-
„ men tot kennisse van de oprechte waerheydt,
„ uwer E. en L. wel willen voorhouden, dat de-
„ selve soude gelieven goet te vinden, den ghevan-
„ ghen in versekerde bewaernisse met eenighe Com-
„ missarisen te senden na Antwerpen ofte Brussel,
„ onder beloften by de voorschreven sijne Hoocheydt
„ te doen, van den selven t' haerder ghedesigneer-
„ de plaetse ende tijdt wederomme te leveren ende
„ laten volgen onverhindert, ofte wel te laten trans-
„ porteren na Breda, wesende onder 't ghebiedt
„ ende Jurisdictie van deser zijde regieringhe, om-
„ me aldaer met den ghemelden Grave van Barla-
„ mont (die tot dien eynde vergheselschapt met eeni-
„ ghe Commissarisen in den name van sijne voor-
„ schreven Hoocheydt, aldaer oock sal erschijnen
„ in persoon) gheconfronteert, ende op de circum-
„ stantien en particulariteyten diemen sal adviseren
„ en bevinden noodigh te zijn, ghe-examineert te
„ worden, midts daer toe hem verleenende respec-
„ tive behoorlijcke Paspoort, oft immers dat uwe
„ E. ende L. souden ghelieven eenigh ander expe-
„ dient voor te slaen, sulcke als sy sullen bevinden
„ te behooren, om te komen tot ontdeckinge van
„ de waerheyt, 't welck eygentlijck sal mogen die-
„ nen tot ontlastinge ende ontschuldinghe van sijne
„ Hoocheydt, ende oock van uwe E. ende L. ende
„ komen tot grooter eere van der Justitie van deser
„ zijde, als diemen in sulcken ghevalle niet en soude
„ in 't minste konnen bedencken, al oft om eenighe

„ andere particuliere consideratien sulcke dingen „ souden by den gevangenen geseyt en verklaert ofte anderſins uytgestroyt zyn, tot nadeel ende verkleyninge van yemandt, ofte van te verachteren „ eenigh goet voornemen van sijne Hoocheydt. Aldus geproponeert en gedaen in de Vergaderinghe „ van de Heeren Staten Generael, den 16 May 1594. „ In 's Graven-Haghe, by ons ondergheschreven „ ende gheteykent, *Otto Hertius*, ende *Jeronymus Coomans*.

Hier op hebben de Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlandsche Provintiën hun schriftlyk antwoord gegeven in 's Gravenhage, den 27sten van Bloeimaand, des Jaars 1594, zo hier na volgd.

De vereenigde Staten antwoorden aan Ernestus, den 27 May.

De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, in haerlieder vergaderinghe gheopent ende „ ghelesen hebbende, den Brief van den Doorluchtighsten Hoogh-gheboren Vorst Ernestus, Aerts-Hertoghe van Oostenrijck, Hertoge van Borgongien, „ &c. ghecaschetteert en besloten met den Caschette van sijn Hoogheydt, ghedateert binnen Brussel „ den sesten dagh der loopender Maendt May: den „ 12 der selver Maendt doen ontfanghen, uyt handen van Meester Otto Hertius ende Jeronimus „ Coomans, Rechtsgeleerden, ende op de Insinuatie den selven des anderen daeghs, als den derthienden ghedaen. Den festhienden daerna in de „ voorschreven haerlieder Vergaderinghe gehoort, „ 't ghene sylieden voorder in last hadden, vermogens de Clausule in den voorschreven Brief gheinsereert, by henlieden schriftelijck overghelevert: „ Hebben na rijpe examinatie van den voorschreven „ Brief en gheschrifte (om sijne Hoogheydt van hare oprechte goede intentie openinghe te doen) „ Verklaert, ende verklaerden by desen, dat van „ den tijdt af sylieden uyt hoogh-dringhenden noot, „ door de behoudenisse der Nederlandtsche vryheden, eensamentlijck de Privilegien ende gherechtigheden der selver in 't generael, ende der Pro-

Verklaren den nood waerom zy gedwongen waren de wapenen aen te nemen.

„ vintien, Leden, Steden ende Ingesetenen van
„ dien in 't particulier, ende tot afweeringhe der
„ Spaenscher Tyrannije, ende hoovaerdighe Heer-
„ schappijen over de Conscientien, lichamen ende
„ goederen van de Inghesetenen der Nederlanden,
„ hare Vrouwen ende kinderen, de Wapenen heb-
„ ben aenghenomen, hare meeninghe en intentie
„ altijdt gheweest is, en noch is, deselve (midts
„ Godts hulpe) tegens den Spaengiaert en hare
„ Adherenten te gebruycken: Met een vast vertrou-
„ wen, dat den Almachtighen goeden Godt, hare
„ goede ende rechtveerdighe intentie (die hoe lan
„ gher hoe meer bevonden wordt, niet alleene den
„ welstant der Nederlanden, maer oock den staet
„ van alle Nabuere Koninghen, Princen en Repu-
„ blijcken aen te gaen) met sijnen Goddelijcken ze-
„ ghen sal voorderen, ghelijck sylieden oock heb-
„ ben bevonden, wesende door Godts krachtighe
„ handt niet alleen hare middelen ende voornemen
„ ghezeghent, maer oock de herten van de Na-
„ bueren Koninghen ende Princen, tot handthou-
„ dinghe van de voorschreven hare nootelijcke ende
„ oprechte intentie beweeght, waer van sylieden
„ de eere ende lof Godt den Heere Almachtig toe-
„ schrijven, ende hen op sijne Goddelijcke Maje-
„ steyts onveranderlijcke macht vertrouwende, ver-
„ wachten van sijne handt ende goedtheydt een goe-
„ de loflijcke uytkomste deser beswaerlijcke Oorlo-
„ ghe, hebbende een vaste hope dat sylieden den
„ Nederlanden in 't generael haest sullen sien veree-
„ night, ende in haren ouden fleur en prosperiteyt
„ ghestelt, daerna sy oock dies te meer haecken en-
„ de verlanghen, om dat sy beproeft ende versocht
„ hebben, ende oversulcks noch seer wel ghedenc-
„ ken de commoditeyten, ghemacken ende lieflijck-
„ heden van den Vrede, ruste ende eenigheyt, en-
„ de daerenteghen ghevoelen die incommoditeyten,
„ ongemacken ende ongheneuchten van de Oorlo-
„ ghe. Maer gelijck sy sijne Hoogheydt van de

Zy voeren de wapenen ook ten besten van hunne Buuren.

Zy geven Gode de eer, en vertrouwen eene goede uitkomst.

„ verclaringe van sijnen goeden wille ende affectie
„ ten selven eynde in den voorschreven Brief ver-
„ haelt, ende allen den genen die oprechtelijcken
„ tot de voorschreven ruste, eenigheydt ende pro-
„ speriteyt der Nederlanden gheaffectioneert zyn,
„ seer bedancken: Soo hebben sylieden ook groo-
„ te redenen, hen voor Godt den Heere Almach-
„ tigh, en alle de Werelt te beclagen, over den
„ ghenen die noch langher met listen, en onder
„ pretext van Vrede, soecken te vergieten het on-
„ noosel bloedt der Christenen, ende te voorderen
„ der Nederlanden ruijne ende onderganck, waer
„ toe by den Spaenschen Raedt (hen nu hooghst in
„ alle manieren van dese Landen gheoffenseert hou-
„ dende) soo seer ghearbeydt wordt als oyt te vo-
„ ren, ghebruyckende daer toe de wreedtste, schan-
„ delijckste ende onbehoorlijckste proceduëren die-
„ men niet en behoort te bedencken, ende veel min
„ tot onderganck ende ruijne deser Landen te atten-
„ teren, aengesien alle de Werelt bekent is, hoe
„ beswaerlijck deselve tot de extremiteyten, daer
„ inne de saken staen, ghekomen zyn: Namentlijck,
„ dat het verstorten door Beuls handen van het on-
„ noosel bloedt van vele duysenden onnoosele Men-
„ schen, soo wel Vrouwen als Mans van alle qua-
„ liteyten, daer onder zyn geweest eenige van de
„ principale Heeren van den Lande: De violatie
„ van de principaelste Vryheden, Privilegien ende
„ gherechtigheden der Nederlanden, Leden ende
„ Steden van dien, in 't generael ende particulier,
„ veel moorden, branden, violentien, exactien,
„ concussien, ende andere enorme ende execrable
„ daden, na seer vele Remonstrantien, Supplica-
„ tien, selfs met besendinghen van eenighe Neder-
„ landtsche Heeren in Spaengien, als namentlijck
„ mede onder andere, den Marquis van Berghen,
„ ende Heere van Montigny, die daer over qualijck
„ zyn ghevaren, ende teghen aller Volckeren Rech-
„ ten ghetracteert: Oock intercessien van groote

Zy beklagen hen voor Godt, over de listigheid die gebruikt is, onder voorwendzel van Vrede maken.

Verhaal der Spaansche tyrannye.

„ Po-

„ Potentaten te vergheefs ghedaen, ten eynde der „ Nederlanden, Leden ende Steden, ende goede „ Ingesetenen der selver, by hare loflijcke oude Vry- „ heden, Privilegien ende gherechtigheden ghela- „ ten, ende de tyrannije over de conscientien, „ lichamen ende goederen, der Spaensche Natien „ ende hare Adherenten afghedaen mochte worden, „ henlieden tot de voorschreven extremiteyten ghe- „ brocht hebben. Ende daeromme sal sijne Hoog- „ heydt ten besten ghelieven te verstaen, Dat de „ Staten voornoemdt, in een saecke den welstandt „ deser Landen, ende de behoudenisse der goede „ Inghesetenen van dien, soo hooghlijck importe- „ rende, met alle goede insichten ende overwegin- „ ghe van 't ghene te voren in ghelijcke saecken „ ghepasseert is, ende sich alsnu openbaert, proce- „ deren: Ende dat sylieden niet haest en konnen „ gelooven, veel min haer verseeckert houden, op „ 't ghene men seydt van de veranderinghe der hu- „ meuren des Spaenschen Raedts: Alsoo gelijcke „ veranderingen wel meer aparent zijn geweest, en „ eensdeels geloost met groote schade van dese Lan- „ den! Want in 't begin deser Oorlogen was de „ wreetheydt der Spaengiaerden so groot, datter al „ omgebracht wiert dat in haer gewelt quam, en „ voor een soo heerlijcke sake (als is de conservatie „ des Vaderlands jegens uytheemsche tyrannye) yet „ met raedt ofte daet gedaen hadde, en datmen „ niet alleen de platte Landen, maer oock vele „ principale Steden met moort, roof, brandt, en „ andere grouwelijcke execrable en ongehoorde da- „ den tracteerde, ter tijdt toe men van deser zijde „ decreteerde teghens den Spaengiaerts ende hare „ Adherenten, die in handen quamen, ghelijck „ recht te ghebruycken, om alsoo henlieden metter „ daet te toonen, dat by die van deser zijden geen „ minder herte noch couragie was, om haer recht- „ veerdighe saecke te verdedighen, als by henlieden „ om dese Landen te verdrucken, ghelijck sylieden

Lex talionis noodig in Nederland gebruikt te worden.

„ oock

" oock wel moghen versekert zyn, dat by hen tot
" deser Landen krenckinge niet en sal voorghenomen worden, 't welcke metter tijdt henlieden niet
" schadelijck en sal vallen: Dit begonst den bloedtdorstighen Raedt te verflouwen, ende de humeuren in apparentie te veranderen: Maer sulcks dat
" sylieden aenmerckende hen beswaerlijcken te sullen vallen, tot haer voornemen te komen met geweldt, gelieten hen oft sy tot reden hadden willen verstaen, ende werden hier op de eerste beginselen van Vrede-handelinghe in den Jare 1574, ghefondeert. Sulcks dat de Heeren Staten van Hollandt ende Zeelandt (ghebruyckende haren ouden vromen ende eenvoudighen aerdt) hen lieten beweghen om hare beswaernissen, soo by ootmoedighe Brieven, als Remonstrantien te kennen te gheven, ende daer op redres te versoecken. Dan de vruchten van desen begonnen Vrede-handel, waren aen de sijde van Brabandt den eersten overval van de Stadt van Antwerpen, by den Spaengiaerts, in de Historien genaemt *Fuera villacos*, En van de zijde van Hollandt ende Zeelandt met hare gheassocieerde, de strenghe tweede Belegheringhe van de goede Stadt van Leyden, die niet te min door Godes ghenade, midts de ghetrouwigheydt haerder Bontghenooten ende hare vromigheydt, van des vyandts geweldt werden geconserveert, ja met sulcken extraordinaris schrick van de Spaengiaerts die voor de Stadt laghen, dat sylieden door Godts krachtighe handt in haer gemoedt gheslaghen zijnde, seer confuselijcken uyt Hollant liepen, en korts daerna de goede Stadt van Wtrecht meynden te overvallen, als sy ende andere van de Spaensche Natie in den selven Jare ghedaen hadden de vermaerde Stadt van Antwerpen. Desen eersten bedrieghlijcken handel alsoo afgeloopen wesende, werde door intercessie van den alderhooghster gedachtenisse Keyserlijcke Majesteyt Maximiliaen, " sijne

Hunne vyanden, ziende vergelding van wreetheid, zyn tot listige Vrede-handeling gekeerd.

Verhaal der schaden, die hun toegekomen zyn, door

„ sijne Hoogheydts Heer Vader, den tweeden handel geprepareert, ende in den Jare 1575, binnen de Stadt van Breda by der handt ghenomen. Hoe weynig de meeninghe in den selven handel van der Spaenscher zijde was, yet ter goeder trouwe en tot der Nederlanden welvaert te doene, brengen klaerlijcken de besoignen aldaer gevallen mede, ende en waren de vruchten niet anders als meerder preparatien ter Oorloghe dan oyt te voren, sulcks dat seer korts den overval van de Steden van Bueren, Leerdam, Oudewater, Schoonhoven, Bommenee, ende de Beleegheringhe der Stadt van Zierickzee daer uyt procedeerde, waer na de Spaengiaerts ende hare adherenten met rooven, moorden, ende andere exorbitante ende enorme daden, ja oock overval van de Steden (hare zijde houdende) hen soo grof aenstelden, datmen aldaer ('t selve niet langher konnende ghedulden ofte lijden) den selven als vyanden van de Nederlanden heeft gheoordeelt ende gheproclameert. Waer op ghevolght zynde de Unie ende Verbintenisse tot Ghent in November, Anno 1576, tusschen de Nederlandtsche Provintien, ende tot conservatien der selver welvaert, Vryheden ende Rechten ghemaeckt, is eenen yegheliijcken bekent: Hoe ontrouwelijcken deselve Unie ende Verbintenisse van de Spaensche zijde voor goet aengenomen is gheweest, ende wat bedroch ende gheveynstheyt daar onder vermenght was. De Brieven van Escovedo, de violatie by Don Johan ghepleecht, de uytdruckelijcke verklaringhe uyt den Spaenschen Raedt by den Baron van Selles overgebracht, ende binnen Mecchelen geopent, eensamentlijcken de handelinge tot Loven, ten overstaen van de Ghesanten van vele Potentaten gehouden, hebben daer van volkomen ghetuyghenisse in den Jare 1577, ende 1578, ghegheven, hoe bedriechlijcken, schandelijcken, schadelijcken ende beswaerlijcken den

de verscheide bedrieglyke Vrede-handelingen.

„ Vrede-handel daerna tot Ceulen seer solemnelijc-
„ ken aengevangen, is afgeloopen, is eenen yeghe-
„ lijcken bekent: Alsoo geduerende deselve niet al-
„ leen de Provintien van Henegouwen en Artoys,
„ met eenighe andere principale Steden, tot parti-
„ culiere handelinghe zyn ghereduceert, maer alle
„ uytterlijcke gheweldt gebruyckt teghens de goede
„ Stadt van Maestricht, ende veel heymelijcke loose
„ practijcken in 't werck ghestelt in de andere Pro-
„ vintien, ende onder de Leden ende Steden van
„ dien, omme deselve mede tot alteratien ende tot
„ haer ruyne ende onderganck te beweghen. Met
„ wat practijcken daernaer de Steden van Vlaenderen
„ in onderhandelinghe ghebrocht, wat schoone
„ voorslaghen den selven ghedaen zijn, ende hoe
„ bedroeffelijcken het eynde is gheweest, is datelijc-
„ ken ghebleecken: Tot wat meyninghe in de Jare
„ 1587 ende 1588, de onderhandelinghe van Vre-
„ de is begeert gheweest, wat bedroch ende ge-
„ weldt daer onder schuylde, heeft de Spaensche
„ Armade (duerende de handelinghe overgheko-
„ men, ende door Godts krachtighe handt vernielt)
„ openbaer ghemaeckt: Tot wat intentie daerna de
„ Keyserlijcke Majesteyt in den Jare 1591 versocht
„ is gheweest, om de sake van de Vrede-handelinge
„ in de Nederlanden, van nieus by der handt te ne-
„ men, hebben betuycht de Leghers van tijdt tot
„ tijdt uyt de Nederlanden tegens den Koningh van
„ Vranckrijck ghesonden, daer door te meer bekent
„ ghemaeckt is, dat de Spaengiaerts ende hare
„ Adherenten altijdts willen in oorloghe ende Wa-
„ penen blijven, ghebruyckende 't pretext van de
„ Roomsche Religie te voorderen: maer metter
„ waerheyt trachtende om haer voorgenomen gene-
„ rale Heerschappye ende Tyrannye, over de ghe-
„ heele Christenheyt te stabileren, ende alle Conin-
„ ghen, Princen, Landen ende Republijcken van
„ hare wettelijcke en behoorlijcke Recht te beroo-
„ ven, ghelijck ten opsien van de Coninginne ende

Onder den Vrede handel komd de grote

„ 't Ko-

„ 't Koninckrijck van Enghelandt, met het over- „ seynden der voorschreven hoovaerdighe ende ghe- „ weldighe Armade in den Jare 1588, ende de „ Tryumphen van dien voor de victorie openbaer- „ lijcken ghesonghen ende in Druck uytghegeven, „ is gebleken. Ende ghelet zijnde op de Oorloghe „ ende Negotien in Vranckrijck, 't zedert den sel- „ ven Jare, en namentlijck op 't ghene in de naeste „ Jaren op de translatie van de Croone van Vranck- „ rijck, niet alleen van den tegenwoordelijcken wet- „ telijcken Koningh, ende van alle de Princen van „ den bloede, maer generalijcken van alle Fransoy- „ sen op de Spaengiaerts (onder den Name van de „ Infante) van weghen ende by last van den Spaen- „ schen Raedt, by den Hertogh van Feria ende an- „ dere Spaensche Ministers is ghetracteert, en be- „ hoeft 't selve geén ander bewijs, als daerna by „ den Parlemente van Parijs ende andere de Ligue „ afghevallen, by Arresten ende andere Justificatien „ ghepubliceert ende in Druck uytghegheven, is „ kundigh ghemaeckt. Ende als goet regard ghe- „ nomen werdt op het comploot in den Jare 1592 „ in Schotlandt, met veel principale Heeren aldaer „ ghemaeckt, ten eynde twintigh duysent Spaensche „ Soldaten in Schotlandt ghesonden ende ontfanghen „ souden worden, 't welck in den voorleden Jare „ ghenoegh wonderlijcken is aen den dagh gheko- „ men (daer over oock eenighe metter doodt ghe- „ straft zijn) en is niet te ghelooven dattet selve op „ ander fondament is ghebout ofte beleydt geweest, „ in wat manieren ten selven eynde met 't Keurvor- „ stendom van Colen, 't Stift van Straesborgh, „ de Vorstendommen van Gulick, Cleve ende „ Bergh, eensamentlijcken de goede Rijcks-Stadt „ Aken ghehandelt ende ghepractiseert is, brenghen „ niet alleen verscheyden gheintercipieerde Brieven, „ maer oock de daden selfs mede. Eyndelijck hoe „ ghecontermineert wert teghens de principaelste „ Princen van Italien, hoe grootelijcks men is ach-

Vloot uit Spanje in 't Jaar 1588.

De Spanjaarden tragten Vrankryk in te slokken.

Langs Schotland hebben zy getragt Engeland te overheeren.

Aanslagen op de Vorstendommen van Keulen, Straasborg, Gulik, Kleef en Berg, en op Aken getragt.

Dat men Nederland zogt den Stoel van den Oorlog te maken.

,, tende het onderbrenghen van die van Hollandt ,, ende Zeelandt (daer mede alle de Vereenighde ,, Provintien gemeent werden) om in deselve *Sedem* ,, *Belli*, teghens de gheheele Christenheydt vast en se- ,, ker te maken, ja soo, datmen den Turck liever noch ,, een groote partye van de Christenheydt soude ,, willen laten in-nemen, als de Oorloghe teghens ,, de Nederlanden verlaten, ofte het geweldt van ,, Volck van Oorloge tegens henlieden gedestineert, ,, te verminderen. En in somma, hoemen mette ,, Keyserlijcke Majesteyt, Cheur ende Vorsten van ,, Duytschlandt, ja met den staet van de gheheele ,, Christenheyt handelt (alleenlijcke tot voorderin- ,, ghe van de voorschreven ghenerale Spaensche ,, Heerschappye) blijckt klaerlijcken uyt de Brieven ,, geteeckent by den Koningh van Spaengien selfs, ,, waer van een translaet hier by ghevoeght is, be- ,, rustende d' Originale alhier, welcke Brieven oock ,, mede-brenghen het poinct by sijne Hoogheydt ,, gheproponeert, te weten, dat de meeninghe van ,, den Spaenschen Raedt niet en is door sijne Hoog- ,, heyt, ter goeder trouwen de sake van de Chri- ,, stenheyt, en namentlijcken van de Nederlanders ,, in ruste en vrede te stellen, aenghesien dat daer ,, uyt blijckt, dat tot sijne principaelste Raedtsluy- ,, den in de sake der Nederlanden ghestelt zyn, den ,, Grave van Fuentes, Don Guilliame de S. Cle- ,, ment ende Stephano Divarra, alle drie Spaen- ,, giaerts, met last dat deselve uytheemsche sijn ,, Hoogheydt instrueren sullen, wie van de Neder- ,, landsche Heeren te betrouwen zijn, hoemen de ,, Nederlanden regeeren, ende de Vereenighde ,, Provintien t' onderbrenghen sal.

Nederlandsche Oorlog meer dan de Turksche geacht.

Dat by de Spaansche Dienaars in Nederland gestaan werd naar het leven van de Koningin

De Staten en ,, twijfelen niet of sijne Hoogheyt en heeft wel ver- ,, staen, dat door beleydt van de voorschreven ,, Grave van Fuentes, ende Stephano Divarra, on- ,, langhs Doctor Lopes, Medecijn van de Koning- ,, lijcke Majesteyt van Enghelandt, belooft zyn ghe- ,, weest vijftigh duysent Croonen, om hare Maje-

,, steyt

„ ſteyt te vergheven, ende dat den ſelven Doctor Lopes, Emanuel Louijs Tinaco, ende Steven Ferera de Gama (alle complicien van 't voorſchreven moordadigh feyt) uyt ſake van dien in Engheland ter doot zijn verweſen. Dat mede door 't beleydt van den ſelven Fuentes ende Divarra, Emanuel Andrada aenghenomen heeft den Coninckliijcken Majeſteyt van Vranckrijck, met eenen Ruycker van Bloemen ofte Rooſen, met ſulcken fenijnighen poeder verſien, dat den reuck alleenlijcken den doodt moeſte veroorſaken te vergheven. Gheſwegen 't ghene bevonden ſal worden by uyttinghe van de ſake van Michiel Renichon, hem anders noemende Triviere, Prieſter Namurois, over twee Maenden gheleden ghedeguiſeert in Soldaets habijten, van Bruſſel in de Vereenighde Landen gheſonden, dewelcke bekent dat hy ende verſcheyden Moordenaers, met beloften ende gelde ghecoft ende uytgeſonden zijn, om den Perſoon des Doorluchtigen ende Hooghgheboren Prince, Mauritz geboren Prince van Orangien, Grave van Naſſou, &c. te vermoorden. Ja datmen den jongſten Sone van ſijne Princelijcke Excellentie Hooghloflijcker gedachteniſſe (alleenlijcken oudt thien Jaren) in de Univerſiteyt van Leyden ter Schole ligghende, niet daer uyt lichten, alſmen den Prince van Orangien, Grave van Bueren ſijnen oudtſten Broeder, teghens de Rechten Vryheden Privilegien der Landen ende aller volcken Rechten, vyolentlijck uyt de Univerſiteyt tot Loven ghedaen heeft, maer oock daetlijck wil vermoorden. Sulcks als den voorſchreven Spaenſchen Raedt metter daet moordadelijcken heeft doen ombrenghen hare Excellentie Heer Vader. Hier uyt kan ſijne Hoogheyt en een yeghelijcken onwederſprekelijcken verſtaen, door wat luyden en by wat middelen de goede Ingheſetenen der Nederlanden bedroghen worden, ende hoe weynigh de Staten hen ver-

van Engeland den Koning van Vrankryk en den Prince Mauritz.

Dat men getragt heeft den Prince Mauritz om te brengen.

„ gis-

„ gissen, als sy den voorstel van Vredehandel alsnu
„ van de Spaensche zyde uyt ghelijcke affectie oor-
„ deelen te spruyten, ghelijck alle de voorgaende
„ hier voren verhaelt, ja dat alsnu soo wel ten op-
„ sien van de Coninckklijcke Majesteyt van Vranck-
„ rijck ende Enghelandt, als dese Landen, hen veel
„ wreedelycker en schadelycker saecken openbaren
„ als oyt te voren, sulcks dat de humeuren des
„ Spaenschen Raets geensins tot voordeel van dese
„ landen verandert en zyn, als oock geen apparen-
„ tie en heeft, dat sy nu ten hooghsten teghen de-
„ selve gheoffenseert zynde, hen vorderlijcker sou-
„ den willen wesen als sy waren voor de voorschre-
„ ven offençie, ofte dese landen (daer op sy recht
„ willen pretendeeren) beter tracteerende als de
„ Koningen ende Koninckrijcken van Vranckrijck,
„ Engelandt en Schotlant, henluyden in rechte,
„ authoriteyt en digniteyt gelijck zynde. Waerom
„ oock de voorschreven Staten Generael, Ampt
„ ende Eetshalven, schuldigh en genootsaeckt zyn,
„ hen dies te meer te wachten van de listige vonden
„ en practijcken des voorschreven Raets: Insonder-
„ heyt alsoo de Vereenighde Provintien de voor-
„ schreven voorghenomen execrable moorden, soo
„ van den persoon des Conincks van Vranckrijck,
„ als Coninginne van Engelant, mitsgaders de open-
„ bare Oorloge die naer de aenkomste van sijne Hoog-
„ heydt in de Nederlanden, tegens de kroone ende
„ staet van Vranckrijck gecontinueert wert, oock
„ niet tegenstaende dat alle voorgaende pretexten
„ cesseren, met reden so hooghlijck ter herten ne-
„ men, als de goede alliancien, vriendtschap en
„ gemeynschap der saken vereyschen. Ende al ist
„ datmen soude moghen ghelooven dat sijne Hoog-
„ heyt aen sulcke moordadige en vyandtlijcke daden
„ een mishaghen heeft, soo is daer op nochtans
„ sulcken acht noch insien te nemen, als op 't voor-
„ hebben den quaden wil, meyninghe ende intentie
„ van den Coningh van Spaengien en de Spaen-
„ schen

Reedenen, waarom zy geen middel van eenen verzeekerden vrede met Spanje te maken zagen.

„ schen Raedt, van den welcken sijne Hooghheydt, „ sijne Commissie en authorisatien aenghenomen en- „ de ontfanghen heeft, (die hem oock oversulcx „ t' allen tijden revoceren, en eenen anderen in sij- „ ne plaetse stellen moghen) waer teghen men hem „ niet en kan versien noch verseeckeren met eenighe „ conditien: Mits welcken oock de voorschreven „ Staten Generael niet en konnen verstaen, dat zy „ met eenighe vrucht binnen de voorschreven Ghe- „ unieerde Provintien, noch buyten deselve aen de „ Koninckliijcke Majesteydt van Enghelandt (daer „ mede sy desen aengaende ende andersins in een „ vast verbondt staen) noch oock aen de Koninck- „ lijcke Majesteyt van Vranckrijck, ende andere „ Potentaten, Vorsten ende Republijcken deser „ Landen, ende de ghemeene Christelijcke sake, „ Vrienden ende Verwanten, yet souden moghen „ openen, noopende de voorghe schreven voorghe- „ stelde Vrede-handelinghe, maer dencken te blij- „ ven by hare toevlucht tot den Almachtighen God, „ om van sijne Almachtige ende onveranderlijcke „ handt, ende goedigheydt (hoewel sy t' allen tij- „ den overweghen hebben, ende alsnoch wel kon- „ nen overweghen, dat alle Wereltsche saecken „ veranderlijck zijn) van hare rechtveerdighe sake „ een loflijcke uytkomste, niet alleene voor de Ver- „ eenighde Landen, maer oock voor de andere „ Nederlandtsche Provintien, tot voorderinge van „ sijne eere en heyligh Woordt, ende der Neder- „ landen welvaert te verwachten."

Dit is gedaan geweest ter vergadering van de Heeren Staten Generaal in 's Gravenhage, den 27sten van Bloeimaand, des Jaars 1594.

Op de onschuld van Barlamont, op het stuk van Michiel de Renichon, antwoordden de Heeren Staten niet, om dat de Brief van Ernestus daar van niet inhield, en zy zelfs zeiden zulks buiten hunne geloofwaerdigheid verklaard te hebben: in hun afscheid daar van gewag makende, werd 'er geantwoord,

woord, dat zy den Grave van Barlamont geene Paspoord wilden verleenen, ten ware hy daar over by de Staten wilde gestrafd werden, zo hy bevonden werd te weten, of schuldig zyn aan 't feit, daar toe Hartius en Coomans zeiden geenen last te hebben.

Uit dit antwoord der Staten Generaal verstond Ernestus, hoe weinig die Landen gezind waren tot vereeniging met Spanje, en wat reedenen zy voortbragten, waarom zy geene zeekerheid zagen in Vrede-handel te treden, voor dat zy in der daad meer opregtheid bespeurden: 't geene zy hier zeggen van de Koningin van Engeland te vergeven, zullen wy den Lezer wat breeder verhalen.

Doctor Lopes, met andere, van Fuentes en Divarra gehuurd, om de Koningin van Engeland te vergeven.

In Engeland was een Portugees Medicyne Doctor, Lopes genoemd, die daar lang gewoond had en het Hofgezin diende, welke bekend heeft, hoe hy bewoogen was, den Koning van Spanje eenen dienst te doen, door eenen Manuël d' Andrada, een Man, veel gebruikt van Don Bernardin de Mendoza, Hofgezant in Vrankryk: deeze leverde hem een kostlyk Juweel, wegens Christophoro de Mora, des Konings van Spanje's voorname Raad, ook een *accollada*, dat is, eene omhelzing of groetenis, die hy zeide, dat de Koning zelve hem zond, tot een teeken van eer, en om hem te bemoedigen in zynen heimelyken dienst hem volstandig te blyven, en kennis te geven; door middel van deezen Andrada, en eenen Manuël Loys Tinoco, die veel over en weder ging, heeft Lopes verstand gehouden op Brussel, met den Conte de Fuentes, en den Secretaris Steven Divarra, en veele Brieven geschreeven, door eenen Portugees, Stephano Ferrera de Gama, een Edelman, die in den dienst van den Koning, Don Anthonio van Portugaal, alle zyne goederen verloren had, en door deezen dienst hoopte hy die weder te krygen, en stemde daarom mede toe, die ook daar over verstand hield met Christophoro de Mora. Zy hebben ook Brieven van Fuentes en

Divarra ontfangen, onder andere gedagteekend den 12den en 24ften van Wintermaand, des Jaars 1593, die voor de Regtbank zyn getoond en geleezen geworden. Door deeze onderhandeling hebben Fuentes en Divarra deezen Lopes gehuurd voor vyftigduizend kroonen, dat hy de Koningin vergeven zou, en dat zyne Dogters nog hoog door den Koning van Spanje ten Huwlyk uitbefteld zouden werden: dat geld zou hem by Wisfel-brieven betaald werden, die Fuentes reeds had doen leveren, biddende haast te maken, om den Koning eenen vrolyken Paschen te geven. De Wisfel-brieven waren gefchreeven van Gonzalo Gomes, de een gefchikt aan Pedro de Carreras, de ander aan Jan Palacios, te betalen aan Franciscus Torres, vriend van Lopes. Hier over zyn Lopes, Ferrera en Manuël Loys te Londen als Verraders geregt, den 18den van Zomermaand, zynde dit voorgaande alle hunne eige bekentenis.

Hier over is 'er in Engeland eene reedeneering in Druk uitgegeven, vervattende de voorgaande proceduren, verder klagende, dat de voorn: Secretaris Steven Divarra, en dergelyk gezelfchap, nog dagelyks zo Engelfche als andere bewoogen en huurden, om de Koningin te vermoorden: als daar waren Edmont Jorck, een Neef van Roeland Jorck, die de Schans van Zutphen had overgegeven, Richard Williams, en zeekere Jongh, alle te Londen gevangen, behalven Patrick Cullem, die te vooren daar over gehangen was, met andere meer, welke meest alle te zamen geregt waren, die alle, door aanzetten en middel van Stanley, die Deventer verraden had, en zynen Luitenant, Jacques Francisco, den Jezuiet Holt, en meer andere, zynde agt of tien in getal, meest alle gevlugte Engelfche, meermalen te Brusfel raad gehouden hebben, aanbiedende grote zommen geld, om met eenig middel deeze Koningin om hals te brengen, als breeder in dat Boekje, 't welk in verfcheide Talen gedrukt is, te lezen

Reedeneering in Druk, hoe men de Koningin van Engeland naar haar leven ftond, 1594.

lezen is, besluitende, dat het wonder is, dat, nadien de Koning van Spanje zo opentlyk overtuigd en beschuldigd is voor Godt en de gansche Waereld, over de poogingen en daden van zyne voorname Raadsheeren, dat hy zulke schandvlekken van moorddadigheid niet van zig weerde, met zulke Dienaars of Raadsheeren te straffen, zo hy zelve daar van onschuldig was, zeggende verder, zo hy zyn best daar in niet deed, men zou de Koningin niet mispryzen kunnen, zo zy zelve daar in voorzag, en andere middelen, die zy tot nog toe nagelaten had, gebruikte: zo zy tegen den Koning van Spanje iet dergelyks had willen voornemen, haar zouden vry geene middelen nog bekwame werktuigen ontbroken hebben; en zo eenige van haare Onderdanen iet dergelyks tegen eenige Princen zouden bestaan hebben, zy zou die streng gestrafd, of gevangen overgeleverd hebben, om zelve te straffen naar goeddunken: dergelyk is meer in dat Boekje te lezen, in 't Fransch en Engelsch gedrukt, in den Jaare 1594, met de eige bekentenissen en afgeworpe Brieven.

Michiel de Renichon, Priester, geregt, om dat hy gehuurd was om Prince Maurits om te brengen, In July

De Staten Generaal verstaande, dat Hartius en Coomans, Gezanten van den Aards-Hertog, geenen last hadden van den Heere van Barlamont, om zig op 't stuk van Michiel de Renichon, te vooren verhaald, het regt in de vereenigde Landen te onderwerpen, hebben zy met die begonne proceduren tegen den voorn: Renichon doen voortvaren, en zyn vonnis in druk uitgegeven, verhalende zyne bekentenis te zyn, dat hy gehuurd was van den Grave van Barlamont, met wille en weten, naar zyn zeggen, van den Aards-Hertog Ernestus, om Prince Maurits om te brengen: ook den Heere van Barneveldt, Leoninus en Aldegonde, en dat men hem geteld had twehonderd Philips Daalders, zeggende, dat 'er nog vyftienduizend kroonen gereed lagen voor die zulks zou volbrengen, hem onderregtende hoe hy zulks best zou kunnen te pas brengen, gelyk

uit

uit de bekentenis en het vonnis te leezen is, daar over dezelve Priester is geregt in 's Hage, in Zomermaand, blyvende in de voorsz. bekentenis: en, dat te verwonderen is, hy is met groot berouw gestorven, biddende voor zyne vyanden, en afzweerende den Paus, Aflaten, Vagevuur en Mis, pryzende en stervende in den hervormden Godtsdienst.

Daar na is weder dergelyke bekentenis en vonnis in Holland in druk uitgegeven, over eenen Pierre du Four, Soldaat, geboren van Nivelle, welke, door den Heere La Motte bewoogen om eenen aanslag op de Stad Bergen op den Zoom te vorderen, en daar over gebragt zynde in de Kamer van den Aards Hertog Ernestus, werd ook door den Secretaris en andere Raadsheeren met hooge beloften bewoogen, om den Prince Maurits om hals te brengen, daar over schrift gemaakt zynde, 't welk zy hem deden onderteekenen en bezweeren, bragten hem voor des Aards-Hertogs bed, daar op hy lag, die hem daar toe zou vermaand hebben met deeze Italiaansche woorden, *Fatte quel che me havet promesso, amazzate quel Tyranno*, dat is, doe, dat gy my beloofd hebt, dood dien Tyran: daar op hy antwoordde, *Lo faro;* hoewel het te denken is, dat zulke woorden door eenen anderen werden gesproken, om den zimpelen Man te bedriegen. Daar na werd hy zelfs door den Raadsheer d'Assonleville, en den Secretaris overreed, dat hy, door kragt van eene Mis, die hy in 't Hofs-Kapel te Brussel hooren zou, onzigtbaar zou zyn in 't uitvoeren van zulk eene daad; daar op werd hem geld geteld, en vermaand wyzer te zyn dan de voorsz. Priester geweest was, dien zyne eige bekentenis den dood aangedaan had. En als hy hier op te Bergen gekomen en gevangen was, heeft hy dit voorsz. stuk bekend, en die bekentenis onderteekend: en boven dien vermaand zynde wel toe te zien, dat hy eenen Vorst van hooge geboorte en stam, en andere zyne Raadsheeren, niet be-

Pierre du Four ook gehuurd, om Prince Maurits te vermoorden, werd geregt, den 17 November.

hoorde ten onregte te beschuldigen, is dezelve nogtans tot den dood in de voorsz. bekentenis gebleven: waar over dezelve Pierre du Four, ten overstaan van de Afgevaerdigden der Staten Generaal, door de Magistraten van Bergen op den Zoom, en Raad van Oorlog, ter dood verwezen is, en volgens dien geregt, met den strop gewurgd, en gevierdendeeld.

Deeze daden hebben de vereenigde Provintiën in 't gemeen zeer vervreemd van Vrede-handel met Ernestus aan te gaan, veele zig boven dien verwonderende, dat hy hen zou komen bestryden, wier zaak eertyds zyn Broeder, de Aards-Hertog Matthias, voorgestaan, en daar voor hy zyn lyf gewaagd had: en wegtrekkende, had hy aanbevoolen zyn huis van Oostenryk, daar uit en van men een opregte middelaars van den Vrede verwagtte, bezorgende het wegzenden van de uitheemsche regeering, en vreemd Krygsvolk. Maar 't voorgeslage huwlyk met de Infante, en hoop van grote vordering, bewoogen Ernestus, niet durvende anders doen, om den Koning niet te vergrammen.

En hoewel voor deeze reis hier mede dit voorstel van Vrede te maken te niet liep, is evenwel 't zelve niet gansch verlaten; maar, door middel van de voorsz. Princesse van Chimay, en den eenen en anderen, die overkwamen, als in hunne zaken, is altoos daar op nog meermalen gedrongen, om dus ten laatsten eenige van de Regeering daar toe te schikken, en te doen luisteren.

By den Keizer Rudolphus een Ryksdag te Reynsborg beschreeven, in May.

Deezen Zomer had Keizer Rudolphus de II[de] eenen Ryksdag beschreeven te Reynsborg, zo wel om den wederstand tegen den Turk te doen, als andere zaken, daar de Keizer zelve, den 18[den] van Bloeimaand, zeer heerlyk en plegtig zyne inkomst gedaan heeft, als by gedrukte beeltenissen daar van genoeg blykt: daar zyn mede verscheenen de drie Geestlyke Keurvorsten, Mentz, Keulen en Trier, Hertog Fredrik Wilhelm van Saxen, Bewindhebber

RUDOLFUS DE TWEEDE
by der gratien Gods
Rooms Keyzer etc.

UNIV. OF MICH.

bet des Keur-Saxen, Fredrik Lodewyk, Paltz-graaf by den Rhyn, Maximiliaan van Hoog- en Neder-Beyeren, Hertog Kazimirus en Ernst, Broeders van Saxen te Coborgh, wier Vader te Göttha gevangen was, Frederik, Hertog van Wirtenberg en Teck, Georgh Lodewyk, Landgraaf te Luchtenburg, de jonge Hertog van Holsteyn, Christiaan, Vorst van Anholt, met andere. Verder verscheenen de Gezanten van de andere Vorsten en Standen: en wegens den Koning van Spanje, van de Nederlanden en 't huis van Bourgogniën, was daar Karel Philips de Croy, Marquies van Haureth, en eenige andere, hem bygevoegd: van Geestlyke Vorsten, boven Keurvorsten, waren daar ook de Bisschoppen van Salsborg, en Wirtsborg, en andere meer.

Den 2[den] van Zomermaand hebben de Vorsten, elk haar hunne ampten en bedieningen, den Keizer zeer plegtig naar de Mis geleid, en het begin des Ryksdag geschiedende, heeft elk Vorst, Prelaat, en andere, zyne plaats van zitting waargenomen.

Daar na heeft de Keizer zyn voorstel begonnen, en heeft doen vertoonen, hoe de grote Turksche Keizer, Sultan Amurates, den Vrede-staat, in 't Jaar 1591 met hem vernieuwd, gebroken had, door Hassan Bassa in Bosna, die de Frontier plaatzen Repith, Wihitsch, Presnick, Crassowitch ingenomen, en Petrina op den Christen-Bodem gebouwd had, daar mede hy Krabaten en het vrugtbaar Land Turopolia afgeloopen, en veel volk tot Slaven weggevoerd had, en, daar over beklag gedaan zynde aan den Turkschen Keizer, had dezelve Bassa groten dank, geschenken en meer magt van den zelven verkregen: daar na had hy over het water Culpa het Slot Siseck belegerd, daar hy met alle de zyne verslagen werd, en over zyne ontrouw den loon ontfing: waar over de Turksche Keizer meer verstoord zynde, had nu open Kryg doen verkondigen, en weder doen beleggen, door den Beglerbegh van Grecia, het Slot Siseck, die dat had ingenomen,

's Keizers voorstel op den Ryksdag, den 2 Juny.

en zedegd had hy, door zynen Oversten Vesir Sinan Basſa, met den Beglerbergh van Grecia, en andere Basſa en Beggen, Hongaryen doen bevegten, en de Frontier-Steden Vesprin en Palota ingenomen. Hy had ook den Keizerlyken Gezant, Hofgezant of Reedenaar, Heer Frederik van Kreccowitch, te Konstantinopolen gevangen in eenen Tooren geworpen, die te Griecweysſenborgh gestorven was: daar tegen, hoewel de Keizersche den voorsz. Basſa van Bosna ter neder gelegd, en den Basſa van Oven veele duizenden afgeslagen, en veele sterkten en Kasteelen afgenomen hadden, moest 'er nogtans groter tegenweer gedaan, en geld opgebragt werden, waar toe hy des Ryks-Vorsten en Standen hulp verzogt.

Turkenstuur ingewilligd. Hier over, na veele beraadslagingen, is 'er van 't Ryk schatting, of Turkenstuur, ingewilligd voor zommige Maanden, naar des Ryks gewone manieren. Verder hebben zy nog goede in- en herstellingen gemaakt, als op 't aannemen van 't Krygsvolk en Munt, beide den Nederlanden veel betreffende, ook op het Kamergeregt en andere, als te leezen is in 't gedrukt Ryks afscheid: ook hebben verscheide Vorsten hunne Konings-goederen en Leenen van den Keizer ontfangen, na behoorlyken Eed en gewoonlyke Ceremonien, als de Keurvorst van Keulen, de Paltzgraaf Keurvorst, de Hertog van Pomeren en Wirtenborg, en andere: daar na, te weten, den 19[den] van Oogstmaand, is de afscheid gemaakt, en elk weder vertrokken.

Ryks afscheid den 19 Augustus.

Oneenigheid onder de Protestanten in Duitschland. Onder de Protestantsche Vorsten en Standen is 'er op deezen Ryks-dag wat oneenigheid gerezen, door dien eenige, als de Paltzgraaf Keurvorst, zo nauw de Ausburghsche Confessie niet hielden als andere, namelyk de Bewindhebber van Saxen, Hertog Frederik Wilhelm, die nu in zyn bewind des jongen Keurvorsts gebied het gevoelen van Mattheus Flaccus Illiricus, en Jacobus Andreas, weder op het hevigste wilde nagetragt en in 't Saxesche gebied

ge-

gevoerd hebben, dat van de voorlede Vorsten gematigd was, en heeft alle tegensprekers uit alle de Universiteiten en Scholen, en van elders alom verjaagd en vervolgd, onder den naam van Kalvinisten en Swinghlianen, zo dat 'er te Lypzig en elders oploopen en plundering der goederen, onder 't voorwendzel van Kalvinisten, gebeurden, des veele alom gevangen werden en vlugtten, en in 't Paltzgraven Land ontfangen werden. Op den Ryks-dag hebben hierom de Saxesche Protestanten zig van de Paltzgraafsche Gezanten willen afzonderen, in hunne onderlinge eischen of voordragten, het welk nogtans het meestedeel niet heeft willen nakomen, maar heeft naar de eenigheid in 't minlyke getragt: en alzo de jonge Paltzgraaf, Frederik, Keurvorst, zeer wedersproken werd, als eenen Godtsdienst, strydig tegen dien van zynen Vader, houdende, is 'er in den naam van den Vorst, in de handen van veelen, eene vrye bekentenis gekomen, die wy hier om, haare kortheid, bygevoegd hebben, en luid dus:

Korte belyding des Paltzgraven Frederik, Keurvorsts geloof, te Reynsburg gehouden.

Van myns goeden Vaders Godtsdienst ben ik niet geweken, wiens Godtsdienst gegrond was op de schriften der Propheten en Apostelen, die, terwyl hy leefde, niet in Martinus of Jakobus, maar in Christus geloofde, 't zelve Synbolum, de zelve geloofsgronden, behoude of bescherme ik ook standvastig, en zal beschermen: de Arriaansche, Nestoriaansche, Eutichiaansche, en Wederdoopersche dolheden heeft myn Vader vervloekt, die vervloek ik, zyn Zoon, ook, van ganscher harten: de Sacramentische dwalingen, welke twederhande zyn, eenige die van de Sacramenten Afgoden maken, en de teekenen als het beteekende ding vereeren of agten, en niet bekennen of aannemen de Sacramenteele spreuken, andere die die voor enkele teekenen houden, die heeft myn Vader vervloekt, en die vervloek ik, zyn Zoon, ook: ik kom nader, Kalvinismus en Swinglianismus heeft myn Vader verworpen, zo doe ik, zyn Zoon, ook, zo zulks eenigzins was gelyk de Ubiqui-

 tari

tari en Flacciani verçieren, te weten, zo de waarheid, of Almagtigheid, of de geheele tegenwoordigheid van Christus op aarde geloochend werd; maar in dit deel ben ik gelukkiger dan myn Vader, dat ik wete, dat onder den naam van Calvinus besmet werd in Duitschland, by de oproerige en eergierige, de waarheid des regtzinnigen Godtsdiensts, welken zonder twyffel, de goede Keurvorst, myn Vader erkend zou hebben, zo hem Godt langer had laten leven, gelyk dat bedrog hebben begonnen te erkennen de twe magtige Saxesche Keurvorsten, de Vader Augustus, en de Zoon Christianus, grootmoedige een zeer wyze bescheide Vorsten, aller Schryveren hoogen lof en gedagtenis waerdig. D. Lutherus Schriften houde ik in geen minder waerde, dan myn lofwaerdige Vader gedaan heeft; maar te regt houde ik zulke voor onwyze, die alles, wat hem, als ook andere Menschen, ontvallen is, gelyk Goud en Paerlen agten en houden.

Raadpleeging op den Ryksdag over de Nederlandsche zaken.

Op deezen Ryksdag is ook veel geraadslaagd om de Nederlanden te bevredigen, door de grote klagten, die de omleggende Landen en Standen deden, over hunne grote schaden, die zy dagelyks moesten gedoogen, door af, aan, en overtrekken des Krygsvolks van wederzyden: de bevreding was zwaar gevonden te weeg te brengen, vermits hun ongeraden dagt den Koning van Spanje, en vervolgens het huis van Oostenryk, te ontvreemden van de ryke en magtige Provintien met eenig verbond: en anders in tegendeel de vereenigde Landen met den Koning te vereenigen, zagen zy ondoenlyk, als in de antwoorden aan den Aards-Hertog Ernestus genoeg verhaald staat: nogtans nog op eenig middel hopende, hebben zy besloten en bestemd eenige Vorsten, die men zou aan beide partyen zenden, en de vereeniging te weeg brengen, of anders rapport te doen, by wiens gebreke de Vrede zou agter blyven, om die, volgens des Ryks gesteldheden, te dwingen. Ook hebben zy gelasd eene zomme gelds

op

op te brengen, om des Ryks Grenzen of Frontieren te beschermen tegen 't geweld van beide de partyen, en om te dwingen die den Ryke wederspannig zouden bevonden werden,

Deezen Zomer zonden de vereenigde Landen een treflyk Gezantschap in Denemarken, om de oude Verbonden, nopens den Zeehandel en Trafficquen te vernieuwen. Afzending der vereenigde in Denemarken.

In deezen tyd, in Zomermaand, heeft Jakob de VI^de, Koning van Schotland, twe Hofgezanten in Nederland aan de vereenigde Staten Generaal gezonden, te weten, Gulielme Keith, Ridder van de Orde, Raadsheer en Edelman van zyne Kamer, met den Kapitein Gulielme Murray, Provoost van de Stad S^t. Andre, om dat de Koningin Anna, eene Dogter van Denemarken, den Koning van Schotland eenen jongen Prince en Zone te Stryveling gebaard had, den 18^den van Sprokkelmaand, of den 28sten naar den nieuwen styl, 's morgens omtrend ten drie uren, dat men meest zou reekenen, om dat het na den middernagt was, te zyn den 1sten van Lentemaand Roomschen styl. Door deeze Hofgezanten verzogt de Koning, dat, alzo hy de vereenigde Landen onder zyne beste Vrienden en Bondgenoten reekende, als Vrankryk, Denemarken en Engeland, bad hy hen iemand van hunnent wegen te zenden, om den Doop van zynen jongen Zoon te getuigen en by te staan. Deeze Hofgezanten verzogten ook te vernieuwen en versterken de onderlinge oude vriendschap en Verbonden, tusschen de vereenigde Landen en de Kroon van Schotland. Hier over hebben de Generale Staten besloten derwaards te zenden de Welgebore, Edele, Erentfeste en Hoog-geleerde Heeren, Walraven, Heere van Brederode, Vyanen, Ameyden enz. En Meester Jakob Valk, Raad en Thesaurier Generaal van de Heeren Staten van Zeeland, met last, om den Doop by te staan, en te vernieuwen de oude Verbonden en vriendschap met Schotland, en den Koning te be-

De Prins van Schotland geboren den 1 Maert, 1594. Roomschen styl.

De Koning van Schotland verzoekt de vereenigde Landen tot getuigen over zyns Zoons Doop.

bewegen, om te verstaan tot een gemeen Verbond met andere Princen aan te gaan tegen den Koning van Spanje. Met dit bevel zyn zy met Oorlogsscheepen, vergezelschapt van Edellieden, van ter Vere in Zeeland t' zeil gegaan, den 8sten van Oogstmaand, en te Leith in Schotland den 13den aangekomen, daar zy zeer hooglyk en heerlyk van de Officieren des Konings welkom geheten, en verder verwittigd zyn van de gelegenheid der zaken by den Agent der Staten, Adriaan Damman van Bysterveldt, een geleerd Man, van Gend gebooren: daar vonden zy ook de Hofgezanten van Denemarken, desgelyks die van Brunswyk en Mekelenborgh. Ten laatsten kwam daar ook aan de Heer Robbert Radclef, Graaf van Susfex, gezonden van de Koningin van Engeland.

Doping des Princen van Schotland.

Daarna is de Doop, den 30sten van Oogstmaand, by ons den 9den van Herfstmaand, toegedaan te Stryveling met grote pragt en ceremonien, de Graaf van Susfex, Hofgezant, van Engeland, het Kind naar de Kerk dragende, en aanbiedende den Bisschop van Aberdene, die eerst in Schotsche Taal, en daar na in 't Latyn, den inhoud van het Sacrament des Doops den volke verklaarde, en werd daar na gedoopt, met name Frederik Hendrik, en Hendrik Frederik, ten inzien, dat der Koninginne Vader Frederik hiette, en verder Hendrik wegens den Hertog van Brunswyk en Meckelenborg, des Princen Moeders Grootvader: ook mede dat de Koning van Vrankryk, die mede gebeden was, en de Koningin van Engelands Vader, Hendrik hietten. Het Kind weder met grote zegenpraal in 't Hof gedragen zynde, hebben de Hofgezanten elk hunne Doopgift op eene Tafel gesteld, en aangeboden. Wegens Engeland werden aangeboden tien grote stukken verguld zilver-werk, als Flesfen, Kannen, Koppen, Lampet, enz. zeer kostlyk gewrogt. De voorsz. Duitsche Gezanten gaven Koppen met Daalders en ryke Juweelen. De Nederlandsche Ge-

zan-

zanten gaven twee Koppen van louter goud, met nog een goud Doosje, te zamen wegende omtrend vierhonderd oncen gouds, en in 't Doosje was een gezegelde Rentebrief, daar mede de vereenigde Landen den jongen Prince gaven eene Lyf-rent, zo lang hy zou leven, jaarlyks te betalen aan den Behoeder van de Schotsche Natie, in de Stad Kampvere in Zeeland, vyfduizend guldens in gangbaar geld: nog gaven zy onder de Voesters eene Beurs met zestig Roozenobels, behalven nog byzondere geschenken.

Der vereenigde Landen heerlyke en ryke Doop-giften, den Prince van Schotland vereerd den 9 September, 1594.

Verder hebben zy vernieuwd alle de oude Chartres en Verbonden van onderhandelingen en vriendschappen, tusschen de Kroon en Koningen van Schotland met de Nederlanden, namelyk, het laatste Verbond, gesloten te Binch in Henegouwe, by Maria, Koningin van Hongaryen, in den naam van Keizer Karolus den V^den^, met den Hofgezant van Schotland, in den naam van de Momboirs en 't Parlement, namelyk, den Hertog van Chastellerault, van de minderjarige Maria, Koningin van Schotland, gedagteekend den 15^den^ van Wintermaand, des Jaars 1550, van beide zyden zederd by de Princen bevestigd, den 1sten van Bloeimaand, des Jaars 1551, welke vernieuwing geschiedde nu te Edenburg, den 14^den^ van Herfstmaand, des Jaars 1594.

De oude onderhandelingen met Schotland vernieuwd.

Deeze onderlinge Verbonden bestaan in vriendschap en Koophandel tusschen de Onderdanen te onderhouden, en dat voor den tyd van 100 Jaaren, en dat de Schotsche Kooplieden mogen komen zitting houden in eenige Steden in Nederland, en verkiezen onder hen eenen Behoeder, die zal mogen kennis nemen van alle oneenigheden en verschillen, die zouden mogen vallen tusschen de Schotsche Kooplieden in burgerlyke zaken; maar van verschillen, die zy mogten hebben met andere Natiën, zou men hun in eenige Steden alle kort regt doen: 't zelve zouden de Nederlanders ook vermogen en toege-

Der Schotten Previlegiën in Nederland.

laten werden in Schotland, met meer andere dergelyke poincten. Maar tot eene nieuwe verbintenis te maken met de andere Princen, tegen den Koning van Spanje, vonden zy den Koning van Schotland wel geneegen, om zig by andere Princen te voegen; dog de andere Gezanten van Denemarken, Brunswyk en Meckelenborgh, waren daar toe met geen bevel voorzien, zo dat daar over niet dan voorslagen gedaan werden: en dus zyn de Nederlandsche Gezanten met grote eer, den 26sten van Herfstmaand, vertrokken: elk werd vereerd door den Koning met eenen gouden Keten, hunnen weg door Engeland nemende, en daar latende den voorsz. Adriaan Damman van Bysterveldt, als der Landen Gezant, zynde de voorsz. Gezanten alom, daar zy kwamen, wel aangenaam geweest, dog byzonder werden zy te Nieuw-Kasteel, op den Noord-Kust van Engeland, van den Major en Magistraat, de Burgerye in Wapenen staande, zeer heerlyk ontfangen, gehuisvest en behandeld, en kwamen te Londen den 10den van Wynmaand, en den 14den hadden zy goed gehoor by de Koningin van Engeland: en na dat zy daar hun affcheid genomen hadden, kwamen zy weder in Zeeland, den 28sten van Wynmaand.

De Koning van Vrankryk vereenigd veele van zyne vyanden tot hem.

In Vrankryk heeft de Koning, met wonderlyke zagtmoedigheid en voorzigtigheid, de meeste van zyne vyanden van het H. Verbond met hem vereenigd, en dezelve getrokken deels met kragtige redenen, en deels met betaling van penningen, andere met toelating van Staten en Officien, en dus heeft hy dit Jaar gansch Normandien, Guyenne, Languedocq, en andere Provincien geheel bevredigd; maar in Piccardyen hebben veele Steden nog tegen gehouden, welke uit de Nederlanden gestyfd, en met Guarnizoen bezet waren: derwaards toonde de Koning ook zyne magt, en belegerde Laon, die hy dwong, zonder dat de Stad door het Verbond of Mansveld kon ontzet werden, die te vooren geweldig gedwongen en ingenomen had het Steedje

Chap-

Chappelle in Thyrasse, eer 's Konings ontzet daar by komen kon. De Hertog van Mayenne was zelve te Brussel gekomen en op 't Hof gelogeerd, om hulp te vorderen, daar hy veele goede sommen gelds verkreeg, maar niet genoeg om den loop van 's Konings voorspoed te stoppen. De Hertog van Guyze en zyne Broeders zyn ten laatsten ook met den Koning overgekomen op eerlyke voorwaarden. Du Mayenne trok naar Borgogniën, daar hy nog sterken aanhang had, als den Hertog van Nemours en andere, die de Stad Vienne op den Rhodanus in had, en hulp kreeg uit Savoyen, nogtans weinig voordeel doende, alzo des Konings partye de andere te magtig werden.

In Brittangien werd de Hertog van Mercure van de Spaansche zyde zeer verzogt den Oorlog te herderen, hoewel de Koningin Dowagiere, zyne Zuster, hem van 's Konings wegen zogt te bevredigen, dat toen nog niet kon getroffen werden. De Spanjaarden, onder Don Johan de Agula, hebben zig deezen Zomer zeer gesterkt, en ook op de Rivier Brest by Croysson eene zeer sterke en grote Schans gemaakt, om daar mede de Haven van Brest gesloten te houden, 't welk doenlyk was, zo zy dergelyke Schans over de ander zyde ook gemaakt hadden, waar over de Staten van Brittangien bevreesd zynde, hebben in Lentemaand eenige Edele en andere afgevaerdigd naar Engeland, en van daar naar de vereenigde Landen, welke, na dat hun de Koningin alle goede toezegging gedaan had, heeft zy die ook aan dezelve Staten der vereenigde Landen, met haare Brieven van den 22sten van Lentemaand, aanbevoolen: daar na zond zy uit Engeland haaren Hofgezant Bodley, die den 21sten van Bloeimaand aan de Staten Generaal vertoonde, hoe zorglyk en schadelyk zyn zou de Koophandel en scheepvaard op Rochelle, Bordeaux en Spanje, zo de Spanjaarden nestelen zouden in die schoone grote Haven van Brest, daar hy meer dan duizend van

Brittangien nog onrustig.

zyne

zyne grootste scheepen kon herbergen, en die Zee tusschen Spanje en Engeland bekommeren, daarom verzogten zy, uit kragt van het 25ste Artykel des Verbonds, hunne hulp, zynde hun allen daar zo veel aan gelegen, biddende, dat zy hunne Oorlogs-scheepen wilden zenden in de Havenen van Plemmouth, om die by haare scheepen te voegen. Ook verzogten zy, dat zy daar toe haar Engelsch Krygsvolk, toen in Staten dienst zynde, mogt gebruiken, zo wel van dat Volk, dat in haare Soldye was, als de vyftienhonderd, die onlangs te vooren by den Ridder François Vere opgeligt, en in de Soldye van de Staten waren.

De Staten Generaal nemen het verzoek der Koningin van Engeland ter harte.

Waar op de Staten antwoord aan de Koningin schreeven, door hunne Brieven van den 4den van Zomermaand, hoog pryzende haare Majesteits voorzigtigheid en zorgvuldigheid, daarom zy ook de bovengen. Afgevaerdigde van de Staten van Brittangien, door haare Majesteit aanbevoolen, beloofd en toegezegd hadden, indien de Koning van Vrankryk nu voortaan wilde besluiten in Brittangien een Leger te Veld te houden, om den vyand het hoofd te bieden, wilden zy, niet tegenstaande hunnen groten last, van het Veldleger voor Groningen aan die van Brittangien zenden vyftig lasten Buskruid, en geld tot onderhoud van vyftienhonderd Mannen te Voet voor drie Maanden: verder, om te vorderen de zo goede, noodige en treflyke geneegenheid van haare Majesteit tot deeze zaak, wilden zy bezorgen, dat 'er in allen haast zouden uitgereed en opgerust werden zo veele grote en goede Oorlogs-scheepen, als hunne staat toeliet, en gaven ondertusschen last, dat eenige van hunne Oorlogs-scheepen zig zouden laten vinden op de Kusten van Brittangien, in de Haven van Brest, en daar letten op het geene noodig was, en verder zouden zy besluiten haare Majesteit met Krygsvolk te gerieven, na dat 't het gemeene best lyden kon.

Met deeze hulp hebben dus in Vrankryk de Maarschalk

ſchalk Daumont, en Jan Norrits, Overſte der Engelſchen, die nu, onder den Vice-Admiraal, Maerten Forbisſcher, Ridder, meer volk en ſcheepen uit Engeland bekomen had, zig te zamen te Veld begeven, en hebben de Stad en 't Kaſteel van Morlays, de Stad Quinpercorantin, en in Slagtmaand de voorſz. ſterke Schans by Croysſon, gekreegen, daar in zy ſtormender hand kwamen, en daar in wel vierhonderd Spanjaarden dood bleven, zo in 't beleg als innemen: daar bleven ook, in 't innemen, veele Edelen en Volk, zo Franſche als Engelſche, onder andere de voorſz. Ridder Forbisſcher. De Spanjaarden uit Blauet waren tot de ontzetting op weg, maar kwamen te laat, en vertrokken weder in hunne ſterkte, het welk eene goede overwinning was.

Steden en Schansſen in Brittanje, in November ingenomen.

Dewyl die van het Verbond met geweld niets konden uitregten, werd 'er naar des Konings Perzoon getragt, en naar zyn leven geſtaan, dryvende en zajende denkbeelden onder 't Volk, dat het geoorloofd, ja een werk om den Hemel te verdienen, was, den Koning te vermoorden, zo lang hy nog verbannen, en van 's Pausſen Ban niet onſlagen was.

Deeze meening werd aangenomen door eenen Jongman van Parys, Jehan Chaſtel genoemd, een Zoon van Pierre Chaſtel, een ryk Koopman, zynde daar een Scholier van Jehan Gueret, in 't Collegie der Jezuieten. Deeze heeft, den 27ſten van Wintermaand, in den avond, alzo de Koning te Parys ingekomen was, begroetende eenigen aangekomen Adel, zig mede daar onder gedrongen, als of hy hem ook eerbiedig had willen groeten, en heeft hem met een Mes naar de keel geſtoken, kwetzende alleen zyne lip en eenen tand: alzo hy nu door de donkerheid ongemerkt meende te ontkomen, door de beroerte en verbaasdheid, die 'er kwam onder de Omſtanders, werd hy egter gevangen, en daar over, na twe dagen, by vonnis des Parlements van Parys, den 29ſten van Wintermaand, verwezen, dat

Jehan Chaſtel ſteekt den Koning naar de keel door onderregting van Jezuieten, den 27 December.

Jehan Chaſtel werd te Parys gerегt, by vonnis van 't Parlement, den 29 December.

dat hy Godt, den Koning en 't Regt om vergiffenis zou bidden, daar na zyne hand afgehouwen, hy met tangen genepen, en eindelyk met vier Paerden van een gescheurd werden.

Alle Jezuieten werden uit Vrankryk gebannen, den 29 December, 1594.

Verder werd in 't zelve vonnis geweezen, dat het Parlement den voorsz. Jehan Chastel, en Jehan Gueret, Priester, zig makende en noemende van 't gezelschap van Jezus naam, woonende in 't Collegie van Kleermont, en te vooren Schoolmeester van den voorsz. Jehan Chastel geweest zynde, en Pierre Chastel en Denize Hazard, Vader en Moeder van den voorn. J. Chastel; hebbende gehoord en ondervraagd; verboden hebben, en verbieden by dien een ieder, van wat rang of gesteldheid zy waren, op pœne van Crimen læsæ Majestatis, zulke gevoelen opentlyk uit te spreeken; dat men Koningen zou mogen dooden; en dat Koning Hendrik de IV^de^, nu regeerende, niet van de Kerk was, eer hy de goedkeuring van den Paus had, en dat zulke gevoelen schandaleus en oproerig waren, strydig tegen Godts Woord, en als Kettersche by de H. besluiten veroordeeld: waarom zy ook gelastten, dat de Priesters en Scholieren van 't Collegie van Kleermont, en andere, zig noemende van 't voorsz. Collegie der Jezuieten, als verdervers der jongheid, verstoorders der gemeene welvaard, en vyanden des Konings en des Lands, uit Parys zouden vertrekken binnen drie dagen, na de afkondiging van dat besluit: desgelyks uit de andere Steden en plaatzen, daar zy Collegie hebben, en binnen veertien dagen daar na uit het Koningryk, op pœne, zo zy nog werden gevonden, die tyd voorby zynde, als Misdadigers, schuldig aan het voorsz. Crimen læsæ Majestatis, te zullen werden gestraft, en hunne goederen, roerende en onroerende, in werken van barmhartigheid te zullen werden besteed, gelyk by den Hove gelasd zou werden. Boven dien verboden zy ook alle Onderdanen des Konings eenige Scholieren te zenden buiten het Koningryk, tot eeni-

eenige Collegiën van dat gezelschap, om geleerd te werden, op dezelve straf van Crimen læsæ Majestatis. Dus gedaan den 29sten van Wintermaand, des Jaars 1594.

Pyramide, te Parys opgeregt, ter gedagtenis van J: Chastels feit, en der Jezuieten Ban.

Volgens dit vonnis werd de voorsz. J: Chastel gepynigd, om zyne medepligters te melden, en daar na op deeze plaats van Greve gebragt, en daar met tangen in Armen en Beenen genepen: daar na werd zyne regterhand, daar in hy het Mes, met welk hy den Koning gekwetst had, hield, afgehouwen, en vervolgens werd hy met vier Paerden van een gescheurd, de stukken tot asche verbrand, en de asche in den Wind geworpen. Boven dien werd ook het huis, daar in deeze J: Chastel met zyne Ouders woonde, tot den grond afgebroken, en op die plaats werd, ter eeuwiger gedagtenis, een groot, kostlyk, steenen-gebouw en Pyramide gesteld, met een Kruis daar op: op de vier aanzigten van het gebouw stond in zwart Marber met vergulde Letteren het voorsz. vonnis geschreeven, ook in 't Latyn, vervattende zo wel het feit, en de straf over den voorsz. Chastel, als de oorzaken, mitsgaders de uitbanning der Jezuieten, alles ter eeuwiger gedagtenis van de ve[illegible]oening der Stad Parys met haaren Koning, over de moorddadigheid, die hen zo onlangs van ondergang behouden had, gelyk te Parys voor de grote Poort van 't Paleis te leezen is.

Dit haastig en streng vonnis over de Jezuieten was lang te vooren meermalen genoeg voorzien en verzogt geweest wegens Rector, Deekenen en Procureurs van de Natiën, en andere van de Universiteit van Parys: weshalven wy den oorsprong van de Jezuieten, die zig tans over al schynen te verspreiden, en met zulke schadelyke leeringen de jeugd tegen hunne Ouders, en Onderdanen tegen hunne Overheden zoeken te vervoeren, hier in 't kort zullen verhalen, op dat een ieder hier uit, en uit het geene zy in deeze onze tyden gepoogd hebben uit te regten, niet alleen in Vrankryk en Engeland, maar

ook

ook in Nederland, zien mag, wat gasten zy zyn, en waar voor men hen houden moet.

Geschiedenis van Loyola, Insteller der Jezuieten, en derzelver oorsprong.

Een Navarrois, Ignatius Loyola genoemd, een Edelman van groten huize, gebooren in den Jaare 1491, Kapitein van een Vaandel Castiliaansch Krygsvolk, den Kryg altyd gevolgd hebbende, en zig bevindende in de Stad Pampelone in Navarra, als de Franschen die belegerden en wonnen in den Jaare 1521, is daar gekwetst, en zyne beide Beenen gebroken geweest: terwyl hy zig deed genezen, heeft hy bestaan in de gulde schriften te leezen het leven der Oud-Vaderen, waar door hem in den zin kwam zyn leven daar agter te voegen: zyne vyanden en de Lutheranen vergelyken hem by Machomet, die een doorslepe Koopman was, en onder alle volken en gezindheden verkeerd had: dus was ook deeze Ignatius een oud ervaren Soldaat, by welke hy ook altyd verkeerd had: en gelyk Machomet geene geleerdheid, maar wel Waereldsche listigheid had, waarom hy tot zig nam eenen Munnik, Sergius genoemd, was mede Loyola, welke tot zig nam eenen Minister, Pasquier Brouet genoemd: dus zwoeren deeze twe een broederschap: Ignatius genezen zynde, reisden zy te zamen naar Parys en Romen, daar zy de Voeten van Paus Adrianus den VI[den] kusten, en reisden dus verder naar Jeruzalem, en van daar keerden zy weder naar Venetiën. Ignatius begon in Grammatica te studeren, in 't Jaar 1524, 4 Jaaren, tot dat hy in den Jaare 1528 te Parys in de Philosophie begon te studeren, en hield op van studie, in 't Jaar 1537, te zamen alom veel reizende. En alzo zy in 't reizen nu gezellen en gevolg hadden gekregen, hebben zy zig naar Romen begeven, daar zy openbare belydenis van hunne Orde begonden te doen, belovende elkanderen voor al twe dingen, als den Heidenen het Euangelium te prediken, en de Kinderen zonder loon te leeren, gelyk Jezus deed, en des noemden zy zig Jezuieten, dat zyn gezellen van Jezus, of van 't gezel-

schap van Jezus; maar in Portugaal werden zy Apostelen genoemd. In 't Jaar 1540 vertoonden zy zig aan den Paus Paulus den III^den, van den huize Farnese, oud-Grootvader van den Nederlandschen Gouverneur, Alexander Farnese, Hertog van Parma, 't welk was ten tyde, als men in Duitschland de Wapenen begon aan te nemen tegen de Protestanten, die de magt van den Paus zogten te verdrukken, daar tegen deeze Jezuieten tegenstrydige belydenis betoonden, als hunne voornaamste belofte of opzet te zyn en te strekken om den Paus te verheffen, en te erkennen boven alle Waereldsche magt, zelfs boven de gemeene Conciliën: waar door de Paus, die eerst zwarigheid maakte in hen goed te keuren, toeliet, dat zy zig Godtsdienstige mogten noemen, en zouden maar zestig in getal mogen zyn. Daar na hebben andere Pausen hun ook meer Privilegiën vergund en gegeven boven andere Geestlyke, als dat zy onder geene andere Bisschoppen staan, maar alleen onder hunnen Oversten, die wel alle Pauslyke magt heeft, dat zy alom mogen Mis doen, in hunne Kameren en op ope Velden, zo wel na als voor den middag; mogen in hunne Orde aan nemen Bastaarden, en die in bloed-schande geboren zyn, 't geene alle andere Godtsdienstige verboden is; schikken over vleesch en allerhande spys te eten, gaan niet in of met eenigerhande Processiën, mogen, met goedvinden van hunnen Overste, weder Waereldlyk werden, hebben gansch andere schikking van hunne Erfgoederen als andere Geestlyke, en dergelyke meer. De Jesuieten voor Godtsdienstige aangenomen, in 't Jaar 1540.

Boven andere heeft Paulus de IV^de, Theatin genoemd, hen zeer gevorderd: want deeze Paulus de IV^de, te vooren Jan Pledro Caraffa genoemd, gebooren uit edel Napelsch geslagt, dat altyd de partye der Franschen in dat Koningryk gevolgd had, had te vooren zelfs een dergelyk Broederschap opgeregt, die zig noemden de Compagnie van Godts liefde, en waren Edellieden, zig uit Godtsdienstig-

heid oeffenende in Gebeden en zingen, en werden in Italiën Theatynen genoemd: als deeze Caraffa nu, door deeze meening van Heiligheid, Kardinaal, en daar na Paus gewerden was, heeft hy de Broederschap van deezen Ignatius Loyola, als zyne instelling wel gelykende, gevorderd, bevestigd, en met voorregten begiftigd, gelyk zy nog zyn; maar hoewel deeze Broederschappen in Italiën veel Theatynen genoemd werden, zyn zy egter elkanderen in alles niet gelyk: want de Theatynen hebben maar weinige Collegiën in Italiën, als te Venetiën, Romen, Napels en Pavia: en de Jezuieten, of, zo zy zig noemen, de Compagnie van Jesus, hebben hunne Collegiën door de gansche Waereld, zo namelyk Laurentius vander Haer schryfd, in zyn Boek van de beginzelen der Nederlandsche beroerten aan den Hertog van Parma, dat zy, na omtrend 30 Jaaren, toen reeds in eenentwintig Provintiën en Eilanden genesteld waren, en hadden reeds tien beleede huizen, honderdvyfenveertig Collegiën, twaalf huizen van beproeving, vierendertig woonplaatzen, en vyfduizend honderd vyfentagtig beleede Broeders; maar in Spanje hebben zy voor al toegenomen, daar zy wel zestig Kloosters hebben gekreegen, zynde zeer Spaansch, en den Koning van Spanje zeer dienstig tot zyne gevorderde veroveringen, zo wel in Indiën als Europa: boven dien zyn zy hunnen voorsz. Overste en Generaal Ignatius zeer toegedaan geweest, die zig meest te Romen heeft gehouden, en is daar gestorven in den Jaare 1556, als hy omtrend 65 Jaaren oud was, en zederd is het te Romen en in alle Princen Hoven rugtbaar geworden en gezegd, dat de Jezuieten zouden aangeboden hebben vyftigduizend Kroonen, om hunnen voorsz. Insteller, Ignatius Loyola, heilig te maken, de Pausen daar toe te bewegen, gebruiken aller Potentaten voorspraak en hulp; maar het werd in 't gemeen gedagt nog te vroeg te zyn. Zederd zynen dood tot nu zyn 't meest geweest Spanjaarden, of Onderdanen van

Beschryving van der Jezuieten verscheide Collegiën omtrend het Jaar 1566.

den

den zelven Koning, welken zy boven al beloven en toezweeren gehoorzaamheid *Per omnia & in omnibus*, geheel volkomen.

In Vrankryk zyn zy eerst behartigd van den Bisschop van Kleermond, een Bastaard-Zoon van den Kançelier du Prath, die hen vorderde, zo dat zy ten laatsten aan het Hof van Parys Request booden in den Jaare 1550, en 1554, dat hunne Orde mogt bemagtigd werden. Maar de Procureur Generaal Brulard, een Man van groot aanzien, wederstond alle hunne Requesten, niet om dat hy niet goed Roomsch Katholyk was, maar alleen, dat hy nieuwheden vreesde, als de Moeder van dwalingen, voor al in Godtsdienst: hy vertoonde hun, indien zy zo geheel de Waereld verstorven waren, mogten zy zig begeven onder andere Orde, die 'er goede genoeg waren, zonder nieuwheden te willen inbrengen; maar zy boven dien nog aanhoudende, heeft dat Parlément ook verzogt den raad van de faculteit in de Godtgeleerdheid, welke, by een besluit, gedagteekend den 1sten van Wintermaand, des Jaars 1554, oordeelden, om dat zy zo stout op zig namen den Naam van Jezus, alle zoorten van Menschen, zelfs geboefte van kwade faam, onder hen ligtvaerdig aannamen, geen onderscheid van de waereldlyke Priesteren in kleederen, 't Kruin scheeren, getyden te zeggen, nog in andere goede Ceremonien, hebbende, en genietende grote Privilegie van uit te regten de Sacramenten van pœnitentie en de Eucharistie, en ook te mogen prediken, leezen en leeren, tot nadeel van de andere Orden, ja van Vorsten en Waereldsche Heeren, tegen de Privilegiën van de hooge Schoolen, tot bezwaring van de Gemeente, zo dat zy schynen de eer van de Geestlyke Kloosterlieden te overweldigen, zwakkende de begeerte en lust tot de noodige oeffening van alle deugd, onthouding, ceremonien en strenge oeffening, en gevende geleegenheid van afvallen van andere Godtsdiensten, andere aftrekkende van behoorlyke ge-

Besluit van de Sorbonne tegen de Jezuieten den 1 December, 1554.

hoorzaamheid, wegnemende zo wel Waereldlyke als Geestlyke Jurisdictien, beroerende den staat van beide dezelve, onder 't volk invoerende veele opspraken, geschillen, twisten, twedragt, nydigheid, rebellien en verscheide scheuring: waarom dit alles naerstig overlegd en onderzogt zynde, bevonden zy deeze Jezuietsche Broederschappen in 't stuk van 't Christlyke geloof gevaarlyk, den vrede der Kerken beroerende, verdervende den Kloosterlyken Godtsdienst, dienende meer tot verderf dan tot stigting, enz.

Hier door werd op dat maal hun verzoek afgeslagen; maar dat besluit werd by de H. Inquisitie van Spanje verboden af te kondigen, en dus verdonkerd; maar daar na hebben zy, door middel van den Kardinaal de Tornon, in de vergadering van Poysfy, verkregen om ontfangen te mogen werden by wyze van een Collegie, met voorwaarde, van niet meer te mogen voeren den naam van Jezuieten, en meer andere voorwaarden, als dat zy afstand doen zouden van de Privilegiën, vervat in hunne Pauslyke Bullen. Hier over kregen zy te Parys van den Bisschop van Kleermont, zyn huis, en kogten nog andere schoone huizen, en kregen veele Scholieren en Geleerden onder hen.

De Jezuieten werden verstoken van de Universiteit van Parys, 1564.

Daar na, toen de beroerten in Vrankryk ontsprongen waren, hebben zy anderwerf, in den Jaare 1564, een Request overgegeven aan den Rector van Parys, om in de Universiteit ingelyfd te werden: waar op zy tot antwoord kregen, dat zy in hun verzoek niet zouden voortvaren, ten ware zy aannamen den rang van Reguliers of Waereldsche Priesters: waarom zy zeer verslagen waren, want zo zy zeiden geene Reguliers te zyn, belogen zy zig zelven en hunne beloften: en te zeggen dat zy 't waren, streed volstrekt tegen 't geene hun te Poysfy opgelegd was, waar door hun verzoek, zy niet willende eenige byzondere belydenis aannemen, van de Universiteit afgeslagen werd: en om dat hun antwoord was *Tales quales*, dat is, zy waren die zy

wa-

waren, onzeeker antwoordende, werden zy lang onder de Scholieren *Tales quales* genoemd.

Na deeze namen zy hunnen toevlugt weder aan 't Hof van Parys, daar hunne zaken bepleit werden, in den Jaare 1564, daar, wegens de Universiteit, Advokaat was Meester Estienne Pasquier, wegens de Jezuieten, Meester Pieter Versoris, daar alle laster hun opgezegd, en zy van grove feiten beschuldigd werden: en hoewel 't zelve Proces gedrukt is, daar toe wy den Leezer wyzen, zullen wy egter eenige poincten, die daar tegen hen voortgebragt zyn, hier kort verhalen.

Beschuldigingen der Jezuieten by de Universiteit van Parys, voor het Parlement, by Meester Estienne Pasquier, 1564.

De voorsz. Advokaat Pasquier zeide, dat hunne Gezinte vol schynheiligheid was, en dat zy maar was een zaat van twist en twedragt onder de Christenen, strekkende tot verderf van den Geestlyken en Waereldlyken staat, en alles bedekt met den zoeten naam van Jezus: eene Gezinte, dubbel bedrieglyk, bygeloovig, eergierig en onstigtlyk, vergelykende die met de Lutheranen; maar deeze veel erger makende. Hy zeide verder, dat die bestond in twe zoorten van Volken, de eerste werden genoemd van de grote, en de andere van de kleine gewoonte. Die belydenis gedaan hebben in de grote, zyn gebonden aan vier beloften: want boven de drie gewoonlyke beloften der gemeene Geestlykheid, als in onderdanigheid, armoede en reinigheid, voegen zy daar toe eene byzondere belofte, tot gunst van den Paus, dat zy hem zullen gehoorzamen en erkennen als eenen heerscher over alles, dat in de Waereld is, zonder eenige uitzondering, doende alles, dat hy zou mogen gebieden: de andere, die van de kleine gewoonte zyn, zyn alleen aan twe geloften gebonden, de eene strekkende tot gelyke gehoorzaamheid en trouw tot den Paus, en de andere de gehoorzaamheid tot hunnen gemeenen Oversten, geheel volstrekt, *per omnia & in omnibus*, en deeze zweeren geene reinigheid, nog armoede, want zy mogen Geestlyke voordeelen bezitten zonder

Beschryving van de belydenis der Jezuieten, twevoudig.

schikking, erven hun Vaders, Moeders en Vrienden goederen, en genieten alle voordeelen, als andere Waereldlyke Lieden: door deezen weg en middel was hun in zo korten tyd zo veel goed en ryk-dom toegekomen, en alles, dat 'er komt tot deeze van de kleine gewoonte, by opvolging, verkrygingen, giften en Testamenten, blyfd alles in deezer Jezuieten mas, zonder dat daar van iet weder te krygen zy, mits dat zy verpligt staan tot hunnes Oversten gehoorzaamheid, die als een Godt hun voorschryfd wat zy te doen hebben.

Hoe de Jezuieten aan rykdommen geraken

Hoe 'er Geestlyke en Waereldlyke, gehuwde en ongehuwde Jezuieten, zyn.

Deeze doen ook geene belofte van reinheid, want onder deeze gewoonte aangenomen werden zo wel Priesters als Leeken, gehuwde als ongehuwde: zy zyn ook niet gehouden te woonen by de grote Orden, maar mogen blyven woonen onder het ander volk, behoudens, dat zy zeekere dagen zig in 't Klooster by den anderen laten vinden, om mede deelagtig te zyn hunne Ceremonien, alzo, volgens die orde, geheele Landen, Steden en Huisgezinnen, Jezuieten mogen zyn; hunne goederen moeten onder de Jezuieten blyven, en volgen de gehoorzaamheid van hunnen Overste; het middel, dat zy hebben, zegt Mr. Pasquier, door de biegt te hooren, maken zy hun te dienen, om de ryke Projen uit te vinden, ontdekkende allerhande geheimen van grote en kleine: en alzo zy zeer geneegen en gehouden zyn aan den Koning van Spanje, hunne voorname vastheid, bidden zy byzonder dagelyks voor hem, en doen alom hun best, om hem Heer en Monarch te maken, volgens 't geene hunne Overste, een Spanjaard, hun belasd.

Gevoelen van 't Ryk van Vrankryk over 's Pausfen magt in oude tyden.

Vermits zy verder den Paus zulke volkome gehoorzaamheid toezweeren, beschermd Mr. Pasquier het regt der Kerk van Vrankryk, zeggende, dat Vrankryk wel in alle eer en eerbiedigheid bekende, dat de Paus het Hoofd en Overste van de algemeene Kerk was, zo nogtans, dat hy onderworpen was aan de besluiten van de gemeene en Waereldsche vergaderingen, zo

dat

dat hy niets kon voornemen tegen de Kroon van Vrankryk, de Majesteit, of de Kerk, volgens de *Pragmatique Sanctie*, dat bewyzende met een voorbeeld van zeekeren Grave van Anjou, ten tyde van Robbert, Zoon van Capet, welke eene Kerk getimmerd had, die de Bisschop van Tours niet wilde wyen, eer hy herstelde den overlast, die hy zyne Onderdanen aangedaan had, welke de voorsz. Graaf met het stigten van deeze Kerk meende af te wasschen.

Komende op de belofte, die zy van de Armoede doen, en dat zy de jeugd om niet leeren, en de lieden om niet biegten, enz. zegd hy daar tegen, dat zy in 10 of 11 Jaaren, voor welken tyd zy zeer arm waren, tot zulken rykdom gekomen waren, als geen Collegie in 200 Jaaren geworden was.

Het was ook vry geene mildheid voor de kosten van een Kind tagtig of honderd Kroonen te nemen, daar zy ze elders voor twintig of dertig Kroonen in dien tyd rykelyk bekwaam maken: desgelyks, hoewel zy van het biegten geenen loon te vooren namen, wisten zy egter die arme lieden het Geweeten zo bang te maken, door het weigeren van ontslag, dat zy daar mede zilvere en goude vaten, en andere kostlykheden tot den Autaar, de lieden konden afdringen, en dus geleek hy hunne mildheid by de Vrybuiters, Dieven en Visschers, die met wat heuschheid of een Wormtie eenen groten Visch wisten te vangen: en vermits deeze lieden geen eigen nog gemeen goed begeeren, en nogtans de Jongheid om niet willen leeren, vroeg hy, waar zy zulke liefde in de H. Schrift vonden, die zeide, dat de Werkman zynen loon verdiende, en dat, die den Autaar diende, 'er van leven zou: waar by hy besloot, dat hunne dingen maar valschheid waren, en hun leeren der Jongers strydende tegen alle Geestlyken en Waereldlyken staat, en broeiden onder de jongheid jonge planten, die vyanden werden van hun Land en Koning, en dat bewees hy met veele

Bedekte loon, dien de Jezuieten nemen voor 't leeren en biegten.

I 4 voor-

voorbeelden: verder maakte hy die oproerig, bedriegers, Godtloos, enz.

Desgelyks deed ook de Advokaat Menil, 's Konings Procureur: zy betuigden voor Godt, en namen hem tot getuige dat zy hen wel gewaarschuwd hadden, en dat de nakomers hier by zouden weten, dat zy het toekomende kwaad voorzien hadden, enz. Dit zal de weetgierige Leezer in 't breede kunnen in druk zoeken: en alzo dat gebeurde in 't Jaar 1564, en de Koningen andere zaken voorhanden namen te Bayonne, werd dat proces toen opgeschoven en in den zak gestoken, beroerte in Vrankryk en Nederland overkomende, waar door de Jezuieten alom meer en meer toegenomen hebben.

Het Proces tegen de Jezuieten te Parys, 1564, werd geschorst.

Alzo men intusschen in Vrankryk bevond, gedurende den Oorlog van het Verbond, dat de Jezuieten door geheel Vrankryk geweest waren grote vorderaars van het zelve Verbond, zo in hunne Predikingen, als anderzins, 't Volk tegen den Koning opruiende, voor al binnen Parys, en dat men nu den Koning naar zyn leven gestaan had door eenen Barrera, die van eenen Jezuiet Varada verwekt en toegezegd was, dat hy geen verdienstlyker werk kon doen, dan den Koning te dooden, al was hy Katholyk, en zou daar voor den Hemel verdienen, en een ander vermaande hem ook daar toe in de biegt, en gaven hem daar op het Sacrament, daar over hy, in Oogstmaand, des Jaars 1593, te Melun geregt werd, en dergelyke meer, zo zyn nu anderwerf in 't Regt voor het Hof van 't hooge Parlement geroepen, wegens alle de Leden van de Universiteit van Parys, daar een Advokaat, Mr. Anthonis Arnauld, als eischer wegens de Universiteit, de Jezuieten, verweerders, anderwerf hevig beschuldigd heeft, den 12den en 13den van Hooimaand, des Jaars 1594, als schuldig aan *Crimen læsæ Majestatis*, vermits zy op Predikstoelen en in biegten 't volk tot gunst van den Koning van Spanje, tegen den Koning en Lands-vrede, opgeruid hadden, noemende hun-

De Jezuieten anderwerf beschuldigd by de Universiteit van Parys aan het Parlement, den 12 en 13 July, 1594.

hunnen Koning Olofernes, Moab en Nero, pryzende den moord van den laatsten Koning, Hendrik den III[den], en dat men mogt en behoorde eenen anderen Koning te verkiezen; ook dat zy nu ontzaglyk waren door hunne grote magt en vermogen, waren negen of tienduizend sterk, en hadden wel twehonderd agtentwintig Kloosters, als Spaansche Guarnizoenen, en hadden meer dan twe Millioenen gouds, jaarlyksche inkomsten: zy waren geworden Heeren van Graafschappen en grote Baanderyen in Spanje en Italiën, en gekomen tot Kardinaalschappen, gereed om Paussen te werden, en zo zy nog 30 Jaaren dus voortvoeren, zouden zy het magtigste gezelschap van Christenryk werden, en geheele Legers te Veld kunnen brengen, daar toe zy reeds schattingen opbragten. Hunne voornaamste beloften waren in alles hunnen Oversten Generaal te gehoorzamen, die altyd een Spanjaard was, gekozen van den Koning van Spanje, en in 't zweeren van hunne beloften kwamen zy zo ver, dat zy dien als tegenwoordigen Christus erkennen, te gaan, staan, en doen alles, wat hy beveeld, als of Christus het gebood, al was 't ook om eenen Koning te dooden. Zy baden dagelyks byzonder voor den Koning van Spanje, om dien te verheffen tot Monarch der Waereld, als die was de Muur van Godts huis, met welken zy grote en heimelyk verstand hadden, diens knegten, schepzelen, en Spions zy waren, en dienaars van zyne voornemens en eischen. Voor den Koning van Vrankryk hadden zy geene byzondere gebeden, zo dat daar uit bleek hunne te zamenzweering tegen hunnen Prince, daar op hy veele voorbeelden verhaalde, onder andere, dat een Comolet Jezuiet opentlyk gepredikt had, op zyn grondwoord, genomen uit het derde Capittel van 't Boek der Regteren, daar verhaald werd, hoe Ehud doodde Aglon, den Koning der Moabiten, waar over hy verhief den moord van den Munnik Klement, die den laatsten Koning, Hendrik den

De Overste der Jezuieten was gemeenlyk een Spanjaard.

De Jezuieten betigt van alom den Koning van Spanje toegedaan te zyn.

De Jezuieten vyanden van hunnen Koning in hunne Predikingen bewezen.

III^den, vermoord had, dien hy onder de Engelen stelde, en riep ten laatsten uit; wy hebben ook eenen Ehud noodig, wy hebben ook eenen Ehud noodig, 't zy hy Munnik of Soldaat, jongen of Schaapherder zy, want zy hadden maar eenen Ehud noodig, en maar eenen zulken steek, om tot hun vermeten te komen, enz.

De Jezuieten betigt van vyanden te zyn van de Koningin van Engeland.

Verhaald mede, hoe Doctor Parry aangezet was van eenen Jezuiet, Benedictus Palanius, om de Koningin van Engeland te vermoorden, die zig beradende by eenen geleerden Waereldschen Priester, Vares genoemd, antwoord kreeg, dat zulke voorstellen valsch waren, en zou de eeuwige verdoemenis daar mede behalen; waar over hy Parry ontrust zynde, biegtte te Parys aan Annibaal Crodet, Jezuiet, die hem zeide, dat de Priester Vates een Ketter was, dat hy geen Godtzaliger feit kon doen, en dat de Engelen hem daarom in den Hemel zouden voeren, enz. Hy zeide verder, dat zy oorzaak waren van den dood van Sebastiaan, Koning van Portugaal, van de nederlaag van Strotzzi, en van 't verlies van 't Eiland Terceras, van veele Steden in Vrankryk, van den dood van den Hertog van Anjou en Braband, van den Prince van Orange, en meer andere te zamenzweeringen: verwyt hun ook de tyrannye en wreedheid, in Indiën gebruikt: in plaats van Christenen te maken, waren daar twintig Millioenen arme onnozele Menschen met zwaerd en vuur omgebragt, veele dwongen zy tot hunnen arbeid te doen zonder eeten te geven, uit welken hongers nood zy gedwongen waren hunner vyanden en Menschen Vleesch te eeten, dat waren de wonderen, die zy daar deden. Verder, in plaats dat zy pryswaerdig zouden zyn, om dat zy de jongheid wel leerden, vervreemdden zy de jongheid van aard, zo dat zy naar hunnes Konings dood wenschen en tragten, die inbeeldende de magt en tyrannye van de Spanjaarden, onder dekzel van Godtsdienst, en dus stalen zy de harten van de getrouwste

ste Franschen Kinderen, met hunne valsche overreedingen in hunne biegten en leeringen, en dat aan de rykste en bekwaamste, waar van hy veele voorbeelden verhaalde.

Dit zyn onder andere meer wel de voornaamste beschuldigingen, maar wy wyzen den Leezer naar de gedrukte Boekjes. Hier tegen hebben de Jezuieten ook eene verweering in Druk laten uitgaan, op den naam van die van 't Collegie van Kleermont te Parys, waar mede zy zig genoeg manierlyk verantwoordden. Zy bragten by, dat het Concilie van Trenten goed gevonden heeft, dat zy zouden blyven, volgens hunne Pauslyke Bullen, dat zy den Koning Hendrik den II^den^, in 't Jaar 1550, Karel den IX^den^, in 't Jaar 1563, en Hendrik den III^den^, in 't Jaar 1580, aangenomen hadden, desgelyks andere Steden. Verder boden zy aan alle voldoening en behoorlyke erkentenis te doen aan den tegenwoordigen Allerchristlykften Koning, Hendrik den IV^den^, voorgevende, alzo hy alle andere zyne vyanden by zyn Plakaat en verklaring in gunst aangenomen had, dat zy van zulke milde gunst niet behooren uitgesloten te werden, verhopende alle genade, ook ten aanzien van de Scholieren, die goede leering ontfangen hadden, voor al de Armen, die niet magtig waren hunne Regenten in de Collegien te betalen: ook om den Katholyken Godtsdienst geene schande aan te doen, en dat zy niet erger behooren behandeld te werden, dan andere van het Verbond, daar mede men verdroeg, zy zo veel niet misdaan hebbende als de andere, als die nooit geld van vreemde Princen ontfangen, tegen den staat eenige verbintenissen aangegaan, Eed gedaan, Wapenen aangenomen, met andere Godtsdienstige in Wapenen geweest, Boeken tegen den Koning geschreeven, over geenen raadslag van bloedstorten geweest, nog zig met zaken van staat bemoeid hadden, en daarom behoorden zy niet van de genade boven andere uitgesloten te zyn: zo 'er eenige byzondere waren, die

Der Jezuieten ontschuldiging op Mr. Arnaulds beschuldiging.

die mogt men straffen, en de onnozele niet laten dragen de straf van de misdoenders. Men zou inzien de diensten, die zy de Stad Parys gedaan hadden, in de Jaaren 1580 en 1581, in pest tyd, tot troost van de stervende hun leven niet gespaard hebbende, 't zelve wel de grootste liefde zynde, enz.

Ten laatsten boden zy aan alle hunne geschillen te eindigen, zig te onderwerpen aan de Wetten en Ordinantien van de Universiteiten, en gehoorzamen den Rector, biddende om ontfangen en ingelyfd te werden.

Verder van de andere beschuldigingen, bestaande in den Paus, hunnen Generaal, en den Koning van Spanje te veel toegedaan, en daar door oproerig, en Moorders van Princen te zyn, daar tegen zeggen zy, dat zy den Paus anders niet meer dan andere Katholyken toegedaan zyn, en dat zy hem niet bekennen in den rang als zyne Onderdanen in Waereldsche zaken, dan volgens hunne vierde belofte: aan denzelven Paus waren zy gehouden te gehoorzamen het uitzenden om het Euangelium te prediken tot de ongeloovige en Ketters, en die moeten van de Kerk gezonden werden, daar van de Paus immers het Hoofd was: dus beloven zy alom te gaan om goed doen, in Indiën, Engeland, onder de Ketters, enz. Zy loochenden ook den Koning van Spanje toegedaan te zyn; maar waren goede Franschen geboren, en van harten: hunne Oversten waren ook altyd geene Spanjaarden: ook toen veele Steden, voor al Parys, naar Spanje geschreeven hadden aan den Koning, om hem, of zyne Dogter de Infante, het Koningryk over te leveren, daar na om dat Ryk den Aards-Hertog Ernestus te geven, hoewel een iegelyk zig daar in verheugde, hadden zy zulks nooit onderteekend nog toegestaan. Zy loochenden ook, dat zy ooit grootlyks weldaad, nog eenig geld, van den Koning van Spanje in Vrankryk ontfangen hadden, gedurende de laatste troublen, hoewel zy grootlyks benoodigd waren, en men 't hun

wel

wel aanbood; maar zy wilden aan hem zo veel niet gehouden zyn. Zy loochenden ook, dat zy toen twehonderd duizend guldens Jaarlyks te verteeren hadden, want zy hadden geene zestigduizend, en vier- of vyfentwintig huizen, daar zy wel vyf of zeshonderd perzonen te onderhouden hadden. Nopens 't feit van Doctor Parry in Engeland was hun verdagt, en dergelyke andere aanslagen op Koningen en Princen, al waren zy waar, behoorde men niet, om eenige kwaaddoenders, het geheele gezelschap, onnoozel en onverdiend, daar over te straffen. In 't laatste verhalen zy den groten dienst, dien zy doen om de Jongheid te leeren, en ontschuldigen zig van ryke Jongers en grote erven aan te houden, en dat zy nog eer- nog geldgierig waren, om dat hunne regel daar tegen was, enz. gelyk by het gedrukte in 't breede te leezen is, daar by zy Requesten van den Kardinaal van Bourbon, en Hertog van Nevers, gedrukt hebben, tot hun voordeel aan die van het Parlement geleverd.

Terwyl deeze zaken dus in geschil, en op uitspraak tusschen de Universiteit van Parys en de Jezuieten stonden, gebeurde het voorsz. feit, zo wy verhaald hebben, dat hunne Scholier, Jehan Chastel, den 27sten van Wintermaand, den Koning naar de keel stak, en daar werd ook op dien tyd een Jezuiet te Parys gehangen, genoemd Pere Johan Guignart, Professor in de Godtgeleerdheid, die betigt was van te Bourges gepredikt te hebben, dat men niet alleen mogt, maar behoorde de Kettersche en verbanne Overheden om te brengen en dooden, enz. en daar over zyne kamer bezogt zynde, vond men onder zyne Schriften, waar mede hy deeze Leer en meening bevestigde. Deeze stukken nu veroorzaakten, dat zy uitgebannen werden: dus is dat Arrest zederd volbragt geweest, en daar na, den 18den van Oogstmaand, des Jaars 1598, is 't zelve vernieuwd geweest tegen den Heere van Tornon, die in zyne Heerlykheid van Tornon nog Jezuieten en Scholie-

De Jezuieten gebannen uit Vrankryk.

ren onderhield, waarom hy verklaard werd vervallen te zyn in de straf van dit Arrest van den 29sten van Wintermaand, des Jaars 1594: tegen dat Arrest is 'er in 't naaste Jaar 1595 eene verantwoording in druk uitgekomen, voor den boven verhaalden Jehan Chastel, Paryfiaan, en voor de verbanne Jezuieten uit Vrankryk, tegen het voorsz. vonnis des Parlements van den 29sten van Wintermaand, des Jaars 1594, daar in de Maker zeer hevig en onbeschaamd die van 't Parlement scheld, en tragt geleerd te bewyzen, met veele reedenen, maar verkeerd, dat 't zelve Vonnis was het aller-Ketterlykste, valste en onregtvaerdigste, dat ooit gehoord was, en dat deeze Jehan Chastel eene zeer schoone, heerlyke en heldhafte daad gedaan had, al was het hem niet gelukt: de Koning Hendrik de IVde was geen Koning, al wendde hy voor bevreedigd, en van den Paus ontslagen te zyn, hy was ook by opvolging geen regte Koning, en Princen, Ketters zynde, waren in den graad van Tyrannen, enz. 't welk deeze Koning beide was, Ketter en Tyran: daarom behoorde men hem van de Waereld te helpen, by eenigerhande middelen, daar toe hy alle man met alle hevigheid vermaand, als tot eene Hemel-verdienende daad; en dat men behoord Godt te helpen werken, om de Kettersche tyrannye te dempen, welken dienst en pligt hy meest beval aan den Koning van Spanje: tot deeze en dergelyke zyne reedenen en bewyzen gebruikt of misbruikt hy meest allerhande Regten, Geschiedenissen en Voorbeelden, maar ook zelfs de H. Schrift, en oude Leeraars schriften.

'tFeit van J. Chastel tegen den perzoon van den Koning werd verantwoord.

Merkt, of de moord van den Koning Hendrik den IV uit deeze Schoolmeesters niet is gekomen.

Maar alzo de gebanne Fransche Jezuieten hunnen Koning namaals, in 't Jaar 1599, een Request hebben overgegeven, staan zy deeze voorsz. verantwoording niet toe, en ontschuldigen zig daar over, tot alle welke, zo verantwoording als Request, alzo wy die in Druk gezien hebben, en genoeg alom verstrooid zyn, wy den weetgierigen Leezer zenden,

onze

onze Gedenk-schriften genoeg doende met den inhoud aan te wyzen.

Dus hebben de Jezuieten uit Vrankryk moeten vertrekken, uitgenomen eenige plaatzen, en zyn deels in Spanje, Italiën, Duitschland en Polen vertrokken, veele in Nederland gekomen, en in alle de goede Steden genesteld, daar zy boven al de zaken van den Koning van Spanje zeer voorgestaan, en zig opentlyk gemoeid hebben met de Land- en staat-zaken, in hunne geheime Biegten, Predikstoelen en elders, zelfs zig bemoejende met de Krygs-Wagt, en der Steden ronden doende, onder 't dekzel van wandelingen, rondom de Vesten om de Wagten, alom vry, zonder agterdenken, om der eeren wil, doorgaande, daar zy zig vervorderden, voor al in Nederland, vermaningen te doen, strekkende tot vordering van den Oorlog, zig partydiger toonende en dragende voor de Spanjaarden tegen hun Vaderland en Landslieden, dan andere Geestlyke, onder hen en andere het vuur van oneenigheid meer opblazende, voor al na den dood van den Hertog van Parma, die dezelve wat in toom hield: zederd hebben zy ook geschil en processen gehad met de Universiteit van Loven en andere Steden door geheel Nederland.

De Jezuieten vyanden der Nederlanden.

Zy hebben zig ook, voor al in Nederland, getoond vyanden van den Vrede, niet alleen van den Buur Vrede, die hier in bestaat, dat Landen en lieden van eenen staat, rang, graad of zoort niet behooren hunner Gebuuren hart, geweeten of geloof te dwingen, dan met goede vermaningen en werken der liefde; maar toonen zig ook Vyanden van alle reedelyke vereeniging met Spanje, ten ware op de Indische manier, en dat alles, zo hunne tegenpartye zegd, om dat zy zo ryk werden met den Oorlog: want in Nederland by het vreemd en Spaansch Krygsvolk in groot aanzien zynde, weten zy die in hunne biegt te bepraten, dat zy van de yverigste onder hen verkregen grote beloften en deel van hunne

De Jezuieten in Nederland vyanden van den Vrede.

ne Buiden, zo zy overwinning bevogten op hunne aanslagen: ook dat zy hun by Testamenten tot legaat gaven de agterheden van hunne gagien, zo zy kwamen te sterven, die deeze Jezuieten beter wisten te ontfangen van de Kapiteinen en Penningmeesters, dan de Eigenaars zelve, waar mede zy in alle de beste Steden in Nederland kostlyke Kloosters gebouwd en bekostigd hebben, als namelyk te Antwerpen, dat deels met den roof van Mechelen gebouwd is: indien zy in zo korten tyd dus aangekomen zyn, vragen hunne tegenpartye, wat willen zy werden, als hunne Jezuietsche Kardinalen Pausfen geworden zyn?

Oorzaken van der Jezuieten rykdom in Nederland.

Verder door hunne biegten en verkeeringen onder de menschen, verstandhoudingen, die zy alom hebben, de een met den anderen, door hunne Scholieren en Biegt kinders, alles vernemende en onderzoekende, weten zy alle onderregtingen te geven, en verstaan alle de zaken van staat en regeering, en werden in Princen Hoven Spaansche Statisten genoemd, en in veele Landen en Steden verboden Schoolen te houden, en werden tot Spions by de Regeerders des Konings in Nederland gebruikt, alzo onder andere bevonden werd by eenen Brief, met meer andere in Vlaanderen afgeworpen, en in Zeeland gebragt en gedrukt, geschreeven te Brugge, den 30sten van Lentemaand, des Jaars 1595, van eenen opperften Jezuiet daar, Zacheus Rebecius genoemd, aan Vader Oliverius Manarreus, opper-Jezuiet te Brusfel, en dat in Cyffer, die niet zeer kunstig voor kloeke Geesten was, en deeze Brief was in antwoord van verzoeke, om te weten en opgeteekend te hebben zeven of agt Maanden in voorbaat voor den behoorlyken tyd, de Mannen met namen en toenamen, die men te Brugge zou mogen in 't Gouvernement stellen, in 't verstellen van de Wet. De inhoud van den Brief was, dat hy, om de gewigtigheid der zake, zo langen tyd had moeten nemen, om wel te vernemen: daar was te Brug-

Afgeworpe Brief van den opper-Jezuiet van Brugge, aanteekenende, wat Katholyke daar bekwaam waren tot de Magistraat, den 30 Maert, 1595.

Inhoud des Jezuiet Zacheus Rebecius Brief.

Brugge nauwlyks volk te vinden, bekwaam om in de regeering te stellen: men vond te veel burgerlyke, volk met twe aanzigten, die zig naar geleegenheid van zaken wisten te voegen. De Katholyken, die daar waren, ten opzigte van de geene, daar aan men twyffelde, waren zeer weinig, en van klein aanzien, zo dat 'er kwalyk te vinden waren, die in allen deele volkomen tot de regeering dienen zouden, te weten, die den Katholyken Godtsdienst boven alles voor oogen hebben. De Magistraat diende aanzien te hebben, om de kwade gevoelen te vermeesteren en straffen: voorwaar zo 'er eenige bekwaam toe waren, waren 't die hy noemde, of geene naar zyn oordeel, enz. dus noemde hy 'er, en prees 'er in den eersten graad zes aan, nog agt voor een twede zoort, en dan nog twaalf wat slegter zoort, en wat minder te vertrouwen. Verder noemde hy nog agt lieden van groot aanzien, daar van hy waarschuwd, dat men zig daar voor wagten moest, welker namen wy, om beters wil, nalaten. Hy zeide verder, hy zou 'er meer genoemd en gesteld hebben, zo hy van de andere breder verzeekerdheid gehad had, enz. Deeze Brief met de namen is in druk, en daarom hier nagelaten, waar uit blykt, hoe zy zig in alle zaken van regeeringen bemoejen, en die van hunne gezindheid vorderen.

Deeze en dergelyke handelingen den Staten van de vereenigde Nederlanden volkomen bekend zynde, hebben zy, den 4den van Grasmaand, des Jaars 1596, een Plakaat, nopens de Paspoorden, uitgegeven, waar mede zy vertoonen, hoe zorglyk het voor hunnen staat en Wetlyke regeering zy, zo zy in toekomende tyden eenige onder hen tot Ampten of Bedieningen namen, die gestudeerd hadden in de Schoolen der Jezuieten, als verbonden en verpligt zynde in 't nemen van hunne bevorderingen, tot voorstand van zaken, strekkende tot nadeel van hunne regeering: waarom zy verboden alle die van de Jezuietsche Gezinte waren, en die by dezelve toen ter

Plakaat der Staten, verbannende de Jezuieten, den 4 April, 1596.

ter Schoole lagen, in de vereenigde Landen te komen, op pœne als vyand gestrafd te werden aan den lyve, en verder alle, die in dezelve Landen waren, binnen twe maanden te vertrekken en blyven, gedurende den tegenwoordigen Oorlog, ten ware zy binnen de twe maanden zig aangaven aan de Magistraten, en doen daar voor Eed van getrouwheid, tot genoegen van derzelver Regenten, en daar benevens Eed van afzweering des Konings van Spanje, op pœne als vooren. Zy verbieden hun insgelyks zig te begeven in eenige Schoolen der Jezuieten, binnen of buiten de Nederlanden, op pœne van te zyn ten eeuwigen dage buiten staat, om eenige Ampten binnen de Landen te bedienen, en alle Maanden te verbeuren honderd guldens, zo lang zy daar leggen, die aan hunne goederen, of aan de goederen van de Ouders of Voogden, zouden werden gepand: zy staan toe daar van vry te zyn alle, die tegenwoordig in die Schoolen zynde, binnen drie Maanden daar uit zullen vertrekken: verbiedende mede alle Ingezetenen, zig ter Schoole te begeven in de Universiteiten van Loven, Douway, Dolen, of andere, onder 't gebied van den Koning van Spanje staande, op pœne van jaarlyks te verbeuren duizend guldens, gevende zes Maanden tyd die daar tegenwoordig studeeren, om daar uit te mogen vertrekken, alles op de pœne als vooren: gelastende, dat geene Staten, Officiën, of openbare diensten in de voorsz. Landen, Leden of Steden van dien toegelaten zullen werden aan de geene, die na den tyd van zes Maanden, na de afkondiging van deeze, hunne vordering genomen zullen hebben, onder Eed van voor te staan de Roomsche dwalingen en bygelovigheden, en dat de geene, die op zulke vorderingen, reeds gekregen, en in de voorsz. zes Maanden nog te verkrygen, in dienst toegelaten zyn, of zullen werden, van den voorsz. Eed zullen verzoeken ontslagen te zyn, en Eed van getrouwheid aan de Landen, en afzweering des Ko-

nings

nings van Spanje te doen, volmagtigende daar toe de gewoone Regters: gelasten verder alle de geene, die onder den voorsz. Eed gevorderd zyn, of namaals gevorderd zullen werden, en hunne wooning in de voorsz. vereenigde Nederlanden genomen zullen hebben, of namaals zullen begeeren te nemen, binnen eene Maand na de afkondiging van deezen, of na dat zy hunne wooning in de voorsz. Landen hier namaals zullen nemen, te verschynen voor de Magistraat van hunne woonplaats, en van dezelve te verzoeken van den voorsz. Eed ontslagen te werden, en verder Eed van afzweering en getrouwheid te doen als vooren, op pœne, dat zy gehouden zullen zyn uit den Lande te vertrekken; 't zelve de eerste Maand niet doende, te verbeuren vyftig, de twede Maand honderd guldens, en de derde Maand dadelyk gebannen te werden, enz. zo breder in 't zelve Plakaat te leezen is. Gegeven in 's Gravenhage, den 4den van Grasmaand, des Jaars 1596.

Klagten van Waereldlyke Katholyke Priesters in Engeland over de Jezuiten.

Alle de voorsz. opspraken, betigtingen, Plakaten en uitbanningen der Jezuieten, kwamen niet alleen van die, die den hervormden Godtsdienst toegedaan waren, maar zelfs, zo verhaald is, van de hooge School, de Sorbonna van Parys, en van de yverigste Roomsch Katholyken, die zelfs hun bloed daar voor gestort hebben en gereed zyn te storten: als onder andere werden zy in Engeland beschuldigd door de Waereldlyke, Roomsch Katholyke Priesteren, die daar heimelyk door het gansche Land dien Godtsdienst prediken en de Mis doen, inplantende en onderhoudende den Katholyken Godtsdienst; daar over zy grote vervolging lyden. Deeze Waereldsche Priesteren, zo zy zig noemen, beschuldigen, betoonen en bewyzen in ope, gedrukte en geleerde Boeken, beide in 't Latyn en Engelsch, en by verscheide schriften, dat de Engelsche Jezuieten, die hunne verblyfplaats en kweekschoolen hebben te Romen, Validolid, Douway, en elders in Spanje en

Nederland, en van daar in Engeland afgezonden werden, alom beletten en veragteren, ja vernietigen den loop en vrugten van den Roomsch Katholyken Godtsdienst, en deszelfs Godt, om dat zy niet te vreden waren de Menschen met Katholyke leeringen en goede werken te bewegen en trekken, maar wilden, niet naar Apostolische, maar naar Machiavelsche regulen, met verraderyen en geweldige invallen, den Roomschen Godtsdienst daar weder invoeren en indringen, en dat door den Koning van Spanje en de Spaansche regeeringen, waarom zy die noemen Spaansche Statisten, vorderende de Bullen van den Paus Pius den V^{den}, daar in hy de Engelsche hunne Koningin niet alleen band, maar ontslaat van Eed, en beveeld de Onderdanen die voor verwaten en verbannen te houden, enz. uit te voeren, dat is, hunne Princes en Koningin Elizabeth, die nu zo lange Jaaren loflyk heeft geregeerd, niet alleen af te zetten, maar om 't leven te brengen, als dadelyk betoonende te zyn de regte aanzetters van alle de Rebellyen, deeze 49 Jaaren in Engeland begaan, die zy alle verhalen, namelyk de Rebellye in ope Wapenen van de Graven van Northunberland en Westmerland, aangezet door Niclaas Morton en Webbe, Priesteren, de voorgenome invallen van de Hertogen van Nortfolck en Alva, des Paus in Ierland, beleid by Sanders, Jezuiet, en naderhand de inval, gevorderd door de grote Vloot, in 't Jaar 1588, en verder alle de beproevingen, om de Schotsche Koningin aan de Kroonen te brengen, en alle de verscheide aanslagen op den Perzoon en leven van de voorsz. Koningin: zo dat zy betoonen, dat zy zyn geweest de oorzaken van allerhande boosheden met hun schryven en leeren, het volk en de jeugd ongereimde en onchristlyke leeringen inplantende, zo dat hunne Collegiën niet dan Machiavelsche Schoolen waren, alleen strekkende, om eene Spaansche Monarchie op te regten, hoog noodig voor het Katholyke Geloof reekenende, dat hem de

Jezuieten werden genoemd Spaansche Statisten.

Mo-

Monarchie van Europa opgedragen werd, bouwende het geloof van S^t. Pieter en zyne Opvolgers op de Monarchie van Spanje, oude Prophetiën daar van aanhalende, daar door de Koningin, getergd door zo veele bedryven, onder het dekzel van Katholyken Godtsdienst, gedwongen was geweest, met haare Ryks Staten des Parlements, tot verzeekering van haar leven, ſtaat en Ryk, de ſtrenge Wetten te maken, daar in de eerſte 11 Jaaren van haare regeering geen Mensch in Engeland om zyn Geweeten of Godtsdienst aan den lyve aangeſproken was; maar toen deeze Engelſche Jezuieten, gelyk Sanders, in zyn Boek *de Viſibili Monarchia*, en andere, alle rebellyen ſtyſden, beklagende, dat de Bul des voorſz. Pius den V^den wat te laat was gekomen, om over de Koningin uitgevoerd te werden, en die van haare Kroon af te zetten: dog om 't zelve op bekwamer tyd te hervatten hadden Perſons en Champion, Jezuieten, van Paus Gregorius den XIII^den verkregen eene pryslyke uitbreiding van den voorſz. Bul, dat die altyd de Koningin en Ketters wel zou binden, maar niet de Katholyken, dan wanneer 'er middel was, om openbare uitvoering te doen, dat is, alzo zy by de Bul van alle onderdanigheid ontſlagen waren, zouden zy by deeze nieuwe uitbreiding onderdanigheid mogen bewyzen of veinzen, tot bekwamer tyd, dat haar en het Ryk veel zorglyker was: waarom de Koningin gedwongen is geweest de oude Wetten des Ryks nopens Landverraders tegen alle zulke Jezuieten en andere te gebruiken: en onderſcheid makende tusſchen Godtsdienst en verraderye, heeft zy die geregt, niet om dat zy Roomsch Katholyk, maar om dat zy oproerig en Verraders waren, zorglyk voor den ſtaat in Burgerlyke inzigten: want zelfs de Vader Perſons, Jezuiet, had geſchreeven, dat het kwam door een ſlegt verdoold Geweeten, en gebrek aan manmoedigheid, dat men de Koningin zo lang had laten leven, enz. dezelve beloofd ook den Adel, dat, zo zy de magt des

De Jezuieten in Engeland gedood, niet om den Godtsdienst, maar om verraderyen, zo de Priesters zeggen.

Konings van Spanje kloek wilden bystaan, zy hunnen Adel, namen en geslagten zouden houden. De Engelsche Kardinaal Allen had ook het vuil verraad van Sire William Stanley, in 't overleveren van de Stad Deventer, hem ter bewaring toebetrouwd, zeer onbeschaamd met een gedrukt Boekje goed gemaakt en verantwoord. Ook had de voorsz. Persons den Koning van Spanje en zyne Dogter, de Infante Isabella, toegeschreeven de Tytelen en 't Regt van de Kroon van Engeland, en wilde, dat zyne Schoolieren in de Engelsche Kweekhoven, daar over hy Rector was, zo wel te Romen als in Spanje, dien Tytel zouden bezweeren.

Verraderyen, door de Jezuieten gestigt.

Over deeze en veel meer andere dergelyke handelwyzen der Jezuieten hadden deeze Waereldsche Priesters hen meermalen beklaagd, dat zy in Engeland alles bedorven, en den waarschynlyken schoonen Oogst van den Roomschen Godtsdienst te niet deden: hadden ook twe van hunne Priesters, Pater Bisschop en Carnogh, naar Romen gezonden, welke, daar komende om hunne zaken te vertonen, door toedoen van de Jezuieten gevangen gesteld, en ten laatsten, met veel moeite van schryven en verzoeken, gelost werden, maar gebannen in 't Hertogdom van Loreynen te blyven, zonder naar Vrankryk, Nederland of Engeland te mogen keeren: ten laatsten is deeze twist tusschen deeze Waereldsche Priesteren, zo zy hen noemen, en de Jezuieten, alle Engelsche, zo ver gekomen, dat zeekere Blackwel, Jezuiet, uit kragt van eenige voorgewende magt door Vader Persons van Romen, deeze Priesters, in den Jaare 1660, uit Londen gebannen, en voor verwaten verklaard heeft: daar over deeze Waereldsche Priesteren hen grootlyks beklagen by alle Roomsch Katholyken, betuigende geen deel te hebben in alle de booze, Jezuietsche, verradelyke aanslagen, volkomen overtuigd zynde, dat geen Katholyk Priester, van wat Orde hy zyn mogt, bevoegd is het Katholyk Geloof met geweld van Wapenen te planten;

De Jezuieten beklaagd van de Katholyken.

De Engelsche Priesters betuigen tegen de oproerige Jezuieten, radende hunne

ten; maar wel *in spiritu lenitatis & Mansuetudinis*, dat is met eenen zoeten en zagtmoedigen geest dat voor te staan, zeggende, hoewel de oude Godtzalige Christenen dikwils sterk en magtig genoeg waren, wederstonden zy nooit hunne Heeren en Keizeren met Wapenen, al waren zy van eenen tegenstrydigen Godtsdienst, gelyk deeze Jezuieten doen en leeren: waarom deeze Priesters alle hunne Engelsche Katholyken, om Godts wil, waarschuwden en raadden, zig van alle Jezuietsche nieuwheden te wagten zynde die, onder schyn van Godtsdienst, niet dan bedrog, eergierigheid, heerschzugt, veinzerye, en een regt mom-aanzigt van alle diepe bedekte schynheiligheid, Dienaars van de Spaansche Tyrannye, betuigende voor Godt niemand te kennen, die, wetende dat zy wisten, de Koningin van Engeland kon ongelyk geven in haare straf oeffening over de Jezuietsche Verraders: en zo zy zelfs Raden van haare Majesteit geweest waren, zouden zy die strenge Wetten toestaan tegen zulke verradelyke aanslagen, gaerne bekennende, dat zy niet wisten, dat ooit een Priester of Katholyk in Engeland aangesproken, of streng met pynigen aangetast was; maar zy waren zeer verdagt en betigt van de hand te hebben aan eenige verradelyke aanslagen: en van zulke gevange Priesters, die by onderzoek bevonden waren zig met de verraderyen niet bemoeid te hebben, waren 'er, in den Jaare 1588, alleen vyfenvyftig uit den Lande gebannen, en zederd veele en meest in zagter gevangenis gehouden, bekennende zelfs, dat zy veel beter behandeld werden, dan deeze Jezuieten van hen schreeven en uitgaven.

Katholyken zig voor Jezuietsche nieuwheden te wagten.

Daarom zy alle Katholyke Engelsche bidden en vermanen, hunne Kinderen of Vrienden niet uit Engeland te laten gaan tot de Jezuietsche Schoolen en Kweekhoven, want Godt kon uit steenen Abraham Kinderen verwekken, zeggende, de Kerk kon, met Godts hulp, uit haare eige Universiteiten

en Schoolen Priesters genoeg voortbrengen. Dus veel zy van de Jezuieten gezegd.

De Koning van Vrankryk besluit zyne Vyanden in Nederland te be dwingen.

De Koning best oordeelende zyn Ryk met zagtheid te bevredigen, en met zyne Vyanden buiten zyn Ryk den Oorlog in hun eigen Land te voeren, om dus zyn Land te verschoonen, en den Oorlog van zig te keeren, heeft beslooten zyne Buuren, de Nederlandsche Provintiën van Artoys, Henegouwen en Lutzenborg te waarschuwen, dat, nademaal de volharding van zyne regtvaerdige verweerende Wapenen de onregtvaerdige, beledigende Krygs Wapenen van zyne Vyanden niet hadden kunnen overwinnen, hy besloocen had zyne Vyanden onder hen te vervolgen, ten ware zy die zelfs van hen dreven.

De Hertog van Bouillion, Overste Generaal der Franschen op Nederland, krygt bevel, den 23 October.

Op dit besluit is 'er tusschen den Koning van Vrankryk en de vereenigde Landen een Verbond gemaakt, om eenig van hun Krygsvolk by het zyne te voegen in Lutzenborg, een Land, nog weinig elende des Krygs gevoeld hebbende, en daar mede veele doortogten van Italiën, Duitschland en Lotheringen konden gestopt werden, daar toe hy verkozen heeft den Hertog van Bouillion, Viconte de Turenne, en Maarschalk van Vrankryk, een hervormd Man, de vereenigde Landen aangenaam, en dien zy zeer wel betrouwden, die ook ten Huwlyk nam de twede Dogter des Princen van Orange, gebooren uit Charlotte de Bourbon. De Koning heeft deezen aangesteld tot zynen Stadhouder Generaal over een goed deel Krygsvolk, om het gemeene Leger te gebieden, die hy het buitenlandsche Leger wilde genoemd hebben, alleen geschikt, om gebruikt te werden buiten Vrankryk, tegen de Onderdanen des Konings van Spanje, daar over hy zyne ope volkome bevel-brieven, onder zyn groot Zegel, afvaerdigde, gegeven te Parys, den 23sten van Wynmaand, des Jaars 1594, belastende alle zyne Onderdanen hem by te staan, zeer grote en volkome magt gevende, als of 'er zyn eige perzoon was, zelfs

zelfs zig te mogen inlaten in nieuwe en verdere Verbonden met de vereenigde Landen, en met hen den Oorlog te voeren naar goeddunken, enz.

Hier op hebben de vereenigde Landen in Wynmaand gezonden Prince Maurits, met alle Krygsgereedschappen en besluiten op Arnhem, die scheen, of hy eenen groten aanslag op Grol of Berck voorhanden had; maar ten laatsten heeft hy dat moeten nalaten, en heeft afgevaerdigd zynen Neve, Graaf Philips van Nassau, met zynen Broeder, Graaf Lodewyk, met twe Regimenten, sterk drieduizend Mannen te voet, en vyf Kornetten Paerden, met alle behoorlyke gereedschappen naar Lutzenborg; maar alzo zy verstonden, dat 'er vierduizend Zwitschers, de Spanjaarden dienende, in Lutzenborg waren afgekomen, en het gemuitineerd Italiaansch Krygsvolk te Sichem, met geld gepaaid, mogt bewoogen werden zig te voegen, om deeze te wederstaan, besloten zy, dat de Ridder François Vere, en de Drost van Zallant dit volk geleiden zouden, met al het Paerdevolk, en eenig Voetvolk, alleen twe Kornetten Paerden in Braband behoudende, tot dat zy wel by Bouillion zouden gekomen zyn, welke eenige dag-reizen na den anderen zouden volgen: trekkende, vonden zy den doortogt alom bezet door Graaf Herman van den Berg, en Karel van Mansveld, met Krygs en Landvolk, waarom zy zig by den anderen moesten voegen, en den weg hooger nemen naar Trier, trekkende over de Moezel tot Lyzer, van daar op Zarbrugh, en kwamen dus omtrend Metz, Mansveld hen volgende, die hen verscheide reizen zogt voor te komen; maar ten laatsten kloek het aanzigt biedende, dorst hy hen niet aanvallen: dus kwamen zy by Bouillions Leger, by Ponta Chausy, den 9den van Slagtmaand: des Vere en de Drost 's anderendaags met hun Paerdevolk wederkeerden, trekkende weder op Zarbrugh, om dat Mansveld en Graaf Herman van den Berge, met den Heere van Werp, Gouverneur van Mastricht,

De vereenigde Landen zenden Graaf Philips van Nassau in Lutzenborg met Krygsvolk, in October.

en andere, versterkt zynde, hem verwagtten in 't wederkeeren: dus trokken zy door 't Land van Trier, en verder hooger aan naar Ments, daar by over den Rhyn trekkende, en zonden de Heeren van Dort en Regemortes, om alom doortogt te verzoeken, als aan den Hertog van Zweybruggen, de Keurvorsten van Ments, Trier, den Paltzgrave, en de Graven van Nassau, daar zy zeer wel onthaald werden, uitgenomen by die van Trier. Ten laatsten zonden zy ook aan de Regeerders van 't Vorstendom Berge, onder den Vorst van Kleef, welke hem geenen doortogt wilden gunnen; maar alzo Vere en de Drost egter met geweld door wilden, lieten zy hem genoeg ten ondank doortrekken, en dus kwamen zy te Duytsch by Keulen, daar Vere en de Drost zonden om eenige voldoening voor de schade, die den zynen aangedaan was op den doortogt, door des Bisschops volk: en alzo zy niet dan woorden hoorden, partydigheid in den Bisschop bespeurende, brandden zy een Klooster by Duytsch af, zonder anders te beschadigen, en by den Grave van den Broek verder wel behandeld zynde, raakten zy zonder gevaar in Gelderland, daar zy met groot verlangen gewagt waren, door dien de Landen zonder Paerdevolk waren, en een harde vorst op stond, waar door de vyand over het Ys mogt inbreken.

Italiaansch Krygs volk muitineerd in Braband te Sichem.

Terwyl Groningen nog belegerd was, en men te Brussel raadslaagde hoe te ontzetten, en vast bezig was de Spaansche gemuitineerde te St. Pol wel zeshonderd duizend guldens te betalen, bestond het Italiaansch Krygsvolk in Braband ook te muitineeren, dat wy voor eerst wat byzonder zullen verhalen. Eerst begonnen zes Vaandelen van Don Gaston Spinola's Regiment, die maar driehonderd vyftig Mannen konden uitbrengen, en lagen te Aarschot, daar onder waren, die 6 en 7 Jaaren ten agteren waren: deeze handelden met twe andere Vaandelen, die te Sichem lagen, om met hen aan te houden, om dat zy eene sterkere plaats in hadden, daar

ter-

terstond meer van alle Natiën toevielen, Voet- en Paerdevolk, als Albanoisen, Franschen, Walen en andere Nederlanders, ook omtrend twehonderd Ierlanders, die van Sir Willem Stanley's Regiment waren. Deeze alle oud Krygsvolk, en by de tweduizend sterk zynde, verkozen zig eenen Oversten, dien zy hunnen Electo noemden, Stephano Capriano, Milanois, en voor Gouverneur Jeronimo Spadino, voor Sergeant Major Scharamussa, voor Assistenten Biotti en andere, voor Pagador Fracassa: tot Overste van 't Paerdevolk verkozen zy Georgio Malagna, den Korporaal Baptista, die wel 20 Jaaren gediend had, met veel meer andere Officieren, hunne Kapiteinen verstooten hebbende. Deeze verzogten terstond aan de Steden Leuwen en Diest leeftogt en Krygs-gereedschap, brandschattende alom het platte Land van Braband, tot de Poorten van Antwerpen en Brussel. De Aards-Hertog zond aan hun een lief getal Italiaansche Heeren, en Graaf Gionan Jacomo Belgio joso, die, na veele aanbiedingen, van hen voor hun uiterste besluit elf Artykulen kroeg, waar van de voornaamste deeze waren.

Dat zy alle hunne betaling en agterheid wilden hebben. Verzoek van de gemuitmeerde.

Dat zy een algemeen Pardon wilden hebben.

Dat zy Paspoord mogten hebben tot vyftig, voor hunne verkoze Officieren, met vry geleid te mogen uit de Landen trekken.

Dat zy eene plaats van vertrek mogten hebben voor de gekwetste en kranke, in dienst van den Koning geworden.

Dat de Testamenten en Legaten van die in dienst verstorven waren aan de Erven mogten voldaan werden.

Dat hun de muitineering nooit zou verweten werden op lyf-straf, met dergelyke meer, tot elf toe, welke alle den Aards-Hertog Ernestus, met den Spaanschen Raad, zeer kwalyk bevielen: waarom andere Italianen ten besten spraken, en bewogen Camillo

millo Caracciolo, Prince van Avellino, om by hen te beproeven iet vrugtbaarder uit te regten, dog was alles te vergeefs: waarom de Spaansche Raad besloot die met geweld aan te spreken en dwingen, en wilden den voorsz. Prince den last daar van opleggen, die weigerde tegen zyne Landslieden te vegten: daar toe werd ook verzogt de Heer La Motte, die dat, met meer andere, niet goed vond, waarom 'er beslooten werd Don Louys de Velasco met Spaansch Voetvolk te zenden, waar onder ook zommige Soldaten bevonden werden, die zulken dienst weigerden, daarom eenige heimelyk gedood en andere gebannen werden.

Besluit om de gemuitineerde te dwingen.

Dit verbitterde de gemuitincerde zeer, te meer, om dat omtrend dien tyd de Spaansche gemuitineerde te Pont sur Chambre betaald werden, en 'er door 't gansche Land verboden werd geenen leeftogt of schattingen te genieten: zelfs de Prins of Bisschop van Luik werd bewoogen geen te geven, en om zyn Land te beschermen, omtrend agthonderd Krygsknegten aan te nemen, daar tegen decze gemuitineerden zonden vierhonderd te Paerd en driehonderd te Voet, onder Georgio Maragra en Giovan Baptista Rosso, met andere van hunne Kapiteinen, welke die Luikenaars in de vlugt dreven, en wel zeventig doodsloegen, zo dat den Bisschop best dagt met hen te verdragen, en betaalde hun vyftienduizend guldens.

Alzo nu Don Louys de Velasco met zyne Spanjaarden, waar by waren de gemuitineerden van St. Pol, die zeshonderd duizend guldens ontfangen hadden, zynde met eenige Walen van Conte de Solre's Regiment, met andere, wel vierduizend sterk aangekomen, hebben zy de gemuitineerde begonnen met Schanssen en Forten te besluiten en benauwen, mede hun verwytende het ongelyk alleen uit haat en nyd hun toe te komen van den Grave van Fuentes en Divarra, vermits zy eertyds hooger gesteld waren geweest in hunne betaling, *Dat de Span-*

jaar-

jaarden niet ligt vergeven, nog de Italianen niet ligt vergeten: hierom te meer tegen den anderen verbitterd zynde, hebben, den 13den van Wintermaand, des Jaars 1594, de gemuitineerde wel vierhonderd en meer Spanjaarden verslagen, waar onder was de Kouzyn van Fuentes, Piedro Portocarero, met zevenenveertig Kapiteinen en Officieren, met zeer klein verlies; maar de Spanjaarden hebben de Italianen eenige Schansfen afgedrongen, en gedwongen Sichem te verlaten. Prins Maurits, die zeer vreesde, dat zy 't in den Winter beide eens mogten werden, en door den groten Vorst te zamen eenen inval in Holland of elders over de gevroze wateren doen, heeft, met behendige middelen, de Italianen weten te bewegen, dat zy den Koning van Vrankryk hunnen dienst aangeboden hebben, hem te dienen, zo lang de Koning van Spanje hun weigerde belooning te geven van hunne zo grote moeiten en bloedvergietingen, in den dienst van Gode en den zynen onder den Hertog van Parma gedaan, zederd wiens dood zy klaagden altyd kwalyk behandeld geweest te zyn van 's Konings Dienaren: derhalven boden zy den Koning van Vrankryk aan, dat hy wilde zyn een voorstander en beschermer van hun gezelschap, dat sterk was zeventienhonderd drieentwintig Perzonen, te weten, duizend drieentwintig te Voet, en zevenhonderd te Paerd, alle oude Soldaten. Dit is het geene zy aan den Koning uit Sichem geschreeven hebben. Maar alzo de Koning van Vrankryk die beval aan de vereenigde Provintiën, hebben zy gezonden, aan Prince Maurits in 's Hage, als Afgevaerdigde, en Geizelaars van hunne eenigheid, of beroerte, en Raad van de Italiaansche Natie, zo zy zig zelven noemden, den Kapitein Joan Baptista Rossa, en St. Mario Homo Darme, met Brieven van Credentie, en met last te handelen met Prince Maurits of zynen Luitenant te Breda, om te hebben Paspoord en hulp, indien het noodig was, ook heimelyk Bestand. Deeze

De Spanjaarden geslagen van de gemuitineerde.

De gemuitineerde bieden den Koning van Vrankryk hunnen dienst.

Cre-

Credentie-brieven en bevel waren gedagteekend in Sichem, den laatsten van Wintermaand, en zy werden van den Prince Maurits met alle beleefdheid en medelyden gehoord en ontfangen.

Degemuitineerde Italianen hebben Bestand met de vereenigde Landen, in December, 1594.

Met deeze Gemagtigden en andere hebben Prins Maurits en de Landen zo ver gehandeld, alzo zy Sichem moesten verlaten, dat zy heimelyk Bestand genieten zouden: waar over zy Sichem met grote behendigheid verlatende, zyn onder Breda, Tilborgh, en in de Langstraat geweeken, hunnen nooddruft en leeftogt genietende, daar zy veel onderhandeling met den Gouverneur van Breda, Heraugier, gehad hebben, vry de een tot den anderen uit en ingaande. Daar zyn ook listen door hen in 't werk gesteld, tot aanslagen op andere plaatzen, daar Italianen gebied hadden, zo dat zy in alle manieren hunnen dienst den Spaansche niet alleen onnut gemaakt, maar zelfs geheel onttrokken, en zo ver gebragt hebben, dat zy zig de een voor de andere moesten wagten, vreezen en ontzien, als voor vyanden. Daar na, in 't einde van den Winter, werd hun weder door Ernestus grote belofte van betaling en genoegen toegezegd.

Vereeniging van de gemuitineerde Italianen, in February, 1595.

Door de onderhandeling van den voorsz. Grave Belgio joso, de Aards-Hertog Ernestus vrezende, dat zy eenig Verbond met Prince Maurits mogten aangaan, verdroegen zy in Sprokkelmaand, des Jaars 1595, met weten en toestemming van Prince Maurits, van wien zy opentlyk de behoudenis van hun leven bekenden: zy verkregen de voorgaande verzogte voorwaarden en Artykulen, en zouden zig begeven en onthouden te Thienen, dat zy mogten sterken, tot dat zy ten vollen gereekend en betaald werden: intusschen zouden alle dag van Brussel hun betaald werden dertig stuivers voor elken Ruiter, twaalf stuivers voor elken Voetknegt, dertien kroonen voor den *Electo*, tien voor de Raden, en zes voor den Sergeant Major, zo dat het alles omtrend vyfhonderd kroonen 's daags beliep: zy

hadden

hadden ook Don Françisco de Padiglia voor Geizelaar, dien zy wel bewaarden. Dit geschiedde omtrend den tyd, dat de Aards-Hertog Ernestus kwam te sterven, en zy bleven dus wel zeventien Maanden, tot dat de Kardinaal Albertus in 't Land kwam. Intusschen zonden zy vyf Kompagniën Paerden aan Fuentes, tot het beleg van Kameryk; en als Lier byna ingenomen was, kwamen zy om dat te helpen, te Mechelen. Hunne Gemagtigden, die te Breda waren, te weten, Mario Homo Darme, en Kapitein Rosso, met twe andere, verlieten zy leelyk, die verklarende voor vyanden: dog zy werden van eenige beklaagd, die hun wat onderhoud toezonden. Ten laatsten, in 't Jaar 1596, als de Vorstlyke Kardinaal, in Hooimaand, naar het beleg van Hulst trok, werden zy betaald, en ontfingen, na gemaakte afreekening, driehonderd dertigduizend kroonen, en de dagelyksche schatting, die zy ontfangen hadden, beliep driehonderd zestigduizend kroonen, zonder den brandschat, over de Landen genoten, eer zy te Thienen kwamen, en het sterk maken van Thienen was ten laste van den Lande daar omtrend gedaan. Dus veel heeft ons goed gedagt, voorbeelds halve, daar van te verhalen.

Met deeze muitineering zyn de vereenigde Landen ontslagen geweest van hunne vrees voor inval over de gevroze wateren, zynde de Vorst deezen Winter zo groot, dat zederd het Jaar 1564 geen groter gezien was: nogtans deed Verdugo's volk in Vriesland, uit Lingen en Oldenzeel, eenige loopen in 't Land van Groningen, maar leden zelfs schade.

In deeze tyden maakte Ernestus zynen staat te Brussel, en bevond, dat hem noodig was, tot den Oorlog, driehonderd duizend Dukaten ter Maand, en de Spanjaarden en ander Krygsvolk, die lang gemuitineerd waren geweest, te vooren te Pont sur Cambre, en betaling ontfangen hadden, wel tot zeshonderd duizend guldens, boven alle schaden, die zy gedaan hadden, werden toen gebruikt onder

De Spanjaarden en andere, Kameryk beleggende, bederven 't platte Land.

den

den Prince van Chimay en andere, om te beletten de loopen van die van Kameryk en de Franschen, en hielden Leger omtrend Hapre in Henegouwe; en andere plaatzen, zig gelatende, dat zy Kameryk wilden beleggen of benauwen; maar ander werk vindende, en daar lang leggende, hebben zy hun eigen Land van Henegouwe en Artoys geheel afgegeten, en den Landman verjaagd: de schade, die zy deden, was ongelooflyk, brandende en afloopende de Dorpen, Kloosters en Huizen, zo dat de Landman zig gansch met zyn huisgezin en Beesten moest in de Steden begeven, waar door ook duurte in 't Kooren kwam: daar over ook die van Holland en Zeeland de Licenten stopten, niet latende doortrekken, voor dat het hun weder naar geleegenheid goed dagt. Het Guarnizoen van Kameryk, dat sterk was, liepen ook in Henegouwe en Artoys, verbrandden veele Dorpen, en zelfs de Voorborgten van Valençyn en Atrecht.

Deeze Walsche en andere Landen, onder Ernestus gebied, ziende hun gedreigd van eenen bele[illegible] digenden Oorlog uit Vrankryk, hun Krygsvo[illegible] meest gemuitineerd, de een voor de ander na, [illegible] dat men ze nergens volkomen te Veld kon gebruike[illegible] daar by hoorende, dat de komst van de West-In[illegible] sche Vloot, die ryke en grote schatten inbragt, [illegible] uitgesteld was tot het naaste Jaar, door ziekten [illegible] der het Schipsvolk, en andere toevallen, hebben 't gemeen allerhande nadenken gehad, en hu[illegible] klagten aan Ernestus gedaan: waar door te[illegible] Kersmis eene vergadering van Staten te Brussc[illegible] weeg gebragt werd: daar tegen de Koning [illegible] Vrankryk aan de Steden van Artoys en Henegou[illegible] zyne Brieven gezonden heeft, inhoudende als vo[illegible]

De Staten onder den Koning vergaderden te Brussel.

Dat alzo het eenen vromen Prince en Chri[illegible] vry stond het Christen bloed te sparen, en te we[illegible] het verdrukken der onnozelen, wilde hy, als g[illegible] ren van 't doorlugtigste huis der Waereld, w[illegible] voorzaten, Koningen, altyd boven andere na[illegible] d[illegible]

Des Konings van Vrankryks schryven aan de Steden van Ar-

deugd en Godtzaligheid [illegible]
voetstappen volgen; hy wist, hoe [illegible]
Scepter over de Franschen by [illegible]
handen had gesteld, daar mede [illegible]
schermen het regtvaerdigste [illegible]
Prince voorkwam, namelyk, [illegible]
ken den gruwlyken moord [illegible]
liger gedagtenis, zynen eerw[illegible]
en Broeder, en te be[illegible]
goed, tegen de heerschzugt [illegible]
nen, die 't zelve wilden [illegible]
hy van 't begin oorzaak, [illegible]
had had, om zig te wreken op [illegible]
derdanen van den Koning [illegible]
ste oorzaak en Voorvegter van [illegible]
mis had hy, om reeden, [illegible]
dom betreffende, beslooten [illegible]
garweer alles te lyden, op [illegible]
nigs bittere vyandschap [illegible]
regtvaerdigheid van zyne zaak, voor [illegible]
zyne voordeelen goedgekeurd [illegible]
zelfde Rebellen hem na [illegible]
gezwooren, had hy nogtans [illegible]
rebelleerende tegen hem [illegible]
te tegen den Vrede en Verbond [illegible]
Voorzaten besloten; maar [illegible]
len van zyne Steden, zyne [illegible]
leren, toerustende en [illegible]
volk, om in zyn Koningryk [illegible]
ste Kameryk, zy hem en de [illegible]
hem als openbare vyanden, [illegible]
beloonde, had hy niet langer [illegible]
gerechte zyn in 't beschermen [illegible]
maar had besloten met dezelve [illegible]
doen; maar hem te kennen [illegible]
wil van zyne Voorzaten, K[illegible]
den tot hun, en dezelve by [illegible]
kend, en daar by [illegible]
schuldig waren in dezen Oorlog, [illegible]

ertrek-
orden.
n, nog
estus te
id, des
de Ste
dag een
: dat de
n belasd
n goeden
enigen in
het welk
ogheid uit
ie zyn ge-
ng van zy-
die gansch
land, wel-
minder kon
reestlyke en
n zulk goed
gedagt had
vrugten te
Jaar door
h zou aange-
twoordig Ste-
rra: de Graaf
niet, om dat
dat hy hem de
og niet geven
jesteit hem die
zig niet laten
ntes en Graaf
ogs partye daar
zagen hierom
nigzins te groe-
t anders gedaan
in andere zaken
, voor al de Bis-
arschot zeide al
lachen-

Voorstel van den Aards-Hertog Ernestus aan de Staten te Brussel, den 1 January, 1595.

ten dragen den eersten, meesten en zwaarsten last des Krygs, had hy, om hunnent wille, alleen de verkondiging des Oorlogs tot nu uitgesteld, om hen by deezen te verwittigen, dat, zo zy konden verwerven, dat het Leger, welk nu op zyne Frontieren vergaderd was, op bevel van den voorsz. Koning van Spanje, van welken zy geen minder overlast dan hy regtvaerdige jalousie ontfingen, aftrok van zyn Koningryk, hem belovende en verzeekerende, dat het niets voornemen zal tegen hem, zyne Onderdanen, Land en Stad Kameryk en Cambresis, nog iet tot hulp van zyne Rebellen, hy dan niet zou voortvaren in de verkondiging van Oorlog, en zo ver hy daar van de uitwerkingen zag voor den eersten dag des nieuwen Jaars; maar in gebreke van dien was hy gedwongen, om voorzegde reedenen, hun te verkondigen en aan te doen den Oorlog tegen den Koning van Spanje en zyne Onderdanen, en de Landen, die met hem vereenigd blyven, en hem daar in bystaan, gelyk de Koningen, zyne Voorzaten, om dezelve oorzaken hadden gedaan, betuigende voor Godt en zyne Engelen, dat het tot zyn hartelyk leetweezen zou zyn, om de elende, die hy voorzag, dat het Christenryk daar van ontfangen zou, om welk voor te komen hy gedaan had als eenen Prince betaamde, beminnende 't zelve, en de eenigheid met zyne Buuren. Zy zouden deeze verkondigings-brieven ontfangen by eenige van zyne Trompetters, zo zy die uitstelden by dezelve of andere hem te beantwoorden binnen den voorsz. tyd, zal hy dien houden voor ontfangen en veragt. Gegeven te Amiens, den 27sten van Wintermaand, des Jaars 1594.

De Koning van Vrankryk begeerd Vrede met die van Artois en Henegouwe, zo zy het Spaansch Leger van zyn Land kunnen weren, den 17 December.

Deeze Brieven door de Steden ontfangen zynde, onder andere die van Valençyn, zonden dien ten Hove aan Ernestus, om te weten, wat zy antwoorden mogten. Hun werd aangezegd, zy zouden hunnen eigen raad volgen, zonder nadeel van des Konings eer en staat: waar over zy den Trompetter aan-

De Staten laten des Konings van Vrankryks brieven onbeantwoord.

aanzeiden, hy zou zynen Waerd betalen en vertrekken, zy hadden 't een nog 't ander te antwoorden.

Hier over zyn de Staten van de Provintiën, nog staande onder 's Konings gebied, by Ernestus te Brussel verscheenen, den 1sten van Louwmaand, des Jaars 1595, alleen de Geestlyke en Adel, de Steden niet: daar zyne Hoogheid den eersten dag een vertoog in 't Spaansch deed, zaaklyk dus: dat de Koning aan zyne Hoogheid geschreeven en belasd had, met alle bekwame middelen, als zynen goeden Broeder en Neef, die Landen te vereenigen in Vrede, en te verlossen van alle elenden, het welk de eenige oorzaak was, waarom zyne Hoogheid uit goeden yver daar gekomen was, verlatende zyn gemak, om te volbrengen de goede meening van zyne Majesteit, die bleek aan den Brief, die gansch geschreeven was van des Konings eigen hand, welke hem zo verheugd had, dat hy niet minder kon doen als te dagtvaarden de Edelen, Geestlyke en Waereldlyke by hem te komen, om hun zulk goed nieuws mede te deelen, en dat hy ook gedagt had op de middelen, om tot zulke goede vrugten te komen, het welk hun daags na nieuw Jaar door den Raadsheer Richardot in 't Fransch zou aangezegd werden, enz. Hier waren tegenwoordig Stephano Divarra, en Don Diego de Varra: de Graaf van Fuentes kwam op die vergadering niet, om dat de Hertog van Aarschot betuigd had, dat hy hem de hoogste plaats nevens den Aards-Hertog niet geven wilde, om dat de Keizer en zyne Majesteit hem die eer gegund hadden, en die wilde hy zig niet laten benemen van eenen vreemden: Fuentes en Graaf Karel van Mansveld, die des Hertogs partye daar in hield, elkanderen ontmoetende, zagen hierom de een den anderen aan zonder eenigzins te groeten: en alzo daar den eersten dag niet anders gedaan werd, de Aards-Hertog in spraak van andere zaken vallende, murmureerden veele zeer, voor al de Bisschoppen en Geestlyke; maar Aarschot zeide al

Voorstel van den Aards-Hertog Ernestus aan de Staten te Brussel, den 1 January, 1595.

lachende, dat was op zyn Hoogduitsch gehandeld, daar in plegtige vergaderingen de eerste dag doorging met welkom te noemen, en te onderhouden de Duitsche pragt, en anders kwam daar niet van, al zou het ook een Koningryk gelden, en dus moesten zy geduld hebben. Daags daar na wilde de Hertog van Aarschot niet nalaten te vertellen den gemeenen nood van de Landen van Artois en Henegouwe, door den overvallenden Franschen Oorlog, en hoe noodzaaklyk het was, dat zyne Hoogheid een haastig hulpmiddel voor hunne kwaal aanbragt, en dat, om verscheide reedenen, geen tyd meer verlooren diende: zy hadden over lang verstaan den goeden wil van zyne Majesteit, en zou de gansche Waereld kenbaar zyn, zo zy 't zelve met de daad eens mogten voelen, en 't scheen, dat zyne Hoogheid geneegen was hun eens te toonen, by na te laat, als 't Land gereed was om te keeren, zo zy in 't minste van den dienst afweken, van middelmatigen dienst te behouden: zy hadden over lang geklaagd en vertoond hunnen jammerlyken nood aan hunne Majesteit, die gehouden was door het natuurlyk Regt hen te verschonen, en zyne Onderdanen te bewaren: zo hun roepen en klagen van de Majesteit niet kon gehoord werden, om de wytheid des wegs, en zo zyne Hoogheid geene orde kon stellen tegen een nieuw kwaad, dat hen twemaal zo veel dreigde dan de voorgaande, waren zy gedwongen zelfs orde te stellen, om niet te toonen, dat zy minder zouden zyn dan een Aardworm, die zig, aan de eene zyde vertreden zynde, aan de andere zyde opregtte, en zogt zig te wreken tegen die hem perste. Zy zulks volbragt hebbende, zouden dan zulke reeden van hnnne daad aan zyne Majesteit geven, hen onderwerpende aan het oordeel van 't Christendom, en dat tot getuige nemende, zo dat hen niemand zal kunnen beschuldigen, dan dat zy maar gedaan hadden 't geene de nood en natuur hun leerde: en dat zy voorgenomen hadden 't zelve met de daad te be-

Vertoog van den Hertog van Aarschot aan de Staten van Artois en Henegouwe.

bewyzen, zo hun van die vergadering geene hulp te wagten ſtond, enz.

Als hy dit zeer çierlyk en welſpreekend uitgeſproken had, riepen alle de Geestlyke luide uit, Amen: en dat was hun voornemen, en dat het meer dan tyd was. Daar waren ook veele Edelen by, ook des Hertogs Zoon, Prince van Chimay, de Heeren Graven van Arenberg, Bosſu, de Solre, Barlamont, Ligue en andere, die dat alle toeſtemden.

De Hertog van Aarſchot beklaagde zig daar na verder wegens de Landen, van den overlast der vreemde Soldaten, namelyk de Spanjaarden, die nu meer en te veel geſtyfd waren door den Grave van Fuentes, en andere vreemde, die behoorden plaats te geven aan de Landzaten, Inlandſchen Raad en Adel, die de zaken der Landen best verſtonden, of die zouden zig allengjes onttrekken van 's Konings en der Landen dienst, zig zelven byzonder betragtende, en dergelyke reedenen meer, alle ſtrekkende, dat 'er voor al eene bevrediging met de vereenigde Landen mogt gevonden werden, daar toe men 't ligt brengen zou, zo men het uitheemsch Krygsvolk wegzond naar den Turk, de vereenigde Provintiën daar mede alle oorzaken van agterdenken benemende, en dan met hen handelen als met Buuren, en niet als met Rebellen, enz.

* Der Staten handel, te Bruſſel vergaderd, in January, 1595.

Erneſtus ziende, dat de Staten hard drongen op Vrede, heeft hun voorgedragen, hoe hy zyn best gedaan had, om tot vereeniging met de vereenigde Landen te komen, die niet vereenigen wilden; en om verder daar in te treden, kon niet geſchieden, dan tot verkleining van des Koninglyken Majeſteits gezag en eer: waarom hy hunnen raad verzogt op drie poinčten, te weten, of de nood zo groot was, dat de Koning daar om iet behoorde aan te gaan, 't welk zyne Hoogheid niet betamelyk was: ten anderen, of het eerlyk was den vyand nader ten wille te zyn, dan reeds aangeboden was, als de voorwaarden van vereeniging te ſtellen tot hunne eige

 ſchik-

schikking: ten derden, of andere Vrede-handel ook doenlyk was. Waar op de Staten ten vollen schriftlyk vertoonden, dat de vrede meer dan reedelyk en noodzaaklyk was, ook eerlyk en doenlyk, tot welke zyne Hoogheid, zo het scheen, toestemde, en beloofde dien raad naar Spanje te zenden, met zulke ernstige aanbeveeling, dat hy scheen niet te twyffelen, of zou den Koning bewegen: hy wilde die ook aan den Paus en Keizer zenden, die reeds aan verscheide geleerde, de Nederlandsche Landzaken verstaande, als onder andere aan den Regtsgeleerden Wesenbeek, die zig te Wittenbergh houd, hunnen raad daar op afgevraagd had, daar toe geheel Christenryk scheen te stemmen: Ernestus intusschen biddende alle gewoone naerstigheid en eenigheid te onderhouden, tot dat het antwoord van den Koning op deeze vertooningen kwam. Niet tegenstaande alle deeze goede woorden en gegeve hoop werden Ernestus Brieven door de vereenigde Landen afgeworpen, geschreeven aan den Koning, in Wintermaand, dat 'er in Nederland niet te handelen was, dan met geweld en strengheid: desgelyks luidden ook de afgeworpe Brieven van Don Guillaume, de S^t. Clement, uit het Hof van den Keizer, dat men de Rebellen moest benauwen, tot dat zy zelfs om Vrede riepen, enz. Maar het besluit daar over heeft Ernestus niet beleefd: dog zyne goede toezegging en gegeve hoop heeft de vergadering alle gerustheid en genoegen gegeven, zo dat 'er op zynen dood, die in 't kort hem overviel, alle zwarigheid en verandering voorkomen en belet werd.

De Staten vertoonen den Vrede noodig, eerlyk en doenlyk.

Alzo de Provintiën, als die van Artois en Henegouwe, den Koning van Vrankryk geen bekwaam antwoord op zyn verzoek deden, heeft hy open Oorlog afgekondigd tegen den Koning van Spanje en zyne Landen, by 't volgende Plakaat, gegeven te Parys, den 17^den van Louwmaand, des Jaars 1595.

Niemand binnen nog buiten zyn Koningryk was on-

onbekend, dat de Koning van Spanje, Vrankryk by openbaren Oorlog niet hebbende kunnen te onderbrengen, beschermd van Godt, en hunne Koningen, hooglofflyker gedagtenis, met bystand van hunne goede getrouwe Onderdanen voorgestaan, in 't zelve Koningryk verwekt en gevoed heeft scheuringen en twedragt, om dat te onder te brengen, die 't zelve nog tegenwoordig kwellen en pramen: want zyn haat en begeerlykheid was zo ver gekomen, dat hy daar over niet alleen heeft verkwist grote zommen van penningen, gebruikt en verloren zyne voornaamste Heirkragten, schier latende varen zyne eige Landen en zaken, maar heeft zig ook vervorderd, onder voorwendzel van Godtvrugtigheid, opentlyk te verzoeken en beproeven de trouwhartigheid van de Franschen tot hunne natuurlyke Princen en Overste Heeren, die van alle tyden wonderlyk onder alle Natiën befaamd en geprezen zyn geweest, ten onregt en openbaar tragtende naar die edele Kroon voor hem of de zyne, 't welk hy had begonnen te weeg te brengen terstond na het overlyden van wyle den Koning François den II^den^, en had daar na altyd volhard door verscheide middelen, triumpherende en voordeel doende met de minderjarigheid van haare Koningen, 't welk hy inzonderheid had laten blyken op het einde van de regeering van wyle den Koning Hendrik den III^den^, zaliger gedagtenis, in den Jaare 1585, wanneer de Franschen, door Godts goedheid, alle Godtvrugtigheid, rogt en goedheid van zyne Majesteit genoten in volkome en gemeene rust, welke dezelve zyne Majesteit dagelyks bevestigde en verzeekerde tot hunne verligting, had hy, onder valsche en ligtvaerdige voorwendingen, het voorsz. Koningryk vervuld met vuur en bloed, tot uiterlyke verwoesting, brengende den eenen Katholyken tegen den anderen in Wapenen, en dat tegen den Godtsdienstigsten Prince, die 'er ooit geregeerd had, waar door gevolgd was de klaaglyke Moord van zynen Perzoon, welke in eeuwigheid

Des Konings van Vrankryks Plakaat, verkondigende den Oorlog tegen den Koning van Spanje en zyne Onderdanen, den 17 January, 1595.

heid zal bloeden in de harten van alle opregte Franschen, met alle de andere moorden, rooveryen, verwoestingen en verdrukkingen, die zy daar na hadden geleden, onder welk zwaar pak Vrankryk en de Franschen voor altoos zouden versmagt en versmoord gebleven hebben, zonder de byzondere Genade van zyne Godtlyke Majesteit, die hen nooit had verlaten, welke hunnen Koning en Souverainen Prince en Heere de kragt gegeven had, dat hy, kloekmoedig voorstaande de geregtigheid van hunne zaak, mitsgaders hunne vryheden, goederen, leven, huisgezinnen en eer, had te niet gebragt de ongeregtige aanslagen des voorsz. Konings en zyner Bondgenooten, tot zyne schande, en hunne verwarring, in voege, dat Vrankryk nu oorzaak heeft te hopen weder te komen in zynen eersten voorspoed, ter eere van Godt, en onder de gehoorzaamheid en bevelen van zyne Koninglyke Majesteit, een iegelyk daar toe van nu voortaan gebruikende dezelve trouwhartigheid, en zyne Majesteit dezelve middelen, die de Koningen, zyne Voorzaten, hebben te weeg gebragt, om het Koningryk te beschermen tegen zyne oude vyanden, het welk zyne Majesteit ook te doen bedagt is, die de onderhouding van onzen H. Godtsdienst, zyne eer, en de beschutting van zyne Onderdanen in veel liever en meer waerde heeft, als zyn eigen lyf en leven, 't welk hy daar voor meermalen gulhartig gewaagd had, en nog bereid was te wagen. En dat zyne bekeering, goedheid en geduld zederd de 5 Jaaren herwaards, nog het tegenwoordig gevaar, daar mede de Christenheid gedreigd werd, alleen gesproten, zo een iegelyk Christen mensch bekend was, uit den twist, twedragt, en geregtig agterdenken, die de heerschzugt deszelven Konings van Spanje daar in verwekt heeft; nog niet hebben kunnen stillen zyne kwaadwilligheid tegen zyn Koningryk, den Perzoon van zyne Christlyke Majesteit, zyne goede en trouwe Onderdanen, en tegen die
van

van Kameryk, die zyne Majesteit genomen had onder zyne bescherming: tegen welke hy en de zyne nog dagelyks allerlei vyandschappen gebruikten, volhardende die met openbaar geweld aan alle zyden te bespringen, zyne Steden te ontweldigen en onthouden, zyne Onderdanen te grypen, en gevanglyk te voeren, ten rantzoene te stellen, ombrengen en vermoorden, dezelve met schattingen en opbrengen van penningen te belasten, en alle andere daden van gezwoore vyandschap te bedryven, ook te staan naar het eigen leven van zyne Majesteit met moorderyen en andere guitagtige en gruwlyke middelen, gelyk deeze dagen nog gezien, en byna geschied was, tot groot ongeluk van Vrankryk, ten ware Godt, een regt bewaarder en beschutter der Koningen, niet wonderlyk had afgekeerd den schriklyken slag, gegeven van de hand van eenen François, eene afgryslyke en onnatuurlyke zaak, die gedreven was van eenen zeer wreeden en opregten Spaansch-gezinden Geest, tegen den Perzoon van zyne Majesteit: welke daar op een iegelyk, dien het aanging, deed weten, dat hy, niet willende langer zyn in gebreke van zyne eer, en de bescherming, die hy zyne Onderdanen en dien van Kameryk voorsz. schuldig was, gelyk hy zyn zou, indien hy langer geduld had, en veinsde in 't vervolg van zodanige voornemen: ook ziende het kleine werk, dat die van Artois en Henegouwe hadden gemaakt, tot groot leetweezen van zyne Majesteit, van de vermaningen, die hy hun door uitdruklyke Brieven had willen doen, dat zy hem zouden helpen afwenden het onweêr des Oorlogs, dat by de voorsz. Spanjaarden verwekt was, niet minder tot hun verderf, als tot schade van zyne Onderdanen: waarom hy besllooten had van nu voortaan openbaren Oorlog te voeren, te Water en te Land, tegen den voorsz. Koning van Spanje, zyne Onderdanen en Landen, om zig op dezelve te wreeken over de ongelyken en misdaden, die hy en de zyne daar van ontfingen, gelyk

De Koning van Vrankryk beschuldigd den Koning van Spanje van moorddadigheid.

lyk de Koningen, zyne Voorzaten, in gelyke geleegenheden, gedaan hadden, met vast betrouwen, dat Godt, dien het binnenste van zyn hart en de geregtigheid van zyne zaak bekend was, aan hem zal volharden zynen Godtlyken bystand, doen voorspoedig zyn, en hem zegenen, met de hulp van zyne goede Onderdanen, en zyne geregtige Wapenen: mits welken zyne Majesteit wel uitdruklyk belaste aan alle zyne Onderdanen en Dienaars, van nu voortaan den Oorlog te doen, te Land en te Water, aan den voorsz. Koning van Spanje, zyne Landen, Onderdanen, en aanhangers, als vyanden van zynen Perzoon en Koningryk: en om zulks te doen beval hy hun met geweld te treden in de voorsz. Landen, te bespringen en overvallen de Stéden en plaatzen onder zyne gehoorzaamheid, dezelve te brengen tot schattingen, zyne Onderdanen en Dienaars gevanglyk te nemen, op rantzoen te stellen, en te behandelen, gelyk zy den zynen doen en doen zullen: waarom hy hun verboden had, en verbood mits dien, alle zoorten van gemeenschap, onderhandelingen, koophandelingen, en verstanden te houden met den voorsz. Koning van Spanje, zyne aanhangeren, Dienaren en Onderdanen, op lyf-straf. Deed ook wederroepen, en wederriep van nu af, alle zoorten van toelatingen, Paspoorden en Geleidingen, verleend door hem, zyne Luitenanten of Stadhouders Generaal, en andere, tegen deeze tegenwoordige Ordonnantie strydende: verklaard dezelve van onwaerde, en verbied die eenigzins in agt te nemen, binnen vyftien dagen na de afkondiging van deeze, welke hy tot dien einde beveeld gedaan te werden met het blazen van Trompetten, en openbare uitroeping in de Provintiën en Frontieren van het Koningryk, op dat niemand oorzaak van onkunde voorwende, maar een iegelyk dat onderhoude en te werk stelle, op pœne van ongehoorzaamheid. Gedaan te Parys, den 17^{den} van Louwmaand, 1595. Onderteekend, *Henry*. En lager stond. *De Neufville*.

Op

Op dit Plakaat des Konings van Vrankryk is 'er te Brussel gedrukt en uitgegeven, in den Naam van den Koning van Spanje, een ander Plakaat, gedagteekend den 17den van Lentemaand, des Jaars 1595, dienende tot antwoord op 't voorsz. Fransch Plakaat, luidende:

By den Koning.

Wanneer men genoodzaakt is te treden in Oorlog, die gemeenlyk de schaden en elenden na zig sleept, gelyk een iegelyk kenlyk is, is 't eene zonderlinge grote vertroosting voor eenen Prince, dat hy daar toe tegen reeden gepord en gedwongen werd, als zynde dan vry van schuld, en zyn Geweeten onbelast van de boosheden en ongelukken, daar uit sprui-ten. Het is de gansche Waereld bekend, dat wy, spreekt de Koning, altyd stipt, met alle getrouwheid en opregtheid, hebben onderhouden den Vrede, gemaakt in den Jaare 1595, met wyle den Koning van Vrankryk, Hendrik den IIden van dien naam, onzen Schoon-Vader, wiens ziele Godt genadig zy, en men kan niet loochenen, dat wy, na zyn overlyden, tot verscheide reizen bygestaan en geholpen hebben onze Schoon-Broeders, zyne Kinderen en Erven van dezelve Kroon, in hunnen zo groten nood, met merklyk getal van Krygsvolk, die met hun bloed en leven dezelve hebben helpen bewaren hun Koningryk, en daar in onzen H. Katholyken, Apostolyken en Roomschen Godtsdienst. En hoewel wy sederd dien tyd, het Koningryk van Portugaal op ons wettig vervallen, en de beroerten in onze Nederlanden overkomen zynde, meermalen met Fransche wapenen zyn besprongen geweest, gelyk nog beschadigd hedendaags mag blyken by het innemen en onthouden van de Stad Kameryk, en wy daar door maar te veel reedenen hadden onze vriendschappen te veranderen, nogtans hebben, wy uit goede harte, zulk ongelyk, kleinheid en hinder over ons laten gaan, zonder daar van eenig uitwendig vertoog te doen, ten einde de goede Vrede onderhou-

Verklaar des Konings van Spanje tegen des Konings van Vrankryks Verklaar des Oorlogs, den 7 Maert, 1595.

den zou blyven, en de Christenheid niet beroerd werden met nieuwe Oorlogen: en namelyk laatstmaal hebben wy, om te beletten het ondergaan van den Godtsdienst, toen voorhanden zynde, niet willen laten, te rug stellende onze eige zaken, te helpen en by te staan de Katholyken van Vrankryk, die ons daarom hebben aangezogt, alle werken en handelingen van zulke hoedanigheid, dat, niet tegenstaande de kwade beduiding, die de Prins van Bearne daar van doed, de Kroon van Vrankryk niet kan loochenen, of zy is daar door voorgestaan, geholpen en beschermd geweest in haaren groten en naudwingenden nood, ja in de zwaarste en gewigtigste geleegenheid, die zig ooit voorgedragen heeft.

De Koning van Vrankryk werd genoemd de Prins van Bearne.

Boven dien heeft de voorsz. Prins van Bearne, zederd korte dagen herwaards, den Oorlog tegen ons verklaard, dien grondende op zeekere voorwendzels, daar op wy nooit dagten, gelyk alle onze werken klaar genoeg betuigen, zonder dat wy willen, of behoeven daar tegen eenige andere regtvaerdigingen voort te brengen; maar wel in tegendeel 't geene de voorsz. Prins van zyne geboorte gedaan heeft, tot nadeel van den Godtsdienst, en men nog dagelyks van hem ziet, geven de Katholyken van Vrankryk en andere stof genoeg, om vast te gelooven, dat zyn voornemen is te bederven en gansch te niet te doen den voorsz. Godtsdienst, in een Koningryk, daar dezelve altyd zo zeer gebloeid heeft, 't welk is een van de beklaaglykste zaken, die men zou kunnen bedenken, niet alleen voor die van 't zelve Koningryk, maar ook voor de geheele Christenheid, gelyk te vreezen was, dat eerlang zou kunnen geschieden, ten ware de hope, dat Godt Almagtig, door zyne ongrondlyke goedheid, zyne barmhartigheid over de Christenen zal toonen, en van Vrankryk keeren de elende, daar mede 't zelve Koningryk gedreigd werd, te niet doende het voornemen van de geene, die daar toe strekken, waarom wy, en alle goede Menschen, hem moeten bidden zonder ophouden.

De

De zaak dan dus ver gekomen zynde, dat het noodig is de Waereld uit den dut te helpen, om in geen kwaad en ongegrond agterdenken te vallen, hebben wy, bewoogen door onzen gewoonen yver, door deezen de Franſchen wel willen te kennen geven, dat wy, uit kragt van het verklaar, afgekondigd op last van den voorſz. Prince van Bearne, op den Oorlog tusſchen ons en hem, niet mogen nog willen toelaten de geheele inbreeking van den Vrede, dien wy zo veele Jaaren met de Kroon van Vrankryk onderhouden hebben: want alzo hy door onzen Allerheiligſten Vader, den Paus, niet voor Koning van 't zelve Ryk verklaard is, en hy om deeze, en andere wigtige en treflyke reedenen, ook geen wettig Koning kan zyn, en gevolglyk den voorſz. Vrede niet wettig kan breeken, willen wy vast gelooven, dat de Katholyken van Vrankryk, zo wel die in 't Verbond blyven, als die daar uit geweeken zyn, en alle andere, ziende, gelyk wy zien, den Godtsdienst voor hunne Poorten verlooren gaan, niet zullen willen nalaten de mogelyke middelen daar tegen te gebruiken, volgens de grote en zonderlinge verpligting, die zy daar toe hebben.

De Koning van Spanje bekend den Koning Hendrik den IV niet voor Koning van Vrankryk.

Van onzen kant verklaren wy, dat onze meening en wil is te blyven een Vriend en Bondgenoot van de Katholyke in Vrankryk, nog vereenigd zynde tot handhaving des Godtsdiensts, om die met alle middelen, die ons Godt geven zal, te helpen en by te ſtaan, biedende aan 't zelve ook te doen aan de geene, die zig van het voorſz. Verbond hebben geſcheiden, met alle anderen, 't zy Steden, Gemeentens of byzondere Perzonen, die binnen twe Maanden na de afkondiging van deeze zig zullen komen verklaren, en, door vaste en goede verzeekering, waerdig genoeg, om uit kragt derzelver ontfangen en aanvaerd te werden, zig doen kennen geene vyanden van den Roomſchen Godtsdienst, nog ons, te zyn:

De Koning van Spanje verklaard een Vriend van de Bondgenoten in Vrankryk te blyven.

Beveelende wel uitdruklyk aan alle onze Onderdanen,

nen, van wat staat of rang die zyn, dezelve geenzins te hinderen of beschadigen, nog tegen hen iet vyandlyks voor te wenden; maar ten aanzien van den voorsz. Prince van Bearne, en de Franschen, die zig aan de andere zyde zullen voegen, willen en verstaan wy, dat zy zullen werden gehouden en verklaard voor openbare Vyanden, en daarom te Water en te Land, zonder onderscheid, vyandlyk behandeld: daar toe wy gelasd hebben, en gelasten mits deezen, dat de uitroeping daar van in alle gewoone plaatzen geschiede, op dat onze opregte en eenvoudige meening alom bekend mag zyn, en de gansche Waereld ontdekke, dat wy geen Insteller van deezen Oorlog zyn; maar alleen zoeken Godts eer, de handhaving des Katholyken, Apostolyken, Roomschen Godtsdiensts, de rust der H. Kerk, en Vrede van alle goede Menschen. Gegeven in onze Stad Brussel, onder ons Contra zegel, den 7den van Lentemaand, des Jaars 1595. Onder stond, *By den Koning en zynen Raad:* en lager stond,

Vereycken.

Ernestus Brieven nopens de Franschen en den Oorlog, van den 13 February.

Voor de afkondiging van dit verklaar waren 'er, uit naam van Ernestus, Brieven gezonden aan de Provintiën, gedagteekend den 13den van Sprokkelmaand, hoewel die eerst na zynen dood afgekondigd werden, waarschuwende de Onderdanen zig te wagten voor de invallen, plunderingen, schaden en overvallen, die de Prins van Bearne, zig gedragende als Koning van Vrankryk, toen reeds begonnen had, gevende de Onderdanen ook magt, om op te vallen, krenken en aantasten, elk in zyn regts-gebied, hunne Perzonen, goederen, schulden, enz. Daar by waren ook andere Brieven, inhoudende den last, hoe men zou handelen met de Franschen, die aan de zyde van het Katholyk, Apostolisch, Roomsch Verbond, en tegen partye van den voorsz Prince van Bearne en zyne aanhangers, waren, of anders ook, die daar van in de Nederlanden mogten gewoond bebben, lastende te onderzoeken, of die te ver-

vertrouwen waren: die dagelyks nog uit Vrankryk mogten komen vlugten, begeerende de vryheid van het H. Verbond te genieten, zouden ook in de Landen mogen woonen, mits zig ter onderzoek vertonende voor de Wethouders, en zouden gehouden zyn, door de verzeekering van de Princen, Heeren of Staten van het voorfz. Verbond, te tonen, dat zy de partye van den voorfz. Prince van Bearne niet hielden.

Hier op is 'er van beide zyden op de Frontieren alle vyandfchap getoond, de Franfchen in Artois en Henegouwe veele Dorpen, Heeren huizen, en Kloosters afloopende en verbrandende, ook de voor-Steden van Valenchyn en andere, en kwamen tot voor Bergen in Henegouwe: desgelyks deden ook de Spaanfche en Walfche in Vrankryk.

De Hertog van Bouillion en Graaf Philips van Nasfau hadden in Lutzenburg eenige Steden en plaatzen ingenomen, als Ivoys, Montmedi, Virton, la Frette, en andere: ook was Graaf Philips, in Louwmaand, van Mansvelds Volk met vier Benden Paerden ontmoet, en met eene hinderlaag bezet; maar hy ontkwam het, gekwetst zynde, met verlies van omtrend zestig Paerden, en twe Kapiteinen gevangen, vermits de Hertog van Bouillion, door 't hoog water, niet by hem kon komen; maar na twe dagen ontmoette Bouillion weder wel elf Kornetten Paerden van zyne Vyanden, die hy floeg, zo dat 'er veele dood bleven, en veele gevangen werden, daar onder Mansvelds Luitenant was. Zederd misten hun verfcheide aanflagen, als op Diettenhoven; daar na werd 'er weinig uitgeregt, om dat Bouillion's volk elders gebruikt werd: en het derven van dit volk onder Graaf Philips heeft de vereenigde Landen veele aanflagen doen nalaten.

Bouillion en Philips van Nasfau's uitvoeringen in Lutzenburg, in January, 1591.

Graaf Philips gekwetst.

Een deel van de Ruiters, die onder den Ridder Vere Graaf Philips van Nasfau geleid hadden, zonder goede Wagt by Soest in Westphalen leggende, zyn, den 4den van Grasmaand, van hunne vyanden overvallen, en verloren wel honderd zesendertig

Paer

Paerden, en waren de Kompagniën van Balen, Sidney, Vere, Parker, Ousten en Hohenlo.

De Hertog van Loreynen verdraagd met den Koning.

De Hertog van Loreynen met den Koning van Vrankryk overkomen zynde, elkanderen wedergevende het geene zy onderling afgenomen hadden, heeft zyn Krygsvolk in 's Konings dienst besteld, die, onder het beleid van den Baron van Asſonville, de Heeren van Tremblecourt, en S^t^. George, sterk wel agt of negenduizend te Voet, en dertienhonderd te Paerd, gevallen zyn in 't Graafschap van Bourgogniën, den Koning van Spanje toebehorende, en hebben, omtrend Vasten-Avond, beleegerd en ingenomen Jonville, Luxoul, Vesoul, Beaume, tusschen Besançon en Montbeliaert, de weg naar Duitschland, met meer andere plaatzen en Kasteelen, veele Dorpen plunderende: zy lieten ook de Stad Besançon opeischen, die zig onpartydig hield: desgelyks Gray, daar zig de Gouverneur, de Graaf van Chamnistre, onthield, die, met den Grave van Morinel en 't Hof van Dola, ten laatsten begonnen volk te vergaderen, omtrend vierduizend te Voet en vyfhonderd te Paerd met grote moeite by een brengende, zynde een Land, dat in 100 Jaaren geenen Kryg gevoerd had: waarom in 't eerst aan verscheide plaatzen, dat nieuw Krygsvolk en Boeren in Wapenen gevonden zynde, veele geslagen werden. Zy zonden in Savoyen en aan de Spanjaarden om bystand, daar zy nog weinig hoop van kreegen: en alzo zy van oude tyden altyd onder de bescherming van de Zwitschers gestaan hebben, zonden zy ook aan hun, welke nog verstoord antwoordden, waarom zy van zulke Bondgenoten hulp verzogten, die zy, over eenige Jaaren uit Vrankryk t' huis keerende, afgedankt zynde met hunne betaling, met geheele Vaandelen elendig en jammerlyk hadden laten doodslaan en ombrengen, welker onnoozel bloed zonder twyffel wraak riep, en wier dood nog dagelyks van de Weduwen en Weezen beklaagd werden: 't welk ook was gebeurd, in Louwmaand, des

De Franschen vallen in 't Graafschap van Bourgognien, en nemen veele Steden, in Maert.

Jaars

Jaars 1588, in den aftogt der Zwitschers, die in Vrankryk de Navarrische gediend hadden, en werden door de Lotteringsche en die van Guyze wreed gehandeld, en ook op andere tyden.

Hier door waren de Franschen in vaster hoop om het Graafschap van Bourgogniën onder hunne Kroon te brengen; maar de Konnestabel van Kastiliën, Gouverneur van Milanen, kwam daar met veel Spaansch Krygsvolk, en won weder veele plaatzen, daar tegen zig de Franschen weder stelden, waar van de tyd den uitkomst zal leeren.

Charles de Heraugier, Gouverneur van Breda, is, om de aanslagen in Lutzenburg en 't Land van Namen te vorderen, in 't laatste van Louwmaand, met twaalf Vaandelen Voetvolk en veertien Kornetten Paerden uit Breda getrokken naar de Stad Hoey, geleegen in 't Land van Luik, op de Maas, tusschen Luik en Namen, eene bekwame Stad, met eene schoone Brug over de Maas, en Kasteel, eene woonstede van de Princen en Bisschoppen van Luik: en alzo dit Kasteel weinig Guarnizoen in had, zyn 'er omtrend vierentwintig of dertig Mannen besteld geweest, die in een arm gehuurd huisje zig verborgen, geleegen regt onder 't Kasteel, dat zeer hoog op eene Klip legd, daar regt boven dit huisje, in 't hoogste van het Kasteel, een oud venster stond. Van beneden uit dit huisje wisten by nagt deeze dertig Mannen eenig fatzoen van koorden en ladders te maken, waar mede zy aan het venster kwamen, dat zy opbraken, en kregen daar de dertig Mannen binnen, die by eenige, die de geleegenheid des Kasteels kenden, besteld werden, daar zy de voornaamste van 't Kasteel, als zy 's morgens vroeg ter Misse luiden, meenende uit hunne Logementen ter Kerke te gaan, in 't donker by den hals namen, die zy dwongen en bonden, en in een gat, den eenen voor den anderen na, wierpen; en alzo zy ten laatsten nogtans ontdekt werden, door het roepen van eene Vrouw, overweldigden zy het Kasteel en de

Hoey, in 't Land van Luik, door Heraugier's volk genomen, den 8 February, 1595.

Poort, en eischten de Stad op, die, in Wapenen komende, en zig meenende te weeren, Heraugier met zyn Volk zagen marcheeren: waarom zy verdrag maakten, en lieten hem in, den 8sten van Sprokkelmaand, met drie Vaandelen en twe Kornetten Paerden.

Heraugier bezette de Stad en 't Kasteel, en begon die van allen nooddruft te voorzien, en het naaste vyands Land rondom op schatting te stellen, zynde eene zeer bekwame plaats tot hunnen beleedigenden Oorlog, strekkende tot een weg over de Maas en op 't Land van Namen en Braband, hegtende byna Lutzenburg aan hunne palen, daar zy reeds met den Hertog van Bouillion en Grave Philips van Nassau grote verovering meenden te doen: want deeze onderneming eigentlyk aangelegd was, om daar te trekken de Italianen, welke toen gemuitineerd waren, en op het toezeggen, dat de Hertog van Bouillion daar zou doen zakken duizend Fransche Paerden en veel Voetvolk, en dus daar den stoel des Oorlogs maken; maar de Italianen op den zelven tyd hoop van betaling, en de Stad Thienen tot onderpand, bekomen hebbende, en de Hertog van Bouillion door andere zaken belet zynde, kwam niemand namaals daar, en de Afgevaerdigden, Jan Baptista en Kapitein Mario, die wegens de Italianen dat gehandeld hadden, werden daar over verlaten en vyand verklaard, en dus werd dat een verloore aanslag.

Italiaansche Ryksgoederen afgezet door Heraugier's paerdevolk, in February.

Dog Heraugier's Paerdevolk heeft omtrend Montmedi op deezen tyd zeven Karren, met kostlyke Italiaansche Waaren geladen, naar Antwerpen gaande, met allerhande goude en zyde Lakenen en zyde Kousfen, aangetast, genomen en gebuid, wel driehonderd duizend guldens waerdig; maar als een deel van hen van de Guarnizoenen van Breda en Bergen in Braband meenden naar huis te ryden, zyn zy omtrend Tongeren ontmoet van eenige Benden van Ordonnantien van hunne vyanden, beleid by den

Over-

Overften Scheets, Heer van Grobbendonck, die daar omtrend ook tien Vaandelen Voetvolk had: zy hier van verwittigd zynde, hebben zig in drie hoopen verdeeld om te ontrennen; maar de derde hoop werd aangetast, en vermits zy te veel met den buid geladen waren, werden zy geflagen, zo dat 'er wel zestig of zeventig zo gedood als gevangen werden; daar onder twe Luitenants waren.

Dit innemen van Hoey, toekomende den Bisfchop van Luik, die nu met de vereenigde Landen in onzydigheid ftond, werd ontfchuldigd, dat men maar begeerde de plaats te ontleenen, voor een vertrek, met voordeel van de Inwooners, zonder misdoen, en als de Oorlog geeindigd zou zyn, zouden zy het hem alles weder leveren: zy leden wel 't zelve van Berk en Bonna, mede den Bisfchop toebehoorende, die de Spaanfche behielden, enz.

Maar de Bisfchop zond aan de Staten der Landen, zig beklagende over geweld en breken van onzydigheid, eischte zyne Stad weder, gebruikte daar toe alle zyne vrienden, aanbiedende goede voorflagen; maar vermits hy nog weinig gehoor kreeg, heeft hy hulp van den Aards-Hertog Erneftus verzogt, die terftond Krygsvolk derwaards zond, om het Land van Namen en Braband van hunne loopen te bevryden, met last, om den Bisfchop te helpen, welke, niet tegenftaande zy van Erneftus dood hoorden, nogtans Hoey belegerd hebben, om dat zy wel merkten, dat het kwalyk kon ontzet werden, daar zig Heraugier zelfs met de Kapiteinen Ballifort en de Vos, met meer andere, binnen lieten fluiten, niet tegenftaande 'er zo grote overvloed van de opperwateren alom over de Landen was, door de meenigvuldige fneeuw, die gevallen, en daar op fchielyk regen gekomen was, zo dat byna alle Rivieren overliepen, en geen hoop van ontzet zig vertoonde, ja dat ook de Rhyn van boven Keulen af over beide zyne zyden zo overgeloopen was, als by niemands geheugen gezien is, wel zes voeten hooger

De Bisfchop van Luik beklaagd zig over het innemen van Hoey.

Des Rhyns en andere Wateren overloopen, in February en Maert.

ger dan ooit te vooren, zo dat alle bygelege plaatsen en Dorpen onder Water, ja veele weggevoerd werden: veele duizenden Beesten en veele Menschen verdronken. In Gelderland en Holland was het gansche Eiland van Boemel en andere, de gansche Betuwe en Thieler-waerd, en het gansche Land rondom Utrecht en Amersfoort, tot de Poorten toe, en de Voorsteden van Vyanen, onder Water: men reekende wel drieduizend Menschen verdronken te zyn, 't welk eene grote straf van Godt over veele Menschen was: daar zyn ook veele Schanssen en Bolwerken verdronken, en eensdeels weggespoeld, zo dat het Krygsvolk alom werk had om de Landen voor inval te bewaren, en de sterkten te herstellen, tot grote kosten der Landen.

Hoey werd door de Spaansche weder genomen, den 20 Maert.

Hier door Fuentes, la Motte, Barlamondt en andere Krygs-Oversten de bekommering van der Staten volk merkende, door dien het Water alle doortogten en ontzet gestopt had, hebben zy Hoey over de eene zyde der Maas belegerd, en des Bisschops volk alom over de andere zyde vergaderd, en hebben 't dus, omtrend den 13den van Lentemaand, overweldigd, etlyke van 't Guarnizoen dood geslagen en gevangen, de rest vlugtende op 't Kasteel, dat zy met twe stukken Geschut beschooten: en alle de Koolgravers des Lands van Luik vergaderd zynde, hebben zy 't begonnen te ondermeinen, waar door, de Staten ziende, dat daar Italianen nog Franschen kwamen, en over zulks hun ongeleegen was daar eene plaats tot zo grote kosten te ontzetten en houden, ten laatsten dat Kasteel aan den Heere van la Motte met verdrag is overgegeven, uittrekkende met geweer, Bagge en Baggagie, omtrend den 20sten van Lentemaand: in 't uittrekken wilden de Spanjaards die alle vermoorden als straatschenders; maar la Motte deed hun, door Grobbendonck, goed geleide doen. Heraugier verloor daar door by eenige, die van 't geheim niet veel wisten, en zig wys maakten, dat het eene onwinlyke plaats was, veel crediet,

be-

beschuldigd zynde van het te ligt overgegeven te hebben, de Bres nog niet stormbaar zynde, hebbende ook twe of drie vertrekken binnen; maar andere, de zaak wetende, oordeelden het tegendeel, en dat hy wys deed: en dus is die aanslag voor de vereenigde Landen mislukt.

Eenige van de Staten vonden zig ook te onvreden over Heraugier, die geschreeven had, dat het Kasteel sterk genoeg tegen 't geweld van 't Geschut was; maar de byzondere brieven, aan de voornaamste gezonden, hielden heel anders in, te weten, dat hy 't met de beste geleegenheid overgeven zou, daarom ook geene moeite tot ontzet gedaan werd, zo dat veele daar in zeer bedrogen waren.

De Spaansche hebben het Kasteel bezet met drie Vaandelen Krygsvolk, en het Leger bleef daar omtrend nog leggen, wagtende geld van den Bisschop, dat niet gereed was, en 't scheen, dat zy, geld hebbende, Breda zouden komen beleggen; maar die Stad werd door Prince Maurits wel voorzien van allen nooddruft, en wel met dertig Vaandelen Krygsvolk bezet.

De Aards-Hertog Ernestus was in den Winter ziek geworden, en zwaarmoedigheid heeft de ziekte vermeerderd: de oorzaak was, zo men agtte, dat zyn Huwlyk met de Infante van Spanje, en andere aanslagen, alom ongelukkig afliepen, ook zyns huis Oorlog tegen den Turk, desgelyks ook de Nederlandsche Land-zaken: hy zag zig ook, nevens zyne Vyanden, van het Landvolk, ja van de Spanjaarden veragt, en, zo het scheen, misleid, en 't ging hem ter harte, dat hy verdagt was van Michiel Renichon en Piere du Four aangezet te hebben, om den Prince Maurits te dooden, dat tegen zyn gemoed en aard beleid was, naar het zeggen van die zynen natuur wel kenden, en dat zulks werd gehouden voor een bedrog en besteeding van Spaansche dienaars, die mogelyk iemand zynen perzonagie hebben doen spelen, om de arme slegte Menschen tot zulke daad

te overreeden: ook verdroot hem, dat hy de Landen naar zynen zin tot geenen Vrede kon brengen, en dat hy in eenige Maanden geene Brieven van den Koning had gekregen, onder wiens Raad hy veele wedersprekers had. Deeze dingen zyne krankheid vermeerderende, heeft hem de dood genoeg schielyk overvallen, met veel bloeden uit de neus, dat hem overviel, en hy is gestorven 's nagts tusschen den 20sten en 21sten van Sprokkelmaand.

De Aards-Hertog Ernestus sterft te Brussel, den 21 Februari, 1595.

Staat en gesteldheid van Ernestus.

Voor zyn sterven begeerde hy, dat de Graaf van Fuentes zou Gouverneur en Krygs-Overste zyn, regeerende met goedvinden des Raads, tot dat 'er andere orde van den Koning kwam. Hy is te Brussel gestorven in 't 42ste Jaar van zynen ouderdom, en was een zwaarmoedig, statelyk en goedhartig Man, dien men zeer zelden zag lagchen, een Vorst, vreedzaam zagtzinnig en beleefd, den Roomsch Katholyken Godtsdienst zeer toegedaan, en tot den dienst des Konings van Spanje zeer geneegen: hy liet veele schulden, ja zelfs zyn huisgezin, onbetaald.

Ernestus werd 5 Jaaren daar na eerst begraven, in 't Jaar 1600, op bevel van zynen broeder Albertus, te Brussel, in de Kerk van St. Gudula, in 't graf van Jan den IIden, Hertog van Braband, die lang te vooren, in 't Jaar 1312 gestorven en daar begraven was: terwyl de Aards-Hertog Ernestus nog krank was, deden eenige Heeren van den Lande, als de Hertog van Aarschot en andere, schryven aan Reynutius, den nieuwen Hertog van Parma, om in Nederland te komen, op dat, zo Ernestus kwam te sterven, het Land niet zonder Gouverneur zou zyn, en dat op hoop van beter Gouvernement onder hem te vinden; maar hy is niet bewogen geweest.

De Aards-Hertog Ferdinandus van Oostenryk gestorven, den 24 January.

Te vooren is ook gestorven Ferdinandus van Oostenryk, des Keizers Oom, en Keizer Ferdinandus Zoon, een vredelievend Vorst, die, by eene Dogter van Welsestre, naliet den Marquies van Burgou, en den Kardinaal van Oostenryk: deeze zyne Kinderen

ren mogten zyne Vorstlyke goederen niet erven, om dat hy, tegen des Ryks wetten, zig verhuwlykt had aan te lagen ſtaat, en moeſten daarom zig laten vergenoegen met 't geene de Keizer hun beliefde te vergunnen, makende den jongſten Zoon, Karel, Marquies van Burgou, den anderen Kardinaal, enz. Maar hy trouwde ten tweedemaal de Dogter van zyne Zuster Leonora, welke getrouwd was met Willem, Hertog van Mantua, by welke hy drie Dogteren heeft gewonnen, daar van nog een in leven, en nu de Huisvrouw des Keizers Matthias is.

Erneſtus dood heeft geene verandering, gelyk wel waarſchynlyk was, in Nederland gemaakt, vermits de grote hoop en het wagten op 't goed beſluit des Konings, op de gezonde raden over de bevrediging, alles in ſtilte gehouden heeft, daar toe het wedernemen van Hoey zeer vorderde, en alle geduld en hoop verkwikte: daar over is de Hertog van Paſtrana in 't kort te Lutzenburg, en dus te Bruſſel, uit Italiën aangekomen met zynen Zoon, in 't begin van Grasmaand, die men zeide, dat zeer goede beſluiten mede bragten; maar het Gouvernement bleef by Fuentes en Steven Divarra, 't welk by den Koning aan Fuentes werd bevestigd, tot dat Albertus van Ooſtenryk, Erneſtus Broeder, Kardinaal en Vice-Roy in Portugaal, overkomen zou, dien de Koning gelaste voor Gouverneur te zenden.

Te Bruſſel is ook geſtorven, in Bloeimaand, D. Levinus Torentinus, Biſſchop van Antwerpen, een zeer geleerd, degelyk, wys, vredelievend Man, welken vrede hy zo benaerſtigde, dat hy, zynen dood hem voelende overvallen, naar Bruſſel gereisd is, en daar zyne meening in den Raad uitgeſproken hebbende met zyne reedenen, heeft hy zig terſtond daar na tot ſterven begeven. Hy was een zeer ver ziende Man, vyand van de Jezuietſche nieuwigheden, die hy zeide, dat der Landen verderf zouden zyn, en nogtans die een ryklyk Teſtament van etlyke duizend guldens gevende, om te

Torentinus, Biſſchop van Antwerpen, ſterft in May, 1595.

toonen, dat hy hun geen byzonder kwaad hart toedroeg.

Hohenlo trouwd de Dogter van Orange en Buuren, den 7 February, 1595.

In deezen Winter heeft ook Graaf Philips van Hohenlo, Vry-Heer van Langenberg, enz. die nu de Landen wel 23 Jaaren in alle hunne zwaarste nooden gediend had, volbragt het Huwlyk met de oudste Dogter van wyle Willem, Prince van Orange, Maria van Orange en Nassau, geboren van de Gravinne van Buuren, welk Huwlyk lang op handen was geweest; maar vermits 'er geschil was over de Huwlyks goederen, gevorderd door Huwlyksche voorwaarden van haare Moeder, de eenige erve van Maximiliaan van Egmont, Grave van Buuren, is 't dus lang ongeslist aangeloopen: want de Staten te vooren op 't Request van Prince Maurits gelasd hadden, dat hy zou beheerschen de goederen zo in Braband als elders, gekomen van Vaders zyde, en zyne Zuster die van haare Moeders zyde, doende reekening aan de Staten. De bruilofd is op 't Slot te Buuren in Gelderland zeer heerlyk en pragtig gehouden, den 7[den] van Sprokkelmaand, daar grote Adel uit Duitschland en elders verzamelden, daar ook de beste Steden van de vereenigde Provintiën hunne Gemagtigden zonden, tot vereering en gelukwensching, de Generale Staten hen begiftigende met vyftigduizend guldens.

De Keurvorst en Paltsgraaf Frederik trouwde Louyse van Nassau, Dogter van den Prince van Orange, den 12 Juny, 1593.

Byna 2 Jaaren te vooren, den 12[den] van Zomermaand, des Jaars 1593, trouwde ook de Paltsgraaf Frederik, de jonge Keurvorst, te Dillenborgh, eene andere Dogter des wylen Princen van Orange, Louyse van Nassau, de oudste van de Dogters, gewonnen by Charlotte van Bourbon, van des Konings van Vrankryks bloed, welke uit Nederland by Graaf Jan van Nassau, haaren Neef, en de Gravin van Zwartzenburgh, haare Moeje, met haare andere Graven en Heeren, ook by den Heere van St. Aldegonde, te Dillenborgh statig beleid werd tot haaren Oom, Graaf Jan van Nassau, en wegens de vereenigde Landen, naar haar Vaders zaliger verdienste,

en

PHILIPS
Grave van Hohenlo,
Vry-Heer van Langenberg,
Luitenant-generaal over Holland,
Zeeland en Bommelweert.

UNIV. OF MICH.

GEORGIUS ERERARD,
Grave van Solms,
Vry-Heer van Mintzenberg.
Collonel van Zeeland.

en waerde van zulken Vorst, heerlyk vereerd en beschonken: te weten, die van Holland vereerden haar met twintigduizend Guldens in geld, en nog wel duizend Guldens 's Jaars aan Renten: die van Zeeland ook twintigduizend Guldens in geld: deeze heeft hem zederd kinderen gebaard.

In deezen Winter heeft de Hertog van Bouillion, Viconte de Turenne, ook te Esdan getrouwd, den 6den van Sprokkelmaand, eene andere Dogter des Princen van Orange, Vrouwe Elizabeth van Nassau, mede by die van Bourbon gewonnen, die de vereenigde Landen ook met vyftigduizend Guldens vereerden: zo dat van agt Dogters des Princen tegenwoordig nog vier ongehuwd zyn, met nog drie wettige Zoonen, te weten, Philips, Prince van Orange, die nog in Spanje bewaard werd, Prince Maurits, en Hendrik Frederik, zo dat 't huis van Nassau tot Dillenborgh door twe Broederen, Willem en Jan, zeer vermeenigvuldigd is, niet tegenstaande de drie Broeders, Lodewyk, Adolf en Hendrik van Nassau, in deezen Oorlog verslagen, zonder erve en ongehuwd gestorven zyn; zo dat dit Nassausche geslagt tegenwoordig een zeer groot, en in Krygszaken het vermaardste van Christenryk is, vermits zy hun bloed gestort hebben, eerst Reene van Nassau, en Chalon, Princen van Orange, in dienst van Keizer Karolus den Vden, voor St. Desir, daar na Willem, Prince, met zyne drie Broederen, tegen zo magtigen Koning en Vorst: hebbende boven dien op dit pas nog wel tien meer als Mannen in handeling van den zelven huize, en nog veele jonge aankomelingen, die nog dagelyks hun bloed wagen voor de Nederlandsche Vryheden, behalven nog de Zusters kinderen, Mannen, Zwagers, en haare kinderen.

De Hertog van Bouillion trouwd ook eene andere Dogter des Princen van Orange, 1595.

Grootheid en vermaardheid des geslagts van Nassau.

Den 14den van Lentemaand is ook te Delf in Holland getrouwd, met heerlyk en openbaar Feest, de Graaf Georgh Everart, Grave van Solms, en Vry-Heer van Muntsenbergh, die nu de Landen lang

Graaf Everart van Solms trouwd Sabina van Egmont, 1596.

lang gediend had, en was Kollonel in Zeeland, en Gouverneur te Hulst in Vlaanderen: hy trouwde Sabina van Egmont, het negende kind van Lamorael, Grave van Egmont, en Sabina, des Palts-Graven Dogter. Dit Feest was heerlyk, openhartig, en mede vergezelschapt en vereerd wegens de vereenigde Landen, als door die van Holland met twee goude Koppen, en een Carcant en Water-vat, met een Bekken, waerdig twaalfduizend agthonderd Guldens; die van Zeeland met andere dingen, waerdig zesduizend guldens, verder Utrecht en andere Provintiën naar hunnen rang.

Daar is ook, in 't laatste van Zomermaand, in Holland aangekomen Lamorael d' Egmont, die nu genoemd werd Graaf van Egmondt, die met zynen Broeder, Karel, te zamen van den Koning beide Graven genoemd werden, die, niet tegenstaande den dienst, die de Broeder Philips in Vrankryk gedaan had, die in den slag van Gyvry verslagen was, niet konden by den Koning in 't bezit van hunne Vaderlyke goederen komen: waarom deeze Lamorael, kwalyk te vreden zynde, zig in dienst van den Koning van Vrankryk begeven heeft: zyn Broeder, Karel, trouwde de Dogter van den Heere van Aubigni.

Verandering op het geld in de vereenigde Landen, te vergeefs, den 15 September.

Wy hebben te vooren in 't twaalfde Boek eene Tafel gesteld, begrypende de verhooging der Munt in de Nederlanden in 100 Jaaren, ook vertoond, hoe, in de Jaaren 1585 en 1586, zommige Munten wat verhoogd werden, om vergelyking te doen maaken, die noodig was: nu waren weder allerhande Munten onder de vereenigde Landen gerezen, door nood, armoede en der Menschen gierigheid, als de Angelot en goude Reaal vyf of zes stuivers hooger, de Kroon twe of drie stuivers, andere naar gelykheid: om het zelve weder op den ouden voet van 't Jaar 1586 te brengen, toen de voorgaande toelatingen onder beide de Gouvernementen afgekondigd werden, hebben de vereenigde Landen aller-

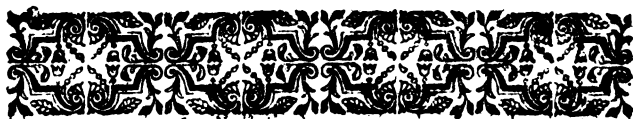
lerhande geld afgezet, den 15^{den} van Herfstmaand: en om der Onderdanen schaden verdraaglyker te maken, hebben zy de verlaging in drie reizen verdeeld; als eerst een weinig lager, en dus gangbaar te zyn tot den 10^{den} van Slagtmaand, en dan, van waerde weder verminderd, gang te hebben tot den 10^{den} van Louwmaand, des Jaars 1595, en toen verder niet hooger te mogen werden uitgegeven, dan naar toelating van het Jaar 1586: als de Angelet tot vyf guldens en anderhalve stuiver, den gouden Reaal tot vyf guldens twe stuivers, de Fransche en Nederlandsche Kroonen tot drie guldens eenen stuiver, den Spaanschen Pistool tot drie guldens, den Philippus Daalder tot twe guldens elf stuivers, en andere naar gelykheid.

Als nu dit alom in de vereenigde Landen afgekondigd was, en veel gevolgd, hebben die van Middelburg in Zeeland, om reedenen by hen voorgegeven en bygebragt, deeze verandering niet willen nakomen, waar door twist rees, zo dat daar over Prins Maurits van de Staten verzogt werd hen tot de verandering en gelykvormigheid te brengen, besloten zynde, zo die van Middelburg weigerden, hunne perzonen en goederen alom in de andere Landen te arresteeren en bekommeren, volgens de Artykulen van de Unie, waar door zy tot verwilliging gebragt werden; maar het is nooit alom volkomen nagevolgd gewerden.

De Staten Generaal hadden, tot vordering van hunne voorzegde verandering, doen vangen eenen vermaarden Munt-meester van Kuylenburg, in 't Vorstendom van Gelder, Craye-vanger genoemd, welken zy in 's Gravenhage deden brengen, beschuldigd zynde van 't voorsz. goed voornemen der Staten te zeer tegen te zyn; maar alzo de andere Provintiën in 't byzonder met hunne Munt-meesters verdroegen; heeft men den voorsz. Munt-meester van Kuylenburg ook weder ontslagen en vry gesteld.

Einde van 't zeventiende Boek.

NE-

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD

VAN HET

AGTTIENDE BOEK.

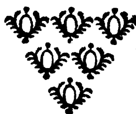
*E grote Turk sterfd: Christenryk wa-
„ pend zig tegen den Zoon. De Ko-
„ ning van Polen wint eenen Zoon.
„ Geschiedenis in Transilvaniën. Ka-
„ rel van Mansveld trekt in Hunga-
„ ryen. De beroerten in Kleef en Emderland wer-
„ den verhaald. De vereenigde Landen zenden
„ scheepen Noordwaards, om eenen weg naar
„ China te zoeken. De Duinkerkers vrybuiten
„ sterk. De Koning van Vrankryk zoekt zyne On-
„ derdanen eenigzins te bevredigen. Verdugo werd
„ van Ferte gedreven en sterfd. De Franschen
„ nemen Han in. Fuentes neemd Chastelet, slaat
„ Villars, en wint Dourlens, daar La Motte ge-
„ schooten werd. Een gesprek van Vrede werd by*

„ *de*

„ *de Spaansche opgeschooven: Taxis met anderer*
„ *gevoelen werden daar over verhaald. Prins*
„ *Maurits trekt met 't Leger voor Grol, daar*
„ *hem Montdragon volgd. Graaf Philips van Nas-*
„ *sau bespringd Montdragons Leger, daar hy,*
„ *met Solms, dood blyfd. Kameryk werd door*
„ *Fuentes belegerd en gewonnen: ook het Kasteel.*
„ *Heraugiere komd binnen Lier; maar werd daar*
„ *weder uitgeslagen. Veele Krygs-Oversten ster-*
„ *ven. De Vorstlyke Kardinaal, Albertus van*
„ *Oostenryk, komd voor Gouverneur naar Neder-*
„ *land, en brengd mede den Prince van Orange;*
„ *in Italiën trekkende, zoekt hy daar 's Konings*
„ *dienst te vorderen; maar de Stad Marsilien,*
„ *die hy meende Spaansch te maken, werd door*
„ *den Kapitein Libertas weder onder de Kroon*
„ *van Vrankryk gebragt. De Vorstlyke Kardi-*
„ *naal is te Lutzenburg gekomen den* 29sten *van*
„ *Louwmaand, des Jaars* 1596*: brengd mede*
„ *Plakaten uit Spanje, op der Edelen Wapenen*
„ *en Tytels. De Staten der vereenigde Nederlan-*
„ *den schryven aan den Prince van Orange, hem*
„ *geluk wenschende over zyne verlossing, waar-*
„ *schuwende hem, tegen Krygs-orde, zonder Pas-*
„ *poord niets voor te nemen: daar op hy hun uit*
„ *Lutzenburg antwoord. De Kardinaal komd te*
„ *Brussel, den* 11den *van Sprokkelmaand, en tragt*
„ *La Fere, 't welk door de Franschen belegerd*
„ *is, ontzet te doen; maar hy trekt op Kales,*
„ *'t welk hy kloek wint, dus ook Ardres, 't welk*
„ *de Koning van Vrankryk, Prins Maurits, en*
„ *de Engelsche te laat zogten te helpen. De Ko-*
„ *ning van Vrankryk vereenigd met zig den Her-*
„ *tog van Mayenne, en krygd La Fere. Eene*
„ *Engelsche Vloot, onder Draak en Haukens,*
„ *zeilen naar Indiën op verscheide aanslagen, zon-*
„ *der geluk, daar zy beide sterven. De Koningin*
„ *van Engeland zend, onder den Grave van Es-*
„ *sex en den Admiraal, weder eene Vloot naar*
„ *Span-*

„ *Spanje, daar de vereenigde Nederlanden eene*
„ *Vloot mede zenden, onder den Admiraal van*
„ *Warmont, die te zamen de Spaansche, Oorlog-*
„ *sche en Indische Vloot vernielen, en de Stad Ka-*
„ *les in Andalusia innemen en verbranden, en*
„ *missen de Indische Vloot met het Zilver te nemen.*
„ *Oostende werd gedreigd en met voorraad voor-*
„ *zien. Des Vorstlyken Kardinaals verzoek by den*
„ *Keizer tegen de vereenigde Landen, Kleef, Aken,*
„ *enz. werd ontdekt, en by belegerd Hulst, dat*
„ *met groot verlies van hem werd gedwongen. Daar*
„ *werd een Verbond tusschen Vrankryk en Enge-*
„ *land gemaakt, desgelyks met Vrankryk en de*
„ *vereenigde Landen. De nieuwe Koning van De-*
„ *nemarken werd gekroond. De Koningin van En-*
„ *geland vorderd geld van de vereenigde Landen,*
„ *welke dat beleefd weigeren, daar over zy Gezan-*
„ *ten naar Engeland zenden. Biron bespringd*
„ *Artois, daar Varrabon gevangen werd, en Ar-*
„ *tois en Henegouwen werd afgeloopen. De Turk*
„ *heeft overwinning tegen de Christenen. Des Ko-*
„ *nings van Spanje's aanslagen, schaden en ver-*
„ *liezen werden verhaald, daarom neemd hy zyne*
„ *Hofsche Rentmeesters, door een heimelyk besluit,*
„ *alle verpandingen en assignatien af; maar ten*
„ *laatsten, na een Jaar, vermits zy hem nog aan*
„ *eene partye van agt Millioenen geld hielpen, is*
„ *de Koning weder met hen overkomen. Een Schot,*
„ *Wynies genoemd, had eenen aanslag op Kamp-*
„ *veere, daar over hy onthalsd werd.*

Dit alles geschiedde in 2 Jaaren, de Graaf van Fuentes, de Vorstlyke Kardinaal Albertus, Prins Maurits en Graaf Willem van Nassau regeerende, in de Jaaren 1595 en 1596.

NE-

NEDERLANDSCHE

HISTORIE.

AGTTIENDE BOEK.

N deezen Winter, den 12den van Louwmaand, is gestorven Amurathes de grote Turk, de XIVde van 't Otthomans geslagt, 48 Jaaren oud zynde, een Prins, die de ergste van zyn geslagt niet was, zynde zeer tot wellusten geneegen. Zyn oudste Zoon, Machometh de IIIde, nu oud omtrend 30 Jaaren, volgde hem op, die alle zyne Broeders, wel zeventien, zo men zeide, naar hun gebruik, deed voortbrengen, en met vriendlyk afscheid hun toonde, dat de nood van Otthomans Ryks welstand en de vrede vereischten, dat zy moesten sterven, en hunner Vaders begravenis vereeren, en dat zou hun in 't Paradys vergolden werden: en dus werden zy, met grote Ceremonien, met pezen van Bogen, verworgd: ook eenige van de Moeders werden verdronken, die getragt en uitgevonden hadden haare Zoonen te versteken, liet twe Vrouwen zwanger gaande, dog die baarden beide Dogters, die met nog andere zevenentwintig Dogters in leven bleven. Deeze toonde zig reeds streng, krygagtig en bloedgierig, hoewel de wellust en glorie des Ryks hem ander werk schynen te geven, dan grote invallen voor te nemen, daar tegen 't Ryk en de Christenheid zig slap wapend. In 't laatste van Bloeimaand, deezes Jaars 1595, is den Koning

Des Turks Amurathes dood en Machometh in zyne plaats, den 18 January, 1595.

Machometh laat zyne 17 Broeders ombrengen.

Si-

Sigismond van Polen een Zoon geboren van de Dogter des Aards-Hertogs, Karel van Oostenryk, Ladislaus genoemd.

Vayvoden van Sevenberge, Moldavien en Walachien vallen den Turk af.

De Transilvaan, of Prins van Sevenbergen, Sigismond Battor, zogt, met Christenryks hulp, 't Turksche juk of te werpen, tot wien zig ook voegden Aaron de Vayvoda, of Wayda van Moldavia, met den Wallagischen Wayda, Michal en andere, die nu lang onder den Turk hadden gezeten, die, om dat zy zig meermalen van hunne misgunners aan 't Turksche Hof beschuldigd en beklaagd vonden, en door giften en beloften van meer schatting dikwils uit hunne Heerschappyen verstooten werden, zyn deeze den Turk ook afgevallen, en hebben de Tartaren, die in den Winter van des Turks dienst naar huis trokken, geslagen, desgelyks veele Turken op verscheide tyden, en namen veele Steden in, die met Turken bezet waren, op en over de Donaw gelegen: de voorsz. Sigismond Battor, Wayda van Sevenbergen of Transilvanien, broeders Zoon van Stephanus Battor, Koning van Polen, een jong Heer, van omtrend 22 Jaaren, aangezet door des voorsz. Vayvoda of Wyda, zyne Buuren, en bewerkt door 't huis van Oostenryk en den Keizer, en ook van den Paus, heeft mede, door 't benaerstigen van Pater Alphonso Cariglia, Jezuiet, gezogt af te vallen van de Verbintenissen van zyne Voorzaten met den Turk, en zig te verbinden met den Keizer en Christenen: het daar over voorgevallene agten wy verhalens waerdig, gehaald uit eenen brief, naar Italiën gezonden uit Clausenborgh, anders Coloswar genoemd, den 28sten van Herfstmaand, des Jaars 1594, geschreeven van een groot perzonagie, en geloofwaerdig, dus luidende: de Vorst Sigismond Battor, hebbende eene vergadering van zyne Staten van Sevenbergen vergaderd in Alva Julia, of Weyssenborgh, den 11den van Hooimaand, des Jaars 1595, deed die op 't Kasteel by hem komen, daar by Krygsvolk en zyne Guardia by zig had, zelfs gewapend

Sigismond Battor, Vayvoda van Transilvanien, zoekt Oorlog tegen den Turk.

met

met eenen Vuisthamer in zyne hand, zeide die aan, met gram en toornig gemoed, hoe hy een Christen was, en wilde niet meer den Turk schatting schuldig zyn, maar aanspannen met het huis van Oostenryk, en de Christenen helpen en bystaan met lyf en goed, gelyk hy reeds gezwooren en beloofd had, waarom hy nu verzogt alle, die zulks niet goed vonden, hunne reedenen uit te spreeken.

Waar over de Staten, te zamen spreekende, en ziende zyn gram gelaat, verzogten hun beraad tot 's anderendaags te mogen hebben.

's Anderendaags sprak voor hun allen de Heer Jan Forro, Edelman van aanzien, dat zy alle bereid waren hun goed en bloed op te zetten voor hunnen Prince en Vaderland; maar baden zyne Hoogheid voorzigtig te zyn, in te willen afgaan het Verbond van zyne Voorzaten met den Turk, welk dog hen dus lang in rust en vrede gehouden had: zy zagen geene reedenen, maar mogten wel afzeggen, en zig onthouden van in Verbond te treden met het huis van Oostenryk, zynde nog van de Christenen nog van den Turk hunne bystand verzogt. De Turk was magtig en de Christenen waren week, om hem te helpen, zelfs nu zynde zonder schat en geld, waarom zy 't geene wysheid agtten, of middel zagen, tot zyn voornemen te raden, maar dat men behoorde den Turk zyne gewoone schatting te geven, en vriendschap te houden met de Oostenrykische, zig onpartydig onderhoudende, tot dat hy zag, dat de Oostenrykische zaken beter stonden. Nopens dat hy zeide reeds met de Oostenrykische besloocen en gezwooren te hebben, waren zy bedroefd, geschied te zyn zonder hun weeten, tegen hunne Privilegien en Eed, gedaan in den Jaare 1588, op den Landdag van Maggies, waarom zy zeiden noodig te zyn eene geheele Vergadering van de Staten, naar oud gebruik, om te beraadslagen, wat hem te doen stond, biddende dit antwoord ten besten te duiden, agt-

De Staten van Transilvanien willen zig onpartydig houden.

nemende op den elendigen staat van zyne Onderdanen, enz.

Hier over de Vorst niet te vreden zynde, bescheidde die 's anderendaags weder te komen, daar hy weder zyn voornemen vorderde met dreigementen; zy antwoordden hem twyffelagtig, radende te doen wat voor het gemeene best dienstig was, met toestemming van de Staten: daar op eene gemeene Vergadering te Torda binnen agt dagen besloten werd; maar ondertusschen de Tartar eenen inval op zyne Frontieren doende, zond hy derwaards den Heere Balthazar Battori, zynen Neef, met Krygsvolk.

Intusschen twyffelende, dat zyne Staten en Adel niet zouden toestemmen in zyn onbedagt Verbond met den huize van Oostenryk, en beschaamd zynde, dat hy zyne belofte, aan hun gedaan, niet kon volbrengen, ook vrezende, dat hem eenig leet hier over en om andere misnoegingen mogt aangedaan werden, ontbood by hem, in Alba Julia, zynen Neef, Heer Balthazar Battori, dien hy voorhield, in de tegenwoordigheid van zynen Kançelier, den Heer Wolfgangh Conaciotio, hoe hy zig had misgrepen in zyn ligtvaerdig voornemen, vrezende, dat zyne Onderdanen tegen hem mogten opstaan, op den minsten inval, die de Turk op zyn Land mogt doen, hebbende te veel betrouwd op ydele beloften van zommige: waarom hy nu besloten had naar Italiën te reizen, verlatende zynen staat, nogtans behoudende den Tytel, en hem 't Gouvernement te laten, hebbende reeds daar over de toestemming van veele Edelen; en om eerlyk eenen staat te houden buiten 't land, begeerde hy te mogen genieten zyn Vaderlyk erfgoed en inkomsten, met een jaarlyks Pensioen van twaalfduizend Daalders van 't Land, hen biddende dit op de verzameling van de Staten zyne Onderdanen voor te dragen en te doen goedvinden, mede te zoeken de gestoordheid van den Turk ter neêr te stellen, met giften en den agterstal van de schatting.

Sig. Battor wil zyn Land verlaten, en trekken in Italiën.

Dee-

Deeze Heeren, Balthazar Battori en de Kançelier, zeer verwonderd zynde, hebben hem vermaand zyn stuk wel te bedenken, ook de eer van 't huis van Battori, het welk daar door zou mogen versloken werden; want alzo by hen de Vorsten of Princen gekozen werden, zouden de Staten van het Land van niemand dan van hunnen Prince zelfs willen geregeerd werden, en op overvallenden nood en gevaar zouden zy eenig Hoofd opwerpen mogen naar hunnen zin, die den Turk aangenaam en trouw zou mogen zyn, en dus zou 't Christenryk van Sevenberge's hulp geheel te leur gesteld zyn: hy zou die van Oostenryk wat mogen uitstellen tot den tyd, dat hy allengjes de Gemeente en Adel tot zyn voornemen mogt brengen. Deeze, met nog meer andere reedenen, konden hem niet bewegen, nogtans beloofde hy niet uit den Lande te zullen vertrekken, eer de volgende Artykulen hem van de vergadering te Collofwar zouden toegestaan zyn, en dat hy daar van het besluit wilde wagten op zyn vaderlyk sterk Kasteel van Cowar, daar hy met zyn beste goed en schat henen reed, belastende, voor zyn vertrek, den Kançelier, zyn voornemen den Staten ten besten voor te dragen, te weten, hoe hy, ziende het gevaar van zyne Landen voor den Turk, om zyne onbedagte rebellye, wetende geen ander middel, om des Turks gramschap te verzoeten, zynde zo magtige vyand, om 't Vaderland te verschoonen, dan naar Italiën te vertrekken, daar over hun gevende volkome magt te doen, wat hun goed dagt en voordeelig was tot 's Lands behoudenis; en om te mogen buiten Lande, als eenen Vorst betaamd, te leven, verzogt hy hem te willen vergunnen en onderschryven de volgende beden:

1. Datmen den Turk bidden zou om vergifnis, met behoorlyke onschuld: *Verzoekt 6 Artykulen van zyne Landzaten.*

2. Dat des Lands zaken en Kançelarye nog alle vervaerdigd zouden werden op zynen Naam en onder zyn Zegel.

3. Dat de doorlugtige Heer Balthazar Battori Gouverneur zou zyn, en dat hem gehoorzaamheid, als zynen eigen Perzoon, mogt bewezen werden.

4. Dat alle zyne vaderlyke goederen hem mogten gezonden werden, daar hy dat zou gelasten.

5. Dat, tot onderhoud van zynen staat en Hofgezin, hem jaarlyks mogten toegelegd werden twaalfduizend Daalders.

6. Dat zyne Musicienen en andere Italianen, die in 't Land van Sevenbergen waren, met vrede zouden mogen vertrekken.

Dit verzoek by de Landzaten verstaan zynde, vonden zy zig bezwaard, zeer beklagende, dat zyne Hoogheid had aangegaan zaken van zo groot gewigt, alleen door de slegte en zimpele overreeding van eenen Spaanschen Jezuiet, Pater Alfonso Cariglia, zonder andere te hooren, met het uiterste gevaar van zynen staat: en als hy nu bevlytigen en ontschuldigen zou, dat hy het om beters wil gedaan had, had hy besloten te vertrekken, hen alle in zulke onrust latende.

Als nu op dit voordragen des Kançeliers de Staten zeiden, zy zouden ten naasten dage hem schriftlyk antwoorden, kwam 'er de tyding, dat de Vorst ter Post met zyne schatkamer was vertrokken naar Italiën, dog zou nog eenige dagen vertoeven op zyn Kasteel, op de Frontieren van zyn Vaderlyk goed, Kouwar genoemd, tot dat de Tartaren voorby en de doortogt bevryd zou zyn.

Transsilvanische Staten betuigen van eenen anderen Heer te mogen kiezen, zo de Vorst hen verliet.

Deeze tyding maakte grote verwarring onder de Staten: des de Raadsheeren schielyk beschreeven eene gemeene Vergadering te Colosfwar of Clauzenborgh. De vergaderde Landzaten de zaken verstaan hebbende, zonden naar den Vorst te Kouwar den doorlugtigen Heere, Balthasar Battori, en met hem den Heer Johan Issin, met andere Afgevaerdigde der Ridderschap en Steden, zig zeer over hem beklagende, biddende by hen weder te komen, met betuiging, zo zyne Hoogheid niet wilde wederkeeren

ren in 't Gouvernement als vooren, wilden zy op hunne vrye voeten zyn van eenen anderen Heere te mogen kiezen; met welken nieuwen Vorst hy dan zou mogen handelen door zynen Kançelier over zyne verzogte Artykulen.

Hier over de Vorst gestoord zynde, wilde nogtans geenzins bewilligen in weder te keeren, veele verontschuldigingen bybrengende, als dat zyne wederkomst hem gevaarlyk zou zyn, enz. Nopens het verkiezen van eenen anderen Vorst, zeide hy, dat hy nooit gedagt had, dat zulke betuiging hem te vooren zou komen, en dat hy zulk besluit nimmer vergeten zou, nog zyne Onderdanen geenzins kwydschelden van hunnen Eed, aan hem gedaan, enz. Maar de Heer Balthazar, door veel bidden en vermaningen, van 't Land van Sevenbergen niet te willen verlaten, ter eere van den huize Battori, op dat de Heerschappye daar van tot hunne schande niet viel in handen van andere, enz. verkreeg ten laatsten, op eenige toezeggingen, zyne belofte van niet uit den Lande te trekken, en dus ontbood hy de gemagtigde Gezanten voor hem, beloovende het Gouvernement niet te verlaten, en gaf hun dus hun afscheid, by hem behoudende den Heere Balthazar Battori, met welken hy een Verbond maakte met Sacramentalen Eed, dat zy elkanderen nimmer verlaten zouden, om geenerhande gevaren of oploopen, makende onderlinge schriften, dat zy niet meer gedagtig zouden zyn in eeuwigheid aan de geschillen en misverstanden, die tusschen hen voorgevallen waren.

De Vorst nu gekeerd zynde in Colofwar, stelde weder by de Staten voor, dat hy geenzins kon of wilde blyven in de Regeering, ten ware hem toegelaten werd terstond zig in Oorlog tegen den Turk te stellen: de Staten lieten dat anderwerf aan den Raad van Staten of Senaat, en deeze Raad bevestigde anderwerf hun eerste gevoelen van hunne Vryheid; waar over de Vorst, zeer gestoord zynde, liet

Sigismond is gestoord op zyne Staten.

zig eenige hooge gewigtige woorden in zyne Kamer ontvallen, die aan den Raad overgedragen werden: waar over zy, verstaande des Vorsts verstoordheid tegen hen, 's anderendaags alle wegtrokken op hunne Kasteelen, weigerende weder in de Stad te komen, en niet tegenstaande hy hun byzonder schreef, met Eede beloovende hen niet te zullen misdoen, kwamen zy egter niet: dog ten laatsten zond hy aan elk eenen Edelman van 't Hof, om in zynen name hun trouw en geleïde toe te zeggen, en hun uit het hoofd te stellen hunne voorgaande inbeelding, biddende in de Stad te komen, om eenig ander besluit te nemen, en dus lieten zy zig gezeggen.

In de Stad gekomen zynde, verzogten alle de Staten aan den Vorst, dat alle de Raadsheeren mede in hunne vergadering Generaal komen zouden, hopende op alles wel te besluiten, het welk toegestaan werd, daar op de zaak lang getwist werd: ten laatsten is de Heer Balthazar Battori zyn gevoelen afgevraagd, die zeide, dat hy een groot en zeeker gevaar voor handen zag voor het gansche Land van Sevenbergen, den Turk afvallende; maar ziende, dat zyne Hoogheid reeds zo ver daar in was getreden, en hy nu niet anders kon doen, hoopte en betrouwde hy in Godt, dat hy het Vaderland voor eenen zo magtigen vyand beschermen zou, en geholpen werden tegen alle hoop: waarom zyn besluit was te leven en sterven by zynen Prince en Vorst, en alles te doen, wat zyne Hoogheid zou gelieven hem te gebieden, hen alle vermanende 't zelve te doen.

De Staten vereenigen met den Vorst, en verkondigen den Oorlog tegen den Turk.

Hier toe stemden de Raadsheeren en geheele vergadering, zonden aan zyne Hoogheid die goede tyding, deden terstond den Oorlog tegen den Turk afkondigen, en zonden Brieven op de Frontieren, dat het Krygsvolk de Turken zouden zien te beschadigen.

Niet tegenstaande dit dus voorgevallen en besloten was, twyffelden de Raad en voorname Edelen,

dat

dat de Vorst nog mogt gedagtig zyn aan de betuiging, tegen hem gedaan, van hem af te zetten, zo hy niet keerde in zyne Regeering: waarom zy verkoozen twee van de Edelen onder hen, die hen daar ontschuldigen zouden, verhalende in 't breede de reedenen, die hen daar toe hadden bewoogen, biddende daar over vergifnis, enz. De Vorst toonde zig terstond gewillig en te vreden te zyn, zeggende; hy wilde ten eeuwigen dage aan die betuiging niet meer gedenken, en dus gaf hy hun hun afscheid met alle vriendlyk genoegen.

Als nu elk zig begon tot den Kryg te rusten, geliet zig de Vorst als te willen, den 28sten van Oogstmaand, zynde Zondag, plegtig ter Kerke en ter Misse gaan: waarom alle de Raadsheeren en Edelen daar verscheenen, om hem te vergezelschappen naar gewoonte; en gekomen zynde in de Voorkamer, heeft ze de Vorst alle gegroet, en sprak zynen Neef, Heer Balthazar Battori, zeer vriendlyk aan; maar ondertusschen had hy heimelyk de Poorten der Stad Colosvar doen sluiten, zyne Helbardiers en Krygsvolk ter wagt op de muren gezet; maar na een gegeven teeken vertrok de Vorst uit de Kamer, en terstond kwamen een deel Trawanten en Hellebardiers in de Voorkamer, met drie Raadsheeren, die hy van 't stuk gezegd had, te weten, de Heer Stephan Botskay, Kapitein van Varadin, Oom van den Vorst, de Heer François Gezchy en de Heer Pangratius Serminech, welke deeze ondergesz. Heeren deden gevangen nemen, die zy terstond in eene zekere plaats in 't zelve Hof des Vorsts sterk te bewaren bestelden, en zond ook terstond Krygsvolk uit om hunne Kasteelen in te nemen, en alle hunne goederen te beslaan. Deeze gevange Heeren zig gevangen ziende, verzogten van den Vorst, om te weeten de oorzaak van hunne gevangenis, en zo eenige misdaad hun kon te last gelegd werden, dat het hem mogt gelieven hun daar van by wege van Regt en billykheid te overtuigen, en dan te straffen

Sigismond Battor neemt zynen Adel gevangen en doedze dooden, den 28 Augustus.

naar verdienste en gelieven. Hier op antwoordde de Vorst, dat zy goeden moed hebben zouden, het geene hy gedaan had, was hy gedwongen geweest te doen, om hen te verwittigen van eenige twyffelen, die hy had, en dat zy zonder gewoonen weg van Regt geenzins langer zouden gemoeid werden.

Twe dagen hier na, den 30sten van Oogstmaand, 's morgens, twe uren voor den dag, zonder andere proçeduren, werden vyf van de gevange onthalsd, te weten, de Heer Alexander Kendi, Zwager van den Heere Balthazar Battori en van den Kançelier; de Heer Johan Iffin, Peter van den Heer Battori; de Heer Gabriel Kendi; de Heer Johan Foro, te vooren genoemd, met den Heere Georgio Zenthegiedi, Directeur van des Vorsts zaken. De Gemeente werd hier door zeer beroerd, beklagende, dat die dus moesten sterven, zonder de reedenen te weten, en zonder eenige maniere van Regt. De Adel was ook verslagen en vervaerd, des alle, die eenigzins vriendschap hadden met deeze Heeren, uit de Stad zogten te raken; maar de Vorst had daar in voorzien, en beval, dat niemand uit de Stad zou vertrekken, op de Galg, nog aan zyne vrienden schryven, wat 'er voorviel, op dat 'er niets van zou komen ter oore van den Heere Stephan Battori, die toen was op zyn Kasteel Somlio, houdende toen gedurig by zig omtrend zesentwintighonderd Krygslieden, tot bewaring van zyn huis.

Den 2^{den} van Herfstmaand, besloot de Vorst zynen Neef, den Heer Balthazar Battori, met den Kançelier, te zenden op 't Kasteel van Vywar, 's nagts, met goede wagt. Op een ander Kasteel, Giallu, zond hy mede den Heere Françisco Kendi, een treflyk Perzoon, en den Heere Johan Bornemissa, een groot Krygs-Overste, die hy daar na in 't zelve Kasteel, den 15^{den} van Herfstmaand, deed verworgen. Hier na vertrok de Vorst zelfs van Coloswar, en voerde met hem deeze gevangenen, te

we-

weten, den Heere Gerendi, Johan Czoffey, Albert Lovay, George Shalenchi en Balthazar Schilwasli.

Den 9[den] van Herfstmaand, had hy doen dood smyten, door zyn Krygsvolk, den Heere Ladislaus Schalanzi, die de handeling van de Turksche zaken had, een Man van grote waerde, en zyn Vaderland zeer toegedaan, en dat geschiedde in zyn eigen Kasteel Barnischa, daar hy zig met zyne Dogter dapper te weer stelde, eenige van het Krygsvolk dood smytende, maar bleef mede met zyne Dogter dood.

Ten laatsten, den 17[den] van Herfstmaand, drie uren voor den dag, deed hy worgen den doorlugtigen Heere, Balthazar Battori, zynen Neef, en den Kançelier: de Heer George Vasz, Raadsheer, mede gevangen met de andere, en verlost zynde, stierf 's anderendaags.

Heer Balthazar Battor werd met den Kancelier gewORgd.

De doorlugtige Heer, Stephan Battor, terwyl hy wagte, om den invál van de Tartaren te weeren, werd van deeze dingen verwittigd door eenen van zyns Broeders dienaren, zig behoudende in Hongeren op de Fortresse Eezet, toekomende den doorlugtigen Heere Grave, Stephan de Battor, zynde veel Krygsvolk gezonden, om hem te vangen en te ColosWar te brengen. Dus veel was de inhoud des Briefs van den 28[sten] van Herfstmaand, des Jaars 1594, uit ColosWar geschreeven, waar door men in 't gemeen medelyden had over den elendigen staat des Lands, toen de Turk onderregt was van die schielyke verandering, en den dood van deeze Heeren, om dat zy volstandig waren gebleven in de onpartydigheid te onderhouden, hebbende geene oorzaak van rebelleeren gegeven.

Maar hier over heeft Sigismont Verbond met den Keizer en het Ryk gemaakt, begrepen in zeventien Artykulen, onder andere, dat hy zou trouwen met Maria Christiana, eene Dogter des Hertogs Karel van Oostenryk, en Zuster van de Koningin van Polen: hy zou ook tytel hebben en erkend werden voor een Vorst des Ryks, en dien volgens geholpen werden

Sigismont Battor, Vayvoda van Sevenberge's verbintenis met den Keizer.

den met Volk en geld: zo hy by ongeluk en geweld des Turks uit zyn Land zou verdreeven werden, zou hem in Duitschland Landen by zyn leven gegeven werden, om met de zyne Vorstlyk te leven: wat hy won van den Turk, zou hy behouden; maar zo hy zonder Zoonen stierf, zou de Keizer zyn Land erven, met meer dergelyke voorwaarden. Dit Verbond heeft niet lang geduurd, gelyk wy naderhand zullen verhalen. De Polen werden ook verzogt om hulp, maar zy antwoordden, zo men zonder hen den Kryg begonnen had, zou men dien ook zonder hen eindigen: van de Muskoviten was hoop, dat zy bystand van geld zouden verwerven. Deeze heeft zig dus lang tegen den Turk wel gebruikt, en overwinningen behaald.

Graaf Karel van Mansveld, Zoon van Graaf Pieter Ernst, die nu een oud ervaren Krygsman in de Nederlanden geworden was, den Inlandschen Kryg moede zynde, en daar van een einde wenschende, hebbende vyandschap gevoerd tegen den Hertog van Parma, en nu tegen den Gouverneur, den Grave van Fuentes, is verzogt geweest om zig tegen den Turk te laten gebruiken: waarom hy naar den Keizer trok, van wien hy, in Grasmaand, te Praga Ridder werd geslagen, ook een Vorst des Ryks, en Stadhouder van den Aards-Hertog Matthias gemaakt, die opperste Veld-heer tegen den Turk genoemd was: daar hy zig zeer vroom heeft laten gebruiken, als opperste Veld-Maarschalk tegen den Turk, en veele veranderingen in den Krygshandel gebragt heeft. Ten laatsten van het beleg van Strigonien het geheele bewind hebbende, en na eene aangename overwinning met zyne Nederlandsche Troupen bekomen te hebben, door hem tot opgeven gebragt zynde, is ten laatsten, verlaten van middelen, in ongeneugte door ziekten, den 14den van Oogstmaand, des Jaars 1595, gestorven.

Karel van Mansveld trekt tegen den Turk, daar hy stierf, den 14 Augustus.

De Koning van Spanje had eene grote zom geld geschikt tot hulp des Keizers, en belasd een hoop

Krygs-

Krygsvolk te Voet en te Paerd aan te nemen door den Heere van Swartzenborg, omtrend Keulen, daar over Mansveld zou gebieden: deeze hebben lang vergaderd, en in aanloop geweest, tot grote schade en overlast van de Onderdanen des Vorstendoms Gulik, Kleef, Bergh, en de andere Gebuurlanden, dat allerhande nadenken gaf, of zy tegen hen mogten gebruikt werden, en meest waren zy bevreesd in 't einde van Bloeimaand, als omtrend Keulen by den Rhyn schielyk duizend Paerden uit de Nederlanden zig vonden op de eene zyde, en de Graaf van den Berg over de andere zyde met vyfhonderd, en eenige Veldstukken en ladders, en op den Rhyn verscheide Oorlogs-scheepen, Uitleggers genoemd, vergaderd met veele Ponten, om den Rhyn over te trekken, voorgevende, dat zy Graaf Philips van Nassau verwagtten, komende van Dillenburgh; 't zelve veroorzaakte de Steden Keulen, Aken, Dusseldorp en meer andere, op hunne hoede te zyn, met groot agterdenken. Swartzenborg neemd volk aan tegen den Turk, dat groot nadenken maakt, in May.

Waarom Graaf Philips van Nassau minder in Lutzenburg uitgeregt heeft, dan gehoopt was, vermits het Fransche Krygsvolk elders gebruikt werd: hy heeft zyn Voetvolk langs de Frontieren van Henegouwen, met zynen Broeder, Graaf Lodewyk, gezonden, veel schade doende, naar den Zee-kust, en zyn, in 't begin van Zomermaand, te Diepen gescheept naar Zeeland: Graaf Philips zelfs met het Paerdevolk is over Dillenburgh in Gelderland ook wel aangekomen, zeer verarmd en kwalyk behandeld, tegen den dank van den Koning wegkomende: des de vereenigde Landen hem toestonden, om in den Oorlog te blyven, te mogen opligten twe Regimenten Gascoens, onder den Heere van la Nove en Rignac, en zy zouden ze Maandlyks betalen. Philips van Nassau uit Vrankryk gekeerd.

De beroerten en zaken in Kleef, Gulik, enz. hebben de Buuren ook agterdenken gegeven, daar over het Gouvernement veel twist was, door de onbekwaamheid en krankzinnigheid des Vorsts, alzo Beroerten en jalousien in 't Land van Kleef, enz.

de oude Raad met de Vorstinne, Jacoba van Baden, zogten in 't Gouvernement te blyven, die gestyfd werden van den Keizer en Koning van Spanje, daar des Lands Dogteren met de Vorsten, haare Mannen, en de Ridderschap, zig tegenstelden: hier over in Louwmaand eene vergadering te Grevenbroek beschreeven zynde, zyn daar de Ridderschap en Vorstin oneens geworden, vermits zy den Vorst, hunnen Heer, zien en spreeken wilden, en de Regeering zien, en dan naar geleegenheid besluiten, daar tegen hevig werd gesproken: hier op de Ridderschap schielyk opgestaan zynde, zynde beleid by den Grave van Broek en anderen, zyn over Rhyn getrokken naar Dusseldorp, daar de Vorst zyn Hof houd, daar zy de Stad en het Slot hebben ingenomen en bezet, en den krankzinnigen Vorst behoorlyke vryheid gegeven: sommige der Vorstinnen Raad en Dienaars hebben zy gevangen te Anghermondt gevoerd, onder andere ook eenen Doctor, Dreyer genoemd, met eenen Kok, twe of drie Pagien en Kamer Juffrouwen, en hebben alle sloten open gedaan, en alles doorzien en opgeschreeven. De Vorstin dat vreezende, is hen gevolgd; maar zy hebben haar ook in bewaring gesteld, en van kwaad Gouvernement en oneerbaarheid beschuldigd, en daar over, in Sprokkelmaand, eenen Landsdag beschreeven, welke geenen voortgang gehad heeft, om dat men de Keizerlyke Gezanten, en andere van der Vorstinne maagschap, verwagtte. Eenige van de Ridderschap, steunende op hun goed regt, scheenen zig te willen styven met de vereenigde Landen, om in hunne Vryheden te blyven, vreezende overvalling van de Keizerlyke of Spaansche magt, onder het dekzel van bescherming, door list van de Vorstin en haare Vrienden, waar mede ook de opvolging de Dogteren, in 't afsterven des Vorsts zonder Kinderen, zou mogen benomen werden; maar in Hooimaand, werd alles weder uitgesteld op de vergadering in Oogstmaand.

De Vorstin van Kleef gevangen gesteld.

In 't Graafschap van Oost-Vriesland is 'er ook onrust opgestaan, tusschen de Stad Emden, eene goede ryke Stad, vol scheepen en volk, zeer aangenomen van vermogen, door de vervolging des Godtsdiensts in Nederland, en Graaf Edzart, nu de vierde van zyn huis zynde. Deeze onrust werd van veelen toegeschreeven aan eene Gravin, Dogter van eenen Koning van Sweden, en eenige Raadsheeren, die over lang gevoed hadden de vyandschappen tusschen de twe Broeders, Graven Edzart en Johan, die, den 29sten van Herfstmaand, des Jaars 1591, gestorven was: na wiens dood de Stad Emden geklaagd heeft, dat Graaf Edzart hunne Privilegien had willen besnyden, groter en meer Gebied over hen hebben, en ook den gewoonen Godtsdienst daar veranderen, gelyk hy reeds andere oeffening, dan daar in de Burgerye gebooren was, op zyn huis, de nieuwe Munt genoemd, ingevoerd had: ook reekenschap van 't geld van den armen, dat in de Kerken, en by de huizen werd verzameld, en den Grave niet aanging, begeerende, met dergelyke meer. Die van de Stad bragten daar tegen reedenen en verbonden in. Deeze zaken lang en hevig gedreven zynde, hebben die van Emden een nadenken gekregen, dat de Graaf hen mogt overvallen met de magt van Spanje, daar mede hy scheen in verbintenissen te zyn.

Beroerten in Emderland.

Oorzaken der Emdersche beroerten.

Waarom, als nu, in 't Jaar 1595, de Graaf zig scheen genoeg Meester van de Stad gemaakt te hebben, met de sleutels alle avonden op het Slot te doen brengen, en het Wagt-woord door eenen Doctor, Zirck van Limborgh genoemd, te laten geven, dat te vooren altyd by den woord-houdenden Burgermeester plagt te geschieden, hebbende nu eenig Guarnizoen op het Slot en zyne andere huizen, en heimelyk volk aannemende: had ook alle vergadering van volk, 't zy om dykagien of anderzins, verboden, die noemende verbode te zamenrottingen, ja zelfs de Kerk-vergaderingen.

Hier

Redenvoering van Mentzo Altingh, Predikant te Emden.

Hier over de Burgerye en Gemeente van Emden beginnende te vreezen en murmureren, is 't gebeurd, dat de Predikant Mentzo Altingh, alzo hy van den Grave niet wel aangezien werd, de aanzienlykste van de Burgerye, in de grote Kerk op het Choor vergaderd, bedroefd heeft aangesprooken en beklaagd, dat het scheen, dat alles in 't verderf liep, en dat hoe langer hoe groter gevaar de Stad naakte, en dat men onderstond zulks alles op zynen hals te leggen, als of hy daar van de oorzaak was, hoewel hy zig voor Godt en de Waereld daar van onschuldig kende: besluitende eindelyk, zo ver het de Burgers goed vonden, dat hy vertrekken zou, en hoopten geruster en vreedzamer buiten gevaar te leven, dat hy dan gaerne vertrekken wilde; maar zo zy ook wilden, dat hy blyven zou, wilde hy ook gaerne by hen, als een getrouw Herder by zyne Schapen, blyven, leven en sterven, enz. waar op alle de vergaderde eendragtig antwoordden, dat zy begeerden, dat hy blyven zou, zy wilden by hem en voor hunne geregtigheden lyf en goed opzetten.

Geraidt Bolardus vermaan aan die van Emden, den 28 Maert.

Daar na is 'er een statelyk Burger, Gerardt Bolardus genoemd, opgestaan, die begon te verhalen de handelingen van den Grave, dat het om hunne Perzoonen, goederen en Godtsdienst te doen was, en dat het tyd was toe te zien, en de Wapenen in de hand te nemen, en zo de Burgers daar toe met hem gezind waren, en zy het zelve daar wilden verklaren, dat hy voor zynen Perzoon gereed was liever den dood te lyden, als te gedoogen, dat de Godtsdienst en hunne Privilegien, herkomen en geregtigheden hun zouden benomen werden, enz. Alzo dit van de Burgerye eendragtig toegestemd werd, heeft hy verder gezegd noodig te zyn, dat de Stad, in zeekere wyken verdeeld, onder zeekere Hoofden gesteld werd, om goede orde te onderhouden, enz. en alzo dat ook goedgekeurd werd, zyn daar terstond, zonder scheiden, zes Kollonellen gekoo-

Kollonellen te Emden gekozen onder de Burgerye.

koozen, te weten, Gerardt Bolardus, Hans Wilhelmus, Joachem Wynholts, Jan Amelinck, Pieter de Visscher, en Hans de Bohault, en verder ook zeekere Hoplieden en Luitenants.

Dit geschied zynde, hebben terstond daar na, Godts Naam daar over voor het scheiden aangeroepen zynde, om zynen zegen in 't werk te verleenen, de voorsz. Kollonellen met de Hoplieden, Luitenants en andere gemeene Burgers, de Wapenen aangegrepen, en zig van het Raadhuis, Markt, Poorten en andere voornaamste plaatzen, Meester gemaakt, en de Stads sleutelen aan zig genomen, en hebben de Burgermeesteren en Raden, als die des Graafs Onderdanen en dienaars waren, van hem alleen gesteld, en aan hem beëedigd, in hunne huizen doen bewaren, en hebben het grof Geschut, dat op het groot Kerkhof naar de Emse gekeerd stond, doen omwenden, en naar des Graafs Burgt doen stellen. De Burgerye van Emden neemd Wapenen aan.

Dit alles, den 29sten van Lentemaand, door den Grave te Aurik verstaan zynde, zond hy den Notaris, Hendrik Schroderen, met getuigen naar Emden, verzoekende gehoor: en dat verkreegen hebbende, deed hy afvragen, waarom zy deeze nieuwigheden begaan hadden, verder vragende, of zy den Keizer, het H. Ryk en hem geene gehoorzaamheid wilden bewyzen, en afstand doen van hun voorstel. Des Graafs vraag aan de Stad.

Waar op zy antwoordden, dat zy zulks gedaan hadden om meenigvuldige bezwaren in den Godtsdienst, en om verscheide valsche beschuldigingen tegen hen, als of zy de Stad aan eenen anderen Heere wilden geven, hunne loflyke Privilegien, die hun van den Keizer vergund waren, benemende, en dat zyne aangestelde Magistraat de goedheid van veele Burgers misbruikte, en aan zig getogen had alle de Geestlyke goederen, die wel een derde deel van 't Land waren, enz. daarom verklaarden zy de Wapenen aangenomen te hebben tot beschutting en verzeekering, en niet om iemand te beleedigen; ver- Antwoord der Stad aan den Graaf.

der

der zeiden zy te erkennen den Keizer, het Ryk en zyne Genade, als Lands-Heer, in alle Godtlyke en billyke zaken onderdanigheid en gehoorzaamheid schuldig te zyn; maar dat aangevangen werk, en dat nog volgen wilde, konden zy noods halven niet nalaten, enz.

Des Graafs verzoek aan de Generale Staten.

Op dit hun antwoord zond de Graaf zynen Kançelier, Koenraat van Westerhoudt, den 2den van Grasmaand, aan de Staten der vereenigde Nederlanden, die, den 8sten, in 's Gravenhage gehoord werd, daar hy in Naam en wegens den Grave de Stad Emden grootlyks beklaagde en beschuldigde van rebellye tegen den Keizer, het Ryk, en hem, en dat zeer byzonder, en verzogt daar over hulp van Krygsvolk op zyne kosten, om die van Emden weder tot gehoorzaamheid te brengen: waar op de

Antwoord der Generale Staten aan den Grave van Emden.

Generale Staten antwoordden, dat zy raadden, dat 'er in mogt voorzien werden, eer eenige verdere brand daar in gestoken werd, en dat zelve wilden zy de Stad Emden ook raden, zig aanbiedende gaerne de zaken tusschen hen te willen middelen, en die in 't vriendlyke zoeken te schikken.

De Emdenaars maken zig meester van des Graven Slot en dreigen de Landlieden.

Intusschen, alzo die van Emden alle middelen van hunne verzeekerdheid zogten, ziende, dat de Graaf vast Krygsvolk aannam, hebben zy zig geweldig Meester gemaakt van des Graven Slot binnen de Stad, en hebben de Vesting tegen de Stad afgeworpen: ook gaven zy een gedrukt Plakaat uit, gedagteekend den 28sten van Grasmaand, waarschuwende het buiten Volk, edel en onedel, dat zy, nademaal de Graaf vreemd Krygsvolk in Emderland bragt, het zelve, om gemeen verderf te verhoeden, zouden afschaffen en verjagen, en zo zy hun best daar toe niet deden, zouden zy gedwongen zyn hun geen leeftogt en nooddruft meer uit de Stad te laten volgen, en hunne Sluizen en Syllen te openen, en dat Land rondom de Stad onder 't Water te zetten, enz. Hier over kwam de Kançelier des Graven weder in 's Hage, den 18den van Bloeimaand, klagende over

het

het voorsz., en dat zy eene Wal agter zyn Slot trokken en maakten, verzoekende der Landen tusschenspraak, om den twist geeindigd te hebben.

Klagten des Graafs over de Stad Emden.

Ondertusschen had de Stad Emden, den 8sten van Grasmaand, ook gezonden en afgevaerdigd Pieter de Visscher, Kollonel van de Burgerye, aan de Staten Generaal van de vereenigde Nederlanden in 's Hage, met brieven van Credentie, die verklaarden, den 23sten van Grasmaand, alles dat 'er voorgevallen was, namelyk, dat de Graaf by den Keizer hen had verklaagd door zynen Kançelier, Koenraat van Westerholdt, en de Burgerye beschuldigd van ontrouw en opzette moedwillige rebellye en te zamenzweering tegen hunnen Graaf, en dat zy de Stad Emden van het H. Ryk zogten af te scheuren, en anderer vreemde Heeren gebied onderdanig te maken, daar mede zy reeds aan 't werk waren, beduidende de Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, enz. Op welke beschuldiging de Graaf had verkregen een middelmatig besluit by provisie, door den Keizer uitgegeven, waar by gelasd was, dat de Stad den Grave en zyne Officieren alle schuldige gehoorzaamheid zouden bewyzen, de wagt op haare gewoone plaats stellen, en zig van alle verdagte te zamenrottingen onthouden, en dat de Graaf alle zyne en der zynen dreigementen zou afschaffen, als de dreigementen van den Koning van Polen en Sweden, en andere Potentaten, en de Regeering in de zaken van geschil zo matig voeren, dat de Onderdanen geene oorzaak hadden te klagen, enz. Dit besluit hadden die van Emden gezogt in alle poincten te volgen; maar daar tegen had de Graaf hun onverdraaglyke bezwaarnissen in Godlyke en Waereldlyke zaken opgelegd, het zelve besluit kwalyk en op zyne zyde uitgelegd, alom in Druk aangeplakt, met meer dreigementen; en ook, strydig tegen het besluit, gezogt der Stads Zegel met nieuwe gevonde Paspoorden en Zee-brieven te niet te maken, verder over hun Geweeten te heerschen, en ten platten

Klagten der Stad over den Graaf.

Lande het volk van de getrouwe Predikanten te berooven, en andere van tegenstrydigen Godtsdienst in de plaats te stellen, hunne Kerk-vergaderingen heimelyke te zamenrottingen te noemen, en als enkele te zamenzweering te duiden, en had ook den Predikant door den voorsz. Schroderum doen aanzeggen, op hooger straf, zig van Kerk-vergaderingen te onthouden: had de Stads sleutelen van den Burgermeester doen nemen, en op de Burgt laten brengen, daar zy van eenen Doctor Limborg, een onbekend Man, bewaard werden, die ook 's avonds het Woord van de Wagt gaf: had ook meer Soldaten en Oorlogs-gereedschap op de Burgt, dan gewoon was, en dergelyke meer: waarom zy de Wapenen hadden moeten aannemen tot hunne beschutting, enz. en baden om aller Buuren bystand, met raad en daad, als hervormde Godtsdiensts-verwanten. Hier op hebben de Staten Generaal zig gewillig als onderhandelaars aangeboden, en aan beide partyen drie Gezanten gezonden, den 14den van Bloeimaand, te weten, Jongheer Cazyn van der Hel, Reynier Cant en Christoffel Arentsma, Doctor in de Regten, om al het verschil in 't vriendlyke af te handelen; maar alzo de Graaf, hoewel hy de onderhandeling verzogt had, geen volkomen antwoord schreef, werd 'er ten laatsten gemerkt, dat hy begon op de Rivier den Knock te sterken tegen over Delfziel: want, den 9den van Zomermaand, kregen de Generale Staten Brieven, dat de Graaf van de Knock naar der Staten scheepen geschooten had, het welk de Zoon, Graaf Enno, verontschuldigde, dat het onwetens met misslag was geschied. Hier over de Burgers vreezende voor het sluiten der Rivier, zynde zeer schipryk, en wetende, dat de Graaf zeer op hen verbitterd was, hebben zy beschutting by de vereenigde Landen, hunne Buuren en Godtsdiensts-verwanten, verzogt, die, hoewel hun genoeg daar aan gelegen was, sterkten te laten maken zo na by hunne palen, van eenen verdagten Buur, de be-

De Staten stellen zig als middelaars tusschen den Grave en de Stad Emden.

bescherming zo volstrekt niet hebben willen aannemen, maar hebben toegelaten, dat Tacke Hettinga, Overste Luitenant van Graaf Willem van Nassau, Stadhouder van Vriesland, en Hero Hottinga, enz. met duizend goede Vriesche Soldaten, in vyf Vaandelen, binnen Emden trekken zouden, welke die van Emden, den 19den van Zomermaand, met scheepen en schuiten, bly, zonder kwaad agterdenken, in hunne Stad gebragt en aangenomen, lyf en goed toebetrouwd, en op hunne sterkten gelegd hebben, het welk geschiedde met verwondering van veele, en veroorzaakte zo eenen schrik onder die op de Knock lagen, dat zy het zyn verloopen. De Graaf zig daar over, door zynen Kançelier, by de Staten beklagende, hebben de Staten geantwoord, dat zy 't tot verzeekering van de Stad en voor den Grave gedaan hadden, gelyk de tyd zou uitwyzen, vermanende, dat hy zig tot een goed verdrag wilde laten verstaan, zig als opregte Middelaars aanbiedende, daar toe de Graaf, als hem ver het beste zynde, zig bedagt heeft laten bewegen, en dus is 'er ten laatsten eene vriendlyke vergadering te Delfzyl te weeg gebragt, daar in Hooimaand, wegens den Grave en de Stad Emden, Gemagtigde verscheenen, en wegens de Staten Generaal presenteerde Jongheer Casyn van der Hel Gelderland, Reynier Cant, Burgermeester van Amsterdam, Holland, en Christoffel Arentsma, der Regten Doctor, Vriesland: deeze hebben te zamen, den 15den van Hooimaand, in de Fortres van Delfzyl zo tusschengesprooken, dat zy eindelyk besloten hebben den inhoud van de volgende Artykulen.

De Staten Generaal zenden duizend Mannen te Emden, die zy tot hunne bescherming innamen den 16 Juny.

De Staten van de vereenigde Nederlanden maken vrede tusschen den Grave van Oost-Vriesland en de Stad Emden, den 15 July.

Dat in de oude Stad Emden of op 't Falderen, en in de Voorsteden of elders, openbaar geen andere Godtsdienst geleerd nog geoeffend zou werden, als toen in de grote en Gasthuis-Kerk gepreedikt werd, zonder dat nogtans iemand in zyn Geweeten bezwaard of onderzogt zou werden, dog zou zyne

Inhoud van de Artikulen des verdrags van den Grave en de Stad Emden, den 18 July.

Genade, den Grave Edzart, zyne Hofpreediking vry gelaten werden, als hy op de Burgt Hof hield.

De benoeming, beroeping, aanbieding en plaatzing der Predikanten, zal by de Gemeente en haare Leden staan en blyven; maar de vaststelling by den Grave, welke zonder tegenzegging zullen bevestigd werden: desgelyks de Ouderlingen en Diakonen zullen hunne ampten bedienen vry, zonder verhindering, naar Kerklyke Ordonnantien.

Insgelyks zullen Kerklyke en Classicale vergaderingen onderhouden werden, volgens de Ordonnantien, by de Kerk daar op gemaakt, mits dat niemand tot de weeklyksche vergadering zal gedwongen werden, en in de voorsz. vergadering zullen niet dan Kerklyke zaken verhandeld werden. Den Burgermeester en Raad zal 't vry staan eenen uit hun Kollegie, Lidmaat der Kerken, te magtigen, om in de Kerk-vergadering te verschynen.

Niemand zal in de oude Stad, of op het Falderen, mogen School houden, dan met toestemming van den Burgermeester en Raad, zig schikkende naar de Stads Ordonnantien.

De goederen, tot onderhoud van Kinderen, Predikanten, Schoolen en arme behoorende, zullen daar by blyven, zo wel van de grote als Gasthuis-Kerken, en de Grazen Lands, te Hinta leggende, van de Provostye gekomen, by des Graven Vrouwen Moeder, hoogloflyker gedagtenis, de grote Kerk begiftigd, en daar van genomen, zullen weder daar by werden gevoegd en blyven, en de Graaf zal zig met de beheersching der Kerklyke goederen niet meer moejen.

Des zal de Graaf de Klooster-goederen, eertyds de Gaudenten toebehoorende, behouden.

De Stad Emden zal zonder verhindering blyven, ten eeuwigen dage, by alle haare Privilegien, Vryheden, Regten, oude gebruiken, enz. geene uitgezonderd, en namelyk ook de Privilegien van Karo-

rolus Magnus, Sigismondus, en andere Keizeren, in 't gemeen de Vriezen gegeven, en inzonderheid des Keizers Maximiliaan den Isten, beide Privilegien, de eene van de voorbyvaard uit de Ems-ſtroom, gedagteekend den 10den van Slagtmaand, des Jaars 1494, en de andere van de Stads Wapenen, gedagteekend den 10den van Oogstmaand, des Jaars 1495.

De Zee-Brieven zullen by Burgermeeſters en Raad, onder Stads Zegel, gegeven werden, dog zal ieder vry ſtaan van zyne Genade, den Grave, die te nemen, op getuigenis van de Stad, dat zy Burgers zyn: niemand zal Burger mogen werden of vryheid genieten, dan met toeſtemming van Burgermeeſter en Raad.

De Rollen van alle Ampten of Gilden zullen by Burgermeeſters en Raad, onder Stads Zegel, werden gegeven, die ze ook zullen mogen veranderen, des zullen de Gilden zyne Genade om behoorlyken loon, voor anderen, ten dienſte ſtaan.

De Tollen, Accyzen, Imposten, enz. met verhooging van dien, van wat wezen of naam zy zyn, die door de Keizerlyke beſluiten, en daar op volgende Executiones affcheiden, en den verder Reces, des Jaars 1593, zyn beſlooten afgeteld te werden, zullen ook by zyne Genade afgeteld zyn en blyven; maar de oude, regtmatige, wel herbragte Tollen en Accyzen, zal zyne Genade behouden: des zullen des Raads Accyzen, Tollen en Imposten by de Stad blyven, en tot haaren besten ontfangen werden, zonder dat zyne Genade zig daar mede zal bemoejen.

De verkiezing van Burgermeeſters en Raad, enz. aangaande, zullen de tegenwoordige geſteld blyven, en de tegenwoordige drie Burgermeeſters en agt Raden zullen tot den 1ſten van Louwmaand, eerstkomende, en verder zo lang, tot dat zy van hun Ampt ontſlagen werden, hun Ampt bedienen, en zullen dan een van de drie Burgermeeſters en vier van de agt Raden by loting afgaan, en weder vier

tot Burgermeesters en agt tot Raden by de voorsz. uit hun Kollegie, als uit het geheel Corpus, by meerdere stemmen, gekoozen werden; die zullen zyne Genade vertoond werden, daar uit zyn Genade twe uit vier, en vier uit agt tot Raden zal stellen, die, den 7^den van Louwmaand, op 't Raadhuis binnen Emden, in handen van zyns Genade's Commyzen, zullen zweeren zyne Genade en de Stad trouw en huld te zyn, alles volgens het voorschrift, enz. Die aanblyven, zullen het naaste Jaar afgaan, en dus vervolgens, en zullen dit formulier des Eeds volgen;

Wy beloven ende sweeren den Wel-ghebooren Heere, „ Heere Edzart, Grave en Heere tot Oost-Vries- „ landt, onsen genadigen Heere, en de Stadt Em- „ den, yeder tydt trou ende hult te wesen, haer beste „ te bevoorderen, ende het archste na onse beste ver- „ mogen te wenden, ende in alle gerechtighe han- „ delinghen soo ons voor komen mogen ons getrou- „ we ende onpartydelycken te draghen, ende eenen „ yederen, den armen als den ryken goet recht „ ende gherechtigheydt te administreren, oock de „ Artyckelen van dit verdraght te handthaven ende „ beschermen."

Alle handelingen, Vonnissen en Verbonden, zullen bondig blyven.

Des Raads Officianten en Dienaren zullen gehouden, genomen en aangesteld werden, enz.

Het Falderen zal de oude Stad Emden ingelyfd zyn en blyven, en als een Corpus werden gehouden, van alle Hofdiensten ontslagen, zo dat zyne Genade geene Tollen, Accyzen of Breuken, enz. behouden zal, dan in de oude Stad, alleen zyns Genade's eige gronden en werven, die zal hy als andere behouden, zo dat Falderen in alle manieren als Emden zyn zal.

Hier voor zullen Burgermeester en Raad zyne Genade, voor deeze verlating van Regts-gebied, Tollen, Accyzen, Hofdiensten, Breuken, enz. jaarlyks eene erkentenis van duizend zevenhonderd Ryksdaalders geven.

Alle

Alle Civile zaken zullen ſtaan tot kennis van Burgermeeſter en Raad van Emden, enz. in criminele zaken zullen zy ook in de oude Stad en op 't Falderen magt hebben kwaaddoenders te ſtraffen; maar zo zy aan 't leven ſtrafbaar zyn, zullen zy op de Burgt werden geleverd, om het proces by onderlinge Gemagtigde uitgevoerd te werden.

Om alle mistrouwen te weeren ſtemd zyne Genade toe, dat zyn huis of Hof binnen Emden van buiten zonder Poort, brug of uitgang, en van binnen naar de Stad zonder Wal, Gragt, of eenige ſterkte zal zyn: dat ook de Stads Wal, aan den Dyk agter het huis leggende, zal werden gehegt, verhoogd en met borstweering verſterkt, daar de Stad Wagt zal mogen ſtellen, en dat het huis geene Soldaten zal mogen hebben, dan ten dienſte, de Burgers aangenaam.

Zyne Genade of Nakomelingen zullen geene vastigheid, Blokhuis of Schans, binnen of buiten Emden, en voornamelyk boven of beneden de Emsſtroom maken of laten maken, dat eenigzins de Stads handeling, neering of ſcheepvaard mogt beletten.

Zyne Genade zal al zyn Geſchut mogen wegvoeren, uitgezonderd de ſtukken, die tegenwoordig op den groten Dwenger ſtaan.

Het Krygsvolk te Water en te Land, van wederzyden aangenomen, zullen zy gehouden zyn binnen eene Maand af te danken, en uit het Graafſchap van Oost-Vriesland te doen vertrekken, van welke de Stad eenige tot verligting van haare Burgerye en bewaring der Stad en Falderen mag behouden, zonder ondervliegende Vaandel, om Poorten en Vesten te bewaren.

Gevange perzonen, en de goederen van weder zyden, zullen zonder rantzoen ontſlagen zyn.

In opzigte van al het voorgaande zullen Burgermeeſter, Raad en Burgers, tot bewys van dankbaarheid, gehouden zyn zyne Genade te betalen

tagtigduizend guldens, gevende hunne Brieven, van welke zom zy jaarlyks eene Rent zullen betalen agt ten honderd, mits 't zelve afleggende met een vierde part teffens, drie of vier Maanden te vooren opzeggende.

Ook zal zyne Genade behouden 't geene de Stad van hem mogt komen.

Burgermeesteren en Raad zullen, op Stads kosten, zyne Genade's Burgt naar de Stad met eene Muur en fraje Poort besluiten, en een Kanaal maken, en in 't naaste Jaar op de Burgt een bekwaam huis aanvangen te bouwen, of zo zy dat niet begeerden te doen, zullen zy, wanneer zyne Genade bouwd, daar toe geven twintigduizend guldens.

Om alle nadenken te weeren, en de regte vereeniging te vesten, zal zyne Genade voor hem en zyne Erven beloven, en uit kragt des Verbonds beloofd hy, alle ongenade en onwil tegen de Burgerye af te stellen, te vergeten en vergeven, enz.

Tot versterking van dit Verbond beloofd zyne Genade, en zullen ook de nakomende Graven by de hulding verpligt zyn, dit verdrag als eene speciaale Privilegie, aan de Stad Emden gegeven, te bevestigen, en by Graaflyke eer en trouw, beloven 't zelve te houden en doen onderhouden. Desgelyks zullen Burgermeester en Raad in 't aannemen van hunnen Eed belooven en zweeren.

En zullen zyne Genade, Burgermeester en Raad, de Heeren Staten Generaal der vereenigde Provintiën Gelderland, Holland, enz. doen verzoeken, dit Verdrag mede te willen doen onderschryven, verzegelen, en de hand aan te houden, dat de inhoud van dien wederzyds nagekomen werd.

Ten besluite zouden de Artykulen dus werden verstaan, dat daar door de Keizerlyke Majesteit, het H. Roomsche Ryk, of zyne Genade, de Graaf en Heer van Oost-Vriesland, aan hunne Hoogheids regt en in alle andere geregtigheden niet zal werden benadeeld, nog die van Emden, in die onbesliste

Ge-

Generalibus Gravaminibus van de andere Staten des Graafschaps van Oost-Vriesland, niet zullen gescheiden werden, maar hen behouden, de zelve met raad en daad by te staan.

In kennis der waarheid waren twe gereedschappen gemaakt, welke zyne Genade met zyne eige hand heeft onderschreeven, en met zyn Zegel bevestigd, gelyk ook Burgermeester en Raad door den Stads Secretaris dezelve hebben doen onderschryven, en met het Stads Zegel doen verzegelen, elk ter plaatze van zyne residentie, alles zonder arg of list. Dus gedaan en gesloten in de Fortres te Delfziel, den 15den van Hooimaand, des Jaars 1595: en was onderteekend, C. van der Hel, Reynier Cant, Christoffel Arentsma, Coenraat van Westerholt, Erich Limborgh, Luppo Siecken, Burgermeester, Dothias Wiarda, Hector Fredericx, Gerard Bolardus, Pieter de Visscher, Ubbo Remetz, Dierick Alberts, Pieter van Cauma, Casper Muller, Secretaris.

Trouwe handeling der Staten met die van Emden.

Dit verdrag dus gemaakt zynde, hebben die van Emden terstond van de vyf Vaandelen Krygsvolk de twe weder den Staten in Vriesland t'huis gezonden, en daar na de andere, tot groten lof van de getrouwe handeling der Nederlandsche vereenigde Landen, die niet zogten dan hunne eige verzeekering, en hunner Buuren rust, trouw en eer tragtende.

Verbond tusschen den Hertog van Geldre, en Landen van Emden, 1534.

In deeze handeling is 'er in 't ligt gekomen een Verbond, gemaakt tusschen den Hertog Karel van Gelder, en de Stad en Landen van Emden, in't Jaar 1534, op Vrydag *Post Letare*, en goedgekeurd op den Vrydag *Post Indica*, geteekend *C. H. de Geldres*, *Joan M. de Rossem*, *Bernard van Haeford*, *Sicko van Dormum*, *Oincko Kipperda*. Dit Verbond hield in, dat in Emden zulke Godtsdienst zal zyn, als de Hertog van Saxen en Duitsche Vorsten ingewilligd is geweest op den Ryks-dag van Ausburgh, en dat die Stad en Landen van Emden den

Hertog van Gelder altyd naar hun vermogen zullen bystaan, als hy Oorlog doed of hem gemaakt werd, en zo hy 't begeerd, zullen zy gehouden zyn hunne Steden, Havenen en Fortressen voor hem te openen, en zyn volk in te nemen, mits dat de Hertog den Grave en 't Land van gelyken doed, wanneer men hen zal willen overvallen, mits dat zy den Hertog daar van verwittigen, en hun regt en onregt aan den zelven zullen moeten verblyven, en dat zy met billykheid van des Graven partye niet kunnen krygen, dan naar hun vermogen verdedigen, enz.

Na dit verdrag tusschen den Grave en de Stad, heeft de Graaf zig te onvrede getoond, en in verdagte geweest, in den Jaare 1598, gelyk wy hier na zullen mogen verhalen.

De vereenigde Staten doen in 't Noord Oosten den kortsten weg naar Oost-Indiën zoeken.

De vereenigde Landen, nu onder eene vrye Regeering, en ontslagen zynde van de Pauslyke en Spaansche besluiten, uitsluitende andere Natiën van de Waerelds bezeiling, zynde de scheeprykste Natie van de Waereld, vol van goed Scheepvolk en in Zeevaard bedreeve lieden, boven andere daar in geleerd en kunstig, gelyk hunne werken en geleerde Waerelds-beschryvingen toonen, hebben nu goed gevonden de geleegenheden waar te nemen, die hun te vooren van hunne Over-Heeren, Keizer Karel den V^den, en Koning Philips, belet en verhinderd zyn geweest, ten aanzien van de Spanjaarden en Portugiezen, om dat die de nieuwe Indiën eerst gevonden, en de oude Oost-Indiën eerst bezeild hebben, waarom zy nu, door 't aangeven van veele bezeilde Stuurlieden en geleerde Waereld-beschryvers, ten eersten hebben doen zoeken eenen weg langs het Noord Oosten, om te zeilen langs Tartarien, naar de Landen van Cathay, China en Oost-Indiën, en dus de Eilanden van Japan, Philippinas en Molucas, enz. die nu door twe scheepvaarden van de Engelsche, eerst door Sir François Draak, Ridder, daar na door Thomas Candisch, rondom den Waerelds Kloot gezeild, meer en meer ontdekt

wa-

waren. Deezen weg langs het Noorden hebben de Engelsche meermaalen gezogt, als in 't Jaar 1553, de Ridder Hughe Willoughby, met Richard Chancelor: Willoughby verzeilde in Groenland, daar hy bevroos, met al zyn volk, dat namaals, jaar en dag daar na, nog styf bevroozen gevonden werd, met al hun gereedschap, schrift en Testamenten geschreven; maar Chancelor raakte in Muscovien, en ontdekte die vaard, die de Engelsche en Nederlanders zederd jaarlyks gebruikt hebben en nog gebruiken. Zederd, in 't Jaar 1556, heeft Steven Boroch, en daar na, in 't Jaar 1580, Artur Pet, en Charlas Jackman, Engelsche, den Noord-Oosten weg gezogt voorby Vaygatz naar Tartarien, en zederd uit Holland Olivier Brunel, ontdekte de Rivier van Pechora. Maar alle deeze, hoewel het schynd, dat zy niet ver van den weg geweest zyn, hebben geenen doortogt gevonden in 't Noord-westen langs de Kusten van America en Terra nova, of Nova Francia: hebben insgelyks den Engelschen doortogt gezogt, als Sir Marten Forvisscher driemaal, met veele scheepen: zederd heeft John Davids twehonderd mylen verder ontdekt, en meende te vinden, dat America een Eiland was, en dus van agteren van 't Noorden naar 't Zuiden te bezeilen, en over te scheepen naar Chyna; maar tot nog toe hebben zy 't niet volbragt.

Namen van verscheide Piloten, die de Noord-Kust hebben bezogt.

Hierom hebben de Staten der vereenigde Landen, in 't laatste Jaar 1594, scheepen uitgezonden, als een uit Amsterdam met een Jagt, onder 't beleid van Willem Barentssen, een uit Zeeland van Kampvere, onder Cornelis Cornelisz., en een uit Enkhuizen met Jan Huigens van Linschoten, die eertyds in Indiën gewoond had, met Isebrant Tetealis. Deeze te zamen uitvarende, hebben de Amsterdammers den weg wel zevenenzeventig graden Noordwaards hooger genomen, en veel Ys en Zeemonsters in Oogstmaand gevonden, en de Havens namen gegeven; maar 't Scheepsvolk onwillig zynde, vreezende

de niet door te mogen, besflooten zy te keeren, die anders hoopten veel te ontdekken. De andere twe scheepen hebben Eilanden gevonden, en hebben die namen gegeven. Ten laatsten hebben zy ook eene Straat of doorgang gevonden, en dat nogtans in eenen Mist, als of zy van Godt daar henen gestuurd waren, daar voor zy hem dankten. Deeze Straat vonden zy bekwaam en diep, zeilbaar met grote en kleine scheepen. Deeze Straat, lang vyf of zes mylen, doorzeilende, kwamen zy in eene grotere, wydere en warmere Zee, daar zy het Ys voor hun zagen zmelten, en kwamen dus op de Kusten van Tartarien, omtrend de Rivier Oby, daar zy Eilanden, vol vrugtbaar Land, vonden: de Landen gaven zy namen, ook de Straat noemden zy de Nassausche Straat, en naar hun dunken mogten zy doorgevaren hebben, zo zy bevel en nooddruft gehad hadden: dus keerden zy verblyd weder naar de Straat, en hebben daar alom merkteekenen opgesteld, en dus weder de Amsterdammers gevonden en t' huis gekeerd.

In 't Noord-Oosten werd de Nassausche Straat gevonden, Oost-Indien veel korter te zeilen, 1595.

Op hun verslag hebben de Staten besloten die vaard te vorderen, yverende om 't regte Christen-Geloof in die onbekende Landen, niet als de Spanjaarden, met geweld van Wapenen, maar met Christlyke middelen en trouwe handeling te planten en verbreiden, en hunne Zeevaard, Visscheryen en Koophandel te vermeerderen, zynde die weg meer dan tweduizend Duitsche mylen korter dan de vaard van de Portugiezen, langs *Cabo de bonne Esperance*, en veel zeekerder, bevryd van Zee Roovers, en veel minder gevaarlyk van ziekten, vermits zy voor by de *Linie Æquinoctiaal* niet behoeven, gelyk de Portugiezen in 't gaan en komen viermaal doen moeten. Dus hebben de Staten derwaards besteld zeven scheepen, waar van zes zouden doorvaren, en een weder komen verslag doen: zommige daar van waren gelasd voor elken Koopman daar in te laden eenigerhande goederen, vry, zonder vragt te

be-

betalen, gaande en komende: eenige zouden daar omtrend verwinteren, om te weten, hoe lang de Winter en Vorst daar duurd, daar toe gereedschap mede nemende, om stoven op te stellen. De verstandigste Waerelds-beschryvers vreezen niet voor den doorgang, maar alleen, dat het *Promonotorium Tabin* te veel Noordwaards mogt strekken, 't welk veele agtten onmogelyk te zyn, vermits zeekere Indianen, zo Plinius schryfd, 57 Jaaren voor Christus geboorte, by onweêr gedreven waren op de Kusten van Germania, en waren geschonken aan *Quintus Metellus Celer*, Stadhouder der Romeinen in Vrankryk, by den Koning van Suevia, en zederd nog, zo Dominicus Niger beschryfd, eenige andere, mede ten tyde van Keizer Frederik Barbarossa, in 't Jaar 1560, en daar na nog eens, zo Othon in de Geschiedenis der Gothen vermaand, dat 'er weder Indianen, by onweêr, van Oost-Indiën gedreeven waren op onze Duitsche Kusten, zo dat 'er te hoopen is, daar dat volk levendig, onvoorziens en onervaren, voorby geraakt is, dat de onze, van alles voorzien, ons den weg zullen ontdekken, of zullen mogen bezeilen de Rivier Oby en Quian, die diep uit Tartarien vallen, van waar zy verder allengjes zullen mogen onderzoeken: welke reis en weg, zo zy gevonden werden, eene verandering van Koophandel door de gansche Waereld zouden maken, zynde Landen, overvloejende van Zyde, Kattoen, Wol, Loot, Tin, Koper, Goud, Zilver en Gesteenten. De voornaamste vorderaars van deeze reis zyn geweest Heer Jakob Valk, Thesaurier van Zeeland, met Christoffel Roelsius, Pensionaris der Staten van Zeeland, en veele Kooplieden, als Balthazar Moucheron, en te Amsterdam Jan Jansfen Kaerle, Dierik van Osse, en meer anderen. Deeze zyn gevaren met nog een deel scheepen naar de Mosco-Vaard.

Volk uit Oost-Indien eertyds in de Duitsche Zee gekomen.

Namen der voornaamste vorderaars van de Noordsche vaard.

Maar deeze scheepen in 't Noord-Oosten varende, hebben, in 't Jaar 1595, in de Nassausche Straat

Straat te veel Ys gevonden: ook door tegen-winden kwamen zy daar te laat; maar hebben daar by het Volk meer byzonderheden verstaan, waarom, in 't naaste Jaar 1596, weder eenige scheepen derwaards zyn gevaren, zo wy hier na zullen vertellen.

De Hollanders varen naar Oost-Indien, langs *Cabo de bonne Esperance.*

Daar zyn ook, in 't Voorjaar 1595, uit Holland gevaren drie grote scheepen en een Jagt, wonderlyk wel toegerust, met dubbele Masten, Ankers en Kabels, en driedubbele Zeilen, geladen met eenige Koopmanschappen en geld, met goed bevel, beleid en tugt, te varen naar Oost-Indiën, langs *Cabo de bonne Esperance*, om daar burgerlyken en eerlyken Koophandel te verzoeken, en niemand te beschadigen, nogtans gewapend zynde, om alle geweld te wederstaan: verscheide andere togten hebben de vereenigde Landzaten ter Zee voorgenomen en volbragt, als dagelyks in Brasilien en op verscheide Havenen van West-Indien, zo dat deezen zomer een schip uit Zeeland, in iets minder dan vier Maanden, gevaren is in 't Eiland *La Margarita*, in West-Indien, daar ontladen en weder geladen, in behoude reis, zynde ook veele andere gelukkig t' huis gekomen van *Chastel del Myna*, op de Kusten van Africa, byna onder de *Linie Æquinoctiaal*, kostlyk geladen, veel louter Goud mede brengende

De Hollanders en Zeelanders varen in West-Indien, Brasilien en Afryken Kusten.

Daar kwamen in Engeland, in Hooimaand, zes of agt scheepen, geladen met Zuiker, Brasilien-hout, Peper en andere Indische waren, by zommige Engelsche Vrybuiters genoemd Lançester en Fennaer, uit Brasilien gebragt, daar zy, met hulp van eenige Franschen, des Konings Sterkte en Koophuis, Fernambuc genoemd, met geweld ingenomen, en tweendertig dagen gehouden hadden; hunne scheepen hebben zy geladen met Zuikeren en de overige Speceryen van een groot Oost-Indisch schip, dat daar verdronken was, en met verlies van omtrend zestig Mannen, die van de Portugiezen verslagen waren, zyn zy daar van gekomen, dat goed wel waerdig zynde driemaalhonderd duizend Dukaten.

De Engelsche nemen Fernambuc in Brasilien verovert.

Die

Duinkerkſche Vrybuiters zyn ſterk ter Zee.

Die van Duinkerken hebben dit Jaar zeer ſterk ter Zee gevaren op vrybuid, zynde geleegen op de ſcheeprykſte Zee ter Waereld, en daar ontallyke meenigte van ſcheepen varen, die alle buid zyn, zo zy die maar bekomen kunnen. De grote rykdom lokte daar veel Scheepsvolk en Ballingen van alle kanten, 't welk de Oorlogs ſcheepen van Zeeland en Holland niet altyd konden beletten: zy voeren met Booten of ſcheepjes van dertig tot zestig of tagtig vaten groot, die zy dubbel manden. Alle ſcheepen, die zy namen, rantzoeneerden zy, voor 't rantzoen den Schipper of voornamen Koopman mede nemende, 't beste en kleinſte goed roovende. Die van Holland en Zeeland hebben hen dikwils op de jagt gehad, en hunne ſcheepen doen ſtranden, en dus hun volk ontloopende, ook veele Buiden ontjaagd. Kapitein Legier Pietersz. van Cruyningen, in Zeeland gebooren, die toen het bevel had over de Vloot op de Vlaamſche Kusten, vond omtrend Cales, den 10[den] van Louwmaand, in dit Jaar, twe Duinkerkſche Vrybuiters, die terſtond, vermits het hoog Water was, binnen de Haven van Cales liepen, welke hy met volle zeilen volgde. De Duinkerkers verlieten hunne ſcheepen, en liepen aan Land, vlugtende; 't zelve deden de Zeelanders, om hen te ſlaan; maar die van 't Guarnizoen van Cales kwamen uit, ſcheidden het gevegt, en behielden de ſcheepen, des de Kapitein Legier weder ter Zee voer, verlatende den buid. Ook omtrend den 5[den] van Oogstmaand, hebben eenige Oorlogs-ſcheepen van Zeeland ontmoed en lang nagejaagd eenen ſterken Duinkerker, Neelken genoemd, eertyds van Vliſſingen verſcheide reizen overgeloopen. Deeze was wel zeventig of tagtig vaten groot, met twaalf ſtukken Geſchut, waar van twe Metaal waren, en boven de honderd Mannen, Nederlanders en Walen. Deeze had veele ſcheepen beroofd, en in korte dagen zyn ſchip vol roof gekregen, daar toe tusſchen de twintig en dertig gevange Kooplieden en Schip-

Twee Duinkerkers ſcheepen in Cales gejaagd.

Schippers hebbende, die als Gyzelaars waren voor 't rantzoen van hunne scheepen en goederen, dat zy niet hadden kunnen uitnemen. Dit schip dus nagejaagd zynde, zogt zig te redden naar de Kusten van Vlaanderen; maar zeer doorschooten en lek zynde, alzo hy nu niet in de Haven kon, en by Blankenberg was gekomen, en zogt te stranden, om 't leven te behouden, onderschepte de Zeelander hem den wind, en eenige Hollandsche Oorlogsscheepen klampten hem aan boord: dus overwonnen zynde, niet zonder schade, verzogt hy kwartier, dat is, 't leven geschonken, en te ontkomen met rantzoen; maar deeze Kapiteinen zeiden, zy zouden eerst hunne gevangenen overgeven, en dan wilden zy verder spreeken; alzo zy dat onwillig deden, begeerden zy verder, dat de Kapitein en voornaamste ook overkomen zouden, waar op zy murmureerden, en wilden belofte van kwartier hebben, 't welk de Hollandsche niet toezeggen wilden, maar wel voor hun spreeken by de Heeren van de Admiraliteit: waar op de Kapitein verstoord werd, ziende zynen arm afgeschooten, en wanhopende van zyn leven, wierp 't vuur in 't Buskruid, 't welk, vermits 'er niet veel en nat was, door veel Water in 't schip, eensdeels brandde, maar niet geheel, zo dat de Kapitein zelfs, met meer andere, maar verzengd, en niet dood waren: daar over begon het schip te zinken door de lekken, en 't volk sprong veel over boord, en veele in de Hollandsche scheepen, daar van de een zes met den Kapitein borg, en de andere omtrend veertig: dus is het schip daar gezonken en eensdeels verbrand; dit volk werd in Holland gevoerd, en daar gehangen; maar de Kapitein stierf onder weg.

Een Duinkerkers schip genomen, en 't volk gehangen.

Veele Spaansche Soldaten van het Guarnizoen te Duinkerken, onder den Gouverneur Don Alvaro de Aguillar, met eenige Walen, onder den Vice-Admiraal, den Heere van Wackene, Cathem en Capelle, voeren mede ter Zee, en onderhielden zig op

de ryke buiden: nogtans was 'er dikwils gemuitinéerd om hunne betaling, daar zy hunne Bevelhebberen wegsmeten; maar de ryke buiden verbeterden veele zwarigheden. De vereenigde en Franschen hebben veele aanslagen op die Stad gehad, maar altyd te vergeefs.

In Vrankryk vereenigde de Koning zyne Onderdanen dagelyks tot hem: hy vergunde, in Sprokkelmaand, die van den hervormden Godtsdiënst een Plakaat, tot verzeekering van hunnen staat en wezen, namelyk, overeenkomstig met het Vrede's-Plakaat, in den Jaare 1577 gemaakt, met eenige verandering, deels tot hun genoegen en verzeekering, te meer, om dat zy zagen, dat de Koning in zyn gemoed beslooten had zyne beloften en toezeggingen te houden, en dat hy geen Geweeten wilde dwingen, maar had beslooten eene proef en voorbeeld te maken, of het niet mogelyk zou zyn een Ryk met twe Godtsdiensten in vrede te houden, en dus een iegelyk genoegen te geven, hoewel tegen dat Plakaat veele Steden en Onderdanen murmureerden; zedert heeft hy de Steden Authun, Beaulne, Digion, Chalon en andere in Bourgogniën bekomen, daar de Koning, den 5den van Zomermaand, by St. Seyne, in Bourgognien, des Konstabels van Castiliens Paerdevolk zeer gewaagd sloeg en verjoeg. Ten laatsten zyn Tavannes en de Hertog van Mayenne gedwongen geweest de Spanjaarden, onder den Konstabel van Castilien, in 't Graafschap van Bourgognien, te verlaten, en met hem te vereenigen, Du Mayenne zig hem als Koning onderwerpende, op zulken voet, dat zyn doen wel genomen, geprezen en vergolden werd, daar mede geheel het H. Verbond den naam en kragt verloor: waarom de Koning naar het Graafschap van Bourgognien trok, eenige plaatzen innam, en eenige belegerde, toekomende den Koning van Spanje, die daar Versoul en andere plaatzen in 't Graafschap van Bourgognien had wedergenomen: des de Konstabel van Castilien,

De Koning in Vrankryk steld die van den Godtsdienst te vrede met een Plakaat van het Jaar 1577, onderhoudende Vrede en twe Godtsdiensten.

Konstabel van Castilien geslagen.

Veele Steden in Bourgognien ingenomen.

Don Joan Fernandes de Velasco, ten laatsten naar Milanen vertrok: verder toonde de Koning zig Vyand en streng, alleen tegen alle van het Verbond, die den Spanjaarden eenige Steden overgegeven hadden, als Duc d' Aumale, die Han zogt over te leveren, diens Proces te Parys gemaakt, en in Schilderye afgeteekend en geregt, en zyn huis afgebroken werd, zonder ten eeuwigen dage te mogen herbouwd werden: de Boomen werden ten halve gehouwen, en hy was zelfs gevlugt naar Brussel.

Duc d'Aumale in Schilderye geregt.

In Brittangien bleef nog de Oorlog, want de Hertog van Mercure, die de Dogter en Erve van Martigues getrouwd had, was daar zeer ryk en magtig, mede gestyfd en gevoed met het geld van Spanje, en had nog veele goede Steden tot zyne hulp in handen, en in Blavet had hy eenen hoop van drie of vierduizend Spanjaarden, die de plaats zeer gesterkt hebben, leggende bekwaam op de Zee. Deezes Hertogs van Mercure's Zuster, Koningin, Weduwe des laatsten Konings, arbeidde veel om hem te vereenigen; maar dit kon toen nog niet geschieden.

Oorlog in Brittangien door den Hertog van Mercure.

De Spanjaarden van Blavet hebben veertien of vyftien zeilen, scheepen, Galleyen en Fregatten naar Engeland gezonden, die, den 3den van Oogstmaand, omtrend vierhonderd Mannen landden op den punt van Cornualia, Engelands einde, niet tegenstaande Draak met zyne Vloot te Pleymouth lag, die, door tegen-wind, niet by hen kon komen: dat volk bleef eenen dag aan land, plunderde en verbrandde eensdeels Pensant en Moushol, en eenige andere Dorpen en Edellieden huizen: dog alzo Sir François Gaudolphyn, een vroom Ridder en daar Gouverneur, hun wederstand begon te doen, zyn zy weder vertrokken, en het scheen, dat zy meer zogten te mogen vernemen, werwaards Draaks en Haukins reize was, dan anders: zy zonden ook eene Vloot Hollanders aan boord; maar die bliezen eenige, die aan boord kwamen, met Buskruid in de lugt, en dus ontkwamen zy.

Der Spanjaarden van Blavet val in Engeland.

Alzo

Alzo Graaf Philips van Nassau met de Hollanders uit Lutzenburg naar huis getrokken was, is Verdugo, die te vooren Gouverneur van Vriesland geweest was, derwaards door Fuentes gezonden, met veel volk, om de plaatzen weder te winnen, die door den Hertog van Bouillion ingenomen waren, gelyk hy eensdeels deed, en, den 24sten van Bloeimaand, belegerde hy La Ferte, op de Rivier Cher gelegen: den 26sten begroef hy zig, en plantte het Geschut, zes Kanonnen, en schooten Bres, die zy met storm zogten te vermeesteren, maar werden afgeslagen: Verdugo, makende zyne begraving tot op de Gragt der Stad, heeft Bouillion by nagt duizend te Voet en tweehonderd Paerden in de Stad gezonden, die langs eene Brug, die over de Gragt gemaakt was, weder uit de Stad, den 30sten van Bloeimaand, op 't Leger van Verdugo gevallen zyn, doodslaande omtrend vier of vyf honderd Mannen in de Loopgraven, de rest in de vlugt dryvende, verlatende zelfs 't Geschut; maar ten laatsten Verdugo met zyn volle magt aankomende, dreef ze weder binnen, met verlies van eenige, maar weinige: daar bleven van Verdugo's volk wel negen of tien Kapiteinen. Daar na is hy vertrokken, met al zyn volk, op eenen hoogen Berg by Mommedy, en van daar naar Virton, en kort daar na te Lutzenburg gestorven, den 2den van Herfstmaand, een van de kloekste en ervarenste Spaansche Oversten des Konings in de Nederlanden.

Verdugo La Ferte in Lutzenburg beleggende, werd daar van gedreven.

De Overste Verdugo sterfd.

De Graaf van Fuentes heeft, volgens zynen last van den Koning, alle zyne vermogen en verstand aangewend, om de Stad Kameryk te benauwen en krygen, en dus te verzeekeren La Ferte, Han, en andere plaatzen.

Fuentes tragt naar Kameryk.

Han is een Steedje, in Vermandois geleegen, door den Koning Philips, in 't Jaar 1557, na den slag van St. Quintyn, den Franschen afgenomen, en zeer gesterkt, werd het zelve in den Vrede van het Jaar 1599 den Franschen wedergegeven. Hier

't Kasteel in de Stad te laten, gelyk geschiedde, op belofte, dat zy alle de voornaamste gevangenen, die zy in de Stad zouden krygen, hem zouden leveren, om den Gouverneur Gomeron met zyne twe Broeders, de Zoonen van de Vrouw van Gomeron, uit de gevangnis van Brussel te verlossen. Hier over hebben Humieres en S^t^. Pol hun volk vergaderd, waar onder ook was Lamoraal, Grave van Egmont, met zyn volk, daar mede hy den Koning diende, en ontboden ook den Maarschalk Bouillion met zyn volk: want Fuentes had zyn Leger doen vergaderen, onder den Prince van Chimay en andere, sterk omtrend veertienduizend te Voet, en agthonderd te Paerd, met vier dubbele Kanonnen, en was omtrend Chastelet gekomen.

Dit deed de Franschen haasten, en bestemden, den 20sten van Hooimaand, langs het Kasteel en eenige Ravelyns de Stad te bespringen, eer Fuentes Leger verder kwam: Humieres deed de Stad twemaal te vergeefs opeischen: die van de Stad Han verwittigd zynde, sterkten zig tegen het Kasteel, en omgragtten alle de wegen en straten van 't Kasteel, meest op vier plaatzen, hunne Schutters, in de huizen binnen doorgebroken, zeer sterk bestellende, zo dat het zorglyk was die te bespringen; maar des niet tegenstaande trokken Bouillion, Humieres, Bellin, La Croix en andere, van binnen langs het Kasteel, met hun best gewapend volk en Ruiters te Voet, om het Bus-geschiet te wederstaan; en S^t^. Pol bleef buiten, om allen bystand, die komen mogt, te weeren, en dus langs de Poorten in te komen: dus zyn Bouillion en de andere ingevallen, en hebben in 't eerst weinig gevorderd; maar alzo zy eenige huizen gewonnen hadden, hebben beide zy en die van de Stad, met groten wind tot hun voordeel, het vuur in dezelve gestoken, 't welk Bouillions volk verward deed uitloopen, en aan de andere zyde alom eene vrees maakte, en eene vlugt deed nemen: het zelve Bouillion en Humieres, met de an-

Han door het Kasteel ingenomen, en hun sterk Guarnizoen der Spaansche vernield, den 20 Juny.

andere Overften, merkende, wierpen hunne perzonen zeer ftout daar tegen met eenige van de hunnen, waar mede der Franfchen vlugt geftild, en het volk weder een moed gemaakt werd; maar Humieres bleef daar dood, gefchooten met een Musket uit den Tooren: daar na keerde de wind, en waaide den brand naar het Stads volk, het welk wel gevolgd zynde, raakten die van het Kafteel tot de Poort van Noyon, die zy open kregen voor S^t. Pol met zyn volk in te komen, en dus overkwamen zy de rest, na dat zy wel veertien uren geftreden hadden: eenige hadden gaerne voor hun lyf, nog by een zynde, verdrag gemaakt, dat Bouillion toeliet; maar de gramfchap over Humieres dood benam alle gehoor: dus werden 'er daar wel zes of zevenhonderd verflagen, waar onder alle de Spanjaarden waren, de rest werden gevangen, en zeer veele gekwetst. Onder de gevangenen was Cicque di Sangre, gekwetst, Marcello Caracciolo, Alexandro Brancatio, met eenige andere, met den Overften van de Hoogduitfche, die alle den Gouverneur, Luitenant, van 't Kafteel, gegeven werden, om zynen Zwager te losfen. Van 's Konings wegen bleven, boven Humieres, ook Monfieur La Croix, met vyftien of twintig Edelen, en omtrend honderd Soldaten: boven al werd Humieres dood, als een vroom, kloek en 's Konings dienst zeer toegedaan Man, zeer beklaagd, en Bouillions vroomheid geprezen, en daar werd een fterk Guarnizoen vernieuwd.

Terwyl dit gefchiedde, zond Fuentes, uit zyn Leger voor Chafteleт, vierduizend Voetknegten en alle zyne Paerden tot ontzet; maar te laat komende, keerden zy weder. De Vrouw van Gomeron fchreef zeer bedrukte en vriendlyke Brieven voor de verlosfing van haare drie Zoonen, verontfchuldigende alles, dat 'er gefchied was, zelfs gaf zy Fuentes hoop van 't Kafteel te veroveren; maar de Franfchen werden het zelve gewaar, en deden haar uit het Kafteel gaan: des niet tegenftaande, alzo 'er nu

veele gevangenen in 't Kasteel waren, hebben deeze gevangenen, zo met list als geweld, zig weder Meester van 't Kasteel gemaakt, het welk Bouillion gewaar werdende, eer zy nog wel konden geweld toonen, heeft ze uit de Stad besprongen, en weder tot verdrag gedwongen, zo dat zy alle vry zouden mogen uittrekken: dus is de Zwager, Luitenant d' Orviller, en de Vrouw van Gomeron, beroofd geweest van hunne gevangenen en onderpanden voor haare Zonen Gomeron, te Brussel gevangen; terwyl was hy daar gebragt by de Spaansche op eenige hoop, dat zy voor zyn leven het Kasteel leveren zouden, en voor het Kasteel te spraak komende met zyne vrienden, en afgevorderd medelyden met zyn leven te hebben, en het Kasteel te leveren, werd hem geantwoord, dat in hunne magt niet te zyn: waarom zy hem wat afgeleid, zyn hoofd afgeslagen, en dat die van het Kasteel getoond hebben; zyne twe Broeders zyn namaals los gekomen, door den Aards-Hertog Albertus.

Zeldzame geschiedenis in 't Kasteel van Han, dat Gomerons dood veroorzaakte, in July.

Fuentes heeft Chastelet met zyne Kanonnen dapper beschooten: daar was binnen Monsieur de Grange, met zeshonderd Mannen, die zig kloek weerden; maar alzo de plaats zeer klein was, waren 'er weinig middelen om zig te beschanssen: 't Geschut, geschooten in de steene muuren, kwetste veel volk van binnen. Daar werden verscheide stormen op de geschoote Bres gedaan, en zo geweerd, dat de doode de Gragten vulden, om de levende Spanjaarden daar over te loopen. Ten laatsten is 't vuur in hun Buskruid gekomen, waar door zy, op redelyke voorwaarden, 't Kasteel hebben overgegeven, daar uit trekkende. Fuentes stelde daar binnen Louys Alvano di Vegliar: verder hebben zy het Land rondom Kameryk verwoest, het Koorn op het Veld bedorven en afgehouwen, grote Boomen, met Paerden getrokken, hebben zy gesleept over het staande Kooren op de Velden, en dus vernield; maar die van Kameryk hebben daar na grote loopen ge-

Chastelet werd door Fuentes gewonnen, in Juny.

Grote verwoesting rondom Kameryk.

gedaan in Henegouwen omtrend Valencyn, met veel honderd Paerden en Wagenen, en daar mede in den Oogst rondom het Kooren ingehaald, en zig dus voorzien van 't beste, dat zy konden.

Fuentes is met zyn Leger verder gerukt voor Dourlens, op 't Riviertie Anthy genoemd, waar tegen terstond de Provinciale magten van Normandyen en Pycardyen vergaderden onder den Admiraal Villers, Gouverneur van Rouan, Conte S^t. Pol, en Hertog van Bouillion en Nevers, die ook vast by kwamen: daar is Valencyn de Pardiu, Heer van La Motte, Grave van Ekelbecque, geschooten, alzo hy de geleegenheid van Dourlens wilde gaan bespieden, 's nagts in den Maanschyn in zyn volle harnasch, scheut-vry, en is zo na gekomen, dat hem een Koogel, van zyn Schild schampende, in zyn Helmet, vloog omtrend zyn oog in 't Hoofd, daar van hy stierf, en werd te S^t. Omaer gevoerd; een Man ervaren in Krygs-handel, en in deezen Nederlandschen Oorlog altyd van de Spaansche zeer gebruikt: hy was van een zimpel Kapitein tot rykdom gekomen, heeft Heerlykheden gekogt, die in een Graafschap by den Koning veranderd werden. Dourlens belegerd, en La Motte geschooten.

Hy was een Fransch Edelman gebooren; zyn Vader en hy, nog jong zynde, kwamen zig overgeven in 't Leger voor Terrowane, in 't Jaar 1553. Hy werd gevorderd van den Heere van Bignincourt, en Kapitein gemaakt, daar na Sergiant Major van het Regiment van den Grave van Reulx, en verder Luitenant van den Heere van Cressoniere, Gouverneur van Grevelingen; en die voor Haarlem dood blyvende, werd hy daar Gouverneur in zyne plaats, tot dat hy stierf, en raakte tot grote Staten onder de Staten Generaal, als ook onder den Koning, als Kollonel Generaal van de Artillerye, Maarschalk van 't Leger en andere Tytelen, met beleid van grote aanslagen, daar in hy veel gelukkig was, en vergaderde rykdom, hebbende maar eene Dogter, die, huwbaar zynde, stierf: hy was een van de slim- Rang en staat van La Motte.

ste en kloekste Kapiteinen van zynen tyd, maar een hoovaerdig en zeer wreed Man, zyne wreedheid betoonende, zo hy is beschuldigd, in Vlaanderen, als hy was Sergiant Major, dat hy twe arme Luiden om den hervormden Godtsdienst omgebragt had: den eenen deed hy levendig verbranden met zyne eige handen, met geen ander vuur dan van stroo, den anderen deed hy met Paerden van een trekken; en alzo zyn Krygsvolk hunne handen niet wilden besmetten met Beuls diensten, en geene Beuls wilden zyn, deed hy zelfs de koorden aan de armen en beenen, en dreef dus zelfs de Paerden voort, den mensch verscheurende, en dat alles, zonder te willen het geduld nemen, van die by wyze van Regt te doen ombrengen. In la Motte's plaats werd door Fuentes gebruikt voor Generaal van de Artillerye de Kapitein Lamberto.

Heeren, die by Fuentes in 't Leger waren.

Daar waren met Fuentes in 't Leger veele Fransche Heeren, die het Verbond gediend hadden, als de Hertog van Aumale, van den huize van Guize, de Hertog van Rhosne, als opperste Maarschalk van het Leger. Van Nederlanders waren daar de Prins van Chimay, de Marquies van Varrabon, de Graaf van Bossu, Karolus Columna, Sanchio de Luna Mendoza, Italianen en Spanjaarden.

Villers van Fuentes geslagen voor Dourlens, den 23 July.

Alzo nu Dourlens belegerd, en dat nog niet ten besten voorzien was, voor al van een goeden Gouverneur, de Heer van Gamache daar bevel hebbende, en niet binnen zynde, heeft de Admiraal Villers, Gouverneur van Rouanen, zig daar omtrend begeven: waar over Fuentes hem met zyn Geschut omtrend eenen Berg, eene myl van daar, legerde, den 23sten van Hooimaand, daar tegen Villers schermutzelde, met vier of vyfhonderd Paerden, en zo veel Voetvolk, meenende eenig Volk en Krygs-tuig in de Stad te brengen, heeft twemaal de Spaansche te rug gedreven, en zonder het ander volk te wagten, is hy ten laatsten gelokt onder het Geschut van Fuentes, het welk afgaande, en de voorste van zyne Paerden treffende, heeft de andere in de vlugt gedreven,

ven, en dus het Voetvolk, vier of vyfhonderd sterk, ontblood zynde, 't welk terstond omringeld, en meest verslagen of gevangen werd: van de Paerden mogten 'er vyfentwintig of ten uitersten dertig blyven, de rest ontvlugtte. Des Admiraal Villers Paerd geschooten zynde, heeft, vallende, zyn been gebroken, en niet kunnende op een ander Paerd komen, werd, met nog eene wond, gevangen: en alzo hy nu gevangen was, zynde in een kostlyk Harnasch wel gewapend, riep Coutreras, de Commissaris Generaal van 't Paerde-volk, dat men hem dooden zou, men agt uit schaamte, om dat hy onlangs, zynde een van het Verbond, 's Konings partye aangenomen had: dus werd hy, vermits hy zo vast in het Harnasch gesloten was, genoeg met koelen moede gedood, en zy sneden hem mede eenen vinger af, om eenen kostlyken Ring daar van te trekken: met hem bleven nog verslagen de Heeren van Seisseval en Harqueville, wier drie lighamen dood te Amiens gebragt werden, daar ter zelver tyd Duc de Nevers met zyn Volk te laat in kwam: de Graaf van Belin werd gevangen. Daar bleef zo veel volk nog zulke Adel niet verslagen, als eenige gedrukte Boekjes in Nederland inhielden, want de meeste van die daar in genoemd staan, zyn zederd alle levendig gezien, welke Boekjes Italiaansche en Spaansche Geschiedenis-schryvers in hunne Geschiedenissen geloofd en gevolgd hebben.

Admiraal Villers met koelen moed gedood.

Daar na heeft Fuentes Dourlens sterk belegerd, en het Kasteeltie, hoog geleegen, beschooten, ondermeind en opgeblazen, en dus de Stad mede overvallende, beide met geweld ingenomen, den 31sten van Hooimaand, daar veel volk dood bleef, want veele Edelen daar in waren, die twemaal den storm afsloegen, en ook veele gevangen, het welk kwam door gebrek aan eenen Gouverneur: en twist tusschen die van de Stad en het Kasteel zynde, en zonder elkanderen te helpen, werden zy beide overvallen. Fuentes heeft ook heimelyk verstand gehad

Dourlens ingenomen den 31 July.

Fuentes aanslagen op Amiens gemist.

binnen Amiens met een deel Bondgenoten; maar dat werd ontdekt, en veele werden daar over gehangen.

Fuentes Leger opgebroken,

Fuentes ziende, dat de Franschen nu zeer sterk waren, en hy aan veele dingen gebrek had, heeft zyn Leger verdeeld en opgebroken, tragtende Dourlens te sterken: de Franschen verdeelden zig ook, en Bouillion begaf zig in Montreul, daar Fuentes Leger verwagtende, Nevers in Amiens, en andere in andere plaatzen.

Fuentes zoekt Spanjaarden in Brussel te brengen, te vergeefs.

Te vooren, eer Fuentes uit Brussel vertrok, had hy ook getragt zig beter van die Stad te verzeekeren, onder voorgeven, dat de Duitsche Guarnizoenen, daar binnen leggende, om geld riepen, en te onregt muitineerden, en heeft, als of hy die wilde straffen, gezogt daar tweduizend Spanjaarden in te brengen, 't welk de Burgerye gewaar werdende, niet heeft willen gedoogen, maar hebben zig gevoegd met de Hoogduitschen, uithoudende de Spaansche, waar door de Spaansche, vertoornd zynde, zogten in Mechelen en Vilvoorden te komen; en als zy daar ook uitgesloten werden, verbrandden zy daar omtrend twe Dorpen, en hebben over de Landlieden allerhande overlast, door gansch Braband, gepleegd, zo dat het arm Landvolk meer schade van hun eigen inwendig Krygsvolk leden, dan van hunne Vyanden.

Spaansche moedwil over hunne eige Landzaten.

Duurte te Antwerpen in May.

Daar uit in de Steden alom grote duurte in alle dingen rees, zo dat te Antwerpen, in Bloeimaand, het Kooren gold negen guldens de Veertel, het Osfen-vleesch 't beste vyf stuivers 't pond, 't Schapen-vleesch het beste zeven stuivers, het Kalfs-vleesch agt stuivers, 't pond Boter agt stuivers de beste, en andere eet-waaren naar gelykheid: welke overlast en duurte, onverdraaglyk zynde, het arme Volk deed roepen tot den hoogen Hemel, dat 't jammer en elendig om te hooren was: waar door de Geestlyke en Waereldlyke Staten van de Provintiën, die nog onder den Koning waren, en boven alle de Adel, bewoogen is gewerden Vrede-handel te vorderen, daar toe Fuentes bewilligd heeft.

En

En hebben ten eersten, aanhoudende op het geene Hertius en Comans begonnen hadden, zo veel door over en weder schryven te weeg gebragt, dat 'er in Zeeland gezonden werden, wegens den Adel, op verkreegen Paspoord, de Regtsgeleerde Doctor Liesvelt, eertyds Kançelier, en de Raadsheer Maas, die, den 14den van Grasmaand, te Middelburg spraken met den Prince Maurits, vergezelschapt met den Thesaurier Valk, Vosbergen, en eenige andere. Deeze vertoonden, hoe de Adel en Staten der Landen, onder den Koning, zeer verblyd geweest waren te hooren de geneegenheid der vereenigde Landen tot den Vrede, om eens uit den elendigen Oorlog te mogen komen, daarom zy verzogten, dat men mogt komen tot handeling wegens den Koning en Staten, onder hem nog staande ter eene, en de vereenigde Staten ter andere zyde, en wat daar meer aankleefde: waar op Prins Maurits volstrekt antwoordde, dat de vereenigde Staten geenzins van zin waren eenige andere Vredehandeling aan te gaan, dan met de Staten der Landen, en geenzins met den Koning, vermits zy tot het tegendeel verbonden waren met andere Princen: ook kenden zy den Koning zo verstoord en verbitterd op hen, dat hy het voorgewende ongelyk, hem aangedaan, nimmer vergeten, en nog minder vergeven zou, maar zoekt die wraake te doen ter eerste geleegenheid, daar toe hem diende der Theologien besluit, *Quod Hereticis non fit servanda fides.* Zeide verder op het antwoord van de Gezanten, dat te zyn het uiterste besluit der vereenigde Landen, met groot beraad genomen, ja dat, zo het zelve anderwerf in overweeging zou komen, zy gewis waren, dat zy niet alleen zouden afgeslagen, maar geheel wederroepen werden, want het alleen geschied was ten aanzien, dat men gaerne alle de Landen by een vereenigd houden zou, eer zy mogten afgetrokken werden door de Franschen of andere. Daar werd ook van eenige, en niet van Prince Maurits, in 't byzonder

De Adel onder den Koning zenden aan Maurits om Vredehandeling, den 14 April.

De vereenigde begeeren in Vrede te treden met de Staten onder den Koning, maar niet met den Koning.

ge-

gezegd, dat het voor den tegenwoordigen tyd niet anders kon zyn, maar daar was te hopen, dat, veranderende de oorzaken des mistrouwens, de zaken met den tyd beter mogten lukken, daar van dit maar een begin zou zyn, waar door men verder mogt komen tot een nieuw Verbond met de oude Erfheeren, 't zy door blyde inkomst of anderzins, als men opregte meening en gemoed, en alle geweld geweerd zag: dog voor het slot zeide Prins Maurits, zo de Heeren Staten, onder den Koning gezeten, wilden in Vrede-handelingen in goede trouw komen, de Vereenigde waren bereid den Oorlog in Vrede en vriendschap te veranderen, mits hunne besluiten schriftlyk overzendende over vier Artykulen, die zy zouden moeten besluiten aan te gaan, eer men zou beginnen te handelen:, de Artykulen waren als volgd:

Vier Artykulen van Vrede voor-geslagen.

Ten eersten, dat zy voor al uit hunne Landen zouden moeten doen vertrekken alle vreemdelingen en Soldaten, en zig stellen in zulke vryheid, dat zy handelen mogten zonder den Koning, en dat zy de Afgevaerdigde en Staten van de Provintiën, die handelen wilden, moesten magtigen, ook zonder den Koning, met welke de Staten Generaal dan zullen doen handelen, dewyl zy niets liever zouden zien, als deezen bloedigen langen Oorlog veranderd in eenen vasten Vrede, op goede lydlyke voorwaarden.

Ten tweden, dat men in den Godtsdienst niet wilde veranderen, maar dat die zal blyven ter schikking van de Staten van elke Provintie, zonder dat andere zig daar mede zullen hebben te bemoejen.

Ten derden, dat de Provintiën, die met de vereenigde zouden willen handelen, nevens andere voorwaarden mede zouden moeten gezind zyn te handelen met den Koning van Vrankryk en Engeland, en aan te nemen, tot last van het geheele Lighaam van de Staten Generaal, alle de schulden, daar in de vereenigde Nederlanden geraakt zyn, om zig tegen de Spanjaarden en andere vreemde in hunne vryheid te beschermen.

Ten

Ten vierden, de Vrede gemaakt zynde op die en andere voorwaarden, bieden de vereenigde Nederlanden alle hunne magt aan te wenden, om die andere Provintiën in hunne vryheid te helpen beschermen, tegen een ieder, die ze zouden willen moeijen, verkorten of zoeken te verstoren.

Hier op hadden deeze Gezanten geen ander bevel, dan den handel te weeg te brengen tusschen den Koning en zyne Staten ter eene, en de vereenigde Landen ter andere zyde, zo dat het geschil bleef, of de Koning daar in zou begrepen zyn of niet, en daar over zyn de Gezanten wedergekeerd in haast, en hebben verslag gedaan, en 't zelve werd naar Spanje gezonden, met de gevoelens van dezelve Gezanten, Liesvelt en Maas, die daar over deeze volgende redeneering maakten.

De Gezanten weder vertrokken.

Die gaerne Vrede hadden zeiden, men behoorde in den handel te treden, en de geleegenheid niet voor by te laten gaan, vermits den groten nood, duuren tyd, armoede, elende en 't gemeen gekrysch, zynde geen middel voor handen, om de vereenigde met geweld te dwingen, vermits zy den Oorlog van alle kanten op den hals hadden.

Reedeneeringen der Provintien onder de Spaansche regeering, nopens den Vrede.

Want zo men de Vrede-handeling nu afsloeg, zouden de vereenigde Landen, uit dwingenden nood, verdere verbintenissen met andere Buurlanden aangaan moeten, en dus vermeerderen en bezwaren der Spaanschen Oorlog, zo dat daar door alle hoop, ja het middel, van immer weder in vereeniging te komen, benomen, en alle goed verhinderd zou werden. De vereenigde lieten zig dunken, dat zy sterkte en middel hadden, om den Oorlog te volharden, beter dan hunne wederpartye, om hunne wateragtige geleegenheid, hebbende de Zee open, daar hunner Vyanden scheepen, Scheepsvolk nog Havenen hadden, om hunne grote gemakken te benemen, met welke zy al het beste Volk uit de andere Provintiën tot hen lokten, en zy waren daar tegen zo verzeekerd, dat zy hunne Steden vry, zonder

Guarnizoen, betrouwen mogten, alleen Krygsvolk op de Frontieren houdende.

En daarom kon hun de Vrede niets toebrengen dan schade, en grote vermindering van hunnen voorspoed en goed geluk, welk voordeel zy nogtans bereid waren te verlaten, om hunne Buuren mede te deelen, en alle de Nederlandsche Provintiën en Inwooners weder te vereenigen in rust en vriendschap.

De Koning, als een Vorst, zoekende 's Lands voordeel, had niet te vreezen, dat de Staten en Adel, die hem zo onderdanig, grootlyks verbonden en wel geneegen waren, zouden willen toestaan dingen, die nadeelig zouden zyn voor zyne Hoogheid en behoorlyke onderdanigheid, van welke men niet eens behoefde gewag te maken, maar in alles volgens onderregting: en zo men de Staten mistrouwde van 's Konings eer nadeelig te zyn, dat zou groten afkeer mogen maken: alzo het den Landen voordeelig was, behoorde de Koning wel wat van zyn voorregt te wyken, de zwarigheden in 't geschil tusschen de Landen zo groot niet zynde, vermits de vereenigde aan hun niet verzogten eenige verandering van Erf-Heer, Gouvernement, of Godtsdienst, gelyk zy ook daar over niet wilden geperst zyn; maar het was te denken, dat de Koning eer voordeel zou genieten by niet mede in 't Verbond begrepen te werden, ja behoord 't zelve niet te begeeren, om altyd op zyn geheel en vry te mogen staan, al was 't ook, dat de vereenigde dat ernstig verzogten: ook was 't waarschynlyk, dat 'er veele byzondere geschillen van Godtsdiensten zouden voorvallen tegen den Roomsch Katholyken, tot welke de Koning om der eere wil nimmer zou bewilligen, voor al in zulk een openbaar en plegtig Verbond.

De vereenigde Staten verzogten geene verandering van Lands-Heer of Godtsdienst van de andere Staten.

En de vereenigde zouden beter betrouwen de toezegging en verzeekering van de Staten, dan van den Koning: zy weigerden niet uit valschheid, of zoekende bedrog met den Koning te handelen, maar

al-

alleen uit mistrouwen en vrees voor zyne magt en wil, vermits zy weeten, dat hy zo verbitterd was om de kleinheid, die hem is aangedaan, dat hy zoekt te wreeken, het welk zy niet vreezen wegens de Staten, en daarom die beter betrouwen, die zy gaerne Middelaars in toekomende tyden maken zouden:

Men zou met deezen Vrede altyd 's Lands vyanden verminderen, en door de vereenigde zou men hopen Vrankryk en Engeland mede tot vrienden te maken, als die genoeg laten blyken niets te zoeken, dan hunne verzeekerdheid, en het wegzenden der Spanjaarden en vreemde, hunne vyanden, geene andere grote oorzaken van Oorlog voorhanden zynde.

De Koning zou altyd met de Vredehandeling voordeel doen, gelyk hy altyd in voorgaande handelingen geene schade gedaan had: ook behoorde de Vrede en gemeene welvaard allerhande zwarigheden der Waereld te overwinnen, een Vrede, daar aan de gansche Christenheid zo veel geleegen is, die veel meer waerdig was dan de Hoogheid en ingebeelde magt des Konings. De Vrede en het gemeen welvaren behoorden alle zwarigheden te overwinnen.

Nopens de Artykulen, door de vereenigde gezonde, om 't vertrek van de vreemde en andere, dat zou men met Geizelaars verzeekeren; want Fuentes zelfs had laten hooren, dat hy liever zig zelven voor Geizelaar wilde geven, dan dat de beloften niet voldaan zouden werden.

Van de andere zyde zeiden de Spaanschgezinde, en die by den Oorlog voordeel vonden, en daarom des Konings voordeel wilden voorgeven, dat de pligt, eer, en alle Regten de Vereenigde dwongen zig te vereenigen met hunnen wettigen Erf-Heer, die nogtans, zo verstoord en verongelykt zynde, genadig besllooten had in goede trouw met hen te handelen; en tot vaster verzeekering behoorden zy zelfs aan den Koning te verzoeken, als hoog nodig, dat zyne magt daar in of by kwame, als verbindende Reedenen van die 's Konings eer en regt wilden voorstaan.

en meest benadeelde partye, want den Koning uitsluitende, lieten zy hem vry den Oorlog te volvoeren: ook waren de Staten geenzins bevoegd nog gemagtigd, zonder toestemming des Konings, ook verdienden der Vereenigde rebellyen en werken niet, dat de Koning hun de eer en zig zelven de kleinheid aandoen zou, en hun stond ook niet toe hunne Over-Heeren Wetten te stellen, als alleen te willen handelen met zyne Staten, uitsluitende hem, hunnen natuurlyken Heer, onder voorwendzel van hem te vreezen en mistrouwen, daar van de regte oorzaak waren zy, hunne Ketteryen en rebellyen, by welke onbehoorlyke voorslagen het goed was te merken, dat zy geenzins van meening waren immer den Koning, hunnen wettigen Over-Heer, te erkennen uit goede harten; daarom zo zy den Koning niet mede in den Vredehandel begrepen, zou het eene al te nadeelige handeling voor zyne Majesteits Hoogheid en behoorlyke onderdanigheid, die men hem schuldig is, en dat was geheel zyn regt stellen in handen van zyne Onderdanen, Ketterlyke Rebellen, en al hun doen en bedryven te regtvaardigen, met dergelyke reedenen meer.

De Staten verwittigen hunne Buuren van de Vredehandeling.

Op den voorsz. voorslag tot in Hooimaand niet anders geantwoord of gevolgd zynde, hebben de vereenigde Staten door hunne Hofgezanten zo by den Keizer, als in Vrankryk, door den Heere Calewaert, en in Engeland door Noël de Caron, Heer van Schoonewalle, en elders alom, hunne Vrienden en Buuren doen verwittigen alle 't geene 'er voorgevallen en gehandeld was, zo voor den Keizer, als met de Staten en Edelen der Landen onder den Koning, vertoonende, dat zy uit goede geneegenheid alleen eenen goeden vasten Vrede zogten, en dat het niet aan hun, maar aan de Landen of Staten hiel, die nog van Spanje overheerd waren, die meer eene ydele Hoogheid en magt des Konings zogten en voorstonden, dan der Landen Vrede, en der Buuren welvaren.

En aan de Spaansche zyde, om de Gemeente genoegen te geven, of wat geruster te stellen, heeft men laten hooren, dat de Vredehandel niet afgeslagen; maar opgeschort was, en zeiden, dat zy af hingen van den Keizer en des Ryks Vorsten en Steden; om dat de naastgeleege Steden in den laatsten Ryks-dag te Regensborg, in 't Jaar 1594, belasd was toe te zien, dat de Onderdanen des Ryks mogten beschut en bevryd werden van alle overlasten, gewelden en schaden; tot welken einde ook geld en schattingen op te brengen besloten, en den Grave Symon van der Lippe belasd was daar over onderzoek te nemen; en dagvaarden der Westphaalschen, Rynschen, enz. Ryks Cirkel te bestemmen, naar het welke het scheen, dat zig de Keizer en 't Ryk dan zouden schikken, in 't straffen der geenen, die den Vrede wederstonden, of niet wilden volgen, welke zy hoopten te toonen, dat het de Spaansche zyde niet zy, maar dat de vereenigde Landen zouden bevonden werden die te zyn, die den Oorlog veroorzaakten, nademaal zy hun alle zodanige reedelyke middelen van bevrediging, als wy te vooren verhaald hebben, aangeboden hadden: waar over de Koning, ook de naastvolgende Gouverneur, de Vorstlyke Kardinaal, namaals dikwils by den Keizer gevorderd hebben, als namelyk in Herfstmaand, in 't naaste Jaar 1596, door den Admiraal van Arragon, als by onderschepte Brieven bleek, dat de Keizer met het Ryk zig wilden verklaren voor vyand tegen die in Nederland de bevrediging wederstaan zouden, aankondigende en uitvoerende de straf, naar des Ryks gesteldheden, over dezelve; maar de Keizer heeft dat zederd meermalen uitgesteld, vermits des Ryks Vorsten, die daar toe benoemd waren, hem nog geen verslag gedaan hadden, die daar van kwalyk scheenen over een te komen, zelfs naar de meening van Jan Baptista de Taxis, Raadsheer van Staten des Konings te Brussel, als blykt by zynen onderschepten Brief aan den Koning, gedagteekend den laatsten

De Vredehandel opgeschoven en door de Spaansche overgelaten aan den Keizer en Ryks Vorsten, volgens 's Ryks-afscheid.

sten van Bloeimaand, deezes Jaars 1595, afgeworpen en gekregen op de middel-Zee, tusschen Spanje en Italiën, daar in hy zegd te vreezen, dat deeze Ryks Vorsten als Duitschen, en niet als Spanjaarden van Toledo, nimmer den Koning toestemmen zullen, dat zyne gewapende Spanjaarden in Nederland zouden blyven.

Jan Baptista de Taxis meening op de bevrediging, uit zyne afgeworpe Brieven.

In deezen Brief verwonderd zig Jan Baptista de Taxis over de aanbieding des Vredes by Fuentes, dat de vereenigde Staten aangeboden hadden niet te willen met den Koning, maar wel met de Staten van Braband, Vlaanderen, Henegouwen, enz. in handeling treden, op voorwaarden en verzeekering, dat de Spanjaarden en andere vreemde Natiën vertrekken zouden, en, om den Koning daar toe te bewegen, toezeiden, dat 'er ook zou mogen een gemeene Vrede met Vrankryk, Engeland en alle de Nederlanden getroffen werden, zonder te verhinderen, of den Koning voor te houden, dat hy niet zou mogen, op 't stuk van Godtsdienst, in de Landen van zyne gehoorzaamheid, regel stellen, naar zyn believen en goeddunken: hier over, zeide hy, was zyne meening in den Raad geweest, dat men zulke voorslagen niet behoorde af te slaan, nog de kleinheid, die den Koning daar in geschiedde, van niet te willen met de Staten handelen zonder hem, niet te agten, als het was onder voorwaarde, dat de Gemagtigde alleen van Fuentes zouden verkoozen werden, en alleen van hem hun bevel en onderregting halen, zonder een enkel tyteltie te mogen daar buiten treden, en verder in voorvallende geschillen alleen van hem verder bevel te moeten halen.

Omtrend het vertrekken der Spanjaarden was zyne meening, dat men dit besluit zou uitstellen tot op 't laatste, als alle de andere Artykulen zouden toegestemd zyn, en dan mogt men doen, dat de tyd uitwyzen zou; ondertusschen zouden zy wel eenig voordeel met de onderhandeling mogen doen: der-

ge-

gelyke reedenen schryfd hy meer, ons verlatende op deezen Brief van Taxis, in Druk uitgegaan, met glozen, die de weetgierige Leezer zoeken mag, in 's Gravenhage gedrukt.

Meening van de bevrediging van een geleerd Man uit eenen Brief aan eenen Spaanschen Raadsheer, J. Lipsius.

Verder is 'er ook in deezen tyd een Brief in veeler lieden handen gekomen, zynde de Opsteller daar van een geleerd Man, zo het schynd, en werd gezegd de geleerde Justus Lipsius te zyn, welke van eenige Raadsheeren verzogt was zyne meening te zeggen, of beter Oorlog of Vrede diende. Dit antwoord is gedagteekend den 3den van Louwmaand, des Jaars 1595, zeggende, dat 'er drie zoorten van vyanden des Konings waren, te weten, Franschen, Engelschen en Hollanders, de twe uitwendig, de derde inwendig, eer rebellig, dan regt vyand: de twe eerste, zo die van Oostenryk niet de Barbaarsche Turken en gemeenen vyand te vreezen hadden, zou de Koning ligt kunnen dwingen, den Oorlog voerende met goede trouw en tugt, het geld wel gehandeld, en de ampten wel besteed en gegeven; maar vermits de Turk dreigde, was te overweegen, of het niet beter was Vrede te maken met de buiten Vyanden, of eenige van hen, ziende dat de Hollanders reeds den moed genoeg verloren gaven, beide de Franschen en Engelsche te hulp hebbende: wat zou dan van hen te wagten zyn, als men met den eenen Vyand Vrede maakte, te weten, met de Engelsche Koningin, die in handen had twe aankomsten, als van Zeeland en Holland, de twe Poorten van de Zee en den Lande? en hy dagt, dat zy de Vrede niet grootlyks zou wederleggen, zo om dat zy eene Vrouw is, als om dat haare schatten uitgeput zyn, kleine middelen hebbende, mede, om dat de Oorlog gevoerd werd tegen des gemeenen Volks dank, die Traffycquen en vryheid zogten: dat zy den Oorlog harderd, was meer uit vrees dan uit haat: de grootheid en magt des Konings, de vroomheid en voorspoed der Spanjaarden zederd 60 Jaaren herwaards, was den Buuren en alle vreemde vreeslyk

Hopende de Koningin van Engeland tot Vrede te brengen door haaren nood.

 en

onzaglyk geworden: die grote magt te breidelen, en die vrees weg te nemen, geen teekenen van heersch-zugt toonende, zou de regte knoop van het werk breeken: werken en niet woorden verheffen de Koningryken.

Hopen ook, dat de François tot Vrede of Bestand uit nood zou te brengen zyn.

Het zelve was ook van den François te hopen, die onder de hand den Vrede van harten zogt, vermits zyn Ryk nog nieuw en zyn staat nog onzeeker was, en de partyschappen en mistrouwen onder zynen groten Adel hem alle raadden tot den Vrede: ook het verscheurd ingewand van zyne Finantien, geheel verteerd, die met de kin boven Water gehouden werd door de vreemde, bedekt en opentlyk; maar of de Koning van Spanje zelfs zou begeeren Vrede met hem te maken, was hem onbekend, dog ten minsten diende Bestand met hem gemaakt, behoudens alle hoop en regtvaerdige vordering: want wat vastheid was te hopen, daar van de Opvolger en opvolging onzeeker is? daarom den François aan eene zyde latende, die niet veel zal beginnen, zo hy niet getergd werd, mogt men met de Engelsche wel voortvaren.

De sterke Hollanders waren te dwingen met eenen korten Vrede of Bestand.

Nopens de Hollanders, die Oorlog was de schadelykste, zonder hoop van betering, want zy hadden goede ordonnantien, zeekere Finantien, en alle de bekwaamste Steden, goed Krygsvolk, zeer verstouwd met versche overwinningen; maar hun goed Regiment en eenigheid was kwalyk te breeken, zo lang de Oorlog, vrees en agterdenken duurden: waarom men eenen kleinen Vrede of opschorzing van wapenen moest verwerven, zynde de Hollander meer gierig dan eergierig, of heersch-zugtig: en altyd is in zodanigen Oorlog eenige Vrede of Bestand den Princen voordeelig, die Visschen met gouden Netten kunnen vangen, de hooge Majesteit der Princen is altyd kragtig om der Menschen harten te trekken, als 'er eenige schynbare reedenen bygevoegd werden, en dus zou men allengjes zyner Vyanden kragten ondermeinen, voor al in hun gemeen

Gou-

Gouvernement, twist zaajende onder die, die nu door vrees zo vereenigd waren, en afstand van Oorlog door Bestand hebbende, zou men alle middelen van alle onderhandeling bekomen.

En tot voorbeelden komende, haald hy een geheel dergelyk by, te weten, den Oorlog van Sixtus Pompeus in Sicilien, tegen Octavianus Augustus, Keizer: Pompeus, bezittende Sicilien en Sardignien, dwong daar mede geheel Italiën tot groten hongers nood en uiterlyke elende, welke met eenen korten Vrede overwonnen werd, die toegestaan werd met voorwaarde, dat alle Ballingen mogten wederkeeren, en het Krygsvolk afgedankt en weggevoerd werden: waar uit Menas, Pompeus voorname Kapitein, onder de hand gewonnen en omgekogt werd, en ten eersten werd gezegd, deeze onzienlyke Held Pompeus, onlangs geweest zynde als een Neptunus, heerschende over Landen en Zee, werd gedwongen te ontvlugten met een klein scheepje, en zynen hals aan het zwaerd te bieden, en dus was in minder dan 1 Jaar die grote Oorlog uit: dat was wel een oud voorbeeld, maar zo men dezelve middelen in deezen Oorlog gebruikte, zou men het een nieuw voorbeeld maken: die weg dagt hem de beste te zyn, ziende hoe de Oorlog alle verval en bederf ingebragt had, magtig om de sterkste Koningryken te onder te brengen: dit was zyne meening.

Aanhaling van den Kryg tusschen Keizer Octavianus Augustus en Sixtus Pompeus.

Dog om het Volk te beter in rust te houden, heeft men in deezen tyd laten hooren, dat de Vorstlyke Kardinaal Albertus van Oostenryk af komen zou, om in zyns Broeders Ernestus plaats het Gouvernement waar te nemen: en om hem de Landen aangenamer te maken, werden in Spanje in alle Havenen veele Oostersche, Hollandsche en Zeelandsche scheepen, die gearresteerd waren, om, als die toegerust zouden zyn, de ryke Indische Vloot in te halen en tegen te varen, alom vry gemaakt en ontslagen, 't welk in Sivilien hun aangezegd werd door den mond des Hertogs van Medina Sidonia, dat de Koning

Alle Oostersche en Nederlandsche scheepen in Spanje ontslagen, door middel van Albertus van Oostenryk.

ning zulks verwilligd had, ten verzoeke van den Vorstlyken Kardinaal van Oostenryk, en dat alle Nederlandsche scheepen voortaan vry zouden mogen komen en keeren, tot welken einde men elk, die 't verzoeken zou, vry Paspoord zou verleenen, en dat op hoop, dat zy met den tyd die genadige weldaad des Konings zouden bedenken, en hem weder erkennen voor hunnen wettigen en natuurlyken Lands-Heer.

De gevange Prins van Orange vry gesteld, om met den Kardinaal in Nederland te komen.

En om de Landen meer te gelieven, zo het uiterlyk scheen, had de Koning ook den Heere Philips Guilliaume van Nassau, die nu genoemd is Prince van Orange en Grave van Buuren, en die dus lang in Spanje gehouden is geweest, vry en los gesteld, meest, zo men uitgaf, door het verbidden van den jongen Prince en den voorsz. Heer Kardinaal, om met hem in Nederland te trekken.

De Galeien, die den Kardinaal en Prince in Italiën zouden voeren, waren gelasd in Spanje weder te voeren de Dogter van den Aards-Hertog, Karel van Oostenryk, Catharina Renea, om te trouwen met den Prince Philips van Spanje, die nu omtrend 17 Jaaren oud was; maar deeze Bruid is in den zelven zomer gestorven.

De Bruid van den Prins van Spanje gestorven.

De vereenigde Landen hebben hun Leger te Veld gebragt onder den Prince Maurits, in 't begin van Hooimaand, met veele scheepen de Lek en Rhyn opvarende: zy gelieten zig of zy op den Bosch wilden vallen: om hem te weeren was door Fuentes gelasd de oude Montdragon, Kastelein van 't Antwerps Kasteel, die vergaderd hebbende een Duitsch en twe Spaansche Regimenten, met Walen en Iersche, opgetogen is naar Tuermont, zynde zeer bescheiden verwittigd van Prince Maurits optrekken en voornemen, die nogtans de Zeelandsche Guarnizoenen gelastte in 't Land van Waas in Vlaanderen te vallen, en daar eenige Schansen in te nemen, gelyk zy deden, om hem te rug te houden, maar te vergeefs.

Prins Maurits trok voor Grol, zynde sterk ruim

tien-

tienduizend Mannen, daar hy, den 14^den van Hooimaand, zyn Leger voor sloeg, in hoop van in 't kort die Stad te vermeesteren, vermits die onvoorzien was van Buskruid: daar binnen had bevel de Graaf van Stierom, met elf Vaandelen. Den 15^den van Hooimaand begon Maurits twe stukken Geschut te planten, schietende drie volleen, en eischte de Stad op; maar Montdragon, zynde een oud Krygsman, en sterk zesduizend te Voet en twaalfhonderd te Paerd, en met hem de Graven van den Berge gevoegd, alzo hem de aanslag en voornemen ontdekt was, is zeer dapper den Prince Maurits gevolgd, en om van de Hollandsche Oorlogs scheepen bevryd te zyn, trok hy boven Rynberck over Rhyn by Orsoy, en trok naar de Rivier Lippe, op Dorsten in Westphalen, daar eene Brug lag, die Prins Maurits den Ritmeester Balen belasd had af te breeken; maar de Burgers vielen op hem uit, en beletten 't hem. Van daar kwam Montdragon tot Rees, daar hy maar eenen nagt vertoefde, hoorende, dat Prins Maurits opgebroken en te Selwolden gekomen was; want Prins Maurits ziende, dat Montdragon hem zo na was, hoewel hy geene kleine hoop had van die Stad in 't kort te mogen dwingen, naar gemeen gevoelen, hoewel alle de begravingen aanbesteed in 't werk waren, had hy zyn Leger, den 25sten van Hooimaand, opgebroken, om van Montdragon daar niet bezet te werden, want hy geen volk genoeg had om de Stad te besluiten, de aankomst te bezetten, en zynen vyand 't Hoofd te bieden, niet willende zyn Leger ligtvaerdig wagen, en dus zyne eer verliezen, van sterk, voorzigtig en op goeden grond alle zyne aanslagen voor te nemen. De Graaf van Hohenlo en andere boden wel aan met een deel volk Montdragon het trekken over den Rhyn te beletten, maar het was al te laat, hy was hen te ras gevolgd, rasser, dan geloofiyk was, en dat onvoorziens.

Prins Maurits Leger trekt voor Grol, den 14 July.

Montdragon trekt op om Grol te ontzetten.

Prins Maurits breekt op Mondragon's komst op van voor Grol, den 25 July.

Dus is Prins Maurits, den 25sten van Hooimaand,

opgetrokken op Lochem, en heeft zyn Geschut en gereedschap naar Zutphen gezonden, agterlatende en zelfs verbrandende veele Lonten, Schuppen, Delen, Sparren, en wel tienduizend stokken met yzers, om tegen het Paerdevolk te gebruiken, met meer andere dingen, is naar zynen vyand getrokken, en heeft, den 28sten, omtrend Selwolden by Ulst zyn Leger geslagen, tusschen de oude Issel en eene Moerasch, alle de doortogten tegen Montdragon's aankomst wel bezettende, hebbende beslooten hem nergens op der vereenigde Landen bodem te laten nestelen.

Montdragon vertrekt op Dinxlakenham, den 30 July.

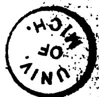
Montdragon verstaande, dat Grol verlost was, en dat zyns vyands Leger naar Selwolden kwam, vertrok, den 30sten van Hooimaand, naar de Lippe, en ten laatsten kwam hy digt voor by Wezel, te Besligh, daar hy bleef tot den 4den van Oogstmaand, en toog toen weder over de Lippe naar Dinxlakenham, daar hy tot den laatsten bleef, daar hem Prins Maurits gevolgd heeft, en hebben gezogt elkanderen een voordeel af te zien en te verzoeken.

Prins Maurits maakt aanslag op Montdragon's Leger, onder Graaf Philips, den 1 September.

Prins Maurits heeft eenen aanslag beraamd op Montdragon's Wagt, die ver buiten zyn Leger stond, en alle zyne voeragie-paerden op te ligten, waarom hy, den 1sten van Herfstmaand, 's avonds ten agt uren, omtrend vyfhonderd twintig Paerden heeft laten uitryden, onder 't beleid van Graaf Philips van Nassau, en zy zouden verdeeld zyn in vier hopen: den eersten zou gebieden de Drost van Zalland, den tweden Burchart van Chinski, den derden Godart van Balen, elk van honderdvyftig Paerden, by welken belasd waren de voorsz. Graaf Philips met zyne Broeders, als Graaf Ernst en Graaf Lodewyk, met hunnen Neef, Graaf Ernst van Solms, zig te houden: de vierde hoop, van honderdtwintig Paerden, zou gevoerd werden door den Engelschen Ritmeester Parker. De Ordonnantie was gemaakt en belasd, dat deeze hopen over de Lippe zouden komen aan Cruydenborg, dat Graaf Philips voor uit

zou

PHILIPS
Grave van Nasſau,
Catzenelleboge, Vianden, Dietz,
GESTORVEN DEN 1 SEPTEMBER
MDXCV.

UNIV. OF MICH.

zou doen ryden den Luitenant van Balen, met veertig Paerden van alle de Kompagnien, om regt naar Stochem te gaan, en alle de Voeragie-paerden van den vyand weg te dryven en nemen, en dat hem volgen zou de Ritmeester Conteler, met zestig Paerden, en dan de Ritmeester Marcellis Bacx, met vyfentwintig Paerden, eerst aan te grypen de Ruiters Wagt van den vyand, en mede onderzet te werden door den Drost van Zalland, en dus verder by de andere hopen, om dezelve Wagt van des vyands Leger af te snyden, en naar de Lippe te dryven, daar Prins Maurits 's morgens met de rest van de Ruiterye, vyfduizend Voetknegten en drie Veldstukken, hun tot de Lippe zou tegen komen, om hen te helpen, indien de vyand met meer geweld hen wilde overvallen, tot welken einde hy eenige Pleiten zou mede brengen, om eene Brug over de Lippe te maken.

Dit was de aanslag en voornemen; maar Montdragon is den zelven nagt daar van verwittigd, door eenige Schildwagten, die hy over de Lippe hield, of door eenige Engelsche, dienende onder Kapitein Smit, die 's nagts overliepen, en zulks namaals in Engeland onder de Galg bekend hebben. Op deeze kundschap heeft Montdragon alle zyn Voeragiers ingehouden, en alle zyn Ruiteren veel verder doen uitvoeren, als zy anders plagten de Wagt te houden, en belasd zig tot digt aan de Heide te houden, en tot hunne betere beschutting deed hy nog duizend Mannen te Voet uit zyn Leger met hen trekken, alles met uitdruklyken last, dat zy Prins Maurits Ruiters voor by zouden laten ryden: en dan die van agteren te volgen, en op hun Leger aan te dryven.

Montdragon verwittigd van Prince Maurits aanslag.

Maar deeze aanslagen en voornemen van beide deeze Hoofden vielen tegen hunne meening uit, door dien eenige vier of vyf Ruiters des vyands door den Luitenant van Balen onvoorziens op de Heide waren gezien, die toen door eenige, van hem tot dien einde, en door andere Paerden, die na waren ge-

Prins Maurits aanslag, en Montdragons voornemen tegen den anderen beide gemist.

zonden, ontdekt werden, en Montdragons volk groot nadenken gaf: Graaf Philips deed evenwel den Luitenant van Balen zynen last voldoen en naar Stochem gaan, en belastte de Ritmeesters Conteler en Bacx den zelven te volgen, die van den vyand niet wisten: intusschen kwamen weder vier of vyf Ruiters, die de Luitenant van Balen naar den vyand voor gezonden had, boodschappen aan Graaf Philips, dat de vyand met zyn gansch Leger daar agter in de heggen stond; maar hy wilde het niet gelooven, reed daarom onbedagt in de heggen, zonder eenige van de troupen daar van te verwittigen, vergezelschapt alleen met vyfenzeventig Lançiers van den eersten hoop des Drosts van Zalland, als willende beter verzoeken, en reed in eene moerige straat, met disorde, onwetens naar den vyand, zonder ook de voorgaande te verbieden, of zyne navolgers te wagten: en den vyand vindende, zynde weinig gevolgd, alleen zynen Broeder, Graaf Lodewyk, gezonden hebbende, om Chinski te doen haasten, heeft op den vyand getroffen, en werd terstond omringd, daar hy en daar na de Graaf van Solms zwaar gekwetst, en beide gevangen werden: zyn Broeder, Graaf Ernst, was 't wel ontreden door den vyand, maar werd daar na weder gekregen. De troup van Chinski, door den zelven engen moerigen weg inkomende en volgende, werd geheel in disorde gebragt, door de Ruiters van des voorsz. Drosts eerste troupen, die hun tegen kwamen vlugten, waar door zy weder hebben moeten uitkeeren: en dus hervattende het inkomen, hebben zy zulks mede met disorde gedaan: dog de vyand werd zo verschrikt, zonderling alzo Bacx, door eene andere Straat inkomende, mede op hen trof, dat zy de twe gevange en gekwetste Graven, Philips en Ernst van Solms, aan eene Heg lieten leggen, die beproefden, of zy op een Paerd konden klimmen; maar alzo zy te zeer gekwetst en zonder hulp waren, moesten zy het spel aanzien, en daar gevangen blyven.

Wonderlyke en gewaagde stryd tusschen de Spaansche en Nassausche by de Lippe, den 2 September.

Om

Om dat de vyand te sterk was, moesten de Ruiters van Chinski ten laatsten ook vlugten met de andere, die toen mede in disorde bragten den troup van Balen, zo dat zy niet wel treffen konden. Maar de laatste troup van Parker aankomende, zyn veele Ruiters van de andere troupen met hem ingereden, en toen heeft hy omgekeerd en overloopen twe of drie hoopen van den vyand, en dezelve in zulken schrik gebragt, dat meest alle zyne Ruiters en Voetknegten de vlugt namen, behalven eene Kompagnie, met eene Orange Banderol, die tot den laatsten in orde bleef staan, die, ziende Parkers Ruiters ook in disorde komen, en zyn volk weder vergaderen, is hy mede op de verstrooide Nassausche Ruiters gevallen, en dus hebben zy die ten laatsten ook in de vlugt geslagen en 't veld behouden, daar toen van den vyand gevangen en naderhand dood geslagen werd, Meester Robbert Vere, Broeder van den Ridder François Vere. De hoop van Conteler wist nooit van dit gevegt dan op 't laatste, en kwam daarom aan den man niet; maar Balens Luitenant, volgende zynen last, altyd voortrydende, vernam nooit niets, tot hy kwam omtrend 't Leger van den vyand, daar hy veele gevangenen ontmoette, en daarom vermoedde hy, dat Graaf Philips Ruiters geslagen waren, en ziende geen ander middel om te ontkomen, is hy regt door den vyand, die ook al verstrooid aankwamen, henen gereden, en heeft nog verscheide gevangenen, en onder dien den Luitenant van Paulus Bacx, ontzet, en is ten laatsten dus ontkomen. Een deel afrydende Nassausche Ruiters deden den aftrek met gemak, pas a pas, zonder dat de vyand hen dorst vervolgen, daar by waren de Ritmeester Chinski, die in zyn hoofd geschooten was, daar van hy namaals stierf, Marcelis Bacx, Resoire en Conteler, met den Luitenant van Balen, en Cornet Clout, met meer andere, Bacx meest den aftrek doende. Het ander deel van dezelve Ruiters deed den aftrek met grote

Aftrek van de Nassausche Ruiters.

ver-

verwarring, en werden van den vyand tot de Lippe vervolgd: daar by was Graaf Lodewyk van Nassau, die eenen zorglyken sprong moest doen met zyn Paerd in de Lippe, daar mede hy, als hy aan de andere zyde was, niet op kon, en zyn harnasch viel hem zwaar, dog ontkwam het nog, en dat deed eenige andere beteren weg zoeken, als den Ritmeester Balen, den Drost van Zalland, en meer andere. De Kapitein Bernard werd van den vyand omringd en gevangen, om dat hy in de Lippe niet springen dorst, zynde een zwaarlyvig man; maar over de Lippe was Prins Maurits, tot hunne hulp, 's morgens derwaards gekomen, met vyftien Vaandelen Knegten, en de rest van de Ruitery en drie Veldstukken, 't welk veele van zyn volk behield.

Graaf Philips van Nassau en Graaf Ernst van Solms gevangen, en van kuetzuren gestorven.

Dit gewaagd gevegt duurde meer dan een uur, tegen beider Oversten voornemen en verwagting uitvallende. De Nassausche verloren daar honderdagtentwintig Paerden, boven der Heeren Paerden, drieentagtig Ruiters werden gevangen, en vierentwintig verslagen, en niet gelyk Cæsar Compana schryfd. Graaf Philips was zyn Paerd onder zig geschooten, en hy zeer gekwetst in den buik, desgelyks Graaf Ernst van Solms: zy werden naar Rhynsberk gevoerd, daar zy vriendlyk behandeld, en van hunnen Neef, den Grave van den Berg, bezogt werden; maar leggende beide in eene Kamer, zynde hunne eige Medicynen en Chirurgyns hun toegezonden, is nogtans Graaf Philips 's nagts gestorven, en de Graaf van Solms drie dagen daar na: welker lighamen, den 6den van Herfstmaand, te Bisligh in 't Nassausche Leger gezonden, en namaals te Arnhem heerlyk begraven werden. Deeze Graaf Philips was een dapper, kloek en wel bemind Heer, van grote hoop, en die van Solms een jong deugdlyk en geestig Heer. De Graaf Ernst van Nassau werd namaals gerantzoeneerd voor tiendulzend guldens: van de Spaansche zyde zyn 'er ook veele gebleven en gekwetst, als de Luitenant van Graaf Har-

Graaf Ernst van Nassau gevangen zynde, werd gerantzoeneerd in September.

Harman, en verscheide Italianen en Spanjaarden, als Caracula, Carafa, Martineago en andere: de Nasſauſche bragten daar nog af vyf gevangenen en vyftien Paerden.

Prins Maurits lag lang ſtil met zyn Leger te Bislîgh aan den Rhyn, beneden Wezel, daar hy eene Brug over den Rhyn maakte, van waar hy eenen aanſlag had op 't Kaſteel van Meurs, en dat werd verzogt, den 16den van Herfstmaand; maar om dat de Maan klaar ſcheen, dorſten zy de Pallisſaden niet wegzagen, en eer zy aan de Wal zouden hebben kunnen komen, overviel hen de dag, zo dat zy moeſten aftrekken, hoewel het die van binnen niet gemerkt hadden, dan na hun vertrek. Aanſlag op 't Kaſteel van Meurs te vergeefs.

Na deeze daden heeft zig Montdragon in zyn Leger ſtil gehouden, vreezende dergelyk treffen, dat wel aangelegd was van beide zyden, zo het had willen lukken.

Daar na, den 12den van Herfstmaand, trok Montdragon ſtil vroeg op, en ſloeg zyn Leger, den 15den, te Angeroort, beneden Keizers Waerd, en beſchanſte zig wel, daar hy allerhanden toevoer van Keulen by den Rhyn en elders kon bekomen: hy beroofde daar alom het Land zeer jammerlyk, daar over de Keizerlyke en Gulikſche Gezanten hem moesten verzoeken 't Land te verſchoonen, en daar van te trekken; maar hy antwoordde, dat hy daar lag op zyns Konings uitdruklyk bevel, maar zo zy konden het Staatsch Krygsvolk van daar doen vertrekken, wilde hy ook opbreken: hy had ook eenen aanſlag op Dusſeldorp. Montdragons aftogt beroofd het Land Gulik.

Dus bleven deeze twe Legers in hunner Buuren Land, tot den 12den van Wynmaand, dat Montdragon opbrak, en over den Rhyn toog door het Land Gulik naar Aken, en dus naar Braband. Daar na zyn de Staatſche ook, den 26ſten van Wynmaand, opgebroken, na dat de Twentiſche Guarnizoenen den 22ſten hen te vergeefs tot Reep, Enſchede en by het Leger nagejaagd hadden: hy heeft

in

in 't optrekken eenige Kasteelties en roofnesten daar omtrend gewonnen en afgebroken.

Waerd by der Staten volk genomen, en de Graaf van den Berg gevangen, den 14 November.

Daar na, den 24sten van Slagtmaand, hebben etlyke van Prins Maurits volk het Steedje Waerd, aan Braband geleegen, ingenomen, waar binnen zy Graaf Hendrik van den Berg, met eene Bende Ruiters, overvallen hebben: het Steedje hebben zy geplunderd en met de gevangenen en buid zyn zy naar Nymegen getrokken, het Steedje onzydig latende. De voorsz. Graaf van den Berg werd binnen drie Maanden, op 't woord van zynen Broeder, voor vyfduizend guldens los gelaten, hoewel hy in dienst was, en men even te vooren Graaf Ernst zonder dienst op tienduizend guldens gerantzoeneerd had.

De Koning van Vrankryk den Oorlog voerende in Bourgognien tegen de daar nog overig zynde Bondgenoten, had de Graaf van Fuentes hem Dourlens afgenomen, gelyk wy gezegd hebben, waarom hy in Nederland zyn geluk ziende, goed gevonden heeft dat te volgen: en alzo die van Artois en Henegouwen aanhoudlyk verzogten bevryd te zyn van die van Kameryk, heeft hy beslooten dat te beleggen, terwyl Mondragon der vereenigde Landen Leger tegen stond, en om dat die van Henegouwen en Artois groten bystand van geld, volk en Krygsgereedschap aanboden, heeft hy omtrend den 8sten van Oogstmaand Kameryk belegerd, lang te vooren dat allengjes benauwd hebbende, wel zeventien of agttienduizend, zo te Voet als te Paerd, en wel zeventig stukken Geschut, sterk geschat, van allerhanden voorraad zeer wel voorzien: hy zelfs vergezelschapt zynde met den Maarschalk de Rhosne, Loranoys van het Verbond, en zyne Spanjaarden, leegerde zig aan de zyde van 't Kasteel, de Prins van Chymay aan de andere zyde met andere Regimenten, die zig alle wel zeeker beschanst hebben, eens Mans lengte hoog: dugtende voor een lang Leger, maakte hy Batterye met zyn Geschut in eene bekwame plaats, afschietende alle Beschutting, ook-

Kameryk by Fuentes belegerd, den 8 Augustus.

UNIV. OF MICH.

DON PETER DE GUSMAN,
Grave van Fuentes,
Gouverneur der Nederlanden.

ook de Meulens op de Vesten, niets nalatende, dat tot een beleg mogt dienstig zyn. In de Stad Kameryk was nu 14 Jaaren Gouverneur geweest de Heer Johan de Monluack, Heer van Baligni, en Maarschalk, een Zoon van den Bisschop van Valençyn, die opgevolgd was den Heere van Jucy, van den huize van Gavre. Deeze Baligni, na den dood van den Hertog van Anjou, die Kameryk zyne verovering noemde, erkende de Koningin Moeder, volgens Anjous Testament; maar in den twist van die van Guyze en het Verbond, met den Koning Hendrik den III[den], hield hy zig voor het Verbond: dog ziende, dat Koning Hendrik de IV[de] nu sterker was, heeft hy zig, door middel van zyne Huisvrouw, een kloek en ryk Wyf, weder met den Koning vereenigd, en sterkte zig intusschen tyranlyk genoeg, met de Burgers lasten en imposten op te leggen, zo dat hy van hen in 't gemeen gehaat werd: en alzo nu de Stad met beleg gedreigd was, heeft hy die ook met Guarnizoen van Zwitschers en andere moeten belasten. Als nu Fuentes Leger daar voor kwam, heeft hy allen tegenweer beweezen, en heeft sterken bystand van Volk van den Hertog van Nevers gekreegen, die hem zond Charles de Gonsago, zynen Zoon, Hertog van Reteloys, met den Heere van Vicques, een ervare Krygsman. Deeze hebben zig kloek geweerd, hoopende van den Koning ontzet te werden, die van Bourgognien af kwam.

Baligni Gouverneur van Kameryks handeling.

Als 'er nu, uit ouden haat en Spaanschen handel, in de Stad twist gesprooten was met de Franschen, en de Burgers de Zwitschers aan hunne zyde kregen, is 't gebeurd, dat intusschen Fuentes eenige voordeelen, door Barlotte en andere, die van de Stad afgewonnen, en den 2[den] van Wynmaand, zeer sterke Batteryen besteld had, waar door de Burgers, die zulke oorzaak zogten, te hoop geloopen zyn met twehonderd Zwitschers, die zy met beloften aan hunne zyde gelokt hadden, en wilden

De Burgerye van Kameryk, twistig met de Guarnizoenen, openen aan Fuentes de Poorten, den 2 October.

hunne Stad overgeven, daar tegen hielpen geene vermaningen, preken of bidden der Heeren: waar over zy eclyke Afgevaerdigde met grote verwarring uitzonden, zonder eenige voorwaarden, zig overgevende in de goede schikking van Fuentes, welke daar over zeer verwonderd zynde, die gewillig aannam: dus deden zy hem de Poorten open.

Inmisschen trokken de Franschen en andere, die van hunne gezinte waren, ook verward op 't Kasteel, en zonden ook twe Kapiteinen uit, om te hooren, wat 'er voorviel, en bestand te begeeren voor drie dagen, om ondertusschen zig over te geven zonder bloedstorting, zo 'er geene hoop van ontzet voor handen was, hunnes Konings Leger daar omtrend zynde: 't welk Fuentes hun weigerde, vermits hy hun verzeekerde, dat 'er geene waarschynlykheid van ontzet was: waar op zy antwoordden, dat zy in veel te goede plaats waren, om zo haast over te geven; maar wilden liever sterven, gelyk zy ook voor de verweering van de Stad gedaan zouden hebben, zo die niet van de Burgers verraden was geweest.

't Kasteel van Kameryk geefd zig over aan Fuentes, den 9 October.

Fuentes met zyn volk in de Stad zynde, heeft zig terstond tegen het Kasteel beschanst, en zyne Loopgragten gemaakt. Die in 't Kasteel waren, ziende, dat zy veel onnut Volk en Paerden, en gebrek aan veele dingen hadden, de Vyand door de huizen zeer na by hunne Wallen zynde, en dat 'er nog geen ontzet voor handen was in zo korten tyd, als 't hun noodig was, hebben zy, den 7den van Wynmaand, hunne overgeving besłooten, bestaande in tien Artykulen, dat zy binnen twe dagen uit het Kasteel zouden vertrekken, en dat het Kasteel Clery, by Perone gelegen, daar Spaansch Guarnizoen in lag, zou afgebroken en geslegt werden, alle de Heeren en Krygsvolk met vliegende Vaandelen in Wapenen, met Wagenen en Baggagie te mogen vertrekken, ook met hunne goederen, die zy in de Stad hadden leggen, desgelyks de Burgers, die in 't Kasteel waren: ten laatsten ook, dat den Maarschalk

schalk Baligni, dat 'er voorgevallen was, nimmer zou verweten, of Reekening afgeeischt werden. Dus zyn uit het Kasteel, den 9den van Wynmaand, getrokken de Jonge Hertog van Reteloys, de Heer van Vicques en Baligni, zyne Huisvrouw daar te vooren zynde gestorven uit hooghartigheid, eene Manlyke kloeke Vrouw, die een Kapiteins Ampt kon bedienen, met andere, die waren omtrend vierhonderd te Paerd en agthonderd te Voet, met meer dan honderd Wagenen, naar Clery, des vier Vaandelen Spaansche en vier Vaandelen Walen in 't Kasteel trokken. De Zwirschers, die in de Stad tegen de Franschen gevallen waren, werden alom, in Vrankryk komende, geslagen, en etlyke Burgers gevangen: die daar van de oorzaak waren, werden met de Voeten opwaards gehangen.

Den 9den van Wynmaand is 'er Fuentes ingetrokken, vergezelschapt met den Hertog van Aumale, den Prince van Chimay, Marquies van Varrabon, den Maarschalk van Rhosne, Karel, Grave van Egmont, den Grave van Arenberg, Ligne en Bossu, den Heere van Auxi, en meer andere. Hy stelde den Bisschop in zyn bezit, zynde een Broeder van Barlamont, hem geene andere magt latende, dan over zyne Geestlykheid, daar over de Bisschoppen volstrekte Vorsten plegen te zyn. Hy maakte ook Don Augustyn Messia Gouverneur op 't Kasteel. Dus verdeelde Fuentes zyn Leger in hunne Guarnizoenen, latende sterk Guarnizoen in de Stad, en Spanjaarden in 't Kasteel: zy vonden daar groot en schoon Geschut.

De Burgerye, zig zonder eenige Voorwaarden overgegeven hebbende, hebben een Request aan Fuentes overgegeven, dat zy mogten voortaan onder des Konings gehoorzaamheid en bescherming staan, gelyk zy eertyds onder hunne Bisschoppen gestaan hadden, genietende dezelve Privilegiën, die zy van ouds altyd genooten hadden, enz. Maar Fuentes antwoordde, hy zou zyn best doen om hun

De Burgers van Kameryk beklagen, zig overgegeven te hebben zonder Voorwaarden.

verzoek den Koning voor te dragen: en toen begonden zy te merken den misslag, dien zy begaan hadden, van zonder Voorwaarden zig overgegeven te hebben, 't welk ook de Staten en Landen van Artois en Henegouwen kwalyk beviel, om dat Fuentes alle vreemde Spanjaarden en andere in 't Gouvernement en Guarnizoenen stelden, kwalyk betaald, daar over zy dikwils oploopig werden, waardoor de Stad Kameryk zeer verging, en ontblood werd van alle Neering: want de Kooplieden en Makers van 't Kameryks fyn doek vertrokken alle naar S^t. Quintyn, Perone en Valençyn, welke Neeringen andere Neeringen in die Stad ook deden verminderen. De huizen, die te na by het Kasteel gebouwd waren, werden, in groot getal, tot grote schade der Burgers, afgebrooken.

De Koning bevredigd, Bourgognien en handeld met den Hertog van Lotteringen.

De Koning van Vrankryk nam dit verlies zeer ter harten, zynde nog in Bourgognien bezig, daar hy alles bevredigde, en dat Graafschap weder in onzydigheid stelde, ten opzien van de Zwitschers, ook verdragende met die van Besançon, waar over de Koning van Spanje vorderd de Privilegiën van het Vicariaet des Ryks, 't welk is het Burggraafschap van Besançon, toekomende den Prince van Orange, dat hy voorgaf door des Princen rebellye aan hem vervallen te zyn; en zulks de Jurisdictie over de Keizerlyke Stad vorderde, en heeft zederd zeer veel by den Keizer daarom verzogt, door den Admirante van Arragon en andere Gezanten. De Koning van Vrankryk verdroeg ook volkomen met den Hertog van Lotteringen.

De Koning van Vrankryk beklaagd zig over het verlies van Kameryk aan zyne Bondgenoten.

Deeze zaken hebben hem verhinderd Dourlens en Kameryk te beschermen, des hy zig daar over zeer beklaagde aan zyne Bondgenoten, namelyk de Koningin van Engeland en de vereenigde Landen, zeggende, dat hy zig op hen verlaten had, dat zy op de bescherming van Piccardyen 't oog zouden slaan, want anders zou hy den Oorlog met Spanje niet aangenomen hebben, of hy zou naar eenen aange-

geboden Vrede of bestand geluisterd hebben. Dit en dergelyke door den Koning aan de Koningin door eenen Edelman gezonden, en hevig verklaard zynde, gaf allerhande nadenken van vervreemding, 't welk dus aanliep tot het verlies van Cales, gelyk wy namaals zullen verhalen, en gaf oorzaak van eene nauwere en plegtige verbintenis.

De vereenigde Landen werden toen ook van Jakob, Koning van Schotland, verzogt om raad en hulp tegen zyne Rebellen, maar hebben ontschuld gevonden: want de Koningin van Engeland had, door haaren Gezant, Heer Thomas Bodley, aan hun doen verzoeken eene zom gelds op haare verschoote schuld, ook hulp van scheepen, vermits zy weder van eenen inval ter Zee uit Spanje gedreigd was; boven dien hadden de Landen Vrankryk geholpen met de betaling van een Regiment Gasconiers, onder den Heere van Lanove, in 's Konings dienst, dat hun wel koste, boven Kooren en andere Krygs-gereedschappen, vierenveertig duizend Guldens ter Maand. Op het verlies van Dourlens werd vermoed, dat Fuentes Cales zou beleggen, waar over, op 's Konings verzoek, twe Regimenten, en de Soldaten uit Zeeland, derwaards gezonden werden, eerst vyf Vaandelen, den 22sten van Herfstmaand, en nog vyftien Vaandelen, den 1sten van Wynmaand, onder den Heere Justinus van Nassau, Admiraal van Zeeland, het eene zynde het Regiment Schotten onder Kollonel Murrey, het ander het Kollonelschap van Dorpe, Zeelanders, waar van twe Vaandelen binnen Cales gelegd werden. Hier na heeft de Koning Soysons en andere Steden der Bondgenoten ingenomen, ook in Wynmaand La Fere begonnen te beleggen, daar sterk Guarnizoen van Spanjaarden en Italianen binnen lag, de Koning zoekende alle zyne Binnenlandsche Steden te vermeesteren, om den inwendigen Oorlog te eindigen, en het uitwendige te bezorgen.

Des Konings van Schotlands verzoek aan de Staten.

De vereenigde Landen zenden den Koning van Vrankryk te hulp twe Regimenten Zeelanders, onder Justinus van Nassau.

De Koning neemd Soysons en belegerd La Fere.

In Braband heeft Heraugier, Gouverneur van

Herangiers, Gouverneur van Breda, aanslag op Liere, hem gemist met verlies, den 14 October.

Breda, met omtrend zevenhonderd te Voet, en honderd twintig Paerden, vergaderd zo uit de Guarnizoenen van Breda als uit Bergen op den Zoom, Willemstad en Hulst, eenen aanslag gehad op de Stad Liere in Braband, drie kleine mylen van Antwerpen geleegen, den 14den van Wynmaand, 's morgens vroeg, 't welk hun in 't begin zeer wel gelukte: want aan de Mechelsche Poort zyn eenige Soldaten over een Ravelyn met twe ladders opgeklommen, zonder van den Schildwagt ontdekt te zyn, door de duisterheid, daar zy dien verrasten en doorstaken, waar op meer gevolgd zyn, en hebben de Poort overweldigd en open gekreegen, en zyn dus binnen geraakt met eenige Paerden: ondertusschen is Don Alonso de Luna, Gouverneur van Liere, met zyne Spanjaarden en Walen, in Wapenen gekomen, die meenende te keeren; maar door de meenigte overvallen zynde, week hy naar de Markt, hopende die met het Raadhuis in te mogen houden. Op de Markt was het grootste gevegt; maar door dien veele Soldaten aan 't plunderen vielen, gaven zy den Gouverneur Luna tyd zig daar te sterken, welken zy ten laatsten nogtans met geweld te rug dreven, daar veel volk bleef, als de Kapitein Botzelaar, de Luitenanten van Dorp, Gyzelaar, Grenu, en Arent van Brienen, ook veel van 't Stads volk, die overweldigd zynde, allengjes naar eene andere Poort, de Lisperpoort genoemd, weeken, alom volk uitzendende naar Mechelen, twe mylen van daar, en naar Antwerpen, om bystand, houdende de Poort zo lang in met schermutzelen. Die van Antwerpen zonden terstond derwaards Gaspaer de Montdragon, Stadhouder van den ouden Montdragon, met eenige Spaansche Soldaten, en Joos Robbius, Drossaard: met hen voegde zig eene grote meenigte goedwillige Burgers, onder 't beleid van Jongheer Anthonis van Berchem, met Jaquis Dassa en Gielis de Mera, Scheepenen, met veele Kapiteinen. Deeze zyn omtrend een uur na den middag te Liere aange-

De Soldaten en Burgerye van Antwerpen en Mechelen dryven der Staten volk uit Liere.

ke-

komen, daar zy ook vonden eenige Burgers van Mechelen, onder 't beleid van Jonghეer Nicolaas en Jan vander Laen, Heer van Schriek: deeze in grote meenigte aankomende, wel vierduizend sterk, hebben Heraugiers volk verschrikt, door dien alles, Kapiteinen en Officieren, aan 't plunderen viel, invoege dat hy nooit zo veel volk kon by een krygen, om die Lisperpoort te winnen, daar toe zy geen gerief vonden, om grof Geschut daar tegen te stellen: ook konden zy met haast aan geen Buskruid komen, alles door dien alle de Soldaten aan het plunderen en bezig waren, met den buid naar huis te loopen, waarom Heraugier de Poorten sloot, en de sleutelen deed weg nemen, om uit nood de deugd uit te perssen; maar ten laatsten dat Antwerpsche volk met meenigte langs de Poort indringende, hebben Heraugiers volk doen deinzen naar de Poort van Mechelen, welke gesloten vindende, en de sleutels niet voor handen zynde, maakte grote verwarring, zo dat zy vast op elkanderen naar de Poort drongen, en daar was geen vlugten, dan van de Vesten te springen, zynde alleen het Winket van de Leuvensche Poort open, zo dat alles, dat daar niet door raken, of van de Vesten springen kon, verslagen of gevangen bleef: daar bleven omtrend honderd Paerden, maar Heraugier ontkwam het met andere Kapiteinen, meest de Ruiters te voet, veele Officieren bleven verslagen, alle te zamen wel tot omtrend driehonderd: de schade was te groter, om dat het alles meest oud Krygsvolk was; maar daar bleven zo veele Kapiteinen nog volk niet, als het gedrukt Boekje, te Antwerpen uitgegeven, medebrengd.

Driehonderd verslagen binnen Lier.

Hier tegen hebben die van Zeeland omtrend Biervliet in Vlaanderen eene Schans ingekregen, waar mede zy verder in Vlaanderen konden loopen en brandschatten.

Schans in Vlaanderen gewonnen.

De Ruiters van Nymegen, meenende Tyslink in 't Land van Valkenburg te slaan, sloegen, den 25sten van Wintermaand, 's morgens vroeg in de Voor-stad

Twe Kornetten Ruiters

geslagen van de Spaansche.

van Ruermonde, de Vane Ruiters van Colo Mario, en kregen vyfendertig Paerden: en om hen te vertrekken, trokken zy, den 26sten van Wintermaand, over de Maas by Maseyk, en ontmoetten, den 27sten, onvoorziens het Konvoi van 's Hertogenbosch, met den Gouverneur Monsieur de la Cochel; zy sloegen het Voetvolk, kregen den Kapitein gevangen, en dreven de Ruiters op een huisje, daar zig de Gouverneur met eenige andere behield, en kregen omtrend zestig Ruiters-paerden met de Baggagie.

Dit Jaar zyn veele hooge befaamde Krygshoofden van Nederland gestorven.

Dit Jaar is naamagtig geweest, door den dood van veele grote befaamde Oorlogs-mannen, als het sterven van den Heer la Motte, voor Dourlens geschooten, den Grave Karel van Mansveld, in Hongaryen gestorven, Verdugo, Gouverneur van Vriesland, te Lutzenborg, den 2den van Wintermaand, niet zonder agterdenken van fenyn, een ervare Kapitein, den Hertog van Aarschot omtrend Venegien, mede den Gouverneur Christoffel de Montdragon, Kastelein van Antwerpen, in wiens plaats gesteld werd, Don Augustyn Mesia, ook den Hertog van Pastrane, die den Kardinaal te gemoed gereisd was. Van de vereenigde Landen storven, verslagen, Graaf Philips van Nassau, Graaf Ernst van Solms, de Ritmeester Chiniski, en meer andere.

De Hertog van Nevers, Maarschalk d' Aumont en Don Antonio gestorven.

Daar is ook in Vrankryk gestorven de Hertog van Nevers, van den huize Gonsaga, en de Maarschalk d' Aumont: mede de Hertog van Nemoers, Don Antonio, Koning van Portugal, waar door de Koning van Spanje zyne Regeering in Portugal zeer bevestigde, nalatende twe Zonen, Don Emanuel en Don Christophoris van Portugal.

De Bisschop van Kameryk gestorven.

Ook stierf in deezen Winter de Aards-Bisschop van Kameryk, Loys de Barlamont; deeze had den Heere van Jusy, van den huize van Gavre, te vooren Gouverneur van Kameryk, daar begraven, uit zyn graf in de Kerk doen opgraven, en op ongewyden grond doen begraven: in wiens plaats gesteld werd Johan Sarasin, Abt van St. Vedast.

Dit

Dit Jaar zyn wel tweehonderd grote scheepen uit de vereenigde Landen, met Kooren en andere Koopmanschappen, naar Italiën gevaren, gelyk zy ook de vorige Jaaren gedaan hadden, daar zy welkom zyn geweest, en op die Vaard zeer bedreven zyn geworden. 200 Grote scheepen met Kooren naar Italiën gevaren.

Te vooren hebben wy verhaald, hoe de Koning van Spanje beslooten had, na het afsterven van den Aards-Hertog Ernestus, in zyne plaats voor Gouverneur in Nederland te zenden den jongsten Broeder des Keizers en van den voorsz. Ernestus, Albertus genoemd, nu Vorstlyke Kardinaal, geboren in Slagtmaand, des Jaars 1559, de welke men hoopte, niet tegenstaande hy 26 Jaaren in Spanje geweest was, dat in Nederland aangenamer zou zyn dan de Graaf van Fuentes, een Spanjaard, die nu by provisie eene wyl geregeerd had; te meer, om dat dezelve Kardinaal in 't Hof van Spanje, en in zyn Gouvernement van 't Ryk van Portugal, zig alom vriendlyk en beleefd getoond had: en om zig te aangenamer in Nederland te maken, heeft hy, door zyn verzoek, den Koning bewoogen toe te staan, dat Philips Guilliaume van Nassau, Prince van Orange, in alle vryheid met hem zou trekken, welke nu over de 28 Jaaren in Spanje gevangen geweest was. De Vorstlyke Kardinaal, Albertus van Oostenryk, afgezonden voor Gouverneur in Nederland, met den Prince van Orange, 1595.

Volgens dit besluit is deeze Vorstlyke Kardinaal Albertus, met den voorsz. Prince, uit het Hof van Spanje gescheiden, den 28sten van Herfstmaand, des Jaars 1595, en verder met zesentwintig Galeien, onder de beleiding van den Prince Doria, te Genua in Italiën, den 7den van Wynmaand, wel aangekomen: die zelve Galeien bragten mede wel twe Millioenen Dukaten in geld, meest Genevoyser Koopliedén en andere Hoofsche Handelaars toekomende. De Kardinaal en Prince van Orange komen te Genua in Italien aan, den 7 Octo-ber, 1595.

Deeze Vorstlyke Kardinaal verwittigd zynde van den staat van Italiën en Vrankryk, heeft voor eenen tyd zyne verdere reis gestaakt, tot dat hy op zyne Brieven breeder antwoord uit Spanje van den Koning

ning verkreeg: ondertusschen bewerkte hy voor den Koning van Spanje eenigen dienst tegen den Koning van Vrankryk te doen, die nu nieuw met den Stoel van Romen vereenigd, en van Paus Clement den VIIIsten van alle banningen ontslagen was, onder zeekere beloften, die door zyne Hofgezanten gedaan waren, van dezelve te volbrengen, zo die doenlyk waren, en de staat van zyn Ryk zodanige toelieten: welke verzoening de Dienaars van den Koning van Spanje arbeidden, met de komste van den Vorstlyken Kardinaal, nog in eenige manieren te verhinderen. Omtrend den 20sten van Wynmaand, is wegens den Kardinaal de Prins van Orange naar Romen by den Paus gezonden, welke den 25sten van Wynmaaud te Romen aangekomen is, en des Paus voeten gekust heeft, die hem daar over grote eer betoonde, heerlyk behandelde, en met heerlyke geschenken beschonk, desgelyks deden de andere Italiaansche Vorsten en Potentaten, ter eere van zyn hoogberoemd Geslagt.

Handelingen des Vorstlyken Kardinaals in Italien.

De Prins van Orange kust des Paus voeten.

En alzo omtrend deezen tyd in Provençen twist was om het Gouvernement, tusschen den Hertog van Guyze en den Hertog van Espernon, zogt de Vorstlyke Kardinaal den Hertog van Espernon tegen den Hertog van Guyze te styven, maar zy maakten te zamen een verdrag.

De Vorstlyke Kardinaal werkt om Marsilien Spaansch te maken.

De oude Zee-Stad Marsilien, zynde eene treflyke sterke Stad, geleegen in Provençen, aan de Middelandsche Zee, en zeer bekwaam voor Spanje om de Zeevaard, was het Fransche H. Verbond genoeg afgevallen, en hield zig onpartydig, waarom de Vorstlyke Kardinaal, door de Spaansche Bewindhebbers daar, gezogt heeft die te bewegen, om de Spaansche zyde te houden; maar de Hertog van Guyze arbeidde in tegendeel voor zynen Koning, 't welk hy ten laatsten volbragt heeft, na het vertrek van den Vorstlyken Kardinaal, gelyk wy in 't kort zullen verhalen.

Daar had lang in Marsilien geregeerd Louis Daix,

Daix, Viguier van de Stad, met Charles Casaulx, Burgermeester, zyn medgezel, die de Stad onder het Verbond hielden, met eenige andere Spaanschgezinde: deeze door de Spaansche gelokt en bewoogen zynde, om die Stad onder Spanje te brengen, hebben voor eerst goed gevonden die Stad voor eenen tyd onpartydig te houden, uit vreeze van dreigementen, die hun de grote Turk, en eenige Italiaansche Mogendheden, deden, zo zy zig niet met hunnen Koning vereenigden, waar toe de Italiaansche Mogendheden te meer geneegen waren, door dien zy in hunne Scheepvaard veel de Stroomen en Havenen van de Middelandsche Zee, daar die voorsz. Stad zeer bekwaam toe is, moeten gebruiken. Deeze zyn, onder dit dekzel van Burgermeesters onpartydigheid, in groot aanzien gekomen, en hebben allengjes veele Burgers, die Konings gezind waren, verjaagd, en om verscheide oorzaken gebannen: hier door hunne aanhang de sterkste geworden zynde, zonden zy in Spanje, om onder hunne bescherming ontfangen te werden, en ook om geld voor hunnen gedanen dienst, byzonder, alzo zy zig gedreigd zagen van hunnen Koning, door den Hertog van Guyze, welke het Eiland van Martigue en de Sterkte de Bock, omtrend Marsilien geleegen, en van waar hy die van Marsilien te Water bekrygde, had gewonnen: en alzo zy haar voortaan wilden houden en regeeren als eene vrye Stad, by wyze van een Gemeenebest, hebben zy mede gezonden naar Genua om hulp, van waar hun toegezonden werd de Zoon van den Prince Andrea Doria, Carlo Doria genoemd, met eenige Galeien en Krygsvolk, die daar mede in Marsilien kwam; maar alzo hy zig nog niet volkomen dorst betrouwen, zogt hy zig allengjes beter Meester te maken, met uitbannen van zulke, als hem dagt te veel Konings gezind te zyn, dezelve veel beschuldigende, dat zy verstand hadden met hunnen Koning, met den groten Hertog van Florençen, en andere Italiaansche Mogendhe-

Marsilien werd door Kapitein Libertas weder onder Vrankryks Heerschappye gebragt, den 17 February, 1596.

De Hertog van Guyze komd in Marsilien voor den Koning.

heden, die niet begeerden, dat Marsilien zou vallen in handen van den Spanjaard. Maar daar is zo veel by den aanhang des Konings te weeg gebragt, dat 'er een Kapitein der Stad, Pierre Libertas genoemd, die met zyne twe Broeders in goed aanzien by de Burgermeesters waren, met andere, voorgenomen hebben hun Vaderland te verlossen, niet tegenstaande de tegenwoordigheid van Carlo Doria. Deeze Broeders de Libertas waren gesproten uit het Eiland Corcica, en hadden dien bynaam verkregen, door dat hunne Voorzaten eertyds de Stad Calaris in vryheid gesteld hadden: deeze hebben den Hertog van Guyze met zyn Krygsvolk bestemd voor de Stad te komen, 's morgens, den 17[den] van Sprokkelmaand, om eenen alarm te maken, waar over deeze Kapitein Libertas met zyne Broeders en gezellen zyn uitgesprongen, en hebben den Burgermeester gehaald, om de Poort open te doen, en te bezien, wat 'er buiten mogt te doen zyn: en als de Viguier, Loys Daix, daar gekomen was met den Burgermeester Casault en hunne Guarde, is Daix uitgetrokken met twintig Musquettiers, om te bezien, wat 'er buiten mogt schuilen: daar op heeft de Broeder, Bartolome Libertas, het Winket naar hem toegesloten, en terstond heeft Pierre Libertas den Burgermeester Casault, nu tusschen de twe Poorten zynde, doorstoken, met den Corporaal van de Guarde, en vier of vyf andere meer, en als hy de Poort wel bezet had en Meester was, ging de voorsz. Libertas naar de Stad te rug, roepende, dat de Spanjaarden en hunne aanhang den Burgermeester Casault en andere vermoord hadden; en als daar over een oploop en beroerte ontstaan is, verliep Carlo Doria, en vlugtte met zyn Volk naar zyne Galeien, met wel twaalf honderd Spanjaarden, agterlatende al hun geweer. Terwyl liet Libertas het Volk des Konings, onder den Hertog van Guyze, binnen, die, inkomende, riepen *Vive le Roy:* de andere, Louys Daix, Viguier, met den Zoon van Casault en andere, vlugten

Carlo Doria, in Marsilien gekomen, vlugt weder daar uit, den 17 February.

CHARLES DE LORAYNE,
Hertog van Guise,
Luitenant voor den Koning
in Provence.

ten op 't Kasteel *Nostre Dame de la Garde*, en andere Forten, die ten laatsten ook gedwongen werden: dus werd die Stad voor den Koning van Vrankryk veroverd, zonder plundering. 's Anderendaags en in de volgende dagen keerden daar weder by de tweduizend Burgers, zo uitgebannen als uitgewekene, als ook de Hertog van Guyze: en deeze Kapitein, Pierre Libertas, werd hoog van de Italiaansche Vorsten beschonken en van den Koning vereerd, en werd zelfs Burgermeester en Gouverneur van de Stad gemaakt: dus had des Vorstlyken Kardinaals aanslag op Marsilien geen geluk. Marsilien ingenomen zonder plundering, den 17 February.

Terwyl de Vorstlyke Kardinaal nog in Italien was, zogt hy ook den Hertog van Savoyen eenig genoegen te geven, die zeer vreesde voor den Oorlog van Vrankryk onder den Heere Dedigifieres en andere, met welken hy nog in bestand was; maar hy zogt zeer te mogen behouden het genome Marquisaat van Saluces, 't welk hy den voorgaanden Koning van Vrankryk afgenomen had, daar voor aanbiedende grote zommen van penningen, en Barcelonette, met meer andere plaatzen, en zou zig onder de bescherming van de Kroon van Vrankryk begeven, verlatende de Spaansche partye, vooral, zo de Koning dat Marquisaat wilde besteden op eenige van des Hertogs van Savoyen's Zonen; maar van deeze voorstellen is niet gevolgd, dan dat in 't volgende Jaar de voorsz. Dediguieres denzelven Hertog groten afbreuk gedaan heeft, waar door de Hertog in groot agterdenken met Spanje en andere gekomen is. Staat van Savoyen, als de Vorstlyke Kardinaal daar doortrek.

De Vorstlyke Kardinaal zyne zaken in Italien beschikt hebbende, is, den 27sten van Slagtmaand, uit Turin in Piemont gescheiden, en door Savoyen getrokken, en werd beleid door den Bastaard Amadeus van Savoyen, en den Grave van Martinengo, wegens den voorsz. Hertog, met veel Paerdevolk, tot dat hy in 't Graafschap van Bourgognien te Besançon, en dus in Loraynen, aangekomen is, daar De Vorstlyke Kardinaal komt te Lutzenburg, den 29 January, 1596.

uit

uit Nederland gekomen was, om hem te begroeten, de Graaf Philips van Croy, Graaf van Solre, en andere: van daar is hy aangekomen te Lutzenburg, den 29sten van Louwmaand, daar hem waren tegen gekomen en zig lieten vinden verscheide Heeren, als ook de Hertogen van Pastrana en Feria, met meer andere Spaanschen en Nederlandschen Adel, desgelyks de Keurvorst van Keulen, die hem, den 8sten van Louwmaand, te Rhimay in 't Land van Namen was komen begroeten, en trok daar door sterk omtrend zesduizend te Voet, en duizend te Paerd, met veel Baggagie: hem trokken nog te gemoet agt Nederlandsche oude Regimenten Krygsvolk, sterk omtrend vier duizend Mannen, met een Regiment Hoogduitschen, en wel duizend Paerden, tot Marche in Famine, die, genoegzaam geruitineerd om hunne betaling, daar omtrend bleven leggen: dus kwam hy in 't Land, sterk vergezelschapt, uit vreeze voor 't Krygsvolk der vereenigde Landen, die alle daar rondom zweefden: onder 't volk, dat hy medebragt, waren omtrend drieduizend nieuwe Spanjaarden en Italianen, daer onder Pest kwam en veele stierven, onder drieentwintig Vaandelen, met weinig geld. De Franschen loerden mede op hem en zyn volk, en hadden eenen aanslag op Landrecy, op den Dertien-avond; maar die van binnen agterdenken gekregen hebbende, namen wel te pas agt Kompagnien Neapolitanen binnen.

Der Franschen aanslag op Landrecy.

Van Lutzenburg is de Vorstlyke Kardinaal op Nameur gekomen, daar hem den Graaf van Fuentes tegenkwam, en van daar is hy, den 11den van Sprokkelmaand, te Brussel zeer triumphant ingereden, daar veele heerlyke Eerbogen op zyne welkomst opgeregt werden, met verscheide Schildery-en, opschriften, vertoogen en personagien, alle strekkende ten bewyze, hoe noodig de Vrede was. De Graaf van Fuentes reed nevens hem, om hem van alles te verwittigen: voor hem reed de Hertog van Aumale, van den huize van Guyze, een Balling

Des Vorstlyken Kardinaals blyde en triumphante inkomst te Brussel, den 11 February.

uit

uit Vrankryk, en nevens hem, ter slinker zyde, de Prins van Orange.

Deeze Vorstlyke Kardinaal heeft terstond van den Grave van Fuentes het gansche Gouvernement overgenomen, en begon te regeeren, als beter des Konings zin en meening verstaande, dan zyn Broeder Ernestus en de andere Voorzaten. Daar na, in Lentemaand, is de Graaf van Fuentes vertrokken, met Stephano Divarra. Vertrek des Graven van Fuentes.

De Vorstlyke Kardinaal bragt mede in Nederland twe Plakaten des Konings, om in de Nederlanden afgekondigd en onderhouden te werden, gedagteekend by den Koning in Spanje, te S^t^. Laurent, den 23sten van Herfstmaand, des Jaars 1595. By het eene Plakaat werden verboden en weggenomen alle gebruiken van Wapenen, Tymbren en Zegelen, van Graven, Baronnen, Ridders en Edelen, van zulke, als daar van geen goed bescheid en bewys te toonen hebben, wegnemende alle misslagen, alom daar door ingebrooken. Ordonnantien op Wapenen en Tytulen van Eeren in Nederland afgekondigd.

Het andere Plakaat was ook van den Koning, ter zelver tyd gedagteekend, inhoudende bevel, om te weten wat Tytulen men alle Staten geven moet, hooge of laage, Geestlyke of Waereldlyke Gouverneuren, Graven, Baronnen, Ridders, enz. en dat overeenkomstig het bevel, door den Koning te vooren afgekondigd, in 't Jaar 1586, in Spanje. Deeze Plakaten waren te Antwerpen gedrukt, op de Drukkerye van Christoffel Plantyn, in 't Jaar 1596.

De Staten van de vereenigde Provintien, verstaan hebbende de overkomst van Philips Guilliaume, Prince van Orange en Grave van Buuren, met den Vorstlyken Kardinaal in Nederland, hebben hem met hunne Brieven willen begroeten, den 22sten van Wintermaand, des Jaars 1595, luidende:

HEERE, het heeft ons alle die van herwaertsover, een seer aenghename tydinge ghewee st, te verstaen de verlossinge van uwe Excellentie, uyt soo De Staten Generaal schryven aan den

Prince van Orange, hem geluk-wenschende over zyne verlossing, den 21 December, 1596.

soo lange ende onverdiende gevangenisse, ende dat om de goede gedachtenissen die wy altijdt houden sullen, over de weldaden ende Loffelycke diensten die desen staet heeft ontfangen van den Heere Prince van Orangien uwen Vader Hoogher memorie, oock mede om de moordt die geschiedt is aen sijnen Persoon, alle het welcke ons eeuwelyck doet te meer welgonnen en liefhebben, alle de gene die de eere hebben van hem eenigsins toe te hooren, ende selve ten aensien van uwe Excellentie, die so erbarmelyck versleten heeft in de voorschreven gevangenisse, niet alleene sijn Jonckheydt, maer selve den besten tydt sijns levens, het welcke niet te verdragen ware sonder groote beweeghlyckheydt ende mede lijden over de voorschreven moort, geschiet uyt de selvige ongeregeltheyt ende ongerechtigheyt als uwe gevangenisse. Ende niet teghenstaende uwe Excellentie daer inne bewesen heeft groote stantastigheyt ende grootmoedigheyt, na de gelegentheyt des tydts ende eysch van saken, soo en hebben wy ten dien aensiene niet willen na-laten te congratuleren dese uwe verlossinge. Maer myn Heere, alsoo wy behoorlijck verwittight zyn, dat den vyandt hem vermeet groote saken uyt te rechten, met de voorschreven weldaet van uwer Excellentie verlossinghe, tot nadeele van desen State, en om dat het ons soude leet wesen dat sulcks soude veroorsaken eenige veranderinge van bysondere affectie die wy u draghen; hoe wel wy hebben dat vast betrouwen, dat uwe Excellentie niet soude willen dienen voor een Instrument tot de Spaengiaerden, om te helpen ondergraven ende afbreken het fondament van onse vryheydt, opgebout met soo grooten arbeyt, neerstigheydt ende wysheydt van den voorschreven Heere Prince van Orangien uwen Vader, ende om de voorderinghe van 't welcke, hy soo deerlijcken vermoort is geweest, ende by sulcken middel verdonckeren de alder-eerweerdighste Memorie, die hem daer over eeuwighlijck moet toegheschreven worden. Hieromme wy oock met eenen

we-

weghe wel hebben willen bidden, ofte het gheviel dat uwe Excellentie begeerte kreegh van herwaerts-over te komen, dat het hem mochte gelieven te vertbeyden ende te schorssen sijn reyse, tot een beter gelegentheydt ende andere tydt, bequamer en aengenamer, waer van wy sullen mogen verwittigen uwe Excellentie, en hem toeschicken behoorlijcke versekeringe tot dien eynde, volghende de ordre die wy ghestelt hebben langhs onse Frontieren, niet vermoghende eenige Personagien in dese onse Vereenighde Nederlanden in te komen, sonder de voorschreven onse Paspoort. Ende ons versekerende dat uwe Excellentie sal dit advertissement hem laten wel-ghevallen, sullen wy dese eynden, Godt den Schepper biddende te verleenen, u myn Heere, in gesontheydt een lange en geluckfalig leven. Wt 's Graven-Hage, den 22. Decembris, 1595. Onderteeckent van uwe Excellentie wel-gonstighe Vrienden, de Staten Generael der Vereenighde Landen in Nederlandt, ter Ordonnantie der selviger Staten.

Onderteeckent
C. Aerssens.

Deeze Brief den Prince van Orange nog op zyne reis geleeverd zynde, heeft daar na, als hy te Lutzenburg gekomen was, den 1sten van Sprokkelmaand, daar op geantwoord als volgd:

MYn Heeren, ick bedancke u-lieden seer hoogelijck van het contentement 't welk gy-lieden hebt over myn vryheyt, en voor de goede gedachtenisse die ghy-lieden by uwe brieven my bewijst. En hoewel tot noch toe my niet en heeft toegelaten geweest u-lieden te verwittigen de goede genegentheyt die ick altoos tot uwaerts gehadt hebbe (die oyt wel verdient heeft alle vrientschappe en goetwilligheyt, die ghy lieden met u lieder Brieven my te kennen geeft) soo ist dat ick nu verhope met dese goede oorsake van mijnder verlossinge, die u-lieden dadelijck te bewijsen, soodanige ende soo wel tot u-lieden ge- Antwoord van den Prince van Orange aan de Staten, gedagteekend den 1 February.

noegen, profijte ende genoeglijckheydt, dat gy geen oorsake hebben sult van u lieden te beklagen, ofte daer over t'onvreden te wesen. Ende als het daer toe ghekomen sal wesen, u-lieden te mogen bewijsen de groote begeerte van u lieden te dienen (als die anders niet en soeckt in dese Wereldt, dan te sien sijn bedroeft Vaderlandt herstelt in sijnen ouden voorspoet) soo sal ick niet voornemen, ten ware met u-lieden goeden wille ende groot contentement, ende ick verhoope in Godt dat nimmermeer van u mijn Heeren sal geweygert worden eenen dienst, die anders nergens toe en streckt dan tot een goede uytkomste van soo veel ellenden ende miserien, ende tot een beginsel van ruste ende generael profijt van alle dese Landen, 't welck Godt wil laten gedijen ende toelaten tot sijnen meesten dienste, ende u, Myn Heeren, geven het volkomen van alle uwe goede begeerten, my beveelende seer goetgunstelijcken in uwe goede gratien. Uyt Lutzenbergh den eersten Februarij 1596. *Onderschreven, uwen Wel-gunstigen Vriendt,* Philippus Gulliaume de Nassou.

Het opschrift was:

Aen myn Heeren, myn Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

De Prins van Orange ontfangd 10000. guldens. De Bezorgers van het sterfhuis van zynen Vader zonden, den laatsten van Wintermaand, naar Brussel, tegen zyne komst, aan deezen Prince, van zyne goederen, tienduizend guldens in geld, om te zien, wat gang hy nemen zou.

De Prins van Orange komd by zyne Zuster in 't Land van Kleef. In Wynmaand daar aan werd 'er, ten verzoeke van den Prince, door tusschen-sprekers van vrienden, te weeg gebragt een te zamen-spreken in 't Land van Kleef, tusschen hem en zyne eenige Zuster van zyns Moeders wegen, nu de Gravin van Hohenlo, daar zy elkanderen gegroed en bezogt hebben, spreekende over hunne huislyke zaken: haar werd toegelaten hem te zenden Tapitzeryen en anderen huisraad, bewyzende den anderen alle beleefdheid. De Staten Generaal zonden daar mede den Raadsheer

PHILIPS GUILLAUME,
by der gratie Gods,
Prinse van Oranje,
Grave van Nassau, etc.
Baron van Breda, Dietz, Grimbergen, etc.

UNIV. OF MICH.

heer Hessels, om heur geluk te wenschen, en te verhalen de regeering van de goederen van Breda, of by geval iemand eenige onbehoorlyke klagt daar over mogt gedaan hebben.

Alzo de Stad La Fere, geleegen omtrend Vermandoys, nu eenen tyd lang door die van het Verbond in handen der Spanjaarden gesteld, en door den Grave van Fuentes van allen nooddruft wel voorzien was, en ook een toevlugt was geworden voor alle de verjaagde Bondgenooten van daar omtrend, daar binnen 't gebied had de Seneschal van Montluna, en Alvaro Osorio; heeft de Koning van Vrankryk beslooten, na het verlies van Kameryk, de voorsz. Stad te beleggen en besluiten, om dat het zo diep in zyn Land geleegen was: dus heeft hy daar zyn Krygsvolk voor gezonden in Wynmaand, vier Bolwerken gemaakt, en de aankomst rondom bezet: verder liepen zy uit, deden veele loopen, en stroopten tot in Henegouwen en omleggende Frontieren, 't welk Fuentes dikwils zogt te beletten en de Stad ontzet te doen, maar te vergeefs. De Vorstlyke Kardinaal, nu in 't Gouvernement getreden zynde, heeft naerstig getragt die van La Fere te helpen, om dat zy nu gebrek aan Kooren, Lonten en anders hadden, en heeft gelast, dat Nicolaas Basti, een oud Ritmeester, met tien Kornetten Paerden, van omtrend Chastelet zou zien wat toevoer te doen. Deeze heeft elken Ruiter een zakje met zestig ponden Meel en eenen bundel Lonten op zyn lyf te dragen gegeven, en zyn by nagt gereden, zo na by de Stad als zy konden, daar zy by een geboomte deezen voorraad hebben nedergeworpen, en zyn dus weder met kleine schade te rug gereden. Die van de Stad daar van gewaarschuwd zynde, hebben dat meest ingehaald, hoewel niet zonder verlies. Hier over heeft de Koning gezogt die Stad meer te benauwen, brengende meer volk daar voor, en zoekende, met Dyken, alle de Wateren daar omtrend op te houden, om al het Water in

La Fere door de Bondgenoten en Spanjaarden gehouden, werd door den Koning van Vrankryk belegerd; en eerst, na 7 Maanden belegering, overgegeven, den 22 Mays.

de Stad te doen overloopen, zo dat die Stad nu al diep in 't Water stond op de laage plaatzen; maar alzo de Dyken doorbraken, is 't te vergeefs geweest, en eensdeels by die van binnen voorkomen: dus heeft de Koning den tyd moeten verwagten, tot dat hy die uitgehongerd had, 't welk heeft aangeloopen tot den 22sten van Bloeimaand, des Jaars 1596, hebbende het beleg geduurd zeven Maanden: nog verkreegen zy eerlyke voorwaarden, en waren oorzaak, dat de Koning Cales en Ardres verloor, welke de Vorstlyke Kardinaal won, gelyk wy zullen verhalen. De Koning stelde in La Fere tot Gouverneur den Heere van Baligni, die Gouverneur te Kameryk geweest was.

De Vorstlyke Kardinaal tragt La Fere te ontzetten, of Cales te winnen.

De Vorstlyke Kardinaal heeft getragt, voor het eerste proefstuk van zyne Regeering, wat groots voor te nemen, 't zy La Fere te ontzetten, of eenige andere Stad of plaats te bespringen, daar mede de Koning mogt genoodzaakt zyn af te trekken, en dus La Fere van nooddruft te voorzien, of hy zou zynen aanslag volbrengen, gelyk het hem gelukt is met Cales te beleggen: tot welken einde de Vorstlyke Kardinaal zyn volk, vyftienduizend te Voet en drieduizend te Paerd, by Valenchyn heeft doen vergaderen, daar hy ook zelfs in perzoon naar toe getrokken is, omtrend den 1sten van Grasmaand, met groot gevolg. Te Valenchyn zynde, heeft hy den Hertog van Aarschot, den Heere van Auxi en Nicolaas Basta, met eenen goeden hoop Paerde en Voetvolk, naar Kameryk geschikt, zynde de regte weg op La Fere, als of hy derwaards aan wilde; maar eenen anderen weg zond hy uit Ambrosio Landriano, met de ligte Paerden, als of hy daar omtrend iet berennen wilde, om de Franschen alom in twyffel te houden; maar verder zond hy den Maarschalk de Rhosne, een Balling uit Vrankryk en ervare Krygsman, met Opper-bevel naar St. Omer, om met een hoop volk naar Cales te trekken, daar by de voorsz. Landriano belasd was zig

ook

ook te voegen. De Vorstlyke Kardinaal zelfs is met zyn overig volk getrokken op Avesnes le Conte, daar hy tyding bekomen heeft, dat Rhosne en Landriano Cales berend en bezet hadden, en is dus in allen haast derwaards getrokken, belastende Augustyn Mexia, Gouverneur van Kameryk, met agt stukken grof Geschut hem daar te volgen.

De Heer van Rhosne, Veld-Maarschalk van het Leger, is gekomen, den 8den van Grasmaand, voor Nieuleybrugge, 't welk is de doortogt en sterkte in 't aankomen van Cales, 't welk hy ligt innam. 's Anderendaags, alzo hy door eenen overgeloopen Burger, Jean Petit genoemd, dien de geleegenheid der Stad en sterkte, door gemeenzaamheid, die hy eertyds by den gestorven Gouverneur Gordan gehad had, van alles wel onderregt was, heeft hy voorgenomen de Haven langs de Zee-duinen voor 't eerste te bekommeren en vermeesteren, op dat 'er geene hulp of nooddruft meer inkomen zou: want door dat middel hadden de Franschen over 28 Jaaren die Stad van de Engelschen genomen, beschietende en innemende eene sterkte, van gemetste gebakke steen, op de Haven leggende, waar mede zy toen beletten, dat de Engelsche daar in niet zenden konden. Deeze sterkte, Rynsbank genoemd, hebben de Franschen zederd laten leggen vervallen, alzo zy toen eensdeels afgeschooten was, zonder herstellen, meenende, dat zy die Stad ten allen tyden aan de Landzyde zouden kunnen ontzetten, 't welk de Engelsche ter Zee moesten doen. Cales wegens den Vorstlyken Kardinaal belegerd, den 8 April.

In Cales had eene meenigte Jaaren geregeerd de voorn. Gordan, een oud, ervare, kloek en streng Krygsman, die daar toe gevorderd werd, om dat hy in 't innemen der Stad zyn been verlooren, en zig kloek gedragen had. Deeze Gordan onlangs gestorven zynde, had dat Gouvernement verkregen en gelaten aan zynen Neve, den Heere de Vidosan, dien hy veel geld, maar weinig ervarenheid, naliet. Deeze Vidosan mogt omtrend zeshonderd Mannen heb- Gouvernement en staat van Cales.

hebben voor zyn Guarnizoen, boven de Burgerye en Boeren met de Pachtenaars: boven dien hadden de Staten der vereenigde Landen, in den Voorwinter, den Koning twe Regimenten Krygsvolk tot hulp gezonden: en alzo toen grootlyks een beleg voor Cales gevreesd was, werden daar in gezonden twe Vaandelen Zeelandsche Soldaten, onder de Kapiteinen le Gros en Dominicle, meer wilden zy niet inlaten. Met deeze en andere Kapiteinen heeft de Gouverneur Vidoson tien of veertien dagen voor het beleg, op zoekere waarschuwing, die hy ontfangen had, dat zy wel mogten belegerd werden, beraadslaagd, daar verscheide gevoelen voor vielen; de voorsz. Nederlandsche Kapitein le Gros zeide, men behoorde het Fort van Rynsbank op te maken en te sterken, en ook de Kaai of Voorstad en de Haven te bewaren, by welke zy altyd, 't zy uit Vrankryk, Engeland of Nederland mogten geholpen werden, en dezelve versterking was ligt voor vyf of zeshonderd kroonen te bekostigen, zo dat hy met zyn Vaandel dat tegen alle des Waerelds geweld wilde houden, voor zeven of agt dagen, en intusschen mogten zy van de Zeelanders hulp en nooddruft bekomen. Vidosan zeide daar tegen, daar was geen geld, hy was zelfs onbetaald en in schuld: nogtans werden door de Spaansche in zyn huis gevonden twe Koffers met geld, die verzuimd waren met zyne Huisvrouw uit te zenden. Dus werd het sterken van Rynsbank datmaal verzuimd, 't welk by den Maarschalk Rhosne werd waargenomen, en die heeft terstond langs de Duinen zeven stukken Geschut daar voor gebragt, dat dapper beschooten, en door Don Louys de Velasco doen bespringen: nogtans heeft hun Krygsvolk, eenige uit elke Kompagnie, dat daar binnen lag, na 't stormen eenige uren tegen gehouden, hoewel 'er weinig plaats was om zig te bergen voor het Geschut en de steenen, die om hunne ooren sprongen, zo dat zy ten laatsten dat hebben moeten verlaten, met verlies van omtrent dertig of meer Man-

Het Fort van Rynsbank verzuimd te sterken.

Rynsbank beschooten en gewonnen door de Spanjaarden.

Mannen. Als Rhosne dat dus ingenoomen had, heeft hy dat wat gesterkt, en Geschut daar op gebragt, en de Haven daar mede bezet, den Grave van Bye met andere den last daar van beveelende. Hier nevens is het meeste verzuim geweest, dat de Gouverneur de Voorstad aan de Haven of Kaai verliet, die de twe Nederlandsche Vaandelen aanbooden te houden, ten minsten veertien dagen, onder 't behulp van eene hooge opgemetzelde Kaai, welke de Gouverneur tegen hunnen wil in de Stad deed komen, benemende hun zelfs daar mede 't middel van geholpen te werden, daar om hy nogtans in Zeeland geschreeven had. Te vooren hadden die van de Stad alle hunne scheepen, die in de Haven waren, uitgezonden met veele Vrouwen, Kinderen, en Baggagie, onder andere des Gouverneurs Huisvrouw, die in Zeeland aankwamen, het welk de Beleggers toen nog niet konden beletten, hoewel zy een Schip met Wynen, nog geladen in de Haven leggende, door 't Geschut deden zinken.

De Oorlogs-scheepen der vereenigde Landen, die zig by geval in de Zee daar omtrend vonden, kwamen voor de Stad met elk hoog Water; maar de Spaansche dwongen die met het Geschut uit het voorsz. Fort van Rynsbank en van Land verder af te blyven.

De Vorstlyke Kardinaal komt voor Cales.

Ondertusschen was de Vorstlyke Kardinaal met al zyn volk ook daar voor gekomen, vergezelschapt met den Prince van Orange, den Hertog van Aumale, Marquies van Varrabon, de Graven van Bossu, Sore, Busquoy, Frezin, Ballailzon, Mendozza, Augustyn Mexia, Barlotte, en andere Heeren en Bevelhebberen, en hy legerde met zyn Hofgezin te St. Pieters.

Daar was een Ravelyn aan de Oost-zyde van de Haven door de Franschen gebouwd, 't welk de voorsz. Rhosne dapper beschooten heeft, daar tegen door die van de Stad werd geschooten, te weten, tegen hun geplant Geschut, om dat te breeken; maar

den 15^{den} van Grasmaand is dat Ravelyn met stormen ingenomen, met groot verlies van volk: daar werden uit de Stad met eenen scheut drie edele Spanjaarden getroffen, en de Hoofden afgeschooten, zo dat de harsfenen en 't bloed vloog om en op het lyf van den Prince van Orange, die daar by stond.

De Stad Cales werd overgegeven den 17 April.

Den 17^{den} van Grasmaand daar na, als de Kaai verlaten was, hebben zy tot drie plaatzen bres op de Stad geschooten, waar door de Gouverneur bestemde en maakte een verdrag voor de Stad, zig op het Kasteel verlatende en zynen toevlugt nemende: hy verzogt bestand van agt dagen, 't welk hem eerst geweigerd werd: daar na heeft hy de Stad overgegeven, met voorwaarden van een bestand van zes dagen voor de Stad en het Kasteel: daar over de arme Burgery, zo wel van hunne eige, als Spaansche Soldaten, beroofd werd, hoewel hun bescherming toegezegd was. Dit alles geschiedde in haast en buiten weten van de Nederlandsche Soldaten, ja men liet de Spaansche in de Stad komen, terwyl zy nog aen de Bres stonden, en daar na gebood men hun eerst op 't Kasteel te trekken.

Ondertusschen als dit beleg in Vrankryk verstaan was, heeft de Graaf van S^t. Pol, Gouverneur in de omleggende plaatzen, derwaards veel Krygsvolk gezonden; maar aan de Land-zyde was het te nauw beslooten, te Water raakten 'er eenige weinige schuiten binnen: de Graaf van S^t. Pol zelfs meende langs het Water met meer volk binnen te raaken, eer de Voorstad en Kaai verlaten werd; maar hy heeft het eenen avond verzuimd, en 's anderendaags heeft hy het niet durven wagen.

Het schynd, dat de Gouverneur Vidosan geen meer volk in de Stad begeerde, dan hy magtig was zelfs Meester te blyven, waarom hy eerst maar twe Vaandelen van de Nederlandsche Soldaten wilde innemen.

De Koning heeft nogtans op deeze tyding zyn

Le-

Leger voor La Fere niet willen opbreeken, maar liet het zelve daar onder Montmorency, Konstabel van Vrankryk, en hy zelfs is met etlyk volk afgetrokken, vergezelschapt zynde met veel Adel, ook zelfs met den Hertog van Mayenne, die nu verzoend by den Koning gekomen was. Met deeze is de Koning de Rivier de Somme afgevaren, en dus met onweêr langs de Zee, den 18den van Grasmaand, te Bouloignen, gekomen, en daar verstaande, wat te Cales voorgevallen was, en over het zelve zeer kwalyk te vreden zynde, zond omtrend twehonderd vyftig Mannen, onder den Kapitein Campagnolle, Gouverneur in Bolonien, die binnen het Kasteel, gedurende het bestand, door de Gragt, den 22sten van Grasmaand, raakte, de Stad niet nauw omringd zynde, meest van het Volk, tusschen Rynsbank en de Duinen, daar Marquies de Trevico met zyne Italianen de Wagt had, die daar over zeer beschuldigd was, waar mede zy hoopten, dat zy nog eenen tyd lang wederstand zouden kunnen doen.

Des Konings van Vrankryks gereedschap om Cales te ontzetten.

In Engeland dit beleg vernomen zynde, heeft de Koningin etlyke duizend Mannen in allen haast opgemaakt, en naar Doever gezonden, daar de Graaf van Esfex afvoer naar de Zee, tot voor Cales, om te bezigtigen; maar hoorende en ziende de Spaansche Vaandelen op de muuren vliegen, is hy wedergekeerd, en heeft het Krygsvolk weder afgedankt; daar na verstaande, dat 'er een bestand van zes dagen was, heeft hy dat volk niet tyds genoeg weder kunnen vergaderen; maar daar werd te dier tyd gezegd, dat 'er te vooren op het ontzetten voorwaarden voorgeslagen geweest waren, tusschen de Franschen en de Engelschen, waar door tusschen hen eenige jalousien waren ontstaan, die de tydlyke ontzetting verhinderden.

Der Engelschen gereedschap, om Cales te helpen.

Prins Maurits was te dier tyd in Zeeland, om die van Cales te helpen, en zond, den 16den van Grasmaand, vyftien Vaandelen knegten, met veel gereedschap van schuppen en spaden derwaards, wel-

Nederlandsche hulp onder Prince Maurits, om Cales

te ontzetten, afgevaren den 17 April. ke, den 17^den^, vroeg voor Cales kwamen met zeer veele scheepen, en wierpen hunne Ankers net op den tyd, dat 't verdrag gemaakt werd, en eer des Vorstlyke Kardinaals volk nog in de Stad kwam, niet durvende op de Stad aanvaren, zonder bevel, en te weten, hoe het daar stond, en geen teeken nog bevel ontfangende, bleven zy leggen: Prins Maurits van het verlies nog niet wetende, is zelfs, vergezelschapt met de Graven van Solms en Nassau, in allen haast, den 17^den^ van Grasmaand, derwaards gevaren, en voor Cales gekomen zynde, hoorde en merkte hy, dat de Stad gewonnen was; maar van het bestand van zes dagen met het Kasteel kon hy niet vernemen, hoewel hy met de zyne tot voor Bolonien voer, Van daar kruiste hy de Zee naar Engeland, en kwam op Paaschdag, den 12^den^ van Grasmaand, voor Doeveren, daar hy verstond van 't voorsz. opligten en afdanken van Krygsvolk, meenende, dat de Stad geheel over was; waarom hy besloot weeder te keeren, en Oostende en andere plaatzen van allen nooddruft te bezorgen, om des Kardinaals overwinnend Leger te mogen wederstaan; dus kon de Stad Cales, door 't verlaten van de Voorstad en Kaai, en verlies van 't Fort van Rynsbank, die de Haven dwong, uit Vrankryk, Engeland, nog Zeeland geholpen werden.

De Gouverneur Vidosan, nu wat hulp door Campagnolo ontfangen hebbende, hopende verder ontzet, heeft, uit ligtvaerdigheid, zonder het bestand op te zeggen, eer dat uit was, eenige Wagten der Spaansche doen schieten: waarom de Vorstlyke Kardinaal nog, den 23sten van Grasmaand, al zyn Geschut in de Stad tegen het Kasteel geplant heeft, dat vierkant was met vier Bolwerken, daar hy dat naaste der Stad beschoot, en heeft, den 24sten, wel agt of negenhonderd scheuten daar op doen schieten, waar mede zy grote Bressen maakten, alzo de Mauren onsterk en van kwade stof waren. Die van het Kasteel hadden Meinen onder en omtrend de Bres gemaakt,

maakt, daar op zy zig zeer verlieten, maar die deden in 't laatste hun meer schade dan goed. Ten zelven dage werd het bestormd, en de eerste aanval was wel afgeslagen, meest door de twe Nederlandsche Vaandelen, daar het meeste deel van Don Ambrosie de Castilia's Vaandel dood bleef; maar also de Franschen, die de Nederlandsche zouden komen ververschen, in de Bres gekomen waren, en de Spanjaarden weder vurig uit de droge Gragt zagen opkomen om te stormen, hebben terstond de vlugt genomen. Eelyke Spaansche Kapiteinen vielen vurig aan, op hope van het Gouvernement daar door te verdienen; en dus inkomende, vermoordden zy alles dat voorkwam, ter wedervrake van hunne geschoote Wagten: ook werd de Gouverneur Vidosan, na dat hy gevangen was, verslagen, met veele andere Hoofden; te vooren was Le Gros voorn. een der Nederlandsche Kapiteinen, geschooten: Kapitein Dominicle werd gevangen, ook Campagnolle, en gerantzoeneerd, ook eelyke Nederlandsche Soldaten zig in de Toorens en Kamers verweerende: veele kwamen daar van, over de Wallen vallende. Het getal der verslage Boeren, Burgers en Soldaten was groot, gelyk ook de buid was, want die Stad voor eene Frontier-stad reedelyk ryk was. De Vorstlyke Kardinaal, die van eenen Tooren den storm gezien had, is daar na in de Stad gekomen, toonende grote mildheid tot de arme Vrouwen en Kinderen, die hem naliepen, ook doende spanen de Vrouwen en Kinderen, die in de Kerk van 't Kasteel gevlugt waren: ryklyk gekleede Juffrouwen moesten toen haar brood daar bedelen. De Burgers, die den Koning van Spanje zweeren wilden, mogten in hun huis en goed, dat 'er gelaten was, blyven zitten. In 't huis van Guyze, dat eertyds by de Engelsche voor den stapel van de Wol gebouwd was, werden de Jezuieten gesteld.

Het Kasteel van Cales stormende ingenomen, den 24 April.

Daar werden van des Kardinaals volk wel gerekend vierhondert doden, en wel zo veele gekwetste,

Dooden en gekwetste

van de overwinnaars te Cales,

ste, onder andere dooden deeze treflyke Kapiteinen, Conte Fregano Sesso, en Conte Guidbaldo Paciotto, Zoon van den Bouwmeester Paciotto, die het Kasteel van Antwerpen gebouwd heeft; deeze Zoon werd kloeker en verstandiger dan de Vader geagt: nog bleven daar van Atrecht twe Spaansche Kapiteinen, Sottomajor en Isola, met Giovan Gonzales, den Quartiermeester van 't Leger, met nog eenige Walsche Kapiteinen, ook de Luitenant van Atrecht, met meer andere: daar werden gevonden drieenveertig Metale stukken Geschut, meest zeer groot, veele met de Engelsche Wapenen nog daar op.

VirtVte aVstrIa CaLVget prostrata CaLetIs.
LaVs sVperIs, regI LaVrea palLMa DVCI.

Cales werd eene Vlaamsche Stad, aan Vlaanderen gehegt en zeer gesterkt.

De Gouverneur van Sluys, Joan de Rynas genoemd, een Spaansch Kapitein, te Antwerpen opgebragt, en van kleinen staat in deezen Oorlog opgeklommen, werd daar voor Gouverneur gesteld. Daar werd gelasd de Stad op de Vlaamsche manieren te regeeren, de Vlaamsche Taal te spreeken, in Vlaamsch te pleiten, en dus die als eene Vlaamsche Stad, tot meer verzeekering, aan Vlaanderen te hegten, en van de Stad en Land van Cales, het Graafschap van Oye genoemd, een vyfde Lid van Vlaanderen te maken. Daar is zederd een Bolwerk aan de Oost-zyde van de Haven gemaakt, ook de Rynsbank gesterkt, en verder, ten koste van omleggende Land en Steden, aanbesteed, rondom nieuwe muuren te trekken, wel tot zevenduizend roeden, de steenen met grote kosten uit Henegouwen brengende, deels langs de Binnen-wateren, en deels te Land. Zy hebben ook grote geweldige sluizen aanbesteed, om het Land rondom in 't Water te stellen: zo dat zy voorgenomen hebben eene grote schipryke Stad daar van te maken; maar de Haven en gelegenheid liet dat niet toe, vermits 'er geene scheepen, dan met hoog Water, kunnen invaren, strekkende den Franschen of Nederlanders tot minder nut, om dat zy dergelyke

Ha-

Havenen meer hebben, dan den Engelschen; toen zy de Stad bezaten, want de Engelschen daar mede de Heerschappye van die enge Zee genoeg behielden.

Deeze heerlyke overwinning en verovering heeft de Vorstlyke Kardinaal voor de eerste verkreegen, winnende het Graafschap van Oye, en de vermaarde Stad Cales, die nu 38 Jaaren in der Franschen geweld geweest was, en door hen toen den Engelschen afgenomen werden. Deeze overwinning maakte hem by het Volk aangenaam, die nu hoopten beter geregeerd te werden. Hy zond een deel van zyn Volk verder, om alle de sterkten rondom in te nemen, als Hammes en Guines; zyn Krygsvolk deed grote loopen in 't Land van Bolonoys, roovende daar veele Beesten.

De Koning van Vrankryk te Bolonien zynde, heeft het verlies van Cales verstaan, waarom hy goed Guarnizoen in Bolonien stelde, onder den Heere van Viques, desgelyks zond hy in Monstruel den Grave van St. Pol, in Abeville den Hertog van Montpensier, en in Ardres den Grave van Bellin, met tien of twaalf Vaandelen Krygsvolk, vergezelschapt met den jongen Heere van Montluk; en dit dus besteld zynde, is de Koning te rug getrokken naar zyn beleg van La Fere, 't welk hem in 't kort overgegeven werd, gelyk wy te vooren verhaald hebben. De Koning van Vrankryk bezet zyne Frontieren.

De Vorstlyke Kardinaal heeft, om zyne overwinning te vervolgen, het beste deel van zyn Leger onder la Coquelle en La Barlotte, dappere Hoofdlieden, op Ardres gezonden, zynde eene goede sterke Stad, met zeer diepe Gragten: deeze hebben 't genoeg van verre beschooten, en by eenige middelen het Water afgeleid en benomen. Veele uitvallen zyn 'er geschied, waar in La Barlotte gekwetst werd: ook werd de jonge Heer van Montluk daar geschooten, met meer andere, waar over zy, gebrek hebbende aan Leeftogt en Water, zynde daar omtrend nergens Koorn om geld te bekomen, door den duuren Ardres wegens den Vorstlyken Kardinaal ingenomen, den 23 May.

een tyd, de sterkte, den 23sten van Bloeimaand, ook overgegeven hebben, met eerlyk verdrag, dog tot hunne groote schande, vermits 'er wel derdenhonderd Mannen uittrokken, en het werd in Vrankryk den Grave van Bellin, Gouverneur, tot schande verweeten, te meer, om dat de nood des Kardinaals Leger overviel, en met gebrek aan Koorn, Brood, en met ziekten gekweld was.

De Koning van Vrankryk, om dat hy te vooren door zyne Gezanten zig zeer had beklaagd over het verlies van Kameryk, bygekomen, zo hy zeide, om dat by 't zyne Bondgenooten toebetrouwde, dat zyn Volk van hen zou bygestaan werden in Picardyen, terwyl hy den Oorlog in Bourgognien voerde, en dus scheen benoodigd te zyn naar eenen Vrede te moeten luisteren, heeft de Koningin van Engeland haaren Hofgezant, Sire Herry Umpton, Ridder, hem toegezonden voor La Fere in 't beleg, daar hy stierf, om haar te verontschuldigen van meer hulp te mogen doen, ten ware zy te zamen in 't besprek kwamen van meer en nadere verbintenissen: waarom de Koning, nog in Grasmaand, antwoord aan de Koningin van Engeland schreef, hoe hy byna alle hoop van bystand, van haar te verwagten, verlooren had, waarom hy, vindende zyn Ryk en magt nog te onsterk, om den Vyand alleen te wederstaan, deels genegen was geweest tot zulk besluit, daar toe hem de nood drong, welke nood gegrond was op 't inzien van 't toekomende, op de armoede van zyne Onderdaanen, de ongestadigheid van zyne zaken, en de onzeekerheid van haaren Koninglyken bystand; maar alzo hy nu door haaren Hofgezant Umpton verstond de begeerde te zamenkomst, hoopte hy, dat zyne zaken nog geholpen mogten werden, en had daarom hervat zyne eerste genegenheid van te willen eeren haaren Raad, en om onverscheiden zyn geluk met het haare te hegten: dog de hoop werd hem weder benomen, vermits hy nu verstond, dat zy, tot versterking van eene Vloot, die

De Koning van Vrankryk schryft over zyn verlies aan de Koningin van Engeland, in April.

die zy ter Zee toerustte, haar Engelsch Krygsvolk, dat in dienst van de vereenigde Nederlandsche Landen was, wilde wegtrekken, en die dus te gebruiken in plaatzen, ver van hem geleegen, zo dat in plaats van geholpen te zyn, gelyk hy by eene te zamenkomst verhoopt had, hy zig nu beroofd zag van den bystand derzelver Nederlandsche Staten, die, geswakt zynde door het wegnemen des voorsz. Krygsvolks, gedwongen zouden zyn weder te ontbieden het Krygsvolk, dat zy hem reeds toegezonden hadden, en zig dus alleen te moeten houden op het afweeren, en dus zou ondertusschen de vyand alle zyne kragt en geweld gebruiken op zyn Ryk en Landen; maar alzo hy weder door haaren Gezant, Meester Edmont, verwittigd was, dat 'er nog alle Broederlyke bystand te hoopen stond, had hy afgevaerdigd den Heere van Sanci, zynen Raad van Staten, om by haar te komen, nader haare meening te verstaan, eer hy alle hoop wilde afleggen, en om te voldoen den gunst, die hy haar schuldig is, en zig te ontschuldigen, voor Godt en de Waereld, van al het kwaad, dat uit de van een scheiding zou voortspruiten, zo die zou moeten geschieden: intusschen bad hy haar, op te schorssen haar besluit van het toereeden en afzenden van haare Vloot, en zy zou bevinden, dat haare zaken hem zo zeer ter harte gingen, als zyne eige, en dat hy geene veragting verdiende in 't geeven hy deed tot zyn Ryks welvaren.

Deeze Brief was in 't begin van Grasmaand gezonden met den voorsz. Heere van Sanci, en daar over vallende het beleg van Cales, werd de Hertog en Maarschalk van Bouillion, met meer anderen, nagezonden, die een Verbond te Londen in Bloeimaand beslooten hebben, waar op hem twintigduizend kroonen geteld werden, welk Verbond, bestaande in verscheide Artykulen, in Herfstmaand van alle zyden bevestigd werd, gelyk wy hier na zullen verhalen.

De Koning van Vrankryk zend Gezanten in Engeland, daar zy een Verbond besluiten in May.

De Koning van Vrankryk, ziende den voortgang

van

De Koning van Vrankryk bevreedigd zig met den Hertog van Mayenne, Hoofd van het Verbond, in January.

van de Spaansche op zyn Ryk, en het verlies van Dourlens, Kameryk, en andere meer, had, zo veel mogelyk was, zig bevredigd met zyne overige Onderdanen van het Verbond, namelyk met het Hoofd van het zelve, den Hertog van Majenne, Guyze's Broeder, waar over, in Bloeimaand, een Plakaat des Konings in Druk uitging, van 't geene in Louwmaand te vooren gesloten was, daar in de Koning verhaalde, dat, alzo tot volkome vordering van Vrede en rust in Vrankryk, zyne vereeniging met den Katholykschen Roomschen Godtsdienst en den Paus, de oorzaak was geweest, was die ook de oorzaak van de beweeging des Hertogs van Mayenne, vermits de Koning nu beter gevoelen had van des voorsz. Hertogs daden, geloovende, dat die gesproten waren uit yver voor den Godtsdienst: ook agt nemende op de geneegenheid, die hy altyd betoond had, om het Fransche Ryk in zyn geheel te houden, waar van hy nooit eenige afscheuring had willen lyden, ten tyde van zynen voorspoed, daar toe hy nog middelen genoeg in handen had, als hy te zwak was; maar had liever verkooren zig te werpen in zynes Konings armen, en gehoorzaamheid en pligt te bewyzen, daar toe Godt, natuur en de Wetten hem drongen, dan nog langer den Oorlog te verlengen: waarom hy hem verwilligde, in eenendertig Artykulen, alles wat tot volkome vereeniging nodig was, waar onder was begrepen, dat hy hem in bewaarnis liet drie Steden, Chalons, Seurre en Soysons, voor 6 Jaaren, zo dat 'er geen andere Godtsdienst, gedurende dien tyd, zou mogen geoeffend werden, dan de Roomsch Katholyke. Zy vergaten, vergaven en scholden ook kwyd alle daden, bedryven, schulden, enz. ook den moord des laatsten Konings, Hendrik den III^den, vermits hy zig daar van met Eede zuiverde. Verder, dat met hem zyn gansche aanhang den inhoud van dat Vredes-Plakaat zou mogen genieten, zo zy binnen zes weken den behoorlyken Eed kwamen doen,

Inhoud van de bevrediging met den Hertog van Mayenne.

zelfs,

zelfs; door tusschen-spreken van den Hertog van Mayenne, mede begrypende den Hertog van Mercure, en andere van zyne Aanhangers, enz.

Latende hier mede den Oorlog te Land voor eenen tyd stil staan, zullen wy verhalen, wat ter Zee voorgevallen is.

Engeland wetende, dat haare verzeekerheid, rust vrede en sterkte ter Zee geleegen was, hebben nu eenen tyd lang jaarlyks eene Vloot Oorlogs-scheepen ter Zee uitgezonden, om ergens in Indiën te nestelen, en haaren vyand elders werk te geven, gelyk deels te vooren beschreeven is: nu hadden, in 't voorleede Jaar 1595, twe Ridders, Sir Johan Haukens, en Sir François Draak, de hoog befaamde Zee-Ridder, eene Vloot van zevenentwintig Oorlogs-scheepen, daar in de Koningin mede reedde, vergaderd, daar onder waren zes van der Koninginne scheepen, van alles wel voorzien, en deeze zyn uitgevaren van Plemmouth, den 8sten van Herfstmaand, des Jaars 1595. Hunne aanslag was, om in te nemen den weg in West-Indiën, tusschen *Nombre de Dios* en *Panama*, eene engte Lands, die omtrend dertig mylen over is, scheidende *Peru* van *Nova Spania*, of *Terra Mexicana*, door welken weg zy, zo zy dien konden sterken en inhouden, die twe ryke Landen van den anderen zouden scheiden, en beide deeze en de andere Zee, *Mare del Zur* genoemd, niet alleen bezeilen, maar ligt ook overheeren mogen; maar alzo deeze uitreeding zeer lang geduurd had, hadden de Spanjaarden agterdenken gekreegen, en hebben daar over zig alom zeer gesterkt. By deezen aanslag voegden zig nog eenige andere, als zy afvaren zouden, zynde verwittigd, dat een groot Gallioen, St. Philippe genoemd, wel drie Millioenen Zilver ophebbende, uit Indiën komende, was gedwongen, door lek, in een Eiland of Haven, *Porto Ricco*, te loopen, welk schip zy hoopten in deeze reis te mogen krygen, eer men uit Spanje daar op kon orde stellen: dus afvarende, den 8sten van

Engeland zend eene Vloot naar Indiën, den 8 September, 1595.

Herfstmaand, zyn zy, in Wynmaand, in groot Canarien gekomen, daar zy tragtten de Stad en Forten aan Land in te nemen; maar door oneenigheid, die tusschen hen daar over was, hebben zy niets uitgeregt: en by ongeluk werd daar zeekere Grineston, met zes of zeven andere Engelschen, die aan Land waren gaan wandelen, gevangen, waar uit de Spanjaarden hunne beide aanslagen vernamen, waar over zy alom scheepen en goeden raad uitzonden op alle de Eilanden, om die te waarschuwen. Daar na gebeurde het, als deeze Engelsche Vloot naar de Eilanden omtrend *Porto Ricco* voeren, dat 'er vyf groote Spaansche scheepen, Fregatten genoemd, groot omtrend twehonderd Vaten, ter Oorlog toegerust, uit Spanje gevaren zyn, den 25[sten] van Herfstmaand, welke eene van Draaks kleine Vliebooten ontmoetten, en het zelve genomen hebben, waar door de Admiraal van de voorsz. vyf scheepen, Don Piedro Tello, den geheelen aanslag van Draak op *Porto Ricco*, om het Zilver te vinden, verstaan heeft: waarom, alzo hy om dat Zilver te halen uitgezonden was, hy zig naar *Porto Ricco* met zyne scheepen begeven, de Haven gestopt, en zig met zyn Kryggsvolk in de sterkten, daar het Zilver ingelegd was, gesteld heeft, om dat wel te bewaren. Haukens en Draak zig op den aanslag rustende op de naaste Eilanden, kreegen agterdenken, dat zy ontdekt waren, 't welk schynd, dat den voorsz. Haukens, ziek zynde, ter harte sloeg, zo dat hy gestorven is, eer zy te *Porto Ricco* aankwamen. Draak besprong niet te min in *Porto Ricco* de voorsz. Spaansche scheepen, en bragtze in brand; maar de vier werden weder geblust, het vyfde verbrandde, zo dat daar geen voordeel voor hem te doen was, waarom hy van daar voer naar zynen anderen aanslag, en zeilde aan S[t]. Martha, langs de Kusten van *Carthagena*, en dus naar *Nombre de Dios*, van daar hy zond den Ridder Baskerfielde, met zeven of agthonderd Mannen, naar *Panama*, welke weg is de engte des

Draak en Haukens aanslag op het Zilver in Potro Ricco te vergeefs.

Haukens gestorven voor Porto Ricco.

Draaks aanslag op den weg tusschen Nombre de Panamate vergeefs.

Lands, boven verhaald, dien hy meende in te nemen, sterken, en dus heerschen over beide die Zeën; maar de Spanjaarden, gelyk wy te vooren gezegd hebben, gewaarschuwd zynde, hadden zig op den weg op twe of drie plaatzen gesterkt en beschanst, daar de weg het engste door 't gebergte uitgehouwen was: en alzo zy hier gekomen waren omtrend 't midden van den winter, de weg vuil, diep vol water en reegenagtig zynde, werden de Engelsche zelfs van de Spanjaarden dapper besprongen, des zy gedwongen werden, met verlies van ontremd vyftig Mannen, zo dode als gekwetste, te rug te keeren: waar over Draak ook ten laatsten treurig en ziek is geworden, en heeft beslooten naar huis te trekken, hebbende nu reedelyken Buid gekreegen uit veele Steden, door hem ingenomen, daar uit het Volk vlugtte, en daarom hy die plunderde, andere rantzoeneerende, veele, als *Nombre de Dios*, verbrandende; maar hy is kranker gewerden, zo dat hy te *Porto Bello*, den 8sten van Sprokkelmaand, des Jaars 1596, gestorven is: hy heeft zyn Testament gemaakt, en zyn Volk wel bescheiden verwittigd van zyne wetenschap, als dat zy zouden besprongen werden van de Spaansche Vloot, die naar hem op de voorsz. kennis-gevingen uitgezonden waren, zynde wel zestig scheepen in drie Vlooten, die hun op zeekere plaatzen te wagten stonden, en daarom belastte hy hun op hunne hoede te zyn, en wel zorg te dragen, dat zy de Rojale scheepen van de Koningin wel t' huis bragten. Dus wederkeerende onder den Ridder Baskerfielde, die nu Admiraal van de Vloot was, hebben zy, gelyk zy van Draak gewaarschuwd waren, twintig van deeze grote Spaansche scheepen ontmoed, by de Eilanden van Cuba en Pynos, daar tegen zy zig kloek geweerd en die geslagen hebben, hebben dus de Spaansche in de vlugt gedreeven, en zyn verder met hunne gansche Vloot, behalven de scheepen, die zy uit gebrek aan volk, of om dat zy lek en gebreklyk waren, zelfs gezonken hadden,

Draak gestorven te Porto Bello, den 8 February, 1596.

Draaks Vloot in Engeland gekeerd, omtrend Paschen, 1596.

wel t' huis gekomen omtrend Paschen, des Jaars 1596, met ryken Buid.

Dus is de vermaarde François Draak, Ridder, gestorven, die des Waerelds kloot rondom gezeild en veele andere grote Zeevaarden gedaan had, een, die den Spanjaarden te regt schriklyk was, want hy nog veele aanslagen op Spanje en Indiën voor had, desgelyks eindigde daar ook Sire Jan Haukens zyn leven, een oud en ter Zee zeer ervare Ridder: men zeide, dat twe Gebieders van gelyk gezag op eene Vloot verscheide gevoelen en verzuimen bygebragt hebben.

De Koningin van Engeland rust eene andere Vloot onder Essex en den Admiraal, 1596.

In dit Jaar 1596, heeft de Koningin van Engeland anderwerf eene sterkere Vloot ter Zee toegerust, waar van waren zestien of zeventien van haare schoone Koninglyke scheepen, waar onder twaalf of veertien tusschen twehonderd tot vierhonderd Mannen, alleen Schipsvolk, op hadden: hier by waren nog wel veertig Engelsche Oorlogs-scheepen, met vyftig andere, die Krygsvolk en voorraad zouden voeren. Over deeze Vloot was Overste Admiraal de Baander-heer Me Lord Charles Haward, groot Admiraal van Engeland, Vice-Admiraal de Lord Thomas Haward, Zoon des Hertogs van Nortfolck, agter Admiraal Sir Walter Rawleygh, Ridder en Kapitein van der Koningins Guarde.

De vereenigde Landen zenden, onder den Heere van Warmont, 24 Oorlogs scheepen ten dienste van Engeland.

Hier toe hadden de Staten van de vereenigde Nederlanden, op 't verzoek van de Koningin, gezonden agttien grote Oorlogs-scheepen, op hebbende elk tusschen de honderd en honderd dertig Mannen, en nog zes andere scheepen om leeftogt en Krygsgereedschap te voeren, ook wel opgerust, elk op hebbende boven de veertig Mannen: hier over was Admiraal wegens de Landen gesteld Jongheer Jan van Duvenvoorde, Heer van Warmont, Admiraal van Holland: de Vice-Admiraal was Jan Gerbrantszoon van Enkhuizen, en agter Admiraal Cornelis Lensen van Vlissingen; maar zy waren verbonden te staan ten gebiede van den Engelschen.

Hier

Hier mede voeren veele goedwillige Edellieden en andere, als Graaf Lodewyk van Nassau, Zoon van Graaf Jan, Melchior Lebben, Pieter Regemortes, met meer andere.

Tot deeze toerusting ter Zee was op deeze Vloot gescheept een goed getal Krygsvolk, tot een Leger te Land te gebruiken, met alle zyne toebehooren, daar over tot Overste gesteld was de kloekmoedige Heer Robbert Deureulx, Grave van Esfex, d'Ewe, enz. Raadsheer en Ridder van de Orde van St Joris of Gartiere. Dit Leger bestond in verscheide Regimenten, daar over Kollonellen waren de Graaf van Esfex en de Admiraal zelfs, de Graaf van Susfex, Sir Edward Conway, Sir Conias Clifford, Sir Christoffer Blont, Sir Thomas Garard, Sir Jan Winckfielde, en andere: dit Krygsvolk was sterk omtrend zes duizend Mannen, waar onder waren omtrend tweëntwintighonderd oude Engelsche Soldaten, uit Nederland gebragt, door den Ridder Sir François Vere, uit elk Vaandel getrokken: daar waren ook eenige Nederlanders, onder den Kapitein Meetkerke, en nog wel agthonderd of duizend Edelen en andere vrywillige, waar onder was Don Christoffer de Portugaal, Zoon van Don Anthonio, gekroonde Koning van Portugaal: over deeze vrywillige was gesteld de voorn. Graaf Lodewyk Gunther van Nassau: Veld-Maarschalk van het Leger was de voorsz. Sir François Vere, van den huize des Graven van Oxford: Sir Jorghe Carowe was Overste van 't Geschut, en Sir Conias Clifford Sergeant Major. De Admiraal had in Zee t' scheep en over het Scheepsvolk het Overste gebied, met den Grave van Esfex gelyk. Uit naam van deeze twe Oversten, Esfex en den Admiraal Haward, werd 'er een Verklaar in druk uitgegeven, dat die Vloot afgevaerdigd was om der Koningin van Engelands Koningryken te beschermen tegen het geweld van den Koning van Spanje, die zig tegen haar wapende, gelyk hy in 't Jaar 1588, en op meer tyden, gedaan

Beschryving van 't Engelsch Krygsvolk op de Vloot.

Verklaar der Admiralen in druk gegeven.

daan had: en alzo hunne Koningin met alle Koningen en Vorsten van Christenryk vriendschap had, uitgenomen met den Koning van Spanje, die zig vertoond had over veele Jaaren te zyn een Vyand van haar en haar volk, verkondigden zy, dat zy streng bevel hadden, wegens haare Majesteit, niemand te beschadigen in hunne reis, dan des Konings van Spanje's natuurlyke Onderdanen, en zodanige andere, die hem byftonden met volk, scheepen, geschut, leeftogt, en dergelyke: waarom zy alle volken, op Spanje varende, waarschuwden zig van daar te maken, en by hen te voegen, of naar huis te varen, om niet als vyanden gehandeld te werden.

Deeze Vloot met al dit volk is van Plemmouth uit Engeland afgevaren, den 13den van Zomermaand, sterk omtrend honderd veertig zeilen, klein en groot, daar mede de Koningin zond, by Sir Jan Conway, eene manier van Gebed, dat zy zelfs opgesteld had, om in de Vloot te gebruiken. In Zee op de Kusten van Spanje gekomen zynde, verstonden zy, uit een Iersch scheepje, dat 'er in de Baai van Cales, in Andolosia, daar zy naar toe wilden, wel zevenenvyftig grote scheepen en twintig Galeien lagen, te weten vier Gallioenen van 't getal van de zogenoemde twaalf Apostelen, elk omtrend veertig of vyftig Metale stukken Geschut op hebbende, en voerden elk wel zes of zevenhonderd Mannen, twe grote Galeassen van Andolosia, vyf grote Biscayers, vier Levantische, grote Italiaansche scheepen, die meest met Geschut en Krygs-gereedschap geladen waren, om te zeilen naar Lisbona in Portugaal, daar men eene andere Vloot van dertig scheepen toereedde, om naar Brittanjen en Cales in Vlaanderen te varen, die men zeide, dat reeds het geld daar toe in hadden: nog waren daar drie Fregatten, groot omtrend twehonderd Vaten, die van Porto Ricco gekomen waren met het Zilver. Boven deeze Oorlogsscheepen en Galeien lag daar nog eene Vloot van vyf of zesendertig scheepen, zeer ryklyk geladen,

Beschryving van de Spaansche scheepen, leggende in de Baai van Cales, en hunnen rykdom, in Juny.

om naar West-Indien te zeilen, de scheepen groot, het eene door het andere, tusschen de tweehonderd tot zevenhonderd Vaten elk, waren volladen en gereed om t' zeil te gaan, en hadden ingeladen wel zestienduizend Pypen Spaansche Wynen, tweeduizend Pypen Olye, en over de vyfduizend Centener Was, verder allerhande kostlyke Waaren, als Lynwaad, Zyde, Goude Lakenen en Passementen, Kwikzilver en allerhande Krameryen: zo dat, gelyk wy zelfs verstaan hebben van de Officieren des Konings, die daar over last en bewind gehad hebben, zy ryk geschat werd tusschen de elf en twaalf Millioenen Dukaten, elke Dukaat tot drie Guldens. Dit was daar niet te verwonderen, vermits deeze Vloot was de betaling van twe ryke Vlooten met geld, die te vooren uit dat Indiën gekomen waren.

De Engelsche Vloot, de tyding hier van gehoord hebbende, zyn naar de Ree van Cales gevaren, en kwamen in 't gezigt van Cales, des Zondags, den 30sten. van Zomermaand, 's morgens, ten Anker, by Ponta van St. Sebastiaan; zy zagen van Land de Spaansche scheepen en Galeien leggen voor Cales, onder twe Forten. Landing van de Indische Vloot, voor Cales legende.

De Vice-Admiraal, Lord Thomas Haward, en de Vice-Admiraal, Sir Walter Rawleygh, ontboden zynde van den Generalen Krygsraad, werd aan Rawleygh belast met een deel scheepen voor uit te varen, om twaalf grote scheepen te bespringen, die zy gehoord hadden gereed te zyn om t' zeil te gaan: uit de Reede van St. Lucar daar komende, vond hy die nog op de Kust, en zo na by Land, dat hy daar niet by kon komen, mede verhinderd door eenen schielyken dikken mist, waar door zy de vlugt namen, dat zy aan grond kwamen, dog volgden die zo na, dat Rawleygh met zyne scheepen zelfs in groot gevaar van stranden kwam. Der Engelsche Vloots aankomst te Cales, den 30 Juny.

Van daar voer Rawleygh naar de grote Vloot, die ondertusschen gekomen en geankerd was 's Zondags

's morgens, den 30sten van Zomermaand, buiten de Baai van Cales, regt over Caliette, daar een ieder meende, namelyk de Nederlandsche scheepen, dat men terstond regt invaren zou, ziende alle de Spaansche scheepen en Galeien leggen voor de Stad, onder de twe Forten; maar 't zelve werd van den Engelschen Admiraal belet, vermits hy en het Zeevolk van gedagten waren, dat het invaren te zorglyk was, als ook 's Konings Vloot te bespringen, eer zy de Stad zouden gewonnen hebben, want zy teffens zouden te stryden hebben tegen de Gallioenen en Galeien, en onder het Geschut van de Stad en Forten.

De Engelsche Vloot verzuimd te nemen de scheepen, geladen naar Indiën.

Hier over kwam de Vice-Admiraal, Rawleygh, in de Vloot, aan boord van den Generaal, Grave van Essex, die vast bezig was met zyn Krygsvolk te landen aan de West-zyde van Cales, daar, door den sterken Westen-wind, de Zee zo ruuw ging, dat de Booten met het volk by de scheepen zonken, des Rawleygh hem aanzeide het gevaar, dat 'er lag in 't volk te landen, daar tusschen de scheepen en het Land vier Galeien lagen, om het landen der Booten en volk te beletten, en beklaagde, dat zy niet ten eersten in de Haven waren gevaren, daar de Spaansche scheepen en Galeien lagen en braveerden, tyd en moed winnende, dat ook de Generaal Essex beklaagde, des Rawleygh tot zyne begeerte op zig nam aan 't boord van den Admiraal te varen, en hem tot het invaren te overreeden, gelyk hy deed met veele reedenen, des riep men hem toe, vermits den groten Wind, *Entramos*, *Entramos*, waar over Essex zo verblyd was, dat hy van blydschap zynen Hoed over boord wierp: des elk schip terstond zyne Ankers optrokken en voeren naar de Haven; maar het werd avond, en de Zon ging des Zondags onder, zo dat het te laat werd, om de Spaansche te bespringen, die nog wel anderhalve myl binnen de Rivier roeiden, en het vegten met den donkeren in eene enge plaats was zorglyk, en dus kwamen zy

ten

ten Anker, dat zy terstond begroed werden van het Geschut van 't Fort en Land.

De Engelsche vergaderden te raad, hoe 's morgens de Spaansche te bespringen waren, daar elk van de Overste de voortogt wilde hebben: dog daar werd beslooten, dat men de grootste van der Koningins scheepen niet zou wagen, zonder groten nood, des zy goed vonden, dat Rawleygh met agt kleiner scheepen van de Koningin, zes Hollandsche en twaalf van de Engelsche Koopvaarders scheepen, den voortogt zou hebben, daar tegen de Vice-Admiraal, Lord Thomas Haward, zig stelde, als hem toekomende; maar daar over werd beslooten, dat zy beide zouden voortvaren.

Hier over, zo haast het dagligt verscheen, wilde Rawleygh geenen tyd verslyten van zyne Ankers op te winden, maar lietze slippen, en dus kreeg hy voordeel tot zeilen; de Spaansche Galeien schooten al hun Geschut op hem los, dog hy schoot niet eenen scheut weder, latende dat zyne navolgers doen: dus voer hy regt op de Gallioenen, die regt in de diepte van de Rivier lagen, te weten, de Gallioenen St. Philip, St. Mattheus, St. Andries, St. Thomas, en twe andere zeer grote scheepen, te zamen zes, en besloegen nevens den anderen de geheele breette van de Rivier, en agter deeze lagen nog zes andere grote Gallioenen tusschen beide, om hun Geschut te mogen gebruiken, en agter deeze lagen weder andere scheepen: agter, tusschen en nevens deeze scheepen lagen de Galeien, nader by het Land, daar 't Water ondieper was, hebbende het Fort van Puntal op 't Land, dat de Rivier van ter zyde beschutte: de kleinste scheepen van de Engelsche stelden zig tegen de Galeien, en dus beginnende te schieten, de een tegen den anderen: ondertusschen kwam de Vice-Admiraal, Lord Thomas Haward, by Rawleygh mede aan, met vyf Koningins scheepen, en alzo het gety nu verloopen was, lagen zy zo na op de Gallioenen, als zy konden en de diepten

De Engelsche bespringen de Spaansche Vloot.

ten toelaten wilden, en dus bleef het geschiet en gevegt zo lang de eb duurde, zo veele scheepen tesfens, als 't Kanaal wilde toelaten, dus durende van 's morgens ten zes uren tot den middag: ter zelver tyd verging, door het branden des pulvers, het Oorlogs-schip, de Dolfyn van Rotterdam genoemd, met meest al het volk: de Kapitein was Willem Henrickxsoon Shoutens, die, zederd den Jaare 1574, zig als Kapitein van eene Kompagnie te Land, en een Oorlogs-schip, zeer vroom had gedragen: deeze is'er met Johan en Reynier, twe van zyne Zonen, dood gebleven.

Tegen dat de Vloed zou opkomen, zonden deeze twe Admiraals om zes grote Hulken, elk met vierhonderd Musquettiers, om de Spaansche Gallioenen te gaan aanranden, vreezende, dat de brand in der Koningins scheepen mogt komen: daar werden uit de Vloot zes Lubeeksche en Danzichsche scheepen derwaards gezonden; maar die kwamen verward in de Rivier met de andere scheepen, al willens gewaagd, en dus kwamen zy niet by de hand, waar over de Generaal Esfex zelfs opzeilde omtrend den Middag, dat mede de Admiraal Generaal deed, en alzo zyn schip, de Ark, Rawleygh te diep ging, verscheepte hy in 't schip van den Ridder Robbert Dudley, Bastaard van Leyçester gezegd, terwyl alle de Overste, in 't schip van Esfex gekomen zynde, besloten met alle Mannen de Gallioenen aan te randen, belastende den Lord Haward en Rawleygh te beginnen, zy wilden volgen. Maar zo gering deeze hunne topzeilen optrokken, waar by de Spaansche hun voornemen merkten, liepen zy met volle zeilen naar de stranden, naar Porto Real, hunne scheepen strangende, en liepen met het volk in de Booten aan Land, en die in geene Booten konden raken, waagden het zwemmen, waar van veele verdronken, en door de meenigte de een den anderen ombragten. De Gallioenen, St. Mattheus en St. Andries, werden behouden van de zanden, door grote naerstigheid

De Spaansche Vloot vlugt en strangd.

en

en werden weggebragt, elk wel duizend Vaten groot, die wel vierhonderd duizend Dukaten gekost hadden: de twe grote Levantische scheepen werden ook gestrangd en verbrand, om dat menze niet afbrengen kon, dog een deel Beschuit en Brood werd 'er uit gelost. Als Rawleygh meende zelfs het groot Gallioen S[t]. Philip aan te randen, stak een Negro het vuur in 't Buskruid, zig behoudende met zwemmen, 't welk zulken slag gaf, dat de Meerze en Topmast opvloog als eene pyl uit eene Boog; eene Pinas, die daar by lag, brandde mede, dog het volk borg zig met Booten; meer andere scheepen daar omtrend meenden van den groten slag alle dood te zyn: insgelyks werd 'er eene andere Gallioen, S[t]. Thomas, dus opgeblazen, zonder de Engelsche schade te doen. De Galeien vlugtten naar de Brug van 't Eiland, del Swasto genoemd: de Indische Koopvaarders gelade Vloot lag twe mylen hooger in de Rivieren by Medina.

Deeze Vloot dus gebroken, verbrand en verstrooid zynde, begon de Generaal Essex zyn Krygsvolk te Landen, en de Stad Cales te bespringen: de Hollanders en Zeelanders namen met geweld, stormende, het Fort van Puntal in, daar zy terstond het Vaandel van den Heere van Warmont op weifelden en planten, dat die van Cales eenen schrik en de andere een hart maakte, des het volk omtrend dat Fort landde, en stelde zig in ordonnantie: Essex leidde de Avant-garde, de Admiraal de slag-orde, de Ridder Jan Winckfield den verloren hoop. *Essex land zyn Krygsvolk, en de Hollanders nemen 't Fort van Puntal.*

Op de tyding van de aankomst der Engelsche kwam de gansche Adel van daar omtrend naar Cales, die zy noemen *les Cavallieros die Xerez*, die meest beter voorzien waren van schoone Paerden, dan geoeffende Ruiters daar op: deeze vertoonden zig terstond sterk van Paerden, en wel zeshonderd te Voet, buiten Cales, op schermutzelen: hier tegen stelde zig Graaf Lodewyk van Nassau, die van Essex vereerd was met het beleid van de vrywillige Ede-

Edelen en andere Waaghalzen, by hem zynde Melchior Leben, Edelman van Prince Maurits van Nassau, Pieter Regemortes en andere, daar de Generaal Overste Essex en Sir François Vere by waren, makende omtrend vierhonderd Corceletten en Spiessen, en een deel Musquettiers, staande agter den Zandberg, en bragten terstond, met den dood van eenige, de voorsz. Cavallieros in de vlugt: een deel daar van verlieten hunne Paerden, vlugtende naar de Stad, die van vreeze terstond geslooten werd; een deel vlugtte op een Bolwerk, dat buiten lag; maar ziende, dat Graaf Lodewyk dat bestond te beklimmen, namen zy verder de vlugt over de Wallen in de Stad, daar die niet geheel opgemaakt waren, dus hunnen Vyand den weg wyzende, die terstond door alle Mannen dapper gevolgd werden, en lieten zig mede langs hunne spiessen nedervallen in de Stad, loopende naar de Poort, openden die met geweld voor hunnen Oversten, daar van het Vaandel van den Graaf van Susfex eerst in raakte, dat zig kloek droeg, gelyk ook de Ridder Arthur Sevadge, Bagnal, Kapitein Evans en andere: daar werd geschooten Kapitein Nicolaas Meetkerke, Zoon van Adolf, eenige dagen daar na daar van stervende, dog werd nog voor zynen dood van den Generaal Essex Ridder geslagen: hy was een kloek, vroom Man, van groot bedryf.

Cales door Essex gewonnen, den 2 July.

Dus in de Stad geraakt zynde, liepen twe Vaandelen Soldaten, die daar in Guarnizoen lagen, met een deel Inwooners op 't Kasteel: andere liepen boven op hunne huizen, die daar boven plat en als Kasteelen zyn, grote weer van boven met steenen doende; maar als de Markt-plaats en 't Raadhuis ingenomen waren, zogt elk ootmoed zonder bloedstorten. De Ridder Jan Winckfield, die eertyds Gouverneur en Overste te Geertruidenberg geweest was, toen dat aan den Hertog van Parma verkogt werd, en om zynen kwaden dienst verbannen zynde, was hier op een Paerd geklommen, vermits hy wat gekwetst

kwetst was; en op de Markt ongewapend met zyn zwaerd braveerende, werd in zyn hoofd geschooten, niet willende luisteren naar de waarschuwing, die hem de Veld-Maarschalk Vere deed, van zig te wapenen of vertrekken.

Met het innemen van de Stad, de Generaal daar mede zeer bezig zynde, werd verzuimd de Vloot van Indiën te volgen en te nemen: want de Ridders, Eduard Conway, Christoffer Blont en Thomas Garrard, boden aan, met hun Krygsvolk, met kleine scheepen die te bespringen en nemen, welke eer Rawleygh het Schipsvolk niet wilde afgenomen hebben, hoewel Essex en de Admiraal zulks zeer vorderden; maar terwyl men twistte, verliep de tyd, meenende, dat zy die Vloot zeeker genoeg als in eene Val hadden, maar werden bedrogen. De Indische Vloot verzuimd te nemen.

Hier over, de Stad ingenomen zynde, zat Rawleygh te Paerd, op een Jenette, dat hem de Admiraal schonk, die twintig Angelotten aan een Soldaat daar voor gegeeven had, hier mede in de Stad rydende, om dat hy in 't Schips-gevegt in een been zwaar gekwetst was. Als 't nu avond werd, baden hem beide de Generalen zig weder t' scheep te begeven in de Vloot, vreezende, dat de Galeien 's nagts eenigen list mogten in 't werk stellen, om de scheepen te verbranden met het laage Water, hem belovende zyn aandeel in den buid, en een goed kwartier in de Stad.

Hier op verzogt hy, dat hem mogt mede opgelegd werden de Vloot van Indiën te nemen, eischende geene andere scheepen, dan een van zyne eigen, en twaalf Koopvaarders van Londens scheepen; maar de Generalen baden hem hun tyd te geven tot 's anderendaags, om daar op te denken: des 's morgens Rawleygh zynen Zwager, den Ridder Troghmarton, met Herry Leonard en Jan Gilbert, Ridders, zond om bescheid; maar de Generalen ontboden hem, dat hy in de Stad by hen komen zou om te besluiten: ondertusschen hadden de Gemagtig-

Twee Millioenen werden voor het rantzoen van de Vloot geboden, maar te laat.

tigden van het Verbondshuis, de Voorzorger, Piedro de Herrera, de Verbeteraar, en andere Officieren des Konings, van de Stad, aangeboden twe Millioenen Dukaten, voor 't rantzoen van de Vloot. Hier tegen stelde zig Rawleygh, zeggende, dat zy eerst behoorden de Vloot te vermeesteren of nemen, en dan te rantzoeneeren naar goeddunken, want zo men toen twe Millioenen aanbood, zou men, die genomen zynde, wel vier geven; maar daar werd wel geantwoord, dat het Schipsvolk, die Vloot nemende, alles berooven zou, met meer dergelyke zwarigheden; maar middelertyd hadden de Spanjaarden, nagt en dag, al het beste van de scheepen en 't kostlykste daar uit genomen en weggevoerd, vermits 'er bevel was 't vuur daar in te steken, van den Hertog van Medina Sidonia, en van St. Lucar, 's Konings Stadhouder in die gewesten, het welk geschiedde ten derden dage, eer daar bescheid van 't rantzoeneeren kon komen, 't volk daar op zig alle behoudende, zo dat de Verbond-makers, over het rantzoen op weg zynde, de scheepen al in vuur zagen branden, eer zy daar konden raken: een hard en streng besluit, daar door de Hertog in grote opspraak kwam by de verliezers; maar hy wist zyns Konings zin en zynen last.

De Spanjaarden verbranden zelfs hunne kostlyke en ryke Vloot.

Daar verbrandden tweëndertig grote scheepen, op Indiën geladen, en daar kwamen 'er nog vyf af van St. Lucar, die wederkeerden, waar van drie aan grond raakten en bleven. Dit was wel de grootste en rykste Vloot, die ooit of in lange Jaaren op Indiën meende te varen: de schade viel meest op den Koopman, behalven eenige Konings goederen; als Kwikzilveren, Oorlogs-gereedschappen, zyne Tollen, met omtrend dertien Oorlogs scheepen des Konings, die hy verloor met al het Geschut: eenig Geschut en goederen behielden het Engelsch en Duitsch Schipsvolk nog daar uit, dat uit de kielen en bodemen van de scheepen gravende.

De Graaf van Essex had gelast, dat de Kollonellen,

len, Sir Thomas Clifford, Sir Christoffer Blont, en Sir Thomas Garrard, met hunne Regimenten, zouden optrekken naar het Oosteinde van 't Eiland, daar eene Brug, *Ponte del Suazzo* genoemd, het Eiland van Cales aan 't vaste Land hegt, op dat zy die Brug zouden afbreken, en den doortogt bewaren, op dat 'er geen volk van 't vaste Land hen meer zou komen bespringen, die daar zeer sterk begonnen te vergaderen; maar ziende, dat deeze Engelsche derwaards kwamen, begaven zy zig op de vlugt, voor al, na dat zy zagen, dat de Stad gewonnen was. Deeze Engelsche Regimenten ziende, dat 'er over de andere zyde geen volk, en de Stad Cales ingenomen was, kwamen ook te rug naar de Stad, eer zy bevel daar van hadden, zonder de Brug te bezetten, ook zonder eene sterkte by de Brug, die de Hollanders Herodes huis noemen, te winnen. Door faut van deeze Brug te bezetten, raakten de Galeien daar langs weg in de Zee: eer het Nederlandsch Schipsvolk nog vertrok, gingen zy Herodes huis bespringen, en vermits de Spanjaarden vlugtten, plunderden zy dat, en voerden daar sommige stukken Geschut van. De Spaansche Galeien, verzuimd te nemen, raken in Zee.

De twe Vaandelen Spaansch Krygsvolk, die met een deel Burgerye op 't Kasteel van Cales gevlugt waren, op hoop van ontzet te mogen werden uit Andolosien, van 't vaste Land, langs de voorsz. Brug *del Suazzo*, verwittigd zynde, dat de Engelsche die Brug en doortogt in hadden, 't welk nog onwaaragtig was, zonden nog 's nagts den Corregidor en andere van de Magistraat aan Sir Eduard Conway, die hen besprong, om zig over te geven, en rantzoeneerden zig daar voor honderd twintig duizend Dukaten, boven al hun goed, dat verbeurd was, daar voor zouden zy geven veertig Geizelaars van de beste onder hen, die zy daar na mede in Engeland voerden. De gewekene op 't Kasteel en die van de Stad waren wel negenduizend perzonen, Mannen en Vrouwen. De Vrouwen, meest die van De Burgerye van Cales rantzoeneerd hun leven voor 120000 Dukaten.

aan-

aanzien waren, werden in 't eerst beleefd behandeld, en toegelaten ten eersten te vertrekken met de Kinderen, ook alle de Klooster-lieden en Nonnen, zonder grote plundering. De Stad werd geheel geplunderd, en de buid was groot, want de Stad ryk en vol goed was, en alles werd t' scheep gevoerd. Men schatte, dat de Koning toen wel verlooren had twaalf honderd stukken Geschut, en verder, uit zyn Wapen-huis binnen Cales, wel voor vyf of zesduizend Mannen Wapenen.

Cales werd geplunderd.

Uit de maniere van 't plunderen, de Regeering, en kleine orde, op het bewaren en gade slaan gesteld, op den leeftogt en Krygs-gereedschappen, werden de Spanjaarden gewaar, dat de Engelsche niet dagten de Stad te houden, 't welk terstond de grote vrees van de byleggende Landen verminderde, namelyk van de grote Stad van Siviliën, daar weinig orde en tegenweer was, zo een welgeregeerd Veld-Leger die had komen bespringen, en desgelyks de andere Steden en plaatzen, als St. Lucar, St. Mari Poort, Porto Reael, enz. zo dat zy terstond zagen, dat de roof van deeze Stad Cales den Engelschen diende als een grote brok, om hunnen honger te stillen: want als zy daar tien of twaalf dagen geweest waren, en elk zynen buid t' scheep gebragt had, luisterde byna een ieder naar het gebod van naar huis te keeren.

Verscheide gevoelens der Engelschen, over 't houden of verlaten van Cales.

Waar door, als men begon te raadslagen, of men de Stad houden zou met het Eiland, en 'er gezegd werd, dat de Graaf van Essex beslooten had daar te blyven met den Maarschalk Vere, en den voornamen Adel, met drie duizend Mannen; en dat het Eiland wel te houden was, het welk zou zyn als een grote Doorn, niet alleen in zo groten Monarchs voet, maar zelfs in zyne zyde, en dat het de oorzaak zou zyn om den ganschen Oorlog van Europa in dien zo verren hoek te brengen, daar in de Engelschen zig zouden kunnen behelpen van nooddruft uit Levanten, Italiën, en Barbaryen: en als het daar mede

mede ten ergsten zouden komen, was het ligt tot een eerlyk en voordeelig verdrag te komen, zynde eene plaats, daar mede zy ligt de Stad Cales in Vlaanderen zouden veroverd of vermangeld hebben, enz. Maar hier over zyn zy onder den anderen in verscheide gevoelens gevallen, want de Zee-Kapiteinen, Raad van den Admiraal en Admiraliteit, waren daar tegen, vermits zy toonden gebrek aan leeftogt, om daar aan Land te leggen, en dat zy dien voortaan uit Engeland of Nederland zouden moeten hebben, 't welk ver van daar was, of uit Barbaryen, daar de Koning honderd mylen diep in 't Land woonde: daar by de Admiraal zeide, dat men de eer en agting van zynen Prince niet ligt behoorde te wagen, of het geviel, dat zy dat niet in zes Maanden van levens-middelen voorzien konden: Sire François Vere sprak veel daar tegen, toezeggende, dat het de Koningin een aangename dienst zou zyn, en uit Holland zouden zy ten eersten van levensmiddelen voorzien werden; de plaats was sterk, ligt sterker te maken, en wel geleegen, en om hulp uit Barbaryen zou men Don Christoffer van Portugaal mogen gebruiken, enz. dog 't was alles te vergeefs: als men verder overslaan zou, wat leeftogt 'er in de Stad en Vloot mogt zyn, om het Guarnizoen en de Stad van levens-middelen te voorzien, tot 'er meer mogt gebragt werden, bevond men, dat de leeftogt veel verborgen, weggemaakt en verstrooid was, elk schip vreezende voor zyn eigen gebrek, en in de Stad was zeer kwalyk met den voorraad gehandeld, om dat 'er in 't eerste plunderen geene orde op gesteld was, want daar het Krygsvolk kwam, vernielden zy het alles, kelders vol Wynen sloegen zy de bodemen in, en desgelyks handelden zy met anderen leeftogt: hierom riep byna een ieder, men moest naar huis keeren. Hier tegen heeft de Heer van Warmont, Hollandsche Admiraal, overslag van zynen leeftogt gemaakt, en aangeboden zo veel leeftogt aan Land te brengen, als 't Guarnizoen voor

Kleine orde der Engelsche binnen Cales.

De Nederlandsche Admiraal bied aan voor eene

Maand leeftogt aan Land te leggen, en met zyne scheepen te blyven.

voor eene Maand zou noodig hebben voor tweduizend Mannen, en zelfs daar te blyven: des niet tegenstaande vond Essex niet een Koningins schip gewillig daar te blyven, nog ook geen leeftogt voor twe Maanden, waarom Essex gedwongen was Cales, tegen zynen dank, te verlaten, gelyk hy zig daar over, in Engeland komende, heeft ontschuldigd. Voor zyn vertrek heeft hy, uit zyn vermogend gezag, meer dan vyftig Edelmannen Ridders geslagen, waar onder ook waren Heer Jan van Duvenvoorde, Heer van Warmont, Admiraal der Nederlanders, Graaf Lodewyk Gunter van Nassau, Pieter Regemortes, Melchior Leben, ook de Kapitein Meerkerke, die gekwetst lag, de overige waren Engelsche.

Cales verlaten en verbrand, den 15 July.

Alzo zy nu omtrend dertien dagen Cales, 't welk eertyds Gades genoemd is, in gehad hadden, zyn zy te zamen, den 15^den van Hooimaand, weder van daar gezeild, Essex belastende, volgens zynen last, de Stad te verbranden, voor al alles, wat eenigzins dienen kon tot Schips-rusting, als Masten, Sparren, Delen, Berden, Pyp-staven, die 'er veele waren, Kabels, en alles, wat zy niet konden mede nemen. Dus zyn zy weggezeild met twe grote Galjoenen des Konings, eenige gevangenen, en veertig Geizelaars voor 't rantzoen der gansche Burgerye van honderd twintigduizend Dukaten, gelyk wy te vooren verhaald hebben.

Te vooren hebben wy gezegd, dat de Galeien gevlugt waren naar het Puntal, de Brug *Ponto del Suazzo*, daar de Engelsche meenden, dat zy niet door konden, gelyk zy zig gelieten, verlossende alle de Engelsche, die zy als Slaven op de Galeien hadden; maar zy zyn nogtans behendig door dat Gat en onder die Brug, die boven opbreekende, door geraakt, agter uit in de Zee, van daar zy de Vloot van vooren besprongen hebben, zo dat zy, alzo nu de Vloot vertrok, eenen Hollandschen Vlieboot, met Paerden en Baggagie geladen, agter zynde, genomen hebben.

In

In 't wegvaren, alzo hunne last inhield alle de Zee-havenen te bezoeken; en te vernielen alle scheepen en scheeps-gereedschappen, zyn zy in de Haven van Faroo gevaren; en hebben daar een deel volk, meest de Nederlanders, aan Land gesteld: het Landvolk voor dezelve gevlugt zynde, namen zy alles, wat zy konden, en voeren dus weg. Fort van Faroog geplundered.

Als zy nu by het *Cabo Sint Vincent* kwamen, en twe grote fauten begaan hadden, te weten eerst; dat zy niet by tyds de Spaansche scheepen besprongen hadden, eer zy verbrand werden, ten tweden, dat zy de Stad Cales verlieten, verzogt Essex aan zyne Admiralen, dat zy de derde faut niet wilden begaan, maar zouden varen naar de Vlaamsche Eilanden van Azores, om te ontmoeten de Oost en West-Indische Vloten, zynde nu de tyd van hunne aankomst, en daar was het zeekerste hen te verwagten, om dat geene raadgeevingen of waarschuwingen verder dan daar uit Spanje gezonden waren; en dat men hen daar niet verwagten zou, enz: maar die werd ook niet goed gevonden, vermits zy den wind tegen hadden; maar daar na verder komende by Lisbona; stelde Essex weder voor, dat men met een deel van de beste scheepen naar de Eilanden varen zou, aanbiedende het Land Krygsvolk met zulke scheepen, die gebrek aan leeftogt hadden, of lek waren, met de zieken naar huis te zenden; maar de Admiraal en Sir Walter Rawleygh spraken dat mondlyk en schriftlyk tegen, en als men verder ging onderzoeken, wat scheepen bekwaam en gewillig zouden bevonden werden, bevond men maar de scheepen, daar in de Graaf van Essex en Me-Lord Thomas Haward voeren, die zulks wilden aannemen, met François Vere's schip, behalven de Nederlanders, die zig met hunne geheele Vloot daar toe aanbooden, het welk Essex nog zou aangenomen hebben, zo de Admiraal deeze twe voorsz. scheepen had willen toestaan, met agt of tien Engelsche Vrybuiters daar by; maar hy vond niet geraden der De Engelsche Vloot verzuimd op de Indische Vloot te leggen, daar toe de Nederlanders hunnen dienst aanbooden.

Koningins scheepen zo ligt te wagen, zeggende, dat het geene scheepen waren, om 's Winters in de Zee uit te blyven. Dus deeze gevoelen van alle schriftlyk vergaderd zynde, 't welk Esfex, tot zyne onschuld, in Engeland heeft voortgebragt, werd die derde aanslag ook verzuimd: want zo zy naar de Eilanden gevaren of wat vertoefd hadden, zouden zy de kostlyke Indische Vloot ontmoed hebben, want zy twaalf of veertien dagen daar na inkwamen.

Varende voor by Portugaal, daar zy belast waren zig met Lisbona niet te moejen, maar wel bevel hadden in alle andere Havenen te zien, en alle scheepen en scheeps-gereedschappen te vernielen, voeren zy tot Coruna en Ferol, daar zy weinig scheepen of gereedschappen vonden. Daar na hielden zy hunnen laatsten Raad, of zy de Havenen van S^t. Ander en S^t. Sebastiaans, zouden verzoeken met de byleggende, daar men zeide, dat nog eenige Spaansche Oorlogs-scheepen lagen; maar de Admiraal en Zee-Kapiteinen deden platte weigering, klagende over gebrek aan leeftogt, voorgevende het gevaar van de scheepen der Koningin, van op die Kusten verzand te werden, weigerende den voorsz. Esfex eenigen dergelyken dienst te doen, die gaerne ook de Stad Coruna besprongen had; maar riepen en liepen elk om het eerst naar huis, nemende op zig den voorsz. Grave van Esfex te ontschuldigen over die verzuimde aanslagen: en dus voeren zy alle naar Engeland, latende, door onweêr, Esfex met zyn schip, en de twe genome Spaansche Gallioenen, met de Nederlandsche Vloot, die hem tot den laatsten by bleven, agter. Als zy nu dus in Engeland gekeerd waren omtrend de helf van Oogstmaand, daar zy verslag van hunne voorsz. reis gedaan hebben, en beschuldigd werden over de voorsz. verzuimen, hebben zy elk zig verontschuldigd op de reedenen, die deels verklaard zyn, en hebben by de ervarenheid bevonden, dat twe gelyke magt hebbende veel verhindering in den dienst en aanslagen veroorzaken.

Schade van twe Hoofden in eene Vloot.

De Engelsche Vloot keerd weder in Augustus.

De

De Nederlandsche Admiraal is met zyne scheepen naar huis gevaren, medevoerende de Engelsche Soldaten, die uit elk Vaandel ontleend waren: zy bragten eenigen Buid mede, en omtrend zestig stukken Geschut, daar tegen hadden zy verlooren eenen Vlieboot, den Dolphyn van Rotterdam, gelyk wy gezegd hebben, met zyn Geschut. Deeze Reis of hulp van scheepen der vereenigde Landen werd geschat wel over de vyfhonderd duizend Guldens gekost te hebben.

De Koningin van Engeland heeft, tot teeken van dankbaarheid, den 13den van Oogstmaand, des Jaars 1596, aan den Nederlandschen Admiraal eenen Brief geschreeven, luidende als volgd:

Brief van de Koningin van Engeland aan den Admiraal, Heer van Warmont; hem dankende voor zyne diensten, den 14 Augustus.

MYn Heere van Duvenvoorde, het rapport dat ons gedaen hebben de Generalen van onse Armade (gheluckelijcken weder-komen van de Custen van Spaengien) van de diensten der verwinders van een sodanigen vermaerden victorie geeft, en schryft een goet deel daer van toe de kloeckheyt, industrie en gewillicheyt van u, en andere onse vrienden, Nederlanders onder u gebiedt, bewesen in den loop van' dese aenslagen, 't welcke vervult hebbende ons herte met uytnemende vreucht en contentement, met eenen lust u mede te deylen wat ghevoelens daer van: nu presentelijcken op een subyt geenen anderen middel hem presenterende dan het schrijven, (uytdruckende eensdeels de beeldenisse onses gemoeds) hebben wy ons daer mede willen behelpen, verwachtende eenigen anderen van meerderen effecte, en om ons te ontlasten van dit voornemen, weten niet waer beginnen, om dat de grootheyt van elck deel overwint de verdienste van 't andere: Want de gewilligheyt ende veerdigheyt, daer mede myn Heeren de Staten zijn in dese actien getreden, heeft ons getuyght, dat de goetwilligheydt die wy altijt gedragen hebben de Vereenighde Landen, en de weldaden haer bewesen, niet qualijck besteet en waren.

De kloeckheydt, behendigheyt, en goeden regel die ghylieden in desen tocht en aenslagen bewesen hebt, getuygen ons dat ghy en de geheele Natie, wel weert zyt alle gunste en beschuttinghe van Princen, teghen die u souden willen tyranniseren. Maer de eerlijckheyt en trouhertigheyt van u mijn Heere den Admirael, die ghy hebt bewesen aen onsen Couzijn, den Graef van Essex in 't wederkeeren, als hy hem by onweder versteken vont van de Vlote, by nachte verlaten van alle bystant, en dat ghy hem by bleef en geleydet tot in de Haven van Plemmouth, betoont u voorsichtigheyt en trouwe. voorkomende met u patientie en arbeyt alle ongeluck, 't welck overkomende een van de Overste der Vlote, soude besmet hebben de victorie: Ende voorder den yver en affectie die ghy ons toedraeght, waeromme sy vermeerderen en verdubbelen de verbintenissen die wy u schuldigh zijn, welcke erkentenisse zijn soo groot in ons herte, dat wy ons eensdeels daer van hebben moeten ontlasten by het schryven van dezen Brief, welcken Brief wy u bidden te willen deelachtigh maken allen het geselschap van onsen vrienden, onder uwen gebiede, haer daer en-boven vertoonende dat sy haer mogen voor verseker houden, dat, ghelijck wy te vooren hebben goede getuyghenissen gegeven van onse goetwilligheyt tot haren Vaderlande, soo zijn wy nu meer aengespoort door dese haer kloeckheydt en verdienste, te verstercken onse goetheydt ende affectie in alle deelen, als betaemt een Princesse die erkent de deught ende danckbaerheydt van een Natie, soo weerdigh als dese is, en daer-en-tusschen sullen wy blijven uwe wel goetgunstige. Geteeckent,

Elizabeth Coninginne.

Overvloedige voorraad en Krygsgereed-

Na dat de Vorstlyke Kardinaal Cales en Ardres den Franschen afgenomen had, en denkende, hoe hy zyne overwinning in Vlaanderen zou vervolgen, had Prins Maurits, die van voor Cales uit de Zee gekomen was. de Vlaamsche plaatzen wel verzorgd, namelyk Oostende, daar, op zynen raad, de Staten der

der vereenigde Landen in gezonden hadden vyftien Vaandelen Voetvolk, in de plaats van zeshonderd Engelsche, die daar uitgetrokken en op de voorsz. Engelsche Vloot gesteld waren: zy zonden ook allen noodigen voorraad, die tot alle aanvallen of afweeringen dienstig was, als heele en halve Kartouwen, Buskruid, Koogels, Musquetten, Roeren, vuurwerken, stokken voor 't grof Geschut, schuppen, kordewagens, pyken, mandjes, wagenen, karren, balken, hooi, stroo, mutzaard, wyn, bier, boter, kaas, spek, visch, kooren, ryst, olye, azyn, en veele andere noodige dingen, zo veel en overvloedig, dat het wonder was te hooren, dat men zo veel in eene Stad zou noodig hebben: zy zonden ook dertig Busschieters, met eenen Oversten Konstabel, Joost Noelde, een Vaandel Gravers, met Kapitein La Croys, en den Luitenant Generaal van 't Geschut, de Edellieden daar van en de Ingenieurs: zy gelastten ook tien of twaalf honderd Soldaten dagelyks te werken, tot sterking der Stad, zo dat die Stad zeer sterk gemaakt werd. De overwinnende Vorstlyke Kardinaal, de duurte en hongers nood hem van de Fransche Frontieren dringende, is naar Vlaanderen gekomen, daar hem die van Vlaanderen, namelyk van Brugge en 't Vrye, zeer verzogt hebben hen te willen verlossen van den Oorlog van die van Oostende, en dat te beleggen, aanbiedende groot geld, als twaalf honderd duizend Guldens in drie Maanden, waar toe hy zig toonde deels geneegen te zyn, daar over hy ook eenige penningen in handen kreeg: dus toonde hy zig met zyn Leger zeer sterk, den 18den en 19den van Zomermaand, naar Oostende, en kwam 's nagts, met etlyke honderd Mannen, om dat te bezigtigen, en dus vertrok hy weg naar Braband, tot dat hy voor Hulst kwam.

schappen, door de vereenigde gezonden in Oostende, in May.

De Vorstlyke Kardinaal toond zig met zyn Leger voor Oostende, den 18 en 19 Juny.

Terwyl de Vorstlyke Kardinaal zyn Volk meest gebruikte op de Fransche Frontieren, deden de Guarnizoenen der vereenigde Landen veele loopen op

Loopen van der vereenigde Landen Guar-

nizoenen in verscheide Landen.

op hunne byleggende vyanden, inhalende de schattingen, en de onwillige straffende, als namelyk, in Grasmaand, is uitgereden, met een goed deel Ruiters, de Heer van Barchon, die Vice-Maarschalk van 't Leger geweest was: hy nam zynen togt op Walsch Braband, en reed voor by Halen, Loven, en Parck tot Flerus; 't welk hy verbrandde, het volk vlugtende op den Tooren, die ook brandde; van daar eene Vrouw uitsprong, 't welk den Heere van Barchon zo bewoog, dat het hem nog op zyn doodbed daar na op zyn hart lag. Hy dorst Perwes niet aantasten, vermits 'er volk te Conroyt lag. Dus veel Land aflopende, en grote schade doende, hebbende tweëntwintig Dorpen verbrand, is hy wedergekeerd zonder merkelyken buid, dan wel eenige gevangenen, en kregen mede eenen Don Emanuël de Carillo, Spaansch Ritmeester. Desgelyks werden loopen gedaan in 't Stigt van Keulen, om de agterstallen van de Gravinne van Meurs. Die van Nymegen liepen ook tot in 't Land van Lutzenburg, den 23sten van Bloeimaand; drie Vanen Ruiters, en nog van Jasper Bernart vyfentwintig Ruiters en zeventig Voetknegten, met omtrend honderd Paerden van Breda, onder 't beleid van de Ritmeesters Edmont en Ryhoven, kwamen, den 28sten van Bloeimaand, 's avonds voor Echternagt, daar zy met twe Petarts twe Poorten open sloegen, en de derde vermeesterden, en dus binnen raakten, nemende gevangen den Abt en Munniken, die naderhand zestien M. Ryksdaalders rantzoen betaalden, en kwamen, hoewel met veel wederstand, weder in hunne Guarnizoenen: zy namen ook eenen Uitlegger, dat is, een Oorlogs-schip, op de Rivier dienende, dat tusschen de Graaf en Venlo op de Maas aan den grond was gekomen, besprongen dat, namen 't volk en Geschut daar uit, en verbrandden 't Schip.

De Heere van Barchon sterfd, in Augustus, na den togt in Walsch-Braband.

Two Kompagnien Ruiters geslagen.

Die van Breda sloegen twe Kompagnien Paerden van Gelder, trekkende met een Konvooi op Mastricht, en bragten mede vierentwintig gevangenen, goe-

goeden buid, vyfenveertig Paerden, en lieten leggen zeventien doden, met dergelyke loopen meer.

Op de Frontieren van Vrankryk werden ook etlyke Benden Paerden des Vorstlyken Kardinaals geslagen, door den Gouverneur van La Fere, Baligni en Montmartin, als de Benden van Havre en Aarschot, daar van 't verlies wel geschat werd op honderd vyftig dooden, en zestig gevangen, zo dat zyn Paerdevolk deezen Zomer veel geslagen werd, want Grobbendonks fraje Bende in Braband ook schade leed. Ruiters in Vrankryk geslagen.

In de Landen van Kleef, Gulik en Bergen, door de ziekte en krankzinnigheid van den Vorst, heeft de Vorstlyke Kardinaal getragt grote partyschappen en handelingen aan te regten, vermits 'er uitgestrooid en gevreesd werd, dat de Vorsten, die de Dogters van Kleef als mede-erven getrouwd hadden, namelyk die van Pruisfen, Nieuborgh, Zweybrugghe, enz. een Verbond gemaakt hadden, om met geweld de voorsz. Vorstendommen in te nemen, en die onder den anderen te deelen. Onder dit dekzel hebben etlyke, als de Maarschalk Schenckeren en andere, die den Kardinaal toegedaan waren, oorzaak genomen zig te verzeekeren van eenige sterke Steden, vreezende, dat zy verbintenisfen zouden mogen maken met de vereenigde Landen, die daar nu ontzaglyk geworden waren: zy namen ook eenige Heerschappen, die de andere party toegedaan waren, gevangen, en maakten veele aanslagen, om Guarnizoenen in die Steden te brengen, want de Steden geene Guarnizoenen gewillig wilden innemen, zeggende, zy zouden hunne Steden wel bewaren kunnen. De Vorstlyke Kardinaal deed ook verzoek, uit naam van den Koning van Spanje, door den Admiraal van Arragon, aan den Keizer, dat hy wilde gebieden, dat de Vorsten, die door hunne Huwlyken met Dogters regt vordenden op de opvolging, zig niet roeren of iet voornemen zouden in die Landen, 't geene zyne Keizerlyke en des Konings van Partyschappen en handelingen in Kleef, enz. door de krankzinnigheid van den Vorst.

Spanje's Majesteits ampt, als beschermers, toekwam, en dat zy weg ontbieden zouden hunne Gemagtigden, die te Dusseldurp waren, als oorzaken van veele onderhandelingen, op dat hunne Majesteiten niet gedwongen werden andere middelen by de hand te nemen: daarom verzogt hy, dat de Keizer daar in eenen Gouverneur en Raad wilde stellen. Des Keizers antwoord was, gelyk door de afgeworpe brieven ontdekt werd, dat hy daar eenige of meer Katholyke perzonen zou zenden, om groter kwaad voor te komen, intusschen verzoekende, dat de Katholyke Koning of zyne dienaars goede zorg en agt daar op nemen zouden, en dat zy zulken bystand, als de nood zou vereischen, mogten vaerdig hebben, het welk nogtans met zodanige behendigheid moest in 't werk gesteld werden, dat die Vorsten, vorderende Erfregt aan die Provintiën, in geen agterdenken kwamen, zynde de Keizerlyke Majesteit noodig des Ryks Vorsten in vriendschap te houden, ondertusschen wilde hy die Vorsten ontbieden, en beveelen, zig daar niet te bemoejen of eenige beroerten aan te regten, ziende, dat het hem en niet hun toekwam daar over te beveelen, zo dat hy hoopte, dat zy stil zouden zyn, enz.

Des Vorstlyken Kardinaals onderhandeling met den Keizer, nopens de Landen van Kleef, enz. ontdekt.

Hier by werd gemerkt, dat de Spanjaard, als of hy niet genoeg te doen had met Vrankryk, Engeland en de vereenigde Landen, nog zogt iet voor te nemen op de Landen van Kleef, Gulik, enz. als ook met de Keizerlyke Ryks-Steden Besançon en Aken, waar over hy door den voorsz. Admiraal van Arragon deed verzoeken aan den Keizer, dat de uitgesproke vonnissen tegen hen in 't werk mogten gesteld werden, en hem de last daar van gegeven werden, want dat zy eenig langer verdrag onwaerdig waren, en zo de Keizer daar in niet kort voorzag, of besloot, zou de Vorstlyke Kardinaal daar op moeten tragten, door zulke middelen, als hy zou dienstig agten, het welk in de volgende Jaaren geschied is, gelyk wy nog zullen verhalen.

Des Vorstlyken Kardinaals verzoek tegen de Stad Aken.

Op

In 't naaste Jaar is de Vorst van Kleef, enz. wat beter gewerden, door de kunst van eenen Engelschman, Jehan Loukye genoemd, zo dat hy nu zynen perzoon kon vertoonen, zyn Raad het Gouvernement behield, en de Vorstlyke Kardinaal daar nog niets voornam.

De Hertogin, eene Markgravin van Baden, en nog niet ontslagen van de beschuldiging, op haare perzoon gelegd, is, den 3den van Herfstmaand, des volgenden Jaars, 's morgens dood in haar bed gevonden, 's avonds gezond naar bed gaande, dat meenigerlei agterdenken veroorzaakte. De Hertogin van Kleef sterft.

De Vorstlyke Kardinaal, hoewel Oostende om aan te tasten hem te wel voorzien was, heeft nogtans getragt ook zyn geluk te verzoeken tegen de vereenigde Landen, die hy wist weinig Krygsvolk te hebben, als die twe of meer Regimenten in dienst des Konings van Vrankryk hadden, en de fleur van alle hunne Engelschen op de Vloot naar Spanje: waarom hy, om die van Braband en Vlaanderen wat genoegen te geven, besloten heeft het beleg van Hulst, een klein Steedje, van kleine aangeleegenheid, in 't Land van Waas in Vlaanderen, geleegen in eene wateragtige plaats, daar die van Zeeland met scheepen wel by konden komen.

De Vorstlyke Kardinaal heeft, tegen deezen aanslag van Hulst, de gemuitineerde Italianen, die te Thienen lagen, betaald met omtrend zevenhonderd duizend kroonen in geld, behalven alle de schade, de Landen en Buuren aangedaan, hebbende omtrend 2 Jaaren zonder dienst te doen geweest. Gemuitineerde betaald met zeven honderd duizend kroonen.

Dus zyn volk in Braband gevoerd hebbende, als of hy Bergen of Breda wilde beleggen, daar Prins Maurits op tegenweer paste, heeft hy schielyk zyn volk by en door Antwerpen over de Schelde gescheept, en voor Hulst gezonden, den 4den van Hooimaand, met eenen groten hoop schuiten en Bruggen, onder 't beleid van den Maarschalk van Rhosne, en andere Kollonellen. De Vorstlyke Kardinaal belegerd Hulst in Vlaanderen, den 4 July.

Prins

De Graaf van Solms in Hulst gezonden.

Prins Maurits met die van Zeeland, dien de beschutting van de Stad meest aanging, zonden daar terstond binnen den Grave van Solms, hunnen opper-Kollonel van Zeeland, met volk en nooddruft, want zy hadden twe vrye toegangen met scheepen naar de Stad, namelyk by de Schans van Nassau, op de vaard naar Axel, en by de vaard van de Schelde hadden zy de Moerschans, en nog de grote Rape, anders Spitenborg genoemd, met nog de kleine Rape, anders de Boeren-Schans genoemd.

La Barlotte komd over naar Hulst in July.

Wegens den Vorstlyken Kardinaal, als belegger, is de Kollonel Claude Barlotte, Heere van Topagna, eerst overgevaren met weinig schuiten, beschikt door den Bewindhebber van 't Land van Waas, de Heere La Biche, van de Spaansche Schans de Blomme, gemerkt hebbende, dat daar kleine Wagt was, en de Ruiters, te vooren daar geleegen, toen vertrokken waren, en zyn dus overgekomen by de Moervaard tusschen de twe voorn. Schanssen, de Moerschans en de grote Rape, by nagt zeer behendig, en landden by de kleine Rape Schans, welke zy onvoorziens innamen, omtrend den 10.den van Hooimaand, zynde daar maar dertig Soldaten binnen, met eenig Geschut, welke hun zeer vorderlyk was, want in 't kort daar wel tweduizend Mannen landden, niet tegenstaande het schieten van de byleggende Schanssen en ander volk, daar in goed getal gekomen, hebben daar terstond eenen Kruisdyk gesterkt, ook eenen Boomgaard en een Boerenhuis in den Hulster-polder, daar zy in 't begin zeer groten honger en allerhande gebrek leden; maar la Barlotte deed, om den pas vryer te maken, op eene hoogte eene halve Maan maken, tegen over de voorn. Schanssen: het Hoogduitsch Krygsvolk werd daar toe van La Biche verwilligd voor eenen kroon de Man, die daar toe in 't eerst met groot gevaar zwommen; met deeze halve Maan konden zy de scheepen op de Vaard, en ook de Schanssen, beschieten, uit welke Schanssen die van Hulst poogden de kleine

Rape

Rape weder in te nemen, vermits hun zo veel daar aan gelegen was, dog alles te laat en vergeefs, alle nagt de Spaansche meer volk overkrygende. Prins Maurits was nu te Bergen gekomen, en van daar zelfs binnen Hulst, daar hy alle orde gesteld heeft, daar ook binnen latende den Grave Ernest van Nassau: hy vertrok in 't Land van Tergoes, om by de hand te zyn, en dagelyks allen nooddruft te verzorgen.

Prins Maurits binnen Hulst.

Die van Hulst deden eenen groten uitval, daar de Graaf van Solms in zyn been gekwetst werd, en veele wederzyds dood bleven, wel twe of driehonderd Mannen, maar meest van de Spaansche zyde, als Kollonel Tyslink en andere Bevelhebberen.

Uitval van die van Hulst.

Daar na is de Heer van Rhosne, Maarschalk van 't Leger, met meer dan zesduizend Mannen, overgekomen, met hem de Kollonellen Coquelle, Don Loys de Valasco, Don Antonio de Suninga, Marquies de Treyico, Don Alonzo de Mendoza, de Graven van Bye, Zultz, Solre, Bosfu en meer andere: deeze kwamen voor by hunne Schansfen, Austria en Blomme, by nagt zo bedekt over als zy konden, lydende grote schade van 't Geschut der Schansfen, en van uitvallen, eer zy zig konden beschansfen, waar over wel twaalf Bevelhebbers dood bleven, en kregen daar mede ook over Paerden en Geschut, met het Krygs-gereedschap, onder den Grave van Varax, Generaal van het Geschut. De Vorstlyke Kardinaal is zelfs daar na by 't Leger gekomen, gelogeerd zynde in de Blomme-Schans.

Veele Graven en Heeren voor Hulst gekomen.

De Vorstlyke Kardinaal komd in 't Leger.

De Maarschalk de Rhosne, een ervare Krygsman, die het meeste bewind had onder den Kardinaal, zogt middelen om de Moerschans te vermeesteren, die op den doortogt lag, en hem allen toe en afvoer belette, by welke hy de andere Schans, de grote Rape genoemd, afsloot van de Stad, en die winnende, genaakte hy ook de Stad. Hier over zynen Krygsraad vergaderende, als den Grave van Varax, Generaal van 't Geschut, den Marquies van Tre-

Krygsraad in des Vorstlyken Kardinaals Leger.

Trevico, Don Louys de Velasco, Don Antonio de Suninga, de Kollonellen La Coquelle en Barlotte, met eenige andere Ridders en Krygs-Oversten, heeft hy het stuk zeer zwaar gevonden, om de sterkte van de plaatzen, zo van geleegenheid als anderzins; maar veele het tegendeel gevoelende, heeft Rhosne besloten het Bolwerk en den Dyk op eenen nagt te bespringen, en de Moerschans den dag daar aan volgende, den 18den van Hooimaand. Dit Bolwerk lag voor de Schans en voor den Dyk, die de Schans aan de Stad hegte, en was wel vyfhonderd passen tot de Stad gesterkt, waar langs in de Schans alle nooddruft gevoerd werd. Dit Bolwerk, hoewel dat wel voorzien en sterk van volk was, heeft Rhosne eerst meermalen doen bespringen, tot het overige ook alle gereedschap makende. Hy deed 's avonds ten negen uren eene Trompet blazen, wel een half uur lang, daar na deed hy met 't grof Geschut dapper daar op schieten: na het Geschut volgde Barlotte met vier of vyf honderd Mannen, met veele Musquettiers, die, na dat zy afgeschoten hadden, langs de ingangen en begravingen raakten, en sloegen etlyke dood, de rest dreeven zy in de vlugt, den eenen naar de Stad, en den anderen naar de Moerschans, en terstond werd elk Soldaat een Pionier, om zig daar in te sterken. Dit gedaan zynde, begon de Trompetter, tegen dat het zou beginnen dag te werden, weder te spelen, en daar na het grof Geschut op den geschansten Dyk langs henen, die eene wyde Gragt voor had, en veele Forten, elk veertig treden van den anderen. Deeze Dyk werd op drie plaatzen aangevallen, elk met drie of vierhonderd Mannen: de middelste hoop vond het meeste wederstand, daar Don Allonso Rivero besprong, maar werd ten laatsten van de Spaansche met geweld overwonnen, daar 'er, naar 't schryven der Spanjaarden, wel twehonderd van de Stad dood bleven, en van de hunnen maar omtrend vyfentwintig, waar onder was een Spaansch Kapitein Palano, en eeni-

De Maarschalk Rhosne bespringd het Bolwerk, den Dyk en Moerschans, den 18 July.

ge Italianen van namen, ook een Fransch Sieur du Lisset, Luitenant van Rhosne, die zeer beklaagd werd, en hadden boven de zestig gekwetste, zy wonnen daar drie Vaandelen, een stuk Geschut en eelyke Tenten: daar bleven mede dood Kapitein Kael, Damman en Bergem, alles uit grote wanorde geschied den 18den van Hooimaand.

Deeze Dyk gewonnen zynde, 's morgens ten vyf uuren, had Varax reeds geplant elf stukken Geschut, schietende op twe Bolwerken van de grote Moerschans, en deden dien dag omtrend zeshonderd scheuten. Deeze Schans was wel voorzien met allen nooddruft, maar het volk was zeer verslagen van dit voorsz. zo haastig onbedagt verlies, daar mede zy van de Stad waren afgesneden, hoewel de Graaf van Solms uit de Stad op weg was, om hen te helpen. Daar waren binnen de Moerschans eenige Vaandelen, die begonnen te muitineren, en moedeloos gemaakt werden door de ingevlugte uit het Bolwerk, gelyk gemeenlyk gebeurd in zulk invlugten, oordeelende, dat de Bres tot het stormen sterk genoeg was; waarom zy tegen den avond ten zelven dage eene trommel uitzonden, om van overgeven te handelen by te zamenkoming van de Kapiteinen, als Frederik van Dorp, Rolle, Bernevelt, en tegen den wil van den Gouverneur Brievry, die daar toe niet te brengen was, en ook buiten de meening van de Spaansche, die meenden voor dien nagt hun werk te schorssen, en in den nagt nog vier stukken Geschut te planten op het gewonne Bolwerk: dus gekomen zynde om van overgeven te handelen, die van binnen groten eisch doende, vertoonde Rhosne met de Kollonellen Coquelle en Barlotte, om die nog vervaerder te maken, hoe hy gereed stond hen te bespringen, hun toonende vyf of zes Bruggen, op Bier-tonnen gemaakt, om naar de Bres te gaan, met het volk gereed om op te klimmen, en nog eenen weg, gegraven naar de Bres. Hier door meer verschrikt zynde, kregen zy nogtans, om de aange-

Moerschans, overgegeven aan den Vorstlyken Kardinaal, den 19 July.

lee-

leegenheid van de plaats, eerlyk verdrag van uit te trekken, agterlatende Geschut en Krygs-gereedschappen, trokken dus daar uit met vliegende Vaandelen, in getal, naar het schryven van de Spaansche, omtrend agthonderd Soldaten, waar van omtrend zestig gekwetste waren, waarom het geheele Leger der Spanjaarden spotte, dat zy 't zo ligt hadden overgegeven, meest tegen den dank en wil van die andere, buiten de meening van Prince Maurits, Hohenlo en andere Krygs-Oversten, die vast raad sloegen, om den vyand weder van den Dyk en uit het Bolwerk te dryven. Deeze schielyke en kloeke daad strekte den Maarschalk de Rhosne tot grote eer, hoewel hy die niet lang in zyn leven genoten heeft, als kort daar na zelfs geschooten zynde.

Hulst beschoten en gemeineerd. Door middel van de Moerschans hebben de Spaansche eenen vryen toegang naar de Stad en hun Leger gehad, met hunnen leeftogt en Geschut: en alzo zy veele Gravers uit het Land van Luik in 't Leger bekomen hadden, hebben zy negenentwintig of dertig stukken Geschut geplant, en daar mede die Stad beschoten aan alle kanten, voor al aan de Bagynepoort, het Ravelyn en elders: ook groeven en meineerden zy wederzyds tegen elkanderen.

Geleegenheid en staat van de Stad Hulst. Het Steedje was reedelyk sterk van geleegenheid, en ook gesterkt met Ravelyns en toegangen, aan de eene zyde met de Moerschans, die nu verloren was, en aan de andere zyde met de Nassausche Schans, die wel voorzien was, en tot den laatsten vryen toegang gaf tot de Stad, door welken toegang Prins Maurits zelfs in de Stad kwam, en op alles orde stelde, latende daar binnen, gelyk wy gezegd hebben, met volkomen gebied, den Heere Georgie Everardt, Grave van Solms, Vryheer van Müntzenbergh, Heere van Beyerlant, enz. met behoorlyk Guarnizoen, omtrend dertig Vaandelen. Daar was mede Graaf Ernst van Nassau, Graaf Jans Zoon, met den Kollonel Piron, Stads Gouverneur, Dorp en meer andere van namen.

Dap-

Dappere Bresſen zyn 'er geſchooten, daar veele ſtormen op gedaan zyn, met grote ſtoutheid en vurigheid, als wel zeven op het Ravelyn van de Bagyne Poort, ſtormende met verſcheide Volken, als Spanjaarden, Italianen, Walen, Duitſchen, ook met Entratenidos, zo zy die noemen, dat zyn Edelen, of andere buitengewoone gegageerde, ook met de Ruiterye, en zomtyds liepen zy teffens aan: die voor opklommen waren meest volwapend tegen eenen Musquetſcheut, waar van die van binnen eenen ouden Italiaanſchen Kapitein boven op de Bres vingen, die bevryd en beladen was met zyn Harnasch, welken zy levendig kreegen: daar werden ook veelerhande Meinen gemaakt, die dikwils veele Menſchen ombragten, daar tegen ook gemeineerd werd, zo dat 'er niets onverzogt bleef van de eene nog andere zyde. In 't Ravelyn bleef Don Louys de Mauriques: in 't ſtormen bleven van die van binnen twe Schotſche Kapiteinen, Egger en Bolfour, ook een Vriesch Kapitein, Wigbolt Barels, met meer andere van namen: de Kollonel Jean Piron en Kapitein Rave werden gekwetst, Kapiteinen van groten bedryve, verſtandig en moedig, met meer andere. Als deeze plaatzen, Ravelyn en ſtrykweeren plat geſchooten waren, en begonnen in gevaar te komen, hebben zy binnen nieuwe Wallen en halve Manen opgeregt, die zy den willigen Soldaten aanbeſteedden te werken by de roede, voor ryken loon, zo dat twaalf Soldaten op eenen dag eene roede opmaakten, en hadden daar voor zesendertig Guldens. Daar werd gereekend, dat 'er binnen wel driehonderd roeden Wals gemaakt werd, gedurende 't beleg, en daar mede werd het volk van binnen vermoeid, zonder omzien, of de Stad het zou kunnen houden tot dat werk gemaakt was. Die van binnen gebruikten ook veele Vuur-werken, en ſchooten Vuur-koogels uit houten Geſchut, die met yzere banden beſlagen waren, daar mede zy veel kwaad deden.

Hulst verſcheide reizen beſtormd door verſcheide volken.

Verscheide uitvallen uit Hulst.

Die van binnen deden ook eenige uitvallen, als namelyk eenen den 21sten van Hooimaand, daar wel geschat werden by de driehonderd van die van buiten dood gebleven te zyn, brengende drie Vaandelen gewonnen mede binnen: ook den 13den en 14den van Oogstmaand, is 't Paerdevolk van Bergen daar heimelyk in 't Land van Hulst gebragt, die onvoorziens op de Beleggers aanvallende, aan de Spaansche zyde grote schade deden.

De Vorstlyke Kardinaal deed niet alleen zyn best, om de oude vaard te bekommeren, maar ook de nieuwe, komende van Absdael, begon daar een Fort tegen de Schans van Nassau; maar te ver af zynde, kon hy geene grote schade doen met zyn schieten, dog beschadigde de Stad zeer; maar die van Hulst besprongen, den 13den van Oogstmaand, wel sterk dat Fort, namen dat in, sloegen 'er wel honderd binnen dood, vernagelden het Geschut, en keerden met kleine schade, hoewel een Kapitein daar dood bleef, met eenige andere, weder.

De Maarschalk de Rhosne voor Hulst geschooten, en veele andere van beide zyden.

Daar is voor deeze Stad veel stormen, vegten en uitvallen geschied, in welke 'er in korten tyd zeer veel Volk, Adel, Kapiteinen en Bevel-hebberen zyn gebleven, en onder die de Overste Maarschalk Rhosne, die in 't begin van Oogstmaand 't hoofd afgeschooten werd: deeze was een van het Verbond in Vrankryk geweest, Luitenant van den Hertog van Mayenne, en met hem wel meer dan honderd Kapiteinen of Volk van namen, zo dat de gemeene Soldaten daar niet meer aan wilden, zy zagen hunne Kapiteinen en Bevelhebberen voor hun gaan, zo dat de Vorstlyke Kardinaal geen geld, volk, kloekheid of manmoedigheid daar aan gespaard heeft, dagelyks meer volk toezendende.

Desgelyks verloren die van binnen veel volk, maar buiten veel meer, want de gekwetste van binnen veel geneezen werden, om dat zy dagelyks met de scheepen daar uit gevoerd werden, door en by de vaard nevens de Schans van Nassau, en bragten

versch

versch volk in de plaats, met allen nooddruft van Krygs-gereedschap, Geld, Wyn, Bier en Brood.

Maar ten laatsten, de Stad klein en niet ten volle voorzien zynde met zydweeren en stormhoecken, en 'er geene bekwame plaats of stof genoeg voor handen zynde om nieuwe te maken, en zy anders van binnen alles verwarld, meer als met orde, beleidden, daar men niet bekwaam in voorzien kon, want ook Prins Maurits, leggende te Cruningen in 't Land van Tergoes, geen volk had om een geweldig ontzet te doen, en ook, zo men merkte, had de Vorstlyke Kardinaal besloocen liever alles te wagen dan af te wyken, als zynde zyn eerste aanslag tegen de vereenigde Landen, is 'er in de Stad schielyk een nadenken gegroeid, vreezende, dat zy langs het Zout Eiland hun die ope vaard mogten komen afsnyden: dus ten laatsten voorwendende, dat veele van hunne vertrekken en toewyken afgeschooten waren, de rest ondergraven zynde, geene schuilplaatzen vindende, en de vyand ook aan Duivelsgat aan de Wal dien dag gelogeerd zynde, daar in zy bestonden te meineren, ter plaatze, daar de nieuwe halve Maan eindigde, en zulks geen agterweer was, het Water ook uit de Gragten gelaten zynde, zo dat zy gevaar zagen van een groot deel goed Krygsvolk te verliezen, zyn de Hoplieden in Hulst schielyk tot beraadslaging by den anderen gekomen, waar van de eerste aandryvers waren Poppe Roorda en Jan de Wit, Kapiteinen, die de andere zo bevreesd maakten, dat zy besloocen aan den Grave te verzoeken, dat zy tot een verdrag mogten komen, daar tegen zig dapper stelde Kapitein Matthys Heldt, die wilde, dat men eerst alles wagen zou, aanbiedende met zeshonderd Mannen over de Wallen te vallen, en den vyand uit zyn logiment te slaan, nademaal de uitvallen wel gelukt hadden, en de meeste faut, die in dat beleg begaan was, was, dat zy niet meer uitgevallen waren, enz. daar toe ook Kapitein Langhvelt, Steenhuizen en andere stemden: boven dien

Flauwhartigheid van Hulst, en de reedenen daar van.

 zei-

zeide de Sergeant Major, Prince, ook, men behoorde eerst eenen storm te wagten, den raad van Prince Maurits daar over te verstaan, en tegen de Bressen van Duivelsgat Borstweering op te werpen, dat ook andere oordeelden, daar tegen de andere zeiden, dat zy negen stormen op de Buitenwerken wederstaan, en, met zo veel ondermeineren des Vyands, driehonderd roeden Wals van binnen weder opgeworpen hadden, men moest 't volk sparen, en daar mede werden de andere overstemd. Des gaven zy hun besluit schriftlyk over aan den Grave van Solms, met hunne handen onderteekend, die daar toe ook verward stemde: dus zyn zy in sprake met den Vorstlyken Kardinaal gekomen, en hebben eene overgeving besloten, den 28sten van Oogstmaand, ten tyde, als men in zynen Krygsraad begon te twyffelen over het verkrygen van de Stad, die zy kwalyk de kosten waerdig agtten, zynde eene kleine veragte plaats, daar wederzyds zo veel bloed om gestort was, bereekenende, dat 'er wel drieduizend van de Spaansche zyde voor gebleven waren, en wel agthonderd gekwetste en weerloos gemaakt, die 'er nog veele storven, de Kardinaal byna alleen hardnekkig aanhoudende. Van de Verweerders waren wel zeven of agthonderd dood gebleven, en veele gekwetst en weerloos gemaakt, die meest alle uitgevoerd waren in de Zeeuwsche Steden.

Die van Hulst beginnen van overgeven te spreeken, den 17 Augustus.

't Getal der dooden en gekwetste te Hulst, in Augustus.

Dus zonden die van binnen uit, als Geizelaars, den Grave Ernst van Nassau, met den Kollonel Egmont, daar tegen in de Stad trokken de Marquies de Trevico en de Graaf van Solre, en hebben onderling met den anderen overkomen, nog den zelven 18den van Oogstmaand voorsz., die van binnen te vooren uitgezonden hebbende alle Overloopers, en zulke perzonen, als zy dagten, dat geen kwartier zouden bekomen hebben.

Inhoud des Verbonds van de overgeving

Het Verbond van de overgeving was zaaklyk dus: alzo de Hoogheid van den Vorstlyken Kardinaal geneegen was alle, die in den Krygs-handel of Krygs-

daden

daden hunnen pligt voldeden, te begunstigen, vergunde en beloofde hy, dat de Gouverneur van Hulst, de Graaf van Solms, enz. en andere mogten vertrekken waar zy wilden, te Land of te Water, met vliegende Vaandelen, slaande Trommelen, brandende Lonten, met Koogels in den mond, met alle hunne Wapenen en Baggagien, Paerden, Wagenen, Wapentuig, Scheepen en Chaloupen, met alles, dat hun toekomd, mits latende de Stad voor den Koning, met het Fort van Nassau, zo haast hunne scheepen hen konden wegvoeren, intusschen, latende logeeren op de Bres, 't volk van den Marquies van Trevico, houdende den voorsz. Marquies, met Philips van Croy, Grave van Solre, voor Gyzelaars in handen. De Burgers mogten ook blyven, of vertrekken, en wegtrekkende in onzydige plaatzen, mogten zy hunne goederen en Privilegiën behouden, enz. Dus is 't Guarnizoen daar uit getrokken, en Monsieur La Biche is daar voor Gouverneur in gesteld, den 18den van Oogstmaand. Daar trokken uit eenenveertig Vaandelen, sterk drieduizend vyfenzeventig Mannen: daar werd in de Stad gelaten meer dan twintigduizend ponden Buskruid, negen halve Kanonnen, eene Slang, vier Veldstukken, twe Mortiers, en veertien yzere stukken. Die van 't Fort van Nassau behielden hun Geschut.

van Hulst, den 18 Augustus.

Uittogt van 't Guarnizoen van Hulst.

Dit zo schielyk overgeven heeft by veele opspraak gemaakt tegen den Grave en Guarnizoen, als zig kwalyk gekweten hebbende, om dat zy niet dan aan manmoedigheid gebrek hadden, daar de Landen wel vierhonderd duizend guldens tot die verweering aan geld, gereedschap en leeftogt ingezonden hadden, en meest zyn de Staten van Zeeland zeer te onvreden geweest over den voorsz. Grave van Solms, en hem namaals afgedankt, zonder andere reedenen te zeggen, dan dat zy zynen dienst niet meer noodig hadden; maar hy heeft zo veel te weeg gebragt, dat de Staten Generaal hem weder aannamen, en zyn traictement ten laste van de Generaliteit aanhielden.

De Graaf van Solms van die van Zeeland afgedankt.

Door dit verlies van volk, en afzyn des Krygsvolks, zo in Vrankryk als op de Engelsche Vloot, hebben de vereenigde Landen dit Jaar geen Leger te Veld kunnen brengen.

Wy hebben te vooren verhaald, dat 'er, in Bloeimaand, een Verbond by den Hertog van Bouillion en andere Gezanten, wegens den Koning van Vrankryk, in Engeland met de Koningin besloten was, waar over deeze Gezanten om toestemming wederkeerden: des de voorsz. Heer Henry de la Tour, Hertog van Bouillion, Burggraaf van Turenne, Maarschalk van Vrankryk, de eerste Edelman van 's Konings Kamer, enz. staatlyk vergezelschapt met Heeren en Edelen, waar onder twe jonge Graven van Emden waren, in Oogstmaand naar Londen wedergekeerd is, daar hy, den 8sten van Herfstmaand, te Grienewiche de Koningin den Eed zeer plegtig afnam op het voorsz. Verbond: en om den Koning van Vrankryk den zelven plegtigen Eed af te nemen, trok uit Engeland naar Vrankryk de Graaf van Schraefberri, den 20sten van Herfstmaand, ook zeer heerlyk vergezelschapt.

Inhoud des Verbonds tusschen Vrankryk en Engeland besloten, den 8 September.

De Artykulen des Verbonds bestonden hier in: dat deeze twe Princen onderling bevestigden hunne oude Verbonden, en maakten nu een nieuw Verbond, om den beleedigenden en verweerenden Oorlog te voeren tegen den Koning van Spanje, zyne Koningryken en Heerlykheden.

Verder bespraken zy, dat tot dat Verbond zouden genoodigd en verzogt werden, en mogen inkomen alle Koningen, Vorsten en Staten, die zig begeerden te wagten voor de tyrannye des Konings van Spanje.

Zo haast mogelyk was zou een Leger opgeregt werden tot gemeene kosten der Bondgenooten, om den Spanjaard te bespringen.

De Bondgenooten mogen geenen Vrede

Dat de Koning nog Koningin geenen Vrede zullen mogen maken met den Koning van Spanje nog zyne Stadhouders, zonder wederzydsche bewilliging, het

het welk zal moeten blyken by Brieven, geteekend door des Konings of der Koningins eige handen; desgelyks ook geen Bestand of schorssing van Wapenen in 't gemeen te mogen maken, zonder wederzydsche bewilliging; en na het eindigen van 't Bestand in Bretanje zal de Koning geen nieuw maken, zonder de Koningin en haare Landen daar onder te begrypen. met Spanje maken dan met onderlinge bewilliging.

Vermits Vrankryk van Spanje besprongen werd, zou de Koningin den Koning toezenden vierduizend Engelsche tot haare betaling, staande ter bevestiging van dit Verbond, die hem dienen zullen in Normandien en Piccardien.

Deeze vierduizend Engelsche zullen den Koning alleen dienen zes Maanden in 't Jaar, en zo het langer noodig was, zal het staan ter bewilliging der Koningin, naar de geleegenheid van den staat van Engeland.

Deezen bystand zou de Koningin mogen vermeerderen, zo de muiterye in Ierland geslist werd, en zy haare Landen in vrede mogt bezitten.

De Koningin zal de zoldye Maandlyks betalen op monstering, welke de Koning, na zes Maanden, weder zal betalen, daar over de Koning vier Gyzelaars in Engeland zou zenden, waerdig ten opzigte van Adel en eer, als behoorlyke panden.

Zo de Koning meer Voetvolk noodig had, zal de Koningin, zo haare staat dat lyden kan, den Koning toelaten drie of vierduizend meer op te ligten, op zyne eige kosten en verschot.

Zo de Koningin benoodig was in haar Land, zal de Koning haar dergelyken bystand doen, maar zullen niet dieper in 't Land gebruikt werden, dan vyftig Engelsche mylen.

Deeze Fransche Soldaten in Engeland, gelyk ook de Engelsche in Vrankryk, zullen beleid werden door de Franschen in Vrankryk, en de Franschen in Engeland door de Engelsche, en gestraft werden ten overstaan van hunne eige Kapiteinen.

De een zal den anderen met Buskruid en Krygsgereedschap, elk voor zyn geld, naar toestand en eisch van den nood, bystaan.

De een zal des anderens Kooplieden in hunne bescherming nemen als eigen.

De Koning zal toezien, dat de Engelsche in Vrankryk, om hunnen Godtsdienst, niet gestrafd zullen werden aan lyf en goed, by wegen van Inquisitie of anderzins, door wat gezag het ook zyn mogt.

Hertog van Bouillion komd in Holland.

Dit Verbond onderling bevestigd zynde, is de Hertog van Bouillion uit Engeland vertrokken naar Holland, den 17[den] van Herfstmaand, daar hy ook met de vereenigde Landen een Verbond beslooten heeft, met hem gemagtigd zynde de Heer van Buzenval, des Konings gewoone Gezant aan dat Hof: daar over, wegens de Koningin van Engeland wettig gemagtigd, ook staande de Heer George Gispyn, Raadsheer in den Raad van Staten voor de voorsz. Koningin.

Deeze hebben, den 31sten van Wynmaand, besflooten met de Staten Generaal van de vereenigde Provintiën der Nederlanden, te weten, die van Gelderland, Zutphen, Holland, Westvriesland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Over-Ysfel, Groningen en Ommelanden, met alle de Leden, Steden en Inwooners derzelver, ook met de Edelen, Steden en sterkten des Lands van Braband en Vlaanderen, die tegenwoordig waren vereenigd met de voorsz. Staten Generaal, en ook met het Land van Drenthe: deeze hebben alle, na ryp overleg en naerstig onderzoek met den Hoogen en Doorlugtigen Heere Maurits, gebore Prince van Orange, Grave van Nasfau, Marquies van ter Veere en Vlissingen, Gouverneur en Kapitein Generaal van Gelderland, Zutphen, Holland, West-Vriesland, Zeeland, Utrecht, Over-Ysfel, de Steden en Forten van Braband, Vlaanderen, Admiraal Generaal, enz. en met den Raad van Staten, verdragen en besflooten,

ten, boven de Artykulen van een gemeen Verbond, hoofdzaaklyk deeze volgende:

Ten eersten was besllooten en verdragen, dat de Koningen van Schotland en Denemarken, de Princen, Keurvorsten en andere Vorsten des Ryks, met alle andere Koningen, Princen, Heeren, Magten, Staten en Gemeene-besten, die belang hebben aan de invallen, aanslagen, en 't heerschzugtig voornemen des Konings van Spanje, zouden verzogt werden, zo haast mogelyk was, in deeze verbintenis te treden, enz.

Verbond tusschen den Koning van Vrankryk en de vereenigde Landen, gedagteekend den 18 October, 1596.

Dat, in 't naaste Jaar 1597, eene gemeene vergadering van de Gemagtigden gehouden zal werden, ter plaatze en dage, daar de voorsz. Koning van Vrankryk en Koningin van Engeland dat bescheiden zullen, om te raadslagen, hoe het best zou zyn te bespringen den Koning van Spanje en zyne Landen, met gemeene kosten en magt, en alles, dat dien aangaat.

Ook werd wederzyds beslooten en beloofd, dat voor het einde van Lentemaand eerstkomende, de Koning zyn Leger zou hebben op de Frontieren van Piccardien en Artois, desgelyks de Staten Generaal een Leger van zeven of agtduizend te Voet, en vyftienhonderd te Paerd, met behoorlyke gereedschappen, en ten behoorlyken tyde en plaatze, om te zamen den Spanjaard te bespringen, naar gelegenheid der zaken.

De Staten van de vereenigde Nederlanden, ten inzien van de grote gedurige kosten, die de Koning gedoogde en moest gedoogen, om wederstand te doen aan den gemeenen vyand, zederd dat hy den Oorlog verklaard had tegen Spanje, hebben beloofd en vergund op te brengen, tot onderstand van den voorsz. Koning, om den Oorlog eendragtig te brengen op die Nederlandsche Provintiën, nog in 't bezit van den Koning van Spanje, en voor al tot versterking van des Konings Leger, tegen het naaste Jaar 1597, tot onderhoud van vierduizend Voetkneg-

De vereenigde Landen betalen den Koning van Vrankryk vierhonderd vyftigduizend guldens, tot onderhoud van vierduizend Mannen.

knegten, te weten, tot onderhoud van nog tweeduizend, boven de twe Regimenten, die reeds, onder de Heeren van Lanove en Rignack, by de Heeren Staten onderhouden waren, de zomme van vierhonderd vyftigduizend Guldens in 't Jaar, gedurende 't Jaar 1597, Maandlyks by hunne Gemagtigde betaald te werden, en het zelve volk te staan ten gebiede, tot betaling des volks, van 's Konings Officiers en Veld-Oversten.

Niet te min beloofde de voorsz. Hertog van Bouillion, in naam van den Koning, zo, binnen dat Jaar 1597, de gemeene vyand zyn voornaam geweld te Veld gebruikte tegen de vereenigde Landen, om daar in te vallen, of te beleggen eenige Stad of plaats, dat de Koning de voorsz. vierduizend Mannen, op 't verzoek van de Staten, hun weder ten dienste zou zenden.

Daar was verder beloofd, in naam van zyne Majesteit, dat van zynent wegen bekrygd zouden werden de Provintiën van Artois en Henegouwen, en de andere, onder 't gebied van Spanje zynde, en boven dien, indien hy daarom verzogt werd, en de nood van zyne zaken dat kon verdragen, den Staten zou zenden duizend te Paerd en vierduizend te Voet, onder het beleid van eenen Heere van rang, op dat die mogen gebruikt werden tegen de Spaansche, onder 't bevel van hunnen Oversten of Veld-Maarschalk, en zullen die by den Koning betaald werden drie of vier Maanden, zo lang zy de Staten dienen zullen.

Artykulen van onderhandelingen op 't Zeevaren en Koophandel.

Tot onderhoud en bewaring van alle vriendschappen tusschen den Koning en de Staten der vereenigde Landen, en verzeekering van onderlinge handteering, neering en Koophandel tusschen den Koopman, was verdragen, dat alle de oude Verbonden en Privilegiën, gemaakt en gegeven zo in 't gemeen als byzonder, die by andere Verbonden of uitdruklyke beveelen niet waren herroepen, onderling onderhouden zouden werden.

De Allerchristlykste Koning en zyne Opvolgers zullen aan de vereenigde Landen, Steden en Inwooners, zo in 't gemeen als byzonder, volharden zyne goede gunst, hulp en aanbeveeling, tegen al het geweld en leed, dat hun mogt aangedaan werden, op dat de vereenigde Landen en Inwooners der zelver vry mogten varen, handelen en trafiqueren in alle Koningryken en Landen, met gelyke Vryheden en Privilegiën, als de Onderdanen van zyne Majesteit.

En vermits wyle de Heere Prince van Orange, hooger gedagtenis, den eersten grond van den wederstand tegen den eergierigen hoogmoed der Spanjaarden, in 't beschermen van de Vryheden, Regten en Privilegiën der Nederlanden gelegd, en dezelve naar zyn vermogen met grote moeite, zwarigheid en pyn, met verlies van goed en bloed, tot zynen dood gehandhaafd heeft, waarom de gemeene vyand aangeslagen had en hem nog onthield veele schoone erfnisfen en heerlykheden, die hem toekwamen, waar door zyne Weduwe en kinderen waren gebleven in agterheid: en om dezelve overweegingen waren de Staten van Braband en Vlaanderen, om den voorsz. Prince deels te ontlasten, getreden in eenige Verbonden en voorwaarden, zullen zyne Majesteit en Nakomers altyd zyn en blyven goedgunstig tot den huize des zelven Prince, zyne Weduwe, Kinderen en Erfgenamen, en zullen die bystaan in 't wederkrygen van hunne goederen, vergelding van hunne verliezen, en handhaven alle handelingen en geregtigheden, hun toekomende. Beloofte van 's Konings gunst tot den huize van Nassau.

De Onderdanen van den Koning zullen vry verkeeren, koopen en verkoopen, vermangelen en wegvoeren alle zoorten van Waaren en Koopmanschappen, binnen en buiten de vereenigde Nederlanden, Steden en plaatzen derzelver: dus zullen ook de Onderdanen van de vereenigde Landen vry mogen handelen, verkoopen, koopen, vermangelen en vervoeren binnen en buiten alle de voorsz. Vrye onderlinge handeling in Vrankryk toegestaan.

Pro-

Provintiën van Vrankryk, alle zoorten van Waaren en Koopmanschappen, zonder dat de een of de andere zullen gehouden zyn te betalen van hunne Waaren en Koopmanschappen eenige andere of meer Tollen of Imposten, dan de Inwooners van dezelve Landen, Steden en plaatzen, daar de traffiquen en handeling zal geschieden: nog zal tegen de Onderdanen der voorsz. vereenigde Landen, in eenige Steden of Landen van Vrankryk, het regt *d' Aubeyne* niet worden in 't werk gesteld; maar 't zelve zal geheel ophouden, en zal hier na geene plaats meer hebben, desgelyks zal 't zelve regt *d' Aubeyne* niet gebruikt werden in de vereenigde Landen, tegen de Onderdanen van den Koning.

N. B. 't Regt van d' Aubeyne is, dat de goederen van alle vreemdelingen, stervende in Vrankryk, aangeslagen werden tot behoef van den Koning.

Tot bevryding der Zee van alle Zee-rooveryen en beschadiging by de scheepen, die zouden mogen zyn of komen in Zee, uit bevel van den Koning van Spanje, of van zynent wegen, zullen de Oorlogsscheepen, zo wel des Konings als die van de vereenigde Landen, de Spaansche, hunner gemeene vyanden scheepen, mogen vervolgen, behoudens dat de pryzen zullen toekomen zulke, die eerst zullen aangerand hebben.

Orde gesteld op Zee-varen.

En op dat ook de vereenigde Nederlanden zouden mogen volharden en verzeekeren op alle plaatzen hunne scheepvaard, Traffique en handteering, en zig bevryden van alle Zee-rooveryen, zal hun toegelaten zyn, en zy zullen mogen handelen en verdragen tot dien einde op alle plaatzen, Provintiën en Landen, en voor al met de Koningryken in 't Westen, kwartieren en Steden der zelver, naar hun goeddunken.

Alle brieven van wederneeming geschorst.

Alle Brieven van wederneeming, Marcque, aanslagen en andere dergelyke, te vooren vergund, zullen geene plaats grypen by de eene of andere zyde, maar blyven van onwaerde en zonder kragt, en voortaan zullen geene zodanige meer gegeven werden, maar een ieder zal goed regt bewilligd werden: wel verstaande, dat de byzondere Onderdanen der ver-

vereenigde Landen geenzins zullen mogen bekommerd, gekweld af aangesproken werden, in hunne perzonen nog goederen, om de schulden van de voorsz. vereenigde Landen, gekomen van Oorlogszaken.

De Fransche scheepen, die uitvaren zullen om Kooren en andere Koopmanschappen te laden, Oostwaards of elders in de Noordsche Landen, zullen mogen hunnen loop houden, zo in 't gaan als in 't komen, zonder gehouden te zyn aan te leggen in de Landen der voorsz. Staten, nog door hen gedwongen te werden te ontladen, verkoopen of vermangelen hunne Koopmanschappen: en zo dezelve scheepen gedwongen werden, door onweêr of anderzins, te komen in de Reeden of Havenen der voorsz. vereenigde Landen, zullen die ook niet mogen aangeslagen of gedwongen werden te ontladen, verwegen of vermangelen hunne Koopmanschappen: gelyk ook zal onderhouden werden voor de scheepen der voorsz. Landen, voorby gaande of komende, en varende Oost en Westwaards de kusten des Koningryks van Vrankryk, komende in eenige Havenen deszelfs. Onderlinge vryheid in de Zeevaarden.

Alle welke voorsz. Voorwaarden, Besluiten en Artykulen, hier verhaald en elk een van dien, zyn gehandeld, verdragen en bevestigd tusschen partyen voorsz., in 's Gravenhage in Holland, den 31sten van Wynmaand, des Jaars 1596, met belofte des Hertogs van Bouillion, dat de Koning 't zelve binnen 6 Maanden of eer, door zyne Brieven in behoorlyke maniere zal bekragtigen, in welkes teeken dit Verbond van partyen geteekend, gezeegeld, en wegens de vereenigde Landen met het groot Zegel der Landen bezeegeld werd, den 31sten van Wynmaand, des Jaars 1596.

Dit Verbond dus gemaakt zynde, is de Hertog van Bouillion met alle goede en beleefde behandeling vertrokken, en wel geleid: aan hem werd verzogt, wegens de Universiteit van Leyden, dat de Doctoren, Vorderingen in de Universiteit van Leyden werden

van waeren de in Vrankryk gehouden.

ren, die daar gemaakt werden, ook in Vrankryk mogten bestaan, en hunne tytelen van waerde zyn, van welk namaals de Koning de volle toestemming in Holland overzond, behalven dat die daar hunne tytelen genomen hebben, in Vrankryk in de Schoolen geen Voorleezers ampt zouden mogen bedienen.

Christianus de 4, Koning van Denemarken, gekroond den 29 Augustus.

De jonge Koning, Christianus de IV^de^, nu manlyk, is te Koppenhagen gekroond, den 29sten van Oogstmaand: na de kroouing hebben de vereenigde Landen, om geschil te schuwen in 't gaan op de Ceremonien der krooning, een plegtig Gezantschap gezonden, die waren de Heeren van Nivelt, Silla, Muylwyk, Masson, wegens Holland: de Heer van den Wercke wegens Zeeland: wegens Vriesland de Heer Zwertsenberg, met Doctor Wyer. Deeze vertrokken den 15^den^ van Herfstmaand, en vereerden den Koning met een nieuw fraai Koninglyk schip, groot omtrend veertig lasten, kunstig gebouwd, met nieuw Metale Geschut gewapend, bekwaam om des Konings perzoon te voeren, met alle verçierzelen: in plaats van eene Kamer met tapitzerye daar in te behangen, die niet gereed kon zyn, kogten zy zes Appelgrauwe Merrye Paerden, waerdig tweduizend guldens. Zy hebben vernieuwd en bevestigd alle de oude onderhandelingen en verbonden, als de Privilegie, die de Amsterdammers vergund was, maar die van Enkhuizen en Schiedam niet, vermits zyn Vader die nooit goedgekeurd had, maar daar op zou mogen gelet werden. Deeze Gezanten zyn wedergekeerd, den 23sten van Slagtmaand, en werden vereerd met gulde ketenen.

Hy werd door de vereenigde Landen beschonken met een heerlyk Schip, en de verbintenissen werden vernieuwd.

De Koningin van Engeland verzoekt eene zom gelds van de Staten.

In Engeland werd ook door de Heeren Staten eene heerlyke Afzending gedaan, in Herfstmaand: de oorzaak daar van was, om dat de Koningin van Engeland over 2 Jaaren, door haaren Hofgezant, Meester Thomas Bodley, by de Staten Generaal had doen verzoeken, den 4^den^ van Sprokkelmaand,

des

CHRISTIANUS DE VIERDE,
by der gratie Gods,
Koning van Denemarken en Noorwegen,
Hertog van Sleeswyk, etc.
Grave van Oldenborg en Delmenhorst.

UNIV. OF MICH.

des Jaars 1595, eene afreekening van 't geene haar zou mogen toekomen, voor de hulp, die zy de Landen dus lang gedaan had, of eene zom gereed geld van tienhonderd duizend guldens op reekening, ziende, dat zy nu veele Steden, en de Provintie Groningen, gewonnen hadden. op reekening van haare hulp, 1595.

Welk verzoek de Staten Generaal haar schriftlyk met alle beleefdheid afzeiden, den 19[den] van Grasmaand, zig ontschuldigende, om dat 't hunnen staat toen nog niet toeliet, daar mede het toen erger stond dan in 't Jaar 1585, toen zy het Verbond met haare Majesteit aangingen, dat zy nu wel in twemaal zo veel schulden gekomen waren, want zy hadden zederd verlooren Mechelen, Sluys, de Graaf, Venlo, Gelder, Wachtendonck, met meer andere sterkten, waar mede zy meer opbrengende Landen verlooren dan gewonnen hadden: Antwerpen alleen had meer opgebragt tot den Oorlog, dan alle 't geene zy zederd veroverd hadden, of in 3 Jaaren veroveren kunnen. Zy bragten ook voort den duuren tyd, aanslagen van hunne scheepen in Spanje, veele schaden, die zy ter Zee geleden hadden door onweêr, de Duinkerkers, en hooge vloeden, ook de schade van Dyken. Zy hadden ook grote kosten gedaan in 't toereeden van veele Oorlogs-scheepen, in 't Jaar 1588, om in te houden, gelyk zy door Godts hulp gedaan hadden, die magtige Vloot van Spanje, die in Vlaanderen gereed was om in Engeland over te scheepen. In 't Jaar daarna hadden zy grote kosten tot onderhoud van veele Oorlogs-scheepen, die zig by de Koningins scheepen voegden, tot den aanslag op Portugaal, en hadden dus vervolgd in de volgende Jaaren, om den vyand te beschadigen in Brittagnien, daar aan veel geleegen was, zo wel voor de eer van haare Majesteit, als van de gemeene zaak, en dagten dus te volharden; maar zo zy dit voorstel van haare Majesteit nu zouden moeten verklaren aan de byzondere Provintiën, Steden en Gemeenten, zou die allerhande kwaad wer-

Antwoord der Staten op het verzoek der Koningin, den 19 April, 1595.

Verontschuldigingen der Staten aan de Koningin.

werken, agterdenken geven, en alle goede besluiten doen te rug trekken: het welk zeer gevaarlyk zou zyn, want zo de Spanjaard door eenig middel nu Meester van de Nederlanden werd, zou hy nu daar vinden Krygsvolk, geld, scheepen en Havenen, middelen om het meestedeel van de Waereld in te slokken, want hy zou uit alle de Nederlanden Jaarlyks tien Millioenen trekken, met die middelen, die de Staten van de vereenigde Landen nu trokken, zynde maar een derde deel van de Nederlanden, en zy trokken wel over de vyf Millioenen. Verder, dat het ook noodig was te denken van Cales te beleggen, eer het gesterkt werd, en dat men den Oorlog behoorde in Vlaanderen te brengen. Dit was der Staten Generaal schriftlyk antwoord, het welk zy haare Majesteit verzogten ryp te overleggen.

Jaarlyksche Imkomsten der Nederlanden.

Hier over toonde zig de Koningin, by haare Brieven, gedagteekend den 27sten van Hooimaand, zeer te onvreden, het welk haar Hofgezant Bodley, die weder overgekomen was, den 24sten van Oogstmaand hevig verklaarde, daar op aanhoudende, dat men haar nu moest bystaan en gelieven in haar verzoek, alzo zy ook in tyd van nood hen niet wilde verlaten.

Antwoord der Koningin.

Waar over de Staten Generaal zeer ontrust en bekommerd zynde, hebben haar anderwerf, den 28sten van Wynmaand, vriendlyk geschreeven en gebeden om wat verdrag, tot zy verder met den Raad van Staten, die deels toen in 't Leger was, daar over mogten beraadslagen: daar mede toonde zig de Koningin, by haare Brieven van den 14^den^ van Slagtmaand, wat beter te vreden, om den eisch wat uit te stellen, vermits zy een ander verzoek op handen had, van dertig Oorlogs-scheepen, van levensmiddelen voorzien voor vyf Maanden, met twintig lasten Buskruid, en geld voor de gagie.

De Staten stellen de Koningin te vreden met Oorlogsscheepen tot haaren dienst te zenden.

Dit verzoek hebben de Staten Generaal de Koningin verwilligd den 15^den^ van Lentemaand, op de volgende manier, negen grote Oorlogs-scheepen, groot

groot tusschen de drie en vierhonderd Vaten: nog andere negen scheepen, groot tusschen de twehonderd en honderd tagtig Vaten, met nog zes andere scheepen, wel toegerust, van honderd vyftig Vaten, om eenigen voorraad te voeren.

Terwyl deeze zaken wegens de Koningin vervolgd werden, hebben de Staten Generaal eenige uit de Raden gemagtigd, om met den Heere Hofgezant Bodley te handelen, of de Koningin eenig genoegen op 't voorsz. verzoek kon gegeven werden, welke voorsloegen haar twehonderd duizend guldens jaarlyks te betalen, zo lang de Oorlog duurde, of zy leven zou, door handen van de Gezanten, daar toe afgevaerdigd, en om haar te bedanken voor de hulp-troupen, en eene goede grote somme, na 't einde van den Oorlog: 't welk maar geschiedde by behendigheid, om de Provintie, die, tegen het Verbond, hier naar niet hooren wilde, tot handeling te brengen, want zulks daar na de Koningin voortgebragt zynde, sloeg 't zelve geheel af, om verder te komen op bewilliging tot handelen, mits deezen voorslag van Bodley gedaan: daarom beletten de Staten, dat zy hunne Gezanten in Engeland zouden zenden.

Ondertusschen had nog de Ridder François Vere, den 15^den^ van Lentemaand, verzogt, tot den voorverhaalden aanslag ter Zee op Spanje, van de Landen te leenen tweëntwintig honderd Mannen van haare Engelsche Soldaten, het welk mede bewilligd zynde, is de Koningin eenigzins gerust geweest, tot de komst van de Gezanten.

Hier na, in Herfstmaand, deezes Jaars 1596, hebben de Heeren Staten de Gezanten naar Engeland afgevaerdigd, te weten, de Heeren Elbartus Leoninus, Kançelier van Gelderland, Sebastiaan van Loosen, Raad in den hoogen Raad van Holland, Jacob Valk, Thesaurier van Zeeland, en Abel Franckena, Raad van Staten van Vriesland, in de Vergadering der Heeren Staten Generaal, welke

De Staten doen eene staatlyke Afzending naar Engeland, in October.

eens afgevaren, en door onweêr weder ingedreven waren; maar zy zyn anderwerf t' zeil gegaan, aan Land latende den voorsz. Kançelier Leoninus, vermits zyns lyfs zwakheid en ouderdom: in Engeland aangekomen zynde, hebben zy by de Koningin, den 5den van Wynmaand, gehoor gehad, en hebben haare Majesteit op het allerhoogste bedankt voor alle voorlede, grote, goedwillige hulp en bystand, die zy de Landen in hunnen groten nood gedaan had.

Der Staten Gezanten verzoeken aan de Koningin van Engeland de hulp volgens 't Verbond, den 5 October.

Verder vertoonden zy, hoe de Landen nu weder overlast en overvallen werden van den Vorstlyken Kardinaal Albertus, zo dat het nu onmogelyk was dien te wederstaan, zonder haare Majesteits hulp, in dier voegen, dat zy nu, na zo veele geleede ellende, grote standvastigheid en trouw, die zy hadden getoond, in gevaar waren van overwonnen en gedwongen te werden: zo zulks gebeurde, zou de vyand vinden groten toewas van Volk, Havenen, Wapenen en Krygs-gereedschappen, met grote middelen van Inkomsten, rakende veele Millioenen guldens jaarlyks voor by, die hy by de hand hebben zou, zonder die met gevaar verder over Zee te gaan zoeken, en dus te overvallen alle andere Magten van Europa, en boven dien ook volharden zyne oude aanslagen op haare Majesteit, waarom zy baden in tyds zulks te voorzien, en dat haare Majesteit zou willen haare hulp van volk tot vol getal, volgens de Verbonden, in den Jaare 1585 gemaakt, hun toezenden: waar mede haare Majesteit haare weldaad zou verdubbelen tot haaren groten lof. Daar na verzogten zy ook, dat sommige Hollanders, die gevangen waren in den laatsten togt in Spanje, verlost of vermangeld zouden werden tegen eenige Spaansche gevangenen, desgelyks dat men genoegen zou geven aan eenige Kooplieden, van zeeker zakje Spaansch geld, in de zelve reis hun afgenomen.

Hier op heeft de Koningin de voorsz. twe eerste poincten reedelyk beantwoord, en daar na heeft zy de Staten Generaal beleefd bedankt voor zo gereeden

by:

bystand, die zy haar gedaan hadden met zo veele scheepen en Oorlogs volk, in zo goede orde: nog bedankte zy die ook voor de goede behandeling, gedaan aan den Heere Grave van Lincolne, haaren Hofgezant, reizende naar Duitschland, op den kinderdoop van den Landgrave van Hessen, en van daar men hem alom vry gehouden had. Daar na komende op het voorstel van de Staten, zeide zy, dat zy, in plaats van eene beleefde en zaaklyke vergelding een nieuw verzoek ontfing; maar hun stond te bedenken, hoe zy in den uitersten nood, byna te ondergebragt, van haar bygestaan waren, met goed, gereed, verschoote geld, dat nu 11 Jaaren geduurd had, derhalven was het nu wel reeden, dat zy bedagten op eenige voldoening, gemerkt hunne staat, vermits het veroveren van zo schoone verkreege Steden en Forten, zulks nu wel kon lyden, en dat haare meening nooit geweest was, dat de Staten haar eeuwig verbonden zouden houden: zy had groten last in 't bystaan van de Koningen van Vrankryk, Schotland, en den Oorlog in Ierland, nogtans had zy geene Indiën van Peru, nog den Philosophalen steen, dan alleen zy was bemind van haare goede Onderdanen, die zy geenzins wilde overlasten, maar in goede liefde onderhouden: zy wist wel, dat de Nederlanden nu haar wel wat mogten erkennen, nademaal zy den Koning van Vrankryk zulken groten bystand deden; in voorvallenden nood wilde zy de Landen niet verlaten, maar in 't Verbond, daar van zy spraken, wilde zy niet meer gehouden zyn, maar verstond dat geheel te niet te zyn, om dat 'er gezegd was, dat men hoopte, dat het maar anderhalf of twee Jaaren duren zou. Ten besluite zeide zy, dat zy zouden verklaren, of zy geenen anderen last hadden, want men moest haar andere voldoening geven, dan eenen *gratias ago, enz.* Haar werd geantwoord, dat zy het Krygsvolk naar Vrankryk gezonden hadden, voor den gemeenen Oorlog, om die wyd van hen te voeren: het welk zy voor

Der Koningin van Engelands antwoord aan de Gezanten der Staten, den 8 October.

wel gedaan bekende: en verdere handeling liet zy over aan haaren Raad, die daar meest tegenwoordig was, te weten den groten Zegel-bewaarder, den groten Thesaurier, den Grave van Essex, den groten Admiraal, den grote Kamerling, de Baander-Heeren van Buckhorst en Northe, de Ridderen Fortescue en Knolles, en den Secretaris Cicil.

Handeling van der Staten Gezanten met den Raad van de Koningin over de hulp en schuld.

Met deeze en de andere hebben deeze Gezanten meermaalen gehandeld, en vertoond den nood der Landen, en zo de vyand tot zyn vermeten kwam, en Meester werd van zo veele schoone Havenen, Rivieren, middelen van geld en schattingen, en boven al van de Zee Belgique, wat van Engeland en de Buurlanden te wagten stond, en daarom verzogten zy der Raadsheeren tusschen-spreken, op dat de Koningin wilde de toegezegde hulp, volgens 't Verbond, hun vol toezenden.

Daar tegen werd van den groten Thesaurier verhaald de grote last van de Koningin in Ierland, Vrankryk en elders, die zy niet langer dragen kon: dat ook by het Verbond haare Majesteit niet verder nog langer gehouden was dan 't haar believen zou, en dat het ook tegen regt en reedenen was haar altyd by het Verbond gebonden te willen houden, en hoewel het hun niet geleegen was Vrede met Spanje te maken, streed dat nogtans tegen het welvaren van haare Landen, en derhalven kon zy altyd niet verbonden gehouden werden, tot welken einde hy texten uit de regten voortbragt, en dus, zeide hy, was het verzoek om verderen bystand te hebben beantwoord. Hier tegen zeiden de gemagtigde Gezanten, dat de woorden gelieven, enz. in 't Verbond uit beleefdheid dus gesteld waren, en dat des niet tegenstaande de zelve verpligtende en bondig waren, daar toe ook zeekere aanhalingen van Regten voortgebragt werden, en zo haare Majesteit zig niet wilde verbonden houden, zouden zy ook ongebondenheid mogen bybrengen.

Daar werd ook dikwils gewaagd van eene *schuld*

van

van den Ridder Horatio Polavirino en Spinola, Genevoysen, die omtrend de driehonderd duizend guldens was, die zy den Staten gedaan hadden, daar voor de Koningin gesprooken had, en was gedwongen geweest dezelve deels te betalen, met den interest, in welke Obligatie die van Holland en Zeeland mede verbonden waren.

Waar op de Gezanten antwoordden, dat wel hunne namen in de Obligatiën gesteld waren, maar tegen hunnen wil en met ongelyk, vermits die van Holland en Zeeland voor de Pacificatie van Gend en daar na hunne lasten alleen gedragen hadden, zo dat die van Braband, Vlaanderen, Artois en Henegouwen, alleen in de schuld gehouden waren, en daarom eischte men van hen, die vrienden waren, die schuld kwalyk, maar hunne vyanden waren dezelve schuldig.

Daar werd nog door de voorsz. Raadsheeren verhaald, dat de Koningin vast bleef tot haaren last houden de Guarnizoenen van Vlissingen en den Briel, welke last, ten tyde van het Verbond, maar beliep op eenentwintig duizend ponden Steerlings, voor elfhonderd vyftig Mannen, daar die plaatzen nu, door des vyands listen, niet minder dan met negenentwintig honderd vyftig koppen konden gehouden werden, waar van de gagien beliepen zesenveertigduizeud ponden Steerlings jaarlyks.

Der Engelsche Guarnizoenen van Vlissingen en den Briel grote kosten.

Hier op zeiden de Gezanten, dat zy zelfs bevel hadden daar over zig te beklagen van de grote lasten der Servicen, die meer ter Maand beliepen, dan de betaling van de ingelegde Guarnizoenen plegen te bedragen, en daarom behoorde men niet gedurig zulke grote Guarnizoenen daar in te houden, dan als de nood zulks vereischte: welke Steden, hoewel de Koningin daar aan veel geleegen was, de Staten meer aangingen, als rakende lyf en leven van hunne Gemeente.

Hier na zyn zy gekomen op de aanbieding, die de Staten Generaal te vooren den Hofgezant Bodley

deels gedaan hadden, onder betuiging, alzo de afreekening veele zwarigheden zou kunnen inbrengen, dat dit zelve aanbod geschiedde zonder nadeel van het Verbond, alleen alles om in 't vriendlyke te handelen, en dat over zulks de Landen voortaan jaarlyks zouden betalen te Londen, op den dag van de geboorte der Koningin, met bezending, grote plegtigheid en eerbied, zo lang de Oorlog duurde, twemaal honderd duizend guldens: de Oorlog geeindigd, en de Landen in vrede gesteld zynde, zouden zy betalen, in plaats van twemaal honderd duizend guldens jaarlyks, vier Jaaren lang, tienmaal honderd duizend guldens, zo zy leefde, daar over zou de Koningin den Staten wedergeven alle Obligatiën, Liquidatiën, Actiën en Interesten, die zy op de vereenigde Landen mogt hebben.

Aanbieding der Staten voor de gansche schuld van hulp.

Dit heeft de Engelsche Raadsheeren veel te weinig gedagt, zelfs den Heere Thesaurier, zeggende, dat zyne Koningin, in 11 Jaaren, wel elfmaal honderd duizend ponden Steerlings verschooten had, en meer.

Waar op de Gezanten zeiden, dat, zo de tyd geleegen was, om tot eene opregte afreekening te komen, konden zy doen blyken, *deductis deducendis*, dat 'er veel aan de gevorderde zom ontbreeken zou, om dat de gezonde hulp-troupen nooit vol waren geweest, waar door de Landen, in 't beleggen van Steden, Forten en te Veld grote schade geleeden hadden, vermits dezelve genoodzaakt waren geweest, in plaats van het ontbreekende volk, ander volk te Voet en te Paerd op te ligten, daar by gevoegd werd, dat daar door ter Zee veele goede diensten en aanslagen verzuimd waren, waar van de schade, die ter Zee geleeden was, meer dan drie Millioenen guldens bedroeg.

Verder zeiden zy, dat het vry geene kleine zaak was, dat de Staten de Koningin zouden ontslaan van zulk een plegtig Verbond en grote hulp, aan hun beloofd, terwyl de Oorlog zo hart duurde, en de

de dag van betaling nog niet gekomen was, en dat het te veel was ten eenenmaal de beloofde hulp te benemen, met vermindering van hunne middelen, door die voorzegde uitnemende betaling in den uiterften nood: inzonderheid, alzo de Landen 't zelve zouden moeten trekken van 't geene, daar mede zy zig noodig verweerden, doende den vyand te minder Oorlog aan, en dat de Landen in dit loopende Jaar niet meer konden doen, aangezien de kosten, die zy te Cales, Oostende, Hulst, en elders hadden gedragen.

Van deeze zaken lang tusschen partyen getwist zynde, werd de aanbieding niet genoeg geagt, en de bygevoegde voorwaarden afgeslagen, en verstaande, dat deeze Gezanten geen verder bevel hadden, besloot de Koningin met haaren Raad die zaak nog te laten op zyn beloop en op verder bedenken, verzoekende de Gezanten van haare handeling goed verslag te doen. Hier toe bewoogen meest verscheide tydingen van grote toerusting, die men in Spanje ter Zee maakte, om eenigen groten inval in Engeland, Vrankryk, Ierland of Nederland te doen, daar van wy hier na ook nog zullen verhalen, daar op toen wel gelet diende.

Aanbieding der Staten niet aangenomen.

Dus hebben deeze Gezanten der Staten Generaal, den 2den van Slagtmaand, hun afscheid vriendlyk van de Koningin genomen, die nogtans zig hevig beklaagde; maar het afscheid werd beleefd met veele goede beloften geeindigd, en dus zyn de Gezanten wedergekeerd, den 2den van Wintermaand.

Der Staten Gezanten afscheid.

De Koning van Vrankryk heeft, in 't begin van Herfstmaand, den Maarschalk Byron in Artois gezonden, tot beschutting van Piccardien, met eenen tamelyken hoop, zo te Voet als te Paerd, en eenig Geschut: hier mede is Byron getrokken naar St. Pol, eenige plaatzen, als Imbercourt en Feriene, beroovende, en brandschattende het Klooster Cericamp en andere. Ondertusschen is de Marquies van Varrabon, Gouverneur van Artois, met omtrend agthon-

De Marquies van Varrabon werd van Byron geslagen en gevangen, den 5 September.

honderd Paerden en eenen hoop Voetvolk, uit Hesdin getrokken, om Byrons loopen te beletten, van welken hy ontmoed is, en is van hem, den 5den van Herfstmaand, geslagen, en zelfs gevangen, met eenen Italiaanschen Heere, Montecuroli, en meer andere. Na deeze overwinning is Byron naar St. Pol getrokken, vier stukken Geschut daar voor plantende, waar over het Guarnizoen 's nagts van daar vlood. De Inwooners gaven dat op, den 7den van Herfstmaand, 's nagts, met voorwaarde, dat de Vestingen zouden afgebrooken werden. Van daar trok Byron op Prenay, daar het volk ook vlugtte; maar eenige zig in de Kerk begevende, werd het Geschut daar voor gebragt, en gedwongen zig over te geven.

St. Pol van Byron gewonnen.

Alzo een deel verstrooid Krygs en Landvolk waren getrokken op het Kasteel van Divioen, werd dat ook tot verdrag gedwongen; maar zy daar na hoop van ontzet krygende, door de komste van vyf of zes Fransche Soldaten, en zig schamende over het verdrag, hebben den Kapitein in eenen Tooren geslooten, welken Tooren Byron te grond deed schieten*, waar over zy overvallen, en de meeste vermoord, eenige gevangen, en weinige gerantzoeneerd werden. By Bethunen werden omtrend honderd Franschen omçingeld van omtrend driehonderd Walsche Paerden, 't welk Byron vernemende, reed derwaards met honderd vyftig Paerden, des de Bezetters de vlugt namen naar Bethunen.

't Kasteel Divioen gewonnen en 't volk omgebragt.

De Vorstlyke Kardinaal had, na die gevangnis van Varrabon, in allen haast afgezonden den Hertog van Aarschot in Artois, die, den 10den van Herfstmaand, in Atrecht komende, daar het Krygsvolk, dat van Hulst gekomen was, vergaderde: waarom Byron, den 12den van Herfstmaand, optrok met zynen Buid naar Vrankryk; maar als hy nu omtrend drie mylen gemarcheerd had, ontmoette hem de Hertog van Aarschot, met den Hertog van Aumale, uit Vrankryk, zeer sterk van Paerdevolk: des zy nu

De Hertog van Aarschot tegen Byron, den 12 September.

op

op duizend pasfen by den anderen zynde, zond Aarfchot eenige ligte Paerden uit om te fchermutzelen en Byron op te houden; maar hy eene plaats tot zyn voordeel verkoozen hebbende, zond uit de Bende van den Koning, om te fchermutzelen; maar hoewel hy twemaal dapper befprongen werd, onthield hy zig evenwel op zyn voordeel, waar over Aarfchot in een Bosch trok, des beide de partyen den ganfchen nagt in Wapenen bleven. 's Morgens trok Aarfchot af, om Byron den weg af te nemen en te bezetten; maar Byron trok eenen anderen weg af naar Auxi, daar trekkende over de Rivier, en kwam dus in Vrankryk, daar hem terftond meer volk by kwam, onder den Grave van St. Pol, de Heeren van St. Luck, Charzeron, den Viconte Chamoys, den Marquies van Fortuna, en meer andere, met goed Krygsvolk.

Met dit volk trok Byron weder naar Artois op Atrecht, zig, den 25sten van Herfstmaand, leggende te Busquoy, daar omtrend zig ook vertoonde Aarfchots Nederlandfche en Spaanfche Paerden. Hier over werd Byron geboodfchapt, dat 'er op een Dorp, in eene Kerk, tusfchen Atrecht en Bapalme, driehonderd Franfchen bezet waren van de Spaanfche ligte Ruiterye, waarom Byron met alle zyne magt derwaards trok; maar de Beleggers dat vernemende, trokken daar van, en werden van de ligte Paerden agterhaald, en door den Overften Fornier en Charzeron fchermutzelende opgehouden, tot de aankomst van Byrons geweldigen hoop, en toen geheel vlugtende, weeken zy op de benden van Ordonnantiën van de Grave van Reulx en Solre, die ze bedekt verwagtten in eene Valleye, met welke zy zig weder te weer ftelden; maar de ligte Paerden van de Franfchen, zig verlatende op den geweldigen hoop, die Byron zelfs aanbragt, zetten weder op de Spaanfche, en dreven ze weder in de vlugt, hen wel eene myl volgende, tot in 't gezigt van hun Leger, daar zy wat ftil hielden, om hunne Paerden adem

Bedryven in Artois tusfchen Aarfchot en Byron, in September.

te geven, en dus begonnen zy te rug te ryden: waar op weder versche Paerden uit Aarschots Leger op hen werden uitgezonden; maar gedreigd zynde van Byrons hoopen, dorsten zy niet voortkomen. In deeze schermutzelen werd dapper getroffen: daar had zig vertoond de Kompagnie van Contarin, Comies Generaal, van Corradin, Don Diego Dacugna, Don Gabriel Rodriges, die zelfs daar dood bleef, van den Baron d' Auxi, met de Benden van Ordonnantiën van de Graven van Reulx en Solre, met dertig Paerden van Aarschots Bende, die alle schade leden: daar werden 'er wel duizend te Voet, en omtrend driehonderd te Paerd gevangen genomen, 't volk zig in de Bosschen behoudende.

'S Anderendaags zond Byron den Heere van S^t. Luck met vyfhonderd te Paerd en twehonderd te Voet, om Aarschots volk in eene hinderlaag te krygen; maar alzo Aarschot wel begraven lag onder de Voorstad van Atrecht, wilde hy zyn voordeel niet verlaten en veel wagen: waar door de Franschen te vryer het platte Land van Artois afliepen, 't zelve zeer deerlyk brandende en brandschattende, en vertrokken in Wynmaand, met groten Buid, weder weg naar Vrankryk.

Artois berooft en gebrandschat.

Kort daar na weder-komende, zyn zy in Henegouwen gevallen en tot in Walsch-Braband gekomen, en hebben etlyke duizend Beesten en veele gevangenen weggevoerd, zo dat de Walsche Provintiën, door den Franschen Oorlog, nu de meeste elende onderworpen waren.

Der Franschen inval in Henegouwen, in October.

De Spaansche Guarnizoenen deden in Vlaanderen alom groten overlast, alles ten platten Lande beroovende: en alzo Don Alonzo de Mendosa zogt ook binnen Yperen te komen, hebben hem de Burgers de Poorten gesloten, en dus uitgehouden, in Wintermaand.

Spaansche overlast in Vlaanderen.

Die van Oostende in Vlaanderen deden ook loopen, haalden veele Beesten, en vermeerderden hunne brandschattingen.

Loopen van die van Oostende.

Die van Zeeland hadden, onder den Kollonel Pyron, Gouverneur van Axel, eenen aanslag op Hulst, die niet gelukte. Aanslag op Hulst gemist.

Alzo in Zeeland gestorven was Meester Pieter de Rycke, een zeer vroom, voorzigtig en geleerd Man, die daar lang zyn verblyf gehouden had, in Vlaanderen gebooren, en by de Staten den perzoon van den Prince Maurits, als Markgrave van ter Vere en Vlissingen, vertoond had, heeft Prince Maurits in zyne plaats gesteld den Heere Jaques van Malderé, om voor den Adel van Zeeland zynen perzoon te vertoonen, in Wintermaand.

Den Koning van Vrankryk waren, in 't begin van Slagtmaand, volgens de verbintenis, met Engeland gemaakt, toegekomen omtrend tweduizend Engelsche, onder den Ridder Baskerfielde, die hy in Guarnizoen lag omtrend Cales, vreezende, of de Spaansche Vloot, die men uitreedde, daar mogt aankomen, hoewel men, by afgeworpe Brieven, namaals verstond, dat dezelve op Ierland geschikt was. Der Engelschen bystand aan den Koning van Vrankryk.

In 't begin van Slagtmaand waren de Staten van Vrankryk te Rouaan beschreeven, daar hun, den 4den van Slagtmaand, vergaderd zynde omtrend honderd dertig perzoonen, de Koning mondeling heeft verklaard onder andere woorden, dat hy zogt twe beroemde Tytels te verwerven, te weten, genoemd te werden Verlosser en Hersteller van Vrankryk, en daarom had hy hen beschreeven en ontboden: hy verhaalde ook, hoe hy Vrankryk gevonden had niet alleen bedorven, maar wel byna geheel verlooren, 't welk nu deels verlost was met Godts genade, door gebeden en goeden raad van zulke, die geen zwaerd voeren, en door het zwaerd van de Princen en Edelen, en door hunne en zyne moeite en arbeid, waarom het nu moest verlost blyven en van ondergang behouden werden. Hy had hen niet geroepen, om zyn goeddunken te doen goedvinden, maar om hunnen raad te hebben, en om dien te gelooven en volgen, Des Konings van Vrankryks verklaring aan zyne Staten, vergaderd te Rouaan, den 4 November.

gen, en eindelyk om zig in hunne voogdye te stellen, 't geene nogtans Koningen kwalyk aanstaat, veel min den gryzen baarden en overwinnaars; maar de kragtige liefde en begeerte, die hy had, om de twe voorzegde Tytels te voegen by den Koninglyken Tytel, dwongen hem hunne wysheden te onderwerpen: wat meer te zeggen was, zou zyn Kançelier doen.

Des Kancelier van Vrankryks vertoog aan de Staten te Rouaan den 4 November.

Zyn Kançelier, de Heer van Cheverni, verklaarde in 't lange de t' agterheid en staat van de Kroon, de grote kosten des Konings, die veel groter waren dan in oude tyden, verhalende, dat de Koning St. Louys, omtrend den Jaare 1270, van welken St. Louys deeze Koning van Vader tot Zoon gesproten was, alzo hy 3 Jaaren in eigen perzoon den Oorlog in Turkyen tegen de ongeloovige gevoerd had, maar verteerde vyftienhonderd duizend ponden Ternoys, van twintig stuivers het stuk, dat Vrankryk zo benauwde, dat men koper geld moest slaan: zyn Nakomer, Philippe de Valoys, verloor den slag te Creci, in 't Jaar 1346, daar dertigduizend Mannen door den Koning van Engeland, Eduaert den IIIden, verslagen werden, waar onder waren vyftienhonderd Edelen, en vyftien Princen: zyn Zoon Johan verloor desgelyks, in 't Jaar 1356, den slag van Poictiers, daar hy zelfs in perzoon met zynen jongsten Zoon, Philips de Stoute, Hertog van Bourgognien, gevangen werd, betalende groot rantzoen; maar zyn Zoon Charles had, met de hulp van des Ryks Staten, alle die zwarigheden zo overwonnen, veroverd en geregeerd, dat hy in Vrankryk wederbragt den Ploeg en Neering, het welk hun nu ook mede toestond te doen, daar toe hy hen alle nu vermaande met veele woorden: berispte ook den Koning, diens liefde en andere deugden hy hoog prees, om dat hy zig voor hun dus vernederd had, met dat woord *tutelle*, dat was in hunne voogdye te stellen, en verder werden daar veele zaken afgehandeld tot Ryks besten.

De Ploeg en Koophandel brengt welvaard in alle Landen.

Die van den hervormden Godtsdienst hebben daar ook hunne klagten gedaan, maar hun verzoek werd nog niet voldaan.

Alzo in dit Jaar 1596, de Koning van Spanje grote schade geleeden had van scheepen en scheepsgereedschappen, door de Engelsche te Cales, gelyk wy verhaald hebben, heeft hy terstond, op het aankomen van zyne Vloot uit Indiën, weder eene Vloot te weeg gebragt, meest van Oostersche en Nederlandsche Hulken, die met Koopmanschappen in Spanje gekomen waren, die hy daar gewoon is aan te houden en te dwingen om hem te dienen: tot een groot getal van deeze heeft hy gevoegd vier grote Gallioenen en zes Levantiscos, dat zyn grote Italiaansche scheepen. Deeze vergaderd zynde te Lisbona, zyn van daar uitgezeild, den 24sten van Wynmaand, daar over bevel had de Adelantado, of voornaamste Overste van Spanje ter Zee, Don Martin de Padillo: zy waren in getal omtrend tagtig sterk, en volmand, zo van Krygs als Schipsvolk, en voeren naar Galissien, naar de Haven van Ferol, daar zy meer scheepen van daar omtrend vergaderen zouden, zo om hunne Landen van Spanje te beschermen, als om Engeland of Ierland te bespringen, en om in te stellen eene gedurige vaard met kleiner Vlooten tusschen Spanje en Cales in Vlaanderen, en ook Bretagnien in Vrankryk. Deeze Vloot scheepen dus varende, en komende by *Cabo Finis terræ*, zo zy 't noemen, zyn, by onweêr en misnemen van hunne Zee-merken, gevallen op het voorsz. uitstekende *Cabo Finis terræ*, daar zy grote Schipbreuk geleeden hebben: en daar werd door de geloofwaerdigste verhaald, dat 'er wel omtrend veertig scheepen, zo grote als kleine, gebleven zyn, met veel volk: de voorsz. Overste ontkwam het, en raakte binnen Ferol, door middel van eenige Hollandsche Piloten. De voornaamste aanslag was Ierland of Cornual in Engeland, maar werd met dit verlies voor dien tyd gebroken: zy hadden wel zeven of agt-

Eene Spaansche Vloot van Oorlogsscheepen lyd grote schipbreuk op Cabo Finis terræ in October.

40 Spaansche scheepen vergaan.

agtduizend Krygsvolk op, veele Paerden en Wagenen, met gereedschappen, om sterkten te maken.

Turksche kryg en verlies van Agria, daar de Christenen den slag verliezen, den 16 October, 1596.

In deezen tyd heeft de Keizer Rudolphus tegen den jongen Turkschen Keizer Machomet geen geluk gehad; want alzo de Stad Agria, geleegen in Hongarien, op den doortogt van Sevenburgen, in Herfstmaand, van den Turk belegerd was, zyn de Christenen gedwongen geweest de Stad te verlaten, en zig op het Kasteel te begeven, daar zy ook beschooten, bestormd, en het Krygsvolk ten afval opgeruid werden, zo dat 'er tusschen de twe en driehonderd teffens overliepen, die alle den Christlyken Godtsdienst verloochenden, en zig in 's Turks dienst begaven, zo dat zy hebben moeten met den Turk overkomen, en 't Kasteel overgeven, den 13^den^ van Wynmaand, de Gouverneur, Johan Pauli, de Graaf van Thoren met andere Oversten gevangen blyvende, en dat by gebrek aan tydlyk ontzet, want de Aards-Hertog, Maximiliaan van Oostenryk, 's Keizers Broeder, met al zyn volk, was verhinderd, door reegenagtig Weder, met zyn Geschut op te trekken, waar door hy eerst, omtrend den 20sten van Wynmaand, zig verzamelen kon met den Vorst van Zevenburgen en ander Hongaars Krygsvolk, zo dat zy zig omtrend Agria eerst onder 's Turks oogen vertoonden, den 21sten van Wynmaand, sterk omtrend dertigduizend Paerden, en wel zo veel Voetvolk, te zamen geschat op omtrend zestigduizend, welke zig vyf of zes dagen met schermutzelen zeer kloek betoonden, tot den 26sten van Wynmaand, dat zy weder den Turk groot volk afsloegen, en in de vlugt hun Geschut afnamen, braken door tot de Tenten van den voorsz. groten Turkschen Keizer, en vielen aan 't plunderen en rooven: een Turksche Basfa Cicala, een verloochend Italiaan, dit merkende, is met versche hoopen Krygsvolk op hen gevallen, en heeftze geheel in de vlugt geslagen, die de Turken, zelfs bevreesd zynde, niet zeer ver na joegen, zo dat de Aards-Hertog Maximiliaan, de Zeven-

venburger, Teuffenbach, Palfius en andere Overften, tyd hadden zig te behouden. Daar bleven wel etlyke duizenden dood, maar meer Turken dan Christenen, onder andere twe jonge Hertogen van Holst, Poppel, en veele andere van Adel, en gebied hebbende. Van daar trok de Turk Amurathes weder naar Konftantinopolen, zig meest tot wellust begevende, 't welk de Christenheid zeer wel te pas kwam. Tot dit ongeluk des Keizers voegde zig nog, dat zyn Hof te Praag ten zelven dage verbrandde, en dat zyn Landvolk en Boeren opftonden, door den groten overlast des Krygsvolks, en boven dien bezwaard met dwang van Geweeten en Godtsdienst, die men geene vryheid wilde vergunnen, waarom veele de Turkfche flavernye preezen, als maar over 't lighaam zynde.

Twe Hertogen van Holst verflagen.

Brand te Praag en Boeren oproer.

Van de grote fchaden, die de Koning van Spanje geleeden heeft, door het verlies van zyne fcheepen te Cales, en ook nu, in Wynmaand, by *Cabo Finis Terræ*, hebben wy verhaald, en dat de Oorlog in Nederland, als ook dien hy tegen Vrankryk te voeren had, zyne fchatten geheel verteerd hadden, en alom zeer veel fchuldig zynde, heeft hy nogtans niet afgelaten meer zaken van grote kosten aan te nemen, als te vallen in de Koningryken van Engeland en Ierland, op de Hertógdommen van Gulik en Kleef ook een oog hebbende, daar toe hy zyne maggten en volk gereed had, gelyk hy den Keizer by den Admirante de Arragon had doen aanzeggen.

Verhaal van de fchaden en verliezen van den Koning van Spanje.

De zaak was, gelyk wy te vooren verhaald hebben, en nu verder ontdekt werd, om dat de Hertog Jan van Kleef, Gulik, Bergh, enz. nu krankzinnig, ongehuwd, zonder kinderen, en buiten hoop van krygen was, en dat de Zusters, de eene getrouwd met den Hertog van Pruisfen, waar van twe Dogters waren getrouwd met den Huize van Brandenborgh, de twe andere Zusters aan twe Broeders, Paltz-graven van Nieuburgh en Zweybruggen, beide manlyke Zonen hebben, de vierde Zuster Sibilla

De Spaanfche tragten de Landen van Kleef, enz. te hegten aan de Nederlanden, met Aken, Emden, enz.

nog

nog ongehuwd zynde, welke voorsz. Zusters Mans, hervormd zynde, de opvolging vorderden, waar tegen de Keizer was gezegd te vorderen, dat de Landen hem toekwamen, by gebreke van Manlyk wettig oir, als oppermagtig Leenheer, als of die manlyke Ryks-Leenen waren; des de Vorstlyke Kardinaal, hopende, dat zyn Broeder, de Keizer, zyn Regt hem ligt zou overgeven, verzogt, dat nog, gedurende het leven van den Hertog, daar mogt aangesteld werden een Katholyke Gouverneur naar zynen zin, om die Landen allengjes vast te hegten aan de Nederlanden, die hy dagt, dat hem, den Kardinaal, zou met de Infante van Spanje ten Huwlyk gegeven werden, bekwaam zynde om de vereenigde Landen en andere weeke Buurlanden te veroveren, gelyk wel namaals is getragt geweest, gelyk wy zullen verhalen.

De Koning van Spanje verzoekt Duitsche Knegten te mogen aannemen.

Desgelyks tragtte de Koning naar de Ryks-Steden Aken, Emden, en andere, onder verscheide voorwendzels: hy verzogt ook aan den Keizer te mogen opligten zes of zeven Regimenten Duitsche Knegten, daar men die nogtans tegen den Turk zo noodig had: en hoewel de schade van de tien of twaalf Millioenen waerde in Koopmanschappen, die te Cales verbrand was, meest byzondere Kooplieden aanging, verloor nogtans de Koning zyne Tollen daar van, zo op het uitvaren als inkomen in Indiën, die wel vyfentwintig ten honderd bedragen, zo in Spanje als Indiën, welke Tollen en tiende penningen de regte Renten zyn van zyne Millioenen, die uit Indiën komen, voortkomende van de Koopmanschappen, die daar over en weder gevoerd werden, en niet zo zeer uit de Goud en Zilver Meinen, waar van hy maar een aandeel heeft. Deeze Tollen heeft hy van deeze Vloot moeten missen, zo van 't inkomen in Indiën, als van 't wederkomen in Spanje.

Hoe de Koning van Spanje met

Door deeze en dergelyke schaden en overvallende kosten de Koning gedwongen zynde grote zommen gelds van Kooplieden op te nemen, in Nederland,

Duitsch-

Duitschland, Italiën en Vrankryk, daar hy die van doen had, hebben deeze Kooplieden, Komptoiren en Banquiers, die men de Hoofsche Handelaars noemde, hem meermalen geriefd, en grote partyen in alle Landen door hunne verstandhouding op hun geloof verkreegen, en hem uitgereikt, tot hoogen prys van Wisselen en groten interest, zo zy die voor hem konden bekomen, om die grote gevaren, die zy moesten dragen, waar van zy, tot verzeekering, gemeenlyk van den Koning verpand hadden zyne Tollen, tiende penningen en Renten, *Juros* in Spanje genoemd, en dat zo lang, tot dat zulk geld ontfangen was, of tot dat de eerste, twede en derde Vloten uit Indiën gekomen waren, het welk alles onzeeker was, zo om de gevaarlykheid der Zee, als der vyanden: en alzo de Hoofsche Handelaars die grote zommen van Millioenen niet van hun eigen geld of vermogen konden opbrengen, moesten zy die by veele en verscheide Kooplieden in Italiën, Duitschland en Nederland vergaderen, op hun eigen geloof, of op borg en pand, en dat alles om gewin, en tot groten interest; en als eenige byzondere hun geld noodig hadden, moesten zy die gerieven, om hun geloof te behouden, en zig behelpen met Wisselen van 't eene Land op het andere, en van de eene Markt tot de andere, naar een ieders geleegenheid, en dat tot hoogen prys, die de Trekkers moeten geven, om dat de Gevers, gedurende dien tyd, de Bankquerotten wagen, en die Pryzen zyn, na dat 'er goede of kwade tydingen komen van Vloten aankomsten of agter blyven, en na dat 'er veel geld is, of veel behoefd op de plaatzen, daar zy dat trekken of behoeven, En nadien de Hoofsche Handelaars deeze schaden van Wisselen en Interesten dragen moeten, wilden zy daar van ook voordeel hebben, en voor hun gevaar, gewaag, moeite en arbeid betaald zyn, want zy aan de byzondere verbonden staan voor des Konings getrouwheid, dat hy zulke Wissel-brieven, verpandingen, verbintenissen en beloften houden

geld op Interest nemende, uitgeteerd werd.

zal, die hy reeds te vooren, in de Jaaren 1585 en 1587, door een beſluit gebroken had, gelyk wy te vooren verhaald hebben, by welk gebrek van des Konings betaling toen de geinteresſeerde Crediteuren veele niet boven de helf, ja eenige niet boven een derde deel van hun geld ontfangen hadden: desgelyks hadden zy nu weder te vreezen, boven dien ook het affterven van den Koning, die nu krank, gigtig, en zeer oud was, verandering van Princen, gelyk alle Betrouwers en Crediteuren altyd zorglyk zyn: boven dien kwam deeze voorſz. Hoofſche Handelaars toe te reekenen de grote kansſen ter Zee, der Indiſche Vloot, en andere, die zy zelfs by wylen moeſten doen verzeekeren, op de kansſen op het Land, princen, aanſlagen, en dergelyke gevaren meer, die de wakkere en voorzigtige Koopliedens moeten weten te reekenen, zo dat deeze onkosten, gevaren en verzeekeringen van dien, op grote ſchaden beliepen, alle tot laste van den Koning, voor wien zy dikwils ſchielyk hun en hunner Vrienden crediet en geloof moeſten verſtrekken, om van byzondere perzonen penningen te ligten, als de nood den Koning drong, waar in ook, door kwade beleiding, den Koning veele ontrouwe dienſten gedaan, en veele onkosten dubbel betaald werden, en dus werden des Konings grote ſchatten als van den kanker van hen zelven opgegeten, ſpruitende uit kwade gemaakte reekening, niet wel overwegende hunne kosten en lasten, tegen hun vermogen, en tegen hunne ſchatten en inkomſten.

Lasten en gevaren der Hoofſche Handelaars, den Koninggeld verſtrekkende.

De Koning van Spanje beſluit zyne ſchulden niet te betalen.

Deeze ſchaden en grote interesten den Koning op deezen tyd overvallende, zyn geloof, van meer geld te ligten by de voorſz. Hoofſche Handelaars, zeer gezwakt zynde, en meer geld noodig hebbende tot ſchips-gereedſchappen, en om des Vorstlyken Kardinaals veroveringen van Cales en Hulst te behouden, met nog eenen ſtrengen Oorlog op zynen hals hebbende, zyne ſchat-kisten leedig zynde, de betaling van etlyke des Vorstlyken Kardinaals getrokke

Wis-

Wisfelgeld, van drie en eene halve Millioen, in Spanje nu vervallende, hebben te zamen den Koning doen besluiten zyn geloof, beloften, verbonden en toezeggingen te breeken en schorssen aan alle zyne Crediteuren, voor al den Hoofsche Handelaren, en over zulks mede weigerende des Vorstlyken Kardinaals getrokke Wisfel-brieven te ontfangen of te betalen: en dat om zig te behelpen met zyne dagelyksche inkomsten, en de verpandingen daar van weder met geweld in zyne handen te herstellen, en heeft tot dien einde, den 29sten van Slagtmaand deezes Jaars, dit volgende besluit in druk uitgegeven, zaaklyk luidende:

Plakaat van des Konings van Spanje's besluit nopens de Hoofsche Kooplieden en zyne Crediteuren niet te betalen, den 29 November.

Dat wy gezien en gevonden hebbende, niet tegenstaande onze grote inkomsten, voordeelen en Renten, binnen en buiten onze Landen, ook de grote beleefde hulp, die ons by des Paus Heiligheid gegund is, zo wel ten inzien van onzen Oorlog tegen Engeland, als tot ophouding van den Katholyken Godtsdienst: daar by ook de gewillige schatting van onze Onderdanen, teekenen van hunne trouw, als ook de grote meenigte Goud en Zilver, die onze Indiën gaven, mede de grote voordeelige vermeerdering van onze Renten en schatten, door het goed beleid van trouwe dienaars, die daar in gebruikt zyn: vinden wy nogtans onzen staat, schat, en overvloed van Rykdom geheel weg en verteerd, en onze Koninglyke erfgoederen zeer verminderd door de grote kosten, die wy dagelyks moeten doen, dragen en aanwenden, tot bescherming van het Christendom en onze eige Landen, het welk spruit uit de grote verliezen en interesten, die wy betaald en gedoogd hebben, en nog dagelyks moeten dragen, door het opligten van grote sommen van penningen, door de Wisselen en andere Verbonden, gemaakt door onze Handelaars en Dienaars, in onzen naam en tot onzen behoeve, met Kooplieden, zonder die te kunnen schuwen of derven, als daar toe gedwongen door hoogdringende

de geleegenheden, zo dat alle onze Heerlykheden, Renten en inkomen, gewoone en buitengewoone, zyn verpand, verzet, en verteerd, in der voegen, dat 'er niets is overgebleven, daar mede wy ons in onzen groten nood mogten behelpen, vermits de Kooplieden en Handelaars, lieden die ons tot nog toe de behoeften tot onzen Koninglyken staat, door Wisselen, loopende tusschen 't eene en 't andere Land, als een behoorlyk, gerieflyk en noodzaaklyk gebruik, bygestaan hebben, nu hen ontschuldigen, en de hand voor ons toesluiten, zwarigheden makende van met ons te handelen, niet tegenstaande zy hebben en houden in hun bezit alle onze inkomsten en Renten; waar uit spruiten deeze zo vreemde en grote zwarigheden, welke, zo die niet in tyds voorzien werden, in groot gevaar zouden brengen 't geene ons van onzen Heere Godt zo hoog aanbevolen is, als de behoudenis van de Katholyke Kerk, den goeden staat en voorspoed van onze lieve en beminde Onderdanen, die leven onder onze beschutting, met het straffen en dempen van de Vyanden, ongeloovige en Ketterschе der zelver onzer Onderdanen, welke zyn alle behoorlyke schuldige pligten, ons zo na gaande, als zy kostlyk en noodig zyn.

De Koning beschuldigd de Kooplieden van onbehoorlyken woeker.

Desgelyks en niet minder is hoognoodig het herstellen en voorkomen van de grote schaden en interesten, met de zwarigheden, daar uit spruitende, naar ons vermogen, en niet meer te lyden zulke onbehoorlyke interesten, als nu in gebruik zyn by alle zoorten van volken in onze Ryken, zelfs by het Landvolk en Boeren, die verlaten hunne Landbouwing en gewoone Handwerken en Neeringen, en werden Kooplieden en Woekeraars, bekomende grote voordeelen voor zig zelven, tot uiterlyk nadeel des diensts van Godt en ons, met groot ongerief van onze Ryken en Heerlykheden, waar uit spruiten zaken van geen klein gevolg en overweeging: want daar door hebben zy zederd veel Goud en Zilver, 't welk uit Indiën gebragt is, verdeeld en verspreid in de Lan-

den

den en Koningryken van de Rebellen, en vyanden der Christenheid en van ons, waar door dezelve bekomen hebben veele grote middelen en sterkte, en volgens dien zyn wy benoodigd ons te versterken en in meer kosten te vallen: ten aanzien van 't zelve hebben wy voorgenomen den allerbekwaamsten regel, en geheimste middel, die ons mogelyk was te vinden tot voorraad en voldoening van ons Koninglyk Ampt, schuldigen pligt en Obligatiën, als waar aan hong, gelyk wy te vooren gezegd hebben, de beschutting van het Christendom, onze Koninglyke Staten en Heerlykheden, met de rust en vrede van derzelver Onderdanen.

En dus zorgvuldigen toezigt op dit zo gewigtig stuk hebbende, is 'er geen bekwamer en beter middel, of opregter handeling gevonden, dan te herstellen en ontlasten onze Koninglyke Schattingen en Heerlykheden, van alle bekommeringen, onwettige afpersingen, die zy hebben geleden by de onbehoorlyke Wisselen en interesten, door ons toegelaten ten tyde van onze Verbonden, om daar mede te weeren veele grote gevaren, als het derven des noodzaaklyken voorraads van onze Oorlogen, en wat daar aankleefd: waar toe wy ons voorzien hebben met alle zulke nooddringende middelen, geene andere ook voor handen hebbende, uit oorzaak van de gegeve geleegenheid, nog eenige andere middelen te vinden zynde, ten einde de voorsz. interesten mogten ophouden en afgedaan werden by alle goede en mogelyke middelen en wegen, op dat in korte tyden zulke perzonen, als met ons hebben gehandeld, mogten betaald en te vreden gesteld werden, voor en van 't geene bevonden zal werden wettig en regtlyk hun toe te komen, uit kragte van hunne voorsz. Obligatiën en Verbonden.

Wy hebben gelast en beslooten, gelasten en besluiten by deezen, ons te helpen met alle de voorsz. assignatien en bewyzingen, die wy hebben gegeven, zo wel binnen als buiten onze Ryken, aan alle Koop- *Uitwerking van 's Konings besluit nopens de Hooffche*

Kooplieden, den 20 November. lieden, wegens eenige Penningen, Finantiën of Verbonden, die hun overgemaakt mogten zyn binnen of buiten deeze Ryken, door ons bevel, op wat manier het mogt geweest zyn, zederd de beveelen en gemeene besluiten, die by ons uitgegeven en gelast zyn den 1sten van Herfstmaand, des Jaars 1585, en den 5den van Wintermaand, des Jaars 1577, tot den dag van deeze tegenwoordige; en dat 'er nu met dezelve zullen reekeningen gemaakt en gesloten werden, van alle zulke zommen en penningen, als men hun zal schuldig zyn, op den voet en volgens de orde, die wy daar op zullen ramen en verklaren, volgens welke zy zullen voldaan en betaald werden van alles, dat wy hun zullen schuldig zyn, of dat zy met goed bewys kunnen eischen.

De Koning van Spanje schorst en neemd aan zig alle verpande goederen en inkomen. Waarom wy geschorst hebben, en houden geschorst mits deeze tegenwoordige Ordonnantie, alle verpandingen, by ons gegeven of overgezet aan eenige van de voorsz. Kooplieden, op eenige van onze Heerlykheden, zo wel binnen als buiten onze Ryken, op onze ingewilligde schattingen, beden, inkomsten, en andere deelen van onze goederen en penningen, komende van de voorsz. Finantiën, Wisselen en Verbonden, ten einde zy die niet langer genieten nog ontfangen; maar in tegendeel, dat die penningen, die daar van gekomen zyn, en nog zullen mogen komen, zullen ontfangen werden en komen in onze Koninglyke Koffers, om uitgesteld en besteed te werden aan onze noodzaaklyke zaken, by ons voor te nemen en volbragt te werden.

En by deezen verklaren wy, dat van deezen dage voortaan de voorsz. Verbonden, interesten, en andere middelen, die wy tot dien einde en inzien hebben verleend, geleverd, en bewilligd, aan hun zullen ophouden en geschorst zyn; beveelende tot dien einde, dat 'er tegenwoordig zullen afgevaerdigd werden brieven, inhoudende noodige, behoorlyke en eigenhandige geboden, aan onze Dienaars en beleiders van onze Koninglyke Finantiën en Schatkameren,

ren, om tot goede beleiding en gewisse behandeling van de voorsz. verpandingen te komen. Hebbende toegestaan en goedgevonden, staan toe en vinden goed by deezen, alle 't geene ter oorzake en inzien van deezen beslooten en gelast is geweest by de Presidenten van onzen Koninglyken Raad, en van alle onze Thesauriers, dat alle 't geene zy deezen aangaande gedaan hebben, is als gedaan by onzen byzonderen wille en gebod. Gegeven te Pardo den 29[sten] van Wintermaand, des Jaars 1596. Onderteekend door den Koning,

Yo el Rey, &c.

Dus heeft de Koning anderwerf, met voorgaande besluit, zyne geloften gebroken en geschorst met de Hoofsche Kooplieden, en heeft met dit besluit, alle Transporten, Verpandingen van Renten, Heerlykheden, Beden, Tollen, tiende Penningen, die tot verzeekeringen en in betaling gegeven waren, weder tot zig genomen: deeze alle grote zommen van Millioenen Dukaten beloopende, toekomende deels Italianen van Genua en andere plaatzen, ook veele Spanjaarden, verder Komptoiren en gezelschappen van Hoogduitsche en Nederlandsche Kooplieden, welke na lange verzoeken om betaling of verzeekering, niet anders verkregen dan Brieven van uitstel, dat zy in regt van hunne Schuldenaars niet mogten aangesproken werden: welke Brieven hun van tyd tot tyd verlengd zyn gewerden, meer dan een Jaar lang. Terwyl de Koning alle zyn Renten, Tollen en inkomsten vry ontfing, behielp hy zig daar mede, hebbende alle geloof van eenig geld meer te mogen ligten verlooren; maar hy moest eerst in Spanje uitbetalen, eer hy eenige penningen in Nederland kon krygen, of moest die te Water of te Land overzenden, waar door de Vorstlyke Kardinaal in groot gebrek aan geld geweest is, een Jaar lang; maar ten laatsten, in 't einde van 't Jaar 1597, heeft de Koning begonnen deeze Hoofsche Kooplieden gehoor te geven, die hunne regtvaardige zaken

stelden in de Geestlyke Regters, en in 't geweeten van den Koning, voor al, als zy hem aanbooden eene nieuwe partye van agt Millioenen meer tot de oude zom te doen, zo zy maar goede verzeekering mogten bekomen: en alzo de Koning besloot in 't naaste Jaar den Vorstlyken Kardinaal zyne Dogter, de Infante, ten Huwlyk te geven met de Nederlanden, welke hy zogt te verzeekeren, dat hy die niet verlaten wilde, maar gelyk bystaan, heeft een Verbond met de voorsz. Hoofsche Kooplieden aangegaan, dat zy voor hunne oude schulden weder de verzeekering zouden hebben, en nog weder zouden in Nederland hem of den Vorstlyken Kardinaal tellen, van Louwmaand, des Jaars 1598, alle Maand, agttien Maanden lang, twehonderd vyftigduizend Dukaten, van drieenvyftig stuivers 't stuk, en nog honderd vyftigduizend Dukaten alle Maand in Spanje of elders, ook 18 Maanden lang, waar over zy buiten de verzeekering van de oude schuld nieuwe bewyzen kregen op de eerste, twede en derde Vloten, uit Indiën met geld komende, en op nog andere 's Konings inkomen in Spanje: met welk Verbond de Koning opentlyk verklaard en bekend, dat de voorsz. Kooplieden met hem wel en eerlyk gehandeld hebben, alle schuld zig zelven toeschryvende en op zig en zynen hoogen nood nemende, gelyk wy hier na zullen verhalen.

De Koning verdraagd met de Hoofsche Kooplieden, mits hem betalende, 18 Maanden lang, vier honderd duizend Dukaten in Nederland en Spanje.

Door gebrek aan geld, gelyk wy te vooren verhaald hebben, heeft de Vorstlyke Kardinaal in Nederland niet veel meer in den Winter van dit Jaar 1596 kunnen uitregten, maar had eenen heimelyken aanslag, om de Stad Kampvere in Walcheren te krygen, door middel van eenen Schotschen Kapitein en Edelman, James Wimes genoemd, oudste Zoon van den Baron van Loggey, welke vermoedende, dat de Kapitein Rolle eenigen aftrek en misnoegen had met de Staten van Zeeland, heeft hem allengjes zynen aanslag ontdekt, om de Stad Kampvere in 't begin van Wintermaand over te leveren aan

De Schotsche Kapitein James Wimes werd te Kampvere onthalsd, om dat hy gezogt had die Stad in des Kardinaals handen te leveren, in December.

aan den Kardinaal, die met booten en ſcheepen van Sluys, Duinkerken of Cales, en andere plaatzen, etlyke duizend Soldaten zouden mogen in 't Eiland zenden; maar alzo deeze Rolle trouw en loos was, heeft hy, met goedvinden van de Staten en den Burgermeeſter Reygersberg, die hem daar over acte gaven, het ſtuk zo ver beleid, tot dat het op de uitvoering kwam, welke uitvoering, gelyk die beſlooten was, de Staten niet geraden vonden, immers niet om eenig volk in 't Eiland te laten komen, al was 't, dat zy die ligt konden vermeeſteren: waarom zy deezen James Wimes deden vangen, en zyn proces maken, en overwonnen zynde, is hy, den 8ſten van Louwmaand, onthalsd: ſtervende beklaagde hy zig, en zeide, dat hy, te Bruſſel gevangen geleegen hebbende, daar van eenen Schotſchen Jezuiet, Hamelton, en twe Spaanſche, tot dit feit aan te vangen bewoogen, en genoeg met Eede gedwongen was, om zulke beloſte te doen: dus eindigen wy dit Boek.

Einde van het agttiende Boek.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET NEGENTIENDE BOEK.

rins Maurits overvald en slaat, voor
„ de vereenigde Nederlanden, het Le-
„ ger van den Vorstlyken Kardinaal,
„ vergaderd van den Grave van Va-
„ rax, die daar dood blyft by Turn-
„ hout. De Groot-Vorst van Moscovien sterfd. In
„ Lentemaand, neemd Hernantello de Stad Ami-
„ ens behendig in, die de Koning van Vrankryk
„ belegerd, en poogd Atrecht te verrasschen, maar
„ te vergeefs. De Vorstlyke Kardinaal trekt met
„ een Leger om Amiens te ontzetten; maar niet
„ doenlyk bevonden zynde, werd die Stad ten laat-
„ sten den Koning overgegeven. Aanslagen op
„ Venlo en Steenwyk mislukt. De oude twist tus-
„ schen Groningen en Ommelanden werd geslist.
„ Een Poolsch Hofgezant komd in de vereenigde
„ Landen, en zyne handeling in Engeland werd
„ ook verhaald. Eene Dienstmaagd werd, om
„ den hervormden Godtsdienst, te Brussel levendig
„ begraven. De Engelsche en Nederlandsche Vlo-
„ ten, onder den Grave van Essex, missen, na

„ vee-

„ *veele onweders, de Indische geld-Vloot by de Azoras. De Spaansche Adelantado met zyne sterke Vloot naar Engeland komende, verliesd veele scheepen en keerd te rug. De Hollanders hebben ten derden male de Vaard naar China by het Noorden weder te vergeefs gezogt. Kapitein Ketels Oorlogs schip, vegtende met een Duinkerkers Vergat, strand voor Cales. Gezanten uit Denemarken gezonden in Engeland en Nederland, werd hunne handeling en antwoord verhaald, gelyk ook de staat van Ierland, daar Norrits, Borowes en andere sterven. De Koning van Vrankryk zoekt meer hulp van zyne Bondgenoten, of zou moeten naar Vrede luisteren. Aanslag van Harinckman met andere, om Tertolen den vyand te leveren, werd ontdekt en gestrafd. Prins Maurits trekt te veld, wind Alpen, Berck, Meurs, Grol, Brevoort, Enschede, Ootmarsen, Oldenzeel en Lingen, alle met belegeringen. Der Spanjaarden aanslagen op Bergen op den Zoom en Geertruidenberg mislukken. De Infante, Hertogin van Savoyen, sterfd. De Dogters van Orange huwlyken. De Koning van Spanje besluit zyne Dogter den Vorstlyken Kardinaal ten Huwlyk te geven met de Nederlanden, 't welk de Landen met voorwaarden aannemen. Der Hanse-Steden handeling in Engeland werd beschreven. De Keizer, door den Vorstlyken Kardinaal bewoogen, dat zy hunne Privilegiën weder mogten genieten, band, na Ryks afscheiden, der Engelschen handel uit het Ryk: desgelyks geschied de Hansische in Engeland. Uit de vereenigde Landen werd verboden Kooren, Wapenen en Krygs-gereedschappen te vooren, dus werden daar door Ordonnantien op de Wapenen beraamd. De Keurvorsten Brandenburg en Paltzgrave met andere sterven: dus ook de Hertog van Ferrara, dat de Paus erfd. Aanslag op Woude werd door bloohеid vorzuimd: als ook*

„ op

„ *op Vlaanderen door tegen wind. De Koning van*
„ *Spanje gaat een nieuw Verbond aan met zyne*
„ *Kooplieden, om eene grote zomme geld alle zyne*
„ *Heerlykheden en vermogen verpandende. Vier-*
„ *duizend Spaansche Soldaten uit Spanje komen*
„ *te Cales aan. De Hollandsche scheepen komen*
„ *t' huis uit Oost-Indiën, des meer derwaards ge-*
„ *zonden werden, ook op West-Indiën, en andere,*
„ *om des Waerelds Kloot rondom te zeilen; eenige*
„ *om Insola del Principe te vermeesteren. Honderd*
„ *vyftig scheepen met Kooren zyn uit Oostland in*
„ *Holland gekomen. De Graaf van Kumberland*
„ *beroofd Porto Ricco en zyne sterkte. De grote*
„ *Turk verleend de Nederlanden vrye handeling*
„ *over zyn gansche gebied. Grote toerusting ter*
„ *Zee, te Cales en Duinkerken, daar tegen de veree-*
„ *nigde Landen zig voorzien. Twe ryke scheepen,*
„ *van Cales naar Spanje varende, werden van*
„ *de Hollanders genomen. Raab in Hongarien*
„ *werd den Turk weder afgenomen. De oproeren*
„ *te Gelre werden geslist: desgelyks de murmu-*
„ *reeringen tegen de Geestlyke te Utrecht overschat-*
„ *tingen. De Koning van Schotlandt vryd om de*
„ *opvolging van Engeland. Brittagnien werd be-*
„ *vreedigd. Verraderyen van Pieter Panne te Lei-*
„ *den, en andere in Engeland, werden gestrafd.*
„ *Veele raadslagen over Vrede en Oorlog van alle*
„ *zyden, tusschen Spanje, Engeland en Nederland*
„ *te vergeefs: dog ten laatsten werd de Vrede tus-*
„ *schen Spanje, Savojen en Vrankryk gesloten, des*
„ *Cales, Blavet en andere plaatzen, den Koning*
„ *van Vrankryk wedergegeven werden. Des Gra-*
„ *ven aanslag op Emden werd ontdekt.*

Dit alles is geschied in 16 of 18 Maanden, regeerende de Vorstlyke Kardinaal, Prins Maurits met Graaf Willem van Nassau, in 't Jaar 1597.

NE-

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

NEGENTIENDE BOEK.

E voorspoedige aanslagen des Vorstlyken Kardinaals hebben wy in 't voorgaande Boek verhaald, en zullen nu verhalen, wat magt hy in 't uitgaan van den Jaare 1596 had, om zyn geluk verder te verzoeken: zyn Krygsvolk bestond in vyfentwintig Kompagnien Paerdevolk, Lançiers, en veele Archibusiers te Paerd, te zamen boven de veertig Kompagnien, behalven de Benden van Ordonnantiën, die men op drieduizend Paerden plagt te schatten: had nog Voetvolk van alle Natiën, Spaansche en Italiaansche, ook de Regimenten van den Marquies de Trevico, Don Augustin de Mexia; Don Louys de Velasco, Don Antonio de Zuniga; Don Alonzo de Mendoza en Don Gaston Spinola; Duitschen van den Heere van Barbanson, Graaf Herman, Graaf Frederik van den Berg, des Graven van Sulst, Grave van Barlaimont, Grave van Biglia, des Heeren van Billy van Borgonions, des Heeren van Warax Regiment: voor Walen had hy dat van den Heere van Hachicourt van Fresin, Grave de Busquoy, des Heeren van Gransoen: van Iersche het Regiment van Bastock: daar was nog besteld nieuwe opligting van Italianen, onder Don Alonzo Davalos, Duitsche onder den Marquies van Baden en Slegel, en Loraynoisen onder den Baron

Magt van Ruiteren en Knegten in dienst van den Vorstlyken Kardinaal.

van

van Fresnes, en eenige Luikenaars met Paerden onder den Hertog van Saxen, zo dat hy geweldige toerusting had.

Des Vorstlyken Kardinaals Leger vergaderd onder den Grave van Varax by Turnhout, in December.

Om hier mede, vroeg in 't Jaar 1597, zyn geluk te verzoeken, had hy vergaderd vier Regimenten Voetvolk omtrend Turnhout, en verwagtte nog drie andere, met al het Paerdevolk uit Gelderland, hebbende eenen aanslag, met verstandhouding, op Tertolen, wagtende naar bekwaamheid, die de Vorst zou mogen geven, want die van Braband den Vorstlyken Kardinaal aanboden, zo hy Breda of Bergen op den Zoom belag, zy wilden daar toe opbrengen twemaal honderd duizend guldens ter Maand, beginnende te betalen zo haast het Kanon geplant zou zyn, en zo haast eene van die twe Steden zouden genomen zyn, wilden zy hem schenken viermaal honderd duizend guldens.

Aanbod der Brabanders aan den Vorstlyken Kardinaal.

Beschryving des Legers te Turnhout.

De Regimenten, die by Turnhout in Braband beschanst lagen, waren deeze: het Regiment van den Marquies van Trevico, Napolitanen, die van vyftien Vaandelen waren gekomen op vyf, waar onder zy driehonderd Spiesfen hadden, alle oude uitgeleeze Soldaten, het Regiment van den Grave van Sulst, van dertien Vaandelen, versterkt met het volk van een ander Duitsch Regiment, en hadden agthonderd Spiesfen, ook Bourlotten's Regiment van twaalf Vaandelen, en dat van La Coquelle, Gouverneur van Hesdin, dat nu behoorde tot den Heere van Hachicourt, van negen Vaandelen, welke twe Regimenten Walen, en onlangs zeer versterkt waren, in plaats van die voor Hulst waren gebleven. Daar waren nog vyf Kompagnien Ruiters, als de Kompagnie van Nicolo Basto, Albanoysen, die het bevel over de Paerden had, van Don Johan de Cordua, Don Johan de Gousman, en Don Alonzo de Montdragon, Spanjaarden, met Grobbendoncks Nederlandsche kloeke Ruiters. Hier over had het bevel als Generaal de Graaf van Varax, Heer van Ballonzon, Broeder van den Marquies van Varrabon,

bon, en Generaal van het Geschut, een kloek Heer, van grote ervarenheid, en die wel 30 Jaaren gediend had in veele Krygsampten. Dit volk had groten overlast daar omtrend in Braband gedaan, met de Dorpen te brandschatten, by gebrek aan geld: zy waren eens tot voor Antwerpen, beroovende alle de Meulens van hun Kooren en Meel, en de Hoven van 't gewas: des de Vorstlyke Kardinaal schreef aan de Stad Antwerpen om dertig duizend Kroonen te leenen, en dat Krygsvolk te vrede te stellen; maar zy verkregen maar dertigduizend guldens, waar van elk Soldaat eenen gulden kreeg, en verder anderen nooddruft en Krygs-gereedschap, en dus vertrokken zy weder naar Turnhout.

De Kardinaal leend geld van de Stad Antwerpen.

Prins Maurits bedenkende het kwaad, dat de inval van zyne vyanden in eenige plaatzen zou mogen doen, met behulp van den Vorst, als men alom over het Ys kan komen, heeft besloten, door het gedurig vermanen van Bacx en Heraugier, Gouverneurs van Bergen en Breda, deeze vergaderingen te bespringen, hoewel het in den Winter, het weêr ongestadig was, en zyn Krygsvolk wel dertig mylen van den anderen verscheiden lag, dat kwalyk by een te brengen was.

Prins Maurits beschryft zyn Krygsvolk tegen des Kardinaals Leger, den 22 January.

Dus heeft Prins Maurits omtrend zesduizend Mannen, zo te Voet als te Paerd, beschreven hem te ontmoeten, den 22sten van Louwmaand, te Dordrecht en Geertruidenberg: hy zelfs vertrok, den 21sten voorsz. uit 's Hage, en was 's anderendaags te Geertruidenberg, daar die van Zeeland te laat aankwamen: en alzo daar, genoegzaam op eenen tyd, al het beschreve Volk in meer dan honderd vyftig scheepen aangekomen waren, konden zy, door kwade wegen omtrend die Stad, en dat zy mede namen twe halve Kartouwen, en twe Veld stukken Geschut, dien dag en nagt niet ver trekken. Met Prince Maurits waren gekomen de Graaf van Solms en de Heer François Vere: daar was ook aangekomen de Heer Robbert Sidny, Gouverneur der

Stad

Stad Vlisſingen, met driehonderd uitgekoze Engelsche Soldaten van zyn Guarnizoen, ook de Luitenant van den Briel, met twehonderd Engelsche.

Hohenlo voegd zig naar Turnhout.

De Graaf van Hohenlo, Vryheer van Langenberg, Luitenant Generaal der Heeren Staten en des Princen Maurits, die op weg was op de Frontieren van Nederland, om naar Duitschland te reizen, daar naar bekwaam weêr wagtende, heeft van deeze ſchielyke onderneeming gehoord, waarom hy in allen haast onverwagt te rug is gekomen, en zig hier by heeft laten vinden.

Met alle deeze hoopen is Prins Maurits, den 23sten van Louwmaand, opgetrokken, en op de Heyde komende, hebben hem ontmoed zestien Kompagnien Paerden, en het Regiment van Heraugiere, Gouverneur van Breda, en daar heeft hy het Volk in orde geſteld, en zyn Voetvolk gedeeld in agt Batallions: waar van Jongheer Charles van der Noot zou gebieden zes Vaandelen, de Generaal Vere agt Vaandelen van de hulp-troupen, Dogwra agt Vaandelen van 't Engelsch Regiment, de Kollonel Morray tien Vaandelen Schotten in twe Batallions, de Heer van Cloetingen zes Vaandelen Nederlanders, Heraugier, Gouverneur van Breda, zes Vaandelen Nederlanders, en La Corde de vyf Vaandelen van het Zeeuwſche Regiment, en de Hollandſche en laatſte Troupen werden gelast te zyn de reſerve, daar by blyven zou de Generaal van 't Geſchut, met de voorſz. vier ſtukken grof Geſchut, met het Bootsvolk en Busſchieters, met de Krygs-Wagens daar toe dienende, en den Grave van Hohenlo, die buiten meening van Prince Maurits daar gekomen was, werd gegeven het bevel over de Ruiterye.

De Ruiterye had den voortogt, die alle lange Zinkroers en geene Lançien voerden, verdeeld in vier troupen, de twe eerſte, elk beſtaande in vier Kornetten, waren de Ruiters van Breda, beleid door du Boys, en die van Bergen, beleid door

Mar-

Marcelis Bacx, een stuk wegs van den anderen verscheiden, dog de een bezyden den anderen: de regter zyde werd aangevoerd door de Graven van Hohenlo en van Solms. Na hen volgden twe andere deelen, elk van vier Kornetten, beleid door Louys Laurens en Parker, daar Prins Maurits zelfs by was, en daar na volgde 't voorsz. Voetvolk. In deeze orde trokken zy tot middernagt, en rustten te Ravels, een uur gaans van Turnhout, daar zy, aangekomen zynde, het Voetvolk wagtten.

Prins Maurits met Bacx overwogen hebbende op den besten voet van den Vyand aan te grypen, zond den zelven in haast om eene brug te winnen, niet ver van daar, daar zy moesten overtrekken, een uur voor den dag, om dat die van Turnhout die hadden doen bezigtigen. Den 24sten van Louwmaand vertrokken zy van Ravels, meenende 's morgens den Vyand te vinden, welke, van verscheide plaatzen verwittigd zynde, dat men naar hem toe trok, 's morgens voor den dag met alle zyne hoopen opgetrokken was, alle zyne Baggagie in den nagt voorgezonden hebbende naar Herentals, met grote stilheid, zonder Trommelslag, latende hier en daar weinige bezetting, om te bekommeren en hinderen die hem zouden willen volgen, en dus trokken zy, in goede orde, omtrend honderd treden van den anderen: het Duitsch Regiment onder den Grave van Sults was het voorste, dat van Hachicourt het twede, van Barlotte het derde, en de Napolitanen de vierde, die den hindertogt hadden; zy trokken negen en elf dik in front: aan hunne regter zyde reeden hunne Ruiters, verdeeld in drie hoopen, en aan de 's linker zyde waren zy bedekt van een Boschagtig geboomte, en een Watertie, van Turnhout afloopende. Veele meenden, dat de Graaf van Varax beter gedaan zou hebben, had hy zig in zyne sterkte te Turnhout behouden, daar hy zyne Vyanden beter zou hebben kunnen wederstaan; maar hy dagt tyds genoeg over de Tielsche Heide te Herentals te komen,

De Graaf van Varax vertrekt van Turnhout naar Herentals, den 24 January.

men, zynde maar drie of vier mylen van daar, en had ook meer andere reedenen.

Als nu Prins Maurits te Turnhout gekomen was, zynen Vyand vertrokken zag, en bevond, dat 'er een lange, enge, wateragtige weg, bezet met eenige Musquettiers, en bekwaam om lagen te leggen, over te trekken was, bevond hy den meesten hoop van des Krygsraads meening te zyn, dat men den Vyand niet verder zou volgen; maar de Ridder Vere, Marcelis Bacx en andere, die de geleegenheid wat meer bezigtigd hadden, waren van gedagten, dat men den vyand volgen moest, Bacx roepende, dat het schande was, dat men dien dus zou laten loopen: waar over Prins Maurits besloot, dat men eenig Voetvolk, die voor gekomen waren, zynde Musquettiers van zyne Guarde, onder het beleid van den Kapitein van der Aa, met eenige andere uit verscheide Vaandelen, te zamen omtrend twehonderd sterk, voor uit zou zenden, om de hinderlagen van Musquettiers te doen wyken en opligten. Met deeze reed Marcelis Bacx voor uit met vyf of zes Paerden, om alles te bezigtigen, en te ontdekken des Vyands hinderlagen en bezettingen, welke een van Bacx Paerden dood schooten; maar na kleinen tegenweer werden zy opgeslagen in de vlugt: die volgden, Bacx Paerd dood vindende, dat zy kenden, kreegen daar door meer agterdenken; maar Bacx reed voort tot op de Heide, dien Vere ook gevolgd was, daar na Sidny en Regemortes, zo dat zy nu wel twaalf Paerden sterk waren, en Bacx kreeg nog tien van zyn eigen Vaandel by zig.

Varax werd ontdekt en agterhaald.

Vere en Sidney den Vyand ziende, hebben deeze twehonderd Musquettiers op schermutzeling naar den Vyand gevoerd, om dien te bekommeren en op te houden, tot dat zy van Prince Maurits troepen mogten agterhaald werden, gelyk zy deden, wel anderhalf uur lang, met dit weinig Voet en Paerdevolk, op alle voordeelen, die zy konden, om dat hunne Vyand niet wel zien kon, hoe sterk zy waren,

ken; en zonden middelertyd om de Troupen te haasten.

Prins Maurits op de Tielsche Heide met zyn Paerdevolk gekomen zynde, ziende, dat hy zynen Vyand met zyn Voetvolk niet kon agterhalen, besloot die met zyn Paerdevolk aan te tasten, eer zy van de Heide in den engen weg naar Herentals maakten; waarom hy den voorsz. Grave van Hohenlo belastte met agt Vaandelen Ruiters voor te ryden, en den Vyand, door Vere, Sidney, Bacx, du Boys en Donck, met valsche Allarmen op te houden, zo veel mogelyk was, tot dat zy op bekwame plaatzen om te treffen zouden komen, daar op werd ook van 't aangrypen besloten en orde gegeven.

Terwyl hadden de twe Graven van Hohenlo en Solms, die met agt Kornetten Paerden volgden de laatste, die buiten de Heggen omgereeden waren, de voorste slag-orde, zynde het Regiment Hoogduitschen van den Grave van Sults, agterhaald; maar alzo zy nog in eene wateragtige delling waren, toeden zy aan, tot dat zy op eene bekwame plaats kwamen, en toen, volgens de orde van Prince Maurits, vielen zy teffens op hunne vyanden aan; met de Kornetten van Breda, daar de Spaansche Ruiterye, die maar eene kleine proef van tegenweer deden, terstond afreeden voor by hunne avantgarde, als of zy eenig voordeel hadden willen innemen. Dus het Hoogduitsch Voetvolk ontbloot zynde van hun Paerdevolk, werd van ter zyde aangetast, zo dat deeze Graven daar dwars doorvloegen.

Slag tusschen Prince Maurits en den Grave van Varax te Turnhout, den 24 January, 1597.

Desgelyks hadden ook te vooren gedaan de vier Vanen Ruiters van Bergen op den Zoom, te weeten, van beide de Baxen, du Boys en Donck, die, terwyl de Heeren Vere en Sidney nog agter waren, van ter zyden op de Napolitanen drukten, eerst hunne vleugelen te rug dryvende. Deeze waren wel de eerste aangetast van Bacx, en schoten eens alle teffens af, en te haastig, des troffen zy weinige,

ge, en toen was 'er niets dan de Spiesfen te vreezen, daar deeze Ruiterye terstond op in drongen, eer die wel geveld waren, en dus kwam die slag-orde in verwarring, en werden terstond in den grond geslagen.

De middelste twe oude Regimenten Walen van La Bourlotte en La Hachicourt werden over elkanderen gedrongen, en desgelyks ook besprongen van drie Kornetten, beleid door Edmont, en ten laatsten ook van de vier Kornetten, die Prins Maurits had doen stil houden tot onderstennzel in nood van andere, die eenige nood mogt toekomen, welke, door een misverstand, ook op den vyand vielen, om dat de Ritmeester Parker het bevel van Prince Maurits kwalyk verstaan had, door dien zyn Helmet toegeslooten was, van maar met eene Kornet op den Vyand te vallen, en hy reed met alle de vier Kornetten.

De Graaf van Varax verslagen, den 24 January.

Daar werd de Graaf van Varax al in 't begin geschooten en verslagen, met veele andere, en de vlugt werd gemeen, maar zy konden kwalyk onthomen, vermits zy van agteren het aankomende Voetvolk vreesden: want ter zyde waren zy bezet van geboomte en een klein Riviertie, en voor hun was de enge weg naar Herentals, daar alle de Bagagie nu in en daar mede genoeg gestopt was: dus werden daar veele verslagen en gevangen.

Nieuwe allarm van de Spaansche Ruiterye.

Terwyl nu des Vyands gevlugte Ruiterye kwalyk weg kon, floegen eenige kloeke onder hen weder met eene Trompet allarm, en kwamen omtrend veertig aangerend op die zy 't ongeschikste aan 't plunderen zagen, als of zy eene nieuwe charge hadden willen doen, en alles overloopen, om dus tyd te winnen om den weg te openen: veele van die nu plunderden en niet dagten te vegten, begonnen te vlugten, en maakten den schrik groot, zo ver, dat eenige vlugten tot by hun volgend Voetvolk, zig gelatende, als of zy die kwamen halen en doen haasten. Prins Maurits zag te vergeefs om naar zyne Kornetten van toevlugt, des hy belastte alle de gevange-

genen van zyn Paerd te wyken, welke vast baden om genade; roepende, dat 'er bloed genoeg gestort was om de overwinning te eindigen: hier door werden veele gevangenen doorstooken, en men werd toen gewaar 't gebrek en de faut van de Kornetten, die tot de reserve gelast waren, door het voorsz. misverstaan van Parker, of misnemen van zyn volk; maar alzo eenige na Prince Maurits liepen, namelyk Marcelis Bacx en Edmont, werd de aankomende Vyand bevreesd en wederstaan, welke terstond weder de vlugt nam.

Dit geschiedde omtrend een uur na den middag, den 24sten van Louwmaand, en in zo korten tyd, dat de Ruiterye de overwinning gekreegen had, eer het Voetvolk kon aankomen. Overwinning van Prince Maurits te Turnhout, met het getal der verslagenen.

Daar werden genomen agtendertig Vaandelen, en de Kornet van Don Alonzo de Montdragon: de Baggagie werd deels geplunderd, en de dooden naakt uitgetrokken: daar bleven dood over de tweduizend Mannen. De Boeren zeiden, dat zy 'er meer dan tweduizend tweehonderd vyftig begraven hadden, hoewel andere veel meer zeggen: daar bleef de Overste Luitenant van Bourlotte, en meest alle de Kapiteinen en Officieren, met zeer weinige van de Overwinnaars, niet boven de agt: de Ritmeester Donk gekwetst, is zederd van dezelve kwetzuur gestorven, en Cabelliau uit Vlaanderen.

Dit was eene heerlyke overwinning, verkreegen met agthonderd of weinig meer Paerden, daar nogtans grote kans in geleegen was, zo de Vyand kloek en voorzigtig was geweest.

Daar gebeurde eene verhalens waerdige zaak van eenen Romeinschen Edelman, Septimio de Faby genoemd, gehouden gesproten te zyn uit het oud Edel geslagt van Romen de Faby: deeze eenig gezag onder de Italianen hebbende, heeft, doodlyk gewond, onder de dooden gelegen, en als men hem de kleederen uitschudde, vond men nog leven daar in, en alzo hy een edel aanzien en weezen had, hoewel zeer mis- Septimio de Faby, Romein, onder de dooden genezen en ontkomen.

mismaakt van zyn eigen en der andere verslagen bloed, is hy door medelyden opgenomen, en met een Paerd half dood weggevoerd, en werd nog van zyne wonden geneezen, en dus betalende rantzoen, is daar van gekomen, maar namaals dood gebleven.

Getal der gevangenen. Daar waren wel vier of by de vyfhonderd gevangenen, waar onder een jonge Graaf van Mansveld was, ook Jeronimo Dentice, Raad van Varax, de Luitenant Kollonel van den Marquies de Trevico, en de Sergeant Major, die namaals ontliep, en werd, in 't Jaar 1602, van eenen Oversten Rosworm in Hongarien doorstooken. Van de gevangenen stierven meer dan honderd van de kwetzuren, en dus nam Prins Maurits zynen aftrek naar Turnhout, de vlugtige naar Herentals latende loopen, daar geene driehonderd Mannen kwamen, behalven die te vooren met de Baggagie gezonden waren. Het doode lighaam van den Oversten, den Grave van Varax, werd zyne Dienaars toegelaten, door den Prince Maurits, naar Liere, en dus naar Mechelen te voeren, daar hy zyne Huisvrouw en veele Kinderen had, mede zendende eenen Brief aan den Vorstlyken Kardinaal, hem aanbiedende verlossing over de gevangene, zo hy kwartier wilde houden; maar alzo de Vorstlyke Kardinaal hem niet schielyk antwoordde, heeft Prins Maurits gedreigd die op te hangen of te verdrinken, zo hy die niet wilde rantzoeneren binnen twintig dagen, waar door de Vorstlyke Kardinaal de Dorpen in Braband dwong daar toe schattingen op te brengen.

't Lighaam van Varax naar Mechelen gevoerd.

Prins Maurits schryd aan den Kardinaal.

Daar is gebleeken, dat de Spiessen, niet wel gerangeerd, maar in togt-orde in plaats van slag-orde gebruikt, niet wel houden kunnen tegen de woede van grote Zinkroers, en die men noemd Karrabins, die de Ruiterye van Prince Maurits in deezen togt voerden, in plaats van Lançien: ook werd bevonden, dat het zo zwaar niet is den Vyand in 't Veld te ontmoeten, met goede orde, want zo 'er ergens gebrek was aan goede orde, daar veel aanhangd, was

Voordeel van de Karrabins voor de Ruiterye.

het by de Spanjaarden, 't welk deeze oude Regimenten in deezen flag beweezen hebben, niet wetende, hoe zy zig wel fluiten en geslooten houden zouden.

Alzo de Boeren van de Tielsche Heide, alle de Wapenen, die zy na den aanslag gevonden hadden, op het Veld vergaderd en in de Kerk gebragt hadden, werden zy door die van Diest belast die tot hen te brengen, welke, alzo zy die op zes Wagenen geladen hadden, die van Breda, daar van verwittigd, hebben doen halen, en met geweld binnen Breda doen brengen, den 23sten van Louwmaand, tot meer teeken van hunne overwinning, als een Zegeteeken.

De Graven van Hohenlo en Solms, met den Heere Ridder Vere, diens Paerd onder hem geschooten werd, en Sidney, werd grote eer toegeschreeven wegens hunne voorzigtigheid en vroomheid, desgelyks de andere Ritmeesters en Overften van manlykheid en kloekheid, namelyk Baex en Edmont.

Het Leger is 's avonds tot rust te Turnhout gekomen, daar het Geschut gelaten was: 's anderendaags beschooten zy 't Kasteel, en na agt of tien scheuten hebben die van het Guarnizoen, daar Kapitein over was van der Delft, dat overgegeven met verdrag, behoudende lyf en goed, 't welk wel bezet gelaten is, en elk is weder naar zyn Guarnizoen getrokken. Prins Maurits is over Geertruidenberg gereisd, en agt dagen na zyn vertrek weder in 's Hage gekomen, daar mede brengende agtendertig Vaandelen, die hy daar deed ophangen op de grote Zaal, met eene Kornet der Ruiterye, en eene Baanderol van de Zoetelaars, en deed Godt alom openbaar danken voor zyne overwinning. ('t Kasteel van Turnhout gewonnen.)

In 't begin van dit Jaar 1597, omtrend den 7den van Louwmaand, is gestorven Pheodo Ivanowich, Grootvorst van Moscoviën, enz. nog jong zynde, en hem is daar opgevolgd, door toedoen van de Weduwe, de Grootvorstin Irenia Phoderina, en verko- (De Grootvorst van Moscoviën sterft en Boris Pheodorwich volgd hem op.)

kozen van den Patriarcha, Geestlykheid en Adel, met gemeene toestemming, de Heer Boris Pheodorwich voor Grootvorst, die zelfs lang te vooren wel 40 Jaaren, in de zwakheid van den voorgaanden Vorst, de Landen wel geregeerd had, als een Man ervaren en wys, zynde die voorzegde Irenia, Grootvorstin, zyne eige Zuster, die maar eene Dogter, in 't Jaar 1592, gebaard had.

Wy hebben goed gedagt den weetgierigen Leezer hier by te verhalen een gebruik van de Rusfen, bewyzende hunnen Godtsdienst en bygelovigheid in hun sterven, te weten de manier van Brieven, die zy hunne dooden in de begraving mede geven en in 't graf in de hand steken, voor al de ryke, en die wat te geven hebben, op dat St. Pieter, als Poortier van Godts Ryk, hun den Hemel open doe en inlate, van welke Brieven ons een Copye behandigd is, die uit de Rusfische taal getrouw in 't Latyn was overgezet op bevel van de Koningin van Polen, Anna Cartharina van Oostenryk, Huisvrouw van Sigismondus, en luid dus:

De Manier van Paspoorden, die men in Moscovien de dooden mede in 't graf geefd.

Macharius, *door Godts genade, Aardsbisschop van Criofen Halitren, en van geheel Rusfien, aan onzen Heere en vriend St. Pieter, Poortier van den Almogenden Godt.*

Wy laten u weten, dat alzo op deezen tyd zynen dood gestorven is een Dienaar van Godt, Phedor Solodonizki, *Prince, beveelen wy u, dat gy hem zonder eenige verhindering of uitstel, straks laat in 't Ryk van Godt; want wy hem van alle zyne zonden ontslagen, en den Zeegen gegeven hebben: daarom zult gy dat niet nalaten: want ten dien einde hebben wy hem deeze Brieven van ontslag gegeven. Gedaan in ons voornaam Klooster te Criofa, heden den* 30sten *van Hooimaand, des Jaars* 1541.

Aanslagen op Schenken Schans en Kameryk gemist.

Deeze Winter is niet zonder veele wederzydsche aanslagen op Steden, plaatzen en sterkten in Nederland voor by gegaan, dog daar van veele te vergeefs

zyn

zyn geweest. De Spaansche hebben te vergeefs eenen aanslag op Schenken Schans gehad en de Franschen op Kameryk; maar de Gouverneur van Dorlens, Hernantello Portocarrera, heeft eenen kloeken aanslag voorgenomen op de Stad Amiens, de Hoofd-Stad van Piccardyen, en wel volbragt in maniere als volgd.

Deeze Hernantello Portocarrera, een kloek Spanjaard, leggende met sterk Guarnizoen in Dorlens, niet ver van Amiens, heeft bedagt, met veele Bondgenooten, die uit Vrankryk by hem geweeken waren, onder andere met eenen du Molin, hoe hy de magtige en sterke Stad Amiens, Hoofdstad van Piccardyen, leggende op de Rivier de Somme, behendig mogt inkrygen, welke Stad, ryk en magtig zynde, alle de zyne ryk en befaamd maken zou, dat hem, den 11[den] van Slagtmaand, gelukt is, door de verwaandheid der Burgers, die, verheven in hun gemoed, te veel betrouwden op hun eigen Volk en sterkte, lang gewoon zynde geweest de Stad zonder Guarnizoen te bewaren, en waren nu gansch zorgloos, onagtzaam en vermeten gewerden: want de Koning had, eenige dagen te vooren, de Stad gewaarschuwd, dat zyne vyanden zeer sterk op zyne Frontieren in de byleggende Guarnizoenen waren; en die verzogt eenig Guarnizoen in te nemen, of ten minsten eenige Zwitschers in hunne Voorstad te laten huisvesten, want hy dagt daar zyn Leger te verzamelen, om in den Zomer te veld te trekken, daar toe hy wel vyftig stukken Geschut en noodige Krygs-gereedschappen, met veel Koorn en leeftogt, in de Stad gezonden had; maar de Burgerye, die altyd oploopig, bloeddorstig, vermetel, en het Verbond zeer toegedaan geweest was, heeft het geweigerd, wat moeite de Koning ook aanwendde, daar tegen zy voorwendden hunne Privilegiën, dat de Stad sterk en vol Volk was, en dat het inneemen van Guarnizoen de goede Burgers nadenken zou geven, als of zy nu niet te betrouwen waren, die

Hernantello Portocarrera neemd de Stad Amiens behendig in, den 11 Maert.

Verwaandheid der Burgers van Amiens.

nogtans in de daad geene zorgvuldige trouw betoonden.

Soldaten in Boeren kleeding overweldigen de Poort van Amiens.

De voorsz. Hernantello dit alles vernomen hebbende, heeft zeventien of agttien Soldaten, als Boeren gekleed, den 11den van Lentemaand, 's morgens vroeg, naar de Stad gezonden, verscheiden en verdeeld: de voornaamste hier van waren Kapitein Jan Baptista, Dognano, met zynen Broeder, den Sergeant, Kapitein La Croix, Sergeant Alleman, Francisco de Arco, Antonio Caino, met andere, meest Walen; Hernantello verborg zig, met veertien of vyftienhonderd Mannen te Voet en te Paerd, stil agter eene vervalle Kerk; de Wagt van de Stad in de Poort hier van iet verstaan hebbende, heeft deeze Boersche Soldaten, van verscheide wyken komende, ondervraagd, die alle als uit eenen mond spraken, daar door zy zulk een agterdenken wisten uit het hoofd te praten. Deeze Boersche Soldaten hadden ook by hen eenen Wagen met lange Balken, om de Schof op te houden, om dat 'er twe waren, en daar op hadden zy wat stroo: nog waren 'er eenige, die noten om den hals te koop droegen, die, in de Poort jokkende, eenen zak met noten lieten vallen, daar zy over den anderen begonnen te rapen, balgen en kyven. Die van de Wagt raapten vast de noten op, terwyl de Hooi-wagen in de Poort kwam, daar op zy terstond de Wagters van de Poort overweldigden: des Hernantello, op een teeken, met zyn Volk kwam toeloopen, die ook gevolgd werd van eenen Italiaan, Jeronimo Caraffa, Marquies de Montanegro, met Paerdevolk. Dus in de Stad gekomen zynde, vonden zy weinig wederstand, vermits 'er veel volk in de Kerken, en andere onwillig waren.

De Graaf van St. Pol vlugt uit Amiens.

De Graaf van St. Pol, Gouverneur van Piccardyen, de onwilligheid der Burgers, en geen middel, om eenige orde tot wederstand te stellen, ziende, zogt en vond middel daar uit te raken, gelyk ook eenige weinige Hervormde en veele andere: des werd de Stad eenen tyd lang geplunderd, allerhande gewoone wreedheid

heid daar in gebruikende; maar vreezende terstond weder belegerd te werden, hebben zy de Voorsteden en omleggende Dorpen afgebrand; zy hebben de Burgerye de Wapenen afgenomen, behalven eenige, die zy betrouwden, en hebben zig op de Markt en andere plaatzen gesterkt en bezet tegen oploop der Burgerye: van buiten uit alle de Walsche Landen kwamen hun veel Krygsvolk en andere om buid toegeloopen, zo dat zy daar terstond wel vier of vyf duizend sterk waren, en vonden allerhanden Leeftogt en voorraad genoeg: daar waren veele Iersche, onder den Kollonel Bastock, binnen geraakt, die goeden dienst deden.

Na twe dagen werden zy van den voorsz. Grave van S^t. Pol, met 's Konings Paerdevolk, alom berend en besprongen, waar onder terstond allengjes een Leger vergaderde onder den Veld-Maarschalk Byron. De Koning is zelfs daar voor gekomen, en legerde zig te Beauchaine, van daar hy, den 26sten van Lentemaand, met eenige van zyn Krygsvolk, den Hertog van Espernon, den voorsz. Byron, en andere vergezelschapt, uittrok, om desgelyks Atrecht te verrassen, daar hy 's nagts eene Poort met eenen Mortier vol Buskruid open brak; maar alzo dergelyk Werktuig aan de twede Poort niet wel wilde werken, daar de Meester dood bleef, konden zy daar niet binnen komen: aan de andere zyden meenden zy de Stad met Ladders te beklimmen, maar die waren te kort; daar door grote Allarm in de Stad komende, is de Burgerye in wapenen gekomen, met hulp van den Grave van Busquoy, Zoon van den Heere van Vaulx, van het geslagt van Longheval, die eertyds Gouverneur te Atrecht geweest, en de eerste Graaf van Busquoy in deezen Oorlog gemaakt was: deeze Heer daar binnen zynde met eenige Walsche en Spaansche Soldaten, heeft de vlugtende Burgers moed gegeven en tot tegenweer gebragt, zo dat zy den vyand gekeerd hebben, des de Koning,

De Koning van Vrankryk tragt Atrecht te verrassen, te vergeefs, den 26 Maert.

ning, met verlies van wel vyftig Mannen en veele gekwetsten, heeft moeten afwyken.

Amiens van den Koning van Vrankryk belegerd.

Van dien tyd is verder het beleg voor Amiens van des Konings Volk aangehouden, die zig alom zeer sterk beschansd en begraven hebben, zo wel tegen die van binnen als van buiten, zo dat 'er niemand meer in kon: zy bragten 'er ook wel vyfenveertig stukken Geschut voor, en hebben te vergeefs een behendig verraad van binnen te weeg gebragt. In Zomermaand, en zederd is het Leger daar voor zeer versterkt, en de gansche Adel daar voor ontboden. Den 17^{den} van Hooimaand, deden die van binnen eenen sterken uitval, en versloegen, in 's Konings Leger, de Overste de Flessan en Foucqueroles; maar zy werden ingedreven, met verlies van Mendossa en andere aanzienlyke Spanjaarden.

De Gouverneur van Amiens geschooten.

In 't begin van Herfstmaand, werd 'er een Ravelyn van de Stad beschooten, en zy zyn tot onder de Vesten gekomen. Den 3^{den} van Herfstmaand, werd de Overste Hernantello voorsz. met een Musquet dood geschooten, dien zy heerlyk begroeven, en de Italiaansche Marquies van Montanegro werd Overste Gebieder in zyne plaats. Van 's Konings Volk werd daar, den 5^{den} van Herfstmaand, de Heer van S^{t}. Luc, een Heer van groten bedryve, in de Gragt geschooten. Daar werd niets nagelaten met graven, meineeren en schieten, wat tot eene sterke Stad te dwingen eenigzins kon bedagt werden, voor al in 't laatst, toen de Koning anderwerf zelfs daar voor gekomen was.

De Vorstelyke Kardinaal rust zig sterk om Amiens te ontzetten, in September.

Die van binnen hebben de Rivier de Somme binnen opgestopt, en dus alom te rug op het Land doen overloopen, op dat 'er te gemaklyker met schuiten ontzet mogt in gebragt werden, dat door de Spaansche van buiten niet wel waargenoomen werd: want, den 29sten van Oogstmaand, is Bourlotte met agthonderd Paerden, vergezelschapt met den Grave van Busquoy, Don Johan de Braccamonte, Fuentes Neef, Don Gaston Spinola, Don Am-

Ambrosio Landriano, Tesseda, Maestro del Campo, Niclaes Basta, Conradin met meer andere, gekomen om Volk binnen te helpen; maar zy werden door den Koning zelve, door Byron, Montigni en meer andere, aan den doortogt van Auere ontmoed, daar zo getroffen werd, dat 'er wel honderd dertig dood bleven, honderd twintig gevangen, en wel twehonderd twintig Paerden met drie Kornetten afgenoomen, en de overige, zonder iet uit te regten, in de vlugt geslagen werden.

De Vorstlyke Kardinaal heeft intusschen zyn Krygsvolk, te Voet en te Paerd, zeer sterk vergaderd, dat hy dus lang had moeten uitstellen, by gebrek aan geld, als een Regiment van drieduizend onder Grogel, in 't Land van Lutzenburg opgeligt, ook een Regiment onder den Hertog van Saxen, het welk hy in Oogstmaand bekomen hebbende, heeft hy de oude Guarnizoenen geligt, en meest in Braband en verder in andere plaatzen, heeft hy drieduizend Italianen, onder 't beleid van Don Alonso Davalos, die nu deezen Zomer nieuw uit Italien aangekomen waren, in dezelve Guarnizoenen gelegd: hy heeft ook alle de Leenheeren op ontboden, en de Benden van Ordonnantie te Paerd op gerust, te zamen sterk wel vyftienduizend te Voet, zeer goed volk, en drieduizend te Paerd: hier by waren gevoegd agttien stukken grof Geschut, en ene grote meenigte van Wagenen, die men aan elkanderen met ketenen kon vast maken, en is dus, omtrend den 20sten van Oogstmaand, te Veld getrokken, vergezelschapt met den ouden Grave Pieter Ernest van Mansveld, den Admirant van Arragon, Generaal van 't Paerdevolk, den Hertog van Aumale François, den Hertog van Aarschot, den Prince Philips Willem van Orange, Don Louys de Velasco, en meer andere Nederlandsche Graven en Oversten.

Daar na vertoonde zig de Vorstlyke Kardinaal met zyn Leger, den 15den van Herfstmaand, op de

hoog-

hoogte van Longprez, daar de Koning van Vrankryk zig tegen vertoonde, omtrend een vierdedeel myl wegs buiten zynen beſchanſten Wagenburg of 't Leger, daar beide de Legers lang ſtonden in ſlagorde, en met grof Geſchut lang dapper tegen elkanderen inſchooten; maar tegen den avond vertrok de Vorstlyke Kardinaal met zyn Leger naar een Dorp St. Sauveur, eene myl van daar geleegen, daar hy ſchielyk eene Brug, door den Grave van Busquoy, lag over de Somme, meenende van die zyde ontzet in Amiens te werpen; maar daar over getrokken zynde, werden zy gedwongen van de Kollonellen, de Heeren van Montigni, Lanoy, Vycques en Desclufeaulx, weder te rug te trekken naar hunnen groten hoop. 's Anderendaags voor den dag trok de Vorstlyke Kardinaal op met zyn gansch Leger in ſlagorde, in 't gezigt van den Koning, elke hoop met zyn Geſchut, in zeer goede ordonnantie, en trok naar Vignacourt, daar zy ten laatſten het vuur in ſtaken, gelyk ook in de byleggende Dorpen. De Koning volgde hem met een deel van zyn Leger wel eene myl, bybrengende 't grof Geſchut en Veldſtukken, daar mede dikwils onder de hoopen ſchietende.

De Vorstlyke Kardinaal zoekt Amiens te ontzetten, den 15 September.

In deezen aftrek van des Kardinaals Leger werd door hem het Kaſteel van Humbercourt, toekomende den Huize van Brimen en Megem, belegerd en ingekregen, met Buskruid opgeblazen en verwoest.

Humbercourt verwoest.

Als het nu onmogelyk was voor des Vorstlyken Kardinaals Leger door des Konings Leger te breeken, om de meenigvuldige begravingen, ſterkte, konſtige en geweldige beſchansſingen, dewyl ook de Koning met nog een Leger onder de oogen lag, om hem te weeren, hebben die van Amiens den moed verloren gegeven, als zy den Kardinaal afgetrokken zagen, en weetende, dat de Koning geneegen was goede voorwaarden voor 't overgeven te vergunnen, gelyk hy genoeg gewoon was, zynde nog in vrees, dat zyner vyanden Leger ergens op zyne Frontier-

ſte-

[illegible]den vallen mogt, hebben zy, den 19den van Herfstmaand, verzogt van overgeven te handelen, en hebben verdragen, dat zy de Stad binnen zes dagen den Koning overgeven zouden, zo intusschen geen ontzet van tweduizend Mannen van buiten binnen gebragt werd. Na de zes dagen zouden alle, die wilden, mogen uittrekken met al hun goed en Wapenen, met vliegende Vaandelen, slaande Trommel, en goed gelei hebben. Zy mogten ook hunnen dooden Gouverneur Hernantello, met anderer Kapiteinen lighamen, weg voeren: de Burgers zou alles ook werden vergeven zonder verwyt, mogende met hunne goederen wegtrekken of blyven, mits nieuwen eed doende. De Stad Amiens handeld van overgeven, den 19 September.

Dus den 24sten van Herfstmaand geen hulp binnen Amiens gekomen zynde, is de Stad den Koning overgeleverd; en daar zyn omtrent agtienhonderd Mannen te Voet, zeshonderd te Paerd, honderd zestig Wagenen, met wel negenhonderd Vrouwen uitgetrokken, trekkende naar Dorlens. Amiens aan zynen Koning overgegeven, den 24 September.

Dat beleg is in alle manieren geweldig en groot geweest, daar geene uitvindingen, scherpzinnigheden, werktuigen nog meinen, wederzyds nagelaten zyn geweest, zo dat het een zeer befaamd beleg geweest is, zelfs mede door eenen groten brand, die in de Tenten van den Koning kwam, dat niet geblust kon werden: verder om dat de Stad zig altyd zeer moedwillig, oploopig en partydig gedragen had, gaf de Koning last daar een Kasteel te bouwen. Amiens beleg zeer treflyk.

Op het vertrek van des Kardinaals Leger trok de Koning van Vrankryk hem na, om op Dorlens wat voor te nemen met agttien stukken Geschut; maar, alzo hy daar groot Guarnizoen en veel voorraad vond, trok hy verder naar Atrecht, daar de Vorstlyke Kardinaal ingeweeken was, en schoot twintig of dertig scheuten grof Geschut op de Stad, om het Guarnizoen tot eenige schermutzelen uit te lokken; maar de Vorstlyke Kardinaal hield zyn Volk al binnen, De Koning vervolgd den Kardinaal en straafd in Artois.

nen, 't welk den Koning deed te rug keeren, makende eene grote vrees in Artois, het Land daar zeer jammerlyk afloopende: hy stelde den Heere van Vicques voor Gouverneur in Amiens. De Vorstdyke Kardinaal kreeg, door den Admirant van Arragon, in zynen aftogt het sterke Slot van Monthulin, 't welk hem met geweld en door zeekere onderhandeling overgegeven werd, en is geleegen tusschen Cales en Bolonien, daar te vooren de Graaf van Busquoy, met eene schalade dat meenende in te nemen, door zyne kaak geschooten werd, en zeer veel Volk verloren had. Hy lag ook zyn Volk in Winter-Leger, en is zelfs in Artois ziek gebleven.

De Kardinaal wint 't Kasteel Monthulin.

De Spaansche Guarnizoenen, van Over-Yssel en daar omtrend vergaderd, omtrend agthonderd sterk, werden beleid door Richart van den Sande, Herman van Ens, en Malagainba, met den Luitenant van den Grave van Stierum, en hebben, den 26sten van Lentemaand, eenen harden aanval gedaan op de Stad Steenwyk, 's morgens voor den dag, en de Palizaden wat gebroken zynde, zyn zy daar door gekroopen, hebben de Wallen beklommen, en een groot deel van hun volk zyn aan de zyde van de Moeras op de Borst-weering geraakt, aan de Noordzyde der Stad, ook aan de Zuid-zyde eenen groten allarm aanregtende; maar die van binnen hebben terstond rondom de Stad wel bezet, en die opgeklommen waren werden van de Schildwagten ontdekt en afgeslagen: dus afgesmeten zynde, vond men maar zes dooden, nogtans bleven twe Luitenants dood, waar onder was de Luitenant van den Grave van Stirum: het schynd, dat zy wel zeventien Wagens met dooden en gekwetsten afvoerden, en hadden nog vier Kornetten Paerden te Ommen, niet ver van daar, gebragt, om den pas te bewaren.

Steenwyk te vergeefs door de Graven van den Berge beklommen, den 26 May.

Die van Zeeland, onder 't beleid van hunnen Admiraal, Justinus van Nassau, zyn, in Grasmaand, op eenen aanslag t' Scheep ter Zee uitgevaren, met omtrend tien of twaalf honderd Mannen: het scheen, dat

dat de aanslag op Grevelingen was, beleid door eenen Schotschen Kapitein; maar daar werd niets uitgeregt.

De Hertog van Bouillion deed, omtrend deeze tyden, grote loopen, en nam Reninghen, een Dorp, omtrend Marienborgh op de Maas geleegen, dat hy sterkte, om zyne loopen en weg naar Nederland te vorderen; nemende eenige kleine Steden.

Veele aanslagen werden wederzyds voorgenomen zonder volbrengen; maar honderd Paerden van Breda uitgereden zynde, werden by 's Hertogenbosch geslagen, de Kapiteinen en Officieren gevangen: desgelyks de Paerden van Nymegen uitgereden zynde, werden door den Grave van den Berge in de vlugt geslagen; maar uit vrees van agterhoede dorst hy die niet volgen.

Prins Maurits heeft, in Bloeimaand, eenen welbeleiden aanslag op de Stad Venlo, geleegen op de Maas, voor gehad, die hem nogtans mislukte: deeze was beleid door twe of drie kloeke Mannen, die, door behendig aangeven van den Vorstlyken Kardinaal eenen dienst te doen, uit en ingang in Venlo hadden, daar zy eenen sleutel hadden doen namaken, daar mede zy boven op de Poort konden komen, om te beletten, dat het Schof niet nedergelaten kon werden, als de Poort beneden zou gewonnen zyn. *Aanslag des Princen Maurits op Venlo mislukt, in May.*

Dit dus bestoken zynde, was 'er een Schip voor Venlo gekomen met omtrend zestig Mannen, beleid door Kapitein Matthys de Heldt, een kloek en vroom Krygsman, die eertyds het Fort van Zevenbergen zo kloek tegen den Grave Karel van Mansveld geweerd had, en die ook met het Turfschip Breda had helpen innemen. Deeze Kapitein met een schips Kapitein van Dordrecht, Schalk genoemd, 's morgens vroeg voor Venlo gekomen zynde, werden gewenkt door dien binnen op de Poort, die het nedervallen van 't Schof verzeekerd had: de Wagt doorstooken zynde, als de Poort geopend was,

zyn zy met hun volk toegeloopen, om de Poort in te nemen en te overweldigen, het welk zy begonden te doen; maar alzo men 's morgens eenig Geschut in de Stad gehoord had, werd de Poort niet voor zes uren open gedaan, zo dat 'er te meer volk omtrend de Poort was, die, ziende de Poort overweldigen, eenigen tegenweer en allarm maakten, waar tegen de bespringers hunne Roeren en Musquetten meenden te gebruiken; maar zy konden, door vogtigheid, dat hun Buskruid mogt gekreegen hebben, geen vuur vatten: de Burgers dit gemerkt hebbende, deed zulks hen te stouter aanvallen, eer de Engelsche, die in een ander schip wat verder van daar lagen, konden toeloopen, dier zoldering van 't schips dekzel door ongeluk ingevallen was, zo dat zy door een gat moesten kruipen: en terwyl ook de Bootsgezellen beezig waren met de wapenen en gereedschappen uit het schip te halen, hebben die van de Stad de binnen Poort toegekregen, en terstond sterk in Wapenen komende, hebben zy de Aanvangers van de Poort gedreven, waar van zeven of agt dood bleven, meest door dien zy niet gewapend waren, en daar onder de voorsz. schips Kapitein Schalk en de Kapitein Matthys de Heldt, die op de Kaai in 't afwyken geschooten werden, beide dappere Mannen, boven maten zeer beklaagd: eenige bleven gevangen, waar van een Officier van Schalk gehangen werd. De voornaamste Aanregter, die het Schof op de Poort verzeekerd had, ziende de Poort gesloten, liep den anderen trap af, en ontkwam het, zeer behendig, dwars door de Stad, eene andere Poort uit, gelyk by ons zelfs verhaald heeft. Prins Maurits, die met de andere Soldaten, Paerdevolk en Edelen niet ver van daar lag, moest met leedwezen aftrekken.

Kapitein Matthys de Heldt en Schalk werden verslagen in May.

Alzo zeekere grote geschillen waren tusschen de Jongheeren, Hovelingen, Bygeërfde, en Gemagtigde van de Kerspelen van de Ommelanden, tusschen de Eems en Lauwers ter eene, en Burger-

Uitspraak van Gemagtigde Raden over de geschillen.

meesteren en Raad der Stad Groningen ter andere zyde, hebben de E: Gemagtigde Raden, gesteld door de Heeren Staten Generaal over de uitspraak van dezelve geschillen, den 31sten van Louwmaand, des Jaars 1597, in 's Gravenhage uitspraak gedaan, in de tegenwoordigheid van de Heeren Staten Generaal, met ope deuren, ten byzyn van de verkooze Regters, en het vonnis uitgesprooken tusschen die van Groningen en Ommelanden, houdende, dat zy te niet deden de uitspraak van den 27sten van Sprokkelmaand, des Jaars 1595, dat de Stad en Ommelanden te zamen eene Heerlykheid en Provintie maken, en onverscheiden zullen geregeerd werden by gezamentlyke Staten van Stad en Landen: dat alle geregtigheden en opkomsten, die de Prins als Heer heeft gehad, en ook alle penningen en schattingen, gemeene middelen, Imposten en andere gemeene inwilligingen gebruikt zullen werden met gemeen goedvinden: dat alle de Klooster-goederen, in de Stad, Ommelanden, Olde Ampt en Goerecht geleegen, met gemeen goedvinden, *at pios usus*, gebruikt zullen werden: dat tot de beheersching van de voorsz. penningen en goederen, en om de gemeene besluiten ter uitvoer te brengen, de gezamentlyke Staten uit de Stad en Ommelanden zullen magtigen perzoonen in gelyk getal, met zulken last en onderregting, als zy Staats wys zullen goedvinden, en zo lang zal 't Kollegie van de gemagtigde Raden met de onderregting, by de voorsz. uitspraak gesteld, aangehouden werden: dat alle Ampten en bedieningen, die by den Prince als Heere plegen gegeven te werden, voortaan bediend zullen werden op de toevoeging en last van de gezamentlyke Staten: dat de Kamer van Regt, en de Luitenant en andere Officieren derzelver Kamer, uitgenoomen de vier Hoofdmannen, by die van Groningen alleen te stellen, gekoozen en gemagtigd zullen werden by de gezamentlyke Staten, om uit naam van de Hooge Overigheid, en Heerlykheid van Stad en Landen, tusschen Groningen en Ommelanden.

regt te doen, naar Landen Regt en oude gewoonte, in zaken, die zederd den Jaare 1521, tot den Jaare 1560, gewoon zyn by de Kamer buiten de Werf beregt te werden, werdende verboden, dat het eene lid of iemand derzelver in 't byzonder, in 't geene voorschreven is, of andere zaken, Stad en Landen in 't gemeen rakende, iet zal doen nog gebieden, nog den naam der Staten buiten de gemeene vergadering van de gezamentlyke Staten gebruiken: dat de Ingezetenen van de Ommelanden met een iegelyk en van allerhande goederen vry mogen handelen naar hun gelieven, uitgenoomen, dat zy geene Waaren, in de Ommelanden zynde, als Boter, Kaas, Paerden, Osfen, Koorn, en dergelyke Koopmanschappen, zullen mogen verhandelen of uitvoeren, zonder eerst binnen Groningen ter stapel te brengen, maar zullen elkanderen tot 's huis Nooddruft, en beslag van hun gebruik, mogen verhandelen alle goederen en Waaren, zonder die ter stapel te brengen; en indien partyen niet kunnen verdragen, in wat manier de stapel behoord gebruikt te werden, zullen zy hunne geschillen by overslag brengen, om by de Staten Generaal daar op geschikt te werden: de Ingezetenen van de Ommelanden zullen mogen brouwen tot 's huis Nooddruft, maar niet om te verkoopen, en zullen met de Tap-maat in de Ommelanden niet dan Groninger bier mogen uitslyten: op 't bezitlyke gebruikten die van Groningen in de beziting *vel quasi* van 't voorsz. voorzegelen, voorzitten en voorstemmen, en dat zy nevens die van de Ommelanden zullen hebben eenparige stemmen, in alle 't geene Staats wys verhandeld zal werden, en de Stemmen steekende, zullen met behoorlyke wys verdragen werden, en zo 't niet doenlyk was, zullen by provisie, tot dat een betere voet van uitkomst Staats-wys gesteld zal zyn, by den Stadhouder afgedaan werden met byvoeging van zeekere perzoonen van beide zyden, nevens hem te magtigen: dat de vergadering der Staten met gemeene

aan-

aanstemming, of by verschryving van den Stadhouder, of van de geenen, die daar toe Staats-wys zullen gelast zyn, geleid zullen werden tot zulke plaats, als 't zelve zullen goedvinden: dat alle beletzelen en nieuwheden wederzyds, hier tegen gepleegd, zouden van geene waerde zyn, met verbod van meer te doen: en nopens den onderstand by de Ommelanden, tot vervalling van hunne oude schulden verzogt, en andere noodige onkosten, dat zy daar van voor de Staten Generaal verklaring zouden doen, om partye daar op gehoord, daar in geschikt te werden naar behooren, alles onverminderd de Uniën en Verbonden tusschen de vereenigde Nederlanden, en zonder verkorting van de magt der Staten Generaal en den Stadhouder, uit kragt van het Verbond van den 22sten van Hooimaand, des Jaars 1594, of anderzins schuldig zynde: ontzeggen wederzyds den verderen eisch, met gelykheid van kosten.

Dus werd ook omtrend deezen tyd een misverstand tusschen Holland en Zeeland, nopens den ontfang van de Licenten, dat lang geduurd had, geslist: het geschil was, dat die van Holland en West-Vriesland klaagden, dat naar gewoonen loop van Regten, hunne Privilegien en de onderlinge Unie van den Landen, zy betaald hebbende alle de Regten en Ongelden, toekomende de generaliteit en Lande van Zeeland, hun nogtans niet toegelaten werd te varen voor by Zeeland, zonder daar nog eens te betalen, of werden daar aangehouden en verkort in hunne reizen, tot grote schaden, en dat tegen het besluit van de Staten Generaal: ook hadden die van Zeeland geweigerd te verscheinen voor de Generale Staten, om daar over te zamen te raden en besluiten.

Twist tusschen die van Holland en Zeeland, over den ontfang van de Licenten, geslist.

Die van Zeeland hielden zig aan een provisioneel verdrag, waar in besloten was, dat de eene helf van de Licenten in Holland zouden betaald werden, daar zy 't goed laden zouden, en de andere helf in Zeeland, dat die van Holland niet meer onderhielden, en klaagden, dat hun in Holland en West-

Vriesland Licenten werden geeischt van de Waaren en goederen, varende naar Zeeland.

Hier tegen zeiden weder die van Holland, enz. dat het provisioneel verdrag geëindigd en schadelyk voor de Generaliteit bevonden was, en verder hadden die van Holland zig daar over onderworpen aan de uitspraak van de Generaliteit: ten laatsten de Admiraliteiten zig tusschen beide stellende, zyn tot een verdrag gekomen.

Des Poolschen Gezants vertoog, den 12 July

In Hooimaand, is in Holland in 's Gravenhage aangekomen een Gezant, Paulus Dyialyn genoemd, Hoveling, afgezonden van Sigismondus den III^len^, Koning van Polen, die zig ook noemd Grootvorst van Littouwen, der Ruyssen, Pruissen, Massouwen, Samayten en Lyfland Hertog, en ook der Sweden en Wenden Koning, enz. Deeze Hofgezant bragt mede Geloofs-Brieven, onderteekend door deezen Koning, en gedagteekend den 19^den^ van Bloeimaand, des Jaars 1597, waar over hy, den 20sten van Hooimaand, by Prince Maurits begroed en te gast verzogt werd. Hy verkreeg, den 21sten van Hooimaand, by de Staten Generaal gehoor, die om hem zonden, en hy werd door Prince Maurits in gebragt, daar hy, in 't byzyn van zyne Dienaars, in 't Latyn luid uitspraak in deezer voege: dat zyn Meester, de Koning, van meest alle de Magten van Christenryk verzogt, en ook, ten inzien van den tegenwoordigen staat van Christenryk, door den Turk zo bevogten, bewoogen was aan deeze Staten tusschen beide te spreeken, ten einde zy zig met den Koning van Spanje, hunnen natuurlyken Heer, vereenigden, voegende daar by, dat de Koning van Spanje de magtigste Potentaat van Christenryk was, die ook de meeste magt zou hebben, om zig tegen den Turk te stellen, ten ware hem deeze Nederlandsche Oorlog wederhield, dat men daarom agt wilde nemen op de grote magt van 't huis van Oostenryk en den Koning van Spanje, waar uit gesprooten was, dat deeze Landen, naar alle waarschynlykheid,

zouden moeten te onder gaan, en dan de uiterste verwoesting lyden: verder vermanende, dat zy wilden letten, dat het den Koningen eigentlyk toekwam over hunne Onderdanen te gebieden, en den Onderdanen hun te gehoorzamen: dat de Koning van Spanje zeer goedertieren, zagtmoedig en bereid was alles te vergeven, en daarom zouden zy zig ten eersten met den zelven vereenigen, en vergelyken, en weder onder zyne gehoorzaamheid stellen, mits hun alle voorige misdaad vergevende, daar aan de Christenheid een grote dienst in deezen zwaren Oorlog tegen den Turk, zynen Meester, den Koning een welgevallen geschieden, en deeze Landen van zwaren Oorlog en aanstaande gevaar bevryd werden zouden.

Deeze Reedenvoering werd met grote vryheid en stoutheid luid uitgesproken, gelyk een Munnik op den stoel predikt: als hy des Konings van Spanje's goedheid, zagtmoedigheid en goedertierenheid prees; deed hy dat met zo grote eerbied, als hy kon, en dat in tegenwoordigheid van Prince Maurits, wiens Vader, zo zy alle zig immers lieten dunken, hy zo schandlyk vermoord, en ook hem nog naar het leven gestaan had. Hier over werd hy van de Staten bedankt voor zyne moeite en aangedienden goeden wil van zynen Meester, en men zou daar op letten, belastende den Heere van den Wercke zyn antwoord ook in 't Latyn op te stellen.

Hier na leidde hem Prins Maurits uit der Staten Kamer door de grote Zaal van 's Gravenhage, hem toonende de afgenome Vaandelen in den slag van Turnhout, om te toonen, dat de Koning van Spanje zo magtig niet was, of men kon wel een voordeel van hem krygen, en dus ging hy by den Grave van Hohenlo te gast.

Daar na had hy zig beklaagd, dat veele van hem afkeer genomen hadden, zederd dat hy zyn voorstel gedaan had, en dat zy behoorden te overwegen de magt van zynen Meester, den Koning, en wat kwaad en

goed hy hun kon doen, met het sluiten van de vrugtbaarheid van Polen, van de meenigte van Kooren, dat daar wies, en alle Jaaren in deeze Landen gebragt werd, 't welk hy meende, dat de Koning kon verbieden: daar op gezegd werd, dat tegen het Kooren, uit Polen komende, alle Jaaren ook een groot deel geld van hier naar Polen ging, en dat de een kwalyk het andere derven kon.

Den 22sten 's avonds, zyn, wegens de Staten Generaal, gezonden geweest de Heeren van Noordwyk, Nieveld, der Wercke, met meer andere, en hebben hem, door den mond van den Heere van der Wercke, in 't Latyn verhaald het antwoord en besluit van de Heeren Staten, die hem ook schriftlyk by den Griffier Aartsens herlezen en overgegeven werd, inhoudende, dat zy gaerne verstonden, dat de Koning van Polen, Sweden, enz. hun alle geluk wenschte, dat zy hem daar tegen ook op 't hoogste deden: dat zy met droefheid verstonden de magt en gevaren van den Turk: dat zy, met den Koning, van gevoelen waren, zo de Christenen alle onderlinge twisten aflagen en zig te zamenvoegden, dat het kwaad en gevaar ligt van Christenryk zou geweerd werden: verder beklaagden zy, dat hy zo kwalyk en verkeerd van deezer Landen kwaadgunders onderregt was, als of der Landen noodige Oorlog de ware oorzaak was, waarom de Koning van Spanje niet alle zyne schatten en vermoogen tegen de Turken wendde. Zy verhaalden ook kortlyk, dat de Nederlanden aan hunne Hertogen en Graven, geene Koningen, met zeekere verbonden onderling verbonden zyn geweest: derhalven, dat de Koning van Spanje, met zyne tyrannye alle Wetten overtreden hebben, over de honderd duizend menschen, zonder wettige oorzaak, had doen ombrengen, hunne Vorstlyke Gezanten, tegen aller Volkeren Regten, gedood, en ongehoorde schattingen, buiten bewilliging der Staten, ingevoerd: waarom de Landen ten laatsten de Wapenen aangenomen, en

zig

zig onder regtmatige regeering van den Hooggeboren Heere, Prince van Orange, in vrydom gesteld hebben. Zy hadden ook, uit aangebore liefde tot hunnen Landsheere, alle afbidding verzogt, allerhande middelen van Vrede voorgenomen, en zelfs den Keizer, Koningen van Vrankryk en Engeland, ook de Duitsche Vorsten, bemoeid, zonder iet by den Koning te kunnen verwerven; maar ziende, dat de Koning van Spanje, onder 't dekzel van Vrede, oneenigheid onder de Provintien en Steden aanregtte, waren zy ten laatsten gekomen tot het geene alle vrye Volken vry en geoorlofd was, vooral den vrye Nederduitsche Natiën, dat zy verklaard hebben, dat de Landsheer van zyne regten vervallen was, en dat opentlyk naar de Regten en Privilegiën beweezen en by Plakate afgekondigd hebben: daar na hadden veele Provintiën den Hertog van Alenson voor Heer aangenomen, en voor en na hem, onder de regeering des Hooggeboren Prince van Orange, den Oorlog tegen de Spanjaarden vervolgd, welken zy op eene schelmsche wys hadden vermoord, waar door de Landen, in grote beroerten en elenden overvallen, weder, door des Almagtigen Godts hulp, op welke alleen de Staten rustten, onder 't beleid van zynen Doorlugtigen Zoon, den Prince Maurits, beschut, opgewassen, en in hunne palen uitgezet zyn.

Wat aanbelangde het hart en den wil van den Koning van Spanje, 't welk men uit de daden best kon bespeuren, was openbaar, dat hy niets minder in den zin had, als den Oorlog tegen den Turk te voeren, maar zogt te heerschen over alle des Christenheids Vorsten, onder 't dekzel van den Roomschen Godtsdienst te handhaven: want wat was ooit anders de oorzaak van zynen Oorlog tegen de Koningin van Engeland geweest? wat had hem bewoogen zig te steken in den Franschen Oorlog, en naar het Koningryk van Vrankryk te staan? en zyn poogen om 't Hertogdom van Gulik en Kleef af te

De Koning van Spanje zogt meer heerschappye in de Christenheid, dan Oorlog tegen den Turk.

wenden van zyne Erf-heeren en Opvolgers, het welk hy onlangs by den Keizer gehandeld had door den Admiraal van Arragon, behalven de listige lagen, die hy die van Aken, Wezel en veele andere Ryks Staten en Steden, gelegd heeft, dan om dat hy een Heer zou zyn over de gansche Christenheid.

Des Konings van Spanje 's eenige poogingen waren, om daar toe te komen, en dat met voorgeving van Vredehandeling, om deeze Landen, met onderdrukking van Vaderlyke Wetten en Privilegiën, te brengen onder zyne magt, en daar den stoel van zynen Oorlog te stellen, tegen de Vorsten van alle Koningryken, daar hy magt te Water en te Land, en ook geld, zou gereed vinden.

De Doorlugtige Majesteit van Engeland, en daar na ook de Koning van Vrankryk, dit merkende, hadden te zamen een Verbond gemaakt, en daar in de vereenigde Landen ook aangenomen.

Waar by de Heer Hofgezant ligt zou kunnen verstaan, hoe ongeleegen het den Heeren Staten was in deeze geleegenheid en staat der zaken, van zyn verzoek verder vermaan te doen, vermits zy door zo veele voorbeelden geleerd waren, dat hunne Vyand nergens naar tragtte, dan onder den zoeten naam van Vredehandeling de Oorlogsche hinderlagen te dekken, en onvoorziens in 't bedrog te trekken: het welk zy hoopten, dat zyne Doorlugtige Majesteit van Polen zou overdenken, en dat hy de maagschap, die hy met den Koning van Spanje heeft, zo hoog niet agten zal, of zal liever opwaken en vlyt aanwenden, tot voordeel en welvaren van de gansche Christenheid. Alzo geen ding den Staten meer ter harten ging, dan alle Koningen en de gansche Waereld genoeg te doen van hunne handelingen, hadden zy op zyne Brieven zo veel willen antwoorden, om den goeden wil en hart des Konings van Polen tegen deeze Landen te behouden, in welken yver zy wilden volharden, twyffelen ook niet, of zyne Majesteit zou de onderlinge trafficquen

en

en handel, welke zo lang alle Volken gemeen is geweest, onverbreeklyk onderhouden.

Verder bevalen zy zyne Doorlugtige Majesteit zeer ootmoedig het welvaren en den staat van deeze Landen aan, en zouden weder alle vlyt aanwenden, dat zy niet alleen zyne Majesteits goeden wil verdienden, maar ook tot hun vermeerderen zullen. Zy verzogten ook aan den Welgeboren Heere Hofgezant deeze zaak zyne Doorlugtigste Majesteit ernstig te verhalen, en deeze Provintiën met zyne gunst te bevorderen.

Met dit antwoord maakten zy een beleefd afscheid, en de voorsz. Heeren bleven daar by hem te gast: en alzo hy 's anderendaags zou vertrekken, ging hem Prins Maurits ook vaar wel zeggen, en na den middag de Graven van Hohenlo en Solms, hem alle gelukkige reis wenschende: en vallende in gesprek over de tyrannye van den Koning van Spanje, die hy genoeg wilde verschoonen, zeiden deeze Heeren, dat de dood van beide hunne Schoon-vaders, die door hem om hals gebragt waren, die tyrannye genoeg beweezen. Dus is hy, na eerlyk afscheid, by den Doctor Wycks met Koetzen uit 's Hage, en verder met Oorlogs-scheepen naar Zeeland beleid, en zyn alom alle verteerde kosten voor hem betaald, en is dus in Engeland gevoerd. Affcheid van den Poolschen Gezant, den 24 July.

In Engeland gekomen zynde, heeft hy daar, den 4den van Oogstmaand, by de Koningin gehoor gehad, en na de groetenis heeft hy met ruuwe woorden verhaald, dat de Onderdanen van zynen Meester, den Koning van Polen, niet alleen van de Koningin niet waren bejegend met eenige nieuwe weldaden, maar in tegendeel berooft van weldaden en vryheden, die haare Voorzaten hun vergund en bevestigd hadden, en dus waren zy van allen Koophandel uit haar Ryk uitgesloten: dat ook haare Majesteit zeekere Plakaten had laten uitgaan, daar zy, tegen aller Volken Regten, alle Koopmanschappen en Scheepvaard op Spanje had verboden, en onder dat dek- Des Poolschen Gezants boodschap in Engeland, den 4 Augustus.

dekzel had zy verscheide Onderdanen van Polen hunne scheepen doen nemen, en de goederen verbeurd gehouden, daar van hy verzogt verbetering en herstel, en dat de Westersche Scheepvaard die van Polen mogt vry blyven, of dat zyn Meester, de Koning, zulke middelen zou moeten voornemen, daar mede dezelve tot gebuurlyke herstelling en vryheid mogten komen.

Berisplyk Latynsch antwoord der Koningin van Engeland, de 4 Augustus.

Deeze Reedenvoering voor de Koningin door deezen Gezant luid in 't Latyn uitgesprooken zynde, heeft de Koningin, alzo zy eene kloeke welspreekende Princes is, hem terstond in 't Latyn wat verstoord hier op geantwoord en aangesprooken, en zeide: ag hoe ben ik bedrogen! ik verwagtte eene goede boodschap, en gy brengd my eene klagt: by uwe Brieven verstond ik, dat gy een Hofgezant waard; maar ik vind eenen Krygs-Bode: ik heb nooit zulke Reedenvoering gehoord, en verwondere my boven wonderen van zo ope en ongehoorde vermetelheid, nog ik geloove niet, zo uwe Koning zelfs hier was, dat hy zulke woorden uitgesprooken zou hebben; maar zo hy u zulks misschien belast heeft, daar aan ik zeer twyffele, moet men 't zelve toeschryven, dat hy nog een jong Koning is, niet by opvolging, maar by verkiezing van nieuws tot de Kroon gekomen, en daarom niet verstaat, hoe zulke zaken te handelen zyn tusschen Princen, nog hoe zyne Voorzaten met ons gehandeld hebben, of zyne Nakomers misschien doen zullen. Wat u aangaat, zeide zy verder, het schynd, dat gy veele Boeken overleezen hebt, maar hebt Princen Boeken niet aangeroerd, als niet wetende, wat Princen en Vorsten toekomd: want na dat gy van de natuurlyke en Volken Regten zo veel spreekt, weet dat dit der natuur en Volken Regt is, dat, zo wanneer Oorlog tusschen Princen ontstaan is, is het geoorlofd den eenen den anderen Prince alle Krygshulp, van waar zy ook mogt komen, af te

wer-

werpen, en by alle middelen toe te zien, dat zy tot zyne schade niet gebruikt werden.

En alzo hy ook de onderhandeling des Konings met het huis van Oostenryk hoog verheven had, zeide zy hem, dat hy moest weten, dat 'er geene ontbraken van dat huis, die zynen Koning van Polen naar het Ryk gestaan hadden. Nopens zyne andere zaken, daar op zou gelet werden, en hy zou by eenige van hunne Raadsheeren zyn bescheid verwagten.

Des Poolschen Gezants handeling, met der Koninginne Raadsheeren.

Daar na, alzo hem vier Raadsheeren wegens de Koningin tot verdere handeling gelast waren, te weten, de grote Thesaurier Burchley, de Admiraal Haward, Heer Jan Fortrescue, en de Secretaris Cicil, heeft hy zig over zyn ruuw spreeken verontschuldigd, en getoond daar van last en beyel te hebben, by zynen Koning in de Vergadering van 't Poolsche Ryk geteekend en gezeegeld: hy gaf hun ook zyne Reedenvoering schriftlyk over.

Daar op hebben hem ook de voorsz. Raadsheeren uit hunner Koninginne naam aangezegd, dat zy verblyd was over zyne komst, als van haaren Broeder den Koning, dien zy onlangs, door haar tusschenspreeken, eerst Bestand, daar na Vrede van den groten Turk bezorgd had, dien hy nog op goede voorwaarde genoot, en daar van zy nog den dank verwagtte, om dat zy daar van nog niets vernomen had: zy had hem ook met geduld wel gehoord, maar zulks van hem niet verwagt, en had hem in 't kort Koninglyk geantwoord: zy was te onregt beschuldigd, gelyk de bedryven van haare 40 jaarige Regeering haar genoeg regtvaerdigden: zy hadden zyne Reedenvoering in schrift begeerd, en zagen gaerne, dat hy niets gezegd had buiten zynen last, daarom was hy niet te berispen, al was het niet verwagt.

Hansisch geschil met de Engelschen beantwoording.

Op zyne klagten gaven zy tot antwoord, dat de Koning kwalyk berigt was, en dat zyne Onderdanen in Engeland van allen Koophandel niet uitgesloten wa-

waren: men moest ook weten, of zulke Onderdanen ook Hansische of van Pruisfen waren: dat 'er over 50 Jaaren, ten tyde van Koning Eduard den VIden, geschil was gereezen over de kragt der Hansische Privilegiën in Engeland, om dat zy door inbraken voor niets gehouden werden, en dat zy nooit konden toonen, dat hun daar in ongelyk gedaan was.

Maar daar na was hun meer dan eenige Koopliedeu van Christenryk toegestaan, dat zy in den Koophandel en de Tollen van dien, naar de meening der oude Privilegien, als de eige Onderdanen van Engeland zouden gehandeld werden, en die dat niet hebben willen aannemen, konden niet zeggen uitgesloten te zyn, ten ware men hen, tegen alle Regten, meer behoorde te begunstigen als de eige Onderdanen: dat het streed met den pligt van eenen Koning, dat hy eens anders Ryk beter zou bezorgen, dan het zyne, ook van eenen Herder, andere Beesten beter te weiden dan de zyne, of van eene Voedster, die haare Kinderen zou vergeten om andere te voeden, zyne Onderdanen arm maken, om die van de Hansische ryk en handelaars te maken, 't welk de Koningin, zonder tegen de Godtlyke en Waereldlyke Regten te misdoen, niet mogt doen: daarom kunnen zy niet zeggen uitgesloten te zyn, daar zy zo vry als de Engelsche zelfs mogen handelen, en vryer als de Franschen, Schotten, Vlamingers, Hollanders en andere Volken, zelfs van Duitschland.

Lof der Koningin van Engeland.

Verder twyffelden zy, of de Staten van Polen ooit deeze zaken hebben overwogen, maar op 't ligtst op de klagten gelet, dat zy zo ligt en ongerymd, zonder de zaak gehoord te hebben, zouden schikken tegen de Majesteit van zo eene Koningin, die toen van niemand werd overtroffen in goedheid, gelukkigheid van lang regeeren, en Koninglyke deugden, dat zulk eene Koningin te minder verdragen kon van eenen Koning, die zo zeer aan

haar

haat gehouden was, die hem den Turkschen, Moskovitischen en Sweedschen Vrede verworven had: zy merkten ook wel, dat deeze Zending, ten voordeele van den Koning van Spanje, was gesmeed door eenige Jezuieten, die zig veel moeiden met Prinslyke zaken, en die met opspraken by de Waereld te beschimpen, daar over zy straf verdienden.

De Scheepvaard op Spanje had zy noodzaaklyk moeten verbieden, met Kooren, Scheepen, Wapenen, enz. volgens de geschreeve Regten, en dat in de Privilegiën der Hanssen, van Koning Eduard den I^{sten} vergund, was begrepen hunne goederen boven en beneden Engeland te mogen voeren, zo zy wilden, uitgenomen tot de openbare vyanden van zyn Ryk, welke slot-reeden by de andere Koningen in agt genoomen werd. Zy verhaalden daar by verscheide voorbeelden, als van den Koning van Sweden, zynen Vader, en den Koning Sigismondt van Polen, zyner Moeders Vader, die veele Engelsche Kooplieden alle hunne Waaren hadden doen benemen, om dat zy die in Moskoviën, tegen hun Verbod, wilden brengen, gelyk bleek by den last van de Jaaren 1566 en 1569, ook by de Beklag-brieven der voorsz. Koningen, die zy te toonen hadden: daarom vroegen zy den Gezant, of hy iet daar tegen te zeggen wist? daar op hy antwoordde, daar toe niet belast te zyn, maar zyne bootschap hun voor te dragen, en antwoord te nemen: waar op hem gezegd werd, dat de Koningin zulk Verbod gedaan had naar de Wet der natuur, om zig te beschermen naar de burgerlyke Regten, naar de voorbeelden der Koningen van Sweden en Polen, en naar de Privilegiën, zelfs den Hansischen vergund: op eenige byzondere klagten wilden zy hem kort regt doen hebben; en dus vertrok de Gezant met dit antwoord.

Der Engelschen Verbod van Kooren, Krygstuig, enz. op Spanje te voeren, was volgens de Regten.

De Engelsche merkten zo wel als de vereenigde Landen, dat alle de Gezantschappen, zo wel van den Keizer, als van het Ryk Polen en Denemarken,

te weeg gebragt waren door het aanzetten der Spanjaarden, om de Engelsche, vermits hunne Vrybuiterye ter Zee, en de vereenigde Nederlanders om hunne ongehoorzaamheid, door de gansche Waereld vyandig en gehaat te maken, ook zig aantrekkende 't stuk van de Hanssische afgenome Privilegiën, die zy in Engeland vorderden, gelyk wy hier na daar van breeder zullen verhalen.

Anna van den Hove, eene Dienstmaagd te Brussel, levendig begraven om den hervormden Godtsdienst.

In deezen Zomer is 'er te Brussel eene ongehuwde Dienstmaagd, Annatie van den Hove genoemd, levendig begraven, om de belydenis van den hervormden Godtsdienst, die men in de vereenigde Landen gebruikte. Deeze Anna was Dienstmaagd van twe Zusters, Dogters van N. Rampart van Antwerpen, die, om den hervormden Godtsdienst, te Brussel lang gevangen gezeeten hadden, en door eenige voldoening, by raad van vrienden, zyn zy daar van geraakt; maar deeze Anna, haare Dienstmaagd, niet kunnende van haar gevoelen afstaan, is ten laatsten by de Jezuieten, na veel ondervragens, voor Kettersch geoordeeld, en, volgens de oude bloedige Plakaten, door magt van de Hooge Overheid, verweezen levendig begraven te werden, niet tegenstaande zy zeer ontfarmlyk op haare kniën bad, zo wel voor de Jezuieten als Magistraten, dat men haar Geweeten niet wilde dwingen, maar eer eenige mindere straf dan den dood opleggen, vragende wat zy zou doen? wat zou zy anders gelooven, dan Godt in zyn Woord belast had? ook 't geene begrepen was in de twaalf Artykulen des Geloofs, daar zy van Paus, Mis, Vagevuur, Heiligen aanbidden, nog anderen Aflaat van zonden, dan door Christus bloed vergieten, vond? Zy had hem innig gebeden, gelyk Christus haar geleerd had, om zynes Heiligen Geests verligting, zo zy dwaalde, maar werd in deeze haare eenvoudige kennis meer gesterkt, dat zy die niet kon afgaan tegen haar gemoed; maar eer zy die op haare andere meenigvuldige zonden, die zwaar genoeg waren, zou stapelen, wilde

zy liever den dood sterven; maar het mogt alles niet helpen: zy werd opentlyk, op bevel van den Raad van Braband, zo men zeide, die men agt, dat in deeze tyden niets bestaan hebben zonder hooger en uitdruklyk bevel, hoewel 'er geenzins Copye van het Vonnis te bekomen is geweest, geregt en levendig begraven. De Jezuieten wendden alle middelen aan, om haar van haaren Godtsdienst te brengen. Meer andere waren in Vlaanderen en elders om die belydenis ook gevangen geweest, en eenige omgebragt, maar anders bedekt.

De vereenigde Landen en veele andere Politicquen hebben zig zeer verwonderd, dat de Vorstlyke Kardinaal dat heeft laten geschieden, ten tyde, als hy de gunst van het volk moest zoeken, en de vereenigde Landen alom deed aanbieden alle gevoeglyke voorwaarden en vryheid van Geweeten, om dié tot Vrede te beweegen, en nu met de daad toonde, dat alle de hervormde ter dood veroordeeld waren, met dit feit; maar dat de uitvoering daar van aan hunne of zyne magt ontbrak: waar mede hy die Landen in hun voornemen verhard heeft, van met de Spanjaarden en ook met hem geenen vasten Vrede te mogen aangaan of toebetrouwen; maar andere meenen, dat hem die uitvoering veel holp, om de gunst van den Koning en Spanjaarden te verwerven, als zynde zulks vorderlyk tot zyne vryagie met de Infante.

Engelsche en Nederlandsche Vloot vaard tegen Spanje, onder den Grave van Essex, den 20 July, 1597.

Deezen Zomer had de Koningin van Engeland eene Vloot scheepen ter Zee toegerust op verscheide aanslagen, eerst om te vernielen de sterke Vloot des Konings, die in Galissien te Ferol vergaderd was, onder Don Martin de Padilla, Adelantado van Kastilien: ten anderen om de Vlooten uit beide de Indiën te nemen: en ten derden om het Eiland van Tercera, het voornaamste van de Vlaamsche Eilanden, in te nemen. Hier over had de Koningin den kloeken Heere Grave van Essex den last gegeven, als Generaal Overste te Water en te Land: zyn Lui-

tenant te Land was de Baanderheer van Montjoye, met eenige duizenden Engelsch Krygsvolk, waar onder een oud Regiment van die lang in de vereenigde Landen gediend hadden was, en op haar Majesteits verzoek nu daar ontleend werden, over alle 't welke als Veld-Maarschalk zou bevel hebben de Ridder Vere. Deeze Vloot bestond in zestien groote geweldige scheepen der Koningin, met nog een deel Engelsche scheepen en Vrybuiters, en een deel aangehoude Hollandsche en Oostersche Vlieboten, om Krygsvolk te voeren. Over de Vloot had bevel, nevens den Generaal, Grave van Essex, Me-Lord Thomas Haward, een Zoon van den Hertog van Northfolck, die zederd Baanderheer van Waldon is gemaakt, als Vice-Admiraal, en de Ridder Walter Rawleygh als Agter-Admiraal.

Beschryving van de Vloot.

De Koningin had ook verzogt aan de vereenigde Landen, by haare Brieven van den 5den van Sprokkelmaand, hulp tot haaren aanslag, die haar hebben toegezonden tien schoone Oorlogs-scheepen wel gerust, de Admiraal zeer veel Metale stukken Geschut op hebbende. Daar waren nog by vyftien dubbel wel geruste Vlieboten, voor vyf of zes Maanden van levens-middelen voorzien: daar had, wegens de Landen, het gebied over Jongheer Jan van Duyvenvoorde, Heer van Warmondt, als Admiraal van Holland, Cornelis Lensen als Vice-Admiraal, en Jakob Michielssen als Agter-Admiraal: met hen was ook, als Gemagtigde, de Ridder Pieter Regimortes. Deeze zyn uit Nederland t' zeil gegaan den 5den van Hooimaand, en hebben zig 's anderendaags voor Doeveren by de Engelsche Vloot gevonden; van daar is de geheele Vloot tot Plemmouth geraakt, die nog Meineurs en Krygsvolk by den weg innamen.

Overste over de Nederlandsche scheepen.

Den 20sten van Hooimaand, is de voorsz. Generaal Essex met de gansche Vloot t' zeil gegaan van Plemmouth met goeden wind: 's anderendaags hadden zy groten storm, en den derden dag nog meer

storm

storm en tegen-wind, nogtans poogden zy in Zee en by een te blyven; maar verlooren uit het gezigt den Agter-Admiraal Rawleygh, met de twe Spaansche Gallioenen, die zy in 't voorgaande Jaar te Cales genomen hadden. Daar na verstrooide van den Generaal de geheele Vloot, zo dat de Generaal Essex zig alleen vond, alleen vergezelschapt met den Nederlandschen Admiraal Warmont, Cornelis Lensen en Jakób Michielsen, met een Engelsch Barkje: deeze nogtans poogden de Zee te houden, de rest te verzamelen, en de kusten van Spanje in 't gezigt te krygen, zynde tusschen vyf en zesenveertig graden; maar het voornaamste Schip van den Generaal Essex, genoemd *de eer van de Zee*, was zeer van de Zee beschadigd, welkes voormast en grote mast beide gescheurd, de stengen over boord geslagen, zommige balken los gewerden waren, en verscheide lekken gekreegen had, zo dat zy dagelyks over de zestig vaten Water uitpompen moesten, en het schip kwalyk langer vloten kon, geene bekwame scheepen by zig hebbende, om te veranderen en zyn schip naar Engeland te zenden: waarom hy, den 28sten van Hooimaand, naar huis heeft moeten keeren, door het groot roepen van zyn volk: dus is hy, den 29sten van Hooimaand, te Falmouth ingekomen, vergezelschapt met de voorsz. Nederlandsche scheepen; maar verstaande, dat de Ridder Vere en Rawleygh, met agt scheepen der Koningin, te Plemmouth met meer kleiner ingekomen waren, voeren zy ook derwaards: daar dan daar na de Vice-Admiraal Hauwart, met tweënvyftig scheepen van allerhande Duitsche en Engelsche, ook ingekomen is; als hy tot op de kusten van Spanje geweest was, het onweêr nog durende.

De Vloot is door onweêr weder schadeloós ingekomen den 28 July.

Na deeze verlore reis heeft de Generaal Essex al het nieuw aangenome Krygsvolk, met de meeste Vliebooten, die zy voerden, afgedankt, vermits 'er reeds veel ziekte onder hen was, en heeft zig anderwerf gerust en van levens-middelen voorzien,

alleen omtrend duizend oude Engelsche Soldaten, die uit de vereenigde Landen gekomen waren, by zig houdende: waar door hy nu onbekwaam en te onsterk was, om des vyands Leger te Land te Ferol te slaan, en hunne Forten en Kasteelen in te nemen, het welk de eerste aanslag was, om de Spaansche Vloot te vermeesteren, en op andere aanslagen bedagt zynde, meenden eenige brandende scheepen in de Haven van Ferol te zenden, om de Spaansche scheepen meest in brand te brengen, die brandende scheepen by te staan met de twe grote genome Gallioenen, en eenige andere Koopmans scheepen en grote Vliebooten, en ondertusschen der Koningins eige scheepen te laten in den mond van de Haven, om dus het wegkomen van de voorsz. scheepen te bevryden, waar mede men maar de twe genome Gallioenen wagen zou: want de Majesteit uitdruklyk bevel gegeven had, dat men daar geene andere scheepen mogt wagen, en dat de Generaal Essex zelfs zig in geen van die voorsz. twe scheepen mogt begeven.

De Vloot is anderwerf uitgevaren.

Dit besluit genomen en aan den Hollandschen Admiraal verklaard zynde, is deeze Vloot anderwerf t' zeil gegaan, den 27sten van Oogstmaand, en komende op de kusten van Spanje, heeft het Spaansch Gallioen, St. Mattheus, zynen voormast verloren, en het ander Gallioen, St. Andries, was ook verstoken; en als zy in 't gezigt van de Coronna waren, verloor de Agter-Admiraal Rawleygh zyn Roer:

Ongeluk over de Vloot.

hier by kwam nog een ongeluk, dat des Generaals Essex Schip, dat nu een ander was, weder zo groten lek kreeg, dat men 't Water, behalven het pompen, met Emmers moest uitgieten: zy zogten 't te stoppen met Osse-huiden en Kleederen, met planken daar op, daar Mannen op stonden om neder te houden, die, van de kragt des indringenden Waters, om ver geslagen werden: ten laatsten 't Schip op de zyde leggende, hebben zy 't lek met groten arbeid gestopt: ondertusschen de andere scheepen

ver-

verstrooid zynde, kwamen zy weder by den anderen by *Cabo Finis Terræ*, daar raad gehouden werd; en vindende 't gebrek van de Gallioenen, die de Brand-scheepen in de Haven van Ferol invoeren zouden, ook den Wind strydig, en dat 'er tyding was, dat te Lisbona ingekomen waren drie Oostindische grote ryke scheepen, en dat de Adelantado uit Ferol was gevaren naar de Terceras, om de West-Indische Geld-vloot in te halen, hebben zy hier over besloo-ten naar Terceras te varen, en den Adelantado te volgen, daar zy aankwamen den 17[den] van Herfstmaand, maar vonden geene Vloot nog Adelantado, en zyn dus voortgevaren naar de uitersche Vlaamsche Eilanden *Flores* en *Corvo*, daar zy zig ververscht hebben met levens-middelen en versch Water. Den laatsten van Herfstmaand voeren zy naar *Fayal*, dat zy afliepen en plunderden: zy vernamen ook by een genome scheepje, dat het in twyffel was, of de Geld-vloot dat Jaar komen zou, en zo zy kwam, zou zy hooger 't Zuiden komen, vermits zy van deeze Engelsche Vloot verwittigd waren.

De Engelsche Vloot vaard naar de Azores.

Hierom zond de Generaal alle de kleine scheepen uit de Vloot, om de Zee te bezoeken, deelende zyne Vloot in drie deelen, ook belastte hy, om dat hy gehoord had, dat 'er een groot schip, eene Oostindische Carak, omtrend *Gratiosa* gezien was, den eenen hoop om te varen langs de Noordzyde van Tercera, den anderen langs de Zuidzyde, en elkanderen te ontmoeten omtrend de Ree van Brazil, en het derde deel zou Westwaards aanvaren, daar men zeide, dat 't schip gezien was; maar door eene Engelsche Bark van Lin verstaan hebbende, dat het een schip van de Vloot was, dat zy eene Carak meenden te zyn, wederriep de Generaal zynen eersten last, en meende naar S[t]. *Michiel* te trekken, het welk nog kwalyk verstaan werd: met deeze verandering van weg zyn 'er vier van der Koningins scheepen wel by een geweest, maar op eenen verkeerden weg, want het eene schip, de *Regenboog* genoemd,

meenende, dat het onder zyne Vloot was, is midden onder eene West-Indische aankomende Geldvloot gevallen, en bekend zynde, is het te rug gevaren, en met schieten en ligt by nagt in zyne meerssen voerende, heeft het geene andere scheepen by hem kunnen krygen, dan zyne drie scheepen, welke nu zo ver beneden wind van de Spaansche Vloot waren gekomen, dat middelertyd de Spaansche alle te Tercera, onder de Stad Angra en het Kasteel van Brazil, aangevaren zyn, daar zy den ganschen nagt hunnen schat en Zilver losten. Deeze vier scheepen konden, door den groten wind, niets tegen deeze scheepen uitregten. De Generaal Esfex daar van verwittigd zynde, kwam daar eerst twe dagen daar na, want hy was meest in 't Westersche deel van S^t^. *Michiel*, van daar hy terstond keerde; maar terwyl hy naar het Eiland van S^t^. *Michiel* zeilde, ontmoette hy drie Indische scheepen, waar van Esfex zelfs het grootste nam, toekomende den Gouverneur van de *Havana*, de twe andere waren Fregatten: dus gekomen zynde by Terceras, was hy, door tegen-wind, by de drie dagen bezig, eer zy tot het punt van Brazil konden raken, daar door de verstandigste en den Generaal zelfs bezigtigd werd, of het mogelyk was iet voor te nemen, om die scheepen of schatten te bekomen; maar het werd in 't gemeen geoordeeld ondoenlyk te zyn: ook zagen zy, dat de Gallioenen al ontladen waren, en dat zy niets konden uitregten, dan de ledige scheepen verbranden, al had de wind gekeerd.

De Indische Vloot met 7 Millioenen in Tercera aangekomen, missende den Engelschen, den 7 October.

Deeze Vloot is dus zeer gelukkig, den 7^den^ van Wynmaand, uit West-Indien aangekomen te Angra, vyfentwintig scheepen in getal, als ten zelven tyde de Generaal Esfex, over de andere zyde van 't Eiland, naar S^t^. *Michiel* gevaren was. Op deeze Vloot was gekomen Don *Antonio Osorio*, Gouverneur van *Cusco*, op hebbende vyftienhonderd Mannen, als bleek by zyne Brieven, die hy aan den Koning ten zelven dage schreef, die in handen gekreegen werden,

den, waar in by schryfd van zeven Millioenen gebragt te hebben, waar van twe waren voor den Koning, en dat zy dien schat al aan Land namen, en om dat 'er zo groot onweêr was, vreesde hy de Engelschen niet, ook konden zy niet landen, en zo zy zouden landen, konden zy tog met geen Geschut landen, en dus was 'er niets te vreezen dan verlies van tyd, eer de Koning dat geld zou bekomen.

De Generaal Essex met zyne Officieren, ziende dit groot ongeluk en missen van deeze ryke Vloot, besslooten anderwerf naar het Eiland van St. *Michiel* te varen, daar versch Water in te nemen, om dat veele scheepen gebrek aan Bier hadden, en om het Eiland te plunderen: dus voeren zy derwaards, en kwamen te Pantalga dus ten Anker, den 13den van Wynmaand, daar zy niet landen konden; maar verder varende, landden zy in eene ander Baaï meest hun Krygsvolk, waterden, en verzagen zig van allen nooddruft: het Steedje *Villa Franca* en het Kasteel werd van de Spanjaarden verlaten; maar vermits de Ree, daar de scheepen lagen, zo zorglyk was, en vreesden van hunne Ankers gespoeld te werden, werden zy gedwongen, met grote zorg, gevaar en moeite, zig, den 15den van Wynmaand, weder alle t' scheep te begeven, in 't gezigt van den vyand, die zig kwam vertoonen. Essex land in 't Eiland van St. Michiel, den 15 October.

Terwyl het Krygsvolk aan Land was, is 'er van een Oorlogs-schip van Vlissingen, Kapitein Hans de Wale, gezien geweest een schip van Brasiliën, uit Zee komende, daar hy naar toe liep en nam 't zelve, daar uit nemende de Spanjaarden, en mandde het schip met zyn volk, loopende verder naar eene Carak, ryklyk geladen uit Oost-Indiën komende: dit was omtrend het Esquadron van den Vice-Admiraal, daar over de Ridder Walter Rawleygh bevel had, die deeze scheepen mede gezien hebbende, alle zyne scheepen hunne Engelsche Vlaggen heeft doen afnemen, en Spaansche opgezet, om die Carak van Land in te lokken, dat allengjes aankwam, meenen- Kapitein Hans de Wale neemd, een Brasiliaans schip, dat hem Rawleygh weder ontweldigd.

 de,

de, dat het de Spaansche Vloot was: als middelertyd Kapitein de Wale onbedagt den Brasiliaan nam, of dat hy dien raad niet had, heeft de Carak gemerkt, dat het zyne vyanden waren, en heeft zig omgekeerd en dus aan het Land tegen de Klippen gezeild en gestrangd, om 't volk te behouden; dat nog veel verdronk, en hebben het vuur in 't schip gestooken, en verbrand met alle de kostelyke speceryen. De Vice-Admiraal Rawleygh hier over op Kapitein de Wale zeer gestoord zynde, heeft zyn volk, de Zeelanders, het volk van Wale van den genomen Prys uitgedreven, en hun dien ontweldigd, uit Admiraals gezag: als hy daar over aan den Generaal Esfex zyne klagt gedaan had, werd 'er belooft orde te stellen, daar zederd, na veel klagen, niet anders van gekomen is, het welk groten haat en nyd tusschen de Volken gemaakt heeft.

Essex met de Vloot zyn weder gekeerd, den 10 November.

Dus deeze togt in allen deele zo ongelukkig uitvallende, heeft de Generaal Esfex, zynde nu diep in den Winter, alle andere aanslagen moeten verlaten, en is naar huis gekeerd, en is, den 5den van Wintermaand, te Plemmouth aangekomen, zeer ongeschikt. In zyn verslag, dat hy deed, onderteekend van de andere Hoofden van deeze Vloot, zeide hy ten besluite, dat hunne pynlyke dagen, zuure gevaarlyke nagten, kwade lyftogt, en meenige gevaarlykheden, niet verdienden by de uitkomst afgemeten te werden, vooral niet van zulke, die warm t' huis hadden gezeten, dien zelfs de sterkte en moed tot zulks ontbrak, welke hy vreesde, dat de meeste opspraak maken zouden.

Onschuld van Essex.

Als deeze Engelsche Vloot in Engeland ingekomen was, volgde hun een geroep, dat de Adelantado met de Spaansche Vloot voor handen was: waarom de Generaal Esfex den Admiraal Warmondt verzogt nog drie of vier dagen te vertoeven, om te weten, wat hier van was: daar na werd hy verzogt twe van zyne kleinste scheepen te zenden met drie van de Koningin, om de Zee te bezigtigen, en

te weten, wat van deeze Spaansche Vloot was, die men hoorde van eenen Noordlyken Wind en Onweêr verstrooid te zyn. Hier over voer de Admiraal Warmondt uit met zeven scheepen, zonder dat hem iemand anders volgde; maar in Zee bejegende hem een geweldige storm uit den Zuid-westen, met groot gevaar van hunne scheepen te verliezen, zo dat zy niets konden vernemen, nog wederkeeren op de Ree van Plemmouth, hunne zeilen in stukken scheurende, zo dat zy voor wind naar Zeeland voeren.

Wat deeze Adelantado, Don Martin de Padilla, Grave de Sinte Gadea, enz. ondertusschen gedaan heeft, zullen wy mede verhalen: hy was met zyne Vloot, gelyk de Engelschen wel verwittigd waren, uit Ferol gevaren, niet naar de Tereeras, maar naar Lisbona, daar hy zig voegde met Marcus Arambura en zyne scheepen, om te zamen regt naar Engeland te varen, en daar te havenen, want daar mede meenden zy de Engelsche Vloot te trekken van de Indische Vlooten, en hunne aanslagen te doen veranderen. Die uitgevaren en weder te Ferol gekomen zynde, den 18den van Wynmaand, hebben 't regt op Falmouth gemund, zo eenige gevangenen zeiden, om het uiterste van Cornuallia te bezitten, en dus den Oorlog te voeren: zy waren sterk hondердtagtig zeilen, waar onder twintig Gallioenen waren; zy hadden agtduizend Soldaten op, behalven hun Scheepsvolk, weinig voorzien van leeftogt en Krygsgereedschap: in 't uitvaren bleef het grootste Gallioen, een nieuw schip, van zyne eerste reis, gelyk gebleeken is uit verscheide afgeworpe Brieven: en zy op zestig mylen by het Kanaal van Engeland zynde, ontstond 'er een sterke Noordlyke storm, zo dat 'er nog twe van de meeste Gallioenen door vergingen; van het eene werd het volk geborgen, maar van 't andere niet: daar bleef veel Geschut op, en vyftig duizend Dukaten in geld: nog vergingen daar vyf of zes mindere scheepen, des zy moesten te rug keeren, hoewel eenige tot in 't Engelsche Kanaal waren.

De Spaansche Adelantado meend, met hondерd tagtig scheepen, in Engeland te vallen, den 18 October uitgevaren.

Spaansche Gallioenen vergaan.

Een van deeze Spaansche scheepen verstak in Zuid-wallia in Engeland, te Albertowi, van daar het, met tegen-wind, verdreven werd, en kwam in de Haven van Dartmout, by gebrek aan leeftogt: dus zyn de overige weder te Ferol ingekomen, met groote schade, van waar de Adelantado ten Hove ontboden, en Don Diego Bracero in zyne plaats gesteld werd, die den volke aangenamer was: dus hadden de Spaansche groot ongeluk in hunnen aanslag, zo wel als de Engelsche in 't missen van de ryke Geld-Vloot.

Als deeze Vloot nu ook weder t' huis gekomen was, en verstaan hadden van het Zilver, dat in Terceras geland was; rustten zy weder twaalf Gallioenen op, om derwaards te varen, en dien schat te halen, het welk zy daar na nog in den Winter in Siviliën bragten.

De overige van deeze Spaansche Vloot rustten zig weder toe, om vier duizend Spanjaarden te Kales in Picardyen te brengen, onder Don Sancio de Leyua, die in Sprokkelmaand eerstvolgende daar aankwamen, met eenig verlies.

De derde reis der Hollanders naar China langs het Noorden om, verzogt. 1597.

Nademaal wy van de Oorlogs scheepen en verscheide Vlooten gehandeld hebben, zullen wy nu wat van de Zeevaard spreeken. Wy hebben te vooren gezegd van twe togten, die uit de vereenigde Landen gedaan zyn, om langs het Noorden eenen korteren weg naar China te zoeken, maar dat zy telkens met groot ys en andere toevallen zyn verhinderd geweest. Den 18den van Bloeimaand, des Jaars 1596, zyn twe scheepen uit Holland gevaren, op het eene was Jakob van Heemskerke, Hendriksz. Commies, en Willem Barentsz. Opper-Stuurman, op het andere was Schipper en Commies Jan Cornelissen Ryp. Deeze scheepen zeilden zo ver Noordwaards uit, dat zy, den 19den van Zomermaand, op tagtig graden en elf minuten waren, daar zy een nieuw Land vonden: zy voeren naar het Land en eenige mylen binnen in een inwyk, 't welk zy dagten

ten Groenland te zyn, leggende op tagtig graden; zy vonden hier loover en gras, en gras-eetende dieren, als Reeden en andere, en veel minder kou en ys dan op zesenzeventig graden. Van daar zeilden zy weder te rug, naar een Eiland, dat zy te vooren Beerenland genoemd hadden, om de meenigte van de witte Beeren, daar gevonden: omtrend dit Eiland scheidden deeze twe scheepen van den anderen; Jan Cornelissen voer weder naar tagtig graden, daar meenende doorgang te vinden tot de Oost-zyde van 't Land op tagtig graden: dog dat schip regtte niet veel anders uit, en kwam t' huis.

Het ander schip van Willem Barentsz: en Heemskerke zeilde naar *Nova Zembla*, daar zy Noordwaards om voeren langs de kusten, tot een Eiland, dat zy Orange noemden, omtrend de zevenenzeventig graden geleegen: van daar keerden zy naar het Zuiden om den hoek, daar zy zo veel ys vonden, dat zy het Land niet verder hebben kunnen ontdekken, daar zy, in 't laatste van Oogstmaand, met het schip naar Land voeren, daar het in vroos en met ys bezet werd, dat het van daar niet kon, zo dat zy besllooten daar te bouwen een huis van hout, dat zy 'er vonden dryven aan den Zeekant, daar zy hun goed, Stoffen, Waaren en leeftogt uit het schip in bragten, en bleven 'er den geheelen Winter over, daar zy door kou en sneeuw gekweld werden, zo dat nooit desgelyks gehoord is. De Wanden van het huis, daar binnen deeze dertien of veertien Mannen woonden, waren duimen dik bevroozen van des adems vogtigheid, niet tegenstaande zy nagt en dag daar groot vuur stookten. Zy hadden ook veel van de grote witte Beeren te lyden, die eelyke Mannen van hen verslonden, ook witte Vossen, die zy vongen en aten. In den Winter zagen zy daar dag nog Zon, voor den 24[sten] van Louwmaand, des Jaars 1596, dat zy maar zagen een stuk daar van; maar den 27[sten] zagen zy de Zon geheel rond uit. Den 22[sten] van Zomermaand voeren deeze lieden weder

In Nova Sembla is 't's winters altyd nagt, zonder Zon, tot den 27 January.

van

van daar, met twe schuiten, of grote Booten, die zy opgemaakt hadden, en lieten hun schip daar nog vast in 't ys steken: in 't huis lieten zy een geschrift, in eene musquette Kruidmaat gedaan, welke zy in de schouw van 't Huis hingen, daar in zy schreven, hoe zy daar gekomen waren, om te zeilen van *Nova Sembla* naar China, en hoe zy uit nood met twe Booten weder naar huis voeren.

Willem Barentsz: vermaard Stuurman, gestorven.

Dus zyn zy met grote pyn, armoede en kou, den 2den van Wynmaand, des Jaars 1597, gekomen binnen Cola in Lapland, daar zy vonden hun ander schip van Jan Cornelissen, dat reeds eene reis in Holland gedaan had, en zyn met hem van daar in de Maas in Holland, den 29sten van Wynmaand, aangekomen; maar Willem Barentsz: was in 't t'huiskomen gestorven, alle schriftlyk bescheid en Kaarten van zyne togt nalatende, het welke de Lezer kan vinden in de beschryving van dien togt, gedrukt te Amsterdam by Cornelis Claassen, waar uit te zien is, dat men niet gansch buiten hoop is, om langs het Noorden eenen weg te vinden naar de China.

Plakaat nopens de vaard voorby Lapland naar Moscovien, niet zonder Paspoord van Denemarken te mogen doen.

Den 8sten van Lentemaand, deezes Jaars 1597, heeft de Vorstlyke Kardinaal een Plakaat te Antwerpen gezonden, aan Heer Hendrik Everaarts Schouttet van Antwerpen, en Markgraaf des Lands van Ryen, hem belastende den Kooplieden aan te kondigen, ook tot dien einde in Druk uit te geven, als eene waarschuwing, dat de Koning van Denemarken hem, den 28sten van Slagtmaand, laatstleden, geschreeven had, hoe ten tyde van zynen Vader, den groten Vorst van Moscovien, hem Lapland was afgenomen, onderworpen aan zyn Koningryk van Noorwegen, gebruikende de Havenen en plaatzen als zyne eigen, toelatende alle vreemde daar met de zyne te handelen: waarom de Koning nu, om zyn regt daar weder te krygen, had doen besluiten de Rivieren en Havenen van zyn Lapland, om te beletten, zo veel mogelyk was, dat daar niemand zou inkomen of handelen, ten ware zy eerst zyn paspoord

poord verkreegen hadden, want dus had hy voorgenomen zig over dat ongelyk te wreeken, en behoorlyke orde daar op te stellen: waarom hy hem, den Aards-Hertog, Kardinaal, verzogt had, om schade te verhoeden voor de Nederlandsche Provintiën en Steden, te waarschuwen met Plakate, dat niemand zou vervorderen te varen of trafficqueren naar Lapland, zonder zyn Paspoord, zo zy hunne eige schade wilden verhoeden, aanbiedende alle Nederlanders, die daar begeerden te varen, verzoekende zyn Paspoord, die vriendlyk te vergunnen: hierom had hy de Onderdanen van zyne Majesteit dat wel willen verkondigen, om hen van alle schaden te verhoeden, varende voorby de Ryken van den voorsz. Koning van Denemarken. Dus gelast in naam van den Koning, en gegeven in Brussel, den 8sten van Lentemaand, des Jaars 1597. Onderteekend Albertus Kardinaal, en onder Verreycken.

De oorzaak van dit Plakaat was, om dat de Engelsche, over 50 Jaaren, hadden begonnen te varen naar Moscovien, van buiten om Lapland, en dus omvarende Zuidwaards, kwamen zy tot eene plaats, St. Nicolaas genoemd, 't welk de Hollanders gevolgd hebben, tot nadeel van de vaard en Koophandel, die van binnen door, voor by Denemarken en Sweden, plagt naar Ryga en Revel gebruikt te werden, die nu byna geheel uit 't gebruik raakte: des wilde nu de Koning van Denemarken die vaard buiten om Lapland bekommeren en beletten, of men zou van hem Paspoord nemen, gelyk de Nederlanders meest doen, alle die van buiten naar Moscovien varen, daar de Engelsche zig deels te kloek toe agtten, meenende des Konings van Denemarkens Paspoord niet noodig te hebben. Engelsche en Nederlandsche handel in Moscovien.

Een Vrybuiter van Duinkerken in Zee zynde, is door een Hollands Oorlogs schip ontdekt den 25sten van Hooimaand, des op de kusten van Vlaanderen een Oorlogs-schip van Zierikzee, Kapitein Keteler geheeten, hem vervolgde tot voor Cales, daar hy, te Kapitein Keteler van Zierikzee voor Cales gebleven, in 't vervol-

gen van eenen Duinkerker, den 25 July.

te hevig den Duinkerker bevegtende, by ongeluk en onvoorzigtigheid aan grond gekomen is, en het Water hem ontvallende, is hy droog blyven zitten, daar Keteler, zig weerende zo hy best kon, ten laatsten, alzo het Guarnizoen van de Stad Cales uitkwam met het laage Water, geschooten werd, desgelyks het meeste van zyn volk, eenige ontkwamen 't met den Hollander: als het laag Water was, en 't schip droog zat, hebben zy dat ingenomen, en met het hoog Water weggevoerd.

De Heer van Merwe gevangen.

De Heer van Merwe, meenende eene hinderlaag op die van 's Bosch te maken, den 5den van Bloeimaand, werd van Grobbendonk en zyne Ruiterye van 's Bosch, met eenig Voetvolk, geslagen, hy zelfs gevangen, twaalf of meer dood, drieëntwintig gevangen, en wel by de tagtig Paerden genomen.

Alzo de Staten Generaal der vereenigde Landen meermalen verwittigd waren van eene treflyke, aanzienlyke en grote zending, die wegens 't Ryk en Roomsch Keizerlyke Majesteit, volgens 't laatste Ryks affcheid, zou gedaan werden, en zy, zo 't scheen, dugtende, dat dezelve met hun groot aanzienlyk gezag hun eenen onvasten Vrede zouden willen over den hals dringen, uit goeden, maar onverzogten yver, en niet te min ook overweegende, dat zy zulke staatlyke, plegtige zending kwalyk zouden kunnen afkeeren, zonder opspraak van de Gemeente en hunne Buuren te behalen, hebben de Heeren Staten gezogt, de voorsz. bezending met Brieven en goede beleefdheid af te weeren: dog niet tegenstaande hunne gezonde Brieven, is 'er een Gezant van den Keizer, genoemd Heer Karel Nytzel, van Zonder Puhel, Kamer-Raad des Keizers, in 's Gravenhage aangekomen, den 4den van Oogstmaand, die by de Generale Staten zyne boodschap zo mondlyk als schriftlyk vertoonde, den 9den van Oogsmaand, zaaklyk als volgd:

Heer Karel Nutzel, 's Keizers Gezant, in 's Hage gekomen, den 4 Augustus.

Dat hy daar gezonden was, zo wegens de Keizer-

lyke Majesteit, als wegens des Ryks Stenden, om hen te groeten en te vertoonen, dat 'er besteld was eene welgegunde, grote, treflyke Gezantschap aan de vereenigde Landen, gelyk zy by de Brieven die hy overleverde, zouden zien, te weten twe, den eenen van den Keizer, van den 24sten van Grasmaand, den anderen van Wolfganck, Bisschop en Keurvorst van Ments, Frederick Willem, Administrator in Saxen, Wolf. Diederich, Bisschop van Saltzborch, Philips Lodewyk, Paltzgrave van Nieuborch, en de Burgermeesters van Keulen en Norenberch, van den 16den van Slagtmaand, des Jaars 1596.

Inhoud van des Keizers Brief van den 24 April aan de vereenigde Landen.

De Brief van den Keizer hield in, dat hy uit de Brieven der Staten wydloopig verstaan had, waarom zy zyne en der Vorsten en Stenden Gezanten geenen tyd, plaats nog geleide tot hunne zending hadden willen vergunnen: dat hy 't zelve den Vorsten had medegedeeld, om dat het zenden van dat Gezantschap by het gansche Ryk was beslooten en vonden daarom vreemd, dat men die alle gehoor weigerde, als uit de Brieven der Vorsten nader te bespeuren was, dat hy den Staten altyd geneegen wil had getoond, en geene oorzaak gegeven, om mistrouwen op hem te hebben: daarom hy ook niet wist, waar mede men zou willen verontschuldigen, dat men nu zyne en des Ryks Gezantschappen, gedaan volgens de besluiten, gezonden te Regensborch en Spiers genomen, geenen toegang of gehoor wilde gunnen, 't welk van geene afgezegde Vyanden plagt te geschieden, en hem van geene Princen en Potentaten was wedervaren, en daarom niet te min den Staten zulks toevertrouwd had, om dat hy en 't Ryk hunne Gezanten altyd gaerne gehoor gegeven had, en de Staten met de Duitsche Natiën verwanten en dezelve toegedaan te zyn dikwils verklaard hadden: daarom vermaande hy hen nog, om de reedenen, in den Brief van den Vorst vervat, en van zynentwegen, dat zy niet minder, als zyn Broeder, de Kardinaal, reeds bewilligd had, ook met ten eersten tyd

tyd en plaats aanwyzen en zeeker geleide geven zouden, om die Gezanten vry af en aan te mogen komen, en gehoord te werden, daar op hy met den Gezant schriftlyk besluit verwagtte.

Inhoud van der Vorsten en Steden Brief van den 16 November.

De Brief van de Vorsten hiel in, dat zy ontfangen hadden den Brief van de Staten, van den 24sten van Grasmaand, tot antwoord van hunnen Brief van den 12^{den} van Louwmaand, en vreemd vonden, dat op hun verzoek niet werd geantwoord, te weten, dat zy met den Keizer besloten hebbende eene aanzienlyke zending te doen, daar toe verzogt hadden tyd en plaats, tot aanhooring van hunnen last, en zeekerheid, om te mogen komen en gaan, daar van zy in 't besluit der Staten anders geene verklaring vinden, dan dat zy niet van zin zyn, om verscheide reedenen, daar in verhaald, eenige handeling van Vrede aan te gaan met den Koning van Spanje, zynen Gouverneur of iemand anders: dat zy daar op voor deezen tyd in geenen twist willen komen, nog onderzoeken, wat daar tegen in den weg mag zyn, maar dat men den Keizer en hun behoorde te vertrouwen, indien het tot eenen Vredehandel kwam, daar toe de Koning en Gouverneur van Nederland zig verklaren geneegen te zyn, dat zy dan, van alle 't geene in reedelykheid zou gehandeld werden, op zo goede verzeekerdheden zouden letten, dat men hen daar over eer zou hebben te bedanken dan te bezwaren: dog om dat die zaken in die termen nog niet zyn, en de Keizer en zy aan te geven hadden zaken, daar aan het Ryk ten hoogsten geleegen is, en der Staten en aller partyen welvaard mede gemeend werd, konden zy niet voorzien, dat men het gehoor, benoeming van tyd en plaats, en de schriftlyke en levendige geleide langer zou weigeren, en daar by gedenken, hoe goedwillig zy altyd op Ryks en andere dagen gehoor hadden gekreegen en antwoord ontfangen, en wat nadenken het by den Keizer en 't Ryk maken zou, dat hun langer, tegen aller Volken Regt, en de loflyke herkomen van alle

Christ-

Christlyke Magten en Volken, het gehoor geweigerd werd, en of de Keizer en 't Ryk, die dat tot eenen schimp en verkleining zouden moeten nemen, niet oorzaak zouden hebben, om op zulke middelen en wegen te denken, daar mede zy, in deezen langen Kryg, tegen alle Landschaden en verderflyke uitloopen zig zouden mogen bevryden, daar in tegendeel de Gouverneur in Nederland tot gehoor en geleide zig bereid verklaard heeft, dat zy daarom nog verzoeken verklaring, of men het gehoor wil vergunnen, met benoeming van tyd en plaats, en verzogten verzeekerdheid en hun dat te beschikken, als zynde ten besten zelfs van de Staten.

Aanspraak of handel des Keizerlyken Gezants aan de Staten, den 9 Augustus.

By deeze Brieven lag de Gezant verder een uittrekzel uit zynen last, om te verontschuldigen de oude dagteekening van den Brief der Vorsten, dewyl dezelve al te Frankfort by de Raden van de Vorsten dus was ontworpen, en daar na aan alle de Vorsten moest gezonden werden: hier by lag de Gezant ook een geschrift over in Latyn, inhoudende, dat hy, door den Keizer en Vorsten, aan de Staten Generaal afgezonden, last had hun aan te bieden van den Keizer alle genade, van de Vorsten goede geneegenheden, en van de Stenden gewilligen dienst, en daar by over te leveren de voorsz. Brieven, met begeerte, dat zy die wilden ontfangen met een goed en opregt hart, gelyk dezelve hun van den Keizer en Vorsten gezonden waren: dat men uit de Brieven zou verstaan, om wat zaken de Keizer en 't Ryk voorgenomen hadden die staatlyke afzending te doen, wier meening daar toe niet strekte, dat men de Staten tegen hunnen wil eenige Vrede met den magtigen Koning van Spanje over den hals zogt te dringen, die zy nogtans meenden te kunnen middelen, met opregte, billyke, en den Staten aangename voorwaarden, indien men ze wilde aannemen; maar om te herstellen die oude verbintenissen en vriendschappen, die deeze Nederlanden van over lang met de Ryken hebben gehad, en nu in veele

gebroken waren: want hy agtte, dat den Staten daar aan zo veel als 't Ryk geleegen lag, en hy zag niet, waarom de Staten van deeze Gezantschap tot nog toe zulken afkeer hadden gehad, of verder behoorden te hebben: dat hy niet veel meer zeide, om niet te schynen te twyffelen aan der Staten gebuurlyke agting en geneegenheden tot den Keizer en 't Ryk, maar dat zy de zaak wel wilden overleggen, en zulk besluit daar op nemen, dat den Keizer en 't Ryk mogt aangenaam zyn, met gebiedenis van zig zelven aan de Staten.

De Staten Generaal namen alle de voorsz. Brieven en schriften over, en verklaarden daar op te willen letten, en die ten eersten te beantwoorden.

Veele verwonderden zig over der Vorsten schryven, inzonderheid, dat men de billykheid der voorwaarde van Vrede en de verzeekering van dien aan den Keizer en hun behoorde te laten staan, als of zy beter verstonden, wat hun noodig en daar toe dienstig zou zyn, als zy, de Nederlanders, zelfs, en dat zy daar by nog een dreigement voegden, waar door zy in hunne meening versterkt werden, dat het alles der Spanjaarden, hunner vyanden, bedryf was: des hebben de Staten op hun antwoord wel bedagt, en den Gezant, den 18den van Oogstmaand, behandigd twe gesloote Brieven tot antwoord, de een aan den Keizer, en de ander aan de Vorsten en Stenden. Des Keizers Brief hield in,

Antwoord der Staten Generaal aan den Keizer, den 18 Augustus.

Dat zy gedwongen waren nog te blyven by de Brieven, die zy over lang hadden geschreeven, en ondertusschen hoog agtten de zorg, die hy en 't Ryk over deeze Landen droeg, en dat hy hunne Brieven met de Vorsten had te zamen gebragt, dat het hun droevig was, dat vreemd gevonden werd, dat men den Gezant had geweigerd te hooren, dat zy zig wel erinneren, dat hunne Gezanten by hem en 't Ryk altyd goed gehoor hebben verkreegen, en dat het zo ver van daar is, dat zy zyne en des Ryks zending zouden versmaden, dat zy zelfs veele Jaaren op de

buk-

hulpe en bystand derzelver hebben gebouwd; maar hebben altyd verklaard, gelyk zy nog doen mits deezen, dat zy de zending tot den Vredehandel met den Koning van Spanje voor deeze Landen onnoodig, ondienstig en bedenklyk vinden, om dat zy over lang, om wettige reedenen, van de gehoorzaamheid van denzelven Koning gescheiden zynde, sterk verbonden zyn, eerst over lange Jaaren aan de Koningin van Engeland, en nu nieuwlyks gelaten in 't Verbond tusschen de zelve en den Koniug van Vrankryk, tegen den Koning van Spanje gemaakt, zo dat hun niet geoorlofd is zulke handeling aan te nemen; te meer, om dat men altyd bevonden heeft, dat de Vyand onder zulke handelingen zyne listen geregt heeft, om Steden en Landen in twedragt te brengen, en van de Unie af te scheiden, en bidden hem te willen gelooven, dat zy van hem en 't Ryk geen mistrouwen hebben, maar dezelve alle eerbied begeeren te dragen, en dat hy dit en hun voorgaande schryven niet anders wilde duiden, dan dat zy met de ronde opening van hunne meening, zyne en des Ryks agting willen bewaren, om dat hun van harten leed zou zyn, dat zy zo staatlyke zending met ander antwoord zouden moeten bejegenen, als dezelve mogelyk verwagten zouden, zonder dat zy anders dezelve tot deeze Landen toegang of hier gehoor zouden willen weigeren, om dat zy wel weten, hoe zy dezelve met behoorlyke agting behooren te ontfangen, verzeekering doen en hooren, en dezelve en andere Heeren Gezanten altyd goed genoegen gegeven hebben en geven zullen, en verder houden zig by de Brieven, aan de Vorsten geschreven, welke inhielden,

Dat zy bedroefd waren te verstaan, dat men hun voorgaande schryven hield als niet genoeg beantwoordende de Brieven van de Heeren en Vorsten; daar zy hadden verklaard en nog verklaren, om reedenen, daar in vermeld, in geenen Vredehandel met den Spanjaard te kunnen treden: en om dat de Oor- Der Staaten Generaal beantwoording aan de Vorsten en Steden des Ryks; den 18 Augustus;

logen altyd zwaarder, en de begeerlykheid van den Spanjaard, om over de gansche Waereld te heerschen, meer ontdekt werden, hebben, zederd het voorgaande schryven, met den Koning van Vrankryk en Koningin van Engeland, zulks ook gevoelende, daar tegen een nieuw Verbond gemaakt, en deeze Landen daar in mede ontfangen. Dat de handeling van den Admiraal van Arragon ontdekt was, en de Koning van Spanje ook van de zaken des Keizers en 't Ryk zoekt Meester te zyn, of 't zelve met de Wapenen te verkrygen, als uit deszelfs voorstel wel te zien is, daar hy spreekt van de Ryks Steden Besançon en Aken, de Landen van Gulik en Kleef, den gevorderden Vredehandel, en 't ligten van Krygsvolk: en nader by de Brieven van Don Guillielmo de S^t. Clement, daar hy schryfd, dat deeze Vredehandel alleen diende, om de Gemeente hier oproerig, en 't Ryk tegen deeze Landen op te maken: want of wel geen van beiden met zulke ydelheid is op te maken, ziet men nogtans de meening daar uit: en al mag de Koning van Spanje en zyn Gouverneur verklaard hebben tot den Vrede gezind te zyn, de Keizer en Vorsten des ten besten meenen, en zy aan hunne voorzorg en geneegenheden niet twyffelen, zyn nogtans de zaken der Landen in zulken staat, dat daar op niet mag gelet werden, om dat zy wettig van de heerschappye van den Koning van Spanje zyn afgesneden, en eerst over lang met Engeland verbintenissen gemaakt, en nu nieuwe plegtige Verbonds-making met Vrankryk en Engeland hebben aangegaan, boven de agting, die zy nog andere Koningen, Magten en Heeren schuldig zyn, en dat uit gelyke verklaringen des Konings en Gouverneurs te vooren niet anders is gevolgd, dan dat de Walsche en andere Provintiën zyn ontleed, en daar uit deeze Oorlog veroorzaakt, als vrugten van de Vredehandelingen van Leuven, Keulen en andere: en dat de meening van den Koning daar aan blykt, dat men in de andere Provin-

Guillielmo de St. Clements handeling by den Keizer.

tiën

tien de Inquisitie zo in gebruik steld, dat onlangs binnen Brussel eene jonge Dienstmaagd, om den Christen Godtsdienst, levendig in de aarde begraven is. Dat hy den Ausburgschen en hervormden Godtsdienst beide voor Ketterye houd, en de Godtsdiensts-verwanten in den Oorlog alleen gebruikt, om Ketters met Ketters te straffen, gelyk hy zegd. Dat zy niet konden bedenken, wat zaken men hun zou hebben voor te dragen, daar aan 't Ryk en deeze Landen ten hoogsten geleegen mag zyn. Aangaande die uitvallen, op 's Ryks bodem gedaan; daar tegen is genoeg vertoond, dat de vyanden daar van de oorzaak zyn, die deeze Landen dwingen te oorlogen voor hun leven, Vaderlyke Wetten, Vrouwen, Kinderen en goederen, en dat men van deeze Landen niet meer behoorde te eischen als van de andere, die nog zo goede tugt niet houden, en dat tegen de uitvallen altyd alle mogelyke orde gesteld is geweest, zelfs met verhoogen van de Soldye, daar over ook niet zou kunnen geklaagd werden, indien men bezorgd had, dat de Vyand, volgens zyne plegtige beloften, de plaatzen, op 's Ryks bodem in hebbende, had wedergegeven, om welke te sterken zy 't Leger daar nu tot grote kosten en gevaren voor hadden moeten zenden, en verwagtten goede uitkomst. Dat deezer Landen Gezanten in 't Ryk dikwils goed gehoor was gegeven; maar dat zy wel gewenscht hadden, dat op de voorgebragte klagten, eer deeze zaken dus ver waren verloopen, geantwoord, en dadelyk geholpen was geweest, dat de Brieven hadden opgehouden. Dat zy tegen den Keizer of Ryk niet dagten te doen, dat tegen regt, reeden en aller Volken Wetten zou zyn; maar naar hun vermogen, in ootmoedige eerbied, zig daar tegen weten te dragen. Dat het volstrekt overeenkomstig aller Volken Wetten en loflyke gebruiken, en altyd geoorlofd is, wettige reedenen by te brengen, waarom men de komsten van eenige hoedanige Gezanten niet noodig agt, en dat zelfs niemand by eenige Princen of

Magten kwalyk is afgenomen, maar altyd ten besten geduid. Dat zy te vooren daar van zyn verwittigd, om geene noodelooze kosten en moeiten te doen, daarom de Keizer en Vorsten zulks tot geene verkleining behooren te nemen, dewyl de meening der Staten niet daar toe strekte, maar om, nevens der Nederlanden welvaard en verzeekerdheid, alle mogelyke voldoening te geven. Dat de Vorsten daarom op geene andere middelen hebben te denken, dan om den Vyand te helpen verjagen van den Ryksbodem, en zyne uitloopen en rooveryen te beletten. Dat zy hunne voorgaande Brieven niet hebben verstaan, om de toekomst te weigeren, maar om tydlyk te waarschuwen, wat antwoord de Gezanten zouden te wagten hebben, op dat de eer van den Keizer, 't Ryk en Vorsten mogt bewaard blyven, gelyk zy nader aan den Keizer hadden geschreven, en baden, dat men dit en hun voorgaande schryven niet anders wilde duiden.

Met deezen Brief aan de Vorsten zonden zy het dubbeld van den Brief aan den Keizer: insgelyks van het voorstel des Admiraals van Arragon, en van de Brieven van Don Guillielmo de St. Clement, en aan den Keizer zonden zy 't dubbeld van den Brief, aan de Vorsten geschreeven.

Keizerlyke Gezanten by de Staten afgevaerdigd, den 25 Augustus.

De Gezant werd voor zyne moeite bedankt, en van alle verteerde kosten vrygesproken, en gebeden alles ten besten te willen helpen duiden: en op zyn voorstel van de vernieuwing der verbintenissen werd niet geantwoord, om dat zyne Brieven besloten waren geweest en daar van niet hielden, nog het geloof op hem zulks niet mede bragt.

Keizerlyke Gezant trekt naar Antwerpen.

De Gezant Nutzel heeft hevig verzogt Copye van zyne geslote Brieven te hebben, het welk de Staten agtten te zyn, op dat hy den Kardinaal den inhoud daar van zou kunnen mededeelen, 't welk hem ten laatsten, na bedenken, vergund is, en is dus, den 25sten van Oogstmaand, op Antwerpen getrokken, om daar, zo men vermoedde, ook verslag te doen.

De

De Koning Christiaan de IV^de, Koning van Denemarken, Noorwegen, enz. alzo hy in 't voorige Jaar gekroond, en van veele Vorsten en Heeren begroed was, daar ook de Gezanten van de vereenigde Nederlanden met geschenken waren geweest, gelyk wy verhaald hebben, heeft in Herfstmaand, deezes Jaars, een treflyk Gezantschap in Engeland en Nederland afgezonden, te weten, Heer Arnoult Witfeldt, Kancelier, en Christiaan Barnkaw, beide Raden des Ryks van Denemarken, welke met etlyke Oorlogs-scheepen, door veele van Adel vergezelschapt, eerst in Engeland aangekomen zyn, daar zy by de Koningin, na alle geluk-wenschen en aanbieden van dienst, verzogten bevestiging van de oude vriendschappen, en dat hunne Koning gaerne zou volgen de voetstappen van zynen Vader, in de grote begeerte van eenen Vrede te maken, daar toe hy raadde, om de onzeekerheid van den Oorlog, en wilde gaerne Middelaar zyn, zo dat de Godtsdienst mogt behouden zyn. Hy verzogt ook voor zyne Onderdanen onzydigen handel ter Zee, of ten minsten, dat 'er by Plakate zou vertoond werden, wat goederen de Koopman zou mogen voeren: Oorlogs-gereedschap en Geschut wilde hy zyne Onderdanen verbieden, maar begeerde zyne Onderdanen van Noorwegen toegelaten te werden Planken, Deelen, Sparren, enz. daar by zy leven moesten. Hy klaagde ook over eenige beroving of bekommering over zyne Visscheryen, daar toe verzoekende Kommissarissen, om verder daar van te handelen: zy hadden ook last over te leveren de Verçierzelen van de hooge orde van Engeland, van den Kouzeband, dien de overlede Koning ontfangen had.

De Koning van Denemarken doet eene zending in Engeland.

Den 3^den van Wynmaand, hebben zy hun affcheid beleefd gekreegen, maar konden geene toestemming krygen, om eenige lasten Koorn Westwaards in Spanje te voeren, en besloten, dat zyne Onderdanen geene Touwen, Kabels, Canefas tot zeilen, Buskruid, Zalpeter, Geschut, Masten, Sprieten,

Deensche Gezanten affcheid in Engeland.

ten, Pek, Teer, Tarw en Rog, nog het Meel daarvan, geenzins daar zouden mogen voeren. Nopens den Vredehandel, alzo de Koningin dat verzoek merkte te spruiten door toedoen van den Keizer en Koning van Spanje, die daar in list zogten, antwoordde zy, dat zy geen ding meer zogt dan Vrede, en dat ten inzien van haare Sexe, natuur, ouderdom, belydenis, en natuurlyke geneegenheid tot Vrede, zo die mogt zyn eerlyk, vast en bestendig, waar over zy den Koning hoog voor zyne goedhartigheid bedankte.

Des Konings van Denemarken Zending aan de vereenigde Landen, den 19 October.

Uit Engeland zyn deeze Gezanten in 's Gravenhage gekomen, den 15^den^ van Wynmaand, daar zy eerlyk ontfangen en geherbergd werden, en hebben, den 19^den^, by de Heeren Staten Generaal *gehoor* gehad, daar zy schriftlyk en mondling vertoonden, dat de Koninglyke Majesteit van Denemarken, Noorwegen, enz. hun bevolen had, na alle gebuurlyke begroeting, gelukwenschen en eerbieden, *den welgeboren*, gestrengen, Edelen, Erentvesten, Eerbaren en Hoog-geleerden, de gezamentlyke *Staten* der vereenigde Nederlandsche Provintiën, te vermelden de oude gebuurlyke vriendschappen van oude tyden, inzonderheid die trouwe vriendschappen, die wyle Koning Frederik de II^de^ met wyle den *Prince* van Orange gehad heeft, desgelyks met de Staten en Ingezerenen derzelver Landen, hebben 't zelve ook met der daad verklaard, daarom zyne Majesteit zig ten hoogsten aan den Kryg der Nederlandsche Provintiën liet geleegen zyn, en daar over alle vlyd aanwendde, om die in Vrede en eenigheid te brengen, des de tegenwoordige Koning te meer zig heeft willen bevlytigen in alle Christlyke deugden zynes Vaders voetstappen te volgen, niet alleen om de gebuurlyke vriendschap met de vereenigde Nederlandsche Provintiën te volharden en onderhouden, maar ook in 't afwenden des bezwaarlyken Krygs, welke goede geneegenheid hy niet had willen nalaten door hen, zyne Gezanten, de Staten op 't vriendlykste

voor

voor te dragen, of zy geneegen mogten zyn, ook zonder verdenken, dat zyne Majesteit, nevens andere Christlyke Magten en Heeren zig onderwond, dat de Oorlog met eene reedelyke onderhandeling nedergelegd, en de geliefde Vrede weder gebragt mogt werden. Deeze zyne begeerte kwam uit zonderlinge, Koninglyke en welgemeende geneegenheid; zynde geenzins gemeend te raden of vervorderen de onderdrukking des bekenden waaren Godtsdiensts, daar in zyne Majesteit zo wel geboren als opgetrokken is, by welke ook dezelve, door Godts genade, tot zyn laatste zalig einde denkt te volharden: ook niets, dat de vereenigde Provintiën tot schade kon raken; dog dat zulke middelen mogten getroffen werden, daar door men deshalven niet alleen bewaard zy, maar zelfs dat hun in alle delen tot welvaard en voorspoed strekken kon, waar over zy verzogten vriendlyk besluit en verklaring, mitsgaders de Voorwaarden en Artykulen. Dit zelve hadden zy de doorlugtige Koningin van Engeland ook voorgedragen en aangeboden. Nog verzogten zy, dat de geenen, die onzydig zyn, en met deezen Oorlog niet te doen hebben, in alle wegen de vrye Koophandel en Schipvaard ter Zee toegelaten mogt werden, in zo verre zy zig onthouden den vyand eenige Krygs-gereedschappen toe te voeren, gelyk de Nederlanders in zyne Koningryken, doortogten en stroomen dagelyks wedervaard, daar aan dezelve ook niet twyffeld. Verder bevalen zy eenige byzondere zaken van de Onderdanen.

Op deeze zending en voorstel hebben de Staten Generaal, den 24sten van Wynmaand, geantwoord, dat zy op alles gelet, ryp beraadslaagd, en met grote blydschap verstaan hadden, dat de hooggedagte Koninglyke Majesteit in zo goede gedagtenis heeft de nabuurlyke vriendschap en verbintenissen, die van alle oude tyden tusschen de Kroon van Denemarken, Noorwegen, enz. en de Nederlandsche Provintiën geweest zyn, en in 't byzonder die grote

Der Staten antwoord aan de Gezanten van Denemarken, den 24 October.

vertrouwde vriendschap, die tusschen den hoogen, enz. wyle Koning Frederik en den wyle Prince van Orange gestaan had, waar over en voor de volharding zy zyne Koninglyke Majesteit met alle eerbied en ootmoed ten hoogsten bedanken.

Zy hadden ook in goede gedagtenis de gunstige Koninglyke geneegenheid van den voorsz. Koning Frederik den II^den^, mitsgaders den yver, dien hy had, om deeze Landen tot eenen Vrede te brengen, en zyn ook wel verzeekerd, dat de tegenwoordige Koning zynen geliefden Heere Vader opgevolgd is, niet alleen in zyne Koningryken en Christlyke deugden, maar ook in alle goede wel herbragte vriendschap met deeze Landen te onderhouden, nevens het afweeren van deezen bezwaarlyken Kryg, daar over de Heeren Staten zig aan zyne Majesteit altyd te meer verbonden houden, en bekennen, dat zyne Koninglyke geneegenheid daar toe strekte, tot hunnen groten troost, en hopen, dat zyne Majesteit, uit de volgende reedenen, volkomen gelooven zal, dat de Staten nooit meer hebben begeerd, dan den bezwaarlyken Oorlog in eenen goeden, verzeekerden Vrede veranderd te zien, daar naar zy altyd getragt hadden, daar in tegendeel wegens die van Spanje, onder den name van handeling, niet anders is gezogt, dan met list en geweld deeze Landen te onder te brengen.

Zy bedanken den Koning voor zynen dienst tot den Vrede, en bewyzen, dat zy van Spanje niet gemeend werd.

Champigni en Aldegonde's Vredehandeling, 1574.

't Zelve is gebleeken in de eerste handeling van Vrede, begonnen in den Jaare 1574, tusschen den Heere van Champigni, wegens den Koning van Spanje en zynen Gouverneur, den Commandador van Castiliën, en den Heere van S^t^. Aldegonde, wegens den hoog-gemelden Prince van Orange en de Staten van Holland en Zeeland, alzo dezelve onvrugtbaar afgegaan is, door dien men niet wilde spreeken van eenige voorwaarden, die strekten tot orde in zaken van den Euangelischen Godtsdienst, en den welstand der Landen, zynde alleen der Spaanschen meening, gedurende de voorsz. handeling,

oneenigheid en scheuring in de Landen van Holland en Zeeland te maken, de goede Stad Leiden in te nemen, en zig dus in 't midden van Holland te logeeren, 't welk, door de goede naerstigheid en getrouwheid, zo van den Heere Prince van Orange en de Staten, als van de belegerden binnen Leiden, door Godts kragtige hand, wonderlyk verhinderd was.

Van gelyken is gebleeken in de plegtige handeling te Breda, in 't Jaar 1575 aangegaan, door tusschen koming van den Allerdoorlugtigsten Keizer Maximiliaan, die tot dien einde afgevaerdigd had den Heere Grave van Swartsenborgh, want om reedenen voorsz. en om dat men, wegens den Koning van Spanje, niet een *Jota* in de Religie zaken wilde vergunnen, nog toelaten vergadering van de Staten van alle Provintiën, is daar uit niets goeds gevolgd, maar de Spaansche hebben zig, gedureude de voorsz. handeling, zo met list en geweld ten Oorlog toebereid, dat zy in weinige Maanden daarna de Landen van Holland en Zeeland zo groten afbreuk deden, als zy anders in eelyke Jaaren niet zouden gedaan hebben. Vrede-handel te Breda, 1575.

Kort daar na is, door Godts barmhartigheid, geschied het geene de Koning van Spanje zogt te beletten, te weten, dat de Provintiën, zynde onder het juk der Spanjaarden, zig daar van verlost, en by den anderen vergaderd zynde, eindlyk met den hoog-gemelden Heere Prince van Orange, en de Heeren Staten van Holland en Zeeland met hunne Bondgenooten, in de Stad Gend verdragen en bevreedigd hebben, by welke Pacificatie eenige lydlyke orde op den Christlyken Godtsdienst en vergadering van de Staten Generaal was gesteld. Pacificatie van Gend, 1576.

Maar alzo, na den dood van den groten Commandador, voorgevallen voor de teekening van de voorsz. Pacificatie, in 't Land van Lutzenburg was gekomen Don Johan van Oostenryk, is op verscheide plaatzen gehandeld, om hem aan te nemen als Don Johans bevrediging.

Gou-

Gouverneur, en eindlyk daar in toegestemd door de andere Provintiën, uitgenomen die van Holland, Zeeland, en hunne Bondgenooten, die zig daar tegen verzet hebben, onder andere reedenen, om dat de Koning van Spanje de Pacificatie van Gend en de Vergadering van Staten Generaal niet had willen toestemmen, dan op voorwaarde, dat dezelve den Roomsch Pauslyken Godtsdienst niet zou verbreeken nog benadeelen, en dat de Steden van de voorsz. en andere Provintiën zouden belooven den voorsz. Roomschen Godtsdienst te onderhouden.

Don Johan begint weder den Oorlog.

En gemerkt, Don Johan van Oostenryk als *Gouverneur* aangenomen zynde, niet alleen zogt te verdrukken de voorsz. andere Provintiën, maar *ook* die te dwingen den Oorlog weder aan te nemen tegen de voorsz. van Holland, Zeeland, en *hunne* Bondgenooten, en zy 't zelve niet wilden lyden nog daar toe verstaan, heeft hy zig weder in Wapenen gesteld, de Spanjaarden, die, uit kragt van 't voorsz. verdrag, vertrokken waren, weder ontboden, met list gewerkt met de Duitsche en Walsche Guarnizoenen, en gearbeid, om het Kasteel van Antwerpen en meer andere in te neemen, en met de daad ingenomen het Kasteel van Namen en andere.

Waar na de Heeren Staten van Holland en Zeeland weder verzogt zynde hunne Afgevaerdigde te zenden in de vergadering van de andere Provintiën, hebben zig te zamen gevoegd, en zeer langen tyd met den voorsz. Don Johan gehandeld, om tot Vrede te komen; maar alzo men tot geene reedelyke voorwaarden kon geraken, zyn partyen in open Oorlog getreden, en wederzyds te veld gekomen.

Baron van Selles onderhandeling van Vrede.

Ondertusschen heeft de Koning van Spanje gezonden aan de Generale Staten, vergaderd te Brussel, den Baron van Selles, die in 't openbaar aanbood onderhandeling van Vrede, maar heimelyk arbeidende, om de voornaamste Heeren om te

koopen, en byzonder eenige Hoofden van 't Leger, leggende omtrend Genbloers, 't welk hy deels heeft uitgevoerd, waar door ook het Leger van de Staten, door Don Johan van Oostenryk, in disorde gebragt en ter neder geslagen is, omtrend dien tyd, als de Staten Generaal, om te meer te toonen hunne yver, om met den Koning van Spanje in Vrede te komen, als Gouverneur aangenomen hadden den Doorlugtigsten Vorst en Heere, den Aards-Hertog Matthias van Oostenryk.

Na de voorsz. Nederlaag hebben de hoog-gedagte Aards-Hertog, Prince van Orange, andere voorname Heeren, en de Staten Generaal, gearbeid, om by alle middelen een nieuw Leger te Veld te brengen, dat middelertyd van nieuws is voorgenomen de handeling van Vrede. En alzo de voorsz. Baron van Selles had verzogt eene byeenkomst te Mechelen, hadden de Heeren Staten derwaards gezonden den Grave van Bossu, en eenige andere Heeren; maar daar is niets anders uitgeregt, dan dat de voorsz. Selles, onder voorwendzel van Vrede te maken, omgekogt heeft den Heere van Bours, Gouverneur te Mechelen, daar uit toen het verlies van dezelve Stad is gevolgd.

Te Mechelen van Vrede gehandeld.

Daar na is ook eene zeer grote, plegtige raad en onderhandeling van Vrede gehouden binnen de Stad Leuven, in 't byzyn van de Hofgezanten des Keizers, Konings van Vrankryk en Koningin van Engeland; maar by gebrek van het minste herstel in zaken van den Euangelischen Godtsdienst te willen lyden, is niet meer uitgevoerd dan te vooren.

Te Leuven is van Vrede gehandeld in 't byzyn van des Keizers, Konings van Vrankryks en van Engeland is Gezanten.

Gelyk ook niet is kunnen gedaan werden in de grote en zeer plegtige Vrede-handeling te Keulen, daar de Keizerlyke Majesteit Tusschenspreeker is geweest door zyne Gezanten, Keurvorsten en andere Princen van het Roomsche Ryk, vermits toen ook geene genoegzame verklaring werd gedaan, noodig voor den hervormden Godtsdienst, nog tot verzeekering van den staat des Lands, overeenkom-

Vrede-handeling te Keulen te vergeefs.

stig.

ftig de oude Wetten en geregtigheden derzelver: en gedurende dezelve handeling, is by de Spanjaarden de afval van de Walsche Provintiën en eenige voorname Heeren, ook van de Stad 's Hertogen-Bosch en andere Steden, zo met list als geweld te weeg gebragt.

Hier over hebben de Landen eenen anderen Heere aangenomen.

Zo dat ten laatsten de Heeren Staten, bemerkende, dat zy met geene tusschen-koming of andere middelen, konden komen tot eenen goeden en verzeekerden vrede, zyn gedwongen geweest eindlyk te besluiten eenen anderen Prince aan te nemen, gelyk de meeste Provintiën dien volgens voor Heere en Prince aangenomen hebben den Doorlugtigen Prince, François, Hertoge van Anjou, Alençon, enz. eenige Broeder van den Koning van Vrankryk, na dat zy, met volkomen overleg, hadden verklaard, en by openbare Plakaten verkondigd, dat de Koning van Spanje vervallen was van de heerschappye, die hy over deeze Landen plagt te hebben.

Nederlanden by den Koning geschikt om een stoel van den Oorlog te zyn.

En hoewel de reedenen, waarom zulks geschied is en noodig moest geschieden, zo zaaklyk en kenlyk zyn, dat 't onnoodig is hier daar van verhaal te maken, diend nogtans in 't kort gelet, dat de voornaamste grond van alle de Oorlogen en ongelukken van de Nederlanden is geweest, dat de Koning van Spanje de oude Vryheden, Politien, manieren van regeering, en andere geregtigheden van dezelve, heeft willen onderdrukken, en in deeze Landen den stoel van raadslagen en Oorlog stellen, tot onderdrukking van alle Nabuuren, Koningryken en Landen, byzonder en voor eerst die den Roomschen Godtsdienst afgegaan waren.

Verhaal van 't geene de Koning tegen der Landen Previlegien voorgesteld heeft.

't Welk de voornaamste Princen en Heeren, mitsgaders de Heeren Staten van de Provintiën, niet hebben willen lyden, waar door de Koning van Spanje, den tyd en geleegenheid waarnemende, met gewapende hand den Hertog van Alva in deeze Landen gezonden heeft, om zyn voorsz. voornemen te werk te stellen.

Door

Door deezen heeft hy doen vangen de Graven van Egmont en Hoorne, met eene meenigte van Heeren, Edelen, gemeene Burgers en Onderdanen van deeze Landen, hebbende deeze voorsz. Graven en andere Heeren, Edelen en gemeene Onderdanen, openbaar doen onthalzen, en eene zeer grote meenigte van Ingezetenen uit de Landen gebannen en verjaagd, tot onuitspreeklyk verdriet van alle goede Ingezetenen.

Den Heere Marquies van Bergen op den Zoom en dien van Montigni, te vooren naar Spanje gezonden, zelfs uit last van de Gouvernante, om de zwarigheden, die de Landen over 't hoofd hingen, te vertoonen en herstel te verzoeken, heeft de Koning van Spanje, tegen den pligt van eenen goeden Prince, tegen zynen Eed, de Landen in 't gemeen en byzonder gedaan, en tegen aller Volken Regten, doen ombrengen, en hunne goederen laten aanslaan.

Heeft ook in de voornaamste Steden der Nederlanden Kasteelen opgeregt, nieuwe manier van Regt ingevoerd, opgesteld eenen Gemeenen Raad, Bloedraad genoemd, voor welken getogen zyn de Ingezetenen van alle Provintiën, tegen de Wetten en Previlegien van dezelve: en onder 't dekzel van eene gemeene vergifnis, heeft hy in 't gemeen alle de geregtigheden en Previlegien van de Landen te niet gedaan en verbeurd gehouden, om verder alles naar zynen zin te regeeren.

Ondertusschen heeft hy niet vergeten zynen voornamen voorslag tegen de Nabuur-Ryken, zoekende geleegenheid van twisten en oneenigheden, om dezelven met Wapenen te overvallen, 't welk verhinderd werd, door dien Godt almagtig verwekte den hooggemelden Heere Prince van Orange, dien hy magt en middelen heeft gegeven, om met twe geweldige Heiren in deeze Landen te komen, en zig in zyne wettige Gouvernementen van Holland en Zeeland te vesten.

Het is ook den Koning van Spanje niet genoeg ge-

Ongeloof-lyke moorddadigheid der Spanjaarden in Nederland.

geweest, dat in de Nederlanden over de honderd duizend Menschen zyn omgebragt om zaken van Godtsdienst, en dat, door zyn bevel, de Hertog van Alva door Beuls handen had doen ombrengen over de twintigduizend Menschen, van allerhanden rang; dat hy geheele Steden heeft doen bederven, plunderen, en al het volk of de meeste doen ombrengen, daar van de Steden Mechelen, Zutphen, Naarden, Oudewater en meer andere, getuigenis mogen geven; maar hy heeft boven dien nog, by openbaren Plakate, moorddadig doen ombrengen den voorsz. Doorlugtigen Prince van Orange, die zig als Vader van het Vaderland had gedragen, daar door de Heeren Staten te meer zyn bevestigd, en genoodzaakt in hun regtvaerdig voornemen te volharden.

Waar uit dan genoeg blykt, dat deeze vereenigde Provintiën met geene reedenen kan gevergd werden zig weder te begeven in onderdanigheid, en onder de heerschappye van den Koning van Spanje, of met hem in eenig Verbond of handeling van Vrede te komen.

Te minder, nadien zy altyd met de daad hebben bespeurd, dat alle opgeworpe handeling van Vrede, hoe opregt dezelve door Middelaars of Tusschensprekers gemeend zyn geweest, altyd by den Spanjaard gebruikt zyn tot listige uitvindingen en aanslagen, om daar mede de Provintiën, Steden en Ingezetenen van dezelve in scheuring en wantrouw te brengen, en dezelve te overvallen, gelyk in alle handeling is gebleeken en verhaald.

Invallen der Spaansche in Vrankryk en Engeland.

Ook in de byzondere handeling met de Steden Gend en Brugge, in welke de Ministers des Konings van Spanje in 't begin schone voorslagen, zelfs in 't stuk van den Godtsdienst, deden; maar als men in 't handelen gekomen was, niet toelieten van de zaken en Godtsdienst eens gesproken te werden, die bedrieglyke handelingen der vyanden hebben 't te kenbaar gemaakt. En dat de vyandlyke han-

handelwyzen van de Spanjaarden, daar na veele Jaaren tegen de Kroon en staat van Vrankryk, meest tot verdrukking van den hervormden Godtsdienst aangewend, de volharding van hun tyrannig voornemen genoeg hebben geopenbaard, gelyk ook voor al is bespeurd in den Jaare 1588, tegen de Koninglyke Majesteit en Kroon van Engeland, welke bedrieglyk door den Spanjaard in onderhandeling van Vrede gebragt zynde, gedurende dezelve handeling, met de grote en geweldige Spaansche Vloot bezogt is geweest.

Ook kunnen de Heeren Staten tot handeling van den Vrede met den Koning van Spanje niet verstaan, vermits zy, na het moorddadig ombrengen des hooggedagten Heere Prince van Orange, voor Hoofd van hunne regeering gekoozen hebben den hooggebooren Vorst en Heere, Maurits, zyner Excellentie's Zoon, welke, door Godt almagtig, met zo grote deugden, dapperheid en Helden-gaven voorzien is, dat hy niet alleen de vereenigde Nederlanden beschermd, maar ook in meer verzeekerdheid gebragt heeft, met de Doorlugtigste en Grootmagtigste Koningin van Engeland, die, als eene zeer wyze, Christlyke en voorzigtige Princes, de grote magt en heerschzugt der Spanjaarden, en derzelver manieren van doen met grote reedenen voor de geheele Christenheid bedenklyk vindende, den staat en zaken van deeze Landen altyd heeft begunstigd, een Verbond hebben gemaakt, inhoudende beloften van met den Vyand geenen Vrede te maken.

Prins Maurits in zyns Vaders plaats gesteld, en deszelfs lof.

En dat daar na de Koning van Spanje volhardende alle Koningen en Magten den Oorlog aan te doen, onder 't dekzel van den Paus en Roomschen Godtsdienst alom te willen planten, vorderen en beschermen, maar waarlyk om over de geheele Christenheid te heerschen, bewyzende 't zelve daadlyk tegen den Koning van Vrankryk en Navarra, heeft de Hooggedagte Koninglyke Majesteit van Vrankryk en Navarra eene plegtige en vaste verbintenis met

De Koning van Spanje 's Pausfen Voorvegter.

de Hooggedagte Koningin van Engeland aangegaan, daar in de vereenigde Provintiën ook zyn aangenomen, met de verbintenis van zonder gemeene bewilliging geenen Vrede met de Spanjaarden te maken.

Hopende de Heeren Staten, dat zyne Koninglyke Majesteit van Denemarken, Noorwegen, enz. mede zal gelieven te overwegen het heerschzugtig en tyrannig voornemen des Konings van Spanje, en zynen Spaanschen Raad, tegen alle Koningen en Magten, en namelyk den geenen, die het Pausdom hebben verlaten, en over zulks de geheele Christenheid en gemeene Christlyke zaak ten besten, zig tot de voorsz. verbintenis ook zal laten bewegen.

Vast vertrouwende, dat zyne Koninglyke Majesteit, naar zyn hoogwys Koninglyk verstand, wel oordeelen zal, niet alleen hoe ongeleegen het deeze Landen zou zyn zig weder te onderwerpen aan de Spanjaarden, tot ondergang van den Christlyken Godtsdienst en des Lands bederf, maar ook hoe dienstig het voor alle Naburen, Koningen en Magten zou zyn, dat de Nederlandsche Provintiën weder gebragt zouden werden onder de magt van den Koning van Spanje: en daar benevens, dat in de magt van denzelven Koning zou gesteld werden het Krygsvolk, Bootsvolk, Scheepen en middelen van geld, die de Landen, door den nood van den Oorlog, tot hunne verweering hebben moeten gebruiken: en die over alle de Nederlanden bewerkt en tot zyne schikking gebragt zynde, hem magt zouden geven tot een gestadig onderhoud van meer als honderdduizend Mannen ten Oorlog, daar mede hy, tot nadeel van alle Nabuuren, Christlyke Koningen, Princen en Republyken, door de geleegenheid van deeze Landen, meer geweld zou kunnen doen, dan met het inkomen van alle zyne Koningryken, Indiën en Landen.

De vereeniging der Nederlanden met Spanje zou onderhouden honderdduizend Mannen tot overvalling van de Buuren.

Want dat de Koning van Spanje altyd is geweest, en nog is, Vervolger van den Christlyken Godtsdienst,

dienst, bewysd het geheele Gouvernement van Spanje en Portugaal, en de grote Raad van Inquisitie, zig ook dragende als Voorvegter van de magt des Paus, die hem toeëigend, en met de daad magt geefd te mogen overdragen de Koningryken van den eenen Koning en Potentaat op den anderen.

Boven dien bidden de Heeren Staten zyne Koninglyke Majesteit demoedig, dat zyn genadigste gelieve te gelooven, dat de aanvang van de Vredehandeling met den Koning van Spanje voor deeze Landen van grote zwarigheid en bedenken is, alzo die niet zo gevoeglyk afgesneden zou kunnen werden: want 't geene by alle Koningen, Princen en Republyken plaats heeft, dat de Vredehandeling de geneegenheden tot den Oorlog verkoele en belette, of ten minsten veragtere de middelen, daar toe noodig, dat heeft nog meer plaats in den staat van deeze Landen, te zamen gevoegd zynde uit verscheide Provintiën en Steden. En veele zouden meenen, dat de reedenen, die de Heeren Staten bewoogen hadden in Vredehandeling te komen, op zo goeden grond van gewenschte voorwaarden gebouwd waren, dat men niet zou kunnen missen den Vrede te treffen, 't welk dan veele ongelukken zou mede brengen.

De Vredehandel verkoeld den ernst en vlyt tot den Oorlog.

Want te meenen, dat de vereenigde Nederlanden met den Koning van Spanje Vrede zouden mogen maken, zonder uitroejing van den Christlyken hervormden Godtsdienst in dezelve Landen, en zonder de Landen te brengen onder een volstrekt gebied van den Koning van Spanje, is den Heeren Gezanten, door veele reedenen, mondeling verklaard naar menschen verstand buiten alle waarschynlykheid te zyn.

De Heeren Staten verzoeken mede zyne Koninglyke Majesteit te gelooven, dat zy wel voor oogen hebben de grote zwarigheden, door deeze Landen geleden, door den tegenwoordigen Oorlog, ook 't bloed vergieten, daar in geschied; dat zy zeer

De Nederlandsche staat kan niet lyden vereeniging met Spanje, als zynde de ondergang van hen en hunne Buuren.

wel overleggen de gemakken van den Vrede, en onzeekerheid van de uitkomst des Oorlogs; maar nadien, boven het belang van de gansche Christenheid, Naburen, Koningryken en Republyken, het handelen en omgaan van Vrede met de Spanjaarden, voor den staat der Nederlanden en de goede Ingezetenen derzelver zo schadelyk en bezwaarlyk zou zyn, dat derzelver ondergang daar uit zoude volgen, kan hunne staat niet lyden daar in te treden, maar moeten eene andere gelukkige uitkomst van Godt den Heere almagtig, daar op zy voor al hun vertrouwen gesteld hebben, en met eene goede vereeniging van de andere Nederlandsche Provintiën, of anders, verwagten: daarom bidden de Staten deemoedig Hooggedagte Koninglyke Majesteit, dat zyn Koninglyk genadigste gelieven zy 't zelve ten besten te verstaan, en dezelve Landen en goede Ingezetenen derzelver niet te min zyne Koninglyke genadigste gunst en geneegenheid te volharden.

De Staten zien geenen Vrede mogelyk, dan op Godt te vertrouwen en met vereeniging van de andere Provintiën.

De Staten tragten met Denemarken te bevorderen Koophandel en Scheepvaard.

Op het geene verder den voorsz. Heeren Gezanten door Hooggedagte Koninglyke Majesteit belast is by de Heeren Staten te vorderen, ten einde de onpartydige, en die met deezen tegenwoordigen Oorlog niet te doen hebben, in alle wegen de vrye Koophandel, Scheepvaard en zeiling ter Zee toegelaten mogen werden, in zo verre zy zig onthouden den vyand eenige Krygs-gereedschappen toe te voeren; maar voornamelyk, zynde zyne Koninglyke Majesteits eige Onderdanen, ten aanzien van de verdrage Nabuurlyke vriendschap en onderhandeling, verklaren de Heeren Staten, dat zy zeer gaerne bekennen, en ten allen tyden bekend hebben, dat zy ten hoogsten aan zyne Koninglyke Majesteit van Denemarken, Noorwegen, enz. verbonden zyn, ten aanzien van de erfverdrage Nabuurschap en verstandhouding, mitsgaders de grote verzeekerdheid, genade en weldaden, welke de vereenigde Nederlandsche Provintien en Onderdanen alom in zyne Majesteits Koningryken genieten, waar door

De Staten begeeren met Denemarken alle goede verstandhouding te houden.

zy ook van den beginne van deezen Oorlog tot deezen dag hebben gearbeid, om met de Nabuuren, onpartydige Koningen, Princen, Republyken en derzelver Onderdanen., maar vooral met de Koninglyke Majesteit van Denemarken en Noorwegen, enz. in alles, en ook in 't stuk van de Scheepvaard en Koophandel, goede verstandhouding, Nabuurlyke eenigheid en vriendschap te houden, en dat zy over zulks de Ingezetenen van zyne Koninglyke Majesteits Ryken, Vorstendommen en Landen, ook van de andere onpartydige Landen, de Scheepvaard en Koophandel op de Ryken van Spanje, Portugaal en andere, Westwaards gelegen, onder 't gebied des Konings van Spanje staande, en andere onpartydige Ryken en Landen, zo vry en onbehinderd hebben gelaten, als de Ingezetenen van deeze Landen zelfs, waar in de Heeren Staten, zo veel in hen is, hopen te volharden.

Wat aangaat den eisch van byzondere, hebben zy ook goed reedelyk bescheid gegeven, en verder besloten met alle ootmoedige geneegenheid en aanbiedingen. Desgelyks bidden zy den Gezanten goed verslag te doen met der Landen aanbeveeling. Gedaan ter vergadering der Heeren Staten, den 24sten van Wynmaand, des Jaars 1597.

Met dit antwoord zyn de voorsz. Deensche Gezanten vertrokken naar het Leger van Prince Maurits, van alle verteerde kosten vrygesproken, en elk met eenen groten gouden Keten vereerd. *Deensche Gezanten vertrek, en vereering.*

Alzo men in Engeland zeer vreesde voor Ierland, hoewel de Rebellen daar zeer te ondergebragt waren, door dien zeekere Mack Guyer, een van de voornaamste Rebellen, met andere, verslagen en derzelver Hoofden gebragt waren by den Viceroy, Sir Willem Russel, die te vooren Gouverneur van Vlissingen geweest was, en dat de Iersche nu weinig hulp uit Spanje te wagten hadden, heeft Elizabeth, Koningin van Engeland, getragt daar eene grote hervorming te weeg te brengen, om dat 'er da- *Staat van Ierland.*

dagelyks zulke grote klagten over haare Engelschen door de Ierschen overgebragt werden, zelfs onder de Oversten der Engelschen grote twist zynde, welke twist zy wist, dat den Grave van Tyron, een kloek Heer, die lang in 't Hof van Engeland verkeerd had, de meeste oorzaak tot zyne Rebellye gaf, dien goede hoop van vereeniging gegeven was, daar toe hem de tegenspoed der Spaansche Vloot ook mogt beweegen, waarom zy verscheide Oversten tot hunne verantwoording in Engeland ontboden heeft, als den Oversten en Ridder Byngam, die daar lang geregeerd had, met andere. De voorsz. Rusfel kwam ook t'huis, en zy heeft daar gezonden, om te regeeren, den Laander-heere Borowes, die Gouverneur in den Briel en uit Iersch geslagt gesproten was. Terwyl gouverneerde daar in dat deel van Ierland, Monster genoemd, de Ridder en Overste Johan Norrits, welke vyandschap had met den voorsz. Borowes; en alzo Borowes daar gekomen was, en 't Gouvernement van Norrits overgenomen had, meende Norrits weder in Engeland te keeren; maar alzo hy weder geboden werd in 't Gouvernement nog wat te helpen, is hy daar, zeer te onvreden zynde, in 't laatste van Oogstmaand gestorven, een kloek, dapper en ervare Krygsman, gelyk hy in Nederland getoond heeft, daar hy zeer geliefd en hoog geagt was. Na hem, in Wynmaand, is daar ook van eenen Bloedgang gestorven de voorsz. Lord Borowes: zyn Gouvernement van den Briel werd lang te vooren en tot nog toe zeer wel bediend door zynen Luitenant, den Ridder Sir Edward Conway, zo dat men in Ierland stilheid hoopte.

Borowes, Gouverneur van den Briel, in Ierland gezonden en gestorven.

De Overste Sir Johan Norrits in Ierland gestorven, in Augustus.

De Koningin van Engeland heeft, om veele veranderingen in haar Ryk te vorderen, en voorraad van geld by beden te hebben, tot bescherming van haare Ryken, omtrend deezen tyd haar Parlement of Ryks-Staten beschreeven, die, den 24sten van Wynmaand, naar den ouden styl, vergaderd zynde

Parlement in Engeland gehouden.

te

te Westmunster, is daar, na het gebruik, de Koningin zeer plegtig, en met grote pragt verçierd, uit haar Paleis gereeden, daar zo veel volk, om haar te zien, vergaderd was, dat 'er wel tusschen de twaalf en twintig dood of gekwetst gedrongen werden: en gelyk zy zeer bemind is van haare Onderdanen, is zy ook met grote toejuichingen en geluk-biedingen begroed geweest, daar tegen zy weder alle dankbaarheid met woorden en grote eerbieding toonde. In dit Parlement hebben haare Ryks-Staten eene heerlyke bede en schatting voor etlyke Jaaren ingewilligd, en veele Keuren beraamd en besloten.

Te Oostende in Vlaanderen was Gouverneur de Ridder Edward Norrits, Broeder van Joan Norrits, die nu in Ierland gestorven was, welke, daar veele kloeke aanslagen aanregtende, in Herfstmaand, in 't afslaan van een Konvoi, betrapt en agterhaald heeft den Spaanschen Gouverneur van Duinkerken, Don Alvaro de Aguilliar, die daar lang gegouverneerd had. Deezen heeft hy, op hoop van groot rantzoen, in Engeland gevoerd, dog zynde een oud Man, heeft hy weinig willen geven. De Gouverneur van Duinkerken door Edward Norrits gevangen, in September.

De Koning van Spanje en de Vorstlyke Kardinaal hebben zeer getragt eenigen Vrede met Vrankryk aan te gaan, op wat middel het ook zyn mogt, wel inziende, dat zy in den naasten Zomer een geweldig Leger, of verscheide Legers, te wagten hadden, voor al in de Walsche Landen van Artois en Henegouwen, die 't zelve zo vreesden, dat zy verklaarden, zo men geenen Vrede of Bestand met Vrankryk maakte, dat zy gedwongen zouden zyn onzydigheid of bescherming van Vrankryk aan te nemen, die hun genoeg aangeboden werd. Met Engeland waren zy zo zeer niet bekommerd, om de hoop, die zy hadden, van dat met ene Vloot te overvallen, of daar eenigen inval te doen, waar door zy dan meenden te bekomen de overlevering van de Steden, Oostende, Vlissingen en Briel, tot De Walsche Provintiën verklaren, zo zy geenen Vrede verkregen, te moeten aanneme onzydigheid of bescherming van Vrankryk aanvaerden.

De Infante van Spanje met den Kardinaal voorgeslagen te trouwen, en de Nederlanden tot de Bruid gaven te geven.

dwang van die van Holland en Zeeland. En om den voorsz. handel te vorderen, heeft men uit Spanje laten vermelden, dat de Koning beslooten had de Infante, genoemd Izabella Clara Eugenia, oudste Dogter des Konings, geboren van de Dogter van Vrankryk, ten Huwlyk te geven aan den Vorstlyken Kardinaal Albertus, haaren Neve, en met haar alle de Nederlanden en het Graafschap van Bourgognien.

Nadenken der Nederlanden en andere.

De Nederlanden zou men zien minzaam den Vrede te overdringen, of met geweld, tot 's Konings kosten, het welk scheen, dat een ander bedenken onder de Buur-Landen maken zou, als die daar mede van Spanje zouden gescheiden zyn: en wegnemende het ontzag van de grote magt van Spanje, zou grote verzeekerdheid van gedurigen Vrede geven. Dit had wel een schoon aanzien, maar nader bedenkende de onzeekerheid van het volbrengen, op zo geringe voorwaarden, als men uitgaf, gaf nadenken, dat 'er wat anders onder schuilen moest, want men geenen zeekeren grond van het regt Verbond tusschen Vader en Kind zou kunnen weten: en deeze Infante, zynde de naaste Erfgenaam van haaren Broeder, die voor eenen weeken Prins erkend werd, vorderde zelfs regt en Tytulen op de Kroon van Engeland, enz. en in Vrankryk, als van de oudste Dogter gesproten, op alle de Provintien, die eertyds op Vrouwen gevallen zyn, als Brittagnien, Aquitanien, en andere: dit alles wel gemerkt, heeft de ver-ziende bewoogen te denken, dat het al een zaak als vooren was, al werd het bedekt en eenen anderen naam gegeven.

De Koning van Vrankryk aangezogt tot Vrede.

Hier over werd onder de hand de Koning van Vrankryk zeer tot Vrede aangelokt, met grote aanbiedingen: des hy, bewoogen zynde, de Koningin van Engeland had doen aanzeggen, door zynen Gezant, den Heere van Maisse, dat zo hem de Koningin geen meer bystand deed, en besloot hem een geweldig Leger ter hand te stellen tegen het toeko-

komende Jaar, ten koste van de Bondgenooten, verklaarde hy, uit hoogdringenden nood, dat zyn Koningryk niet langer den Oorlog kon dragen, daarom hy op eenen goeden Vrede of beteren Oorlog moest denken, niet tegenstaande den groten bystand, dien hem de vereenigde Nederlanden gaven, maandlyks met veertien of meer Oorlogsscheepen, om Nantes in Brittagnien te gaan beleggen, enz. Maar de Koningin ontziende de grote kosten, en haare eige lasten van Ierland, scheepen ter Zee, en der Nederlanders gedurigen toevoer, ook merkende, dat de Koning grootlyks zyn voordeel daar in zogt, heeft deels 's Konings verzoek geweigerd, ten ware zy meer nood zag: waar over de Koning namaals zeer wel zyn onschuld wist te maken, als hy in 't naaste Jaar zynen Vrede met Spanje besloot, gelyk wy hier na zullen verhalen.

's Konings van Vrankryks verzoek aan Engeland.

Ten dien einde zond ook de Koning van Vrankryk zynen Gezant, den Heere van Buzenval, naar Holland, met Brieven van den 17^{den} van Wynmaand, verhalende mede het wedernemen van zyne Stad Amiens en andere ondernemingen, hen ook geluk wenschende over hunne overwinningen van Rhynberk, Meurs, enz. en te willen letten op 't geene de voorsz. Buzenval van zynen 't wegen met hen zou raadplegen, enz. welke, den 2^{den} van Herfstmaand, den Staten voorhield voorslagen op 't voeren van den Oorlog, en hoe den Koning heerlyke voorwaarden van Vrede aangeboden waren, daar toe hy geen gehoor wilde geven, eer hy van hen verstond de middelen, hoe den Oorlog 't naaste Jaar te voeren, enz.

Buzenval in Holland gezonden van den Koning.

Waar op de Staten van de vereenigde Provintiën den Koning schreeven, den 12^{den} van Herfstmaand, om hem van alle zulke handeling van Vrede af te keeren, verhalende hunne overwinningen, dat zy byna hunnen Vyand uit alle de Quartieren van over den Rhyn gedreven hadden, belegerende Lingen, en zouden dan groot middel hebben in 't naaste Jaar den

De Staten schryven aan den Koning van Vrankryk.

den Kryg dapper aan te vangen op eenen anderen oord, met de magt van hun drievuldig Verbond, hopende een goed einde: 't welk de vyand gewaar wordende, zogt 't zelve met eenen slegten Vrede te verhinderen, en dan alle zyne magt tegen hen te gebruiken, en die overvallen zynde, Vrankryk en andere Landen te overheeren: waar toe hy middel genoeg in de Nederlanden zou vinden, al kwam hem daar toe niet een penning geld uit Spanje of Indiën, om te onderhouden honderdduizend Mannen ten Oorlog, zo maar de zeventien Nederlanden schattingen opbragten, naar gelykheid zo veel, als die vereenigde Nederlanden jaarlyks gewillig opbragten, biddende geenzins te willen gehoor geven tot eenigen Vrede of Bestand, en zy wilden op het voorstel van den Heere van Buzenval besluiten, met raad van de Koningin van Engeland, hunne Bondgenoot, om hem alle hulp en genoegen te geven, enz.

Vrede-handels begin tusschen Vrankryk en Spanje.

Maar de Koning heeft, niet tegenstaande deeze handeling, van omtrend deezen tyd zyne Gezanten over de Vrede handeling te St. Quintyn gehad met de Spaansche Gemagtigde, door de onderhandeling van des Paus Gezant, den Kardinaal de Medices van Florence, met Pater Bonaventura, Calatagirone, Patriarch van Konstantinopolen, en Generaal van de Minnebroeders orde, die in 't naaste Jaar voortgang heeft gehad, gelyk wy hier na zullen verhalen.

Ondertusschen zyn de Krygs-zaken en heimelyke aanslagen wederzyds niet nagelaten.

Wegens den Vorstlyken Kardinaal is omtrend deezen tyd door behendigen list bewoogen geweest zeekere Pieter Harinkman, geboren van Zierikzee, die zig zogt te wreeken, om dat hy over 2 Jaaren, om gepleegde valsheden, uit Holland en Zeeland gebannen was, met iet groots aan te regten. Deeze heeft, met eenen Dirk van Sipesteyn, woonende in 's Hage, Commis over de scheepen van Gereedschap

en

en leeftogt in 't Leger, gehandeld, om, met middel van zyne scheepen, eenen aanslag op het Land van Tertolen te maken, tot welken einde deeze Harinkman gehandeld had met den Pagador Porris, Secretaris Vassuer, Heere van Moriensaart, en had van den Vorstlyken Kardinaal paspoord voor Sipesteyn verkregen, om te mogen komen op 't huis van Wouwe, en met den Gouverneur daar over dit stuk nader te handelen, met toezegging, om daar ook te ontfangen de zomme van zes of zevenhonderd guldens, tot vordering van den voorsz. aanslag; en om denzelven in 't werk te stellen, zou Sipesteyn zeeker getal van scheepen doen voeren omtrend de Dorpen Santvliet, Ossendrecht of Woonsdrecht, daar dezelve zouden innemen vier of vyfduizend Soldaten, om die over te voeren op het Land van Tertolen. Voor deezen dienst zou Harinckman gegeven werden het Rentmeesterschap van Beoost en Bewesterschelt in Zeeland. Zy hadden mede beraamd eenen aanslag op 's Hage, met scheepen van Duinkerken, in 't werk te stellen, en daar eenen goeden buid te halen. Hier over zyn deeze twe, Harinckman en Sipesteyn, gevangen, en deeze stukken bekend hebbende, zyn zy in 's Hage, den 10[den] van Wynmaand, daar over onthalsd.

Aanslag op Tertolen ontdekt, en Harinckman en Sipesteyn gedood, den 20 October.

Daar werd in de vereenigde Landen in deezen Jaare wat by den Raad van Staten ontworpen, overwoogen en begeerd, tot onderhoud van den staat des Oorlogs, boven de gewoone twehonderd duizend guldens ter Maand, buitengewoon op te brengen negenhonderd duizend guldens eens, om de agterheden te betalen.

Grote zommen en middelen tot den Oorlog toegestaan by de vereenigde Provintiën.

Nog driehonderd duizend guldens eens buitengewoon, tot onderhoud van eenentwintig Kompagnien nieuw Voetvolk, als dertien Vaandelen Engelsche, zes Vaandelen Duitsche, en twe Vaandelen Schotten, die nog niet verdeeld waren onder de Provintien.

Nog eischten zy twehonderd duizend guldens eens, voor kosten van 't Leger en diensten.

Nog vierhonderd duizend Guldens voor zesduizend Waerdgelders, dat zyn Burgerlyke Soldaten, die voor half Soldye in de Steden dienen, en anders werden gebruikt in tyd van nood.

Nog twehonderd duizend Guldens, voor noodige sterking op de Frontieren alom: zo dat deeze buitengewoone zommen beliepen twe Millioenen Guldens.

Der Staten Generaal besluit tot een Veld-Leger.

Deeze middelen toegestaan zynde, hebben de Staten Generaal en Raad van Staten, met den Prince Maurits, in deezen Zomer, hoewel laat, beslooten een Leger te veld te brengen, daar toe alle noodige gereedschappen bereid, en de Ruiters doen wapenen op eene andere manier, zonder Lancien, en gelasd te voeren de Carabins of ligte Paerden, een Roer, drie voeten lang: den anderen een Pistolet van twe voeten lang, en verder gewapend tot de knien, elk deel van Wapenen, dat 'er ontbreeken zou, op zeekere verbeurten gesteld: de Paerden moesten vyftien grote Mans palmen hoog zyn, en zy moesten alle Kazakken dragen. De Raad van Staten maakten staat, dat het Leger driehonderd duizend Guldens ter Maand behoeven zou. De Landen hadden in dienst omtrend twehonderd Vaandelen Krygsvolk, en eenentwintig Vaandelen Ruiters: dog alzo het Voetvolk veel in Steden en Sterkten Guarnizoen hielden, heeft Prins Maurits alleen beschreven omtrend agtenzestig Vaandelen, en al zyn Paerdevolk, met last van zig te laten vinden, den 5den van Oogstmaand, op den Rhyn voor 's Graven-waerd, hebbende beslooten in den Raad van Staten, dat men de Stad Berk zou aangrypen, om de Rhynstroom te bevryden.

Nieuwe ordonnantie op de Ruiterye.

Der Staten Leger kost driehonderd duizend guldens ter Maand.

Prins Maurits trekt te Veld, den 1 Augustus.

Dien volgens is Prins Maurits, met alle Edellieden en gevolg, den 1sten van Oogstmaand, uit 's Hage op Utrecht gereisd, om daar de vergade-

ring

ring van Wagens, die tot deezen togt noodig waren, te vorderen, en is dus, den 4^den van Oogstmaand, te Arnhem gekomen, daar mede gekomen is Graaf Willem van Nassau, Stadhouder in Vriesland, Groningen en Ommelanden, met zyn Volk, 't welk te Elten was. Desgelyks zyn mede daar aangekomen de Graven van Hohenlo, Solms, Graaf Ernst en Graaf Lodewyk van Nassau, met den jongen Grave, Hendrik Frederik van Nassau, die nu zyne eerste proef in den Oorlog wilde nemen: van Arnhem zyn de Heeren gerukt naar 's Gravenwaerd, daar by een waren gekomen dertien Vaandelen Engelsche Voetknegten, twaalf Vaandelen Schotten, vyftien Vaandelen Vriezen, negen Vaandelen van den Grave van Solms, agt Vaandelen van Jongheer Floris van Brederode, en zes van Duvenvoorde. boven de twe Kompagnien van de Guarde, en omtrend twintig of eenentwintig Vaandelen Ruiters, wel gemonteerd. Daar was ook aangekomen eene grote meenigte van scheepen, brengende over de veertig stukken Geschut, met alle Oorlogs-gereedschappen, dat tot een volmaakt Leger noodig was.

Graven en Heeren by Prince Maurits.

Den 6^den van Oogstmaand, deed de voorn. Prins het Voetvolk, met een deel van de Ruiterye, met scheepen over den Rhyn en Waal zetten, en 's avonds te Cleverham, niet ver van Calcar, blyven, slaande 's anderendaags eene Scheepsbrug over de Waal, om de Wagens, die meest by Arnhem met Ponten over den Rhyn waren gezet, met het overige van 't Leger, daar over te doen trekken, zo dat ten zelven dage Prins Maurits nog kwam in 't Klooster van Marienboom, latende drie Vaandelen van het Westvriesche Regiment, dat men gemeenlyk het Noord-Hollandsche noemd, by de scheepen, die ten zelven dage ook in zeer groot getal de Rivier op t' zeil gegaan zyn.

Den 8sten van Oogstmaand, is Prins Maurits, met het Leger en twe Veldstukken Geschut, getrokken

Alpen overgegeven aan

Prince Maurits. ken voor by de Stad en Kasteel van Alpen, bewaard, door den Broeder van Kapitein Benthingh, met eenige Soldaten, 't welk Prins Maurits deed opeischen, vermits het lag op den pas, den vyand zeer kon dienen, en zyn Leger grootlyks beschadigen, het welk hem terstond opgegeven werd, zo dat hy het huis met vyftig Soldaten van Kapitein Schaef deed bezetten, daar uittrekkende de voorsz. Benthingh, met zesendertig Soldaten, met hunne Wapenen en Baggagie naar Gelder, niet willende te Berk zyn, en het Leger is den zelven avond nog deels voor Berk gekomen.

De Stad Rhynsberk was, door de natuur van de plaats en aangemaakte werken, hart om aan te grypen, eenen of twe dagen te vooren nog versterkt zynde van omtrend vyfhonderd Mannen, zo uit Alpen, Grave, als andere plaatzen daar omtrend, beleid door Kapitein Bentingh en eenige andere. Prins Maurits de Stad en geleegenheid daar rondom bezigtigd hebbende, heeft voor eerst goedgevonden twe voorname Legers te slaan, het eene boven de Stad, voor de Rhyn-poort en Kassel-poort, aan de zyde van den Rhyn, daar hy, den 10den van Oogstmaand, deed legeren vyftien Vaandelen van het Vriesche Regiment, onder het beleid van Graaf Willem van Nassau, met dertien Vaandelen Engelsche, onder het beleid van den Heere Oratio Vere, Broeder van den Overstèn François Vere, en het Regiment van West-Vriesland, beleid door Jongheer Aart van Duvenvoorde, Luitenant Kollonel van Prince Hendrik Frederik van Nassau, met de Guarde van Prince Maurits, en nog vyf Benden Ruiters, een weinig uitwaards naar Boedbergen. De Graaf van Hohenlo, Overste van het ander kwartier, met den Grave van Solms, zyn gelegerd geweest op den Berg van St. Anna; voor de Zantenpoort, met agt Vaandelen van het Regiment van den Grave van Solms, twaalf Vaandelen Schotten, onder het beleid van den Kollonel Morray, de Guar-

Berk met de Legers omcingeld, den 10 Augustus.

de

de des Graven van Hohenlo, en nog twaalf Benden Ruiters, waar benevens was de Heer van Kloeting, met agt Vaandelen van zyn Regiment, een weinig beneden den Berg, en Prins Maurits legerde zelfs boven de Stad.

In 't eerste aankomen voor de Stad is Graaf Lodewyk van Nassau gekwetst gewerden in de dye van zyn been, en kort daar na genezen.

Den 11den van Oogstmaand, is men bezig geweest de Legers met Schansſen te begraven, zo dat zy daar na met Loop-Schansſen aan elkanderen zyn gebragt, welke met drie Schansſen tegen het aankomen van den vyand zyn voorzien geweest, waar mede de Stad van den eenen tot den anderen kant van den Rhyn beçingeld was. Schansſen en Loopgraven voor Rhynberk.

Den 11den, 's nagts, heeft men begonnen Loop-Schansſen naar de Stad te maken, uit het Leger van Prince Maurits, en 's anderendaags uit het Leger van den Grave van Hohenlo, en 't kwartier van den Heere van Kloeting. Hy heeft ook eene Brug doen maken van zyn Leger op het Eilandje in den Rhyn, en verder van daar over den Rhyn, tegen die andere zyde, om allen toevoer en voeragie van daar te halen.

Daar na drie stukken Geschut gesteld zynde, heeft men zeer geschooten op den groten Tooren, daar uit zeer geschooten werd op de Loopgraven en in beide de Legers, en ook op den Tol-tooren en Rhynpoort, om de Loopgraven beter te maken, desgelyks met drie andere stukken op het Bolwerk voor de Kasselpoort, met welke men, den 15den en 16den van Oogstmaand, zo dapper heeft gespeeld, dat die van de Stad den zelven dag den groten Tooren hebben moeten verlaten, na dat zy veel kwaad daar uit gedaan hadden, en den 15den door de Tent van Prince Maurits, daar hy lag te slapen, hadden geschooten, welke Kogel zig vermakende uit de Aarde, verder vloog door de Tent en 't hoofd-einde van het bed van den Heere van Sonsfeldt, zonder

dat

dat hy, die op de bedstede lag, nogtans gekwetst werd. Den 15den, 16den en 17den, 's nagts, werden 'er omtrend vierentwintig stukken Geschut op verscheide plaatzen geplant, om de Stad alom te beschieten: dog vermits de Loopgraven zo na niet gekomen waren, als men wel gehoopt had, heeft Prins Maurits het Geschut, om met geweld te schieten, nog doen ophouden, en besteed eene Galerye te maken aan de West-zyde van het Bolwerk, voor de Kasselpoort, voor twaalf honderd Guldens, welke binnen vier dagen gemaakt moest zyn.

Berk beschoten met 35 stukken, den 19 Augustus.

Den 19den van Oogstmaand, alzo de Loopgraven begonnen te naken aan de eene zyde van de halve Maan, buiten het Bolwerk van den Tol-tooren voor de Rhyn poort, en het Water uit het Riviertie de Niepe, welke met een Sluisje voor de halve Maan opgehouden was, afgelaten zynde, mitsgaders de Galerye veertien banden in 't begin van de Gragt, die niet zeer wyd nog diep was, gebragt zynde, heeft Prins Maurits rype beraadslaging gehouden met de Hoofden van het Leger, en beslooten de stormschieting te beginnen, hopende intusschen in 't Bolwerk te komen. Dit schieten heeft men begonnen omtrend ten tien uren, met vyfendertig stukken Geschut, namelyk met negenentwintig grote stukken en zes Veldstukken, waar van tien stonden voor de Rhyn-poort, elf voor 't Bolwerk van de Kassel-poort, vyf op het Eilandje van den Rhyn, tegen den Tol-tooren, vier daar beneden voor het plat van de Stad, en de andere op andere plaatzen. Na driemaal afschieten heeft Prins Maurits, gelyk hy gewoon is, de Stad doen opeischen, het welke die van binnen gehoord hebbende, hebben, na dat zy met elkanderen gesprooken hadden, antwoordende, eindelyk daar op gebleven, dat zy nog drie dagen uitstel begeerden.

Na een uur of daar omtrend, dat men had beginnen van overgeven te handelen, begon het schieten weder aan te gaan, het welk met groot geweld duur-

duurde tot vyf uren na den Middag, makende in alles omtrend tweduizend scheuten, binnen welken tyd het volk van Graaf Willem, onder behulp van het Geschut, de halve Maan ingenomen heeft, en Prins Maurits, om tyd te winnen, niet tegenstaande de veele van meening waren, dat men die van de Stad behoorde te wagten, heeft weder haar doen opeisschen, welke, nu mogelyk verbaasd zynde, door dien het volk van alle kanten aankwam, en zig in slag-orde stelde, vier Gezanten hebben uitgezonden, namelyk Kapitain Bentingh, den ouden Kapitain Dulken, Admiraal Pasman, Overste van het Bootsvolk, en den Quartier-meester van het Regiment van Graaf Herman van den Berg, voor welke in Geizeling binnen gingen de Kapitainen Schaef, Ingenhaven en Waddel. Na lang verschil en ernstig bidden, heeft hun Prins Maurits vergund met de Vaandelen, Wapenen en Baggagie, uit te trekken, agterlatende het Artykul van in drie Maanden niet te dienen op deeze zyde van de Maas, belovende de Burgers by hunne Privilegiën te laten, zo dat zy, den 21sten van Oogstmaand, juist een Jaar, na dat Hulst overging, tot vergelding, uit de Stad zyn getrokken, onder den Gouverneur Hopman Snatere, met vyf Vaandelen, in alles omtrend negenhonderd Mannen sterk, welke Prins Maurits tusschen de zeventig en tagtig Wagenen heeft geleend, voor welke Kapitain Bentingh, de Zoon, in Geizeling is gebleven. Zy zyn ten zelven dage voor de Stad Gelder gekomen, daar zy uitgeslooten werden, en bleven daar leggen, hun geleide nog durende; maar, den 22sten van Oogstmaand, alzo zy niet wel van binnen gespysd werden, of die van de Stad hun de spys te duur wilden verkoopen, zyn zy daar over met de Wagt van de Poort in geschil geraakt, hebben die over den hals gedrongen, en zyn dus binnen gekomen, daar zy hebben begonnen te muitineeren, en riepen, Geld, Geld, hoewel Graaf Hendrik van den Berg daar binnen was. Het Guarnizoen, dat

Berk overgegeven, den 21 Augustus.

Muitineering te Gelder, den 22 Augustus. te vooren in de Stad was, is met hen aangespannen, des dreven zy Graaf Hendrik en alle Bevelhebbers uit de Stad. De Heeren van Gileyn, Uittenham en Grammaye boden hun twe Maanden Soldye; maar zy wilden niet te vreden zyn, en hielden Uittenham en Grammaye gevangen. Daar na kwam Graaf Herman om hen te bevredigen, maar het was te vergeefs, en hy moest naar Arsen by zyn volk, dat hy daar vergaderde, die omtrend drieduizend sterk waren.

Graaf Herman uit Gelder gedreven.

Dus is de Stad Rhynsberk aan Prince Maurits overgegeven, na tien dagen beleg, en dat men daar omtrend tweduizend agthonderd zeventig scheuten op gedaan had: daar werd binnen gevonden eene meenigte van groot Geschut, namelyk over de vierenveertig metale stukken, onder welke waren zeven stukken van Baterye, ook eene grote meenigte van slegte Lakenen, daar in gezonden, om de Guarnizoenen in betaling te geven, die waerdig geagt werden over de honderd zeventigduizend Guldens, desgelyks vyf gezonke Oorlogs-scheepen, vier grote Ponten en twe Pypers, en onder de Ponten drie van de vermaarde Ponten, daar men te Keulen zo lang aan getimmerd had, en veel mede meende uit te regten, en verder van allen voorraad genoeg.

Prins Maurits heeft terstond de meeste afgeschote werken doen vermaken, de Loopgraven laten slegten, en den Kapitain Schaef, die grote naerstigheid en kloekheid in dit beleg getoond had, belast daar binnen bevel te voeren, met zes Vaandelen knegten, van alle spys en Krygs-gereedschap wel voorzien.

Die van Keulen verzoeken ontruiming van de Stad Rhynsberk.

Zo haast deeze Stad gewonnen was, heeft de Bisschop van Keulen aan Prince Maurits gezonden den Grave Jan van Nassau, om van zynent wege te verzoeken ontruiming en wedergeving van de Stad, als hem toekomende, die hy van de Spaansche te vooren ook, na belofte, met Eede bevestigd, nooit had kunnen krygen; maar om dat zy met zo grote

kos-

kosten van de vereenigde Landen was gewonnen, en Prins Maurits nog de Gemagtigde van de Raden, daar toe niet waren gelasd, werd dat geweigerd, en afgewezen aan de Staten Generaal.

's Anderendaags, na dat Berk overgegeven was, den 21sten van Oogstmaand, was Graaf Herman te Gelder gekomen, met omtrend tweduizend te Voet, en zeven of agt Vanen Ruiters: het Voetvolk was beleid onder Don Alonzo de Luna, Gouverneur van Liere, en de Paerden onder Françisco de Padigilia, van meening zynde, om nog volk in Berk te brengen; maar als hy het overgeven verstaan heeft, is hy weder vertrokken naar Arsen by de Maas: daar na trok hy over de Maas, denkende op den togt van Turnhout, zendende binnen Meurs omtrend vierhonderd Mannen, behalven de twehonderd, die twe dagen te vooren daar van Mastricht in gezonden waren: en om die plaats, op 't eerste gerugt van het verlies van Berk, te verzeekeren, had de Gouverneur van Meurs bevolen Arent Boecop, zynen Luitenant, dat hy Camillo Schans verlaten, en met zyn volk binnen Meurs komen zou, dat de voorsz. Boecop 's nagts, na den 24sten van Oogstmaand, met zulken haast gedaan heeft, dat hy drie stukken Geschut in de voorsz. Schans heeft gelaten, namelyk een Kanon, een half Kanon en een Veldstuk.

Camillo Schans, of Mutiliano, verlaten.

Deeze Schans was genoemd naar eenen Kapitain Camillo Sachino, die ze gemaakt had, een vermaard Godtloos Mensch: hy zelfs noemdeze *Mutiliano*, gelyk men geschreven vond in een Kapellêtie, in 't Latyn: *Mutiliana me fecit, Mutilianam supra Renum fundavi, ubi moriar nescio. Ego Camillus Sachinus, hanc inexpugnabilem arcem, cum virtute animi & propria pecunia fundavi. Anno salutis* 1587 *militans sub Alexandro Farnesio, in servicio Regis Catholici. In quo loco Atila Gotthorum Rex fundamenta urbis Asciburgi destruxit, olim fundati ab Vlisse, & a Pub. Ennio Consule*

Romano restaurati. Deeze Camillus, een Italiaan, was ook lang Gouverneur van Meurs geweest; maar daar uit getogen, is daar na gestorven op de Frontieren van Vrankryk, en deeze Camillo Schans werd door Prince Maurits belasd te slegten, den arbeid aanbestedende voor driehonderd Guldens.

Camillo Schans geslegt.

Prins Maurits verstaan hebbende, dat Graaf Herman over de Maas met zyn volk was getrokken, is, den 26sten van Oogstmaand, de Stad Meurs gaan bezigtigen, vergezelschapt met elf Kornetten Paerden, en omtrend duizend Mannen te Voet: wederkeerende door Camillo schans, heeft hy beslooten die Stad aan te tasten; tot welken einde, alzo het Paerdevolk, 't welk den Grave van Hohenlo, met zyne Huisvrouw, de Gravinne van Buuren, na Duitschland had geleid, nu weder gekomen was, is hy, na dat hy de scheepen had belasd naar Camillo Schans op te varen, den 28sten van Oogstmaand, met het gansche Leger getrokken naar Meurs, 't Leger nog bestaande uit zestig Vaandelen Knegten, en eenentwintig Kornetten Paerden, welke hy nog ten zelven dage in twe Legers daar voor geslagen heeft, het eene en grootste voor de Kerk- en Heen-poorten, daar hy zig zelven legerde met negenenveertig Vaandelen Voetknegten, en alle de Ruiterye, het andere voor de Poort van de nieuwe Stad, daar de Heer van Kloetingen, met zes Vaandelen van zyn Regiment en vyf van het Regiment van West-Vriesland, onder het beleid van den Oversten Duvenvoorde, gelegerd waren. In 't aankomen is 'er eenig schermutzelen gevallen voor de Kerk, die buiten de Poort is, welke de vyand inhield tot den avond: de twe Schotsche Vaandelen kwamen, om de Vriezen, die de Wagt daar hadden, te verligten. 's Anderendaags heeft men zig begraven, en 's avonds de Loop graven beginnen te maken met vyftien Vaandelen knegten, namelyk vyf van het Regiment Vriesche, vier van het Engelsche, vier van het Schotsche, en twe van den Grave van Solms, de

Meurs belegerd, den 28 Augustus.

Schermutzeling voor Meurs.

Vrie-

Vriezen voor de Steen poort, de Schotten met die van Solms voor de Kerk poort, de Engelsche tusschen beide de Poorten, en op deezen avond werd de Schotsche Kapitain Waddel dood geschooten in de Loop graven. Prins Maurits had twaalf stukken Geschut doen brengen, welke hy 's nagts, den 31sten, heeft doen planten, en met eenige 's anderendaags doen schieten. Den volgenden nagt is men gekomen met de Loopgraven uit het kwartier van de Vriezen tot op den kant van de Gragt, welke nauw en ondiep was; maar vermits men op andere plaatzen, door den regen en kwaad weder, zo na niet was gekomen, heeft men, den 2den van Herfstmaand, nog niet geschooten, gelyk Prins Maurits had gemeend, met voornemen, om intusschen te gaan legeren op de Gragt, en onder de gunst van 't schieten, met behulp van eenige Biesbruggen, over de Gragten in de Wal van de Stad te komen. Dog eer het zelve nog geschiedde, heeft de Gouverneur van Meurs, Andreas de Miranda, een Spanjaard, boven hoop van een iegelyk, hebbende gebrek aan Kruid, een weinig na den middag een Tamburyn aan Prince Maurits gezonden, begeerende twe Geizelaars voor de geene, die hy uitzenden zou, om de Stad en Kasteel over te geven. Prins Maurits heeft den Heere van Gistelles, Overste Luitenant van den Grave van Solms, alzo zyne Schoon Moeder binnen de Stad was, met den Kapitain Ingenhaven, daar in gezonden, en is met die van de Stad, welke waren de Kapitainen Muchet en Boecop, Luitenant van den Gouverneur, na lang verschil op den tyd van drie dagen, welke zy begeerden in stilstand, om hunne Baggagie te pakken en gereed te maken, dog evenwel buiten hoop, het overgeven van de Stad en Kasteel eindlyk besloten. 's Anderendaags, den 3den van Herfstmaand, na dat des Gouverneurs Huisvrouw, om welke Prins Maurits in 't Vlek Lint, in 't Land van Keulen, eenen Trompetter met eenige Wagens had

Meurs beschoten, den 1 September.

De Stad Meurs en 't Kasteel werd overgegeven, den 3 September.

had geschikt, was gekomen, volgens 't Verbond, zyn zy uitgetrokken, omtrend agthonderd dertig Mannen sterk, onder welke waren eenige Spanjaarden, en een Vaandrager van 't Kasteel van Antwerpen, met Vaandelen, Wapenen en Baggagie, en een klein metale stuk Geschut van den Grave van Meurs, hebbende van Prince Maurits omtrend veertig Wagens, voor welke de Kapitain Boecop in Geizeling bleef. Prins Maurits heeft den voorsz. Heere van Gistelles daar belasd het bevel te voeren met twe Vaandelen knegten, het eene zyn eige, het ander van Kapitain Gyzelaar. Op het Kasteel zyn vier stukken Geschut gevonden, drie van Batterye, zynde een Kanon van ongemeen gewigt, twe drielingen, en een Veldstuk: in 't Wapenhuis vond men ook vier grote Kabels, elk van agtduizend ponden zwaar, die te Keulen geslagen waren, om op die grote Ponten te gebruiken, die naar Holland gezonden werden, en een geheel Kanon en een drieling werden van 't huis gehaald.

Dus heeft Prins Maurits binnen eene Maand drie Steden met drie Kasteelen, namelyk Alpen, Berk, Meurs, en de Camille Schans, met alle de scheepen en bezettingen op den Rhyn, van zynen vyand veroverd, waar in hy heeft bekomen over de vierenvyftig metale stukken Geschut, onder welke waren elf van Batterye, en de andere van verscheide grootte, als gezegd is. In dit beleg van Meurs kwam, den 1sten van Herfstmaand, by Prince Maurits, om hem te bezoeken en 't Leger te bezigtigen, de Hertog van Courlant, en vertrok weder, den 7den van Herfstmaand, over Doesborg.

Prins Maurits maakt eene Brug, en trekt over den Rhyn, den 8 September.

Na dat Prins Maurits te Meurs eenige dagen besteed had, om de Gragten en Wallen te vermaken en verbeteren, en de Loopgraven om de Stad te doen slegten, is hy met het gansche Leger opgetrokken, den 8sten van Herfstmaand, nog sterk zynde wel zesduizend Mannen en vyftienhonderd Paerden, behalven de Schiplieden, die zy Matrozen noemen,

arbeiders omtrend 't geschut, en een groot gevolg van het Leger; en na dat hy in haast eene Schipbrug, omtrend honderd roeden lang, over den Rhyn had geslagen, is 't Leger ten zelven dage over de voorsz. Rivier getrokken, en dien avond tusschen de Lippe en den Rhyn, omtrend 't huis te Wooning, gelogeerd, 's anderendaags voorttrekkende over de Lippe, en is voorby Wezel met zyn Leger gekomen te Bruynen en daar omtrend, in 't Land van Munster. Van daar vertrok hy, den 10den van Herfstmaand, met het Leger voor by Boekholt, en kwam dien avond logeeren te Aelten by Brevoort, dat hy deed bezigtigen; dog verstaan hebbende, dat Graaf Jan van Limborg en Stierum, met twaalf Vaandelen knegten en drie Benden Ruiters, binnen Grol was, is Prins Maurits 's anderendaags derwaards getrokken, en, den 11den van Herfstmaand, 's avonds voor Grol gekomen, slaande zyn Leger in 't vierkant, aan de Westzyde van de voorsz. Stad, welke met vyf Bolwerken en goede strykweeren, mitsgaders met zo veel volk, als gezegd is, bezet zynde, scheen velen wat hart om aan te tasten, dog heeft Prins Maurits binnen weinige dagen zo veel naerstigheid aangewend, dat hy die Stad, met zes voorname Schansen en eenige andere Wagten en Loopgraven, zo heeft beçingeld, dat 'er niemand uit of in kon; en ziende, dat die Stad niet dan met geweld te nemen was, heeft hy zeven Galeryen, dat zyn bedekte wegen door de Gragten tot aan de Wallen, doen maken, om in twe Bolwerken en de Wallen daar omtrend te mogen komen, stellende daar toe twe voorname en twe mindere Batteryen, om de Borstweeren en Wallen zo te beschieten, dat 'er niemand op zou kunnen duren, en die werken beter zouden mogen voortgaan.

Grol belegerd van Prince Maurits.

En alzo Prins Maurits, in 't aankomen voor de Stad Grol, verstaan had, dat zyn vyand geen Krygsvolk binnen het Steedje Goor gelaten had, heeft hy dat doen innemen, en met een Vaandel Soldaten be-

zet: en omtrend den zelven tyd zyn nog agt Vaandelen knegten by hem in 't Leger gekomen.

Ondertusschen zyn 'er zommige schermutzelingen, dog van kleine waerde, gevallen, en men heeft gearbeid, omtrend de Beltemer-poort, het Water, dat daar met eenige schutzelen door die van de Stad, tot verdieping van hunne Gragten, gehouden werd, af te leiden, het welk eindlyk, den 25sten van Herfstmaand, 's nagts ten deele te weeg is gebragt; en alzo de Vuurwerkmeester van Prince Maurits Leger met zyn Geschut poogde eenig vuur in de Stad te werpen, heeft hy zo veel te weeg gebragt, dat hy driemaal brand in de Stad geschooten heeft, namelyk, den 24sten 's nagts, eenen groten brand, die vreeslyk was om te zien, en, ten ware de naerstigheid der Burgers, zou een groot deel van de Stad afgebrand hebben, om dat de Soldaten aan de Wallen liepen en de huizen lieten branden, zonder daar na te zien, daar door wel veertig huizen verbrandden, gelyk, den 24sten van Herfstmaand, 's namiddags niet veel minder.

Grote brand in Grol.

Hoewel die van de Stad eene halve Maan binnen het Levelder Bolwerk hadden gemaakt, en nog eene andere aan 't Gasthuis Bolwerk begonnen, ziende, dat het Water uit de Gragt werd geleid, de brand hen zeer benauwde, en wel zeven Galeryen meest aan de Wallen gebragt waren, hebben, na dat zy eens of twemaal opgeëischd waren, den 26sten van Herfstmaand, hunne Gemagtigde aan Prince Maurits gezonden, welke, na lange onderhandeling, staande op de Paerden en Vaandelen, hun de zelve eindlyk nog heeft geschonken, en toegestaan, dat zy met al hun goed en Wapenen uit de Stad zouden mogen trekken, mits dat zy in drie Maanden op deeze zyde van de Maas tegen de vereenigde Landen niet zouden mogen dienen, en alle de Boeken, Papieren en Regifters van den Lande leveren in handen van de Heeren van Gelderland, en Graafschap Zutphen, des men hun Wagenen en ge-

Grol geeft zig over den 26 September.

geleide zou geven tot den Rhyn, latende alle andere Geestlyke perzoonen vry te mogen blyven of vertrekken.

Den 28[sten] van Herfstmaand, 's morgens, na dat de Guarden van Prince Maurits, Graaf Willem van Nassau, en den Grave van Hohenlo, met omtrend negentig Wagens, om de Baggagie binnen de Stad waren getrokken, en de Ruiters en Soldaten in handen van den Heere van den Tempel de voorn. beloften hadden gedaan, zyn die van binnen, behalven de kranken en gekwetsten, die met Wagens weggevoerd werden, in goede orde omtrend den middag uit de Stad getrokken. De Ritmeester Bodbergen, met zyne Vaan, omtrend tagtig Paerden, had de voortogt, daar na volgden de honderd twintig wagens, die men haar vergunt had, met eenen ongelooflyken trots van Vrouwen, Jongheeren en Baggagie, vergezelschapt met honderd schutten, daar na Sancio de Leiva met zyn volk, met drieenvyftig Paerden, na hem twaalf Vaandelen Voetknegten, als de Vaandelen van den Grave van Stierum, van Graaf Hendrik van den Berg, Evert van Enstwe, van Cortenbagh, Malagamba, Françisco de Robles, Rykin van den Sande, Forneau, Decken, Worms en Sickinga, te zamen twaalf. Zy trokken dus, eerst tweënveertig Muskettiers en Archebuziers, daar na honderd dertien Pieken, daar na twaalf Vaandelen en tagtig Officiers, vervolgens twehonderd Pieken en vyfentagtig Roeren en Musketten, met de Officieren, sterk zevenhonderd vyftig Mannen te Voet, en twehonderd vyfendertig te Paerd: in de agterhoede was de Vaan Ruiters van Kapitain Paulo Emilio Martinengo, sterk vyftig Lançien en vierenveertig Karabins. Deeze werden geleid tot buiten het Leger, met vier Vanen Ruiters, en togen naar den Rhyn beneden Emmerik. Men zeide, dat 'er omtrend honderd Mannen in 't beleg mogten gebleven zyn. Men vond in de Stad niet meer als

Uittogt van het aanmerklyk Guarnizoen uit Grol, 12 Vaandelen en drie Benden Paerden, den 28 September.

een half Kanon Geschut, en drie Slangen met eenige Kogels, en zeer weinig Buskruid.

Prins Maurits dus, door grote naerstigheid en Godts hulp, binnen agttien dagen deeze sterke en wel bezette Stad overwonnen hebbende, om voortaan goede orde te stellen, heeft de zelve met zes Vaandelen knegten bezet: hy heeft den Heere van Dort by provisie het Gouvernement bevolen, doende de Gragten en Wallen vermaken, de Schanssen, Galeryen en Loopgraven afbreeken en slegten, en liet dus ook zyn volk eenigzins rusten en ververschen.

Den 1sten van Wynmaand, is het Leger opgetrokken, en voor het Steedje en sterk Kasteel van Brevoort gekomen, daar Prins Maurits 's anderendaags, verstaan hebbende, door eenen die uit de Stad viel, dat het Vaandel van den Heere van Aenholt, onder het beleid van den Luitenant Broekhuizen, scheen met de Burgers te willen houden, en in geschil te zyn met het Vaandel van Kapitain Gardot, den 2den van Wynmaand, eenen Trompetter gezonden heeft, om de plaats op te eisschen; maar daar werd door eenen Sergiant Major, buiten komende, geantwoord, dat zy die plaats voor Godt en den Koning wilden houden, daar leven en sterven, enz. Waar op Prins Maurits orde heeft gesteld die met geweld aan te grypen, en tot dien einde op drie plaatzen, als voor beide de Poorten, en ten West-zyde Loopgraven, en drie Beddingen voor het Geschut doen maken: het welk met zulke naerstigheid in de Moerasschen te weeg is gebragt, dat het ongeloofiyk zou mogen schynen: want niet tegenstaande gestadigen regen, ongebruiklyke wegen, meenigvuldige Moerasschen rondom het Steedje, zo dat het scheen onmogelyk te zyn om aan te komen, heeft nogtans Prins Maurits zo grote vlyt aangewend met Rysbosschen en takken, daar mede zy de wegen maakten, om daar over 't Geschut en Biesbruggen met de Kurkbruggen aan te mogen brengen, dat hy het Ge-

Brevoort in 't Moerasch belegerd en aangetast, den 8 October.

Geschut gesteld en geplant heeft, zo dat alles, den 8sten van Wynmaand, gereed zynde, om de Stad met geweld aan te tasten, hy, den 9den omtrend ten agt uren, drie voleen heeft doen schieten, en daar na die van binnen meermalen verdrag doen aanbieden; maar alzo zy dat slegt en schimplyk vierentwintig uren zogten uit te stellen, heeft men op de vo̊rsz. Poorten en zeeker Rondeel, aan de Westzyde van de Stad, met twintig stukken, in zulke woede van omtrend negen uren voor tot drie uren na den middag geschoten, dat die van binnen vervaerd werdende, eerst den Trommel deden slaan, daar na hunne Hoeden opstaken, en eindlyk de Vrouwen op de Wallen deden komen, om tot gehoor te komen. Maar de Beleggers in de loopgraven zynde, hebben twe halve Manen buiten beide de Poorten ingenomen, en de Schotten meenden de Meesterpoort ook te overweldigen, waar door die van binnen verward naar het Kasteel liepen, en de Bresch aan 't Rondeel verlieten, welke de Gravers van de Loopgraggen, en het volk die by de Bies en Kurkbrugger waren, eerst innamen, zonder dat nog een van de geene, die gereed stonden te stormen, uit zyn gelit was getreden: dog een Soldaat opklimmende, en niemand ziende, heeft de andere met zynen Hoed gewenkt, zo dat zy alle opliepen: des hebben zy zig dus moeten in de genade van Prince Maurits geven, die ze terstond in gevangnis deed gaan: welken hy, hoewel zy wel waerdig scheenen gehangen te werden, het leven heeft geschonken, en hun rantzoen op drieduizend negenhonderd Guldens, behalven de Hoofd-Officieren, laten maken, en den 12den van Wynmaand, omtrend twehonderd Mannen sterk, met belofte van in drie Maanden op deeze zyde van de Maas niet te dienen, laten vertrekken: van de honderd drieëntwintig Soldaten van Broekhuizen werden tweduizend driehonderd Guldens voor rantzoen bedongen, behalven Broekhuizen, die voor hem en zyne Dogter vyf-

Die van Brevoort overvallen zynde, vlugten op 't Kasteel, daar zy zig opgaven op genade, den 12 October.

Die van Brevoort werden geranzoeneerd.

vyftienhonderd Guldens betaalde, zonder zynen Vaandrager Boetzelaar, die zeshonderd Guldens betaalde. Van de Officieren en Soldaten van Kapitain Gardot, zynde zevenenzeventig Mannen, werd zestienhonderd Guldens rantzoen bedongen, zonder Gardot zelve, die tegen andere gevangenen in Braband opgehouden werd. De Burgers werd, door tusschenspreken van den Heere van den Tempel, in aanmerking van den brand, die daar viel, hun rantzoen geschonken: des schonken zy aan Prince Maurits drie voederen Wyns; maar het Steedje is, men weet niet zeeker door wat middelen, geheel afgebrand, behalven vyf of zes Huizen en eenige Hutten.

Brevoort afgebrand.

Als Prins Maurits dus binnen negen dagen deeze byna onwinlyke plaats, want die zelfs veel sterker dan Berk, Meurs of Grol geagt werd, door onophoudlyken arbeid, met Godts hulp, gewonnen, en daar goede orde op de herstelling der Wallen, op gemeene kosten der Landen, gesteld had, heeft hy weder zyn Krygsvolk wat rust en ververfching moeten toelaten, vermits den zwaren ongebruiklyken weg, welken hy besloot te doen naar Enschede, Oldenzeel en Ootmaarsen, welke kwalyk in vier dagen kon gedaan werden; maar door naerstigheid is het Leger, den 18den van Wynmaand, voor Enschede gekomen, eene aarde Wal en twe Gragten hebbende, eene binnen en eene buiten, daar de Kapitainen Vasquez en Grootvelt, de Stad opgeeischd zynde, twe Perzonen aan Prince Maurits hebben gezonden, om het Geschut te bezigtigen, en daar na met hem te handelen; daar op Prins Maurits met hen heeft verdragen met Wapenen en Baggagie over de Maas te mogen trekken, mits dat zy in drie Maanden den Koning van Spanje op deeze zyde der voorsz. Rivier niet zullen dienen, des zullen zy in alle verzeekerdheid tot den Rhyn geleid werden. Verder zyn zy dien volgens, den 19den van Wynmaand, vroeg omtrend honderd tien Mannen

Enschede geefd zig over den 18 October.

nen sterk, uitgetrokken, want te vooren omtrend vyftig Mannen van 't voorsz. Guarnizoen, die om buid uit hadden geweest, van Prince Maurits Ruiters waren verslagen en gevangen, den 9den van Wynmaand. Den zelven 19den is Prins Maurits met het Leger voor Oldenzeel gekomen, en heeft terstond twe Regimenten, namelyk dat van den Grave van Solms, en van Graaf Hendrik zynen Broeder, met eenige Ruiters, en vier stukken Geschut, naar Ootmaarsen gezonden, het welk zy terstond hebben opgeeischd; maar de Kapitain Otto van den Sande, met nog dertig Mannen van die van Oldenzeel, daar binnen zynde, hebben dat geweigerd op te geven, waarom, den 21sten van Wynmaand, 't Geschut geplant is, en drie voleen geschoten zynde, hebben zy de voorsz. Stad, volgens het verdrag van Enschede, opgegeven, en zyn terstond daar uitgetrokken, omtrend honderdtwintig Mannen sterk. In de Stad werden gevonden twe metale Falconetten, met twe yzere stukken, omtrend agthonderd ponden Kruid, en tweduizend ponden Lonten, met honderd vyftien Koogels, en weinig anderen voorraad.

Oldenzeel belegerd.

Ootmaersen opgegeven, beschoten zynde, den 21 October.

Na dat Prins Maurits voor Oldenzeel was gekomen, deed hy de Stad opeischen; maar alzo daar zes Vaandelen binnen lagen, namelyk de Overste Bellye, de Drost Egmondt, de Gouverneur Boymer, Herman van Ens, Burggraaf, en Eylkema, hebben zy geantwoord, dat zy de Stad dus over te geven niet zouden kunnen verantwoorden: waarom hy terstond Loop-graven en Bateryen heeft doen maken, en met eenige stukken Geschut laten schieten, terwyl de bedding voor de Batterye werd gemaakt, die byna gereed. zynde: en alzo de Burgers bevreesd waren voor meer schade in hunne Stad, zyn, den 22sten van Wynmaand, 's avonds laat eenige uit de Stad gekomen, namelyk de Kapitain Burggraaf, en de Vaandrig van Egmont, met twe Burgermeesters van de Stad, welke, na eenige onderhandeling, omtrend elf uren in den avond, met Prince Maurits

heb-

Oldenzeel beschoten geeft zig over den 23 October. hebben verdragen, op den voet van die van Enschede: daar werd mede besproken, dat 't alle andere Geestlyke en Waereldlyke perzonen vry zal staan, te blyven of uit de Stad te trekken. Het Guarnizoen is 's anderendaags 's morgens uit de Stad getrokken, en hebben zig ontschuldigd op de onwilligheid en vrees der Burgers, en de weinigte van 't Volk; want zy waren maar vierhonderd Mannen sterk.

Prins Maurits deeze oude Kapitainen en Soldaten mede overwonnen hebbende, is, den zelven 23sten van Wynmaand, met Mevrouwe de Princesse van Orange, Weduwe, die met Jongvrouw Brabantine op eene eindelyke goedkeuring en orde tot het Huwlyk van dezelve Brabantine met den Heere van La Tremolie by hem in 't Leger was gekomen, en met Grave Willem van Nassau binnen Oldenzeel getrokken, daar men drie metale stukken Geschut, met een goed getal yzere, en omtrend zevenduizend ponden Kruid heeft gevonden, en heeft het Vaandel van den Drost van Sallant en Jaques Meurs binnen de Stad in Guarnizoen doen trekken, en den voorsz. Meurs het gebied daar bevolen, en dat het Vaandel van Pottere zou trekken binnen Enschede, daar mede Prins Maurits, binnen vyf dagen, drie Steden met Guarnizoen bezet, en het gansche Landschap van Twente ingenomen en gewonnen heeft.

Lingen bekend. Den 24sten van Wynmaand heeft Prins Maurits de Rivier Dinkele doen bezigtigen, en eenen doortogt daar over doen vermaken, zendende den Drost van Sallant, met tien Vaandelen Ruiters en zes Vaandelen Voetknegten, Vriezen, om den weg naar Lingen alom te maken, verder te berennen en bereiden.

Graven van Benthem en Weda komen by Prince Maurits. Ten zelven dage zyn drie van de jonge Graven van Benthem, met den Grave van Weda, by Prins Maurits binnen Oldenzeel gekomen, ook de Gezanten van de Regeering van Munster. Prins Maurits heeft ook Kapitain Ewout den Bout met Brieven aan de naastgezete Drosten uitgezonden, om met schuiten,

ten, Balken, Planken en andere gereedschappen, eene Brug over den Eems te helpen maken, en heeft, met raad van de Afgevaerdigde der Heeren Staten Generaal, die van den Rade van Staten, en van 't Landschap Over Ysfel, beslooten de Steden Enschede en Ootmaersfen van haare Vesten te ontblooten, het welk ook kort daar na geschied is. Ootmaersfen en Enschede van Vestingen ontbloot.

Den 26sten van Wynmaand, is Prins Maurits met het Leger van Oldenzeel opgetrokken, en met de voortogt te Noorthoorn gekomen; maar hy zelfs is op 't Huis te Benthem getrokken met de Princesse van Orange, Jongvrouwe Brabantina van Orange, en andere voorname van Adel, tot een groot deel, daar zy alle zeer heerlyk en vriendlyk zyn ontfangen en onthaald geweest van den Grave van Benthem en de Weduwe Paltzgravinne, die zig daar onthield, van waar 's anderendaags de Princes te rug keerde, en Prins Maurits zelfs heeft zig omtrend Eemsbuuren gevonden by 't Leger, dat, den 28sten van Wynmaand, over den Eems trok, en kwam voor de Stad en Kasteel van Lingen. Prins Maurits onthaald op 't Huis van Benthem.

Lingen is eene Frontier-plaats, en de uiterste van Nederland, eene heerlykheid, bestaande uit de Stad, Kasteel, en vier Dorpen, welke Keizer Karel de Vde by verbeuring, in den Jaare 1545, met het Graafschap van Teckelenborgh en de Heerlykheid van Reyden, van den Grave Coenraet van Teckelenborgh ontnam, vermits hy, zynde van het Smalcaldisch Verbond, tegen hem Oorlog gevoerd had, en als Rebel verklaard was: des de Keizer dat had gegeven aan Maximiliaan van Egmond, Grave van Buuren, voor zynen goeden dienst. Daar na verzoende de voorsz. Graaf met den Keizer, onder voorwaarde, dat Lingen zou blyven aan den voorsz. Grave van Buuren; maar alzo daar na zeekere Graaf Nicolaas van Teckelenborgh, Oom van Coenraet, daar over klaagde, als zynde Gelders Leen, is het weder in 's Keizers handen gekomen, die daar over namaals schikte. Beschryving van Lingen.

Dee-

Beschryving van de sterkte van Lingen, en belegerd, den 28 October.

Deeze Stad was zeer wel voorzien, zo wel van sterke Bolwerken, Vesten, enz. als bezetting, want, behalven dat het Kasteel veele sterke aarde rondeelen heeft, was die Stad bezet met dubbele Vesten en Gragten, drie Bolwerken en twe Ravelyns, met een Guarnizoen van omtrend zeshonderd Soldaten, bestaande in drie Vaandelen Voetknegten en een Vaandel Ruiters, onder 't beleid van Grave Frederik van den Berg, den Drost Indevelt, Leaukema, den Luitenant van Verdugo, met alle andere noodzaaklykheden tot eene belegering. De voorsz. Graaf Frederik had ten zelven dage eenige huizen doen afbranden, om de inlegering te beletten.

Uitvallen van die van Lingen.

's Anderendaags zyn die van de Stad uitgevallen, en hebben eenen Molen voor de Stad verbrand, houdende eenige schermutzeling tegen de Schotten, tot dat zy weder in de Stad zyn gedreven. 's Nagts, alzo 't volk hier en daar begon te naderen, hebben die van de Stad en Kasteel den ganschen nagt en een gedeelte van den dag geschoten, zo dat 't scheen, als of zy geheel in 't vuur hadden gestaan. Den 30sten van Wynmaand zyn nog zes Vaandelen Vriezen in 't Leger gekomen, en die van binnen zyn, in den avond, omtrend agt uren, met honderd vyftig Mannen, in de Vriesche Wagt gevallen, daar de Kapitain Pieter van Leeuwaerden, met zynen Sergiant, en nog twe of drie Soldaten, is verslagen geworden, waar mede die van binnen ook eenige van de hunnen verloren hebben, en zyn wedergekeerd naar de Stad. Den 31sten van Wynmaand en den 1sten van Slagtmaand, zyn 'er eenige stukken Geschut geplant, en met dezelve op de weeren begonnen te schieten, om dus de Loopgraven beter te mogen vorderen. 's Nagts daar na zyn zes stukken in eene Batterye geplant, en de Soldaten zyn ten zelven dage tot aan de Gragt van 't Ravelyn voor de Molenpoort gekomen. Den 2den van Slagtmaand, zyn de scheepen met Geschut en Krygsgereedschap aangekomen, omtrend negentien in

ge-

getal, die den 31sten te Emden gekomen waren voor by den Oord, niet tegenstaande die van 't Kasteel dat wilden beletten, welke voorsz. Oord den Grave van Emden toekomt. Den 3den en 4den van Slagtmaand, zyn de Loopgraven van alle kanten zeer gevorderd, zo dat de Soldaten in 't Ravelyn voor de Molenpoort zo ver zyn gekomen, dat zy eene Mein van die van binnen hebben gevonden; en alzo zy eenig Buskruid met hunne hoeden uit dezelve meenden te dragen, hebben die van binnen zo zeer met brandende pek-kransen geworpen, dat het Kruid ontstooken, en eenige Soldaten en Meineurs gebleven zyn. Den 4den en 5den van Slagtmaand, als die van binnen nog eene Mein in 't Ravelyn voor de Leuckepoort hadden doen springen, hebben die van buiten het zelve Ravelyn ingenomen en terstond bezet.

Ten zelven dage, den 5den van Slagtmaand, zyn ook de Gezanten van Denemarken, namelyk de Heer Kançelier Witselt, en de Heer Barnekou, te vooren vermeld, uit 's Hage met een staatlyk gevolg en heerlyk Geleide over Zwol in 't Leger gekomen, en hebben meest alle de Loop-graven, niet zonder grote verwondering, bezigtigd, en de naerstigheid en wetenschap in 't stuk van Oorlog zeer verwonderd en geprezen, zynde 's anderendaags, met een heerlyk Geleide, naar Dulmanhorst vertrokken. Ten zelven dage heeft men de werken dapper gevorderd; en den 6den van Slagtmaand, drie Galeryen besteed, de eene voor zestienhonderd, de andere voor vyftienhonderd, de derde voor veertienhonderd guldens, te milder, om dat die van Holland tienduizend guldens, tot betaling van werken, in 't Leger gezonden hadden, zo dat men ver begon te komen in de Ravelynen voor de Molen- en Leucke-poorten, om de Water-dammen af te snyden. Den 7den en 8sten van Slagtmaand, hebben de Beleggers de Ravelynen voor de Poorten beginnen in te krygen, en het Water hier en daar af te leiden. Den 9den

Gezanten van Denemarken waren in 't Leger voor Lingen, den 5 November.

en 10^den^, is het Geschut en nog veel Krygs-gereedschap, dat over de Watten gezonden was, en door den tegenwind niet had kunnen komen, eindlyk in 't Leger gekomen, en des heeft Prins Maurits dien ganschen dag en den 11^den^ nog eene Baterye van vierentwintig stukken gereed doen maken, om het Kasteel met Geschut aan te tasten, op het welke, na dat hy, den 12^den^, van omtrend agt uren op de weeren had doen schieten, en onder bescherming van het Geschut aan twe Rondeelen begonnen te ondergraven, heeft hy de plaats doen opeischen: waar op die van binnen een uur tot beraad begeerende, mits dat men intusschen van schieten en graven zou ophouden, heeft Prins Maurits hun geenen tyd willen toestaan: waar op zy twe Geizelaars verzogt hebben, om twe van de hunnen aan Prince Maurits te zenden, welke zyn geweest Bartholome Zancho, Luitenant van Verdugo, en Evert van Ens, Drosshard van Koevorden, en hebben dus omtrend den donkeren avond verdragen, 's anderendaags met Paerden en Wapenen, Kornetten en Vaandels, mitsgaders hunne Baggagie, over Rhyn en Maas te trekken, op de zelve voorwaarde, als die van Oldenzeel, mits leverende alle de Boeken en Papieren, aangaande de Heerlykheden van den Lande, in handen van Prince Maurits, en dat men hun vyftig Wagens zou gunnen voor de eerste dagreis: welverstaande, dat alle Officieren en Burgers, zes weken binnen de Stad zullen mogen blyven, om hunne zaken te verrigten, en dan naar hun gelieven met Paspoord mogen vertrekken. Dit verdrag werd gemaakt in 't byzyn van den Hertog van Lunenborg, de Graven van der Lippen, Swartzenburg, en Benthem, welke eenige dagen te vooren in 't Leger gekomen waren, om Prince Maurits te groeten. 's Avonds is de Graaf van Solms, met Grave Ernst en Graaf Lodewyk van Nassau, by Graaf Frederik en zynen Broeder, Graaf Adolf van den Bergh, op het Kasteel gaan eten, en 's nagts in 't Leger, dat nog

Lingen met Graaf Frederik van den Berge geeft zig over den 12 November.

nog aan alle kanten zyne Wagten bezet had, komen slapen.

Den 13^{den} van Slagtmaand is Graaf Frederik, op zyn verzoek, nog toegelaten dien dag te mogen blyven, mits dat zyn volk van het Kasteel, en Kapitain Marten Cobbe, dien het bevel daar werd gegeven, met zyn Vaandel op het Kasteel trok, en Teylingen met zyn Vaandel in de Stad kwam. Daar werden gevonden een geheel Kanon, twe halve, eene Slang, drie halve Slangen, een Falconet, een Mortier-stuk, nog een geborste stuk, met veele Haken, en wel twaalfduizend ponden Buskruid.

Den 14^{den} van Slagtmaand is het Guarnizoen uitgetrokken, sterk omtrend vyfhonderd weerbare Mannen te Voet, en een Vaandel Ruiters van omtrend vyftig Paerden, geleid door vier Vaandelen Ruiters, en gelegerd den eersten avond te Salsberghen in 't Land van Munster.

Ten zelven dage begon ook het volk van Prince Maurits te vertrekken, de Paerden door het Land van Munster naar de Betuwe, en het Voetvolk regt op Zwol, om verder gescheept te werden naar Holland. Den 15^{den} van Slagtmaand vertrok Prins Maurits met Graaf Willem van Nassau, en 't overige van 't Leger, en kwamen dien avond te Ulsen, daar zy 's anderendaags van elkanderen scheidden, om elk zyn volk in de Winterlegers te brengen.

Het Krygsvolk werd in Winterlegers gebragt, 1597.

Van deezen togt werd Prince Maurits, om zyne onophoudlyke naerstigheid, voorzigtigheid, en wetenschap in Krygshandel, grote lof toegeschreven, als die, in omtrend drie Maanden, zo heerlyke vermaarde overwinning heeft verkregen, als eenig Prins doen kon, zo om dat in deezen togt, behalven de Gezanten van veele Steden en Stigten, als Keulen, Munster, Osnabrugge, mitsgaders de Gezanten van den Koning van Denemarken, nog twe Hertogen, negen Graven, en veele andere Heeren en Edelen in eige perzonen, by hem, om hem te groeten en geluk te wenschen, zyn gekomen, en,

 als

Verklaring van Prince Maurits grote overwinningen.

als getuigen, zyne overwinningen en kloekheid gezien en bygewoond hebben, daar in boven al gemeld werd, dat hy, binnen zo korten tyd, omtrend tweeduizend Mannen over den Rhyn, in de Steden Berk, Alpen en Meurs, mitsgaders en daar na nog zesentwintig Vaandelen Voetvolk en vier Kornetten Paerden, te zamen vyfduizend, alle oude Krygslieden, op de andere zyde des Rhyns overwonnen heeft: dezelve waren beleid door twe Graven, verscheide oude Kolonellen, Ritmeesters, Kapitainen en andere Officieren, en bezet in vaste bemuurde en bewalde Steden en Kasteelen: waar mede hy op deezen tögt niet alleen negen vaste Steden, met vyf Kasteelen, met Guarnizoenen bezet, maar ook drie Graafschappen en drie Heerlykheden, trekkende over zeven Rivieren, vier met en drie zonder Bruggen, heeft veroverd, en daar toe bevryd den doortogt van den Rhyn, de Landen van Zutphen, Over-Ysfel, Twente, Drente, Vriesland en Ommelanden, zynde in alles byna het vierde deel van de zeventien Nederlandsche Provintiën, gelyk men die teld, en dit alles ten tyde, dat de Vorstlyke Kardinaal wel zestig duizend Mannen in gagie had, en zelfs te Veld was, komende van Amiens met een geweldig Leger, in Slagtmaand, voor Oostende, dat hy niet dorst aantasten, waar mede hy mogelyk deeze togten zou verhinderd hebben. Dit was 't geene men toen daar van zeide.

Verscheide Leg- en vereerpenningen van de Staten geslagen, ter gedagtenis van hunne overwinningen des Jaars 1597.

De vereenigde Landen hebben, ter eeuwige gedagtenis der overwinningen van dit Jaar 1597, verscheide kopere en zilvere Leg-penningen doen slaan: op eenen van die stond, *Signis at Tuernout* 39 *Post oppidis trans Rhenum III. Cis VI. Hispano trimestri ereptis*, CIϽ. IϽ. XCVII. S. C. dat is, negenendertig Vaandelen by Turnout, en daar na drie Steden over Rhyn en zes binnens Rhyn de Spanjaarden afgenomen *S. C.* is by des Raads Ordonnantie; op de andere zyde stond als een Landkaartie, daar drie Rivieren, Rhyn, Eems en Waal doorloopen,

daar

daar tusschen negen of tien Steden afgebeeld, in 't midden een Zege-teeken van Wapen-tuig, en daar boven drie letteren *D. O. M.* beteekenende, den besten en magtigsten Godt ten dank. Nog eenen anderen, waar op in 't Latyn geschreven stond: ten gelukkigen behoeve van de Staten, onder 't beleid van Prince Maurits, de vyand by Turnout geslagen, tien Steden en drie Kasteelen hem afgewonnen, en het geheel Landschap binnens Rhyns veroverd, in 't Jaar 1597, op de andere zyde stond een Leeuw, met een zwaerd en bundel pylen, en rondom geschreven: Gode alleen zy de roem en eer. Desgelyks nog eenen groten Eer-penning van Goud en Zilver, om de Kapitainen en andere, die 't wel verdiend hadden, te vereeren, ter eeuwiger gedagtenis: op de eene zyde stond wel afgebeeld de slag van Turnout, onder stond, *Victoria Turnoutana, Januarij* 1597, en rondom geschreven in 't Latyn: van Godt is dit geschied, en is wonderlyk in onze oogen: op de andere zyde was een rond, daar in stond geschreven: *Venit*, *Vidit*, *Deus vicit*, dat is te zeggen: hy is gekomen, heeft gezien en Godt heeft overwonnen, rondom dat rond stond: *Victoria parta spatio trimestri*, dat is: Overwinning verkregen in drie Maanden; buiten dat rond stonden afgebeeld negen Steden, zommige met Kasteelen met 1597 boven geschreven, en in 't uiterste rondom haare namen, *Alpen*, *Berk*, *Meurs*, *Grol*, *Brevoort*, *Enschede*, *Oldenzeel*, *Ootmaersen*, *Lingen*.

De Vorstlyke Kardinaal had insgelyks eenen aanslag op Bergen op den Zoom, hebbende tot dien einde heimelyk uit Vlaanderen drieduizend Mannen in Braband gebragt, en negen of tien Kornetten Paerden vergaderd, en daar mede te Borchvliet gekomen zynde, meende hy, den 12den van Slagtmaand, 's morgens ten vier uren, de Stad te verrasschen langs het kwalyk opgemaakt Bolwerk aan de Bosch-poort; maar de Gouverneur Bacx, door zyne spien, van eenige vergadering van volk ge- Vorstlyke Kardinaals aanslag op Bergen te vergeefs, den 12 November.

 hoord

hoord hebbende, heeft 's nagts eene Wagt van omtrend veertig Mannen buiten gesteld, om daar ronde te doen, die 's nagts eerst drie, daar na twe Mannen omtrend de Gragt bespied hebbende, vroegen, wat zy waren; deeze antwoordden Barlotte, meenende, dat zy van hun volk waren, waarom op hen geschoten werd, daar door allarm in de Stad rees. Dus trokken zy af, en 's anderendaags, den 13^den^ van Slagtmaand, kwamen zy zig weder voor de Stad vertoonen, maar dorsten die niet aangrypen.

Aanslag op Geertruidenberg te vergeefs.

Ten zelven tyd had de Vorstlyke Kardinaal dergelyken aanslag op Geertruidenberg, daar toe agthonderd Mannen te Voet en vier Kornetten Paerden in de Langstraat vergaderd hebbende, om met scheepen af te komen, en de Dordrechtsche Poort te overweldigen; maar een bedekte wagen, met Ladders geladen, door eenen Boer bespied, en aan die van binnen gewaarschuwd zynde, die wel op hunne hoede waren, hebben zy die niet durven aanvallen.

Vast- en Bede-dag in de vereenigde Landen.

De Staten Generaal der vereenigde Landen, om Godt den Heere voor hunne overwinningen en 't vermeerderen van hunne Frontieren te loven en danken, hebben eenen Vast- en Bededag door hun gansche gebied uitgeschreeven tegen den 5^den^ van Slagtmaand, en mede om verscheide raadslagen van hunne vyanden tegen hen te verstooren, ook om dat de Koning van Vrankryk reeds Gezanten in S^t^. Quintyn had gezonden, om te hooren den voorslag van Vrede, die hem de Spaansche doen wilden, gelyk de Heer Buzenval, zyn Gezant, door Brieven van den 17^den^ van Wynmaand, den Staten Generaal vertoonde.

By Lingen is brand in 't Buskruid gekomen den 17 November.

Alzo het Leger van voor Lingen meest gescheiden was, en men het Krygs-gereedschap in scheepen en Ponten geladen had om weg te brengen, is het vuur in eenige Ponten, alzo de andere scheepen nederwaards gedreven waren, gekomen, den 17^den^

van

van Slagtmaand, door eene Vrouw, zo men denkt, met een kind, welke vuur by zig had, die daar met twe Bootsgezellen bleven. Deeze twe Ponten waren geladen met omtrend twehonderd tonnen Buskruid, vyftienduizend Guldens waerdig gereekend: daar waren twe Ponten met Koogels, en twe ſtukken Geſchut, maar die werden meest uit den grond van 't Water weder opgehaald.

Deezen Winter is niet voorby gegaan zonder aanſlagen te verzoeken, die niet gelukten: de Maarſchalk Biron had eenen aanſlag op Avesnes in Henegouwen. De Vorstlyke Kardinaal had weder eenen aanſlag op Amiens, maar die werd ontdekt eer hy ryp was. Daar werden ter Zee van zyne Brieven van den 17^den van Wintermaand, afgeworpen, aan den Koning kennis gevende, dat hy Carle Iſenack over Cales gezonden had, die in Biscayen by den weg ſtorf, dat hy zeer zwak van volk was, en Don Alphonſo d' Avalos te Milanen een Regiment had doen ligten, en alle de andere Regimenten verſterkte, want hy moest twe Legers maken: daarom verzogt hy in alle manieren, dat hem meer Spanjaarden mogten gezonden werden, en dat hem de Franſchen al te ſterk van Paerdevolk waren. Daar waren nog Brieven by van zynen Secretaris Joſeph Hartlieb, geſchreven aan den Grave van Franquenborch, Keizerlyke Hofgezant in Spanje, die veel inhielden over de middelen van geld, die daar ontbraken.

Verſcheide aanſlagen te vergeefs.

Des Vorstlyken Kardinaals Brieven afgeworpen.

In dezen Winter, in Slagtmaand, is ook geſtorven de Hertogin van Savoyen, Infante van Spanje, nalatende vier Zonen en eenige Dogters: de oudſte Zoon was geboren in 't Jaar 1586, gedoopt den 12^den van Bloeimaand, des Jaars 1587, genoemd Philips Emanuel. De twede Zoon is geboren den 8sten van Bloeimaand, des Jaars 1587, eer de Broeder gedoopt was, genoemd Hector Amadeus, die ook Erven zyn in 't huis van Spanje, na den dood van den Prince Philips, zonder Kinderen, en de Infante Iſabella Cla-

De Hertogin van Savoyen, en Infante van Spanje, geſtorven in November.

Clara Eugenia, die nu den Vorstlyken Kardinaal Albertus ten Huwlyk toegeschikt werd.

Neder-laag des Hertogs van Savoyen.

Omtrend deezen tyd ontfing de Hertog van Savoyen eene grote nederlaag van de Franschen, want de Heer van Desdiguieres, behoud-Zoon, sloeg by St. Andre den Gouverneur van Susa, Kollonel Ferrero genoemd, die wel sterk was vyftienhonderd te Voet, en twehonderd tagtig te Paerd, die de Graaf van Serayal voerde, waar van wel agthonderd op de plaats dood bleven, en omtrend driehonderd gevangen werden, met den voorsz. Grave van Seraval, en Ferrero met zynen Broeder bleef dood: de Vaandelen en Kornetten werden genomen, en daarna ontnam hem Desdiguieres de sterkte van Baro, en hebben wederzyds schade en overwinning gehad, 't welk den Hertog zeer naar vrede deed tragten.

Huwlyken der Kinderen des wylen Prince van Orange.

Gedurende den tyd, dat Prins Maurits in zyne uitvoeringen met het Leger was, heeft zyne Zuster Emilia, die mede geboren is van zyne Moeder, de Dogter van den Keur-Vorst, Hertog Maurits van Saxen, die zig by hem in 's Hage onthield, zig ten Huwlyk besteed met Don Emanuel van Portugaal, een Zoon van den gekroonden Koning, Don Antonio, die nu overleden was. Deeze Don Emanuel meest in Vrankryk en Engeland opgebragt zynde, was nu gekomen, met zynen Broeder, Don Christophoro van Portugaal, in Holland, daar hem de Heeren Staten Generaal eenige bescherming en vordering toegezegd hadden. Als nu Prins Maurits in 't Leger was, is 'er liefde tusschen haar en hem gevallen, waarom zy in 't Leger voor Brevoort zelfs gereisd is, om Prince Maurits toestemming tot het Huwlyk te verwerven, het welk hy afzeide tot verdere beraadslaging, en dat Don Emanuel zou bewezen hebben, wie zyne Moeder was; des zy, weigering vreezende, en nu tot behoorlyken ouderdom gekomen zynde, oud omtrend 30 Jaaren, hem, tegen alle haarer vrienden dank en weten, heimelyk getrouwd heeft voor getuigen: als de Staten

Don Emanuel van Portugaal trouwd Vrouw Emilia van Nassau.

Ge-

Generaal en vrienden dit, schoon te laat, zogten te verhinderen, is zy dood ziek geworden; en alzo Prins Maurits uit het Leger in 's Hage kwam, heeftmenze beide, zonder dat hy zyne Zuster heeft willen zien of spreeken, uit den Lande gezonden, die zig daarna onthielden te Wezel: dus werden Prince Maurits overwinningen gematigd door huislyk verdriet.

Een Jaar te vooren had de Gravin van Zwartzenborgh, Zuster van den overleden Prince, hooglofլyker gedagtenis, met de Raden van den huize, het Huwlyk gevorderd en volvoerd van de derde Dogter des voorsz. Prince, Catharina Belgica, by Charlotte van Bourbon gewonnen, die nu eenige Jaaren by haar opgebragt was, met den Grave van Hannou, een jong ryk Graaf, in Frankenland, die te Leyden gestudeerd had. De Graaf van Hannou trouwd Catharina Belgica van Nassau.

De Admiraal Justinus van Nassau, natuurlyke Zoon des voorsz. Prince, heeft deezen Winter ook getrouwd de Dogter van den Heere van Merode en Petersem, enz. die Weduwe was van den Ridder en Engelschen Kollonel Morgan, eertyds Gouverneur van Bergen op den Zoom. Justinus van Nassau trouwd de Dogter van Merode.

In deezen Winter heeft de Princes van Orange, Weduwe, in Holland haar gereedschap gemaakt, om de vysde Dogter des voorsz. Prince van den zelven bedde van Bourbon, Charlotte Brabantina genoemd, in Vrankryk te voeren, ten Huwlyk vergund zynde aan den Heere Glaude, Heere de la Tremolie, Hertog van Thovaers, Prince van Talemond, Grave van Gisnes, enz. een ryk magtig Heer in Poictou, wiens Zuster is de Moeder van den jongen Prince van Conde, de eerste Prins van den bloede van Vrankryk, tot welkes eindlyk besluit zy met de voorsz. Brabantina in 't Leger voor Oldenzeel geweest was, gelyk gezegd is: met haar trok ook eene andere Dogter Flandrina, die, by den Hertog van Montpençier een wyl gewoond hebbende, eindelyk in een Klooster by haare Moeje is blyven woonen. Charlotte Brabantina trouwd met den Heere van La Tremolie.

nen. De voorsz. Princes verkreeg van de Heeren Staten, en van den huize van Nassau, dat haar Zoon, Prins Hendrik Frederik, met haar zou gaan, met verlof van een Jaar uit te blyven, dat niet ligt toegestaan werd, om dat men dikwils verstaan had, dat de Prins, hooger gedagtenis, dat nooit zou toegestaan hebben, om verscheide oorzaken. De Princes Weduwe werd, tot haare reis, van de Staten Generaal vereerd, en Juffrouw Brabantina met twintig duizend guldens voor eene Bruid-gave. De Jonge Graaf Hendrik, Hofmeester, Heer van Dommarville, werd vereerd met eenen Keten van agttienhonderd guldens, en zyn te zamen vertrokken naar Vrankryk, vergezelschapt met Graaf Ernst van Nassau, uit Holland, den 15^den van Louwmaand, des Jaars 1598, en hebben het voorsz. Huwlyk volbragt, barende het eerste Jaar eenen Zone.

Alzo de vereenigde Nederlanden nu schenen, door hunne overwinningen, hunne Frontieren verzeekerd en bevryd te hebben met den Rhyn en Maas, zyn die van Braband, Vlaanderen en Walsche Provintiën bevreesd geweest, dat zy nu van alle zyden mogten besprongen en meer besloten werden, waarom zy zeer hevig aangehouden hebben, om Vrede met den Koning van Vrankryk te maken, zo by den Kardinaal als by den Koning van Spanje zelfs, die, ziende, dat dit voorlede Jaar hem niet zeer gelukkig geweest was, en dat de Walsche Landen, boven andere, hem scheenen te dreigen met onzydigheid, die zy van Vrankryk wisten te bekomen, waar toe de andere Provintiën ook zouden mogen vallen, 't welk zou strekken tot vermindering van zyne magt, en tot vryheid te vergunnen aan de vereenigde Landen, zyne Rebellen, naar hun eigen goeddunken, door allerhande middelen gezogt heeft den Vrede met Vrankryk in 't werk te stellen; en om dat hy wist, dat de Koning van Vrankryk, de Koningin van Engeland, en andere Buuren, zyne magt vreesden, voor al, zo hy de vereenigde Landen kon te on-

onderbrengen, heeft hy, om die gedagte uit der Vorsten en Landen hoofden te stellen, uitgegeven, dat hy, nu oud en vervallen zynde, om allen Vrede in zynen huize te bevorderen, beslooten had zyne Dogter, de Infante, Isabella Clara Eugenia, ten Huwlyk te besteden aan den Aards-Hertog Albertus, Kardinaal, en daar mede alle de Nederlanden, met het Graafschap van Bourgognien, voor haar Huwlyks goed te geven, en dat met toestemming van den Prince Don Philips van Spanje, zynen Zoon: tot welken einde hy in Nederland zond zyne Brieven van den 10^den van Herfstmaand, om dit zyn besluit in de Nederlanden af te kondigen, willende toonen, dat hy de Landen behartigde, en niet wilde verloren laten gaan, nademaal hy die ten Huwlyk gaf aan zyne goede en wel beminde Dogter, daar voor hy te zorgen had, als hem zo na bestaande, enz.

De Koning van Spanje verklaard zyn besluit van der Infantes Huwlyk met den Vorstlyken Kardinaal, den 10 September.

Dit besluit des Konings werd te Brussel, den 3^den van Herfstmaand, door den Raadsheer Richardot den Raad van Staten en der Finantie aangezegd, en na den middag den Rade van Braband, en verder daar van ook de andere Provintiën verwittigd. Hier over heeft de Raad van Staten, den 11^den van Wintermaand, en die van Braband, den 13^den, met de andere Provintiën, aan den Koning geschreeven, en aan den Vorstlyken Kardinaal vertoond als volgd.

Schriftlyk antwoord des Raads van Staten aan den Koning op 't Huwlyk van de Infante, den 11 December.

Dat zy verstaan hadden zyne Majesteits besluit, van zyne oudste Dogter, de Infante, ten Huwlyk te geven aan den Aards-Hertog Albertus, en voor Huwlyks goed de Nederlanden met het Graafschap van Bourgognien, met toestemming van den Heere Prince, zynen Zone: het welk hun voor 't eerst zeer vreemd dagt, om dat zy nu zo veele Jaaren geleefd hadden onder de behoorlyke en regtvaerdige regeering van eenen zo goeden Koning, indagtig van zo veelerhande gunsten, die de Landen van zyne Koninglyke handen en van zyne Voorzaten, hunne Gouverneurs en Heeren, ontfangen hadden, waar door zy kwalyk mogelyk dagten zig te mogen

van

van zyne onderdanigheid te onttrekken, zonder een gedurig wroegen, zo de verandering anders viel, dan hun te kennen gegeven was, welke zy bekenden een grote troost te zyn, want hun te geven voor Princes zyne allerliefste Dogter, van welkes goedheid en deugden zy zo veel gehoord hadden, en nog daar by te voegen, voor haaren Man, eenen van de deugdlykste Princen der Waereld, wiens waerde, wysheid en zonderlinge goedheid, met de hartlyke liefde, die hy voor deezen Lande draagd, bekend is; boven dien, dat hy is gesproten uit den bloede en huize, welke zy en hunne Voorzaten altyd in zo grote agting gehouden hebben, konden zy zig niet genoeg troosten en verheugen, en den goeden Godt danken voor dat zo goed besluit in 't hart van zyne Majesteit verwekt ware, by welke zy niet wenschten te veranderen van Heere, vermits de nieuwe Prins was het bloed, vleesch, hart en waare Beeld van zyne Majesteit, boven de hoop, die zy hadden, dat zulks zou gedyen tot vordering van Godts eer, genoegen van zyne Majesteit, en ten besten van zyne Onderdanen, en hen, zyne ootmoedige Dienaars, gelyk zyne Majesteit ook in zyne Brieven gewaagde: en zig dus gedragende naar zynen wil en gehoorzamende zyne geboden, verklaren en betuigen zy by dien, dat zy met den zelven yver, als zy zyne Majesteit gediend hebben, ook dienen zouden de Doorlugtige Infante, zyne Dogter, en den Heere Aards-Hertog, haaren toekomenden Man, wanneer het zyne Majesteit zou gebieden, hun bewyzende de onderdanigheid en trouw, daar in zy gehouden waren, en zouden in alles hun goed bezorgen, en hunne zaken vorderen. Een voornaam poinct wilden zy zyne Majesteit voorhouden, hoewel zy van elders en van hen zelven genoeg verwittigd waren, hoe jammerlyk en elendig de staat van deeze Provintiën was, welke door deeze lange, wreede en ongelukkige Oorlogen, zo wel in, als uitlandig, waren gekomen tot allen uitersten

De Staten verzoeken volharding van middelen om Oorlog te voeren tegen de vereenigde Landen.

ften nood, zo dat men niet moet denken, dat eenige kragt daar uit te trekken was, nog dat zy van zig zelven konden bestaan, ten ware zyne Majesteit, gedurende deeze elende, daar over had en nam dezelve zorg, als hy tot nog toe gedaan had, en met gelyke mildheid bylegge dezelve middelen, als te vooren, anders zouden zy, in plaats van hulp en gunstigheid aan zyne liefste Dogter en goeden Neve, gebragt werden onder de armste en elendigste Vorsten van Christenheid, het welk zy zeer ootmoedig zyne Majesteit baden niet te gedoogen, op dat de een met den anderen niet verloren ging, gelyk ongetwyffeld zou gebeuren, zo zyne Majesteit niet volhardde in zyne milde en goedgunstige hand, tot dat de Landen mogten in beteren staat gekomen zyn. Zyne mildheid was bewezen uit yver voor den Godtsdienst in vreemde Koningryken, en voor zulke als hem daar voor geen deugd gunden. Hier was dezelve Godt, Godtsdienst, zyne Majesteit, dezelve Koning, met den zelven yver en deugd: hier handelde men niet van vreemde nog onbekende, maar van 't kwaad of goed, van den ondergang of behoudenis, van de beste en onderdanigste Dogter, die ooit was, van eenen Neve, die, door zyne verdiensten en loflyke daden, was gereekend onder 't getal der Kinderen, en goede en getrouwe Onderdanen, die zyne eige waren by wettige afkomst, die zyne Majesteit altyd bemind en gehouden had als zyne Kinderen, het welk hen deed geloven, dat hy die niet zal verlaten, en dat hy dezelve geneegenheid en goeden wil prenten zal in 't hart van den Heere Prince, zynen Zone: waar over zy anderwerf zeer ootmoedig baden, en zo het hun geoorlofd mogt zyn, bezworen zy hem, met allen hevigen ernst, als die aan hem en den voorsz. Heere Prince voor eeuwig wilden blyven, de ootmoedigste en onderdanigste Dienaars, en dezelve altyd dragen dezelve eer, aanzien en eerbied als eertyds. 't Geene nog overig bleef voor hen te begeeren, was, vermits alle

uit-

uitstel hun tot groot nadeel was, dat het hem mogt gelieven dat Huwlyk te haasten en vorderen, en hun zo dra mogelyk was te zenden die, die Godt en zyne Majesteit hun voor Princes hadden toegeschikt, op dat zy by en in haar mogten zien hunnen goeden Koning, dien eeren, vreezen en dienen, als zyne getrouwe Dienaars en Onderdanen. En dus kussende de voeten en handen van zyne Majesteit, Gode den Schepper biddende hem te verleenen gezondheid, lang en gelukkig leven, met zulke vreugd, als hy hoopt en verwagt van dit zyn heilig en wys besluit. Uit Brussel, den 11[den] van Wintermaand, des Jaars 1597.

Vertoog van die van Braband aan den Vorstlyken Kardinaal op het Huwlyk.

Op deeze of dergelyke manier hebben de Provintiën 't zelve ook goed gevonden. Die van Braband vertoonden aan den Vorstlyken Kardinaal, boven hunne blydschap over het voorgestelde middel, om tot Vrede te komen, hunnen groten nood, biddende den Vrede met Vrankryk en Engeland te vorderen, de Soldaten te betalen en in tugt te houden: en hun dagt best, ziende, dat de elende alle de Landen in 't gemeen betrof, eene vergadering van Staten Generaal te beschryven, om met overleg van die van Holland en Zeeland, hun Konings besluit aan te zeggen, en met zyn verlof eenen weg tot eenen Vrede te bereiden, en zo zy, opgeblazen door hun geluk en overwinningen, onreedelyke voorwaarden voorsloegen, voor al tot nadeel van den H. Katholyken Godtsdienst, dagt hun geraden, tot hunne verzeekering, aan te zoeken, uit naam van zyn Hoogheid, aan de omleggende Buuren van hunnen Godtsdienst, als de Keurvorsten van Ments, Keulen, Trier en Luik, den Hertog van Lotteringen en Gulik, met andere, om met hen een Verbond te maken, uit kragt van welk Verbond men, met eenparige magt, de Rebellen tot eenige reedelykheid zou mogen brengen: zynde te hopen, dat de omleggende Provintiën en Landen deeze Verbonds-making niet zouden verwerpen, ten aanzien, dat het

Verzoeken vergadering van Staten en Vrede, of een Catholyk Verbond te maken met hunne Buuren.

agterdenken van de grootheid des Konings geweerd zal zyn, en dat het gevaar en belang van den Godtsdienst hun ook aangaat. Dit vertoog baden zy zyne Hoogheid ten besten af te nemen, als gedaan van hen, die zeer geneegen waren tot zynen dienst, om zyne Hoogheid in alles te helpen en by te staan, om de Landschappen te herstellen in hunnen ouden bloei en geluk, en hem te bewyzen allen ootmoedigen dienst.

Op deeze en dergelyke wys hebben alle de Provintiën den Koning geschreven, zyne besluiten en voornemen goed gevonden, op de voorwaarden en hope, dat zy tot Vrede mogten raken, als niet twyffelende, of deeze nieuwe Princes, eens in 't bezit van de Landen zynde, zou de Spaansche strengheid niet meer gebruiken, daar mede ook het ontzag en vrees voor des Konings grote magt den vereenigden Landen zou benomen zyn, en hopen, dat deeze nieuwe Princen zouden zoeken de Landen in Vrede te bezitten met matige regeering. De Buurlanden hoopten zy ook dat te vreden zouden zyn, vóór al Vrankryk en Engeland, als zy de Nederlanden zagen van Spanje afgesneden, en eenen byzonderen Heere hebben, vermits zy altyd vreesden de grote magt van Spanje, en meest, als die met volstrekt gezag met de Nederlandsche magt vereenigd was. *Bewegingen, die de besluiten van der Infante's Huwlyk voortgebragt hebben.*

Met deeze en dergelyke hoop hebben die Provintiën nog hunne elende verdragen, en daar mede zyn ook in 't gemeen de Franschen bewoogen geweest hunnen Koning zeer hard tot Vrede te dringen, dat ook, veel door den Inlandschen Oorlog geleden hebbende, wel rust en verkwikking noodig had, onder den anderen nu meest vereenigd zynde, daar by zig voegden de grote voordeelige voorwaarden, die men hun, ten verzoeke van de Walsche Provintiën, door de derde hand deed aanbieden, zo dat het ten laatsten tot eenen Vrede is gekomen, gelyk wy hier na zullen verhalen.

Deeze voorslag van dit Huwlyk heeft ook, ten

eersten aanzien, meer Vorsten-wel bevallen, als in Duitschland en Italiën, voor al den Hertog van Savoyen, die daar door ook tot vorderlyken Vrede hoopte te komen: in Engeland heeft 't zelve ook allerhande beweeging veroorzaakt, gelyk mede de Staten Generaal der vereenigde Provintiën, die zig lieten dunken, dat het een afgedronge besluit was, van klein gewigt, overleggende, dat de Landen, voorbygaande den geboren Prince en Broeder, aannemende de Zuster, nimmer zouden de magt hebben zig zo wel te beschermen, als de Zoon en Prins zelfs, waarom zy, als dien alle Spaansche handel verdagt was, goed gevonden hebben aanzienlyke Gezantschappen in Vrankryk en Engeland te zenden gelyk wy hier na zullen verhalen.

De Koning van Spanje verzoekt den Keizer de Hansse-sche voor te staan tegen de Engelsche.

Alzo onder de zes Artykulen, die Don Françisco de Mendoza, Admirante van Arragon, in 't Jaar 1596, in last had by den Keizer te vervolgen, wegens den Koning van Spanje en den Aards-Hertog Kardinaal, eene inhield, dat de Duitsche Hansse-Steden eenige hulp mogt geschieden, om te kastyden de stoutheid en moedwil van de Engelsche Zee-roovers, deed 't zelve de vereenigde Landen denken, dat het meer sproot uit Spaansche vyandschap over hunne Bondgenooten, de Engelsche, dan uit eenige goede gunst, die zy de Hansse-steden toedroegen, nademaal der Engelschen stuk, van ter Zee allen toevoer aan hunne vyanden te beletten, zelfs by den Keizer en Spanjaarden niet zo onbillyk geagt scheen te werden, als by aller volken Regten toegelaten, waarom zy wel merkten, dat het eer om het oude geschil tusschen de Engelsche en Hansse-steden was, nopens hunne Privilegien in Engeland, die men nu wilde Zee-rooveryen noemen: en vermits van dit verschil tusschen de Engelsche en Hansse-steden vast veel gesproken werd in de Nederlanden, dien zy ook ten deele aangaat, zullen wy in 't kort verhalen 't geene daar van tusschen den Keizer, 't Ryk en Engeland, op deezen tyd voorgevallen

is, als mede den Nederlandschen Koophandel betreffende.

Alzo van oude tyden eenige vrye oude Ryksteden verbintenissen te zamen gehad hebben, hebben eenige byzondere, aan de Zee of op schipryke Rivieren geleegen, mede een Verbond te zamen gehad, om Zeevaard en Koophandel te dryven, en deeze werden toen genoemd Aanzee steden, daar de naam Ansesche of Hansse, om kortheid, van komd, waar onder niet de minste zyn geweest de Over-Ysselsche Steden, Kampen, Deventer, Zwol en andere: van welken naam Hansse komd de naam Vryhanzen, en daar van in 't kort Vransen gelyk veele geleerde met veele reedenen dat staande houden; van welke Vryhansen of Vransen de naam Franschen komt, die gesproten zyn van dat volk, gelyk de Salantsche of Salicque wetten van Vrankryk getuigen; en ook veele teekenen, namen en Over-Ysselsche Geschiedenisſen dat medebrengen. Historie van de Hansse-steden.

De Hansse Vry-steden, die wy veel Oosterlingen noemen, zyn verdeeld in de Wendsche, Pomersche, Pruissche, Lyflandsche, Saxsche, Westphaalsche, Kleefsche, Marksche, Geldersche, Over-Ysselsche en Vriesche Steden, met nog andere, die onder hen in geschil staan. Namen en verdeeling van de Hansse-steden.

De Wendsche Hansse-Steden zyn zes, namelyk Lubeck, Hamburg, Rostock, Wismar, Straelsunt, en Lunenburg.

De Pomersche zyn agt, namelyk Stettin, Anckelin, Gelnou, Gripswalt, Colbergh, Stargort, Stolp en Rugewold.

De Pruissche zyn zes, Colmar, Thorn, Elbingen, Dantzick, Koninckxberg en Bramisberg.

De Lyflandsche zyn drie, Riga, Dorpt en Revelt.

De Saxsche zyn dertien, Maeghdenborgh, Bruynswyck, Goslar, Eimberck, Gottingen, Hildesheym, Hannover, Ulsen, Buxtehude, Staden, Bremen, Hamelen en Minden.

De Westphaalsche zyn tien, Munster, Osnabrugh,

 Dort-

Dortmond, Sonst, Hertforth, Paderboren, Lemgou, Belefelt, Stippe en Rosfeldt.

De Kleefsche en Marksche zyn zeven, Keulen, Wezel, Duysborgh, Emmerik, Warborgh, Unna en Hamme.

De Geldersche zyn zeven, Nymegen, Zutphen, Roermonde, Arnhem, Venlo, Elburg en Harderwyk.

De Over-Ysselsche zyn drie, Deventer, Zwol en Kampen.

De Vriesche zyn drie, Groningen, Staveren en Bolschwerdt.

Nog veertien, staande onder hen in geschil, zyn Stendel, Stoldtweldel, Berlin, Brandenborgh, Franckfort aan den Oder, Breslou, Krackou, Hall, Aftersleven, Quendelborgh, Halderstadt, Helmstadt, Ryl, Northeyn, en nog andere, als Dynant in 't Land van Luik, door den handel van Staal en Yzer Alle deeze Steden behooren onder vier Hoofdsteden, namelyk, Lubek, die 't hoofd van allen vertoond, Bruynswyk, Dantzick en Keulen.

Vier Hoofdsteden der Hansse.

Deeze Hansse Steden bereekenen zig wel tweeëntzeventig Steden sterk te zyn, en hebben van oude tyden altyd den Koophandel en Zeevaard gedreven van de Oosterfche Waaren, in alle deeze en Oostersche Landen, als met Koorn, Stokvisch, Was, Hennip, Staal, Masten, Sparren, Deelen, Pek en Tar. Hier mede hebben zy veele Landen dienst en vriendschap gedaan, en van die Privilegiën verkreegen, en in onze tyden hebben zy, in teeken daar van, nog op vier plaatzen en verre Landen hunne huizen gehad, met goede Privilegiën begaafd, als te Novogrod in Moscoviën, dat hun eerste en oudste Komptoir is, verder in Engeland te Londen, in Nederland te Brugge, daar zy nog in staten zyn, hoewel zy van daar namaals te Antwerpen gekomen zyn, daar zy twemaal veranderd zyn, en daar men hun een nieuw treflyk wel geleegen huis getimmerd heeft,

heeft, dat nog het Oosters huis genoemd is: hunne vierde plaats is te Bergen in Noorwegen. Op deeze plaatzen was 't geoorloofd aan alle, die onder de Hansse Steden gebooren waren, te gaan woonen, neêrzitten, handelen, gebruiken en genieten de Privilegien van de plaatzen, op zeekeren wel geschikten voet, volgens de Ordonnantie, by den gemeenen Rade van alle Steden beraamd, welke Ordonnantien alle goede tugt begrepen, om de Jongheid op te brengen, en in tugt te houden, daar de Steden hunne jonge Gezellen henen zonden, om Koophandel, manieren en wetenschappen te leeren, en de Waereld te kennen: gehuwd zynde, mogten zy daar niet zelfs blyven, maar hunne Dienaars of Handelaars hebben. Elk van deeze Huizen hadden hun Hoofd of Ouderman, met Bystanders, die zy Koopmans Raad noemden, met Secretaris, Thesaurier, Keukenmeester, en noodige Officieren, die verstand met de Stad Lubek hielden, en Koopmans regt onder hen uitspraken en oeffenden, van waar appel viel in hunne Steden.

Vier Komptoiren der Hansse in Europa, in Nederland, Engeland, Noorwegen en Moscovien.

Te Londen in Engeland hebben zy eertyds wel hun voornaamste huis gehad, het Staalhof genoemd, vermits zy eertyds veel Staal daar te verkoopen bragten, dat nu niemant daar in brengen mag, dan die de Koningin dat vergund heeft. Zy hadden daar hunne Privilegiën, van veertien Koningen hun bevestigd, die meest bestonden, dat zy mogten, op zeer oude Tollen, van een en een vierde ten honderd, hunne Waaren en Koopmanschappen uit en in brengen, zonder eenige andere Koninglyke of hoofd-schattingen onderworpen te zyn, gelyk andere Koopsteden; maar wel in tyd van nood de Bisschops Poort der Stad Londen te helpen bewaren, herstellen, en beschermen, in tyd van beleg. Zy mogten koopen en verkoopen, aan of van, vrye of onvrye der Stad, het welk ingeboore Engelsche niet mogen, ten zy zy 10, 8, of ten minsten 7 Jaaren om dien vrydom gediend hebben;

Der Hansse Steden Privilegiën in Engeland.

maar zy mochten alle binnen een huis woonen, dat groot is, met twe of drie straten aan 't Water gelegen. Zy mogten regten en vonnissen onder den anderen in Burgerlyke zaken; en daar van te appelleeren in hunne Steden.

Wollehandel van Engeland, en Lakenhandel veranderd.

Alzo nu van oude tyden in Engeland de Wol de voornaamste Koopmanschap was, die dat Ryk gaf; en ook de Tol daar van de beste inkomste was, die de Koningen hadden, als die over etlyke honderd Jaren vyfenzestig of zeventig duizend ponden Sterlings jaarlyks beliepen, dat is wel tusschen de zes of zeven honderd duizend Guldens; dat toen veel was; handelden de Hansse daar niet mede, vermits die Wol in Nederland gebragt, daar gekaard, gesponnen en in Lakenen geweven werd, daar deeze Hansse die kogten en opwaards voerden: en zederd is die handel veranderd, dat men in Engeland zelfs nu allerhande Lakenen maakt; de Nederlanders door hooge vloeden en Oorlogen verdreven zynde, hebben daar het Laken maken en wosfetten opgebragt, alzo zy nu in deezen tyd by de Spanjaarden door Inquisitien en Oorlog zyn verdreven, daar allerhande Sayen, Bajen, en meer andere Handwerken gebragt hebben.

Lakenhandel van de Nederlanders in Engeland gebragt.

In deezen Lakenhandel hebben de Hansse van den eersten af als andere zeer gehandeld, en die veel op Nederland gevoerd, om daar bereid en geverwd te werden, om dat zy in Engeland daar geene goede handeling van hadden, en hebbenze dus op Duitschland verzonden. Dit deden zy op de kleine Tollen, volgens hunne Privilegien, veel minder dan andere Natien, de Tol daar van in 't eerst zeer klein opgesteld zynde, om het Laken maken daar te vorderen. Als nu de Wolhandel in Lakenhandel veranderde, en dat op kleine Tollen, tot groot nadeel en vermindering van de Koninglyke Tollen, waar door de Engelsche Wolhandelaars, Stapuliers genoemd, ook vergingen, en een nieuw gezelschap in de Laken-handel opstond, die Avonturiers genoemd werden, die zy in de oude

en

en nieuwe Hansfen onderscheidden, heeft men, omtrend het Jaar 1550, en de volgende Jaaren, onder Koning Eduwart den VI[den] in Engeland gemerkt, dat de Hansse Privilegien in den weg waren, om de Tollen op de Lakenen en Karsajen te verhoogen, en die te vergelyken met de Tollen van de Wol, ten ware men de Hansse grootlyks wilde bevoorregten boven de Engelsche Avonturiers, het welk strekte, om den geheelen Laken handel te stellen in handen van de Hansse, waar mede de Koning en Raad hunne Onderdanen, de Avonturiers, zouden ongelyk doen.

Hier door is veroorzaakt, dat men de Hansse Privilegien heeft ingezien, en scherper op gelet, en op veele poincten fauten bevonden, waar over zy die terstond in geschil gebragt hebben. Onder veele andere poincten der beschuldiging was, dat zeekere Adriaan Kenseler van Danswyk voor Koopliedeu van Ausburgh, die geene Hansse waren, eenige goederen op de kleine Tollen had ingebragt. Hier over, hoewel de Hansse genoeg en veel daar tegen te zeggen hadden, als dat de Misdoender alleen straf baar was, en over dergelyke handelingen meer, met verscheide andere t' zamenstellingen op veele poincten der Privilegiën, anders dan de Hansse verstonden, namelyk, om dat zy den handel dreven uit en in op andere Landen en Steden dan hun eige, en daar de Engelsche hunne Markten hielden, dat zy in oude tyden, toen de Privilegien gegund of bevestigd, en de Tollen klein waren, niet gewoon waren te doen, over zulks vorderden de Engelsche de Privilegie verbeurd te zyn, des Koning Eduwart de VI[de], omtrend den Jaare 1552, die deels heeft wedergenomen en opgeschorsd, voor al op het uitvoeren van Lakenen; hier tegen hebben zig de Hansse, door hunne gezonde Gezanten, en hunnen Sindicus, Doctor Zuderman van Keulen, dikwils aangekand en betuigd.

Geschil in Engeland gerezen, over der Hansse-Steden Privilegien, en die geschorsd.

Na den dood van Koning Eduwart is zyne Zus-

 ter,

Tollen in Engeland verhoogd ten tyde van Koning Philips van Spanje en de Koningin Maria.

ter, Maria, hem opgevolgd, en trouwde met den Prince Philips van Spanje, die te zamen, als Koning en Koningin van Engeland, in den Jaare 1557, hunner Voorzaten voornemen volbragt, en de Tollen op de Lakenen verhoogd hebben, deels die te regt brengende, en vergelykende met de Tollen op de Wol, te weten, zy stelden voor elk Laken van vierentwintig ellen lengte, dat maar veertien penningen plagt te betalen, en andere langere Lakenen en Karsajen naar gelykheid, op eenen Engelschen Nobel, dat is zes schellingen en agt penningen, of een derde pond Sterlings, voor de Engelschen: en voor de vreemden, als Nederlanders, Duitschers, Italianen, en andere, dubbel, te weten, twe Nobels, dat is dertien Schellingen, en vier penningen Sterlings, elk van de zelve Lakenen, nevens ander ongelden meer, die men den vreemden afneemd, daar de Engelsche vry van zyn.

Privilegien den Hansse Steden in Engeland aangeboden, die nemens waerdig zyn.

Zederd zyn 'er om het geschil met de Hansse te vergelyken en verdragen, verscheide handelingen geweest, voorslagen gedaan, middelen gebruikt en beproefd, om tot verdrag te komen, en werd ten laatsten hun aangeboden hunne Privilegiën te genieten, behoudens, dat zy in de Tollen van de Lakenen zouden betalen als de Engelsche Kooplieden, Avonturiers, een Nobel van 't Laken, die voerende op hunne Steden, en niet in Nederland, daar de Engelsche hunne Markten houden, bespreekende nog een stuk in geschil, dat de Engelsche dezelve of dergelyke Privilegiën mede zouden genieten in hunne vrye Hansse Steden, dat nogtans eene heerlyke Privilegie is, meer dan den Nederlanders, die hunne naaste, oudste en noodzaaklykste vrienden zyn, vergund werd, die zulks nogtans van oude tyden, ja zo lang als de Hansse-steden, vorderen, hebbende tot bewys daar van verscheide wederzydsche Verbonden en onderhandelingen te toonen.

Dergelyke voordeelen meer werden hun meermalen aangeboden, zo zy wilden, *precatione & supplì-*

plicatione, dat is, met bidden te werk gaan, gelyk hunne wederpartye, de Engelsche Kooplieden; daar van schryven, vorderende ongehouden te zyn vreemde meer Privilegien te vergunnen, dan hun eige volk; dog dit wilden de Hansse-steden niet aannemen nog toestaan, bybrengende, dat zy hunne Privilegien in Engeland duur met diensten, ja met goed en bloed, verkreegen hadden, en dat de Engelsche dergelyk van hunne Steden niet te eischen hadden.

Dus veel heeft ons goed gedagt van het geschil tusschen de Engelsche en Hansse te verhalen, op dat men te beter verstaan zou het antwoord der Koningin van Engeland, aan den Gezanten van Polen gegeven, gelyk te vooren verhaald is, ook om beter te verstaan de volgende handelingen van den Keizer.

Hansse-Steden beklagen zig aan den Keizer en 't Ryk over de Engelsche Kooplieden.

De Hansse zyn hier over meermalen klagtig geworden aan den Keizer, voor al toen de Engelsche Lakenen uit Nederland gebannen waren, om geschillen wegens de Verbonden over den Koophandel, van den Jaare 1564, en dat zy hunne Markten te Emden hielden. Zy beschuldigden de Engelsche Avonturiers, dat zy hunne Privilegien afgenomen hadden, om dien handel alleen te hebben, en door hunne alleen-kopen duurte van Lakenen in 't Ryk te maken, niemand in dien handel toelatende, zelfs geene andere Engelsche, dan die ten minsten 7 Jaaren onder hen gediend hadden, en dan tot hunne zeekere Ordonnantien, gehoorzaamheden en Eeden verbonden waren, strekkende, zo zy zeiden, om in Engeland de Lakenen van de Makers goed koop te koopen, en in Duitschland duur te verkoopen, met onder den anderen te gebieden, te koopen, afscheppen, verkoopen op geleege tyden, dagen, plaatzen, prys van inkoop en uitkoop stellende, en dus alleen-kopen aanregtende. Over deeze beschuldigingen schreef de Keizer aan den Grave van Emden, om de Engelschen, als alleen-kopers, den Ryke schadelyk, van daar te bannen, waar over de Graaf

die zeer ontschuldigde, en stelde den Keizer voor dien tyd te vreden, en zederd is dat daar by gebleven, de Hansse volhardende in hunne klagten, terwyl de Engelsche, voor eenen tyd van 10 Jaaren, zig tot Hamborg hielden op hope van eenig verdrag; daarna hebben zy hun verblyf te Staden gehouden, tot dat, in Oogstmaand van 't voorgaande Jaar, de Engelsche ter Zee de geenen, die op Spanje schepen met Kooren, Krygs en Scheeps gereedschappen hadden gevoerd, die door de Engelschen aangehaald en voor goeden buid gehouden waren geweest, verscheide schaden aangedaan hadden, 't welk de Hanssen tot meer gehoor noodzaakte, inzonderheid, vermits de Admirant d' Arragon, wegens den Koning van Spanje en den Vorstlyken Kardinaal Albertus, in 't Jaar 1696, hun stuk zeer behartigde, om de Engelschen daar over van Zeerooverye te straffen, gelyk wy verhaald hebben, dat door de afgeworpe Brieven was in 't ligt gekomen.

Engelsche Handel te Staden.

Gezanten des Konings van Spanje aan de Hansse-steden.

Hier toe vorderde ook, dat in Bloeimaand en Zomermaand, in 't Jaar 1597, waren gezonden naar Denemarken, en aan de Hansse steden, namelyk te Lubeck, wegens den Koning van Spanje en Vorstlyken Kardinaal, de Heer Florentz, Graaf van Barlaymont en Lalain, Vryheer van Hierges, Ridder des gulden Vlies, met Doctor George van Westendorff, en Johan Niekercken, beide Raden; deeze hebben te Lubeck schriftlyk vertoond de oude vriendschappen tusschen de Hansse-steden en den huize van Bourgognien, en wat vordering hun door den Keizer gedaan was, door Don Guilliaume de St. Clement, des Konings Hofgezant daar, nopens hunne Privilegien in Engeland: zy beklaagden grootlyks dat de Hansse zo sterk hantteerden met des Konings Nederlandsche Rebellen, waar door zy en de Koningin van Engeland gestyfd werden tegen den Koning, waarom zy verzogten alle handeling voor eenen tyd met de Rebellen af te schaffen en te scharssen, op dat die beter tot 's Konings onderdanigheid

mogten gebragt werden; maar zo zy zulks ontzagen te doen wegens het Verbond tusschen Vrankryk, Engeland en Holland gemaakt, dat zy ten minsten mede wilden handelen met de Koninglyke Majesteits getrouwe Onderdanen, op de havenen van Kales, Grevelingen, Duinkerken, Nieupoort, Sluys en Antwerpen, en zo wel als de Hollanders toevoer doen, of anders zou hunne handeling niet voor onpartydig, maar te regt voor partydig geagt worden: toezeggende verder, dat zy in de voorsz. Havenen hunne goederen lossen, verkoopen en koopen mogten, zonder eenige bezwaarnissen van Tollen, Schattingen, Licenten of andere lasten, en zouden van alle schaden by den Vorstlyken Kardinaal vrygesproken en verzeekerd werden. Verder beklaagden zy zig over het ongelyk, dat de Koningin van Engeland hun aandeed, hen beroovende van zulke oude Privilegien, tot welker wederkryging zy allen dienst aanboden, en hen in des Konings schut en scherm te nemen, en dezelve met scheepen, gereedschap, geld en Krygslieden altyd te voorzien, naar vereisch des noods; biedende mede aan alle vrye handeling op Spanje en Portugaal, mits hy allerhande middelen zig afscheidende van zyne ongehoorzame onderzaten, naar hun eigen goeddunken. Dat de Vorstlyke Kardinaal van den Koning belasd was een treflyke Gezantschap aan den Keizer te zenden, om te vorderen het besluit tegen de Engelsche alleen handelingen, tot herstel der Hansse Privilegien, op dat zyne ongehoorzame Onderdanen, de Koningin van Engeland, de Koning van Navarra, als Verstoorders der Christenheid, en Opwekkers der bloeddorstige erf-vyanden der Turken, eens mogten met de voorsz. Koningin schimpbrieven en haare roovers gezinde, gebroken en naar verdienste geloond werden. En hoewel de Hansse zederd de Nederlandsche beroerten weinig gunst of voordeel was betoond, verzogten zy nogtans, dat zy nevens de bewilligde zending des Konings van Denemarken aan de bovengenoem-

Oordeel des Konings van Spanje over de kroon van Vrankryk, Engeland, en de vereenigde Landen.

de Koningin van Engeland en Koning van Navarra, ook aan de rebellische Staten zullen willen helpen bevorderen, en de zelve tot regt en billykheid dringen, 't welk de Koning en Vorstlyke Kardinaal altyd aan de Hansse zouden erkennen. Dit is voorgevallen te Lubeck, den 1sten van Zomermaand, in 't Jaar 1597. In deezen togt hadden deeze Hofgezanten den Koning van Denemarken ook bewoogen om in Engeland en Nederland te zenden, gelyk geschiedde, daar van wy te vooren verhaald hebben.

Hier over de Keizer ook zeer bewoogen zynde, heeft hy een bevel in druk uitgegeven te Praag, van den 1sten van Oogstmaand, des Jaars 1597, waar in de verdere handelingen van de Hansse vervat staat, gelyk hier na in 't kort vertoond werd:

Bevel des Keizers, bannende den Engelschen Koophandel uit Duitschland, den 1 Augustus, 1597.

RUdolphus de II. *Keyser van Romen, &c. verhaelt, hoe dat de Duytsche Hansesche Steden over langhe klachtigh ghevallen waren, als dat zy meer dan over drie hondert jaren in 't Koninckrijck van Enghelandt verkreghen hadden, vryheden, exemptien ende gerechticheden, soo uyt der Koninghen weldadigheydt, als met groote sommen gelts, haer ende den heylighen Rijcke ten besten, tot vorderinghe van Coop handel verworven, ende tot nu toe met groote onkosten onderhouden, die haar van* 14 *Koninghen in Enghelandt gheconfirmeert is, ende oock bevestight by de Geestelijcke ende Wereltlijcke Staten des Rijcks van Engelandt, Anno* 1574, *ende bekrachtighet als een eeuwigh ende onwederroepelijck Contract, ende oversulcxs beseten van over veel hondert jaren op haer comptoiren tot Londen, der Duytschen Guildehalle ghenoemt, alwaer zy Lakenen ghekocht, ende goeden koop in Duytslandt ghebrocht hadden, ende soo haren Coophandel ghedreven tot beyder Natien profijt. Hier teghen hadden haer eenighe baetsoeckende Kooplieden, Marchans Avonturiers, ghenoemt, opghewerpen, soo dat de teghenwoordighe Koninginne Elizabeth, haer voorsebreven*

ven Privilegien niet heeft willen ghestaden, maer die afgheseydt, om dat de Hansesche niet en wilden de voorschreven Avonturiers residentie vergonnen tot Hamborgh, dat niet doenlijck ofte verantwoordelijck en ware, het welcke al streckte, om dat de Avonturiers alleene den Laken handel door gantsch Duytslandt mochten hebben, de Hansesche uytsluytende, contrarie alle Rijcks Rechten, Ordonnantien ende ghebruycken; gheheel monopolisch zynde, waer door de Lakenen d' een helft dierder waren gheworden, als doen de Hansesche haer Privilegien ghenoten. Voorder soo klaeghden sy ook over het quallijck bereyden der Lakenen, oock over het plonderen ende rooven ter Zee der Enghelscher Vrybuyters, waer teghen niet ghevordert hadde des Keysers verscheyden vriendelijcke Brieven aen de voorschreven Koninginne.

Op alle dese klachten waren Anno 1582, op de Rijcksdagh tot Ausborgh gheraemt dat men d' Engelsche Avonturiers gheselschap, als ghebruyckende onrechte eude schadelijcke monopolie, soude uyt alle het Rijck verbieden, met opene Mandaten tot wederkrijginghe der Hansesche Privilegien, die uytbannende, met alle haer goederen en Coopmanschappen te water ende te lande, op sware straffe en verlies van Rijcks-Regalia en van Confiscatien. Maer dat werd doen op hope van vergelijckinge en goede gebuerschappe noch uytgestelt, ende door Gesanten werdt de Koninginne daer van verwittlicht, en Keyserlijcke intercessie, en Commissarisen tot gehoor der saken werden aangeboden, en de Hansesche gebeden in Engelandt eenige vergelijckinge te weghe te brenghen: Maer daer over wert niet dan een verachtinge van haer voornemen vernomen, de Engelsche Avonturiers met haren monopolischen handel voortvarende, ook met haer Placcaten en Vrybuyters, meer schade ende geweldt ter Zee aandoende. Besluit op den Ryksdag te Ausborg, 1594.

Sints Anno 1594 lest, op den Rijcksdagh tot Re-

Ryksdags besluit te Regensburg, 1594.

Regensborgh, hadden de Hansesche anderwerf seer heftig versocht te mogen in haer diere verworvene Privilegien ende erf-verdrach herstelt worden, ende de Zee bevredicht. Waer over eyndlijck besloten werdt, dat den Keyser noch eens vriendelijck aan de Koninginne schryven soude, op datmen de geraemde Rijks-Mandata niet gedwongen mochten werden in 't werk te stellen, het welke gedaen waere den vijfden Julij 1595, met alle vriendelijke beleefthevdt; maer sy verkregen antwoorde, waer by sy merkten datse geenen dank behaelden voor het lange uytstel, maer dat de Engelsche werden gesterkt in haer ongerechtige opinie, denkende datse groot gelijk hadden, met quaet nadenken over ons ende den Rijke. Ende daeromme siende dat het uytstel van de Publicatie, ende de executie des Mandaets meer de voorschreven Avontueriers stijfde ende dede voortvaren, ende dat het stondt in de handt ende macht van de Koninginne van Engelandt, haer de Privilegien te vergunnen, en dat sy pretendeerde niemanden buyten haer Landt schuldig te wesen, te respecteren ofte eenige rekeninge te geven, waeromme sy onwillich was, om in tractatie elders dan in Engelandt te komen, daer sy selve rechter ware, enz. Het welcke streckende tot verkleyninge van Keyserlijke ende des Rijks authoriteyt, soo en konde hy van Keyserlijke ampts ende gemeyne welvaerts wegen niet nalaten dan de eygenbatige onbehoorlijke monopolien, strijdende tegen de gemeyne beschreven Rechten ende Ryks-affscheyden, te verbannen ende uytseggen, met de voorschreven Cooplieden Avontuiers geselschap, ende alle haer monopolische hooghschadelijke handelingen, goederen ende voordeelen, uyt het gantsche Rijck, en dat uyt Keyserlijke ende Rijks macht, op pene van Rijks Achte.

Willende en bevelende, dat van den dag der Publicatie en drie Maenden, alle Engelsche Lakenhandelaers en Cooplieden, die den geselschappe der Marchants Avonturiers zijn toegedaen, als ook

hare

haare Factoren, uyt alle Rijks gebiedt, namelijk de Stadt Staden ruymen sullen, ende afstaen van alderhande handelinge te Water en te Lande, openlijk ofte secretelijk. Verbiedende voorts alle Vorsten, Stenden en Onderdanen des Rijks, by verlies van alle hare Regalien, Leenen, enz. soo wie daer tegen doet; ofte de voorschreven Engelsche Advinturiers, Factoors ofte Dienaers, eenige diergelijke Paspoort ofte gunstigheyt bewijst, te Water ofte te Lande; Ende soo yemant tegen dit Keyserlijke gebodt, den Engelschen voorschreven vordert ofte toeliet te handelen, sal elke Overheyt gehouden zyn, sulke lieden aen te grijpen, ende de goederen te confisqueren, dat ook alle geleyt ofte gegeven Paspoort, niet helpen sullen, ende soo de Overheydt daar in versuymich bevonden worde, belastmen des Rijks Fiscael tegen de wederspannige te Procederen; ende die sulcks den Fiscael aenbrengen, sullen het vierdepart der verbeurder goederen hebben. Actum tot Praga, den eersten Augusti 1597.

Hier door hebben de Engelsche Koopliedeu van Staden moeten vertrekken, niet tegenstaande de Koningin eenen Edelman, Mr. Johan Wrothe, aan den Keizer, en Mr. Steven Lesieur aan eenige Vorsten naar Duitschland zond, om dat bevel herroepen of geschorst te hebben. Ondertusschen heeft de Koningin, den 13den van Louwmaand, in haare Stad Londen ook haar bevel uitgegeven, zig daar in beklagende over de voorsz. Hansse onwaaragtige klagten, en dat men haar antwoord tegen dezelve niet had willen hooren: verder gebood zy alle de Hansse Kooplieden door haar gansche Ryk, en vooral die nog waren op het Staalhof in Londen, niet meer te trafiqueren, en uit den lande te trekken ten zelve dage, dat haare Onderdanen bestemd was uit het Keizer-Ryk te trekken, te weten, den 28sten van Louwmaand. Verder bevelende de Magistraat der Stad Londen, met zig nemende de Officieren van 't Tolhuys, den voorsz. 28sten, te nemen be-

De Koningin van Engeland verbandt de Hansse uit Engeland, den 13 January 1598.

bezit van dezelve huizen of Staalhof, tot nader orde, of dat zy verstaan, hoe de Keizer zig zal houden. Ook verklaarde zy 't zelve niet te strekken tot de Onderdanen van Polen, ten ware zy vorderden te zyn Hansse, of mede gestemd hadden in de schandelyke beschuldiging tegen de Engelsche. Gegeven te Westmunster, den 13^{den} van Louwmaand, des Jaars 1598, Engelsche styl, in 't 40ste Jaar van haar Koningryk. Zederd hebben de Hansse steden eene vergadering van haare Bondgenoten te Lubek beschreeven, daar maar weinige verscheenen, vermits zy niet alles regt eens zyn onder den anderen.

Vergadering der Hansse-Steden te Lubek.

Alzo 'er nog hoop was, dat het misverstand mogt verdragen werden, liet men te Londen de Hansse nog in bezitting van hunne huizen, de handel hun alleen verboden zynde; maar alzo zy uit Duitschland geen gevoeglyk antwoord kreeg, heeft nu, den 14^{den} van Oogstmaand, de Opper-Magistraat van Londen van hun voorsz. Staalhof, in naam der Koningin, bezit genomen, niet tegenstaande de Consul der Hansse, Hendrik Langerman genoemd, daar tegen betuigde, om dat 'er meer dan driehonderd Kamers met schoorsteenen mogten zyn, met allerhanden huisraad gestoffeerd, verscheide byzondere toekomende.

Hansse-Steden huis te Londen van der Koningins wegen in bezit genomen.

De Engelsche Kooplieden, hebbende nu hun verblyf van Staden moeten verlaten, niet geheel buiten hoop zynde van verdrag met het Ryk, hebben zy laten blyken te willen ergens in eenige goede Stad der vereenigde Landen nederslaan: dit daar verstaan zynde, hebben veele Steden hunne Gemagtigden in Engeland gezonden, elk hunne Stad aanbiedende, met verklaring van derzelver geleegenheid, elk hun de Stads Privilegiën aanbiedende, en elk zoekende Neering in zyne Stad te brengen, zynde dat gezelschap van Engelsche Kooplieden de magtigste in handeling en sterkste in getal van geheel Europa, wel vyfendertig honderd als gezelschap handelende, gelyk hunne Secretaris, Jan Wheeler, in

De Engelsche Kooplieden verlaten Staden en werden in Nederland verzogt.

in 't Jaar 1601, in druk heeft uitgegeven, zynde meest alle van Londen, welkes handel, ryk en groot zynde, jaarlyks veele Millioenen bedroeg, hebbende genoegzaam den handel in Lakens, Karsajen en Bajen alleen in handen, door de wederkeerende betaling veele Duitsche en Italiaansche handelingen tot hen trekkende, zig niet, buiten noodzaaklyken eisch van hunnen handel, met Wisfels of fonzen geneerende. Dus aangezogt, hebben zy in deezen Zomer naar de vereenigde Landen afgevaerdigd hunnen Gouverneur en Hofmeester Richart Goddart, en Mr. Benet, beide Magistraten van Londen, met Mr. Thomas Smit en Mr. Willem Rumney, en als Pensionaris Dr. N: Fletcher, Regtsgeleerde: deeze hebben Zeeland, Holland en Vriesland doorreisd, en, om te zien, welke hun de bekwaamste voorkwam, en daar hun verblyf te nemen, de beste Steden bezogt, als Dordrecht, Delf, Amsterdam, Rotterdam, Kampen en Groningen; maar alzo tusschen Vrankryk en Spanje Vrede gemaakt werd, en veele hoopten, dat Engeland volgen mogt, hebben zy hun gewoon verblyf, dat zy altyd in de vereenigde Landen gehad hebben, blyven houden binnen Middelburg, beslooten hebbende daar eenigen tyd te volharden, hoewel de Wateren daar, naar hun zeggen, niet wel dienen, om hunne Lakens nat te maken, en naar hunne mate nat en gekrompen zynde, niet zo dienstig om te verkopen, verwen en bereiden, schoon de ondervinding die bewysd goed genoeg te zyn.

Afgevaerdigde van de Engelsche Kooplieden in Nederland, in July.

Deeze hebben ook by de Generale Staten in 's Hage een verdrag van vry geleid verkreegen en besflooten, gedagteekend den 14den van Hooimaand, des Jaars 1598, daar mede hun hunne Privilegiën van den Jaare 1587 bevestigd, en eene Ordonnantie en Plakaat des Graven van Leycesters, van den 12den van Oogstmaand, des Jaars 1586, vernieuwd werden, alles op vast vertrouwen, dat de Ingezetenen der vereenigde Landen ook zouden genieten de vrugt

De Engelsche Kooplieden vry geleid in de vereenigde Landen vergund, met bevestiging van hunne Privilegiën, den 4 July.

vrugt van den inhoud der Privilegiën, overeenstemmingen; onderhandelingen, en andere voordeelen, die hun ook eertyds in Engeland vergund zyn: dog zo de Landen geraden vonden, het zy door misverstand, Oorlog, of andere reedenen, deeze vry-geleid Brieven op te zeggen, zal hun dit vry staan, mits een vierde deel Jaars, een half Jaar, of langer voor bepalende, om te mogen vertrekken. Zy bevestigden ook de Privilegiën van Hertog Philips, en schikten de boete der verzweege of verzuimde goederen in drie of vier dubbel. Op de betaling der Konvojen, tot bevryding der Zee en voor de Duinkerkers, zou gelet werden, dog zy zouden het inkomende Konvoi genieten voor hunne Lakens en Karsajen. Zy mogten ook Lakens en Karsajen, op verzeekering van hunnen handel, weder naar Engeland uitvoeren zonder lasten, en dat binnen een Jaar, alles overeenkomstig 't geene deezen aangaande de Nederlandsche Kooplieden in Engeland toegelaten is: meer andere zaken nopens Brieven afstand, Regten en strafbare handelingen werden daar aangeroerd en er orde op gesteld. Volgens dit besluit zyn zy, in Herfstmaand, met eene grote Vloot met Lakens te Middelburg aangekomen, en hebben hunne aankomst op de Poorten van alle Steden met gedrukte Plakaten verwittigd.

De Engelsche Kooplieden komen, en blyven te Middelburg.

Plakaten in de vereenigde Landen, van geene Krygsgereedschap en Inlandsche Granen, naar Spanje te voeren.

Den 23sten van Louwmaand, werd in de vereenigde Landen een Plakaat afgekondigd, beraamd en gedagteekend den 4den van Hooimaand te vooren, dat niemand zal mogen uit Nederland naar de Steden of Havens van Spanje, Portugaal en andere Landen, Westwaards geleegen, onder het gebied van Spanje staande, nog op plaatzen in Vrankryk, die het met Spanje houden, als Loraynen, Savojen of Ligeurs, te voeren Zalpeter, Buskruid, Geschut, Koogels, Lonten, Musquetten, Snaphanen, Rondassen, Korseletten, Lançien, Spiessen, Helbaarden, Slagzwaerden, Klokspys, Koper, Zeilen, Kabels, Touwen, Ankers, Masten van zestien

Pal-

Palmen, Tarw, Rog, Garst, nog eenige Granen, die in de vereenigde Landen gewassen zyn, op verbeurte van die en alle andere goederen in dat Schip, denzelven Eigenaar toekomende, mitsgaders de scheepen, en dat de Eigenaars en Schippers boven dien zullen gevangen werden, tot dat zy de boeten, daar in zy, naar des Regters goeddunken, zullen geslagen werden, betaald hebben, voor den Eigenaar niet minder dan vierhonderd, en voor den Schipper niet minder dan tweehonderd Guldens.

Daar werd nog een Plakaat van den 23sten van Hooimaand laatstleeden afgekondigd, inhoudende, dat niemand eenigen toevoer mogt doen op Cales, Grevelingen, Duinkerken, Nieuwpoort, Sluys of andere buiten Duins van Vlaanderen geleege Steden, of eenige binnenlands gewasse Granen uitvoeren, op zeer hooge boeten.

De Staten Generaal derzelver vereenigde Provincien beraamden, den 22sten van Louwmaand, eene Ordonnantie op de Wapenen van hun Krygsvolk, om voortaan onder het Krygsvolk, in hunnen dienst zynde, onderhouden te werden, dat hunne Piekeniers moesten hebben Stormhoed, Gorgilin, het voorste en agterste van de rustingen, Rapieren en Pieken, op verbeurte van voor den Stormhoed tien stuivers, voor Rapier en Piek eenen Gulden, voor het voorste en agterste der rustingen in de monstering niet door te gaan: dat verder het vierde deel der Piekeniers, die de hoogste betaling trekken, nog zouden moeten voeren Armstukken en Tachetten, op verbeurte van tien stuivers. De Musquettiers moesten hebben eenen Stormhoed, eene Musquet, geboord op agt, en spelende met tien loden in 't pond, een Rapier en Forquet, op verbeurte van voor den Stormhoed en Forquet tien stuivers, voor den Rapier eenen, en voor de Musquet twe Guldens. De Schutters moesten dragen eenen Stormhoed, een Roer, geboord op vyftien, en spelende op zeventien loden in een pond, en Rapier, alles op voorgaande

Ordonnantie op het Geweer van der Staten Krygsvolk, den 22 January.

de boeren, welke boetens op elke monstering, ten voordeele van den Lande, zouden gekort werden.

Hervorming, om de Vaandelen voltallig te hebben voorgeslagen.

Ter zelver tyd wend in de voorsz. Landen ook een herstel voorgenomen, om de Vaandelen Voetvolk voltallig te houden, te weten, dat men die van 150 Hoofden zou verminderen op 120, met de volgende gewone Soldye, tot elk Vaandel gereekend dertien Officiers, op 391 Guldens ter Maand; 40 Piekeniers, op twaalf Guldens ter Maand, bedraagd, met de Edellieden, 500 Guldens; 30 Musquettiers op 12 Guldens, maakt 360 Guldens; 34 Schutters op 8 en 9 Guldens ter Maand, beloopt 289 Guldens; 3 Jongens bedraagd 24 Guldens, makende te zamen 120 Hoofden, en zouden bedragen 1504 Guldens ter Maand. Deeze vermindering, hoewel die maar voorgeslagen werd, is terstond by zommige in 't werk gesteld, eer die regt besloote was, daar uit terstond strydige uitwerkzels gesprooten zyn, vermits uit de Vaandels alle de beste Soldaten, die de meeste Soldye trokken, werden afgedankt door de gierigheid van veele Kapitains: welke Soldaten, uit dienst zynde, veele naar den Vyand liepen, en meer zouden geloopen hebben, had 'er maar geld geweest: hier over heeft Prins Maurits namaals geklaagd, en veel moeite aangewend met den Raad van Staten, om de voorsz. ongeregeldheden voor te komen, en des niet tegenstaande die Vaandelen voltallig te houden.

Afsterven van den Keurvorst van Brandenborg, en Richart, Paltz grave, in January.

In deezen Winter, den 18den van Louwmaand, stierf de Markgraaf van Brandenborg, Keurvorst, zeer oud zynde: zyn Zoon, de Markgraaf Joachem, Bewindhebber van Maydenburgh, kwam in zyne plaats; deegelyks stierf ook, den 21sten van Louwmaand, de Heer Richardt van Simmeren, Paltz-Graaf, ook de Keur-Vorst van Trier.

In Oorlogs zaken werd deezen Winter weinig uitgeregt. Den 27sten van Louwmaand was de Ritmeester Edmond, met zes Vanen Ruiters van Berk, en tweehonderd Voetknegten naar Limborgh getok

trokken, om zes Vaandelen knegten daar te ſlaan; maar ontdekt zynde, trokken zy in 's Hertogen-raad, des zy met moeite wederkeerden door de zneeuw. Den 22ſten van Sprokkelmaand, hadden deeze zelve Ruiters in 't Land van Gulik een Konvooi van Zuiker geſlagen, en aftrekkende, werden zy by Burick overvallen, de buid hun afgenomen, en zestien van de hunnen bleven gevangen: ook den 26ſten van Sprokkelmaand geleidden honderd tien Paerden van 't Guarnizoen van Breda den Kommis Gelma naar 't Land van Luik; in 't wederkeeren werden zy in de Kempen in een Dorp overvallen, verlooren agtentwintig Paerden, en zestien Mannen bleven gevangen.

Konvojen geſlagen.

Daar is ten voorſz. tyde mede een aanſlag op 't Kaſteel van Woude by Bergen op den Zoom in 't werk geſteld geweest, door eenen Kommisſaris van Steenbergen, die den wil van den Schildwagt binnen de ſterkte gewonnen had, te weten, de voorſz. Schildwagt zou 's nagts, den 6den van Louwmaand, ſtaande op de Wagt, op zeeker uur en oord, die van buiten door de Gragt komende, laten opklimmen in 't Kaſteel. Deeze Kommisſaris heeft dit Bacx, Gouverneur van Bergen, aangezegd, die zig met bekwaam volk, en den Ritmeeſter Stakenbroek, met eene Schuit op eenen Wagen, ten beſtemden tyd gereed lieten vinden; maar Bacx had den Kommis gelast hem den Leidsman te geven, en 't geheel beleid op hem te laten aankomen, om dat zulke uitvoering zyn werk niet was, nogtans had de Kommis willen mede gaan, en zelfs de orde geven. Als nu daar ter gezetter uur alles 's nagts aangekomen was, heeft de voorſz. Kommis eenen ſchrik gekregen, vreezende, dat door het ligt van de zneeuw alles ontdekt mogt zyn, waarom hy uit vrees vertrok; als nu de Schildwagt ter beſtemder uur riep om aan te komen, kon men deezen Kommis, nog eenige van zyne Leidsmannen, vinden, hoe naerſtig men ook zogt, en ondertusſchen had Bacx en Stakenbroek

Aanſlag op het Kaſteel van Woude door der Staten volk te vergeefs; den 6 February.

broek die schuit in 't Water gestooten, om over de Gragt te varen; maar alzo zy niet wisten waar zeeker aan te varen, verliep de uur van den Schildwagt, waarom hy, als 'er een ander Schildwagt opgebragt werd, heeft allarm gemaakt om zyn lyf te bewaren, en afgeschoten, daar door zy moesten afttrekken, en den aanslag ontdekt werd. De Gouverneur van Woude had wel agterdenken, dat 'er verstand binnen moest zyn, maar dorst den Schildwagt niet aanspreeken, om dat hy geschooten had, tot dat hy om zynen gevangen Neef te Steenbergen schreef, om te rantzoeneeren, waar op deeze Kommies nog eene andere faut deed met te antwoorden, dat hy den Neef zou zenden, zo dra hy den Schildwagt, die toen stond, zou zenden, anders mogt hy zynen Neef niet hebben, dus zynen vriend meldende, des de Gouverneur dien Schildwagt deed aantasten, en de zaak nader onderzoeken.

Ryks-vergadering te Regensborg. In deezen Winter was eene vergadering te Regensborg beschreeven, daar niets byzonders gehandeld werd, hoewel de Keizer daar gaerne had gekreegen bewilliging van penningen tot den Turkschen Oorlog, daar verscheenen maar Gemagtigden, zonder last van iet in te willigen als te vooren: verder liep de tyd door en af in klagten en geschillen van Vorsten, betuigende tegen Inquisitie en dwang van Geweeten, en konden geene verzeekerdheid op hunne oude klagten krygen. Ook hadden de Gemagtigden zelfs niet kunnen verdragen in een hoofd te verkiezen, om tegen den Turk in den Oorlog te gebruiken:

Oversten tegen den Turk voorgeslagen. wegens de Keurvorsten werd voorgeslagen de Prins Maurits van Nassau, wegens de Vorsten de Vorst van Anhalt, wegens de Geestlykheid Graaf Herman van den Berge, wegens de Graven de Graaf van Hohenlo, wegens Baroenen de Graaf van Solms, zo dat zy 't moesten laten aan de verkiezing van den Keizer, die waarschynlyk geene van die zou nemen.

In Italiën was deezen Winter gestorven de Hertog

van

van Ferrara zonder kinderen: deeze had geerne zyns Broeders natuurlyken Zoon dat Hertogdom, lang by zyn geslagt d' Este bezeten zynde, nagelaten; maar, alzo de Pausfen van Romen het zelve Hertogdom van Ferrara aan dat geslagt gegeven hadden, alleen om ter leen te bezitten, zo lang zy wettig manlyk oir hebben zouden, wilden zy daar toe niet verstaan. De laatste Hertog had geene aanbieding van eenige Millioenen gelds, door tusschen-spreken van Magten, nog aanbiedingen van dienst tegen den Turk, nagelaten, om voor zynen Neve, Cæsar d' Este, de Hulding van den Vrede te bekomen. Daar over gestorven zynde, heeft deeze Neef, Cæsar d' Este, gezogt dat Hertogdom te houden, en grote aanbieding aan den Paus gedaan, die niet wilde hooren, maar begeerde dat weder aan den Stoel van Romen te hegten, zo dat ten laatsten het geschil tot eenen open Oorlog uitgevallen is, over beide zyden vrienden en Krygsvolk vergaderende. Uit Engeland heeft de Graaf van Essex eenen Edelman, Sir Anthoni Chorly, Avonturier, derwaards gezonden, om den voorsz. Cæsar d' Este allen dienst aan te bieden, met beleiders van Krygs-Overste, Officieren of Kapiteinen, verstaande, dat de Paus hem wilde afzetten van de Landen, die hem door zyne Voorzaten gelaten waren, en alzo zy vyanden waren van Tyrannye, wilden zy hem gaerne alle hulp toeschikken: deeze zelve Edelman had ook last dergelyke Brieven van de vereenigde Landen te vragen, waar over hy kreeg, den 23sten van Louwmaand, Brieven van den zelven inhoud van den Prince Maurits; maar in Sprokkelmaand kreeg men tyding, dat deeze Cæsar d' Este, van den Paus verveerd gemaakt zynde, afgeweeken was van zyn voornemen, te weten, dat hy Ferrara aan den Paus zou laten, genietende daar voor een pensioen en voordeel, dat zyn oudste Zoon Kardinaal zou gemaakt werden, in dier voegen, dat hy niets behield als de Meubelen en Schatten

Hertog van Ferrara in Italiën gestorven, dien de Paus opgevolgd.

Voorwaarden tusschen den Paus en Cæsar d' Este.

ten van zynen Vader, met het Hertogdom van Modena en Reggio, te leen gehouden van den Keizer, welke hem daar van beroofd had, en daar mede de waarschynlyke beroerte ophoudende, trok de Paus namaals naar Ferrara, met groten staat, daar een Kasteel bouwende.

Prins Maurits aanslag op Vlaanderen door onweer verhinderd, in Maert.

Prins Maurits had, in Lentemaand, eenen aanslag op Vlaanderen voor handen, om zynen Vyand werk te geven in die Provintie, daar hy 't meeste geld van trok. Daar toe had hy met alle stilheid zyn Volk, den 8sten van Lentemaand, beschreven te Willemstad, met allerhande gereedschappen en nooddruft; maar daar zynde, is 'er zulke storm ontstaan, wel agt dagen durende, als niet veel gezien is, zo dat eenige scheepen vergingen, andere kwalyk zig bergen konden, in voege, dat de aanslag daar door moest agter blyven.

Een Walvisch in Holland gestrand, den 2 February.

In Holland is in dit Jaar, den 2den van Sprokkelmaand, op 't strand tusschen Katwyk en Schevelingen, omtrend een gehugt, Bergey geheeten, een Walvisch aangekomen, die zig aan grond vindende, het Water afgeloopen zynde, groot getier en misbaar maakte, daar hy van de Visschers, met Kabels omslagen, allengjes nader by het Land gebragt werd, daar hy na eenige dagen gestorven is, inwendig geborsten zynde door zyn groot gewigt op het hard zand, want het bloed en smout hem pislings afliep uit het Bakhuis: hy werd naar zynen aard van de Visschers genoemd een Potwalvisch, dergelyke zoort men meer en ook groter geweten heeft, die aan deeze Landen aangekomen zyn; hy was lang tweënvyftig roeivoeten, zyne oogen stonden vyftien voeten van zynen muil, vier voeten agter de oogen had hy eene vlim, de muil had onder eenen bek, uitstekende lang zeven voeten, maar geheel smal, en hier in stonden tweënveertig tanden wit als yvoor, elk uitstekende gelyk een groot Hoender Ei, en die lange bek sloot in 't gehemelte boven, in zo veele putten, die hard waren: deeze Visch was manlyk,

wan

want hy had zyn manlyk lid uitsteekende, en dood zynde zes voeten lang: zyn staerd was hoog of breed dertien voeten, zyne dikte, vermits hy in 't zand lag, kon men niet meten, maar was, voorwaar! een groot Beest, gelyk wy zelfs gezien hebben.

Hy werd, wegens de Graaflykheid van Holland, verkogt voor honderd zesentwintig Guldens, dat goed koop was gereekend voor de geenen, die Traan Olie daar van maken: de bek werd geschonken aan Graaf Jan van Nassau, en naar Dillenborg gevoerd.

In Vlaanderen tegen over Zeeland, niet wyd van Biervlied, lag eene Schans, de Patientie genoemd, welke de Spaansche, omtrend den 4^den^ van Sprokkelmaand, inkreegen, door eenige Franschen, die daar op lagen, en die voor geld overleverden, waar door oorzaak gegeven werd om op het Fransch Krygsvolk hadee te letten. De Schans in Vlaanderen, Patientie genoemd, door de Franschen den Spanjaarden verkogt, den 4. February, 1598.

Wy hebben te vooren verhaald de grote ten agterheid van den Koning van Spanje, waar door hy benodigd geweest is een besluit in druk te geven, en alle bewyzen van betalingen, die hy zyne Schuldienaren te vooren overgesteld had, te wederroepen, en hoe, op de klagten van de Kooplieden, die te vreden waren alle Regten te verwagten, ja van des Konings Geweeten zelfs, een ander verdrag met hen aangegaan was, is 't zelve, in 't begin van dit Jaar, in Druk in 't Spaansch uitgegeven te Madrid in Spanje, den 14^den^ van Sprokkelmaand, in 't Jaar 1598, met etlyke Gemagtigde, verkozen by alle de Hoofsche Handelaars, en van hen allen volle magt hebbende, te weten, met Hector Pocamilo, Ambrosio Spinola, Francisco de Malvenda, en Joan Jacomo de Grimaldi, in welk Verbond de Koning, als nu beter verwittigd zynde, ontschuldigd alle zyne Hoofsche Handelaars, niet tegenstaande zy, in zyn voorgaande besluit, zeer beschuldigd waren, om dat zy zig wilden en konden by alle regten ontschuldigen, en houden staande, dat hy, namelyk de Koning, met geen regt hun mogt ontnemen 't geene Verbond tusschen den Koning van Spanje en de Hoofsche Kooplieden, ontschuldigende de Handelaars, den 4 February.

ne hun eens overgegeven was in betaling, ten ware zy eerst gehoord waren in hunne verdediging, en bleek, dat zy onwettig gehandeld hadden, daar zy hem beweezen hadden alles gedaan te hebben op zyn bevel, 't welk hy nu bevond waar te zyn, en zou hy zegt niet anders bewyzen kunnen; waarom hy hen geheel ontschuldigen moest, en alles zig zelven wyten, daar de grote nood en gebrek aan geld hem toe gedrongen had, verzoekende deeze Handelaars geld op hooge Wisfels te nemen voor hem, welke Wisfels liepen van 't eene Land op het andere, en van de eene Markt tot de andere, en dat op zyn bevel, waarom hy nu anderwerf met hen over een gekomen was.

De Hoofsche Handelaars leveren den Koning vierhonderd duizend Dukaten alle Maanden, voor 18 Maanden lang, tot verzoekering van de oude schulden.

Dat zy, te weten, de voorsz. vier Gemagtigde, in naam van alle de andere Handelaars, om de oude assignatien en verpandingen, by het voorsz. besluit hun afgenomen, hun op zeekere middelen zouden weder gegeven werden, bestaande in twe zoorten van Juros, dat zyn heerlyke Goederen en renten, tot de oude schulden nog zouden toeleggen eene nieuwe zom van zeven Millioenen en twehonderd duizend Dukaten, tot drieënvyftig stuivers, naar waerdeering van Wissel elke Dukaat gereekend, en dat te betalen, te weten, tot behoef van den Oorlog in Nederland, aan den Aards-Hertog Kardinaal, of zynen Bevelhebber, alle Maanden twehonderd vyftigduizend Dukaten ten pryze voorsz. en dat agtien agter volgende Maanden lang, beginnende de eerste betaling den 31sten van Louwmaand, van dit loopende Jaar 1598, te zamen beloopende, dat zy in Nederland zouden betalen, vier en een half Millioen Dukaten. Nog in de Ryken van Spanje of andere, naar 's Konings believen, eene zom van honderd vyftigduizend Dukaten alle Maanden, ook agtien Maanden lang, te zamen vierhonderd duizend Dukaten ter Maand, die, ten einde van de agtien Maanden, beloopen zullen zeven Millioenen en twehonderd duizend Dukaten van drieenvyftig stuivers 't stuk.

Tot

Tot wederbetaling van deeze zeven Millioenen en twehonderd duizend Dukaten, met den interest tegen tien ten honderd 's Jaars, zouden deeze Gemagtigden bewys hebben te ontfangen van den gelde des Konings, gekomen uit Indiën, in 't Eiland van Tercera, daar van toen tyding was, twe Millioenen gereed in zilvere of goude Realen. Nog werden beweezen te ontfangen in Spanje van de gewoone en buitengewoone Servitios, van den Jaare 1594 verscheenen, tot den Jaare 1600 verschynende, een Millioen en honderd duizend Dukaten: nog op de Servitios van 't Koningryk van Granado honderd duizend Dukaten: nog op verkooping van Ampten, verteeringen, afmakingen en andere buitengewoone dingen, die in dit Jaar 1598, en 't volgende Jaar 1599, vervallen zouden, en op 't geene zy zouden mogen verkiezen of bedenken, daar geld van mogt komen, een Millioen Dukaten: nog werden beweezen op de Vloot uit Indiën, verwagt in dat Jaar 1598, twe Millioenen in Realen of Goud, en nog op de Vloot, die, in 't volgende Jaar 1599, zou komen, zeshonderd duizend Dukaten. Meer op de Crusado en Escusaden, die den Koning zouden toekomen in de Jaaren 1599, en 1600, een Millioen en twehonderd duizend Dukaten; deeze bewyzingen beloopen te zamen op agt Millioenen Dukaten, op de reekening van de maandlyks betalende zom van zeven Millioenen, en twehonderd duizend Dukaten, en den interest, die daar op vallen zou. En op dat 'er geen gebrek zou zyn aan de maandlyksche betaling van de vierhonderd duizend Dukaten, werden deeze Gemagtigden Paspoorden vergund, om hun geld uit de Koningryken van Spanje te voeren, ook dat 'er zes Galeien van den Admiraal Andrea Doria tot hunnen dienst zouden zyn.

Bewys van betaling, den Kooplieden beweezen.

Verder mogten de voorsz. Gemagtigden, nog hunne Meesters, onder hen schuilende, van geene van hunne Schuldenaren werden aangesproken of gemaand, by regt of anderzins, om hun niet te be-

De Hoogsche en andere Handelaars onder hen krygen Privilegie.

nemen het volbrengen der voorsz. betaling, den Koning beloofd, maar moesten alle de andere Handelaars, schuilende onder de voorsz. Gemagtigden, tot het opbrengen van deeze Penningen, elk naar aanpart byleggen, en dus zouden de voorsz. assignatien op de Juros allengjes met een derde deel teffens hun in handen gegeven werden, en naar dat aandeel zou elk zyne Schuldenaren betalen. De Koning stelde ook twe Consuls, en eenen geleerden Byzitter, om alle verschillen tusschen deeze Gemagtigden en hunne medegenooten en Schuldenaren, nopens deeze-zaken, te flissen, en daar over te vonnissen, zonder appel dan tot 's Konings Regterstoel, en dergelyke Voorwaarden meer, gelyk die in 't Spaansch gedrukt uitgegeven zyn te Madril, den 14^den^ van Sprokkelmaand, des Jaars 1598. Onderteekend by den Prince Philips, in naam van den Koning, om dat die toen krank was, welk Verbond de Koning zelfs zederd heeft bevestigd, en werd vast volbragt.

Dus met het voorgaande Verbond de Koning van Spanje bezorgd en voorzien zynde van geld, zo wel in Nederland als in Spanje, om verder te toonen aan den Vorstlyken Kardinaal, dat hy hem met zyne Dogter en de Nederlanden niet verlaten wilde, heeft hy hem, op zyn verzoek, een deel Spaansch Krygsvolk toegezonden, ziende, dat de invallen van Engeland of Ierland hem niet gelukken wilden, of hem nu niet te pas quamen.

De Koning van Spanje zend 4000 Spanjaarden aan den Kardinaal in Nederland, den 24 February.

Waarom hy den Admiraal Pretendona, die een van zyne Admiralen op de grote Spaansche Vloot, in 't Jaar 1588., geweest was, belasd heeft den Generaal Don Santico de Leyva met vierduizend Spanjaarden in Nederland naar Calis in Vlaanderen te voeren. Dit Krygsvolk was getrokken uit alle de Kompagnien, die in Biscayen lagen, en naar Engeland of Ierland meenden te gaan, verdeeld onder vier Kollonellen, Gabriel Andrada, Don Johan de Valasco, Don Pedro de Morogeon, en eenen anderen, en werden gescheept in agtendertig scheepen,

groot

groot en klein, zynde van tusschen zestig en honderd dertig lasten, meest Oostersche en aangehoude Nederlandsche, eenige Biscaysche, zyn afgevaren in 't laatste van Sprokkelmaand, en zyn in tien of twaalf dagen te Cales wel aangekomen, daar eerst de kleinste scheepen invoeren, regt als de Hollandsche en Zeelandsche scheepen by onweder van de wagt daar afgezeild waren, die ten zelven voorsz. dage daar weder voor kwamen, en nog eenige in de Haven zagen varen, daar van zy nog het grootste namen: vier strangden uit vrees, uitdruklyken last van te strangen hebbende, om het volk te behouden, zo zy van de Nederlandsche Oorlogs-scheepen besprongen werden; 't geene genomen werd, was een groot Hamburger schip, groot honderd dertig lasten, gewapend met tien Gotelingen Geschut en agt steenstukken, het welk niet wel water en tyd genoeg hebbende, en niet gaerne strangende, daar ook gevaar voor het Krygsvolk in geleegen was, dus gekomen is in zyner vyanden handen, en werd te Vlissingen gebragt: hy had op honderd vyftig Spaansche Soldaten, onder den Kapitein Alonzo Sanchez de Villa de Reael, met nog twe Piloten, welke ondervraagd zynde, hunne reis verhaalden. Deeze scheepen hadden deels Paspoord, door tusschenspreeken van den Hofgezant van den Keizer en van Denemarken, dat zy vry zouden mogen naar huis varen, dit Krygsvolk aan Land gezet hebbende: de andere overige zyn meest daar gebleven en vergaan, hoe wel hun voornemen was veertien van deeze scheepen ten Oorlog op te rusten, en den Oorlog ter Zee te beginnen, enz.

Een schip met 150 Spanjaarden genomen.

De Overste van dit Krygsvolk, Don Sancio de Leyva, kwam, den 3den van Lentemaand, te Brussel: zyn volk werd in Vlaanderen gelogeerd, zo dat de Landen vast vol Spanjaarden werden bezet, die men toen wel op tienduizend door alle de Landen reekende, waar by de verzienste Nederlanders wel merkten, dat de Vorstlyke Kardinaal geenen anderen

weg

weg in de Regeering dagt voor te nemen, dan zyne Voorzaten gedaan hadden, om dat hy zelfs al over lang om dit volk geschreeven had, toonende het binnenlandsche Krygsvolk te mistrouwen, of die te veragten, en zig met vreemde te sterken. Deeze gevange Spanjaarden te Vlissingen vertelden ook, dat 'er twaalf Gallioenen naar de Terceras waren afgevaren, om het geld uit Indiën, die met de Vloot daar geland was, gelyk wy verhaald hebben, te gaan halen, en dat zy nog in de Corona gelaten hadden omtrend zeventig scheepen, waar van omtrend veertig ten Oorlog toegerusd waren, en lieten daar nog omtrend tweduizend, zo Spaansche als Italiaansche, Soldaten.

De Kardinaal, uit mistrouwen der Landzaten, had om Spanjaards geschreven.

De vereenigde Nederlanden ziende, dat hunne handel en Zeevaard, op Spanje dagelyks zorglyker werd, om dat zy daar te wagten hadden het aanslaan van hunne scheepen, verbeuring van hunne goederen, gevangenissen van hunne Schippers en Kooplieden, onder voorwendzel, dat zy uit Nederland kwamen, of dat zy van de Inquisitie daar van hun geloof moesten ondervraagt werden, of dat zy den Koning moesten dienen, meest zonder of voor kleinen loon, en dat dikwils tegen hun Vaderland en gemoed, werd 'er getragt uit hunnen Oorlog ook een voordeel te rapen, de geleegenheid waarnemende, dat zy nu van het Spaansch jok bevryd waren, gelyk zy dat noemden, waar door zy te vooren niet mogten de Waereld bezeilen, nog op beide de Oost of West-Indiën varen, nog op de Kusten van Afriken, Guinea, Brasiliën, nog op de Eilanden. Deeze aanmerkingen hebben eenige bewoogen, hopende van Spanje afgesneden te blyven, om een gezelschap op te regten, en ook Koophandel op Oost-Indiën te verzoeken. Dus hebben 'er, in 't Jaar 1594, te Amsterdam in Holland, negen Kooplieden te zamen gespannen, namelyk, Hendrik Hudde, Reynier Pau, Pieter Dirriksz. Hasselaer, Jan Jansz. Carel, Jan Poppe, Hendrik Buyck, Dirck van Osse, Syvert Pie-

9 Hollandsche Kooplieden zenden 4 scheepen naar Oost-Indiën, 1595.

Namen der eerste Kooplieden op Oost-Indien.

Pietersz. en Aert van Grootenhuis deeze Koopliedens zyn de eerste geweest, en hebben vier nieuwe scheepen doen maken, te weten, twe, groot tweehonderd dertig Lasten, het eene was genoemd *Mauritius*, ter eere van Prince Maurits, hunnen Stadhouder, het andere *Hollandia*, een van honderd dertig Lasten, genoemd *Amsterdam*, met eene Pynas, genoemd het *Duyfken*, groot vyfentwintig Lasten. Deeze scheepen, zynde gevorderd by de Staten van Holland, en bygestaan met metaal Geschut, wel toegerust, hebben zy naar Oost-Indiën geschikt, om daar eene Vaard te beginnen, en eenen vasten handel van Speceryen met de Indianen te maken, in zonderheid ter plaats, daar de Portugeezen geen gebied hadden, om dus de overlasten der Spanjaarden te ontvlieden, en niet meer benoodigd te zyn 't zelve met zo groot gevaar in Portugaal te halen, daar de Castilianen vast veele Portugeezen, onder 't dekzel van Godsdienst, by de Inquisitie zelfs verjoegen, die veele in Holland te Amsterdam kwamen, en met hun Huisgezin daar nedersloegen.

Deeze vier nieuwe scheepen zyn gewapend geweest met drieentwintig metale stukken Geschut, vierenveertig yzere Goelingen, en zesendertig Steen stukken, en verder voorzien van allen nooddruft tot eene lange reis, inhebbende omtrend tweehonderd vyftig Mannen. Dus uitgereed, zyn zy t' zeil gegaan uit Texel, den 2den van Grasmaand, in 't Jaar 1595, en zeilden naar Cabo de Bona Esperance, zy ontmoetten eene Portugaalsche Carak, die den Aards-bisschop van Goa voerde naar Indiën, die zy genoeg magtig waren; maar, volgens hunnen last, misdeden die niet, dog voeren naar Boord, en toonden elkanderen vriendschap. Het voorsz. Cabo kregen zy den 2den van Oogstmaand daar na in 't gezigt, daar het volk veel ziek werd en stierf, des onthielden zy zig, hebbende het Cabo voorsz. omgezeild, omtrend het Eiland Madagascar, of St. Laurens genoemd, daar zy twistig werden, een kwaad, dat

dat zodanige lange togten onderworpen zyn, en veel zorglyk is, en hebben zig daar in 't Eiland van St. Maria lang onthouden, en weder hunne Reis vorderende, zyn zy, den 11den van Zomermaand, des Jaars 1596, onder het Eiland van Sumatra gekomen, en dus hebben zy die Landen daar alom verzogt; ook zyn zy gekomen in 't Eiland Java Major, in de Koop-Stad Bantam, daar zy Koop-lieden vonden uit Turkyen, China, en andere Landen: daar hebben zy hunnen Koop-handel van Peper en Speceryen begonnen, daar zy, door het benyden van de Portugeesen, in agterdogt by den Gouverneur van 't Land zyn gebragt, die ten laatsten, van de Portugeesen omgekogt zynde, der Hollanders vyand is geworden. Daar na werden zy byna overvallen van de Indianen, onder het dekzel van vriendschap, daar eenige van de Hollandsche Gemagtigden, en de voorname Schipper, doorstooken werden, zo dat zy niet volkomen hunnen Koophandel konden dryven of voldoen: waar over zy, ziende, dat zy zeer gezwakt waren van volk, een van hunne scheepen ledigden en verbrandden, te weten, Amsterdam genoemd, om de andere beter te mannen, den 11den van Louwmaand, in 't Jaar 1597, beslooten naar huis te varen; en kwamen aan het Eiland Baly, leggende ten Oosten van het groot Eiland Java; daar zy van den Koning wel behandeld werden, zo dat daar twe Hollanders met hunnen wyen wil aan Land bleven. Van daar, wel voorzien zynde van Ryst, Water en zulken nooddruft, als zy bekomen konden, zyn zy, den 21sten van Lentemaand, des Jaars 1597, naar huis t' zeil gegaan, en voeren, den 7den van Bloeimaand, weder voor by Cabo de bone Esperance. Den 25sten voeren zy voorby het Eiland van St. Helena, daar zy veele Portugaalsche Carakken vonden, des zy zig daar niet dorsten ververschen; maar voeren door, niemand ontmoetende, zo dat zy, den 14den van Oogstmaand, te Texel in Holland inkwamen, zynde in minder dan vyf

Hollanders handelen in Indiën en Java, 1596.

De Hollandsche scheepen keeren weder in Holland, den 14 Augustus, 1597.

Maan-

Maanden, van Java of Baly t'huis gekomen, als zy 2 Jaaren en 4 Maanden uit geweest waren, van de twehonderd vyftig Mannen maar omtrend negenzig perzoonen t'huis brengende, zo dat 'er omtrend honderdzestig agtergebleven waren. Zy bragten ook mede twe Jongens van Madagascar, twe andere van Sumatra, met eenige andere, ook eenen van China: de Jongens leerden de Nederlandsche taal wel, en hebben de geleegenheid van hun Land breeder te kennen gegeven. Deezen togt hebben wy in 't kort verhaald, wyzende den weetgierigen Lezer naar eene Geschiedenis, die daar van geschreeven en gedrukt is te Amsterdam by Cornelis Claasz.

Hoewel dit voorsz. gezelschap van Amsterdam de voordeeligste reis niet gedaan had, hebben nogtans anderwerf besloosten weder, in dit Jaar 1598, derwaards te zenden, en in plaats van eenen gestorven van hun gezelschap, hebben zy eenen Geraerdt Bicker, zynde een vroom treflyk Koopman, weder aangenomen: en vermits nog eene andere Kompagnie derwaards ook scheepen zenden wilde, hebben zy, om elkanderen niet te verhinderen, zig te zamen gevoegd: deeze nieuwe waren Vincent van Bronkhorst, Symon Janssen Fortuyn, Govert Dircksen, Cornelis van Campen, Jacob Thomassen, Elbert Symonsen Jonckheid, en Jan Harmansz.

Hunne scheepen waren genoemd *Mauritius*, dat daar geweest was, de Schipper Govert Jansz. het ander was genoemd *Amsterdam*, groot driehonderd lasten, de Schipper Cornelis Jansz. Fortuyn, het derde *Hollandia*, die daar geweest was, de Schipper Symon Man, het vierde *Gelderland*, groot twehonderd lasten, de Schipper Jan Bruyn, het vyfde *Zeeland*, groot honderd tagtig lasten, de Schipper Claas Jansz. Melckman, 't zesde *Utrecht*, groot honderd dertig lasten, de Schipper Jan Maertsen, met twe Pynassen, *Vriesland* en *Over Ysel* genoemd. De Admiraal over deeze agt scheepen was Jacob van Neck, Vice-Admiraal Wybrant Warwyck, en verder

Namen der scheepen en Schippers van de twede Reis op Oost-Indien.

zeven gemagtigde Raden, waar onder was Jacob van Heemskerk, die in den laatsten Noord-Oosten togt geweest was, alle ervare kloeke Mannen, van volk en nooddruft wel voorzien, en zyn gevaren uit Texel, den 1sten van Bloeimaand, weder naar Java: dit gezelschap heeft daar na nog doen maken vier scheepen, om ten naasten Jaare weder derwaards te zenden; en dus de vaard aan te houden.

2 Scheepen uit Zeeland naar Oost-Indien gezonden, in April.

In Zeeland heeft Balthasar van Moucheron, een vermaard en verzoekend Koopman, ook twe scheepen naar dezelve Oost-Indien gezonden, den *Leeuw* en *Leeuwin*, daar een verzogt Piloot, Jan David Engelsman, mede voer, voor opper Kommis Cornelis Houtman, die op de Amsterdamsche scheepen laatstmaals Kommis, en voornaamste geweest was: desgelyks reedden Adriaan Hendriksen ten Half, N. Langebercke en hunne Makkers, drie scheepen uit, de *Maan*, *Zon*, en N. waar van het eene en voornaamste genoemd de *Maan*, onder Engeland komende, vermits het kwalyk geballasd was, de poorten van 't Geschut open, en 't zelve niet vast zynde, omgevallen en gebleven is met veel volk, en de andere twe zyn vroeg in Grasmaand uitgevaren.

Oost-Indievaarder onder Engeland vergaan.

5 Scheepen van Rotterdam gezonden naar Chili en Indien, des Waerelds Kloot om, den 26 Juny.

Verder heeft ook te Rotterdam een treflyk gezelschap vier grote scheepen en eene Pynas uitgereed: de Admiraal was groot twehonderd vyftig lasten, genoemd *Hope*, daar op de Admiraal van de geheele Vloot, Jaques Mahu, een ervare en geschikt Koopman, was, en voor voornamste Piloot was Dirk Gerritsen van Enkhuizen, die te vooren lange Jaaren in die Oost-Indische Landen gewoond had. De Onder-Admiraal, de *Liefde* genoemd, was groot honderd veertig lasten, daar Simon de Cordes, als Vice-Admiraal, op was; het derde schip was *'t Geloof*, groot honderd zestig lasten, daar Kapitain op was Geraert van Bueringen, die in de laatste reis mede geweest was: het vierde schip was de *Trouw*, groot honderd twintig lasten, daar Kapitain op was Jorien

van

van Boccholt van Dordrecht: 't vyfde was het Jagt of de Pinas, de *Blyde Boodschap*, groot twintig lasten, daar Kapitain op was Sebalt de Weert. Deeze van alles wel voorzien zynde, zyn, den 26sten van Zomermaand, uit den Briel t' zeil gegaan, waar op omtrend vyfhonderd Mannen waren, en daar onder veel Krygsvolk, in Wapenen geoeffend. Deeze namen hunne reis op Brasiliën, om zo door de straat van Magellan, volgens de Kusten van Chili en Peru, naar de Philippinas, en dus naar China en Japan te varen, en hunnen handel gedaan hebbende, langs Cabo de bonne Esperance, des Waerelds Kloot omzeilende, weder t' huis te keeren, en by geval te bezoeken eenige Eilanden, Las Californias genoemd, twe of driehonderd mylen van het vaste Land van Nova Spania, geleegen in de Mare del-Zur, waar van omtrend deezen tyd schryven was gekomen van de Stad de Los Angelos, agttien mylen van Mexico geleegen, van den 8sten van Wynmaand, des Jaars 1597, daar volk was gezonden, om dat te veroveren, die, met verlies van twintig Mannen, te rug gedreven waren, na dat zy eerst gevonden hadden, dat dezelve Landen ryk van Goud en Zilver-Meinen waren, en ook van zeer schoone grote Orientale Paerlen, die op anderhalven vadem gevangen werden in grote meenigte, overtreffende, in schoonte en grootte, de Paerlen van het Eiland Margareta, des de Vice-Roy van Mexico eenen Burger van daar henen zond, om die te veroveren met twehonderd Mannen: zy deden verslag, dat zy het van 't vaste Land in agt dagen konden bezeilen. Las Californias ontdekt in de Mare del-Zur.

Daar zyn nog uitgezonden, door den voorsz. Balthasar de Moucheron, onder het gezag van den Prince Maurits, vyf scheepen, met omtrend twehonderd Schipvolk en honderd vyftig Soldaten, onder 't bevel van den Oversten Juliaan Kleerhagen; de Admiraal was Gerard Stribos, om in te nemen het Eiland Isole del principe, voorby Guynea geleegen in Africa, by de Linie Æquinoctiaal, omtrend

vyftig mylen van 't vaste Land, op anderhalve graad; en 't Eiland van St. Thomas, het welk ryk van Zuiker gewas of Rieten zou zyn, tot dien einde veele Zuiker-bakkers en andere Ambagtslieden medenemende, meenende met de Inwooners, zynde Portugeesen, in min over te komen, welk Eiland zou mogen dienen voor eene goede Herberg voor alle Nederlandsche scheepen, dien weg varende, en om met meer zeekerheid te handelen, dan zeekere Hulscher en Garzia gedaan hadden, die meenden 't Kasteel del Myna in te nemen, maar waren van de Mooren en andere bedrogen, daar Hulscher dood bleef, en Garzia wederkwam, werd dit Krygsvolk mede gezonden, en namen mede kalk, steen, en yzer, om te bouwen.

Balthasar Moucheron's togt op Isola del Principe niet gelukt.

Deeze togt gelukte niet wel, want zy waren vyf Maanden op den weg, en aan 't Eiland komende, kregen zy, door middel van Cornelis van Moucheron, behendig de voornaamste van 't Eiland in een van hunne scheepen, waar onder was de Gouverneur, en hunne geestlyke Pater Vicarius, dien zy aanzeiden, dat zy belasd waren van den Prince Maurits, en zynen Luitenant Balthasar van Moucheron, zig Meester van 't Eiland te maken met goede orde, die zig gelieten te vrede te zyn, en zwoeren getrouwheid; maar kort daar na, door het aanzetten van den voorsz. Vicarius, vielen zy de Nederlanders op 't lyf, dog werden weder gedwongen en vereenigd, zo dat zy vyf of zes weken vreedzaam leefden: ondertusschen vergat Kleerhagen en de andere, hunne sterkten op te maken, gelyk belasd was: de Eilanders dit gemerkt hebbende, spanden weder te zamen, door het aanzetten van den voorsz. Vicarius, waar op zy hem gevangen namen; maar zyne Aanhangers kregen François Le Fort, Neef van Moucheron, en Steven Quaremo, Regter, die zy beide dood smeten, waarom zy den Pater Vicarius, als strafbaar, ophingen, dat die van 't Eiland om hulp deed zenden aan het Eiland van St. Thome, daar van de Gouverneur,

Don

Don Antonio de Meneses, hun toezond den Gouverneur van 't Kasteel del Myna, met vyfhonderd Soldaten, die hen, met de Inwooners, dagelyks bestreden, daar over Kleethagen, met zyn Volk twistig en mismoedig zynde, stierf, daar na ook de Admiraal Gerard Stribos, dien in de regeering volgden Cornelis de Moucheron, George Spilberge, Adriaan Loo en Steven Jansen, die, ook ten laatsten den moed verloren gevende, en hun volk door ziekten en anderzins zeer geminderd ziende, besloten 't Land en Fort Pavesson te verlaten, en dus alles verbrandende, trokken met hunne scheepen van daar naar Zeeland, wanhopende aan eenigen bystand, die hun nogtans, veertien dagen na hun vertrek, door Balthasar de Moucheron gezonden werd, beide van volk en allerhanden nooddruft, hoewel 't zelve te laat aankwam: dus is het veroveren niet gelukt, al was 't op hunne vyanden.

Verder zyn 'er nog van Rotterdam meer scheepen naar Oost-, en veele andere naar West-Indiën, op verscheide Havenen, uitgevaren, zo dat men reckend, dat uit de vereenigde Landen, in dit Jaar 1598, wel tagtig grote scheepen uitgevaren zyn naar Java en andere plaatzen van Oost-Indien, en naar West-Indien, Brasilien, Castel del Mina, en dus langs alle de Kusten van Guinea en andere Eilanden. 80 Scheepen op Oost en West Indien gevaren, 1598.

Uit Engeland zeilden deezen Zomer ook de Graaf van Kumberland met etlyke scheepen, klein en groot, en voer naar de Haven van Lisbona, daar hy eenen groten schrik veroorzaakte, zo dat de grote Carakken, naar Oost-Indien geladen, niet dorsten uitvaren. Van daar voer hy naar de Kanarien, en dus naar West-Indien, daar hy eenige scheepen genomen en de Haven van Porto Ricco besprongen, en de Fortres overweldigd en ingenomen heeft, en om dat hem veel volk afgestorven was, kon hy dat niet houden, en bragt dus, alles beroovende, al het Geschut daar van, met goeden buid van Gember, De Graaf van Kumberland komd voor Lisbona, en neemd Porto Ricco in West Indien.

Zuiker en andere goederen, en keerde in Wynmaand naar Engeland. Zo dat over alle zyden getragt werd, door verscheide scheep-vaarden op beide de Indien, de Spanjaarden te krenken, beginnende op plaatzen, daar de Spanjaarden nog niet volkomen Meester zyn, reekenende alle deeze togten als goede vrugten, by den Oorlog verkreegen.

Tabak is in Europa bekend geworden.

Door deeze verscheide togten van verscheide scheep-vaarden is 'er, uit West-Indien van Brasilien en de Kusten van Peru, gebragt een gedroogd kruid, dat men by ons Nicotiana en in Indien Tabakko noemd, gedroogd in den rook: dit is nu in Europa eerst bekend gewerden binnen deeze 20 of 25 Jaaren, en komd in meenigerhande fatzoen, opgewonden en gerold: dit gebruiken zy, wat gedroogd tot poeder, met eene zilver of steene gebakke Pypje, daar toe eigentlyk gemaakt of gebakken, van eenen vinger lang, en voor in een bakje, eene halve Hazelnoot groot, dat zy met het Poeder vullen, en steken daar het vuur in met eene kool of kaers, en zuigen aan 't ander einde, door het hol Pypje, den rook daar van in lyf en mond, en dien vol rook hebbende, blazen dien weder de Neusgaten uit, en dat zo lang, tot dat het alles uitgebrand is, en doen dat zo dikwils hun goed dunkt, en dat noemen zy elkanderen een Pyp Tabak toedrinken, en hebben alom daar toe, voor al in Engeland, Huizen en Lieden, die leven alleen van Tabak Herberg te houden: veele gebruiken dat alle uren van den dag, na en voor den eten, 's morgens vroeg en 's avonds laat, en deeze menschen verlekkeren zo daar aan, gelyk de Dronkaards aan Wyn en Bier, en kunnen zig dat niet ontwennen, zynde van nature verwarmende en verdwelmende de harssenen, is in 't eerst goed koop geweest en verkogt voor eenen gulden 't pond, dat nu tot zes, tien, twaalf guldens en meer, naar deszelfs deugd en zoort, verkogt werd: eenige zyn 'er zo lekker op, dat zy voor eenige wel zes, agt of twaalf guldens voor een once geven, naar

den

den smaak, dien zy daar in vinden. De Medicyns van onze eeuw weten nog de kragt van dit gedroogd kruid niet, als onlangs eerst bekend: de meesten agten het kwaad, vermits niet kan geloochend werden, dat alle gebrande dampen rook maken, en alle rook maakt zoet, en dat zoet in 't hoofd en harssenen kan niets goeds voortbrengen: de Koning van groot Brittagnien heeft daar een Impost op gesteld van by de vier guldens op 't pond. Oordeel der Medecyns van den Tabak.

Tot vordering van den Koophandel ter Zee hebben eenige Kooplieden uitgevonden ook te mogen trafficqueren in Afrika, Ægypten, Syrien en Grieken, als te Constantinopolen, Alexandrien, Tripoli, Patrassa, en verder door alle de Heerlykheden van den groten Turk, waar toe zy hebben verzogt aan den Koning van Vrankryk, om, door zynen Hofgezant, in 't Hof van den Turk aanbevoolen te werden, het welk de Engelsche Hofgezant daar gaerne zou gedaan hebben, hadden de Engelsche Kooplieden tegen de Nederlanders niet jalours geweest, die in zulken geval ook zouden hebben moeten helpen dragen de grote onkosten en Turksche pragt, die zulke Hofgezanten, Bayli of Consuls daar dagelyks moeten gedoogen, het welk ook de regte oorzaak was, waarom deeze voorsz. Nederlandsche Kooplieden op hunnen eigen naam zulk Octrooi niet verzogd hebben, hoewel zy nogtans daar hoog befaamd zyn, zo om hunne manlyke kloeke daden, als om dat zy den Oorlog, in zulke kleine Landen, zo lange Jaaren kunnen houden tegen zo magtigen en groten Potentaat, als de Koning van Spanje. Hier over is 'er dit Jaar verkreegen dit Octrooi, daar van wy den voornamen inhoud hier by gevoegd hebben, zynde daar vergund van den groten Heer, dien wy den groten Turk noemen. Koophandel en Trafficq der Nederlanders op Turkyen.

Met den heiligen Zegel van den hoogen staat en magtige wooning van de hooge en waare Godtlyke gehoor-plaats en Raad, met hulp van den hoogen Godt, zy dit ons gebod: alzo de Hofgezant van Octrooi van den groten Turk, om in zyne Landen te

 den

mogen varen en vry handelen in 't Jaar van Machomet 1006, en van Christus in April, 1598.

den Gebieder of Koning over Vrankryk, die zyn verblyf heeft aan onze hooge Poort of Paleis, by bede gezonden aan ons Keizerlyk gehoor, heeft verklaard, dat by de Registers, Acten, en hooge Privilegien, zo wel oude als nieuwe, bewilligd aan de Gebieders of Keizers over Vrankryk, blykt, dat alle Volken, vyanden van onze Poort, mogen komen onder de Baniere en naam van den zelven Gebieder of Koning van Vrankryk, in alle Steden en Plaatzen van ons Ryk, om Koophandel te dryven, en vermits de Kooplieden van den Staat van Vlaanderen of Nederland hebben laten verstaan den wil, dien zy hebben, om te komen met hunne scheepen, geladen met Koopmanschappen, tot onze Steden en Havens, om te trafficqueren, zo wel in de vermaarde Stad Constantinopolen, Scio, Alexandria, Alepo, als in de andere Havens en plaatzen van ons Ryk, komende, gelyk gezegd is, onder de Banier of naam van den Gebieder of Koning van Vrankryk, om te mogen komen en keeren, en op ope vry geleid blyven rusten, verhandelende hunne Koopmanschappen, zonder eenig letzel, heeft de voorsz. Hofgezant verzogt byzondere Acte en Privilegie, overeenkomstig die de Franschen hebben, om verzeekerd te mogen zyn, en zonder vrees van eenigerhande bekommering: hier van ons verklaar zynde gedaan, hebben bewilligd dit ons heilig en hoog teeken of Zegel en gebod, dat van nu voortaan aan de Kooplieden van Vlaanderen, komende ter Zee of te Land, met hunne Koopmanschappen, om te handelen in de voorsz. Havens en plaatzen van ons Ryk, alleen tragtende hunne trafficquen onder de Banier en naam van den Gebieder of Keizer van Vrankryk, en onder de beschutting van hunne Consuls, op de doortogten, wegen, plaatzen en Herbergen, zo wel zy Kooplieden, als hunne goederen en scheepen, dat onze Visiers, Bestierders van onze Ryken, Regters, Ontfangers der schattingen, Zee Kapitainen, nog hun volk, en andere, die onder onze gehoorzaamheid staan,

hen

hen niet dringen en moejen zullen in eenigerhande manieren: en gelyk de Franſche Kooplieden gaan, komen, en trafficqueren, dus zullen ook de voorſz. Vlamingers mogen gaan, komen, en onder het vry geleid trafficqueren, onder dezelve Banier en naam van den voorſz. Regeerder of Koning van Vrankryk, zonder dat hun eenige hindering of kwelling zal gedaan werden, nog binnen de plaatzen of ſtraten, daar zy eigentlyk zullen woonen, gelyk begrepen is in de Privilegie, die wy vergund hebben aan de Franſchen, en dus geven wy hier van de Wet en 't Gebod, dat men gehoorzame en geloof geve aan ons Mark en hoogen Zegel, gelyk boven vermaand ſtaat, en dat zulks dus gevolgd zy. Geſchreven in onze Keizerlyke Stad Conſtantinopolen, in 't einde van de Mane Ramazan, in 't Jaar Machomet M. 6. Dat is in Grasmaand, des Jaars van onzen Heere Christus 1598.

De Artykulen van 't Verbond, dat de Franſchen hebben van den Turk, is gedagteekend in Wynmaand, des Jaars 1569, en zyn begrepen in agttien Artykulen, genoegzaam overeenkomſtig de Privilegien der Venetianen, inhoudende alle vryheid zonder eenige ſchatting en moejing, gelyk die te Parys in Druk uitgegeven zyn, in den Jaare 1570, by Jean de Bordeaux.

De Oorlogs-ſcheepen van Duinkerken en Cales hebben op deezen tyd veele ryke ſcheepen genomen, zo uit Spanje als van elders, gaande of komende, alzo die doortogt voor alle ſcheepen zeer noodig en gemeen is, en vermits zy nu Scheepen uit Spanje te Cales bekomen hebben, werden zy die van Holland en Zeeland ontzaglyk, voor al de Haringbuizen, die gedrongen werden veele Paspoorden van de Admiraliteiten van Cales en Duinkerken te bekostigen en halen, waar door in de vereenigde Landen grote opſpraak rees tegen de Kapitainen van de Oorlogs-ſcheepen, dat zy de vyanden vreesden en ontzagen, om dat zy, wanhopende aan eenige genade, vogten met

Duinkerkſche en Cales Oorlogs-ſcheepen nemen veele ſcheepen.

met besluit van liever 't vuur in hun eigen kruid en scheepen te steeken, dan zig te laten nemen, vermits 'er geene genade voor hun was: des in Holland, den 3den van Lentemaand, de Staten beschreven werden over de beveiliging der Zee, om dat 'er ook verwittigd werd, dat 'te Cales veertien van de Spaansche scheepen toegereed werden, en dat zy nog andere, te zamen vyftig, wilden toerusten. Daar werd voorgeslagen van middelen te vinden, om nog meer scheepen toe te rusten, en of men niet gewillig over alle de scheepen van deeze Landen zou doen opbrengen zo goede zom van penningen, dat men de Vlaamsche Havenen onbekwaam tot scheepen maken zou of dergelyke, en dat, eer de schaden meer groeiden; maar daar van werd nog niet besloten, voor dat hen de nood meer zou dwingen, dog daar werd toen wel eenige goede orde gesteld op de Oorlogsscheepen, zo op 't wagten van de Havenen van Cales en Duinkerken, als op het kruissen van de Zee en Konvojen te doen, en daar werd belasd Jongheer Pieter van der Does, Generaal van de Artillerye, op de Vloot ter Zee te gaan, en daar te gebieden voor drie Maanden geduurig, en hem zou dan opvolgen, voor gelyke drie Maanden, de Heer Admiraal Duyvenvoorde, Heer van Warmont, en dus vervolgens andere Admiralen, en dat 'er altyd tusschen de dertig en veertig scheepen in Zee voor de voorsz. Havenen zouden gehouden werden.

Ordonnantie op de beveiliging der Zee.

In deezen tyd kwamen in Holland wel honderdvyftig scheepen aan uit Oosten, met Kooren geladen, het welk nogtans geenen groten afslag maakte, om dat het duur ingekogt was, en veel uitgevoerd werd, om allen Koophandel, neering en vryheid te vorderen.

Honderd vyftig scheepen met Kooren in Holland gekomen.

In Lentemaand is Prins Maurits, als groot Admiraal, verwittigd, dat 'er te Cales twe scheepen in lading waren, van allerhande Koopmanschappen naar de Koningryken van Spanje, die by nagt, als 'er eene grote Vloot scheepen uit Zeeland naar Spanje

uit-

uitloopen zou, dagten zig daar onder te voegen, en dus onbekend doorvaren: hier op werd wagt gelegd by de twe Rotterdamsche Oorlogs-scheepen, by welke nog kwamen twe Amsterdamsche: deeze hebben, den 20sten van Lentemaand, deeze scheepen, met eenen Oosten wind uitgezeild zynde, zo waargenomen, dat zy ze beide genomen hebben, zonder groten tegenweer, om dat hun Geschut niet gansch gereed was: het eene werd naar Rotterdam het andere naar Amsterdam gevoerd, kostlyk geladen, en vol Reizigers, daar onder veele van namen waren, als Kapitainen en Spaansche Officiers, die afgedankt en hun volk onder andere Vaandelen verdeeld waren, als alle de Spanjaarden onder agtenveertig Vaandelen, behalven die nieuw aangekomen waren, waarom deeze lang hunnen tyd waargenomen en zig uit den dienst getrokken hadden, om beteren kans te zoeken, daar onder waren de Kapitainen Don Leandro Noris, Don Jeronimo de Mesis, Don Diego de La Caval, Don Joan Despinosa, met zes Alferos, en andere van namen, veele Soldaten, en drie Engelsche Jezuieten, van Doway gekomen. De goederen werden, met uitroep en voor veel geld verkogt, daar onder waren veele Juweelen, onder anderen een kunstig en fraai Lampet, en een kostlyk Rappier met eenen gouden hegt, door die van Artois en Henegouwen naar Spanje gezonden, aan den Heere Grave van Fuentes, op welkes appel de drie Steden, die door den voorsz. Fuentes gewonnen waren, als Dourleans, Chapelle en Kameryk, gegraveerd waren, met een fraai Paerd, het welk aan den Admiraal Generaal Prince Maurits geschonken werd. Daar werden veele Brieven aan boord en by de Reizigers gevonden, en veele over Boord geworpen. Uit veele Brieven van de Edelen verstond men grote klagten over de armoede van 't Krygsvolk, 't gebrek aan geld by den Vorstlyken Kardinaal, en kwade betaling, en zo het Huwlyk van de Infante voortging, en de Koning de kosten niet betaalde,

Spaansche Koopvaarders uit Cales varende, by de Hollanders genomen, den 20 Maert.

Namen der Spaansche gevangenen.

Schenkagie voor den Grave van Fuentes, aan Prince Maurits vereerd.

gelyk hy te vooren gedaan had, zouden de Landen afvallen, waarom veele wenschten in Spanje te zyn. Nopens de overdragt der Nederlanden aan de Infante en Kardinaal schreven zy alles twyffelagtig, zo dat zy zelfs niet wisten, wat daar van te zeggen was, dat niet willende pryzen of laken, en dergelyke.

De vermaarde sterke Stad Raab in Hongaryen den Turk afgenomen, den 29 Maert.

Een fraje, gelukkige en wel beleide aanslag is 'er omtrend deezen tyd in Hongaryen toegegaan, tegen de sterke Stad en vesting van Raab, anders Javarin genoemd, die in deezen Oorlog, met beleg, door den Turk gewonnen was, geleegen by de Donauw, op een Water te Raab genoemd. Deeze plaats heeft de Heer Adolf, Vryheer van Swartzenborgh, een voornaam Overste onder den Keizer, en in de Nederlanden ook wel bekend, voorgenomen, den 29sten van Lentemaand, in te krygen, met Petarden, dat zyn Mortieren vol Buskruid, vast geschroefd aan de Poorten, die men openbreeken wil. Dus is de voorsz. Swartzenborgh, met etlyke Franschen en Walen, met Hellebaarden gewapend, onder 't beleid van den Heere van Vanbecourt en Caviacq, die voor aan trad, naar de Stad gegaan, na dat zy etlyke Wagt-honden met eenige spys hebben weten te vergeven, dat zy met baffen hunne aankomst niet gemeld hebben. Als zy dus aan de Poort getreden waren, hebben zy etlyke Petarden aan de Poort gehegt, en die wel hun werk doende, zyn zy langs de Poort ingebroken, eerst met den voorsz. Vanbecourt en honderd Franschen en Walen met Hellebaarden, daar op volgden nog tien Vaandelen Franschen en Walen, met den Heer van Overbroek: hen volgden nog vyfhonderd Heidukken, onder Orsti Pottacx, na hem de Heer van Swartzenborgh zelfs, met Walen en Franschen, die terstond gevolgd werden van zeshonderd Paerden, Franschen en Walen, onder Monsieur de Heyn, Strasolde, en Don Michael Lopes, Joan Paulo, met nog een deel Husfaren, onder den Heere Palfy. Deeze alle inkomende, hebben groten tegenweer der Turken gevonden; de Bas-

Kloeke tegenweer der Turken in Raab.

sa

sa Overste, met een zyde kleed op zyn naakt lyf, weerde zig lang, maar hy werd van Vanbecourt verslagen, en dus op alle plaatzen, in hoeken, op Bolwerken, uit kelders, alles doende, wat kloeke Mannen behooren te doen, zo dat zy meer dan vier uren vogten: een deel trokken op het Slot, die men met Geschut moest beschieten, dat zy tot overgeven gedwongen werden. De Vrouwen hebben zig ook dapper geweerd, hoewel 'er weinige binnen waren. Daar zyn omtrend zestienhonderd Mannen binnen geweest, waar van wel dertienhonderd dood bleven, en omtrend driehonderd hier en daar in kelders en op 't Slot zig behielden. De Overwinnaars hebben dat, zonder schade, niet veroverd, wel driehonderd vyftig dood blyvende, meest door 't vuur, dat eenige Turken in 't Buskruid staken. Het hoofd van den Bassa werd over een Bolwerk uitgestooken. Het Fransch en Walsch Krygsvolk hebben zig in goede orde zeer wel gedragen. Zy vonden daar binnen wel zevenhonderd schoone Zadelpaerden, zeven kelders vol Meel, Honing, Rys, Vleesch, en allerhanden nooddruft, ook vonden zy in eenen Tooren in 't Palleis eene goede zom gelds, geschat op driehonderd duizend Dukaten: van allerhande grof Geschut omtrend honderd stukken, waar onder vierentwintig Kartouwen waren, Buskruid, Kogels, Lonten, enz. en groten voorraad. De voorname Aanvanger Vanbecourt werd van den Keizer Ridder geslagen en vereerd, desgelyks de Heeren Palfy en Sorbetam. Door dit verlies moesten de Turken andere plaatzen daar omtrend, als Totis, Palotta en Velprinium, verlaten. Grote voorraad in Raab.

In 't begin van Grasmaand, werd de muitineering te Gelder gestild met betaling, en werden afgedankt. Graaf Herman van den Berg kwam met vier Vaandelen in de Stad Gelder, omslaande, dat alle gemuitineerde zouden uit de Stad vertrekken op Lyfstraf, des veele zig onder andere Vaandelen begaven: zy trokken naar Venlo, en dus naar Limborgh, daar Muitineering in Gelder gestisd, in April.

nieu-

nieuwe ligting geschiedde: een deel daar van namen den weg naar Keulen, om uit het Land te komen: deeze werden geslagen van de Guarnizoenen van Berk, veele gevangen, en van hun ontfange geld beroofd.

Eenige Ruiterye der Staten geslagen.

In deeze Maand werden eenige van der Staten Ruiterye geslagen, in 't wederkomen van een Konvooi, dat zy in 't Land van Trier afgeworpen hadden, namelyk de Kompagniën van Ousta, Smelsingh, Batenborg, Bernard en eenige van Nymegen: Ousta verloor vyftien of zestien Paerden.

Wyrtenberghsche Hertog tragt handel op Nederland by den Necker, in April.

Den 14^{den} van Grasmaand, is in 's Gravenhage aangekomen een Gezant van den Hertog van Wyrtenbergh en Teckh, Grave van Monpelgaert, die, na alle Vorstlyke aanbieding en groetenis, verzogt, dat de vereenigde Staten en Landen wilden verstaan tot eene vrye, onbekommerde, en onverhinderde handeling met zyne Onderdanen, die voornemens waren, uit de Rivier de Necker, allerhande handeling te dryven langs den Rhyn, verzoekende ook, dat men hen wilde gerieven met eenen perzoon, op Water-werken zig verstaande, om de Necker tot Scheepvaard bekwamer te maken: waar op de Heeren Staten Generaal hem allen goeden dienst en geneegenheid toonden, het verzoek toezeggende, dat zyne Onderdanen zo vry zouden mogen handelen als eenige Kooplieden van de Duitsche Natie, met den zelven Gezant zendende eenen Johan Bradley, op allerhande Water-werken zig wel verstaande, die derwaards vertrok in Bloeimaand.

Opspraak en murmureering tegen de Geestlyke te Utrecht, in April.

Te Utrecht rees, in deeze Maand, zwarigheid over eenige penningen te vinden tot de gemeene zaak, die niet veel waren, die men over de gemeente, naar gewoonte, moest vinden, waar over de Burger-Kapitainen, op 't Raadhuis ontboden zynde, terstond weigering deden, zeggende, dat men de Burgers daar mede niet behoorde te belasten, en de Geestlyke Collegien hunne goederen te laten houden. Hier over geschiedden terstond veele opspra-

ken,

UNIV. OF MICH.

PHILIPS EMANUËL
van Lotharingen,
Hertog van Mercure.

ken, murmureeringen en dreigementen onder de Burgerye, die veel sterker op de Wagt gingen, elkanderen opruiende om zulks niet te lyden, maar liever, zo lang 'er Geestlyke goederen waren, die aan te spreeken en aan te tasten, zonder dat de Stigters van deeze en dergelyke muiteryen konden of wilden verstaan de noodzaaklyke onbillykheid van zodanigen voorslag, deels om dat die niet kon in 't werk gesteld werden, zonder de voorgaande hoofd-stukken van verdrag, met de Geestlykheid gemaakt, ten eenenmaal te verbreken, en den Staat des Lands te beroeren, deels om dat de Geestlyke goederen hun aandeel tot vervalling van de gemeene lasten mede droegen, waarom de Magistraat in 's Hage zonden aan de Staten Generaal en Prince Maurits, zo dat eindlyk de zaak is gestild en neder-gelegd.

Men verstond ook uit Schotland, dat het Hof en de Hovelingen daar scheenen nu meer te hangen aan Spanje, opentlyk blydschap toonende, als 't de Spaanschen wel ging: ook dat de Koning daar opentlyk begeerde bekend te maken zyn regt aan de Kroon van Engeland na den dood der Koningin, en daar toe zeide men, dat hy voorgenomen had te zenden aan alle Princen en Heeren, en zonderling aan de Koningin zelfs, met aanbod, zo zy daar toe wilde verstaan, dat hy ook alle haare vyanden voor zyne vyanden, en haare vrienden voor zyne vrienden, zou nemen en houden; en zo niet, dat hy dan zyn beklag daar tegen alom zou mogen doen, zo dat hy niet dagt zyn regt, als het vallen zou, ligt te laten voor by gaan, maar daar toe alle mogelyke hulp zou aanwenden. Deeze tyding gaf in Engeland en Nederland geen klein bedenken, dat uit dien hoek wel eenige onrust mogt ryzen.

De Koning van Schotland tragt naar het erfgenaamschap van Engeland.

Omtrend deezen tyd verstond men ook, hoe de Hertog van Mercure, die nog een groot deel van Brittagnien bezat, en de Spanjaarden in Blauet had gebragt, en die de laatste van het Verbond in Vrankryk was, na dat hy lang gehandeld had, ten laatsten,

Brittagnien werd met Vrankryk weder vereenigd.

sten, door middel van goede vrienden, met den Koning was verdragen, ziende dat de Vrede tusschen Vrankryk en Spanje op weg was. Het verdrag geschiedde door een Huwlyk van den Bastaard Zoon des Konings, by La Marquise Gabrielle, zyne Byzit, gewonnen, genoemd Cæsar Monsieur, met de Dogter van den voorsz. Hertog van Mercure, aan welken, als zynen behoud Zoon, de Hertog zyn Gouvernement van Brittagnien, en in zyne plaats aan Cæsars Luitenant, den Hertog van Montbason, zou overgeven. De Koning zou Mercure geven twehonderd-duizend Kroonen, die hy weder met zyne Dogter ten Huwlyk zou geven aan Cæsar voorsz. en nog in gereed geld honderd duizend Kroonen, en wel zo veel in Juweelen, met nog andere Renten: des gaf de Koning aan zynen Zoon het Hertogdom van Vendosme, en zou voortaan Hertog van Vendosme en Gouverneur van Brittagnien genoemd werden, en dus leverde Mercure Brittagnien weder over in handen van den Hertog van Montbason, voor den Koning, als Luitenant van den Gouverneur Cæsar Monsieur, Hertog van Vendosme. De Stad Nantes werd ook overgegeven aan den Heere van Varennes, als Gouverneur, en dus werden de Staten van Brittagnien beschreven, om te letten, hoe men Blauet van de Spanjaarden zou veroveren, besluitende dat van verre te bebolwerken, het welk door den volgenden gemaakten Spaanschen Vrede overgegeven werd.

Verdrag tusschen den Koning van Vrankryk en den Hertog van Mercure.

Den 27sten van Bloeimaand, als Prins Maurits te Leiden gekomen was op het Bruilofds-Feest van de Dogter van den Heere van St. Aldegonde met den Heere van de Merwe, en daarom daar veel toeloop was, is 'er, op eenige agterdogt, gevangen zeekere Pieter Panne, naar zyne eige belydenis geboren van Yperen in Vlaanderen, die een Kuiper, Koopman, en Makelaar geweest, en nu tot armoede gekomen was, en zynen nood klagende by eenige Jezuiets-gezinde, werd hy bewoogen iet groots

voor

voor te nemen, om uit zyne schulden en verdried te raken, en is, door den raad van eenen Melchior van den Walle, een Jezuietsch Dienaar, en zyne eige Huisvrouw, vermaand den Prince Maurits om te brengen: en om hem alle vrees te benemen, is hy te Doway gekomen, daar hem, zynde een slegt mensch, van de Jezuieten volkomen onderregt en overreeding is in 't hoofd gestooken, met vermaning, wat een Godtlyk en verdienstlyk werk zulks zou zyn, hoe grote heilige offerhande het was zulk eenen, die zo veele duizend zielen verleidde, ja zulk eenen ziel-vermoorder, om hals te brengen, en dat hy den Hemel daar mede verdienen zou, en zo hy in 't volbrengen dood bleef, dat hy zig verzeekerd zou houden aanstonds ten Hemel te varen, met meer dergelyke beweeg-reedenen. Dit werd by deezen Panne bekend, ook dat hy uit wanhoop dat voorgenomen had, vermits deeze Jezuieten Provintiale Oppervoogd en Rector hem toezeide te zullen genieten twehonderd ponden Vlaams, te betalen vyftig ponden jaarlyks, door handen van den Thesaurier van Ipere, en dat uit de gagie van de honderd ponden groot, die de Stad Doway de Jezuieten jaarlyks gaven, voor dat zy de kinderen en jeugd in hun *Seminarium* de Latynsche spraak leerden. Nog zeiden zy hem een Boden-ampt van de Stad Ipere toe. Ten derden zouden zy zynen Zoon, Hanske Panne, voorzien van eene Canonisie te Doornik. Op welk toezeggen deeze Pieter Panne dit feit aangenomen had, daar over hy gebiegd, Mis gehoord, ontslag en daar op het Sacrament ontfangen had.

Pieter Panne uit nood van de Jezuieten beweogen Prince Maurits om te brengen, in May.

Dit en meer heeft deeze gevange bekend, ook dat hy, in Zeeland gekomen zynde, leetwezen van zyn voornemen kreeg, met een wroegend Geweeten, dat hem hier en daar in woorden deed uitbarsten, zo dat men agterdenken op hem kreeg, en hy ten laatsten te Leiden gevangen werd. By de voorsz. en breedere belydenis, gelyk in de Copye van 't vonnis te lezen is, is de gevange gebleven en volhard,

zelfs

zelfs buiten pyn en banden van yzer, telkens met verklaring, dat 't zelve geheel en alles waaragtig was. Hier over hebben die van Leiden, dewyl hy om 't voorsz. stuk te Leiden was gekomen, by de voorsz. geleegenheid den zelven gevangen, als eene zaak van groot gevolg, daar aan de dood van zulken Prince kleefde, en op dat andere zig dus niet zouden laten verleiden van de Jezuieten, daar over mede gehoord zynde het goedvinden van de Raden en Staten van Holland en West-Vriesland, en van de Hooge en Provintiale Raden, verweezen om onthalsd en gevierdendeeld te werden, het welk dus, den 22sten van Zomermaand, uitgevoerd is, en hy is gestorven met zeer groot berouw, de Heeren op zyne knien dankende voor hun genadig vonnis.

Pieter Panne geregt, den 22 Juny.

Daar was ook te Oostende in Vlaanderen een Zuiker-bakker, geboortig van Weenen, die ook met dergelyke dingen betigd en daar over daar gevangen was.

Een Zuiker-bakker te Oostende gevangen uit agterdogt.

De Jezuieten van Doway hebben eene verantwoording in druk naar Holland gezonden, in welke zy aanweezen als onwaaragtig te zyn zeekere byzonderheden, in 't gedrukte vonnis van Pieter Panne aangeroerd, poogende over zulks die bekentenis valsch te maken, zeggende, dat hy niet wys was geweest, en dat men daarom behoorde beter en verder onderzoek gedaan te hebben, 't welk die van Leiden agtten ongehouden te zyn, als wetende zo wel als andere, wat regt was, en dat zy niet schuldig zyn alle tegensprekers te antwoordden.

Verdediging der Jezuieten tegen Pieter Pannes vonnis.

In Engeland is ook omtrend deezen tyd ontdekt een aanslag tegen het leven van de Koningin Elizabeth, by Engelsche Jezuieten in Spanje: de voornaamste daar van was Pater Richart Wallepoole, Vicarius van den vermaarden Pater Persons, Jezuiet: deeze Wallepoole heeft daar eenen Engelschman gevonden, Eduard Squyre genoemd, die daar als gevangen uit Indien gebragt was, uit den togt van Draak: deeze gevange Squyre, raad en hulp zoekende by de Engelsche Jezuieten, zyne Landslieden,

is van hen aangesprooken, om Godt en zyn Vaderland eenen voordeeligen dienst te doen, daar mede de Hemel te verdienen was, als den Grave van Essex, eer hy met de Vloot zou uitvaaren, voor te komen en te dooden, dat ligt te doen was, met een poeder, dat zy hem konden geven, 't welk doende in eene Blaas, vol gaten gestooken, en dat dan op het Zadel of Stoel met eene Handschoen te stryken, zou, stof roerende, den dood veroorzaken. Als Squyre hier naar, om zyne verlossing, begon te luisteren, hielden zy hem verder voor, en overreed den hem 't zelve aan de Koningin te verzoeken, als zy ergens zou uitryden, en den Appel van haar Zadel dus met dat poeder te bestryken.

Eduard Squyre meend de Koningin van Engeland en den Grave van Essex met een vergift-poeder te dooden.

Dit feit nam Squyre aan te volbrengen, het zelve zweerende by het heilig Sacrament, op de verdoemenis van zyne Ziel, en daar over werd hy, voor eenen Kanonnik van Sivilien in Engeland gevangen zynde, verlosd, om alle kwaad agterdenken te weeren, en dus, met geld en weldaden voorzien, naar Engeland gezonden, met het vergiftig poeder in eene dubbele Blaas. In Engeland gekomen zynde, kennis hebbende onder der Koningins Stal knegten, heeft hy middel en bekwaamheid gevonden, tegen dat, in den Jaare 1597, de voorsz. Graaf van Essex met zyne Vloot zou uitvaren, om zyn voornemen te volbrengen, voornemende, om uit het gevaar te zyn, met Essex in zyne Vloot mede te varen, en dus, even voor zyn vertrek, bestreek en strooide hy zyn vergiftig poeder op der Koningins Zadel, en op den Appel, daar zy gewoonlyk haare Hand oplag: dog het gebeurde, dat de Koningin datmaal niet uitreed; maar hy hoopte, het zou nog de naaste reis mogen werken, en hier over vertrok hy met den Grave in de Vloot, daar hy ook middel vond, tusschen de Eilanden van Fayal en S^t. Michiel, des voorsz. Grave van Essex Stoel in 't Schip met dit vergiftig poeder te bestryken, maar ook te ver-

geefs, gelyk het met de Koningin ging, niets daar van volgende.

Als nu deeze aanslagen niet wrogtten, hebben de Engelsche Jezuieten in Spanje vastgesteld, dat zy van deezen Squyre bedrogen waren, des hebben zy eenen behendigen Bode, als Spion, naar Engeland gezonden, om zig over Squyre te wreeken: deeze kwam als uit Spanje gevlugt, om de Koningin voor deezen Squyre te waarschuwen, om met die beschuldiging zig geloof te winnen; maar door kloeke, naerstige en scherpe onderzoekingen en vergelykingen, is de waarheid by bekentenissen, gelyk wy te vooren verhaald hebben, uitgevonden, en alles regt bekend zynde, is deeze Eduard Squyre daar over te Londen, in 't Jaar 1598, als een Verrader geregt.

Eduard Squyre gedood.

Een Kapuchyn tragt den Koning van Vrankryk te vermoorden, om ontslag van zonden te verwerven.

In Vrankryk was ook omtrend deezen tyd dergelyke aanslag tegen den Koning, te weten een Kapuchyn, die in Loraynen eene zeer leelyke zonde begaan had, kon geen ontslag verwerven van eenen Jezuiet, dien hy de zonde gebiegd had, ten ware hy den Koning van Vrankryk vermoordde: deeze trok uit Loraynen naar Vrankryk, om zyne belofte te volbrengen, dog het zelve is den Hertog van Loraynen ter oore gekomen, die zulks terstond door Posten den Koning verwittigd heeft, zo dat men, door naerstig onderzoek, den Man gevonden heeft, die daar over, in 't Jaar 1599, geregd is.

Reedeneeringen over der Jezuieten handeling.

Over deeze moorddadige onderneemingen verwonderden zig veele wyze politicque Mannen, en spraken daar over in Princen Hoven, dat politicque Princen in Christenryk niet te zamen spanden, om zulk zoort van Menschen nauwer te dempen of uit te roejen, die met allerhande middelen eene trafficq en neering maken over Princen leven, met Geld en Hemelsche beloften dat bedingen, gebruikende den dekmantel van Godtsdienst, en misbruikende de Biegt: ook zeiden zy, dat men zag, dat, by de regten der Zeerovers of Straatschenders, den Princen gezamentlyk bevolen was te straffen, als

Pu-

Publici hostes Societatis humanæ, te weten, als vyanden van de menschlyke vreedzame te zamenleving, die in ver na dezelve zo zeer niet beroerde, en zy geloofden niet; dat de Tempeliers eertyds, die in weinige weeken door de gansche Waereld omgebragt werden, ooit zo schadelyke misdoenders, in zo hoogen graad, geweest waren, en het was wonder, dat de Paus dat heef deeg niet uit de Kerken weerde, alzo de Roomsche Godtsdienst daar mede betigd en geschandalizeerd werd: dit zy hun hier gezegd ter waarschuwing.

Wy hebben te vooren iets gezegd van den groten nood en geleegenheid der Franschen, van den groten ernst, die de Walsche Provintiën hadden tot Vrede of Bestand, en hoe de Koning van Spanje zelfs daar toe porde, zo om voor zynen dood zynen Staat te bevredigen, als om het Verbond tusschen Vrankryk, Engeland en Nederland te breeken. De Koning van Vrankryk kon op zulk Vrede-maken niet wel besluiten, vreezende weder inlandschen Kryg by den uitlandschen Vrede, om de verscheide gemoederen van zyne Onderdanen, die nog verdeeld waren in Katholyke, Hervormde en Bondgenooten, en wist niet, op welke hy best vertrouwen kon, niet gaerne wykende van de verbintenissen met Engeland en de vereenigde Nederlanden. Des had hy aan de Koningin gezonden, in den Winter, den Heere van Maisse, om te hooren, hoe zy daar toe mogt gezind zyn, en wat bystand zy tot den gemeenen Oorlog, in den aankomenden tyd, zou willen doen: waar op zy zig had ontschuldigd met de reedenen, te vooren verhaald, waarschuwende niet te min den Koning op zyne zaken wel te letten, en dat zy zig verder daar op wilde bedenken, en haare Gezanten hem toeschikken. Dit antwoord verstond de Koning tot zyn voordeel, als of de Koningin niet geheel tegen den Vrede zou zyn. Hy had meermalen ook aan de vereenigde Landen geschreeven, en doen aanzeggen, door zynen Hofgezant, den Heere van

Den Koning van Vrankryk werd Vrede met Spanie aangeboden, begeerd den raad van zyne Bondgenooten.

Buzenval, hoe zyn gansche Ryk om Vrede riep, door groten nood, elende en armoede, gebrek aan regt en dergelyke, en daar op zouden zy met hem moeten besluiten, of op eenen strengen, sterken en korten Oorlog. Waar over de Staten Generaal goed gevonden hebben hunne Gezanten aan den Koning te schikken, hebbende daar toe gelasd den Heere Admiraal Justinus van Nassau, en Jongheer Johan van Oldenbarneveld, Heere van den Tempel, Advokaat van de Staten, en Bewaarder van het Zegel van Holland, welken zy nogtans, om zyn ampts en ervarenheids wil, kwalyk missen konden; maar om het gewigt der zaak, en om dat hy best van den staat der Landen verwittigd was, was hem dat Gezantschap mede opgelegd.

Admiraal Nassau en Hollands Advokaat, Oldenbarneveld, naar Vrankryk afgevaerdigd.

Des Konings van Vrankryks Gezant Rozel komd in Holland, om scheepen en geld, den 23 January.

Ondertusschen had de Koning naar Holland gezonden den Heere Rozel, die aankwam, den 23sten van Louwmaand, met 's Konings brieven, van den 14den derzelver Maand, inhoudende, hoe de Koning de voorsz. Afgevaerdigden verwagtte, om op 't voorsz. stuk te mogen besluiten: verder zeide hy, hoe de Koning voorgenomen had zelfs naar den Oorlog in Brittagnien te gaan, hebbende alle goede orde op de Walsche Frontieren gesteld, biddende hem te willen bystaan met zes Kromsteven scheepen, en agt Vliebooten, ten Oorlog gerust voor vier Maanden, om de Rivier van Nantes te sluiten, met hulp van zyne scheepen, tegen den laatsten van Sprokkelmaand, en nog de twe Regimenten Voetknegten, die zy hem het laatste Jaar toegestaan hadden, boven de voorgaande nog dit loopende Jaar 1598 te onderhouden met betaling: verzogt verder dat de Gemagtigden mogten afgevaerdigd werden, vermits de tyd van besluiten op den Oorlog ver verloopen was, behalven dat hy zeer gedrongen werd te verstaan tot Vrede met Spanje, daar van hy niet wilde besluiten zonder der Koningin van Engelands en hun goedvinden, en had maar zyne Afgevaerdigde gezonden te St. Quintyn, by den Gezant van den Paus, om

te hooren, en ondertusschen wilde hy zelfs Nantes en Brittagnien gaan beoorlogen. Hier op werd den Gezant Rozel geantwoord, dat de Gemagtigden, om naar Vrankryk te reizen, naar den wind wagtten, en dat in de betaling van de voorsz. Regimenten Krygsvolk, nog in zyne begeerte van veertien Oorlogs-scheepen, geen gebrek zou zyn.

Der Staten antwoord aan des Konings van Vrankryks Gezant.

Den 25sten van Louwmaand verscheen in de vergadering der Staten Generaal de Raadsheer Gilpyn, wegens de Koningin, toonende Geloofs-brieven, en verhaalde der Koningins handeling met den Gezant van den Koning van Vrankryk over den Vrede, waar by haare Majesteit verstond, dat hy genoodzaakt was in handeling te treden, om zyne Onderdanen genoegen te geven, begeerende raad, op wat wys hy mogt handelen van Vrede of van Oorlog, tot behoud van hen alle, met betuiging, dat hy niet in den Oorlog kon volharden met die kleine middelen, daar mede hy tot nog toe bygestaan was: daarom had haare Majesteit hem rond uit geantwoord, om hem standvastig te houden, wat zy doen kon, en daarom wilde zy de Heeren Staten vermaand hebben, dat zy hunne Gemagtigden, die zy naar Vrankryk zonden, om hem van Vrede af te wenden, nader wilden magt geven, om met de geene, die zy zou zenden, onderling overleg te houden, om te zamen, zo tot Vrede als tot Oorlog, te besluiten, gelyk bevonden zou werden oorbaar te zyn, daar toe haaren vollen last gevende in *Amplissima forma.*

Vertoog der Koningin door Gilpyn aan de Staten, den 25 January.

Met dit voorstel konden de generale Staten niet geraden vinden hunnen last, dien zy hunne Afgevaerdigde reeds gegeven hadden, te veranderen, door nadenken, die zy kregen, dat men hen dus mogt in eenen Vrede verstrikken, of hunne Afgevaerdigde dien over den hals dringen, inzonderheid, alzo eenige Franschen en andere hadden laten voorstaan, dat, als de Koning en Koningin elkanderen verstonden, de vereenigde Landen dan wel zouden moeten tot den Vrede verstaan: daarom zy zeiden

 nu

dien last nu niet te kunnen veranderen, zonder daar over verdere bewilliging van de Provintien te hebben.

De Admiraal van Holland, nie den Heere van de Werke en Hottinga naar Engeland afgevaerdigd.

De voorn. Gemagtigden waren reeds vaerdig, wagtende op hunne reis naar den wind, desgelyks ook waren gelasd naar de Koningin van Engeland te gaan de Heer Johan van Duvenvoorde, Heer van Warmont en Woude, Admiraal en Houtvester van Holland, met Johan van de Werke, Raad en Pensionaris van Middelburg, en Jongheer Jan van Hottinga, Schildknaap, beide Gemagtigde in de Staten Generaal, met heerlyken staat vergezelschapt. Ondertusschen had ook de Koningin van Engeland haare Hofgezanten gereed, om naar Vrankryk te gaan, wagtende naar de Nederlandsche Gezanten, om te zamen te handelen.

Spaansche en Fransche Afgevaerdigde, over Vredehandel, vergaderden te Wervin, in Maert.

Maar alzo dit lang aanliep, was de dagvaard tusschen Vrankryk en Spanje, met den Vorstlyken Kardinaal, gelegd te Wervin in Tyrasse, daar, den 8sten van Sprokkelmaand, verscheenen by den Gezant van den Paus, wegens den Vorstlyken Kardinaal, Heer Johan Richardot, Ridder, President van den Raad van Staten, en geheime Raad, Johan Baptista de Taxis, Ridder, Kommandeur, met Louys Verreycken, ook Ridder en Audiençier. Wegens den Koning van Vrankryk waren gezonden Pomponius de Bellievre, Ridder, Heer van Grigon, met den Heere Nicolaas Brulart, Ridder, Heer van Sylleri, beide Raadsheeren des Konings. Daar was ook by de Generaal over alle de Generaals van de Minnebroeders, *Bonaventura Calatagiron*.

Deeze hebben tot in Lentemaand getwisd over des eenen en anderens volmagt. Den 9den van Lentemaand werden des Konings volmagten getoond, onderteekend *Yoel Re*, en bygeteekend *Martijn Idiaques*, gedagteekend den 30sten van Louwmaand, insluitende des Vorstlyken Kardinaals volmagtiging van den 2den van Oogstmaand, des Jaars 1597, en hield in, hoe hy, wegens den Paus, aangemaand was,

om

om in eenen Vrede met Vrankryk te willen treden, op hope, dat 't zelve zou gedyen tot dienst van Godt en zyne Katholyke Kerk, en de gemeene rust der Christenheid. De Franschen vertoonden niet te willen handelen zonder Bondgenooten te begrypen. Daar toe toonden de Spaansche Afgevaerdigde alleen volle magt van den Vorstlyken Kardinaal te hebben, die kragtig genoeg was, en dat 'er geene waarschynlykheid was, dat zyne Bondgenooten zouden willen handelen: dog zo het noodig was, konden zy des aangaande volle magt uit Spanje krygen.

Afgevaerdigde naar Vrankryk en Engeland vertrekken uit Holland den 18 Maert.

Alzo deeze berigten, den 16[den] van Lentemaand, in Holland kwamen, werd de Wind Oost: des vertrokken de voorsz. Gemagtigden, de Admiraal Justinus van Nassau, met den Heere van Oldenbarneveld, vergezeld met Buzenval, Gezant van Vrankryk, en scheidden, den 18[den] van Lentemaand, uit de Maas van den Briel naar Vrankryk: desgelyks naar Engeland de Admiraal van Duvenvoorde, met de Raadsheeren van den Werke en Hottinga, te zamen met vyf Oorlogs-scheepen, en veele Koopvaarders: tusschen Cales en Doveren komende, vonden zy nog zes Oorlogs-scheepen, en maakten te Cales eenen allarm, die zeer naar de scheepen schooten. De Gezanten naar Vrankryk kwamen, den 20[sten] van Lentemaand, te Diepen, daar zy van den Gouverneur wel ontfangen zyn.

Vertoog van der Staten Afgevaerdigde aan de Koningin van Engeland.

De andere Gezanten kwamen ook voorspoedig in Engeland; die gelasd waren, wegens de Landen, haare Majesteit hunnen ootmoedigen dienst aan te bieden, verklarende, dat de Heeren Staten met leedwezen verstaan hadden, dat de Koning van Vrankryk in handeling van Vrede met de Dienaars van hunnen vyand getreden was, dog verblyd waren, dat zy hoorden, dat de Koning, mits dat hy van hen mogt bygestaan werden, liever den Oorlog zou volharden, en daarom hadden de Heeren Staten goed gevonden aan beide te zenden, om zulke handeling te beletten, en middelen te beramen, om

den Oorlog aan te houden: dat zy wel bekenden, dat de Koningin grote kosten had gedaan in 't rusten van eene Vloot ter Zee, en Vrankryk en hen by te staan: dat dezelve Vloot den vyand had doen geld verteeren, en belet zyn geweld herwaards te gebruiken, en zyne Vloten werk gegeven, die zederd waren verstrooid: dat zy reeden hadden de Koningin te danken, om 't voordeel, dat Vrankryk en zy daar by hadden genoten: dog gemerkt de gemeene verbintenis zo goeden voorspoed had gehad, en meer stond te hopen, baden zy, dat de Koningin alle middelen wilde aanwenden, om den Koning van Vrankryk van Vrede-handeling af te houden, en te verstaan tot het volharden in den Oorlog, en zulks haare Hofgezanten in Vrankryk te belasten, met de Afgevaerdigde van den Koning en der Staten te beramen den voet, om den Oorlog voor dit loopende Jaar te onderhouden, tot beschutting van Vrankryk, Engeland, Ierland, en Nederland. Daar toe de Staten, onaangezien de grote kosten, die in 't voorleede Jaar gedaan waren, zig tot genoegen van beide Koningen zullen verkragten, en hunne Afgevaerdigden naar Vrankryk gelasd hebben daar op te besluiten, en vertrouwen, dat daar mede de Vredehandeling zal ophouden, als aanlopende tegen de verbintenisfen en verzeekerdheden van beide de Koningryken, de Nederlanden, en de gansche Christenheid, om dat men geen einde van de Oorlogen heeft te wagten, dewyl de Koning van Spanje, om tot de alleen-heersching te komen, onder het dekzel van den Roomschen Godtsdienst, meend alle Landen te mogen overvallen: en dat het voorwerpen van Vrede alleen op bedrog geschied, zonderling, om dat Richardot daar toe gebruikt werd, te weten, om in de Landen, met Oorlog bezwaard, en tot den Vrede geneegen, met zulke handeling grote vertraging in de besluiten en voorbereidzelen tot den Oorlog te maken, terwyl de vyand zig ten Oorlog rustte, of voor eenigen tyd vrede te maken, om zyne zaken

te herstellen, en dan met meer gemak de Oorlogen weder te beginnen, daar toe de Spanjaarden nimmer de geleegenheden zullen ontbreeken. Dat de Koningin daarom wilde letten, wat haar tot nog toe van den Paus en Koning van Spanje is wedervaren, en dat de reedenen, daarom zy tot nog toe aangevogten is, nog by den Koning van Spanje, gebonden aan de magt van de Inquisitie, nog by den Paus, tegen den grond van zynen staat, 't zy by hem of zyne Opvolgers, kunnen vergeten nog vergeven werden.

Insgelyks, dat de vyand niet meend den Oorlog te verlaten, maar alleen hun Verbond te breeken, en dan den eenen te overvallen, en als hy zal meenen meer voordeel te hebben, den anderen ook aan te grypen, gelyk de natuur en alle voorbeelden uitwyzen. En om dat de Nederlanden geenen Vrede mogen maken, zullen zy den Oorlog, indien zy verlaten werden, alleen moeten voeren en dragen, en gevaar loopen van te ondergebragt te werden; en op dat dekzel in wapenen blyvende, zal het gereed zyn met alle geleegenheden te doen overvallen de Ryken van Engeland en Vrankryk: en kan hy Nederland overwinnen, en daar den stoel des Oorlogs maken, zal hy meer magt en middel hebben, om de andere te bevegten. Dat men den Spanjaard over beide de Indiën niet behoord te laten heerschen, en dus alle Magten met de magt van dien verdagt werden, daar van men de vrugten eerst bemerken zou na den vrede, als hy ze beide vry zou mogen doen bezeilen, dat hy nooit heeft kunnen doen, zederd dat hy de magt van Portugaal by Spanje gevoegd heeft: immers dat dezelve Koning in Spanje te Water, onder 't dekzel van verzeekerdheid van de Indische Scheepvaard en Turkschen Oorlog, en in Nederland te Land, onder 't dekzel van Oorlog daar; en 't geheele huis van Oostenryk, onder 't dekzel van Oorlog tegen den Turk, zullen gewapend blyven, is blyklyk: en daarom zullen zy, de Koningin

Spanje met zyne vaarden op Indiën te Water, en met zyne Oorlogen te Land, met het huis van Oostenryk, is allen Princen verdagt.

en de Koning van Vrankryk ook altyd in de kosten moeten vallen van zig te wapenen en te rusten, zonder daar mede eenig voordeel te kunnen doen: en daarom behoorden alle de Princen van Christenryk veel eer met openbare Oorlogen dezelve verdagte magt te zoeken te verhinderen, dan de Wapenen, met goede reedenen in handen genomen, af te leggen, en hun voordeel te verlaten, zonderling de Koningin, tegen welke het geheele huis van Oostenryk zulk eenen haat heeft, dat zy haare natie in geene plaats van Duitschland willen toelaten: te meer, om dat Godt de Koningen heeft gesteld, om ook met Wapenen alle toekomende zwarigheid voor te komen, en geeft de overwinning, het zy aan klein of groot, die 't hem geliefd, en zo de volharding der Oorlogen noodig is, volgens de verbintenis, om tegen zulken vyand gewapend te zyn, zal voor al ook noodig zyn, dat Nederland gewapend en van den huize van Oostenryk gescheiden blyve. Dat in geen overweging behoord te komen, dat de Koningin, om der Nederlanden wil, in geenen Oorlog zou behooren te blyven, of met kwaad voorbeeld hen tegen hunne Princen te begunstigen, om dat alle Princen wel weten te denken, dat 'er immers reedenen zyn, waarom de Landschappen mogen scheiden van de gehoorzaamheid van hunnen gewezen Prins, byzonder Landen, die niet onderworpen zyn aan eenige Koningen, maar gegrond op hunne Vryheid, Regten, en Geregtigheden, gelyk de Nederlanden van alle oude tyden zyn geweest, die daarom over veele Jaaren, met zeer grote reedenen, den Koning van Spanje hebben verklaard vervallen te zyn van zyne Overigheid, en daar na zig altyd vry gedragen, en in dien rang gehandeld met verscheide Princen, en over veele Jaaren, en ook nu onlangs in de verbintenis met de Koningin, daarom men nu niet behoorde in geschil te brengen, of 't zelve wettig gedaan is, nademaal nog in geheugen is, dat zy daar toe niet zyn gekomen, dan na 't ombrengen van veele

le duizenden, 't wegjagen van ontallyke Menschen en neeringen, en het dooden van hunne voorname Heeren, in Spanje, en te Brussel, aan den Koning in gezantschap gezonden, en dat zy door geen tusschenspreeken van Princen tot Vrede hebben kunnen komen; en of schoon de Spanjaard daar na had doen vermoorden den Prince van Orange, Verlosser van de Landen, had Godt nogtans de Koningin bewoogen deeze Landen te helpen, en, onder 't beleid van den Prince Maurits, dezelve in beteren staat doen brengen, en met veele overwinningen laten vermeerderen. Dat men van de Provintien niet heeft te denken, dat zy van den Spanjaard zyn gescheiden, om zig van Princen Gouvernement te bevryden, nadien hunne handelingen van Vrede, en anders met den Hertog van Anjou, Koningen van Vrankryk en Engeland, en opdraging van de hooge Overheid aan den Prince van Orange het tegendeel bewyzen: en zy verstaan wel, dat men zyne Vryheid zo wel kan gebruiken onder eenen Prince, die met Justitie regeerd, als anders. Dat de Oorlogen noodig zyn, zelfs tot behoudenis van de Ryken van Vrankryk en Engeland, zo wel als Nederland, op dat Vrankryk niet valle in eenen Inlandschen Oorlog, daar toe de gronden door het Verbond meer als te vooren zyn gelegd, en de Koning van Spanje en Paus niet zullen aflaten die van den Godtsdienst, onder eenig voorwendzel, te beoorlogen: en Engeland kan niet verzeekerd zyn, om dat de Koningin van den hervormden Godtsdienst, de Koning van Spanje aan de Inquisitie, en de Paus en zyne Opvolgers aan den grond van hunnen staat gebonden zyn, die ook gewoon zyn veel minder zaken te herroepen. Dat de Koningin ook niet moet denken, dat men alle Oorlogen voerd om tot Vrede te komen, en dat haare geleegenheid anders is als van de Nederlanden, want de Koning van Spanje altyd blyvende gewapend onder de voorsz. voorwendzels, en dat hy zyne Guarnizoenen moet veranderen, zal zy en de Franschen mede altyd gewa-

Vryheid kan wel gebruikt werden onder eenen volstrekten Prince, die met Justitie regeerd.

wapend en op hunne hoede moeten zyn: en zouden daarom met meer verzeekerdheid den Oorlog volharden, dan, zig van de Nederlanden ontdoende, die laten overvallen of tot Vrede dwingen, zonderling, om dat de Voorzaten van haare Majesteit altyd zeer hebben gearbeid, om zig van de Nederlandsche Provintiën met verbintenissen te verzeekeren, en dus zou men de uitkomst van den Oorlog mogen verwagten, met waarschynlykheid, zo Vrankryk, Engeland en Nederland nog eenen korten tyd te zamen wilden blyven, dat zy de Spanjaarden uit de Nederlanden zullen verdryven, of tot dat 'er in Spanje en Italien verandering door het eene of andere middel gebeurd of dergelyke. Dat men de Nederlanden behoord te pryzen, dat zy zo lang in Oorlog geweest hebbende, nog daar in willen volharden, en dat men behoord te erkennen, dat Godt dezelve van de Spaansche magt heeft verlosd, om veele van hunne Buuren te beschermen, de voorsz. magt te matigen, en te bidden, dat zy zo mogen blyven, zonderling, alzo zy nu de Wapenen gewoon zyn, enz. Verder waren zy belasd zig nog te behelpen met de onderregtingen, den Gezanten van Vrankryk op die stoffen medegegeven, en met dezelve onderlingen handel te houden. Nopens 't verzoek der Koningin, om te verbieden het uitvoeren van uitheemsche Granen naar Spanje of elders, zouden zy toonen, dat zulks niet kon geschieden, zonder de neering te verdryven naar andere plaatzen, met meer andere reedenen, haare Majesteit te vooren geschreeven.

Last van de Gezanten in Vrankryk uit Holland gezonden.

De last van de Gezanten op Vrankryk was mede van den 18den van Louwmaand, en was gedeeld in twe stukken, de eene om den Koning den Vrede af te raden, on de andere, om met de Afgevaerdigde van den Koning en de Koningin van Engeland te besluiten den voet, om dit loopende Jaar den Oorlog te voeren. De eerste, inhoudende, dat de Staten verstaan hebben de aanzoeking, die de vyand den Koning deed, om tot Vrede te komen, en de voor-

dee-

deelige voorwaarden, die hy hem aanbood, en dat hy die niet had willen aannemen, indien de Staten het verbond met hem wilden handhaven, en in den Oorlog met zulke middelen volharden, dat men den vyand de elende daar van kon doen gevoelen tot in 't binnenste van zyn Land, gelyk hy Vrankryk gedaan had, en daarom den Koning, by Brieven van den 13den van Slagtmaand, hadden verwittigd, dat zy wel wisten, dat de vyand, niet kunnende wederstaan de kragt van hun Verbond, 't zelve terstond zou tragten te doen breeken, dat daarom de Koning zou willen bedenken het groot nadeel, dat hem en de gansche Christenheid in zulken handel geleegen was, hopende, om geene voorwaarden, in Vrede of bestand te treden, tot nadeel van hun Verbond, van hem en de gansche Christenheid. En onaangezien hunne grote lasten, dien Jaare gedragen, dat zy hoopten den Koning in 't toekomende Jaar nog zo by te staan in Braband en Vlaanderen, dat hy de gevolgen daar van zou voelen, zig vergenoegen, en zien, hoe waerdig den Staten de Eed is, dien zy in 't Verbond hebben gedaan: gaven hem ook te kennen, dat de Vyand den Vrede niet voorslaat, om dien te houden, maar om tyd te winnen, zyne zaken te herstellen, en dan met meer magt de eene party voor en de andere na te bekrygen. Daarom baden zy hem in 't Verbond en den Oorlog tegen Spanje te volharden, dat 't zelve hem eerlyk en door de gansche Christenheid tot roem zou zyn, en dat hy daar mede zynen staat van binnen en buiten zou verzeekeren, die hy anders in gevaar zal stellen: en om hem daar toe te beweegen, boden zy hem aan de volharding van vyfenveertig duizend guldens ter Maand tot zyne hulp, en boven dien tegen den toekomenden tyd alle hunne magt te Veld brengen, om met den Koning *Conjunctim* of *Divisim* den Oorlog te voeren, na dat zulks onderling goed gevonden zal werden, tot meesten afbreuk van den vyand. Het twede deel van hunnen last was, indien plaats

en

en tyd gelegd werd, onderling te beraden op den voet van den Oorlog, met alle 't geene daar aanhing, welke last te korter en met minder verhaal was, om dat dezelve veel gelaten waren ter schikking en kennis van de Heeren Gezanten, als ten vollen gelasd zynde.

Deeze Gezanten zyn van Diepen op Rouaan gereisd, daar zy bescheiden werden den Koning naar Nantes te volgen: de Engelsche Gezanten, de Heer en Ridder Sir Robbert Cicil, met den Ridder Sir Johan Wilkes, waren te vooren in Vrankryk aangekomen, daar de voorsz. Ridder Wilkes stierf.

De Nederlandsche Gezanten hebben gehoor by den Koning te Nantes, den 6 April.

Als zy te Nantes, den 5den van Grasmaand, aangekomen waren, hebben zy, den 6den, by den Koning gehoor gekreegen, en hem daar vertoond de waarschynlyke schade, die hy by den Vrede te waggen had, en in tegendeel het voordeel, zo hy in den Oorlog bleef, om dat de Koning van Spanje zeer benauwd, en zyne Nederlandsche Provintiën meest tot beroering of vergadering geneegen waren, daar by aanbiedende alle hulp en bystand wegens de vereenigde Landen, volgens hunnen last. Het scheen, dat de Koning hunne inbeelding en waarschuwing genoeg verstaan en gevat had, en toonde zyne geneegenheid wel te strekken, om den Oorlog aan te houden, dog veele andere zaken drongen hem tot den Vrede gehoor te geven: zeide ook, dat hy niet geloofde, dat de Spanjaard hem Blauet en Cales overleveren zou, en dit zo zynde, zou hy in den Oorlog voortvaren: dat hy met grote moeite tot de Kroon gekomen was, en dat hy die Kroon nog zig zelven niet bevestigen kon zonder Vrede, maar dat hy hoopte, dat dezelve zou strekken tot verwarring van den Vyand, zo dat men toen kon bespeuren, dat de Vrede zou voortgaan. Daar na hadden zy nog twemaal gehoor by den Raad, als den 19den van Grasmaand, op het Kasteel te Nantes, met de Engelsche Gezanten, daar zaten de Kançelier, de Hertogen van Espernon en Bouillion, de Heeren van Schom-

Der Nederlandsche Gezantën handeling by's Konings Raden, den 19 April.

Schombergh, Sanci, Villeroy, Plesſis, Meisſe, en Buzenval, daar de Engelſche verklaarden aan den Koning gezonden te zyn, om met zyne Majeſteit en de Nederlandſche Gezanten te beraden op het maken van eenen goeden gemeenen Vrede; maar nadien zy verſtaan hadden, dat de zelve tot het maken van eenen Vrede niet gelasd waren, en door veele reedenen getoond hadden, dat zulks niet geraden was voor Vrankryk nog Engeland, en minder voor de vereenigde Nederlanden, begeerden en vonden zy goed, dat dezelve reedenen daar mogten gehoord en onderzogt werden.

Waar op de Nederlandſche Gezanten, met bekwame woorden en reedenen, vertoonden, dat het volharden van den Oorlog, het verdryven der Spanjaarden en Spaanschgezinde uit de Nederlanden, en het onderhouden van hun onderling Verbond, eerlyk, voordeelig, zeeker, en doenlyk was: voor al in de tegenwoordige geleegenheid; dat, in tegendeel, het handelen eerlyk nog zeeker was: waar op de Engelſche Gezant verklaarde dezelve reedenen wel overwoogen te hebben, en dat hy daar by niets wist te voegen, maar verſtond, dat dezelve behoorden wel gewoogen te werden, begeerende, dat de Koning zynen Vrede-handel wilde ophouden, ten minſten, tot dat hy haare Majeſteit van Engeland verſlag mogt gedaan hebben, en dezelve daar op zou beſlooten hebben: en om weg te nemen 't geene men van hem zeide, dat hy van zyne Princes tot het maken van Vrede, nog tot het doen van byſtand ten Oorlog, gelasd was, verklaarde hy, dat, zo de Koning eenigen byzonderen voorſlag ten Oorlog wilde opperen, haare Majeſteit hem daar toe zou byſtaan, na dat de voorſz. voorſlag zou vereiſchen, zo dat men over haar niet zou te klagen hebben. De Koningin van Engeland bied hulp tot den Oorlog aan den Koning van Vrankryk.

Hier op heeft de Heer Kançelier geantwoord op gemeenen trant, met veele woorden en onzeeker beſluit, voldoening zoekende te doen, dog dat hy den Koning van alles zou verſlag doen om zyn eindlyk beſluit te verſtaan. Hier over kreegen de Engelſche Ge- Affcheid der Engelſche Gezanten.

Gezanten hun afscheid, en vertrokken, den 23sten van Grasmaand, en met hen trok een Fransch Gezant, om de Koningin van Engeland aan te bieden, zo zy mede wilde treden in 't verdrag met Spanje, dat men den handel eene Maand zou mogen ophouden.

Afgeworpe Brieven des Konings van Spanje, nopens Vrede met Engeland en Nederland.

De Nederlandsche Gezanten ziende, dat de Franschen geheel tot Vrede geneegen waren, verzogten ook hun afscheid, om toe te zien, wat 'er verder van worden zou, want de Koning had hun getoond een Dubblet van eenen last des Konings van Spanje, by de Koningin van Engeland afgeworpen, houdende op den Vorstlyken Kardinaal, dat, indien de François daar op zou staan, dat men de Engelsche mede moest in den Vrede begrypen, men dan, wegens den Paus, moest verzoeken vrye oeffening van Pauslyken Godtsdienst in Engeland, daar toe de Paus en Koning, door de Katholyken van 't Land, zeer aangezogt werden, en dat men voor al daar op zou staan, dat zy aan hem zou overleveren de Steden Vlissingen en den Briel, en indien zy geld daar voor zou willen bedingen, dat men hem dan eerst van de zom zou verwittigen en zynen verderen last daar over verwagten. Nopens de Nederlandsche Rebellen, die zou men daar in niet mogen begrypen, dan onder voorwaarde, dat alom zouden aangenomen werden de Katholyke Godtsdienst en Souverainiteit van den Koning, en herstelde de nog levende oude Officieren, zo nogtans, dat de geene, die in 't Land zouden blyven, Officien zouden kunnen krygen, zo zy Katholyk en niet Kettersch waren, anders zou men eene gemeene vergeting en vergeving van alles inwilligen. Dat de Koning van Vrankryk in beiden niet minder als gezegd is behoorde te doen, zo hy wilde toonen te zyn die hy scheen

Afscheid der Nederlandsche Gezanten.

hierom beslooten de Nederlandsche Gezanten, de Heeren van Nassau en Oldenbarneveld, op hun naar huis keeren, in Engeland aan te varen, daar zy te Doveren de andere Nederlandsche Gezanten aan de Koningin van Engeland bescheidden tegen den

15den

15^{den} van Bloeimaand hen te vinden, en twee of drie dagen naar hen daar te wagten, het welk zy deden, en wagtten daar tot den 18^{den}: dog de andere uit Vrankryk niet vernemende, gingen zy t' scheep naar Holland, en kwamen, den 23sten, in 's Hage.

Verslag van de handeling der Nederlandsche Gezanten in Engeland, in April en May.

Deeze waren, gelyk wy te vooren verhaald hebben, de Heeren Admiraal van Warmont, met van den Wercke en Hottinga, welke verslag deden, hoe de Koningin hen met grote eer en liefkozing ontfangen, en hunne voorstellen met opmerking gehoord had; maar in haar antwoord had zy zeer geklaagd over deeze Landen in twe poincten, het eene was, dat zy nu zo lang de Landen had bygestaan zonder tot eenige voldoening te kunnen komen, ja zelfs niet tot reekening; het andere was, dat zy, om deeze Landen, in den Oorlog tegen den Spanjaard was gekomen, zo dat haare Onderdanen op Spanje niet mogten handelen, en dat de Nederlanden zig nog nooit tegen Spanje dadelyk hadden willen vyand toonen, met het verbieden en schorssen van Kooren op Spanje te voeren: verder dat zy nu van middelen van geld uitgeput was, en dat haar vast veele beroerten in Ierland gemaakt werden, en in Schotland ook eene grote oprokking op handen was, dat zy daarom, tot verzeekering van haaren staat, niet zou kunnen nalaten te luisteren naar de voorwaarden, die haar, wegens den Koning van Spanje, om tot Vrede te komen, aangeboden werden, dog dat zy daar in niet had willen treden, zonder eerst met hen te handelen, en te verstaan, of zy niet gelasd waren daar op mede te helpen raadslagen, zonderling alzo zy niet gaerne alleen en zonder de Nederlanden zou handelen, maar liever te zamen met dezelve. Dit was hoofdzaaklyk het antwoord, dat zy van de Koningin en haaren Raad hadden bekomen; maar uit de byzondere redeneeringen verstonden zy, dat de Engelsche tot het aanhouden van den Oorlog wel te beweegen zouden zyn, zo men hier te Land de trafficquen op Spanje gansch wilde opschorten, en haar

eenige afbetaling doen, mitsgaders haar van de groote kosten ontslaan.

Justinus van Nassau en Oldenbarneveldts handeling met de Koningin.

Terwyl deeze Gezanten uit Engeland kwamen, kwamen ook de Fransche; te weten, de Heeren van Nassau en Oldenbarneveld, te Doeveren in Engeland aan, den 22sten van Bloeimaand, en reedden van daar, met twintig Paerden, naar Londen, de overige van hun gevolg naar Holland zendende, daar zy twemaal by de Koningin gehoor hadden, welke zig hield by de voorgaande klagten, met de vereenigde Landen in reekening te moeten komen, en betaling vervolgen, of te treden in Vrede handeling, dat zy gaerne te zamen doen zou, overeenkomstig het Verbond; met welk antwoord zy, met goeden wind, den 2den van Zomermaand, in de Maas ook aangekomen zyn.

Vrede tusschen de Koningen van Spanje en Vrankryk besloten te verbinden, den 2 May.

Na het vertrek der Engelsche en Nederlandsche Hofgezanten uit Vrankryk, heeft de Koning daar, den 2den van Bloeimaand, den Vrede met Spanje en den Vorstlyken Kardinaal besloten, zonder eenigzins van de Koningin van Engeland antwoord te verwagten. De voorwaarden werden lang geheim gehouden: dog naderhand afgekondigd zynde, heeft men bevonden de eerste Artykulen te zyn overeenkomstig de Artykulen tusschen den zelven Koning van Spanje en Hendrik den IIden, Koning van Vrankryk, gesloten in 't Jaar 1559, in 't Kasteel van Cambresis, die wy in ons eerste Boek verhaald hebben, welke volkomen bevestigd werden. Verder werd besloten, alzo de Katholyke Koning by Testament, gift, overwyzing of anderzins, overdraagd aan de Hooggebore Vrouwe Isabella, zyne oudste Dogter, alle zyne Provintiën van de Nederlanden, met de Graafschappen van Bourgognien en Charlois, dat de voorsz. Graafschappen verstaan werden begrepen te zyn in dit tegenwoordige Verbond, gelyk zy waren in 't Jaar 1559. Verder is overkomen, dat de Allerchristlykste Koning zal wedergeven aan den Katholyken Koning het Graafschap van Charlois,

Inhoud van de Artykulen van Vrede tusschen Spanje en Vrankryk, den 2 May.

met zyne toebehoorten, om te bezitten onder de Souverainiteit van de Koningen van Vrankryk, desgelyks andere plaatzen, den Katholyken Koning van Spanje toebehoorende, binnen den tyd van twe Maanden. Desgelyks zal de Katholyke Koning wedergeven alle plaatzen, door hem bezeten, zederd den voorsz. Vrede van Cambresis, te weten, Cales, Ardres, Mouthulin, Dourlens, la Chapelle, le Chastelet in Piccardyen, Blauet in Bretagnien, en alle andere plaatzen, en dat binnen twe Maanden, in dien staat als zy nu zyn, zonder iet af te breeken of te beschadigen, zonder vergelding van eenige sterktebouwing. Nopens Blauet, daar mag de Katholyke Koning afbreeken alle sterkten, door hem gemaakt, en dat dan overleveren binnen drie Maanden, en mag van alle de plaatzen wegvoeren alle Geschut, Buskruid, leeftogt en Krygsgereedschap, daar toe scheepen leenende. Tot verzeekering van het besluit, zouden, wegens den Katholyken Koning, geleverd werden vier Gyzelaars, naarder Franschen eige verkiezing: ook vryheid van alle gevangenen, van wat staat die zyn. De Katholyke Koning, en voorsz. oudste Dogter, en hunne Opvolgers, behielden al het regt, en vordering, die zy verstaan hun toe te behooren op 't voorsz. Koningryk van Vrankryk, Landen, Heerlykheden of anderzins, om wat zaken het zyn mogt, van welke hy nog de zyne niet hebben af te staan, om daar van eenig vervolg te mogen doen, by wege van vriendschap of regt, maar niet met wapenen. Daar werd ook besloten, dat de Hertog van Savojen in deezen Vrede zou vervat werden, mits den Koning van Vrankryk leverende het Kasteel van Berre, met het Geschut en Krygsgereedschap: ook stellende alle verdere geschillen, als van 't Marquizaat van Saluces, enz. in handen van den Paus Clement den VIII[sten], om daar over te schikken binnen 1 Jaar na de dagtekening van deezen. Tot breedere byzonderheden van deeze Artykulen zenden wy den begeerigen Lezer naar de

Artykulen, die van deezen Vrede alom gedrukt zyn, voor zo ver zy noodig agten, dat de Waereld zou mogen weten. In deezen Vrede werden begrepen en benoemd alle Princen in 't gemeen, eenige in 't byzonder: boven dien alle, die, met bewilliging van de Koningin, mogen gekozen of benoemd werden binnen zes Maanden, zo zy hunne Brieven van verklaringen, daar toe dienstig, geven. Dit Verbond zal binnen drie Maanden bekragtigd en bezwooren werden by den Koning van Vrankryk, den Vorstlyken Kardinaal Albertus, Hertog van Savojen, en den Koning van Spanje, zweerende 't zelve te onderhouden op 't Kruis, H. Euangelium, Kanon der Misse, en hunne eere, in tegenwoordigheid van die zy daar toe onderling zullen magtigen.

Vrede tusschen Vrankryk en Spanje afgekondigd.

Deeze Vrede is dus volkomen, en alom in de Provintien, onder den Koning van Spanje, met grote vreugde en feest afgekondigd, den 1sten van Zomermaand, zynde in Vrankryk voor Geizelaars getrokken de Hertog van Aarschot, de Graaf van Arenberg, de Admirant van Arragon, en Don Louys de Velasco, met zeer groten staat. Om den Vorstlyken Kardinaal den Eed ook af te nemen, was de Hertog van Byron, en de Heeren Bellievre en Silleri, met zeer groten staat, naar Brussel gezonden, werden zeer feestlyk onthaald, en zyn, den 12den van Oogstmaand, naar Vrankryk gekeerd, hebbende de voornaamste Steden van des Kardinaals Landen bezogt, daar zy alom zeer heerlyk onthaald, behandeld en beschonken werden: de Vorstlyke Kardinaal beschonk Byron met twe Spaansche Paerden, twe goude Lampetten met Bekkens daar toe, een Rapier, meer dan duizend Kroonen waerdig, hebbende de Scheede, Gevest en alles van goud, uitgezonderd de Lemmet: nog een Zadel, en een Paerden-roestie, alle met Diamanten bezet, welke hem naderhand oorzaak tot zyn verderf was. De Prins van Orange beschonk hem ook met een zeer schoon Spaansch Paerd. De Heeren van Bellievre en

Treflyke geschenken aan de Gezanten van Vrankryk.

Silleri hadden elk twe goude Ketenen, die geschat werden op vyfentwintig honderd Kroonen beide, nog elk een Kamer behangzel van Tapitzerye, van vyftienhonderd Kroonen: nog werden veele goude Ketenen onder de andere voorname Edelen uitgedeeld.

Daar na werden deeze plaatzen overgeleverd, namelyk, den 9den van Zomermaand, werd Cales geleverd aan den Heere Grave van St. Pol, met den Heere van Viques, die daar als Gouverneur gesteld werd, daar in komende met omtrend tweduizend Mannen, al het Oorlogs-gereedschap en Geschut weg gevoerd zynde, volgens het Verbond. De Spaansche scheepen bleven nog in de Haven leggen, niet durvende uitvaren, om de Hollandsche en Zeelandsche Oorlogs-scheepen. Die van Ardres en Dourlens waren, om hunne betaling, gemuitineerd; maar alzo die ten laatsten te vrede gesteld werden, werden die beide ook, in Oogstmaand, met La Chapelle, Chastelet, enz. overgegeven, en Blauet lang daar na.

Cales en andere Steden overgegeven aan den Koning van Vrankryk, volgens 't Verbond.

In 't voorgaande Boek hebben wy verhaald het verschil tusschen den Heere Grave en de Stad Emden, en hoe dat met eene onderhandeling te Delfzyl in Vrede vereenigd was: zederd is 'er in dit Jaar weder nieuwe beroering ontstaan, door het stoken van eenen Fonck, die daar, door den Vorstlyken Kardinaal, gezonden was, en eertyds in Holland, om dergelyke oorzaken, gevangen was geweest, daar hy ongepynigd afkwam, en zig naar Emden begaf.

De oorzaak van deeze twede beroerte was, om dat de Stad veel ten agteren was, uit oorzaak van het vorig geschil, en hunne verzoeken, te Praag by den Keizer gedaan, ook om den Grave te betalen zyn jaarlyks Pensioen, volgens het Verbond, zo dat zy niet wisten, hoe zy zig langer zouden onderhouden tegen des Graven listen, ten waare de Burgerye schattingen inwilligde, daar toe zy eenige lasten beraamd

Aanslag op Emden door den Grave voorgenomen en ontdekt, in May.

raamd en de Burgers voorgehouden hadden daar in te bewilligen.

De Graaf tragtende weder in voorig gezag te komen, zogt, door behendige perzonen, die inwilliging te wederstaan, om die van Emden arm of twistig te maken: hy had daar toe bewoogen eenen Kisten-maker, die hy schriftlyken last had gegeven, om oproer te stigten en aanhang te krygen, om hem eene Poort open te krygen, en zyn volk daar binnen te brengen, daar toe by, onder verscheide voorwendzels, veel Krygsvolk had aangenomen: en om dat ligter te pas te brengen, hebben zig twe van des Graven jonge Zoonen in de Stad op de Burgt gehouden. Deeze Kisten-maker vervoegde zig meest, met zynen last, by die onder de Martinisten van den Flaccianer Godtsdienst waren, en bragt meenig zo ver, dat zy daar in bewilligden; maar onder anderen vervoegde hy zig by eenen, die van den Godtsdienst geweest, maar afgeweeken en nu tot den Hervormden gekomen was. Deeze gaf zulks de Magistraat te kennen, die den Kistenmaker ontboden, en streden hem 't zelve op. Na eenig ontkennen, bekende hy ten laatsten den last te hebben; maar vermits die in bewaring van de jonge Heeren op de Burgt was, bood hy aan den zelven te halen, en hun over te leveren. Zy lieten hem gaan, maar zig bedenkende, zonden zy hem na, en lieten hem in zyn huis aantasten, daar zy mede den voorsz. last in handen kregen. 's Nagts werd hy weder naar 't Raadhuis gebragt, en daar na eenige malen ondervraagd en eindlyk gepynigd zynde, noemde hy als voornamen Beleider van 't stuk eenen Jan Groenen, Zwager van Fonck voorsz., en eenige andere, die hy aangesprooken had, die meest alle gevangen en hunne Papieren genomen werden. Toen werden eenige van de Magistraat gemagtigd, naar de jonge Heeren te gaan op de Burgt, en hun te vertoonen, dat het van hunnen Vader en ook van hen, indien zy daar van kennis hadden, leelyk gedaan was, tegen zulk

een

een plegtig Verbond, dat zy aangegaan hadden, en door den Keizer zelfs toegestemd was; maar zy verontschuldigden zig daar op, zeggende van 't zelve in 't minste niet te weten: en hoewel zy verzogt waren nog in de Stad te blyven, zyn zy evenwel, den 9[den] van Bloeimaand, uit de Stad gegaan, niet langer durvende den oproer van het Volk verwagten. Onder de Papieren van Jan Groenen werden verscheide Kopyen van Brieven en onderregtingen gevonden, die aan den Grave geschreven waren, en ook eenige Brieven van Fonck, meest daar op uitkomende, dat de Graaf wel zag, dat hy van den Keizer en 't gansche Ryk verlaten was, en dat hy daarom noodzaaklyk andere bescherming zou moeten zoeken; dat 'er geene betere nog magtigere voor hem, nog niemand, die het liever doen zou, was, als de Koning van Spanje; dat hy zig moest Meester maken van de Stad, en dan alleen voor eenen tyd toelaten, dat de Koning eenen Krygs-Overste in zyn Land hield, en met den stroom zig te Water behielp en diende, waar mede hy weder zou kunnen komen tot zyn voorige gezag: ook nog veele Papieren, inhoudende van deezen aanslag op de Stad, hoe men dien beleiden en doen zou, daar uit die van Emden wel zagen, dat een leelyke pot voor hun te vuur was: waarom zy, om zig te verzeekeren, alle mogelyke onderzoek deden, om alle de medepligters in handen te bekomen, daar van eenige uit de Stad vlugtten. Hier door moesten zy weder last geven aan Kapitain Knoop, om driehonderd Mannen in Soldye aan te nemen, hoewel de Stad te veel belasd was: zy schreven ook aan den Heere Grave Willem van Nassau, en andere, en verzogten, in nood, bystand, en dat men daar toe, op de best geleege plaatzen, eenig volk by de hand mogt houden: 't welk Graaf Willen hun niet alleen toezeide, maar bestelde ook, dat de naast geleege Kapitainen eenige Soldaten met volle geweer afdankten, die terstond in dienst van die van Emden traden. Eindlyk

Voornemen des Graven van Emden.

De Kistenmaker en Jan Groenen onthalsd.

dat rumoer gestaan hebbende tot in 't einde van Bloeimaand, werd daar na veel geslisd, vermits de Kistenmaker en Jan Groenen onthalsd, en de andere gevangenen meest gebannen en op grote boeten gesteld werden. Veele in de vereenigde Landen waren verblyd, dat zulks ontdekt was.

Emden door den Grave gedaagd te Spiers, den 13 Juny.

Daar na heeft de Graaf zig hoog over de Stad Emden by den Keizer beklaagd, dat zy het Verbond gebroken hadden: des Keizer Rudolphus uit het Kamer-gerigt Spiers de Stad Emden daagde, gedagteekend den 13den van Zomermaand, van dit Jaar 1598, te verschynen den 19den van Oogstmaand, welke daging aangekondigd werd door eenen Kamerbode, den 13den van Hooimaand; ter beantwoording op de klagten des Graven, over de poincten, onder andere, dat zy, door eenig Staats Krygsvolk, uitvallen gedaan hadden op des Graven Heerlykheden en Ambagten van Marienhove, Visquart, Prosthumb, en verder veele gevangen genomen, en gepynigd, Joan Groenen en Joan Kempts na pynigen onthalsd, dat zy de Graven Johan en Christoffel, die met zynen last gekomen waren, hebben veragtlyk gehandeld, ook dat zy eenen Notaris mishandeld hadden, den 9den van Bloeimaand, en verder hadden zy mede de jonge Gezellen nieuwen Eed voorgehouden, daar in de Graven niet begrepen waren.

Wy zullen dit Boek hier sluiten, en met de *Infante* van Spanje's regeering beginnen.

Einde van het negentiende Boek, en zesde Deel.

